ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى

8

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
مىللەتلەر نەشرىياتى

8
مسلمہ تلہرنہ شریاتی
شنجاک خہ لق نہ شریاتی

بسم الله الرحمن الرحیم

تاریخ پیری فرتوتان - فرتوتان تاریخ

چوچه کلر

داستانلار

عیسانین دوغوم یئری

ماوی-تمیللر

لاپیللار

ئویونلار

قوشاقلار

مه سه للر

رنگینه-چاپاقلار

رنگینه-ساده تلر

تپیشماقلار

توهپیکارلار

ئۇيغۇر خەلقى بىغ

ئەدەبیاتی قامووسی

شنجاڤ خەلق نەشریاتی

مىللەتلەر نەشریاتی

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى

باش مۇھەررىر: ئابدۇراخمان ئەبەي

مۇئاۋىن باش مۇھەررلەر (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئابدۇكېرىم راخمان، ئابلىمىت سادىق، ئارسلان ئابدۇللا، ئالىمجان سابىت، ئەخمەت ئىمىن، ئەركىن ئابدۇقادىر، غازى ئەمەت، نىياز كېرىم شەرقى، ئوسمان ئىسمائىل، ياسىن زىلال، ياقۇپ مۇھەممەتروزى

تەھرىر ھەيئەت ئەزالىرى (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئابدۇبەسىر شۇكۇر، ئابدۇراخمان ئەبەي، ئابدۇشۇكۇر تۇردى، ئابدۇكېرىم راخمان، ئابلىمىت سادىق، ئارسلان ئابدۇللا، ئالىمجان سابىت، ئايشەم ئەخمەت، ئەخەت ھاشىم، ئەخمەت ئىمىن، ئەركىن ئابدۇقادىر، ئەكبەر غۇلام، تۇرسۇن زېرىدىن، تۇرسۇن غازى، تۇنىياز مەتتىياز، راھىلە داۋۇت، رەۋەيدۇللا ھەمدۇللا، ساۋۇت سالاھىدىن، شېرىپ خۇشتار، غازى ئەمەت، غەيرەتجان ئوسمان، ماخمۇت مۇھەممەت، مۇھەممەت ئابلىز بۆرىيار، مۇھەممەت رېھىم، مۇھەممەت شاھنىياز، مۇھەممەتئېلى لېتىپ، مۇراددىل ئابىد، نىياز كېرىم شەرقى، ئوسمان ئىسمائىل، ئۇچقۇنجان ئۆمەر، ئېزىز خۇدابەردى، ئېلى ئىسمائىل، ياسىن زىلال، ياقۇپ مۇھەممەتروزى، يۈسۈپ ئىسھاق

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» غا ئىشلىگۈچىلەر:

«قامۇس»نى نەشرگە تەييارلىغۇچىلار:

ئابلىمىت سادىق (نەسرىي قىسمى)، ئابدۇكېرىم راخمان (داستانلار قىسمى)، ياسىن زىلال (چۆچەك ۋە قوشاقلار قىسمى)، ئارسلان ئابدۇللا (ماقال ـ تەمسىللەر قىسمى)، ئوسمان ئىسمائىل، ئېزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن، ئابدە، ئادالەت ئىمىن، (تۆھپىكارلار قىسمى)، نىياز كېرىم شەرقى (گۈزەل سەنئەت قىسمى)

رەسسامىلار: (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):

ئالىمجان مەتقاسىم، ئەسقەر تۇردى، ئەنۋەر ئوسمان، باھىر ياسىن، پەرھات ئەخمەت، پەرھات ئىبراھىم، مەۋلان نىياز، مۇختار مۇزەپپەر، مۇساجان ۋاھاپ، مۇھەممەت ئابدۇرېھىم، مۇھەممەت نەۋبەت، نىجات ھوشۇر، نىياز كېرىم شەرقى، يۇسۇپجان قادىر

«قامۇس» قا گۈزەل سەنئەت ئەسىرىنى تەقدىم قىلغۇچىلار(ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):

ئابدۇشۇكۇر كېرىم كۆك، ئابدۇقادىر ئىبراھىم، ئابدۇكېرىم نەسىردىن، ئابـ لىكىم باست، ئايتىللا، ئابدۇغېنى مەتروزى، ئەنۋەر، بەي كۇنتىك، بەي گاك، تا ـ لىپجان، تەلئەت، تەي جەنشىك، تەي يىك، تۇردى ئىمىن، جاك لېيجىك، جاك ۋېنپىك، جاك ۋېي، جاك يۇفېك، جۇمە يۇسۇپ، چىك لىكشىك، چىك ۋېنجىك، خەن جىكجۇن، خۇاك جيەنشىك، خۇاك دالەي، خۇرشىدە ئابدۇكېرىم، دىلشات سا ـ بىت، دىلمۇرات تۇردى، رۇستەم، زورەم ياسىن، زۇمرەت ماخمۇت، سالام ئابدۇراخ ـ مان، سەي شىكچۇن، سۇپاخۇن، سۇلتان قۇربان، شۇي شۆجى، شۇيىكۆۋ، شى دې ـ ۋىن، غازى ئەمەت، غېنى، فەن دىكدىك، قەيسەر ئەنۋەر، قەيسەر ھېسامىدىن، كاك شۇزىك، كامىل، گۇەن ۋېيلىك، گوياۋجۇن، گۇك جەنشىك، لو لىشىك، لۇك چىكلىيەن، لېي جۇكشۇن، لېي خۇا، لى شياۋ، لى ياۋتيەن، لىۇجەنگو، لىۇشىكجۇ، ماشىيىك، مۇتەللىپ، مۇزەپپەر، مۇھەممەت ھېيت، مۇيەسسەر، مېك ئەرخۇ، نۇر ـ مۇھەممەت ئابلىز، ئوسمانجان ئابلا، ۋاك جىكخۇا، ۋاك جىككەي، ۋاك گۇاكشىك، ۋاك گۇدې، ۋاك يۇكشىك، ۋۇچىفىك، ۋىك فاكې، ئېلشات تۇردى، ئىمىنجان ئاب ـ دۇرەھىم، ئىمىن ھاسىل، يارمۇھەممەت، ياك شىك، يالقۇن غازى، يالقۇن ھابىل، يۇسۇپجان، يۇۋېنيا

كومپيۇتېر تېخنىك خادىملىرى:

ئەكرەم ئايىت، گۈلىستان قۇربانئېلى، مۇھەممەت نەۋبەت

«ئۇيغۇر خەلق يۇمۇرىدە دەبىياتى قامۇسى»
تومىلارنامىرىمىسى

1 - تۇم ئەپسانە - رىۋايەتلەر

2 - تۇم چۆچەك كلەر

3 - تۇم چۆچەك كلەر

4 - تۇم چۆچەك كلەر

5 - تۇم چۆچەك كلەر

6 - تۇم لەتىپە - چاقچاقلار

7 - تۇم ماقال - تەمسىللەر، مەسەللەر

8 - تۇم داستانلار

9 - تۇم داستانلار

10 - تۇم قوشاقلار

11 - تۇم قوشاقلار، خەلق ئويۇنلىرى، مەشرەپ ئويۇنلىرى، تېپىشماقلار، لاپلار

12 - تۇم ئۇيغۇر ئۆرپ - ئادەتلىرى، تۆھپىكارلار

داستانلار

مۇندەرىجە

قەھرىمانلىق داستانلىرى .....(8 ـ توم) III

تارىخىي داستانلار .....(8 ـ توم) 281

تۇرمۇش ـ مەئىشەت داستانلىرى .....(8 ـ توم) 361

ئىشق ـ مۇھەببەت داستانلىرى .....(9 ـ توم) III

قەھرىمانلىق داستانلىرى

قەھرىمانلىق داستانلىرى

مۇندەرىجە

ئوغۇزنامە.....1

بىكەچ ئارسلان تېكىن.....16

ئەمىر گۆر ئوغلى.....28

يۈسۈپ ـ ئەھمەد.....157

چىن تۆمۈر باتۇر.....265

ئوغۇزنامە

(1)[1]

1[2]. ئاشۇنداق بولسۇن دېيىشتى. ئۇنىڭ تۇرقى مانا مۇنداق: (بۇقىنىڭ رەسىمى سىزىلغان)
2. شۇنىڭدىن كېيىن شادلىققا مۇيەسسەر بولدى.
3. بىر كۈنى ئايخانىنىڭ كۆزى يورۇدى،
4. ئۇ بىر ئوغۇل تۇغدى.
5. بۇ ئوغۇلنىڭ يۈز ـ چىرايى كۆك ئىدى،
6. ئاغزى چوغدەك قىزىل، كۆزلىرى ھال، چاچلىرى، قاشلىرى
7. قارا ئىدى. ئۇ ھۆر ـ پەرىلەردىنمۇ
8. چىرايلىقراق ئىدى. بۇ ئوغۇل
9. ئانىسىنىڭ ئوغۇزىنى بىر قېتىم ئېمىپلا، ئىككىنچىلەپ

(2)

10. ئانىسىنى ئەمىدى. خام گۆش، ئاش، مەي سورىدى،
11. تىلى چىقىشقا باشلىدى. قىرىق كۈندىن كېيىن
12. چوڭ بولدى، ماڭدى، ئويناىدى. ئۇنىڭ پۇتى بۇقا پۇتىدەك،
13. بېلى بۆرە بېلىدەك، مۇرىسى قارا بۇلغۇن مۇرىسىدەك، كۆكسى
14. ئېيىق كۆكسىدەك ئىدى. پۇتۇن بەدىنىنى قويۇق تۈك باسقانىدى.
15. ئۇ يىلقىلارغا قارايتتى،
16. ئاتلارنى مىنەتتى، ئوۋ ئوۋلايتتى.
17. كۈنلەر ئۆتۈپ، تۈنلەر ئۆتۈپ،

(3)

18. ئۇ، يىگىت بولدى. بۇ چاغدا، بۇ
19. يەردە، بىر چوڭ ئورمان بار ئىدى.
20. ئۇنىڭدا كۆپ دەريا ـ ئېقىنلار بار ئىدى.
21. بۇ يەردە ياۋايى ھايۋانلار كۆپ ئىدى، قۇشلار ئۇچۇشۇپ يۈرەتتى.
22. بۇ ئورمان ئىچىدە چوڭ بىر قىئات بار ئىدى،

23. ئۇ مال ـ چارۋا ۋە خەلقنىڭ جېنىغا زامىن بولغان
24. ئىنتايىن ۋەھشىي بىر ھايۋان ئىدى، ئۇ ئەل ـ جامائەتكە زور
25. جەبىر ـ جاپا كەلتۈرگەنىدى. ئوغۇز خاقان بىر
26. باتۇر ئادەم ئىدى. ئۇ بۇ قىتئاتنى ئوۋلىماقچى بولدى.
27. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئوۋغا چىقتى،

(4)

28. نەيزە ئېلىپ، ئوق، يا ئېلىپ، يەنە قىلىچ ئېلىپ، قالقان ئېلىپ
29. ئاتلاندى، بىر بۇغا ئوۋلىدى. ئۇ بۇ بۇغىنى
30. تالىنىڭ چۈنقى بىلەن دەرەخقە باغلاپ قويۇپ كەتتى،
31. ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا كەلگىنىدە
32. كۆردىكى، قىتئات بۇغىنى ئېلىپ

33. كېتىپتۇ. ئۇ يەنە بىر ئېيىق ئوۋلاپ،
34. ئۇنى ئالتۇن بەلۋېغى بىلەن دەرەخقە باغلاپ قويۇپ كەتتى.
35. ئىككىنچى كۈنى تاڭ ئاتقاندا
36. كەلگىنىدە كۆردىكى، قىلات ئېيىقنى ئېلىپ كېتىپتۇ.
(5)
37. ئۇ (هېلىقى) دەرەخنىڭ تۈۋىدە تۇرغىنىدا،
38. قىلات كېلىپ بېشىنى ئوغۇزنىڭ قالقىنىغا ئۇردى.
39. ئوغۇز نەيزىسىنى قىلاتنىڭ بېشىغا ئۇردى، ئۇنى
40. ئۆلتۈردى، قىلىچ بىلەن بېشىنى كەستى، ئۇنى ئېلىپ كەتتى.
41. ئۇ يەنە كەلگىنىدە كۆردىكى، بىر شۇڭقار قىلاتنىڭ ئىچ ـ باغرىنى
42. يەپ تۇرغان، ئۇ شۇڭقارنى ئوقيا
43. بىلەن ئۆلتۈردى، ئۇنىڭ بېشىنى كەستى. ئاندىن
44. كېيىن ئۇ ئېيتتىكى: « قاراڭ، مانا بۇ شۇڭقارنىڭ تۇرقى (بىر شۇڭقارنىڭ رەسىمى سىزىلغان)،
45. قىلات بۇغا يېدى، ئېيىق يېدى، ئۇ گەرچە تۆمۈردەك قاتتىق
(6)
46. بولسىمۇ نەيزەم ئاخىر ئۇنى ئۆلتۈردى،
47. شۇڭقار قىلاتنى يېدى، ئۇ گەرچە شامالدەك تېز بولسىمۇ،
48. ئوقيايىم ئاخىر ئۇنى ئۆلتۈردى.» سۆزلەپ بولۇپ كېتىپ قالدى. مانا بۇ
49. قىلاتنىڭ تۇرقى (قىلاتنىڭ رەسىمى سىزىلغان). كۈنلەرنىڭ بىرىدە
50. ئوغۇز خاقان بىر يەردە تەڭرىگە سىغىنىۋاتقىنىدا، (ئەتراپ)
51. قاراڭغۇلىشىپ، ئاسماندىن بىر
52. كۆك يورۇق چۈشتى. ئۇ كۈندىنمۇ نۇرلۇقراق،
53. ئايدىنمۇ يورۇقراق ئىدى.
54. ئوغۇز خاقان ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ قارىسا،
(7)
55. بۇ يورۇقنىڭ ئىچىدە بىر قىز
56. تەنها ئولتۇرغان.
57. ئۇ ساھىبجامال بىر قىز ئىدى. ئۇنىڭ پېشانىسىدە چوغدەك
58. پارقىراق مېڭى بولۇپ، خۇددى
59. تۆمۈر قوزۇقتا ئوخشايتتى. ئۇ قىز شۇنداق گۈزەل ئىدىكى،
60. ئۇ كۈلسە تەڭرىمۇ كۈلەر ئىدى،
61. ئۇ يىغلىسا تەڭرىمۇ يىغلار ئىدى. ئوغۇز خاقان
62. ئۇنى كۆرگىنىدە پۈتۈن بەدىنىنى تىترەك بېسىپ هوشىدىن كەتتى،
63. ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالدى، ئۇنى ئالدى،

(8)

64. ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ياتتى، تىلىكىگە يەتتى.
65. ئۇ قىز ئىككىقات بولدى، كۈنلەر ئۆتۈپ، تۈنلەر ئۆتۈپ،
66. ئۇنىڭ كۆزى يورۇدى، ئۇچ ئوغۇل تۇغدى،
67. تۇنجىسىغا كۈن دەپ،
68. ئوتتۇرانچىسىغا ئاي دەپ، كەنجىسىگە
69. يۇلتۇز دەپ ئات قويدى. بىر كۈنى
70. ئوغۇز خاقان ئوۋغا چىقتى.
71. ئالدىدىكى كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر تۈپ
72. دەرەخنى كۆردى. بۇ دەرەخنىڭ كاۋىكىدا،

(9)

73. بىر قىز تەنها ئولتۇراتتى.
74. ئۇ ئىنتايىن ساھىبجامال ئىدى، ئۇنىڭ
75. كۆزى ئاسماندىنمۇ كۆكرەك،
76. چېچى سۇ ئېقىنىدەك،
77. چىشى ئۇنچىدەك ئىدى. ئۇ شۇنداق
78. ساھىبجامال قىز ئىدىكى، يەر ـ جاھاندىكى كىشىلەر ئۇنى كۆرسە

79. « ئاھ، ئاھ، جاننى ئالىدىكەن» دەرلەر ئىدى. سۆت
80. قىمىزغا ئايلاندى. ئوغۇز خاقان
81. ئۇنى كۆرگىنىدە ھوشىدىن كەتتى، يۈرىكىگە
(10)
82. ئوت چۈشتى، ئۇنىڭغا ئاشىق بولدى، ئۇنى ئالدى،
ئۇنىڭ بىلەن بىللە ياتتى،
83. تىلىكىگە يەتتى. ئۇ قىز ئىككىقات بولدى.
84. كۈنلەر ئۆتۈپ، تۈنلەر ئۆتۈپ،
85. ئۇ يەڭگىدى، ئۈچ ئوغۇل تۇغدى،
86. تۇنجىسىغا كۆك،
87. ئوتتۇرانچىسىغا تاغ،
88. كەنجىسىگە دېڭىز دەپ ئات قويدى.
89. شۇنىڭدىن كېيىن، ئوغۇز خاقان چوڭ
90. توي بەردى، ئەل ـ جامائەتنى تەكلىپ قىلدى.
(11)
91. ئۇلار كېلىپ قاتناشتى. قىرىق شىرە،
92. قىرىق بەندىڭ ياساتتى.
93. كۆپچىلىك تۇرلۇك نازۇنېمەتنى يېيىشتى،
94. تۇرلۇك مەي ـ شارابلار ئىچىشتى. تويدىن كېيىن،
95. ئوغۇز خاقان بەگلەرگە ۋە ئەل ـ جامائەتكە
96. يارلىق چۈشۈرۈپ مۇنداق دېدى:
97. «مەن سىلەرگە بولدۇم خاقان، ئېلىڭلار
98. يا بىلەن قالقان؛ تامغا بولسۇن بىزگە بۇيان،
99. كۆك بۆرە بولسۇن ھەم ئۇران؛
(12)
100. تۆمۈر نەيزىلەر بولسۇن ئورمان، ئوۋلىقتا
101. يۈرۈشسۇن مال ـ ۋاران؛ ھەم ئاقسۇن دەريا ۋە ئېقىن،
102. قۇياش تۇغ بولسۇن،
103. ئاسمان قورغان.» ئاندىن كېيىن، ئوغۇز
104. خاقان تەرەپكە يارلىق چىقاردى. مەكتۇپ يېزىپ
105. ئەلچىلەردىن ئەۋەتتى. بۇ مەكتۇپتا مۇنداق دېيىلگەن:
106. «مەن ئۇيغۇرلارنىڭ خاقانىمەن،
107. مەن پۈتۈن جاھاننىڭ خاقانى
108. بولۇشۇم كېرەك. مەن سىلەرنىڭ ماڭا بويسۇنۇشۇڭلارنى

(13)

109. سورايمەن. كىمكى مېنىڭ ئاغزىمغا
110. باقسا، مەن ئۇنىڭغا تارتۇق تارتىپ،
111. ئۇنىڭ بىلەن دوست بولىمەن.
112. كىمكى ئاغزىمغا باقمىسا، غەزەپ بىلەن
113. لەشكەر تارتىپ،
114. ئۇنى ئۆزۈمگە دۇشمەن تۇتىمەن.
115. لەشكەرلىرىم ھەممىلا يەردە سىلەرنى يوقىتىدۇ.»
116. بۇ چاغدا، ئوڭ تەرەپتە
117. ئالتۇن خاقان دېگەن بىر خاقان بار ئىدى. بۇ

(14)

118. ئالتۇن خاقان ئوغۇز خاقانغا ئەلچى ئەۋەتىپ،
119. نۇرغۇن ئالتۇن ـ كۈمۈش،
120. نۇرغۇن ياقۇت، ئۇنچە ـ مەرۋايىتنى سوۋغا قىلىپ،
121. ئوغۇز خاقانغا بېقىنىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئوغۇز خاقان
122. ئۇنىڭ ياخشى بەگلىرى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتە ئورناتتى،
123. ئالتۇن خاقان بىلەن دوست بولدى.
124. سول تەرەپتە ئۇرۇم (رىم) دېگەن
125. بىر خاقان بار ئىدى. بۇ خاقاننىڭ
126. لەشكەرلىرى ۋە شەھەرلىرى نۇرغۇن ئىدى.

(15)

127. بۇ ئۇرۇم خاقان ئوغۇز
128. خاقاننىڭ يارلىقىنى قوبۇل
129. قىلمىدى، ئۇنى ھۆرمەتلەپ ئالدىغا بارمىدى،
130. «بۇ سۆزلەرگە پىسەنت قىلمايمەن» دەپ، يارلىققا بويسۇنمىدى.
131. بۇنىڭ بىلەن ئوغۇز خاقاننىڭ
132. غەزىپى كېلىپ، ئۇنىڭغا لەشكەر چىقىرىشقا تەييارلاندى؛
133. تۇغلىرىنى كۆتۈرۈپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئاتلاندى؛
134. قىرىق كۈندىن كېيىن، مۇزتاغ دېگەن
135. تاغنىڭ باغرىغا يېتىپ باردى؛

(16)

136. چېدىر تىكىپ، شۇك بولۇپ ئۇخلاشتى.
137. تاڭ سۈزۈلگەندە، ئوغۇز خاقاننىڭ
138. چېدىرىغا كۈندەك بىر يورۇق چۈشتى.

139. ئۇ يورۇق ئىچىدىن، كۆك
140. تۈكلۈك، كۆك ياللىق چوك
141. بىر ئەركەك بۆرە چىقتى. بۇ بۆرە ئوغۇز
142. خاقانغا مۇنداق دېدى:
143. «ھەي ئوغۇز، سەن
144. ئۇرۇمغا لەشكەر چىقارساك،
(17)
145. مەن ئالدىڭلاردا يول باشلاپ ماڭمەن.»
146. ئاندىن كېيىن، ئوغۇز خاقان
147. چېدىرلىرىنى يىغىپ، ئاتلاندى؛
148. قارىسا، لەشكەرلىرىنىڭ ئالدىدا
149. كۆك تۈكلۈك، كۆك ياللىق
150. چوك بىر ئەركەك بۆرە
151. يول باشلاپ مېڭىۋاتقان، بۇنىڭ بىلەن
152. ئۇلار بۆرىنىڭ كەينىدىن
153. ئەگىشىپ ئىلگىرىلىدى.
(18)
154. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، كۆك
155. تۈكلۈك، كۆك ياللىق بۇ چوك
156. ئەركەك بۆرە يولدىن توختىدى. ئوغۇزمۇ لەشكەرلىرى
157. بىلەن بىرگە توختىدى. بۇ يەردە ئېتىل
158. دېگەن بىر دەريا بار ئىدى. ئېتىل دەرياسىنىڭ
159. قىرغىقىدىكى قارا تاغ باغرىدا
160. قاتتىق ئۇرۇش بولدى،ئوقيا بىلەن قىلىچ بىلەن ئۇرۇشتى.
161. ئىككى قوشۇن ئارىسىدا ناھايىتى كۆپ
162. جىددىي ئۇرۇش بولدى. ئۇرۇش
(19)
163. ئەل ـ جامائەتنىڭ كۆڭلىگە كۆپ قايغۇ
164. سالدى. ئۇرۇش شۇنداق قاتتىق بولدىكى،
165. ئېتىل دەرياسىنىڭ سۈيى
166. قىپقىزىل سىرغا ئايلاندى.
167. ئوغۇز خاقان يەڭدى،
168. ئۇرۇم خاقان قاچتى. ئوغۇز خاقان
169. ئۇرۇم خاقانىنىڭ خاقانلىقىنى ئالدى،
170. ئەل ـ جامائەتنى ئۆزىگە قاراتتى. نۇرغۇنلىغان جانسىز

171. ۋە جانلىق غەنىيمەتلەر ئوغۇز خاقانىنىڭ

(20)

172. ئوردىسىغا كىردى. ئۇرۇم خاقانىنىڭ بىر

173. قېرىندىشى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى ئۇرۇس بەگ ئىدى.

174. ئۇرۇس بەگ ئوغلىنى

175. تاغ بېشىغا جايلاشقان، ئەتراپى

176. چوڭقۇر خەندەك بىلەن ئورالغان

177. شەھەرنى قوغداشقا ئەۋەتتى ھەمدە ئوغلىغا

178. «شەھەرنى قوغدىشىڭ كېرەك، ئۇرۇش باشلانغاندىن كېيىنمۇ

179. شەھەرنى قوغداپ قېلىشىڭ كېرەك» دېدى.

180. ئوغۇز خاقان ئاشۇ شەھەرگە ئاتلاندى.

(21)

181. ئۇرۇس بەگنىڭ ئوغلى ئوغۇز خاقانغا

182. نۇرغۇن ئالتۇن ـ كۈمۈش ئەكەلدى

183. ھەمدە: «ئى، سەن مېنىڭ خاقانىمسەن!

184. ئاتام بۇ شەھەرنى ماڭا بەرگەن ھەمدە

185. شەھەرنى قوغدىشىڭ كىرەك، ئۇرۇش باشلانغاندىن كېيىنمۇ
186. شەھەرنى قوغداپ قېلىشىڭ كىرەك دېگەن،
187. ئەگەر ئاتام خاپا بولۇپ قالسا،
188. مېنىڭ ھالىم قانداق بولۇر؟
189. مەن سېنىڭ يارلىقىڭنى ئىجرا قىلىشقا تەييارمەن.
(22)
190. بىزنىڭ بەختىمىز، سېنىڭ
191. بەختىڭ، بىزنىڭ ئۇرۇقىمىز
192. سېنىڭ دەرىخىڭنىڭ ئۇرۇقىدىن،
193. تەڭرى ساڭا
194. پۈتۈن زېمىننى ئاتا قىلماقتا. مېنىڭ جىسمىم ۋە
195. بەختىم ساڭا مەنسۇپ. مەن ساڭا
196. تارتۇق تارتىپ تۇرۇپ، دوستلۇقتىن چىقمايمەن» دېدى.
197. ئوغۇز خاقانغا يىگىتنىڭ سۆزى
198. ياقتى، شادلىنىپ كۈلدى
(23)
199. ھەمدە: « ماڭا كۆپ ئالتۇن تەقدىم قىپسەن،
200. شەھەرنى ياخشى ساقلاپسەن » دېدى.
201. شۇڭا ئۇنىڭغا « ساقلاپ » دەپ ئات قويدى،
202. ئۇنىڭغا دوستلۇق قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئوغۇز خاقان
203. لەشكەرلىرى بىلەن بىللە ئېتىل دەرياسى بويىغا كەلدى.
204. ئېتىل دەرياسى چوڭ بىر دەريا ئىدى.
205. ئوغۇز خاقان ئۇنى كۆرۈپ ئېيتتىكى:
206. « ئېتىلنىڭ سۈيىدىن قانداق ئۆتەرمىز؟» لەشكەرلەر ئىچىدە
207. ئۇلۇغ ئودۇبەگ دېگەن بىر ياخشى بەگ بار ئىدى.
(24)
208. ئۇ قابىلىيەتلىك ۋە ئەقىللىق ئادەم ئىدى.
209. ئۇ بەگ دەريا بويىدا نۇرغۇن تال ـ ياغاچلارنىڭ تۇرغانلىقىنى
210. كۆردى، بۇنىڭ بىلەن ھېلىقى بەگ... ئاشۇ ياغاچلارنى...
211. كەستى. ئۇنى سۇنىڭ ئۈستىدە لەيلىتىپ، ئۆزلىرى ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئېتىل دەرياسىدىن ئۆتتى.
212. ئوغۇز خاقان شادلىنىپ كۈلدى، ئېيتتىكى:
213. « ھەي، سەن بۇ يەرگە بولغىن بەگ،
214. قىپچاق ساڭا ئات بولسۇن.»
215. ئۇلار داۋاملىق ئىلگىرىلەپ ماڭدى.
216. ئاندىن كېيىن ئوغۇز خاقان يەنە ھېلىقى كۆك تۈكلۈك،

(25)

217. كۆك ياللىق ئەركەك بۆرىنى كۆردى.

218. بۇ كۆك بۆرە ئوغۇز خاقانغا ئېيتتىكى:

219. « ئوغۇز، ئەمدى لەشكەرلىرىڭنى باشلاپ بۇ يەردىن قوزغال.

220. سەن ئەل ـ جامائەت ۋە بەگلەرنى باشلاپ ماڭ،

221. مەن ساڭا يول باشلاپ ماڭىمەن.»

222. تاڭ ئاتقاندا، ئوغۇز خاقان ئەركەك

223. بۆرىنىڭ لەشكەرلىرى ئالدىدا

224. يول باشلاپ كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ شادلاندى

225. ھەمدە داۋاملىق ئىلگىرىلەپ ماڭدى.

(26)

226. ئوغۇز خاقان بىر چىپار ئايغىر ئاتقا

227. مىنەتتى. ئۇ بۇ ئايغىرنى ئىنتايىن

228. ياخشى كۆرەتتى. يولدا بۇ ئايغىر كۆزدىن

229. يىتتى. بۇ يەردە ئېگىز بىر تاغ بار ئىدى.

230. ئۇنىڭ ئۇستىدە توڭ ـ مۇزلار بار ئىدى.

231. ئۇنىڭ چوققىسىدا ئاپئاق قارلار بار ئىدى،

232. شۇڭا بۇ تاغ مۇز تاغ

233. دەپ ئاتىلاتتى. ئوغۇز خاقانىنىڭ ئېتى
234. مۇز تاغ ئىچىگە كىرىپ كەتتى.
(27)
235. بۇنىڭ بىلەن ئوغۇز خاقان ئۇزۇنغىچە ئازاب چەكتى.
236. لەشكەر ئىچىدە بەستلىك ۋە تەمبەل بىر ئەر بار ئىدى،
237. ئۇ ھېچنېمىدىن قورقماس باتۇر ئادەم ئىدى،
238. جەڭلەرنىڭ سىناقلىرىغا بەرداشلىق بەرگەن ئادەم ئىدى.
239. بۇ ئادەم ئاتنى ئىزدىگىلى تاغقا كىردى.
240. توققۇز كۈندىن كېيىن، ئوغۇز خاقانغا
241. ئايغىرنى ھازىر قىلدى. مۇز تاغ
242. ئىنتايىن سوغ بولغاچقا، بۇ بەگنىڭ پۈتۈن ئەت ـ يانلىرىنى
243. قار ـ مۇز قاپلىغانىدى.
(28)
244. ئوغۇز خاقان خۇرسەن بولۇپ كۈلدى، ئېيتتىكى:
245. « ھەي، سەن بەگلەرگە بولغىن باشلىق،
246. مەڭگۈلۈك ئىسىم بولسۇن ساڭا قارلۇق» ھەمدە
247. ئۇنىڭغا نۇرغۇن دۇنيا تەقدىم قىلدى. يەنە داۋاملىق ئىلگىرىلىدى.
248. ئۇ يولدا ئېگىز بىر ئۆينى كۆردى،
249. بۇ ئۆينىڭ تېمى ئالتۇندىن، تۆڭلۈكى كۈمۈشتىن،
250. ئىشىكى تۆمۈردىن ياسالغانىدى.
251. ئىشىكى قۇلۇپلانغان بولۇپ، ئاچقۇچى يوق ئىدى.
252. لەشكەر ئىچىدە بىر چېۋەر ئۇستام بار ئىدى.
(29)
253. ئۇنىڭ ئىسمى تۆمۈردۇ قاغۇل ئىدى.
254. ئوغۇز ئۇنىڭغا: « سەن بۇ يەردە قال،
255. ئىشىكنى ئاچ، ئىشكىنى ئاچقاندىن كېيىن
256. ئوردىغا قايتىپ بار» دەپ يارلىق چۈشۈردى ھەمدە ئۇنىڭغا قالاچ دەپ ئات قويدى.
257. يەنە داۋاملىق ئىلگىرىلىدى. بىر كۈنى كۆك تۈكلۈك،
258. كۆك يالىلىق ئەركەك بۆرە يەنە يولدىن توختىدى.
259. ئوغۇز خاقانمۇ يولدىن توختاپ، چېدىرلىرىنى تىكتى.
260. بۇ تېرىلمىغان تۈزلەڭلىك بىر يەر بولۇپ،
261. چۈرچىت دەپ ئاتىلاتتى.
(30)
262. ئۇنىڭ ئەل ـ جامائىتى كۆپ، يەرلىرى كەڭ ئىدى.
263. بۇ يەردە يىلقىلار، پادا ـ كالىلار، ئالتۇن ـ كۈمۈش،

264. ئۇنچە ـ مەرۋايىتلار كۆپ ئىدى. چۇرچىت خاقانى
265. ۋە ئەل ـ جامائىتى ئوغۇز خاقانغا قارشىلىق بىلدۇردى.
266. ئۇرۇش باشلاندى. ئىككى تەرەپ ئوق چىقىرىپ، قىلىچ
267. ئۇرۇشۇپ جەڭ قىلدى. ئوغۇز خاقان چۇرچىت
268. خاقانىنى يەڭدى، ئۇنىڭ بېشىنى
269. ئېلىپ ئۆلتۇردى. چۇرچىتنىڭ ئەل ـ جامائىتىنى
270. ئۆز ئاغزىغا قاراتتى. ئۇرۇشتىن كېيىن،

(31)

271. ئوغۇز خاقانىنىڭ لەشكەرلىرىگە، نۆكەرلىرىگە ۋە
272. خەلقىگە شۇنداق كۆپ غەنىيمەتلەر چۈشتىكى،
273. ئۇنى توشۇشقا شۇنچىلا ئات، قېچىر، كالىلار
274. ئازلىق قىلدى. ئوغۇز خاقانىنىڭ
275. لەشكەرلىرى ئىچىدە ياشانغان بىر چېۋەر كىشى بار بولۇپ،
276. ئۇنىڭ ئىسمى بارماقلىغ يوسۇن بىللىگ ئىدى.
277. بۇ چېۋەر ئادەم بىر ئېگىز ھارۋا ياسىدى. ھارۋا ئۈستىگە
278. جانسىز غەنىيمەتلەرنى قاچىلىدى، ھارۋىنىڭ ئالدىغا
279. جانلىق غەنىيمەتلەرنى قوشتى، ئۇلارغا ھارۋىنى تارتقۇزدى.

(32)

280. نۆكەرلەر، ئەل ـ جامائەت بۇنى كۆرۈپ
281. ھەيران بولدى، ئۇلارمۇ ھارۋا ياسىدى.
282. ئېگىز ھارۋا ماڭغاندا « قانغا، قانغا» دېگەن ئاۋاز چىقاتتى،
283. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭغا « قانغا» دەپ
284. ئات قويدى. ئوغۇز خاقان قانغالارنى كۆرۈپ
285. كۈلدى، ئېيتتىكى: «قانغا بىلەن جانسىز غەنىيمەتنى
286. جانلىق غەنىيمەت سۆرەپ ماڭمىكەن،
287. ئېگىز ھارۋىنى مەڭگۈ ئۇنتۇپ قالماسلىق ئۈچۈن، قانغالىق
288. ساڭا ئات بولسۇن» سۆزىنى تۈگىتىپ يۇرۇپ كەتتى.

(33)

289. ئاندىن كېيىن، ئوغۇز خاقان يەنە كۆك تۈكلۈك، كۆك ياللىق
290. ئەركەك بۆرە بىلەن بىللە سىندۇ، تاڭغۇت ھەم
291. شاغام تەرەپلەرگە يۇرۇش قىلىپ باردى.
292. كۆپ ئۇرۇش ۋە توقۇنۇشلاردىن كېيىن،
293. ئۇ جايلارنى ئىشغال قىلدى ھەمدە ئۇ يەرلەرنى ئۆز دۆلەت زېمىنىگە قوشتى.
294. ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەك،
295. جەنۇب تەرەپتە بارقان دېگەن

296. يەرنىڭ بارلىقىنى بىلىش كېرەك. ئۇ يەر
297. ناھايىتى مۇنبەت ۋە ئىسسىق يەر ئىكەن.
(34)
298. ئۇ يەردە ھايۋانات ۋە قۇشلار كۆپ ئىكەن،
299. ئالتۇن ـ كۈمۈش، بايلىق كۆپ ئىكەن.
300. ئۇ يەردىكى خەلقلەرنىڭ چىرايى قاپقارا ئىكەن.
301. خاقانىنىڭ ئىسمى ماسار خاقان ئىكەن.
302. ئوغۇز خاقان شۇ جايغا ئاتلاندى.
303. ئىنتايىن قاتتىق ئۇرۇش بولدى.
304. ئوغۇز خاقان يەڭدى، ماسار خاقان قاچتى.
305. ئوغۇز خاقان بۇ يەرنى ئىشغال قىلدى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ دوستلىرى
306. خۇرسەن بولدى، دۈشمەنلىرى زار
(35)
307. قاقشىدى. ئوغۇز خاقان ئۇنى يەڭگەندىن كېيىن،
308. پۈتمەس ـ تۈگىمەس بايلىققا ۋە مال ـ چارۋىغا ئىگە بولدى
309. ھەمدە ئۇلارنى ئۆز ئېلىگە توشۇپ كەتتى.
310. ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەك،
311. كىشىلەرگە بىلدۈرۈش كېرەك. ئوغۇز خاقانىنىڭ
312. يېنىدا ئاق ساقاللىق، مۇز چاچلىق،
313. قابىلىيەتلىك بىر قېرى كىشى بار ئىدى.
314. ئۇ بىلەرمەن ۋە لىللا ۋەزىر ئىدى،
315. ئۇنىڭ ئىسمى ئۇلۇغ تۈرك ئىدى.
(36)
316. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ چۈشىدە
317. بىر ئالتۇن يا بىلەن ئۇچ كۈمۈش ئوق كۆردى،
318. بۇ ئالتۇن يا كۈنچىقىشتىن تا كۈنپېتىشقىچە سوزۇلغان
319. ئىدى. ئۇچ كۈمۈش ئوقنىڭ ئۇچى
320. شىمالنى كۆرسىتىپ تۇراتتى.
321. ئۇيقۇدىن كېيىن، ئۇ چۈشىگە كەچكەنلىرىنى
322. ئوغۇز خاقانغا ئېيتىپ مۇنداق دېدى:
323. «ھەي، خاقانىم،
324. ساڭا ئۇزۇن ئۆمۈر يار بولسۇن،
(37)
325. ھەي خاقانىم، سېنىڭ ئەل ـ نىزامىڭغا ئادالەت يار بولسۇن؛
326. كۆك تەڭرى چۈشۈمدە بەردى ساڭا ئىشارەت،

327. ئىشغال قىلغان يەرلىرىن ئۇرۇقىغا
328. بۆلۈپ بەرسۇن دەپ» ئوغۇز خاقان ئۇلۇغ
329. تۇركىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئىنتايىن خۇرسەن بولدى
330. ھەمدە: « ئېيتقىنىڭ كەلسۇن» دېدى.
331. ئىككىنچى كۈنى تاڭ ئاتقاندا، بالىلىرىنى
332. چاقىرىپ كەلتۈرۈپ ئېيتتىكى: « ھەي (ئوغۇللىرىم)
333. ئوۋنى كۆڭلۈم تارتىپ تۇرىدۇ، ياشىنىپ قالغانلىقىم ئۈچۈن،

334. ئوۋغا چىقىشقا چامىم يەتمەيدۇ. كۈن،
335. ئاي، يۇلتۇز، ئۈچىگلار تاڭ ئاتار تەرەپكە بېرىگلار،
336. ئاسمان، تاغ، دېگىز ئۈچىگلار تۇن قاراڭغۇسى
337. تەرەپكە بېرىگلار» بۇنىڭ بىلەن
338. ئۈچەيلەن تاڭ ئاتار تەرەپكە،
339. قالغان ئۈچى تۇن قاراڭغۇسى تەرەپكە كەتتى، كۈن، ئاي،
340. يۇلتۇز نۇرغۇن ھايۋان ۋە قۇشلارنى ئوۋلىدى ھەمدە
341. يولدىن بىر ئالتۇن يانى تېپىۋالدى،
342. شۇنداقلا ئۇنى ئاتىسىغا تاپشۇرۇپ بەردى.

343. ئوغۇز خاقان شادلاندى ھەمدە
344. ئالتۇن يانى ئۈچ بۆلەككە بۆلدى ۋە ئېيتتىكى:
345. « ھەي، ئاكىلار، بۇ يا سىلەرگە مەنسۇپ بولسۇن،

346. سلەر ياغا ئوخشاش ئوقنى كۆككىچە ئېتىڭلار.»
347. يەنە شۇنىڭدىن كېيىن، ئاسمان، تاغ
348. ۋە دېڭىز نۇرغۇن هايۋان ۋە قۇشلارنى ئوۋلىغاندىن كېيىن،
349. يولدىن ئۇچ كۈمۈش ئوق تېپىۋالدى هەمدە
350. ئۇنى ئاتىسىغا تاپشۇرۇپ بەردى.
351. ئوغۇز خاقان شادلاندى

(40)

352. هەمدە ئوقلارنى ئۇچكە بۆلۈپ بەردى، ئېيتتىكى:
353. « هەي، ئىنىلەر، بۇ ئوق سلەرگە مەنسۇپ بولسۇن،
354. يا ئوقنى توغرىلايدۇ. سلەر ئوققا ئوخشاش
355. (ياغا بويسۇنۇڭلار)» شۇنىڭدىن كېيىن، ئوغۇز خاقان
356. چوڭ قۇرۇلتاي چاقىردى.
357. نۆكەرلىرىنى، ئەل ـ جامائەتنى چاقىرتتى، ئۇلار كېلىپ
358. با مەسلىهەت ئولتۇرۇشتى. ئوغۇز خاقان
359. چوڭ چېدىر دا...
360. ... (ئوڭ تەرىپىگە)،

(41)

361. قىرىق غۇلاچلىق ئۇزۇن بىر ياغاچنى قاداتتۇردى،
362. ئۇنىڭ ئۇچىغا بىر ئالتۇن توخۇنى ئاستى.
363. ئۇنىڭ تۈۋىگە بىر ئاق قوينى باغلىدى. سول
364. تەرىپىگە قىرىق غۇلاچلىق ئۇزۇن بىر ياغاچنى قاداتتۇردى.
365. ئۇنىڭ ئۇچىغا بىر كۈمۈش توخۇنى ئاستى،
366. تۈۋىگە بىر قارا قوينى باغلىدى.
367. ئوڭ تەرەپتە بۇزۇقلار ئولتۇردى،
368. سول تەرەپتە ئۇچ ئوقلار ئولتۇردى.
369. قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي بولدى،

(42)

370. ئىچىشتى، يېيىشتى، خۇرسەن بولۇشتى. شۇنىڭدىن كېيىن،
371. ئوغۇز خاقان ئوغۇللىرىغا يۇرتنى ئۈلەشتۇرۇپ بەردى.
372. ئېيتتىكى: « هەي، ئوغۇللىرىم، مەن كۆپ ياشىدىم،
373. كۆپ ئۇرۇشلارنى باشتىن كەچۈردۈم. يا بىلەن كۆپ ئوق ئاتتىم، ئايغىر بىلەن
374. كۆپ يوللارنى كەزدىم. دۈشمەنلەرنى زار يىغلىتىپ، دوستلارنى
375. شاد ئەتتىم. تەڭرى ئالدىدا مەجبۇرىيىتىمنى ئادا قىلدىم.
376. ئەمدى يۇرتۇمنى سلەرگە بۆلۈپ بېرىمەن....»
.....377
.....378

بىكەچ ئارسلان تېكىن

(داستاندىن پارچە)

ئىلاۋە: ئۇيغۇر خەلقىنىڭ XI ئەسىردە ئۆتكەن بۇيۇك ئالىمى مەھمۇت قەشقەرىنىڭ مەشھۇر ئەسىرى «دىۋانۇ لۇغاتىت تۈرك» تىكى مىسال تەرىقىسىدە كىرگۈزۈلگەن ئىككى يۇز قىرىق ئىككى كۇپلېت شېئىرىي پارچىلەردىن مەزمۇن ۋە شەكىل ئېتىبارى بىلەن، تەخمىنەن ئوتتۇز ئالتە كۇپلېتىنى ئەنە شۇ «بىكەچ ئارسلان تېكىن» داستانىنىڭ دەۋرىمىزگە يېتىپ كەلگەن پارچىلىرى، دەپ تەخمىن قىلىشقا بولىدۇ.

تارىخىي ۋەقەلەردىن مەلۇم بولۇشىچە، XI ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا ئېرتىش، ئېمىل ۋادىلىرىدىكى باسمىللار ۋە ئىسسىقكۆلنىڭ شىمالىدىكى ياباقۇلار ئۇيغۇرلارنىڭ ئىسلام دىنىغا كىرگەن قىسمىغا قارشى جەڭ باشلىغان. ھىجرىيە 423 — 448 (مىلادىيە 1031 — 1057) - يىللىرى «شەرەفىدە دەۋرە» دېگەن ئۇنۋان بىلەن قاراخانىيلار سۇلالىسىگە خان بولغان سۇلايمان ئارسلانخان (شاھزادە ۋاقتىدىكى ئۇنۋانى — بىكەچ ئارسلان تېكىن) ئاشۇ باسمىل - ياباقۇلارغا قارشى ئېلىپ بېرىلغان ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلغان. «بىكەچ ئارسلان تېكىن» نامىدىكى بۇ داستانىنىڭ مەزكۇر پارچىسىدا ئەنە شۇ جەڭنىڭ بىر قىسىم كۆرۈنۈشى تەسۋىرلەنگەن. «دىۋان»نىڭ ئۇچ تومىغا چېچىلغان بۇ داستان پارچىسىنى تىلشۇناس، ئالىم ئىمىن تۇرسۇن ۋەقەلىكنىڭ جەريانى، قاپىيە ۋە ۋەزنى بويىچە تۆت بۆلەككە ئايرىپ رەتلەپ چىققان بولۇپ، مۇشۇ نۇسخا ئاساس قىلىنىپ، قامۇسقا كىرگۈزۈلدى.

بىرىنچى، ئەسلىي تېكىستى:

I

1. بۇدراچ يەمە قۇدۇردى،
ئالپاغۇتىن ئوزۇردى،
سۇسىن يانا قادىردى،
كەلگەلىمەت ئىركەشۇر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 83 - بەت)

2. ئەرتىش سۇۋى يەمەكى،
ستىغىپ تۇتار بىلەكى،
كۇرمەت ئانىڭ يۇرەكى،
كەلگەلىمەت ئىركەشۇر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 163 - بەت)

3. ئۇستىغان قۇياش قاپسادى،
ئۇمۇنچلۇغ ئاداش يايسادى،
ئەرتىش سۇۋىن كەچسەدى،
بۇ دۇن ئانىن ئۇركۇشۇر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 88 - بەت)

4. ئۇرۇنچاق ئالىپ يەرمەدى،
ئالىملىغ كۆرۈ ئارمادى،
ئاداشلىق ئۈزە تۇرمادى،
قالىن ئەرەن تىركەشۇر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 85 ـ بەت)

5. ياندى ئەدىنچ ئوغراغى،
كەلدى بەرۈ تىغراغى،
ئۆزى قۇيى ئوغراغى،
ئالپلار قامۇغ تىركەشۇر.
(«دىۋان» III تۇم، فاكسىمىل 472 ـ بەت)

6. پىچغاس پىتىك قىلۇرلار،
ئاند كەي يەمە بەرۈرلەر،

II

9. قۇرۇى چۈۋاچ قۇرۇلدى،
تۇغۇم تىكىپ ئۇرۇلدى،
سۇسى ئوتۇن ئورۇلدى،
خاندىن باسۇت تىلەرلەر،
باسمىل چومۇل تىركەشۇر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 231 ـ بەت)

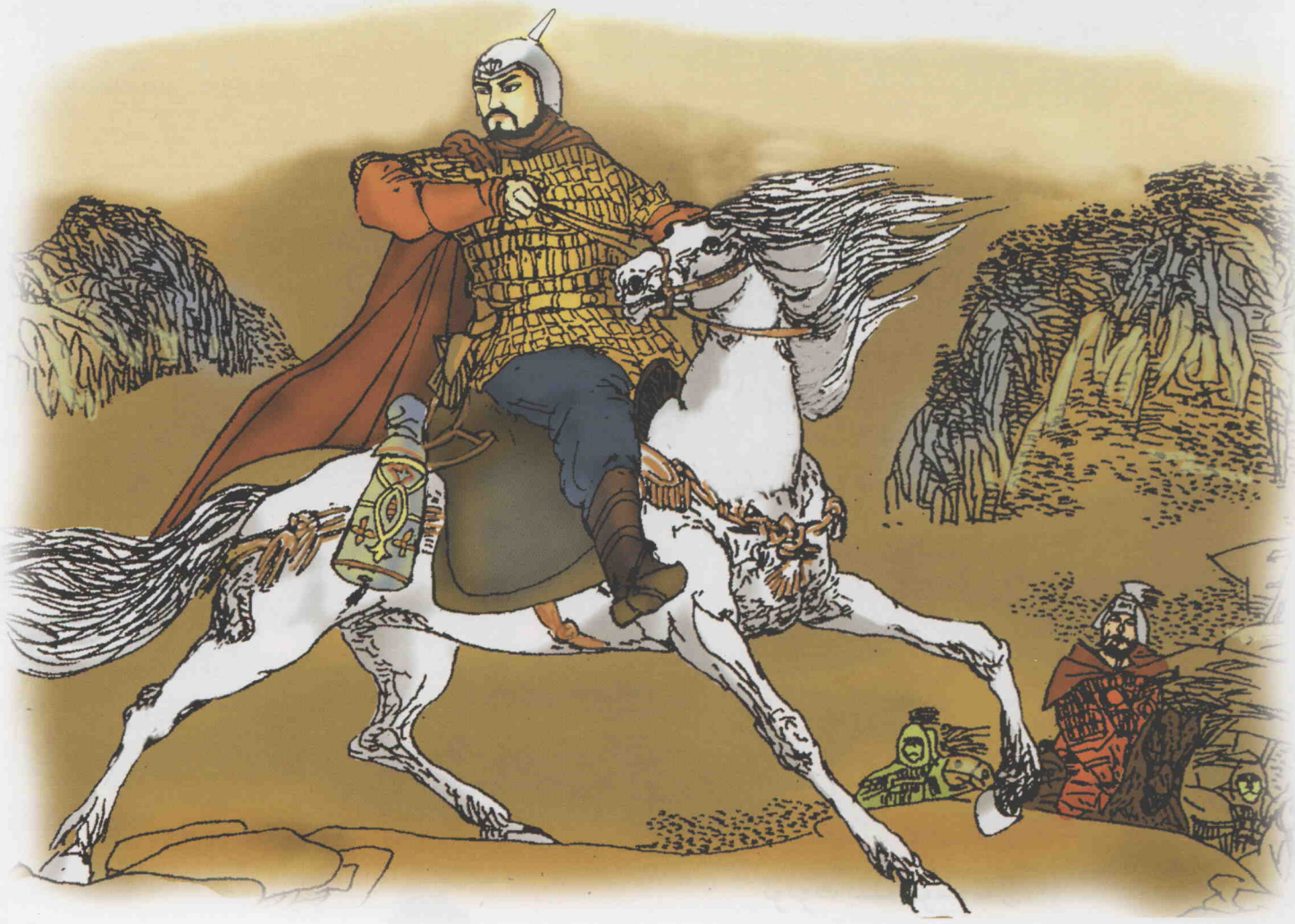
7. باسمىل سۇسىن قۇمىتتى،
بارچا كەلىپ يۇمىتتى،
ئارسلان تابا ئەمىتتى،
قورقۇپ باشى تەزگەنۇر.
(«دىۋان» II تۇم، فاكسىمىل 421 ـ بەت)

.....

8. كەلسە ئاباڭ تەركەنىم،
ئەتىلگەمەت تۆركۈنىم،
يازىلماغاي تەركىنىم،
ئەمدى چەرىك چەركەشۇر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 222 ـ بەت)

قانچۇق قاچار ئول تۇتار.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 106 ـ بەت)

10. ئالىپ ئەرەننى ئوزۇردۇم،

بوينىن ئانىڭ قازىردىم،
ئالتۇن - كۈموش يۈزۈردۈم،
سۈسى قالمىن كىم ئۆتەر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 186 - بەت)

11. ئالىپلار ئارغ ئالقىشۇر،
كۈچ بىر قىلىپ ئارقاشۇر،
بىر - بىر ئۈزە ئالقىشۇر،
ئەزگەرمەزىپ ئوق ئاتار.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 125 - بەت)

12. ئەرەن ئارىغ ئۇرپەشۇر،
ئۆچمەن كەكىن ئىرتەشۇر،
ساقال تۈتۈپ تارتىشۇر،
كۆكسى ئارا ئوت تۇتار.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 122 - بەت)

13. كۈچى تەڭى توقۇشتى،
ئوغۇش قونۇم ئوقۇشتى،
چەرىك تابا ياقىشتى،
بىرگە كەلىپ ئۆچ ئۆتەر.
(«دىۋان» II تۇم، فاكسىمىل 320 - بەت)

14. توقىش ئىچرە ئۇرىشتىم،
ئۇلۇغ بىرلە قارىشتىم،
تۆكۈز ئاتمىن يارىشتىم،
ئايدىم ئەمدى ئال ئۇتار.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 185 - بەت)

15. ئۆپكەم كەلىپ ئوغرادىم،
ئارسلانلايۇ كۆكرەدىم،
ئالپلار باشىن توغرادىم،
ئەمدى مەنى كىم تۇتار.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 75 - بەت)

16. تىغراقلانىپ سەكرىتتى،
ئەرىن ئاتمىن يۈگۈرتتى،
بىزنى قامۇغ ئاشتىتتى،
ئانداغ سۈگە كىم يەتەر.
(«دىۋان» II تۇم، فاكسىمىل 404 - بەت)

17. ئەمدى ئۇدۇن ئودۇندى،
كەدىن تەلىم ئۆكۈندى،
ئەل بولغالى ئىكەندى،
ئانداغ ئەرىگ كىم ئۇتار.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 109 - بەت)

18. كەلدى بەرۇ ئارتۇرۇ،
بەردى ئەلىن ئارتۇرۇ،
مۇندا قالىپ ئولتۇرۇ،
بۈگرى بولۇپ ئۇن پۈتەر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 117 - بەت)

19. تابدۇ ماڭا ئىلىندى،
ئەمگەك كەرۇ ئولىندى،
قىلمىشىڭا ئىلەندى،
تۈتغۇن بولۇپ ئول قاتار.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 111 - بەت)

20. تىنى يەمە ئۆچۈكتى،
ئەرى ئاتى ئىچىكتى،
ئىشى تاقى چۈلۈكتى،
سۆزىن ئانىڭ كىم تۈتار.
(«دىۋان» II تۇم، فاكسىمىل 328 - بەت)

21. ئىشى ئانىڭ ئارتاشىپ،
ئوغراق بىلە ئۆرتەشىپ،
بويىنىن ئالىپ قازىرشىپ،
تۈتغۇن ئالىپ قۇل ساتار.
(«دىۋان» II تۇم، فاكسىمىل 376 - بەت)

22. باشى ئانىڭ ئالمقتى،
قانى يۈزۈپ تۇرۇقتى،
بالىغ بولۇپ تاغمقتى،
ئەمدى ئانى كىم يەتەر.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 105 - بەت)

23. قانى ئاقىپ يۇمۇلدى،
قاپى قامۇغ تەشىلدى،
ئۆلۈك بىلە قوشۇلدى،

تۇغمىش كۈنى ئۇش پاتار.

(«دىۋان» II تۇم، فاكسىمىل 332 ـ بەت)

III

24. ئاغا بۆكتىر ئۈزە يۈردىم،
بارىق ياقىپ قىيا كۆردىم،
ئانى بىلىپ تاقى باردىم،
تۈگەل ياغى تۆرى تۇغدى.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 229 ـ بەت)

25. قۇزى قىقرىپ ئوغۇش تەردىم،
ياغى قارۇ كىرىش قۇردۇم،
توقۇش ئىچرە ئۇرۇش بەردىم
ئەرەن كۆرۈپ باشى تىغدى.
(«دىۋان» II تۇم، فاكسىمىل 321 ـ بەت)

26. ئەرەن ئالپى ئوقىشتىلار،
قىڭىر كۆزۈن باقىشتىلار،
قامۇغ تولمۇن توقۇشتىلار،
قىلىچ قىنقا كۈچۈن سىغدى.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 101 ـ بەت)

27. تەلىم باشلار يۇڭالدىمات،
ياغى ئاندىن ياڭالدىمات،
كۆچى ئانىڭ كەڭلدىمەت،
قىلىچ قىنقا كۆچۈن سىغدى.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 200 ـ بەت)

28. ئۆزىن ئۆگنۈپ ئۇرىلادى،
يىراق يەرنىگ قارىلادى،
ئاتىغ كەمشىپ ئۇرىلادى،
ئۇڭۇت بولۇپ تۆپۈ ئاغدى.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 156 ـ بەت)

29. ئاباڭ قولسام ئۇزۇ بارىپ،
تۇتار ئەردىم سۇسىن تارىپ،
بولۇن قىلىپ باشىن يارىپ،
يۇلۇغ بارچا ماڭا يىغدى.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 201 ـ بەت)

30. ئەرەن ئىزىپ سۆكە تۇردى،
باشى بوينىن سۆكە تۇردى،
ئۇڭۇت بولۇپ بۇكە تۇردى،
ئۇزۇ قاما تەبىن تىغدى.
(«دىۋان» III تۇم، فاكسىمىل 547 ـ بەت)

31. ئىزۇ بەرىپ بوشۇتتۇم،
تاڭار يۇلۇغ تاشۇتتۇم،
ئەرەن ئەسسىن ئەشۇتتۇم،
يۇكۇن بارچا ئۆزى چىغدى.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 113 ـ بەت)

IV

32. تاڭ ئاتا يورتالىم،
بۇدراچ قانىن ئىرتەلىم،
باسمىل بەگىن ئۆرتەلىم،
ئەمدى يىگىت يۇڭۇلسۇن.
(«دىۋان» III تۇم، فاكسىمىل 600 ـ بەت)

33. تۇنلە بىلە كۆچەلىم،
يامار سۇڭىن كەچەلىم،
تەررەڭۈك سۇڭىن ئىچەلىم،
يۇڭغا ياغى ئۇڭۇلسۇن.
(«دىۋان» II تۇم، فاكسىمىل 266 ـ بەت)

34. قىقرىپ ئاتىغ كەمشەلىم،
قالقان سۇنگۇن جۇمشالىم،
قاينىاپ يانا يۇمشالىم،
قاتىغ ياغى يۇڭۇلسۇن.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 221 ـ بەت)

35. تەگرە ئالىپ ئەگرەلىم،
ئاتتىن تۇشۇپ يۇگرەلىم،
ئارسلانلا يۇ كۆكرەلىم،
كۆچى ئانىن كەڭلسۇن.
(«دىۋان» II تۇم، فاكسىمىل 270 ـ بەت)

36. ئەندىك كىشى تەتلسۇن،
ئەل تۆرۇ يەتلسۇن،
تۇقلى بۆرى قاتلسۇن،
قازغۇ يەمە ساڭلسۇن.
(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 66 ـ بەت)

ئىككىنچى، مەنىسى:

تۆڭەندە تىرناق ئىچىدە مىسرالار بويىچە بېرىلگەن مەنىلەر كەمىنە نەشرىگە تەييارلىغۇچىنىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا ئۆرۈلگەن شەكلى: نەسرىي بويىچە چۈشەندۈرۈلگەن قۇرلار «دىۋان»نىڭ ئاپتورى مەھمۇت قەشقەرىنىڭ ئەرەب تىلى بىلەن بەرگەن ئىزاھاتلىرىنىڭ ئۇيغۇر تىلىغا قىلىنغان تەرجىمىسىدۇر.

1. (بۇدراچ يەنە قۇتىردى، قوشۇننى يانا قايىردى،
باتۇرنىى پارلىدى، كەلمەك بولۇپ جۇغلىشۇر.)

ياباقۇ قەبىلىسىنىڭ بېگى بۇدراچ يانا لەشكەرلىرى بىلەن قايتتى. باتۇرلىرىنى تاللىدى، كېلىش ئۈچۈن توپلاندى.

2. (ئېرتىش سۈيى يەمەكلىرى، قاپتەك قىلىشىپ يۈرەكلىرىنى
شمايىلاۋاتىدۇ بىلەكلىرىنى، كەلمەك بولۇپ جۇغلىشۇر.)

يەمەك ــ قىپچاقلارنىڭ بىر ئايمىقى. شېئىردا مۇنداق كەلگەن: ئۇلار يەڭلىرىنى چىڭ تۇرۇپ، قاتتىق غەزەپ بىلەن، بىزنىڭ ئۇستىمىزگە بېسىپ كېلىشكە توپلانماقتا.

3. (ئۇسستىددىغان قۇياش قاپسىدى، ئېرتىش سۈيىنى كەچمەكچى بولدى،
ئۇمۇنغان ئاداش رەشكىسىردى، خەلق ئۇنىڭدىن ئۇركۈشۇر.)

يازنىڭ ئاپتىپى بىزنى قاپسىدى، ئۇمىد قىلىنغان ئاداش بىزگە ھەسەت قىلدى، دۈشمەن ئېرتىش سۈيىنى كەچمەكچى بولۇۋاتىدۇ، شۇ سەۋەبتىن خەلق ئۇركۈپ كەتتى.

4. (ئامانەت ئېلىپ بەرمىدى، ئاداشلىقتا تۇرمىدى،
ئېلىمنى كۆرۈپ ھارمىدى، نۇرغۇن ئادەم تىركىشۇر.)

بىرىكىم مەسخىرە قىلىنىپ ئېيتىلىدۇ: ئامانەت ئېلىشتىن توختىمىدى، ئالغانىنى قايتۇرۇشنى ئويلىمىدى، دوستلۇققا رىئايە قىلمىدى، ئەمدىلىكتە لەشكىرىنى توپلاپ ئۇستۇمگە يۈرمەكچى بولۇۋاتىدۇ.

5. (ياندى بەلكىم ۋەدىسىدىن، ئېدىر تۇۋى بىر ئۇچىدىن،
كەلدى بېرى جەسۇرىدىن، ھەممە باتۇرى جۇغلىنۇر.)

دۈشمەن توغرىسىدا شۇنداق دېيىلىدۇ: ئۆز نىيىتىدىن (ۋەدىسىدىن) بەلكىم يانغان ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ خەۋەرچىسى كەلدى، ئۇ ئېدىرنىڭ تۆۋەنكى بېشىدا، ئۇرۇشۇش ئۈچۈن يىگىتلىرىنى توپلاۋاتىدۇ.

6. (پىچىم ـ پۇتۇم تۇزۇشىدۇ، خاندىن يارەم تىلىشىدۇ،
يەنە قەسەم ئىچىشىدۇ، باسمىل ـ چومۇل تىركىشۇر.)

ياباقۇلار بىلەن بولغان جەڭدىن كېيىن خاقانغا قارشى چىقماسلىققا، ئۇنىڭغا بويسۇنۇشقا قەسەم ئىچىپ پۇتۇم تۇزۇشكەنىدى، خەلق خاقاندىن يارەم سورىدى، باسمىل بىلەن چومۇلىلار بىزگە قارشى توپلىنىۋىدى، خاقان يېتىپ كەلدى، ئۇلارنىڭ قانلىرىنى تۆكۈپ، ئۆزلىرىنى ئەسىر قىلدى.

7. (باسمىل قوشۇن قوزغاتتى، ئارسلان تەرەپكە يۈزلەندى،
بارچە كېلىپ توپلاندى، قورقۇپ بېشى ئايلاندى.)

غازى ئارسلان تېكىن بىلەن جەڭ قىلغان باسمىل قوشۇنى توغرىسىدا يېزىلغان: باسمىللار قوشۇنلىرىنى بىزگە قارشى كۈرەشكە رىغبەتلەندۈردى، ھەممىسى توپلاندى، ئارسلان تەرەپكە يۈرۈشتى، بىزنى كۆرۈپ كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ، باشلىرى ئايلاندى.....

8. (كەلسە ئەگەر تەركىنىم چېچىلمىغاي ئەل ـ توپۇم،
ئوڭشىلىدۇ تۇركۈنۇم، ئەمدى چېرىك سەپ تارتۇر.)

خاقان ياباقۇ ئۇرۇشىغا چاقىرىلىپ شۇنداق دېيىلگەن: گەر خاقانىڭ ياردىمى كەلسە، ئىشىمىز ئوڭشىلىدۇ. ئايماقنىڭ ئۆيلىرى يېقىلمايدۇ، ھازىر جەڭچىلەر سەپكە تىزىلىپ بولدى، ھەي تەركىنىم، مېنىڭ ئالدىمغا يېتىپ كەل!

II

9. (خان چېدىرى قۇرۇلدى، قوشۇنى ئوتتەك ئۇرۇلدى،
تۇغ تىكىپ دۇمباق ئۇرۇلدى، نەگە قاچسا ئۇ قۇتۇلار؟)

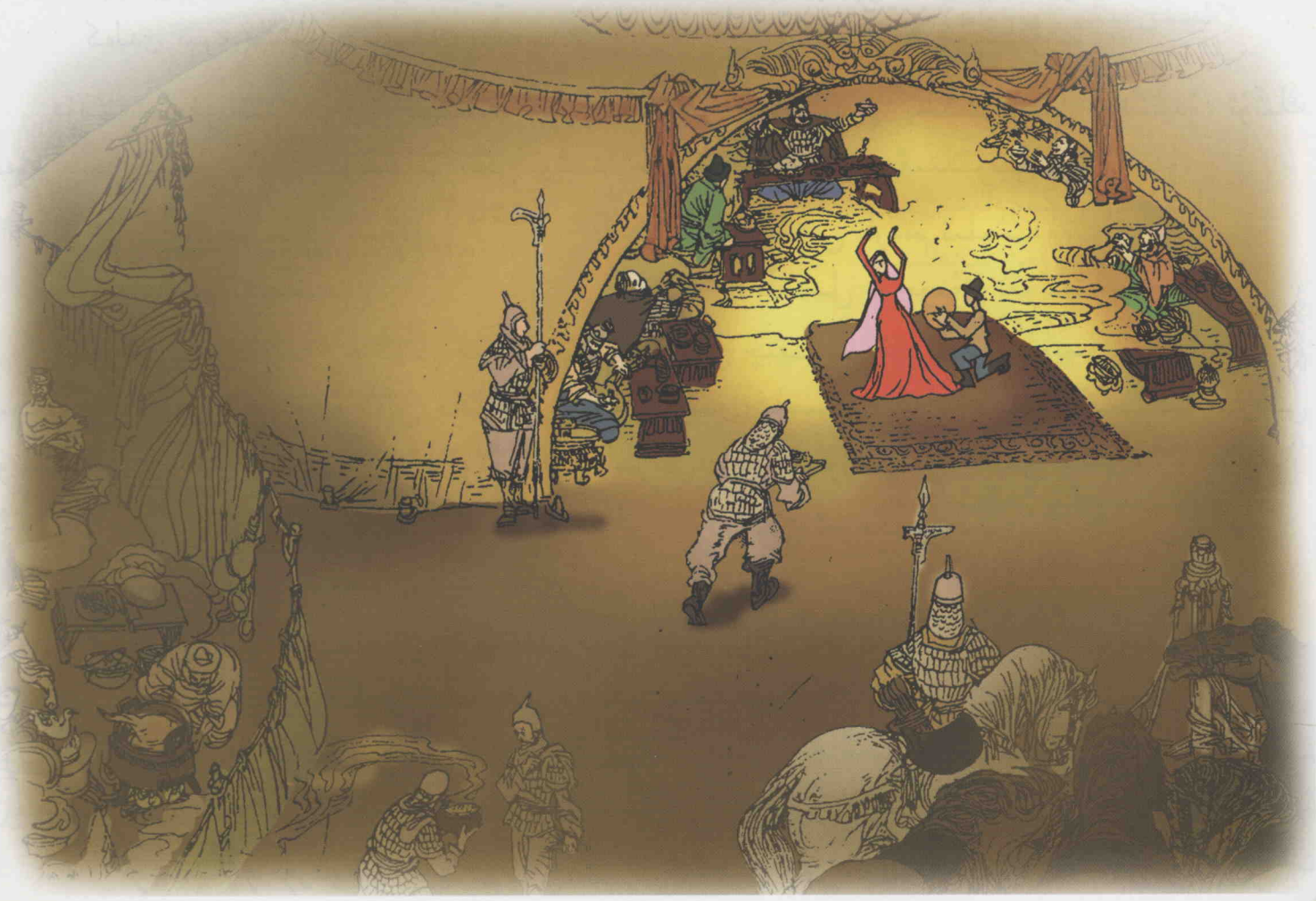
جەڭ شۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ: خانىڭ قاتتىق ئىسسىقتىن ۋە قار ـ يامغۇردىن ساقلايدىغان يېپەك چېدىرى تىكىلدى. تۇغلار قادالدى، دۇمباقلار چېلىندى. دۇشمەن لەشكەرلىرى ئوت ـ چۆپ ئورۇلغاندەك قىرىلدى. ئەمدى ئۇلارنىڭ چوڭى مەندىن قانداق قېچىپ قۇتۇلار؟

10. (باتۇر ئەرلىرىنى ئايرىدىم، ئالتۇن ـ كۈمۈش جايلىدىم،
ئۇنىڭ بوينىنى قايرىدىم، قوشۇنى كۆپ كىم ئۇتار.)

بىر جەڭ تەسۋىرلىنىپ شۇنداق دېيىلىدۇ: دۇشمەن قوشۇنلىرىنى پارچىلىۋەتتىم، بويۇنلىرىنى قايرىۋەتتىم، خەزىنىسىدىكى ئالتۇن ـ كۈمۈشلىرىنى ئالدىم، دۇشمەن لەشكەرلىرى قىرىپ ئۆلتۈرۈپ تۇگىتەلمىگۈدەك دەرىجىدە كۆپ ئىدى.

11. (باتۇرلار ئېرىغ قىرىشتى، بىر ـ بىرىنى ئالقىشلاشتى،
بىر كۈچ بولۇپ يۆلەشتى، پەرۋا قىلماي ئوق ئاتار.)

جەڭ شۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ: باتۇرلار بىر ـ بىرىنى راسا ئۆلتۈرۈشتى، كۈچىنى توپلاپ ئۆز كىشىلىرىنى قوللاشتى، مەدەت بېرىپ بىر ـ بىرىنى ئالقىشلاشتى، ئۆلۈمدىن قورقماي ئوق ئېتىشتى.

12. (ئەرلەر ئېرىغ ھوڕپىيىشەر، ساقال تۇتۇپ تارتىشار،
ئۆچ ـ كەكلىرىنى ئېلىشار، كۆكسىدە ئوت يانۇر.)

باتۇرلار بىر ـ بىرىگە غەزەپ بىلەن قارىشىپ ئۆچ ئېلىشقا كىرىشتى؛ ئۇرۇش قىزىپ كېتىپ، ھەممەيلەننىڭ كۆڭلى غەزەپ ئوتىغا تولغاچقا، بىر ـ بىرىنىڭ ساقاللىرىغا چاڭ سېلىشتى.

13. كۇچى تەڭلەشكۇچە توقۇنۇشتى، چېرىك تارتىپ يىقىنلاشتى،
ئۇرۇغ قولۇمنى ئۇقۇشۇشتى، بىزگە كېلىپ ئۆچ ئالۇر.)

كۇچى يەتكۇچە ئۇرۇشۇپ باقتى، ئاندىن ئۇرۇق ـ ئايماقلىرىنى چاقىردى؛ لەشكەر تارتىپ جەڭگە ئاتلاندى، بىز تەرەپكە كېلىپ ئۆچ ئالماقچى بولۇۋاتىدۇ.

14. (توقۇنۇش ئىچىدە ئۇرۇشتۇم، قاشقا ئات بىلەن چېپىشتىم،
ئۇلۇغ بىرلە قېرىشتىم، ئۇتار! ئەمدى ئال، دېدىم.)

جەڭدە ئەلنىڭ چوڭى بىلەن ئۇرۇشتۇم، قاشقا ئاتقا مىنىپ جەڭگە كىردىم؛ «ئەي ئۇتار! بۇنى ئال» دەپ ئوق ئاتتىم (ئۇتار ــ بىر ئادەمنىڭ ئىسمى).

15. (قەھرىم كېلىپ ئېتىلدىم، باتۇرلار بېشىنى توغرىدىم،
ئارسلاندەك ھۆركىرىدىم، ئەمدى مېنى كىم تۇتالايدۇ؟)

غەزىپىم كېلىپ، دۇشمەن ئۇستىگە ئېتىلدىم، ئارسلاندەك ھۆركىرىدىم، باتۇرلارنىڭ كاللىسىنى ئالـ ـدىم؛ ئاندىن كۆپچىلىك ئوتتۇرىسىغا چىقىپ، «قېنى، ئەمدى مېنى كىم تۇتالايدۇ؟» دەپ ۋارقىرىدىم.

16. (غەيرەتلىنىپ سەكرەتتى، بىزنى كۆپ ھاڭ ـ تاڭ قالدۇردى،
ئەر ـ ئاتلىرىنى يۇگۇرتتى، ئۇنداق قوشۇنغا كىم يېتەر؟)

جەڭدە ھۇجۇم قىلغان بىر ئادەم شۇنداق تەسۈرلىنىدۇ: ئۇ باتۇرلۇق كۆرسەتتى، ئاتلىق ۋە پىيادە ئادەملىرىـ ـنى بىزگە قارىتىپ چاپتۇردى، ھۇنەرى بىلەن بىزنى ھەيران قالدۇردى. شۇنداق قوشۇنغا كىم تەڭ كېلەلەيدۇ؟

17. (ئەمدى ئۇيقۇدىن ئويغاندى، ئەل بولۇشقا تىرىكەندى،
كېيىن تولا ئۆكۈندى، ئۇنداق ئەرنى كىم يېڭەر؟)

دۇشمەن ئەمدى ئۇيقۇسىدىن ئويغاندى، ئەل بولۇشتىن باش تارتقانلىقىغا كۆپ پۇشايمان يېدى، ئۇنداق ئادەمنى مەندىن باشقا كىم يېڭەلەيدۇ؟

18. (ھەددىدىن ئېشىپ بېرى كەلدى، مۇنداق قېلىپ ئولتۇردى،
ئېلىنى ئۇستىلەپ بەردى، مۇكچىيىپ ئۇنى پۇتۇر.)

ئەسىر چۇشكەن بىر بەگ توغرۇلۇق سۆزلىنىدۇ: بەگ بىزگە ھەددىدىن ئېشىپ ھۆركىرەپ، نۇرغۇن لەشكەر بىلەن بېسىپ كەلگەندى، ئاخىر بىزگە ئۆز ئېلىنىمۇ ئۇستەك قىلىپ بەردى. ئەمدى بىزنىڭ يېنىـ ـمىزدا بېلى مۇكچىيىپ، دېمى ئىچىگە چۇشۇپ ئولتۇرۇپتۇ.

19. (تابدۇ ماڭا ئېلىندى، قىلمىشىغا ئۇۋۇلاندى،
جاپا چېكىپ تولغاندى، تۇتقۇن بولۇپ ئۇ قاتار.)

دۇشمەن ماڭا ئەسىر چۈشتى، بېشىغا كەلگەن جاپا ـ كۈلپەتتىن قىينالدى. ھەتتا جېنىدىن تويدى، قىلمىشىغا پۇشايمان يېدى ۋە ئۆز ـ ئۆزىنى ئەيىبلىدى، بۇرۇن ئەركىن ئۆتكەن ئادەمگە بۇ ئىشلار بەك ئار كېلىۋاتىدۇ.

20. (ئۇن ـ تىنى يەنە ئۆچتى،
ئەر ـ ئاتلىرى ئەل بولدى،
ئىشى تېخى چاتاق بولدى،
ئۇنىڭ سۆزىنى كىم ئاڭلار؟)

بىر تۇتقۇن شۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ: ئۇنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى؛ ئادىمى، ئېتى تەسلىم بولدى؛ ئىشىمۇ تېخى چاتاق بولدى، ئەمدى ئۇنىڭ سۆزىگە كىممۇ قۇلاق سالاتتى؟

21. (ئىشى ئۇنىڭ چاتاقلىشىپ،
ئوغراقلار بىلەن ئۆرەدىشىپ،
بوينىنى تۇتۇپ قايرىشىپ،
تۇتقۇن ئېلىپ قۇل ساتار.)

بىر تۇتقۇن تەسۋىرلىنىدۇ: تۇتقۇننىڭ ئىشى چاتاق بولدى، بىر قەبىلە يەنە بىر قەبىلىنى دەھشەتكە سالدى، بويۇن ئەگدۈرۈپ ئەسىر قىلدى. سېتىلىدىغان قۇلدەك ئۇنىڭ نەرخىنى تۆلىتىۋالدى.

22. (يارىسى ئۇنىڭ ئەدىدى،
قېنى ئېقىپ ئۇيىدى،
يارىلىنىپ تاغقا چىقتى،
ئەمدى ئۇنىڭغا كىم يېتەر؟)

قېنى توختىمىغان يارىدار ھەققىدە شۇنداق دېيىلىدۇ: ئۇنىڭ يارىسى ئەدەپ، بۇزۇلدى، يارىسىدىن قان كۆپ ئېقىپ، ھالى ئېغىرلاشتى، ئۇ تاغقا چىقىۋالدى. ئەمدى ئۇنى كىم تاپالايدۇ؟

23. (قېنى ئېقىپ بوشالدى،
پۇتۇن قېپى تىتىلدى،
ئۆلۈك بىلەن قوشۇلدى،
تۇغقان كۈنى ھەم پاتار.)

بىر ئۆلۈك شۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ: خۇددى تۇلۇم تېشىلىپ ئاققاندەك، ئۇنىڭ تېنىدىكى ھەممە قېنى ئېقىپ بولدى؛ ئەمدى ئۆلۈم يېقىنلاشتى، ئۇنىڭ كۈنى تۇگىدى، يەنى بەخت ـ دۆلىتى تۇگىدى.

III

24. (تاغنى بوكتەرگىلەپ يۈردۇم،
يانداپ بېرىپ قارا كۆردۇم،
ئۇنى تونۇپ يېقىن باردىم،
دۇشمەن چاڭ ـ توزان كۆتۈردى.)

ئېگىز ـ پەس قىرلارنى ئېشىپ، تاغنىڭ چوققىسىغا چىقتىم، يىراقتا بىر قارا كۆردۇم، ئۇنىڭ دۇشمەن ئىكەنلىكىنى بىلىپ، تۇرغان يېرىمدە تۇرۇپ قالدىم. دۇشمەننىڭ توپا ـ توزانلىرى ھەممە ياقنى قاپلاپ كەتتى.

25. (پەسكە ۋارقىراپ ئايماق تەردىم،
يېغىغا قارشى كىرىش قۇردۇم؛
جەڭ ئىچىدە زەربە بەردىم،
ئەرلىرى كۆرۈپ باش ئەگدى.)

تۆۋەنگە قاراپ ۋارقىراپ ئۇرۇق ـ ئايماقلىرىمنى توپلىدىم، دۇشمەنگە قارشى يا قۇردۇم، راسا زەربە بىلەن جەڭ قىلدىم، ئادەملىرى كۆرۈپ باشلىرىنى ئېگىشتى.

26. (باتۇر ئەرلەر قىچقىرىشتى،
قىڭغىر كۆزدە بېقىشتى،
ھەممە قورال بىلەن توقۇنۇشتى،
قىلىچ قىنىغا كۆچەپ سىغدى.)

باتۇر يىگىتلەر بىر ـ بىرىنى جەڭگە قىچقىرىشتى، قىڭغىر كۆزلىرى بىلەن قارىشىپ ھومىيىشتى؛ ھەممە قوراللىرىنى ئىشقا سېلىپ ئۇرۇشتى. قان كۆپ ئۇيۇپ كەتكەنلىكىدىن، قىلىچلىرى قىنلىرىغا تەس-
تە سىغدى.

27. (تالاي باشلار دومىلىدى،
كۆچى ئۇنىڭ ئاجىزلىدى،
يېغا ئاندىن ياۋاشلىدى،
قىلىچ قىنىغا كۆچەپ سىغدى.)

بىر جەڭ شۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ: باتۇرلىرىنىڭ باشلىرى تەنلىرىدىن جۇدا قىلىندى، شۇڭا دۇشمەننىڭ ھەيۋىسى سۇنۇپ، كۆچى ئاجىزلاشتى. قىلىچلار يۇزىگە يۇقۇپ قاتقان قانىنىڭ جىقلىقىدىن قىنلىرىغا تەستە سىغدى.

28. (ئۆزىنى ماختاپ كۆرەڭلىدى،
ئات دېۋىتىپ ھۇرراللىدى،
يىراق يەرنى قارىلىدى،
ئۇيات بولۇپ تۆپىگە چىقتى.)

ئۆز ئۈستىگە ھۇجۇم قىلىپ كەلگەن باتۇر شۇنداق تەسۋىرلىنىدۇ: ئۇ كۆرەڭلەپ، ھەددىدىن ئاشقانىدى، ئۆزىنى ھەيۋەتلىك كۆرسىتىپ خۇددى يەرنىڭ تانابىنى تارتىدىغاندەك، ئات بىلەن ھەمله قىلىپ كېلىۋىدى، ئاخىر شەرمەندە بولۇپ دۆڭدىن ئارتىلىپ قېچىپ كەتتى.

29. (ئەگەر خالىسام قوغلاپ بېرىپ،
ئولجا قىلىپ بېشىنى يېرىپ،
تۇتار ئىدىم، قوشۇنىنى يېرىپ،
بار ـ يوقىنى ماڭا يىغدى.)

يېڭىلگەن كىشى توغرىسىدا شۇنداق دېيىلىدۇ: ئەگەر مەن خالىسامغۇ كەينىدىن قوغلاپ بېرىپ، قوشۇنىنى تارمار قىلاتتىم ۋە ئۆزىنى تۇتقۇن قىلىپ، باش ـ كۆزىنى ياراتتىم. لېكىن جېنىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئالدىمغا نۇرغۇن مال قويدى. مەن ئۇنى قويۇپ بېرىپ، ئۆزۈمدىن مىننەتدار قىلدىم.

30. (ئەرلەر ئەۋەتىپ تىزلاپ تۇردى،
باش ـ بوينىغا ئېلىپ تۇردى،
ئۇيات بولۇپ پۈكۈپ تۇردى،
قوغلىما دەپ بېشىنى سالدى.)

يېڭىلگەن بىر ئادەم توغرىسىدا شۇنداق دېيىلىدۇ: ئۇ ماڭا بىرمۇنچە ئادەملىرىنى ئەۋەتتى، ئۇلار ئال-دىمدا تىزلىنىپ تۇردى. باشلىقلىرىنىڭ دېگىنىچە، ئۆز گەدەنلىرىگە ئېلىشتى، ئېگىلدى، پۇكۇلدى، خەلق-تىن ئۇيالدى. مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ مېنى قوغلىما دېدى، مەنمۇ بۇنى قوبۇل كۆردۇم.

31. (ئەركلىك بېرىپ بوشاتتىم، ئەر گۇناھىنى يوشۇرتتۇم،
تۆلەم مالنى توشۇتتىم، بارچە يۇكىنى ئۆزى چىگدى.)

قولغا چۈشكەن ئەسىر توغرىسىدا شۇنداق دېيىلىدۇ: « ئۆز جېنىڭنى قۇتقۇزۇشقا مال كەلتۈر» دەپ ئۇ-نى بوشاتتىم؛ كەلتۈرگەن مالىلىرىنى ئۆزىگە توشۇتتۇم ۋە ئۇنى ئۆز گۇناھىنى ئۆزى يۇيۇشقا بۇيرۇدۇم، ھەتتا ئۇلارنىڭ چوڭمۇ يار ـ يۆلەكسىز قېلىپ، ئۆز يۇكىنى ئۆزى تاڭدى.

IV

32. (تاڭ ئېتىپلا يۇرتەيلى، باسمىل بېگىن ئۆرتەيلى،
بۇدراچ قېنىن ئىرتەيلى، ئەمدى يىگىت توپلانسۇن.)

تاڭ يورۇشى بىلەنلا ئات سېلىپ يۇرۇش قىلايلى. بۇدراچنىڭ قېنىنى ئېرىتىپ تۆكەيلى، ئۆچ ئالايلى (بۇدراچ ــ ياباقۇلاردىن بىرى). باسمىل بېگىنى كۆيدۇرەيلى، ئەمدى يىگىتلەر دەرھال توپلانسۇن.

33. (تۇن بىلەن كۆچەيلى، سىزغىن سۇدىن ئىچەيلى،
يامار سۇيىنى كېچەيلى، ئورمال دۇشمەن ئۇۋالسۇن.)

تۇن ـ كېچىدىلا كۆچۈپ ماڭايلى، يامار دەريالىنىڭ سۇيىنى كېچەيلى. سىزىپ چىققان سۇزۇك سۇيى-دىن ئىچەيلى، ئىتائەتسىز دۇشمەن بىتچىت بولۇپ كەتسۇن.

34. (قىقىراپ ئاتنى سالايلى، قاينىاپ يانا يۇمشايلى،
قالقان ـ نەيزە ئۇرايلى، قاتتىق يىغا بوشىسۇن.)

دۇشمەنلىرىنىڭ ئۇستىگە شاۋقۇن ـ سۇرەن بىلەن ئات سېلىپ، باستۇرۇپ بارىمىز. قالقان تۇتۇپ، نەيزە بىلەن زەربە بېرىپ، قاتتىق ئېلىشىمىز، كېيىن دۇشمەن يارىشىشنى تىلىسە ئاندىن توختايمىز. شۇنداق قىلساق قاتتىق دۇشمەن بوشايدۇ.

35. (چۆرەپ ئېلىپ ئورايلى، ئارسلاندەك ھۆركىرەيلى،
ئاتتىن چۈشۈپ يۆگۈرەيلى، كۈچى ئۇنىڭ خورىسۇن.)

دۇشمەننى چۆرۈلدۇرۇپ قورشايلى، ئاتلاردىن چۈشۈپ، ئارسلاندەك ھۆركىرىگەنچە ئالغا يۆگۈرەيلى، شۇنداق قىلىپ، دۇشمەن زەئىپلەشسۇن.

36. (ئەخمەق كىشى ھوشىنى بىلسۇن، توقلا ـ بۆرە قېتىلسۇن،
ئەلدە تۇزۇم يېتىلسۇن، قايغۇ يەنە تۆگەپ كەتسۇن.)

قىلىچىمىز بىلەن شۇنداق يول ئاچايلىكى، ئۆندەرەيدىغان ھاماقەتلەر ھوشىنى تاپسۇن، ئەلنىڭ ئىشى تۇزەلسۇن. توقلىلار بىلەن بۆرىلەر خاتىرجەم بىللە ياشايدىغان بولسۇن. بىزدىن غەم ـ قايغۇ كۆتۈرۈلسۇن.

3. چۈشىنىكلەر

بىكەچ ــ تېكىنلەرنىڭ لەقىمى. « بىكەچ ئارسلان تېكىن» دېگەنگە ئوخشاش. بۇ سۆز يۈمشاق «ك» (گ) بىلەن ئېيتىلسا، « بەگ» سۆزىنىڭ كىچىكلىتىلگەنلىكى بولۇپ، ئامراقلىق ۋە ئەركىلىتىش تۇيغۇلىرىنى بىلدۈرىدۇ. چۈنكى « ئەمىر» مەنىسىدىكى « بەگ» سۆزىنى ئاخىرقى ھەرپى يۈمشاق «ك» (گ) دۇر.»

(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 180 ـ بەت)

بۇدراچ ــ يابىاقۇ قەبىلىسىنىڭ چوڭلىرىدىن بىرىنىڭ ئىسمى. بىكەچ ئارسلان تېكىن زامانىدا، بۇ ئادەم مۇسۇلمانلارغا ئەسىر چۈشكەنىدى.

(«دىۋان» I تۇم، فاكسىمىل 227 ـ بەت)

بۇكە ــ ئەجدىھا، يوغان يىلان. ماقالىدە مۇنداق كەلگەن: يەتتى باشلىغ يەل بۇكە ــ يەتتە باشلىق يەل بۇكە (مۇڭۈز). يابىاقۇلارنىڭ ئەڭ چوڭى شۇنداق دەپ ئاتىلىدۇ، باتۇر يىگىتلىرىگىمۇ شۇنداق نام بېرىلىدۇ، مەسىلەن: بۇكە بۇدراچ دېگەندەك. بۇ ئادەم يەتتە يۈزمىڭ لەشكىرى بار تۇرۇقلۇقمۇ، مۇسۇلمانلاردىن ئارسلان تېكىن غازىنىڭ قىرىق مىڭ لەشكىرى بىلەن بولغان بىر ئۇرۇشتا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغان.

ئەمگۆرئوغلى

ەدىمكى ئەسەرلەردىن نەقىل كەلتۇرۇپ رىۋايەت قىلغۇچى سۆز ئۇستىلىرى، سۆز كانلىرىدىن ئۇنچە ـ مەرۋايىتقا ئوخشاش يالتىراپ نۇر چېچىپ تۇرىدىغان ئىبارىلەرنى ئېلىپ چىقىپ تۆۋەندىكى داستاننى رىۋايەت قىلىدۇ:

چەمبىل ئىسىملىك بىر شەھەر بار ئىدى. ئۇنىڭغا ئەھمەدخان ئىسىملىك بىر پادىشاھ ھۆكۈمران ئىدى. ئۇنىڭ ھۆكۈمى شۇ ئەتراپتىكى قىرىقتا يېقىن پادىشاھقا يۈرەتتى. ئۇنىڭ قېشىدا ئايخان، كۈنخان، بۇلبۇلخان، چىڭگىسخان، ئەسەنخان دېگەن تاجدار پادىشاھلار بار ئىدى.

بۇ ئەھمەدخانىنىڭ بىر سىڭلىسى بار ئىدى، ئىسمىنى زۇلپەر ئايىم، دەپ ئاتىشاتتى. ئۇ بالاغەتكە يەتكەن بولسىمۇ شۇ ئۆمرى ئىچىدە ئەركەك چۈشىنىگىمۇ يۈزىنى كۆرمىگەنىدى. ئۇنىڭ بىر چىرايلىق كېلىشكەن چارىغى بار ئىدى. ئۇ ئەنە شۇ باغدا سەكسەنگە يېقىن كېنىزەكلەر بىلەن تۇراتتى. بۇ كېنىزەكلەر ھەمىشە ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلاتتى، ساز چېلىشىپ، ئۇسسۇل ئويناپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاچاتتى ۋە ئۆز كۆڭلىنىمۇ خۇش قىلاتتى.

بىر كۈنى زۇلپەر ئايىم باغدىكى تەختى ئۇستىدە ئولتۇرۇپ چېچىنى تاراۋاتاتتى. شۇ چاغدا، شۇ باغنىڭ يېنىدىن ھەزرىتى ئېلى دۇلدۇلىنى مىنىپ ئۆتۈپ قالدى، ئۇنىڭ بۇ گۈزەل قىزغا كۆزى چۈشتى. شۇ ئاي يۈزلۈك پەرى مەندىن بىر بالا تۇغقان بولسا، ئەجەب ياخشى بولاتتى! ... دەپ ئويلاپ ئۆتۈپ كەتتى.

شۇ چاغدا ئۇ قىزنىڭ بويى شۇركۈنۈپ ھامىلدار بولدى، كۈنلەردىن بىر كۈنى زۇلپەر ئايىم قولىغا ئەينەك ئېلىپ قارىدى. يۈزىگە چۈشكەن داغلارنى كۆردى. بۇ داغدىن ئۇ ئەجەبلەندى، بۇ نېمە ئىش؟ يۈزىگە داغ چۈشۈپ قاپتۇ. مەن تېخى ياتلىق بولمىسام؟ ... دەپ بۇ ھالەتنى ئانىسىغا ئېيتتى. ئانىسى يىغلىدى، زۇلپەر ئايىم ئۆزىگە ئۆزى: « ئاكام ئەھمەدخان ئاتاقلىق پادىشاھ تۇرسا، بۇ ئىشنى ئاڭلىسا ئەلۋەتتە ماڭا ئاھانەت قىلىدۇ ! ئۇنىڭ ئۆزىگىمۇ بۇ ئىش ئېغىر ھاقارەت كەلتۈرىدۇ !»... دەپ جاينامازنى سېلىپ قىبلىگە قاراپ ئولتۇرۇپ: « خۇدايا پاك پەرۋەردىگارا، مېنى بۇ ھالغا سېلىپ شەرمەندە قىلغۇچە جېنىمنى ئالغىن !» دەپ يىغلاپ تۇرۇپ مۇناجات قىلدى. قىلغان تەلىپى ئىجابەت بولدى، ئەزرائىل ئەلەيھىسسالام كېلىپ ئۇنىڭ جېنىنى ئالدى. بۇ چاغدا قورساقتىكى بالا ئالتە ئايلىق بولغانىدى. بالا گۆرده تۇغۇلدى. ئۇ بالا بىر قومۇشنىڭ تۆشۈكىدىن نەپەس ئالدى ۋە تاشقىرىقى گۆرگە چىقىپ قالدى.

ئەمدى سۆزنى قەمبەر ۋەلىدىن ئاڭلايلى:

ھەزرىتى ئېلىنىڭ دۇلدۇل ۋە باشقا يىلقىسىنى باقىدىغان بوۋاي قەمبەر ۋەلى دېگەن كىشى بار

ئىدى. بىر كۈنى بۇ كىشى قارىسا بىر ئالا بايتال گۆرىستانلىققا قاراپ كېتىۋاتقان. بۇ ئىش ئۇدا بىرقانچە كۈن، بىرقانچە قېتىم تەكرارلانغاندىن كېيىن، بوۋاي قەمبەر ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ماراپ باردى. قارىسا، بۇ ئالا بايتال بىر ئوچۇق گۆردە پاقلاندەك بىر ئوغۇل بالىنى ئېمىتىۋاتقان. بوۋاي قەمبەر بايتال بالىنى ئېمىتىپ بولۇپ ئۆزى كەلگەن تەرەپكە قايتىپ كەتكەندىن كېيىن ئوچۇق گۆرگە كېلىپ قارىسا، پاقلاندەك بىر ئوغۇل بالا ياتقان، پېشانىسى نۇرلۇق، ئۆزى خەتنە قىلىنغان، تىرناقلىرى ئېلىنغان، بوۋاي قەمبەر بالىنى بۇ ھالدا كۆرۈپ ھەيران بولدى.

بوۋاي قەمبەر ئەتراپىغا قاراپ ئۇ يەردە گۆر قېزىۋاتقان گۆركەشلەرنى كۆردى. ئۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ:

— ئەي گۆركەشلەر، بۇ كىمنىڭ گۆرى؟ بۇ يەردە كىم ياتقان؟ — دەپ سورىدى. گۆركەشلەر:

— بۇ گۆر پادىشاھىمىز ئەھمەدخاننىڭ سىڭلىسى زۇلپەر ئايىمنىڭ. بۇ يەردە شۇ كىشى ياتقان ! — دەپ جاۋاب بېرىشتى.

بوۋاي گۆركەشلەرگە:

— سىلەردىن بىرىڭلار بېرىپ ئەھمەدخاننى بۇ يەرگە باشلاپ كېلىڭلار ! — دېدى. گۆركەشلەردىن بىرى ئەھمەدخاننى باشلاپ كەلدى. ئەھمەدخان كېلىپ بالىنى كۆرۈپ خۇدانىڭ قۇدرىتىدىن ھەيران بولدى. بوۋاي قەمبەر ۋەلى ئەھمەدخانغا:

— بۇ گۆر سىزنىڭ سىڭلىڭىزنىڭ ئىكەن. بۇ بالا شۇ گۆردە تۇغۇلۇپتۇ، ئەمدى سىز بۇنىڭغا نېمە دەپ ئات قويماقچى؟ ! — دەپ سورىدى.

ئەھمەدخان:

— تەقسىر، بۇ بالىغا ئۆزلىرى بىر ئات قويۇپ بەرسىلە ! — دېدى.

بوۋاي قەمبەر:

— بۇ ئوغۇل گۆردە تۇغۇلغانلىقى ئۈچۈن ئىسمى گۆر ئوغلى بولسۇن ! — دەپ ئوڭ قۇلىقىغا ئەزان قىچقىرىپ، چەپ قۇلىقىغا تەكبىر ئېيتتى. بوۋاي قەمبەر ئالا بايتالنى شۇ بالا ئەمسۇن ! دەپ بەردى.

ئەھمەدخان ئادەملىرىگە ئاتنى يېتىلەتتى. بالىنى يۆگەككە ئوراپ كۆتۈرتتى. شەھەرگە كىرىپ ئاھالىلىگە قىرىق كېچە ـ كۈندۈز خۇدايى نەزىر قىلىپ بەردى.

گۆر ئوغلى خان ئوردىسىدا ئالا بايتالنى ئېمىپ چوڭ بولدى. تۆت ياشقا كىرگەندە ئەھمەدخان ئۈنى مەكتەپكە بەردى. ئۇ، مەكتەپتە يەتتە ياشقىچە ياخشى ئوقۇدى. شۇ كۈنلەردە ئەھمەدخان شىكارغا تەييارلاندى، مېڭىش ئالدىدا ئۇ خوتۇنى ئەزىم كۆز ئايىمغا:

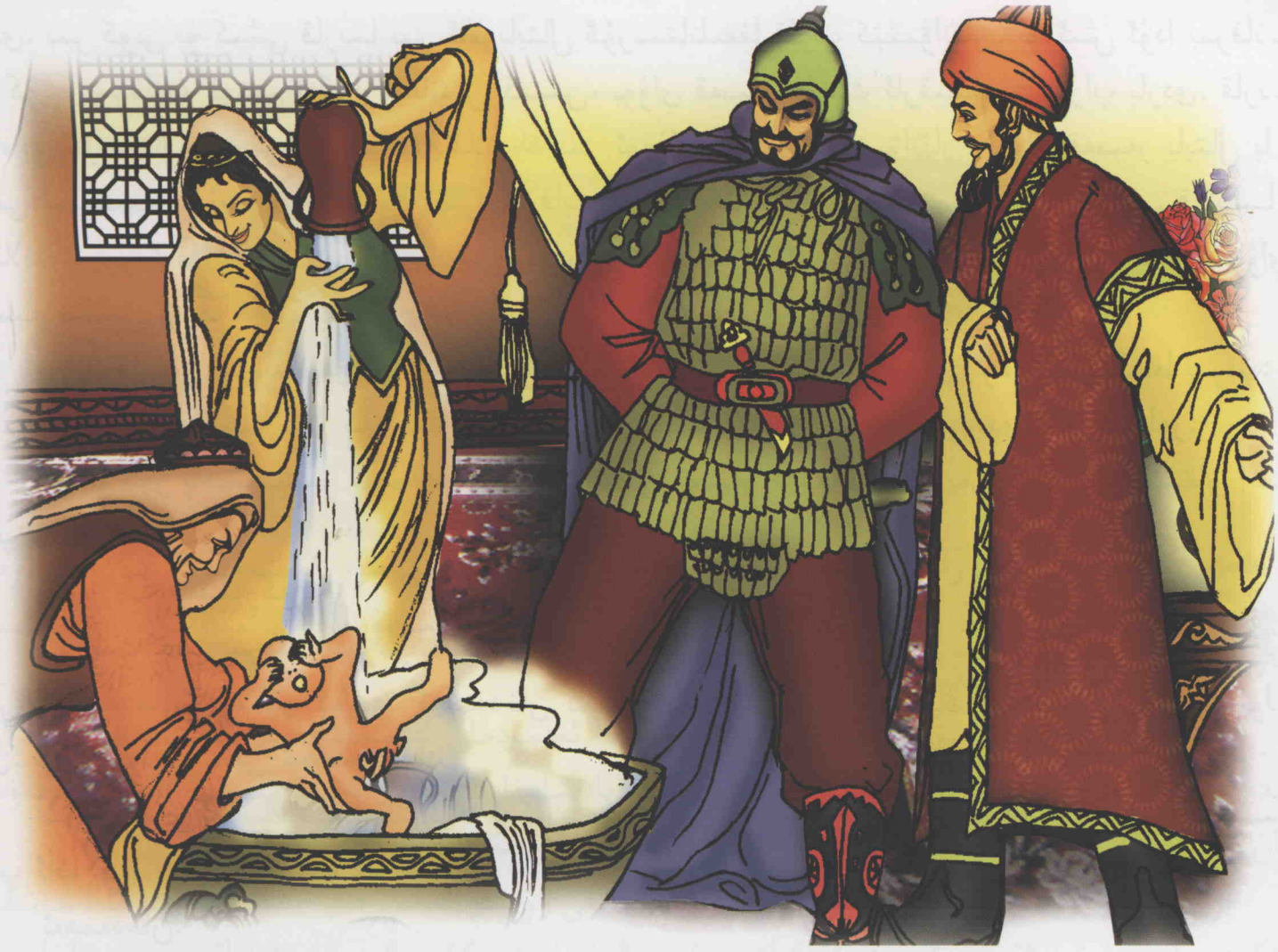
— گۆر ئوغلىغا ياخشى قارىغىن ! ئۈنى كۆزۈڭنىڭ قارىچۇقىدەك ئاسرا. نېمە دېسە شۇنى قىلىپ بەر ! — دەپ تاپىلىدى.

ئەھمەدخان گۆر ئوغلىنى بەك ياخشى كۆرەتتى. ئۇنىڭ قىلىقلىرىغا ھېرىسلىق بىلەن قارايتتى. ئەزىم كۆز ئايىم ئېرىگە:

— ئەمرىڭىزنى جېنىم بىلەن ئىجرا قىلىمەن. مەندىن خاتىرجەم بولۇڭ ! — دەپ جاۋاب بەردى.

ئەھمەدخان خوتۇنىدىن خاتىرجەم بولۇپ، ئايخان، كۈنخان، بۇلبۇلخان، چىڭگىسخان، ئەسەنخان قاتارلىق تاجدارلار بىلەن شىكارغا ئاتلاندى.

ئەمدى سۆزنى شاختار شاھتىن ئاڭلايلى: جەيھۇن شەھىرىدە شاختار دەپ بىر پادىشاھ بار ئىدى. ئۇنىڭ توقسان مىڭ لەشكىرى بار ئىدى، ئۆزى زالىم ۋە رەھىمسىز ئىدى. ئۇنىڭ جەڭگە ئۆگىتىلگەن

ئوتتۇز مىڭ نار تۆگىسى بار ئىدى. خارتۇمغا[3] قىلىچ باغلىغان ئوتتۇز مىڭ پىلى بار ئىدى، ئۇنىڭ جەڭ ئەسۋابلىرى ناھايىتى خىل ئىدى. ئۇنىڭ دانىيات ئىسىملىك بىر پالۋىنى بار ئىدى، شاختار شاھ-نىڭ پۇتۇن لەشكىرىگە شۇ باشلىق ئىدى. كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇ شەھەرنىڭ رەستىسىگە چىقتى. ئۇ بۇ يەرگە بىرمۇنچە ئادەملەرنىڭ بىر يەرگە يىغىلغانلىقىنى كۆردى. ئۇ يېقىن كېلىپ ئۇ يەردە قەغەزگە سىزىلغان بىر سۈرەتنى كۆردى. بۇ سۈرەت بىر ئايالنىڭ سۈرىتى ئىدى. شۇ ئەتراپتا بۇ سۈرەتنى كۆرگۈچىلەرنىڭ خېلى كۆپى هوشىدىن كېتىپ يىقىلغانىدى. دانىيات كېلىپ:

— بۇ كىمنىڭ سۈرىتى؟ ! — دەپ سورىدى.

بۇ سۈرەتنى كۆرسىتىۋاتقان كىشى بۇرۇن ئەھمەدخاننىڭ ئالدىدا خىزمەت قىلاتتى. بۇ سۈرەت ئەھمەدخاننىڭ خوتۇنى ئەزىم كۆز ئايىمنىڭ ئىدى، سۈرەتنىڭ ئىگىسى كىشىلەرنىڭ ئالدىغا چىقىپ:

— بۇ سۈرەتتىكى ئايال ئەھمەد شاھمىنىڭ خوتۇنى. ئىسمى ئەزىم كۆز ئايىم ! — دەپ تەرىپلىدى.

دانىياتمۇ ئۆزىنى يوقىتىپ قويدى، كېيىن ئۇ: «مەن هاياتلا بولىدىكەنمەن، ئەھمەدخاننىڭ خوتۇنىنى ئېلىپ قاچىمەن ! » دەپ قەسەمياد قىلدى.

جەيھۇن بىلەن چەمبىلنىڭ ئارىلىقى خېلى يىراق ئىدى. دانىيات ئەھمەدخاننىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك شىكارغا چىقىپ كەتكىنىنى ئاڭلىغانىدى. ئۇ بۇ ۋاقىتنى غەنىيمەت بىلىپ، لەيلى قەر ئاتلىق تۇلپارنى مىنىپ يولغا چىقتى. بۇ تۇلپار بىر كۈندە بىر ئايلىق يولنى باساتتى. ئۇنىڭ بەدىنى ئاجايىپ چىرايلىق، كېلىشكەن، چىپار ئىدى. ئۇنىڭ قەددى دىۋىنىڭ سۈرىتىگە، سىنى مالائىكىنىڭ كۆرۈنۈشىگە ئوخشايتتى، يالى بوينىنى يېپىپ يەرگە چۈشكەن، تۇيىقى پەلەكنى كۆزلىگەن شۇنداق بىر ئات ئىدى. دانىيات

شۇ ئات بىلەن يەتتە كۈندە ئۆزىنى ئەھمەدخاننىڭ شەھىرىدە كۆردى. دانىياتنىڭ بېشى بۇتتەك، قولى چىنارنىڭ شاخلىرىدەك ئىدى، ئۇ قولىغا نەيزىنى تۇتۇپ، بېشىغا تىللا قالقاننى كىيىپ، ھەيۋەت بىلەن ئېتىنى يېتىلەپ شەھەرگە كىردى.

گۆر ئوغلى ئۆزى ئېمىپ چوڭ بولغان ئالا بايتالنى يېتىلەپ كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭ كۆزى دانىياتقا چۈشتى. ئۇ دەرھاللا:

— سەن نېمىسەن؟ ئادەممۇ ياكى دېۋە، ياكى جىنمۇسەن؟ ! بۇنداق ھەيۋە بىلەن بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسەن؟ — دەپ سورىدى.

دانىيات:

— مەن ئادەممەن، بۇ شەھەرگە تاماشا ئۈچۈن كەلدىم، — دەپ جاۋاب بەردى.

گۆر ئوغلى ئۇنىڭغا:

— ئۇنداق بولسا، قولۇمدىكى بۇ ئالا بايتالغا، سېنىڭ قولۇڭدىكى بۇ چىپار ئايغىرنى چاپتۇرۇۋالسام قانداق؟ ئەگەر سەن بۇ ئىشنى ماقۇل كۆرسەڭ، مەنمۇ سېنى دۇنيادىن بىھاجەت قىلاتتىم، — دېدى.

دانىيات:

— ئەي بالا، مېنىڭمۇ دۇنياغا ھاجىتىم يوق. مېنىڭ بىر ئىشىم بار، سەن شۇنى قىلىپ بەرسەڭ، ئاتىنى چاپتۇرۇۋالساڭ مەيلى ! — دېدى.

گۆر ئوغلى:

— قانداق ئىش ئۇ مەن قىلىپ بېرىدىغان؟ — دەپ سورىدى.

دانىيات:

— ماڭا ئەھمەدخاننىڭ خوتۇنى ئەزىم كۆز ئايىم توققۇز قەۋەت كىيىم ـ كېچەككە پۈركىنىپ چىقىپ ئۆز قولى بىلەن بىر پىيالە ئۇسسۇزلۇق تۇتۇپ بەرسۇن، مانا شۇ ئىشقا ئۇنى ماقۇل قىلالىسام، مەنمۇ ئېتىمنى ئېتىڭغا چاپتۇرۇۋېلىشىڭغا قوشۇلىمەن. باشقا تەلىپىم يوق ! — دېدى.

گۆر ئوغلى بۇ چاغدا ئاران يەتتە ياشتا ئىدى، ئۇ بۇنىڭ ياماندىن غەرەزىنى تېخى سەزمەيتتى. يۈگۈرۈپ كىرىپ ھامما ئاچىسى ئەزىم كۆز ئايىمغا:

— ئاچا ! بۇ شەھەرگە بىر پالۋان كەپتۇ، ئۇنىڭ مىنگەن ئېتىنىڭ چېكىلىكى تىزىدىن ئېشىپتۇ، يالى يەرگە تېگىپتۇ. مەن ئۆمرۇمدە بۇنداق چىرايلىق ئاتنى كۆرگەن ئەمەسمەن، ئۇ ئاتنى بىر كۆرۈپلا ئۇنىڭغا خۇشتار بولۇپ قالدىم، « ئالا بايتالغا چاپتۇرۇۋالاي !» دېسەم، ئۇ ئاتنىڭ ئىگىسى ھېلىقى پالۋان « سىزنى توققۇز قەۋەت كىيىمگە يۆگىنىپ چىقىپ، ماڭا بىر پىيالە ئۇسسۇزلۇق تۇتۇپ بەرسۇن؛ سەنمۇ ئېتىمنى ئېتىڭغا چاپتۇرۇۋال !» دەيدۇ، سىز بۇنىڭغا نېمە دەيسىز؟ ! — دەپ سورىدى.

ئەزىم كۆز ئايىم:

— بالام گۆر ئوغلى، سەن بۇ رايىڭدىن قايت ! — دېدى. گۆر ئوغلى ئۇنىمىدى.

ئەزىم كۆز ئايىمغا يالۋۇرۇپ يېلىندى.

ئەزىم كۆز ئايىم گۆر ئوغلىنىڭ يالۋۇرۇشىغا چىدىماي:

— ئەي گۆر ئوغلى بالام، سەن ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ، ماڭىمۇ قىلدىڭ ! ئۇنىڭ نېمىتى يامان، ئۇ بۇ يەرگە سۇ ئېچكىلى ئەمەس، بىزگە زىيانكەشلىك قىلغىلى كەلگەن. ئۇ، ئەھمەدخاننىڭ شىكارغا چىقىپ كەتكىنىنى ئاڭلىغان، بۇ پۇرسەتنى ئۆزىنىڭ يامان نىيىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ پەيتى، دەپ ھېسابلە-

غان. بىزگە ئۇنىڭدىن زادى ياخشىلىق كەلمەيدۇ ! ــ دېدى.

گۆر ئوغلى:

ــ يېنىڭىزدا مەندەك بالىڭىز تۇرغاندا، ئۇنىڭ سىزگە زىيان يەتكۈزۈشكە چامى يەتمەيدۇ ! ــ دەپ يېلىندى. ئەزىم كۆز ئايىم ئىلاجسىز ماقۇل بولدى. گۆر ئوغلى سىرتقا چىقىپ دانىياتقا:

ــ ئاتتىن چۈش ! ــ دېدى.

دانىيات ئاتتىن چۈشتى. گۆر ئوغلى «لەيلى قىر» دېگەن بۇ چىپار ئاتنى بايتىلغا چاپتۇردى. كېيىن دانىيات ئېتىغا مىنىپ ئوردىنىڭ پەنجىرىسىگە كەلدى. ئەھمەدخاننىڭ خوتۇنى ئەزىم كۆز ئايىم توققۇز قات لىباسقا پۈركىنىپ بىر پىيالە ئۇسسۇزلۇق ئېلىپ پەنجىرىگە چىقتى، سۇنى دانىياتقا سۇندى.

دانىيات ئەزىم كۆز ئايىمنى سۇ بىلەن قوشۇپ تۆت سەر پاختىنى كۆتۈرگەندەك يۇلۇۋېلىپ تۇلپارنىڭ ئالدىغا ئالدى.

ــ چۇ، جانىۋار ! ــ دەپ شامالدەك شەھەردىن چىقىپ كەتتى.

گۆر ئوغلى:

ــ ۋاي ئاچا ! ــ دەپ قالدى. كېيىن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ يېتەلمىدى. گۆر ئوغلى:

ــ ئاھ ئاچام ! ــ دەپ سۇ ۋە نانسىز قالدى. قىزىلگۈلدەك چىرايلى سامانىدەك سارغايدى. بۇ ئىشلار ئۆتۈپ ئۇچ كۈندىن كېيىن ئەھمەدخان پادىشاھلار بىلەن شىكارىدىن قايتىپ كەلدى. ئوردىسىغا كىرىپ تەختكە چىقتى. گۆر ئوغلىنى غەملىك كۆرۈپ:

ــ ئەي بالام گۆر ئوغلى، ساڭا كىمدىن نېمە ئەلەم يەتتى؟ قىزىلگۈلدەك چىرايىڭ سامانىدەك سارغىيىپتۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

گۆر ئوغلى تاغىسىنىڭ غەزەپ قىلىشىدىن قورقاتتى. شۇڭا ئۇ:

— ئەي تاغا، ئۆز بېشىمدىن قورقىمەن ! — دەپ يەرگە قارىدى.

ئەھمەدخان:

— ئەي ئوغلۇم، ھەرقانداق گۇناھىڭ بولسا ئۆتتۈم، قورقما ! — دېدى.

گۆر ئوغلى:

— سىزنىڭ جاندىن ئەزىز كۆرىدىغان مېھرىبان ئاغىچىڭىز، مېنىڭ ھامماچام ئەزىم كۆز ئايىمنى شاختار شاھنىڭ دانىيات دېگەن پالۋىنىغا ئولجا قىلىپ تارتتۇرۇپ قويغىنىمغا خجىل بولۇپ، شۇنداق سارغايدىم ! — دەپ جاۋاب بەردى. ئۇ بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى تولۇق بايان قىلدى.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان ئەھمەدخاننىڭ تاقىتى تاق بولدى، غەزىپى ئۆرلىدى. بۇنى گۆر ئوغلىمۇ سەزدى، لېكىن ئەھمەدخان گۆر ئوغلىنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ:

— ئەي بالام گۆر ئوغلى، بۇ ئىشقا خجىل بولما ! مېنىڭ بېشىم ئامان، ئۆزۈم ھاياتلا بولىدىكەن، مەن، ئەزىم كۆز ئايىمدەك خوتۇندىن يەنە نەچچىنى ئالىمەن ! — دېدى گۆر ئوغلى. ئەھمەدخاننىڭ خاپا بولۇپ دىلىنىڭ چىگىلگىنىنى بىلدى.

— يېشىم كىچىك، ئۆزۈم تېخى بالا. ئون ياش ياكى ئونىكىدىن يۇقىرىراق ياشقا كىرگىنىمدە، ئات ئۈستىدە ئولتۇرغۇدەك بولغىنىمدا خوتۇنۇڭ ئەزىم كۆز ئايىمنى مەن ئۇ ئەبلەخنىڭ قولىدىن تارتىپ كەلمەيدىغان بولسام گۆر ئوغلى دېگەن ئېتىمنى يۆتكىۋېتىمەن ! — دەپ ئەھدە قىلدى.

گۆر ئوغلىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلىغان ئەھمەدخان:

— ئەي بالام گۆر ئوغلى ! مېنىڭ ئايخان، كۇنخان، بۇلبۇلخان، چىڭگىسخان، ئەسەنخاندەك ھەربىرى مىڭ كىشىگە تەڭ كەلگۇدەك باھادىر تاجدار پالۋانلىرىم تۇرۇپمۇ مەن جەيھۇن شەھىرىنىڭ ئۈستىگە ئات سېلىپ بارالمىغان، ھالا بۇگۇنكى كۇندە يېشىم ئەللىككە يېتىپتۇ. مەن قورقۇپ بارالمىغان يەرگە سەن كىچىك بالا تۇرۇپ قورقماستىن بېرىشقا قەسەم قىلدىڭغۇ؟ بۇ ئاجايىپ بىر ئىشقۇ ! — دەپ سورىدى.

گۆر ئوغلى جاۋاب بەرمىدى، ئەمما قەسىمدىنمۇ يانمىدى. ئارىدىن بىرمەھەل ئۆتكەندىن كېيىن ئالا بايتال « لەيلى قىر»غا ئوخشاش بىر تۇلپار تۇغدى. ئۇنىڭ ھەممە يېرى، ھەتتا چىپارىنىڭ خاللىرىمۇ دانىياتنىڭ ئېتىغا ئوخشاش ئىدى. گۆر ئوغلى خۇشال بولۇپ بۇ ئاتنىڭ بوغۇزىغا كۆك كىشمىش بەردى، « زېرەك بولسۇن !» دەپ ئادەم سۈتىدە ئېغىزلاندۇردى. ئۇسسۇزلۇقىغا تۆگىنىڭ سۈتىنى بەردى، « بويى ئېگىز بولسۇن !» دەپ قۇلان ئەمدۈردى، « تاغدىن ئىرغىپ ئۆتسۇن !» دەپ كېيىك سۈتىنى بەردى. شۇ تەرىقىدە ئۇنى راسا بىر يىل باقتى. گۆر ئوغلى ئۇنى مىنسە كۆتۈرىدىغان بولدى.

گۆر ئوغلى ئون بىر ياشقا كىرگەندە، بۇ لەيلى قىر تۇلپارنىڭ ئۈستىگە ئېگەر سېلىپ مىنىپ سىرتقا چىقىپ تەرەپ ـ تەرەپنى تاماشا قىلدى. ئەمىر ۋە ئاكابىرلار بىلەن ئات مەشىقى قىلدى. ئات ئۈستىدە تۇرۇپ ئادەمنى ئاتىمچە ئېتىپ تۇتۇۋېلىپ ئۆزىنى چېنىقتۇردى. ئۇچ پاتمان چويۇندا يۇمىلاق ئۇچ ئوق قويدۇرۇپ، ئۇنى بىر ـ بىرىگە تەگكۈزمەي ئاسمانغا ئېتىپ ئويناتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ توپ-بازلىق، نەيزىۋازلىق مەشىقلىرىدە، يەردە بولسۇن ياكى ئاتتا بولسۇن ھەممىنى يېڭىپ چىقتى.

چەمبىلدە بولسۇن ياكى ئالمىلىقتا بولسۇن، ئۇنىڭغا بۇ ئىشلاردا ھېچكىم يېتەلمىدى. تەرىپى ئەتراپقا تارقالدى. ئۇنىڭ مىنگەن ئېتىمۇ شۇنداق بىر ئات بولدىكى، ئۇنىڭ قەددى دۈمبىسى سىرتى مالائىك قىياپىتىگە ئوخشايتتى. بويىنى ئەرەب يېزىقىدىكى « د» (دال) ھەرپىگە ئوخشايتتى.

ئۇنىڭ كۆزى يەتتە پەلەكنى كۆزلەيتتى.

گۆر ئوغلى بىر كۈنى:

ــ ئەي ھۆرمەتلىك ئەھمەدخان تاغا، مەن يەتتە ياش ۋاقتىمدا شەرت قىلغانىدىم. ئەمدى شۇ شەرتىمنى ئادا قىلىدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلدى. مەن شۇ شەرتىمنى ئادا قىلسام، تۈلپار ئېتىم «لەيلى قىر»نى توققۇز يەردىن ئېيىل تارتىپ توقۇپ بەرسە، ئۇنىڭ قۇشقۇنىنىڭ تۆپىسىگە بىر ئالتۇن قۇببە قويۇپ زىننەتلەپ بەرسە، ــ دېدى.

گۆر ئوغلىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلىغان ئەھمەدخان:

ــ بالام گۆر ئوغلى، ئۇنداق نەچچە ئاغىچىدىن كېچىمەن، سەندىن كەچمەيمەن. سەن بۇ پەيلىڭدىن يان ! ــ دېدى. گۆر ئوغلى:

ــ سىز ماڭا پاتمۇ بەرسىڭىزمۇ بارىمەن، بەرمىسىڭىزمۇ بارىمەن. مەن قىلغان شەرتىمنى ئادا قىلىشىم لازىم ! ــ دەپ تىكىلىپ تۇردى. بۇ ئارىدا ئەھمەدخانىڭ ئات باقارلىرى گۆر ئوغلىنىڭ تۈلپارىنى دېگەندەك توقۇپ تەييارلىغاندى. بۇنى كۆرگەن بەزىبىر بەگلەر، ئەمرلەر: «بېشى چوڭ، سۆزى چوڭ بۇ گۆر ئوغلى گەپنى يوغان قىلغان بىلەن يولغا چىدىمايدۇ» دەپ كۈلۈپ مەسخىرە قىلىشتى. ئەمىر گۆر ئوغلى ئەھمەدخانىڭ ئالدىدىن چىقىپ بېشىغا تىللا قالپاق كىيدى، قولىغا ئۆتكۈر نەيزە ئالدى. يەنە بىر قولىغا ئالماس قىلىچ ئالدى. ئېتىغا مىنىپ «تەۋەككۈل» دەپ شەھەردىن چىقىپ كەتتى. كۆرگەنلەر ئۇنىڭغا دۇئا قىلىشىپ قالدى.

ئەھمەدخان ۋە چوڭ ــ كىچىك بەگلەر «ئاھ ! گۆر ئوغلى ! » دېيىشىپ ھەسرەت چېكىپ قالدى. ئەھمەدخان «ئاھ ! بالام گۆر ئوغلى !» دەپ بىر تەكىينى قۇچاقلاپ يىقىلدى.

گۆر ئوغلى شەھەردىن چىقىپ: «ئەي شاختارنىڭ شەھىرى، سەن قەيەردە؟ ! ئەي دانىيات دېگەن پالۋان، سەن نەدە ؟ ! » دەپ يولغا راۋان بولدى.

گۆر ئوغلى كېتىپ بېرىپ يالغۇزلۇقىدىن مۇڭلىنىپ خۇداغا يېلىنىپ يىغلىدى. ئۇسسىسا يامغۇر سۈيىنى ئىچتى، قورسىقى ئاچسا ئوتنىڭ يىلتىزلىرىنى كولاپ يېدى. شۇنداق يول يۈرۈپ، تەجەن دەريا-سى بويىغا يەتتى. ئۇ، بۇرۇن «تەجەن دەرياسىنىڭ ئۇستىدىن ئۇچار قاناتلىقلار ئۇچۇپ ئۆتەرمىش، قالغان نەرسە ئۆتەلمەسمىش، سۈيى بەك ئۇلۇغ ئىمىش !» دەپ ئاڭلىغانىدى. ئۇ دەريانىڭ قىرغىقىغا باردى. تەجەن دەرياسىنىڭ سۈيىنىڭ ئۆيدەك يوغان تاشلارنى بىر ــ بىرىگە سوقۇشتۇرۇپ ئېقىتىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى. ئاتتىن چۈشۈپ تەرەت ئېلىپ ئىككى رەكەت نامار ئوقۇدى. دەريادىن ساق ــ سالامەت ئۆتۈۋېلىشنى تىلەپ خۇداغا سىغىنىپ دۇئالار قىلدى. كېيىن مىنىپ كەلگەن تۇلپارى «لەيلى قىر»غا نەسىھەت قىلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

سەنسەن مېنىڭ قانا تىم،
ئاستىمغا مىنگەن ئاتىم.
مەن ھەققە تاپشۇرمىشىم،
ئۆز غەيرەتلىك جان ئاتىم.

ساڭا كىشمىش بەرگەنمەن،
يىلىكلىرى تولسۇن دەپ.
كۈچ ــ قۇۋۋەتكە ئېرىشىپ،
ئېتىگە ئەت قونسۇن دەپ.

ئادەم سۈتى بەرگەنمەن،
كۆپ ئەقىللىق بولسۇن دەپ.
كېيىك سۈتى بەرگەنمەن،
تاغدىن ــ تاغقا ئۇچسۇن دەپ.

قۇلان سۈتى بەرگەنمەن،
بويى ئېگىز بولسۇن دەپ.
تۆگە سۈتى بەرگەنمەن،
تەۋەززۇلۇق بولسۇن دەپ.

بۇ يەردىن ئۆتەر بولدۇم،
سەندىن ئايرىلسام، سولدۇم.
ئامان بولغىن ئۆتكۈچە،
دەريادىن ئۆتەر بولدۇم.

سەن مېنىڭ تازا باغىم،
مىنسەم تارقىلار داغىم.
قىل ئۆتكۈنچە ئېھتىيات،
ئەۋۋەل ـ ئاخىر ياراغىم.

ئۆزۈڭنى ھەرگىز بىلدۈرمە،
بىرمۇ جاندار كەلتۈرمە.
كۆزۈڭنى ئاچ، غاپىل بولما،
دۈشمەنلەرنى كۈلدۈرمە.

ھېچ جانۋار بىلمىسۇن،
ساڭا غەپلەت كەلمىسۇن.
بۇ دەريانىڭ سۈيىگە،
قول ـ ئايىغىڭ تەگمىسۇن.

ئەي جانۋار، ئىشىت بۇنى،
بىزلەرگە مەھشەر كۈنى.
دال بوينۇڭدىن ئايلىناي،
شوراپ باق قېنى بۇنى.

دەپ، گۆر ئوغلى ساقلاپ كەلگەن بىر پارچە ناۋات بىلەن بىر پارچە سىرىق ياغنى تۈلپارنىڭ ئاغزىغا سالدى.
تۈلپار گۆر ئوغلىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، دەريادا قاراپ كىشنەپ تۇرۇپ كۆزىگە ئىككى تامچە

گۆر ئوغلى مۇناجاتنى تۈگىتىپ ئىككى رەكەت نامان ئوقۇدى. نامان بامداتتىن كېيىن يولغا چىقىپ شەھەرگە يېقىن كەلدى. ئۇ شەھەرنىڭ ھەربىر دەرۋازىسىنى ئاتمىش يەزىدى باقار ئىدى. گۆر ئوغلى دەرۋازىغا يېقىن كەلدى. سېپىل ئۈستىدىكى يەزىدىلەر گۆر ئوغلىنى كۆردى. قارىسا، ئۇ كېلىشكەن بىر يىگىت. سودىگەر دەي دېسە ئارقىسىدا يۈكى يوق، شاھزادە دەي دېسە ئارقىسىدا لەشكەرلىرى يوق، يولۇ-چى دەي دېسە بېشىدا ئالتۇن تاجى بار. بۇلار شۇ ئەھۋالدا تۇرغاندا، گۆر ئوغلى ئوڭ قولىغا نەيزىسىنى، سول قولىغا قىلىچىنى ئېلىپ ئېتىنى ئويناتىپ شەھەرگە كىرىپ كەتتى. ئۇ شۇنداق بىر مەزگىل يۈرگەنىدى، ئالدىغا بىر ئېرىق ئۇچرىدى. ئېرىقنى ياقىلاپ بېرىپ بىر چارباغنى كۆردى. ئۇنىڭ تاملىرى-نىڭ ھەممىسى قىزىل ئالتۇندىن ئىدى. ئېرىقتىكى سۇ سۈزۈكلۈكتىن شۇ چارباغقا كىرىپ كەتتى. گۆر ئوغلى تۇلپارنىڭ ئۈستىگە چىقىپ باغقا قارىدى. ئۇ باغ ئىچىدىكى بىر تەختە ئەزىم كۆز ئايمنى بىر كىچىك بالىنى تۇتۇپ ئويناتىپ ئولتۇرغان ھالدا كۆردى.

گۆر ئوغلى ئەزىم كۆز ئايمنىڭ كېتىپ قالغىنىغا تۆت يىل بولغانلىقىنى ئەسلىدى. ئۇنىڭ قولى-دىكى بالا يەزىدى ئېرى دانىياتتىن بولغان بالا ئىكەنلىكىنى پەملىدى. ئۇنىڭ قېشىدا يەتتە ياشلىق يەنە بىر قىز بالىمۇ بار ئىدى. بۇ قىز دانىيات دېگەننىڭ بۇرۇنقى خوتۇنىدىن بولغان بالا ئىدى.

گۆر ئوغلىنىڭ غەيرىتى جۇش ئۇردى، « چۇھ ! ... جانىۋار ! » دەپ ئېتىنى دېۋىتكەنىدى، ئات تام-دىن ئۇچقاندەك سەكرەپ ئۆتۈپ باغنىڭ ئىچىگە چۈشتى.

ئەزىم كۆز ئايىم گۆر ئوغلىنى كۆرۈپ تونۇدى:

— ئەي ئوغلۇم، سېنى كۆرىدىغان كۈن بار ئىكەن ! — دەپ يىغلىدى.

گۆر ئوغلى:

— ئەي ئاچا، بۇ يىغلايدىغان ۋاقىت ئەمەس ! تۇر ئورنۇڭدىن، مەن سېنى بۇ يەردىن ئەكەتكىلى كەلدىم ! — دېدى.

ئەزىم كۆز ئايىم:

— مەن ئەھمەدخاننىڭ قولىدىن ئاجراپ كەتكىلى ئۇچ يىل ئۆتۈپ تۆت يىلغا قەدەم باستى، ئەمدى ئۇ مېنى قانداق كۆڭلى كۆتۈرۈپ قوبۇل قىلىدۇ؟ ! — دېدى.

ئەزىم كۆز ئايىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان گۆر ئوغلى:

— سەن قىزىلباشقا شۇنچىلىك بېرىلىپ كەتتىڭمۇ؟ ! — دېدى غەزەپ بىلەن.

ئەزىم كۆز ئايىم يىغلاپ تۇرۇپ:

— مەن ئاجىزمەن، سەن ماڭا مۇنداق تەنە تېغىنى سالغۇچە قولۇڭدىكى ئالماس قىلىچ بىلەن بىر-نىلا ئۇر، ۋاپاسىز دۇنيادىن كېتەي ! ۋابالى ئۆزۈمگە ! — دېدى.

گۆر ئوغلىنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىدى. غەزىپىدىن يېنىپ، ئۇنىڭ يېنىدىكى يەتتە ياشلىق قىزنى يەردىن دەس كۆتۈرۈپ ئاتنىڭ ئالدىغا ئېلىپ «چۇھ ! ... جانىۋار ! » دەپ ئېتىنى دېۋىتتى، ئات ئىرغىپ چاربا‌غدىن سىرتقا چىقتى.

ئەزىم كۆز ئايىم ئۆز سايىسىدىن ئۇركۈپ:

— ئەي دانىيات، سېنىڭ جاندىن ئەزىز قىزىڭنى گۆر ئوغلى كېلىپ مەندىن تارتىپ ئەكەتتى ! — دەپ ۋارقىرىدى.

دانىيات بۇ چاغدا ھويلىدىكى تەختتە دۇنيادىن بىغەم خىيال سۈرۈپ ياتاتتى. ئۇ ئەزىم كۆز ئايىم-نىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئورنىدىن دەس تۇردى، يېنىدىكىلەرگە قاراپ:

— ناغرا - كاناي، سۇناي تارتىڭلار ! — دەپ ئەمر قىلدى. ئازغىنا ۋاقىت ئىچىدە قىرىق مىڭ يە-

زىدىنى تەييارلاپ بۇ قوشۇنغا ئۆزى باش بولۇپ « لەيلى قىر» ئېتىنى مىنىپ گۆر ئوغلىنىڭ ئىزىدىن قوغلاپ ماڭدى. ئۇ يولدا گۆر ئوغلىنىڭ قارىسىنىمۇ كۆرمىگەندىن كېيىن، ئۆز ـ ئۆزىگە: « مەن ئۇنى ھېچ يەردە تۇتالمىسام تەجەن دەريا سىنىڭ بويىدا تۇتىمەن» دەپ شىددەت بىلەن يۈردى.

بۇ قوشۇنلار گۆر ئوغلىنى ئىزمۇئىز قوغلاپ تەجەن دەريا سىنىڭ بويىغا كەلگەندە يېتىشتى. دانىيات گۆر ئوغلىنىڭ ئارقىسىدىن:

ــ ئىگىسىز مال يوق، تىكەنسىز يول. سەن گۆر ئوغلى دېگەن ئوغرى، كىشىنىڭ يۈرتىغا كېلىپ تىنچ كەتمەي بالامنى ئېلىپ قېچىپسەن ! ــ دەپ ھاقارەت بىلەن ۋارقىرىدى. گۆر ئوغلى ئېتىنىڭ بېشىنى قايتۇرۇپ تۇرۇپ، مەغرۇرلۇق بىلەن:

ــ ئەي دانىيات دېگەن ئوغرى، مەن جۇۋان بېرىپ، قىز ئېلىپ قاچتىم. ھەممە يەزىدىلەر كۇچۇك يەتسە مەندىنمۇ قىزىڭنى تارتىۋال ! ــ دەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئەرزىم يەتسۇن پەلەككە،
غەلۋە چۇشسۇن مەلەككە.
مەن بۇ ياندىن، سەن ئۇ ياندىن،
كەلگىن ئەرلەر يەككە ـ يەككە.

چىققان يېرىڭ غارلار،
مىنگەنلىرىڭ تۇلپارلار،
جاندىن كەچكەن تەلەپكارلار،
كەلگىن ئەرلەر يەككە ـ يەككە.

ئۇستىگە قۇرغان چېدىرلار،
ئالدىڭدا باردۇر ئېدىرلار،
ئىنئام ئالغان باتۇرلار،
كەلگىن قېنى يەككە ـ يەككە.

ئۆزىنى مەنمەن دېگەنلەر،
شاختار نېنىنى يېگەنلەر،
تۆمۇر ساۋۇت كىيگەنلەر،
كەلگىن قېنى يەككە ـ يەككە.

نام تالىشىپ ئالغانلار،
بىر ـ بىرىگە ئۆپكە قىلغانلار،
يۈگۈرۈك ئاتلار مىنگەنلەر،
كەلگىن بەگلەر يەككە ـ يەككە.

ئۇرۇش قىلىڭ كېچە ـ كۇندۇز،
تاماشانى كۆرسۇن يۇلتۇز،
سىزلەر كۆپ مەن بىر يالغۇز،
كەل باتۇرلار يەككە ـ يەككە.

تاماشانى كۆرسۇن بەگ ـ خان،
بۇندا ئاقسۇن قىپقىزىل قان،
تاغۇ تاشقا كۆچسۇن تۇمان،
كەلگىن ئەرلەر يەككە ـ يەككە.

سىزلەر كۆپسىز، رەستە ـ رەستە،
بۇ ئۇرۇشتا مەن بىر يەككە،
مەن بىر غېرىب دىل شىكەستە،
كەلگىن بەگلەر يەككە ـ يەككە.

خۇدا كىمگە بېرەدۇر؟
كىم مەيداندا ئۆلەدۇر؟
كىمنى كىملەر سۇرەدۇر؟
كەلگىن بەگلەر يەككە ـ يەككە.

كاتتا سەپلەر كاتتا تۇرسۇن،
تۇغ ـ بايراقنى يەرگە قويسۇن،
تاماشانى شۇندا كۆرسۇن،
كەلگىن بەگلەر يەككە ـ يەككە.

گۆر ئوغلى بەگ ھەقنى دەرلەر،
مەيدان ئارا ئىگىرار شىرلەر،
جاندىن كەچكەن باتۇر ئەرلەر،
كەلگىن قېنى يەككە ـ يەككە.

قىزىلباشلار گۆر ئوغلىنىڭ نەزمىسىنى ئاڭلاپ دەرھال مەسلىھەت قىلىشتى. ئاخىر ھەممىسى: « بۇنىڭ ئالدىغا بىر ـ بىرلەپ بارساق، بۇ ھېچبىرىمىزنى ئامان قويمايدىغاندەك تۇرىدۇ. ئەگەر ياخشىسى ھەممە تەرەپتىن بىردەك ھۇجۇم قىلىپ، ئوتتۇرىغا ئېلىپ قورشاپ تۇتايلى !» دېيىشتى. دانىيات باش بولۇپ، تۆت تەرەپتىن گۆر ئوغلىغا قاراپ ئات قويدى. گۆر ئوغلىمۇ دۈشمەنلىرى قايسى تەرەپتىن ئاۋۋال كەلسە شۇنىڭغا تىغ سېلىپ، قويدەك سۇرۇپ، بۆرىدەك قوغلاپ «ئاللاھۇ ئەكبەر !» دەپ قاتتىق جەڭ قىلدى. ئۇ ئېتىدىن چۈشۈپ بىردەممۇ ئارام ئالماي، بىر كېچە ـ كۈندۈز ئېلىشتى. لەۋلىرى قۇرۇدى، پەيلىرى كىرىشتى. بىرنى ئۆلتۈرسە ئۇنىڭغا ئونى تاشلىناتتى. يەزىدىلەردىن تىرىك قۇتۇلۇشقا ئۇنىڭ كۆزى يەتمىدى، ھېرىپ ـ چاڭقاپ، تۇلپارنىڭ بېشىنى قايتۇردى. تەجەن دەريانىڭ تەرىپىگە قارىتىپ ئېتىنى قويۇپ بەردى. تۇلپارى تەجەن دەريانىڭ قىرغىقىغا يەتكەندە، گۆر ئوغلى تەڭرىگە سېغىنىپ ئېتىنى «چۈھ ... جانىۋار ! » دەپ دېۋىتكەنىدى، تۇلپار تۆت ئايىغىنى بىر يەرگە جۈپلەپ بىرلا ئىرغىپ دەريانىڭ ئۇ تەرىپىگە قۇشتەك كېلىپ چۈشتى. گۆر ئوغلى دەريانىڭ ئۇ قېتىغا ساق ـ سالامەت ئۆتكەنلىكىنى كۆرۈپ تەڭرىگە شۈكۈر قىلدى.

دانىياتمۇ ئۆزىنىڭ تۇلپارىغا ئىشىنىپ دەريادا قارىتىپ چاپتۇرغانىدى، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ چۈشتى، سۇغا چۆكۈپ دەريادا غەرق بولدى.

گۆر ئوغلى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ئېتىنىڭ بېشىنى چەمبىلگە قارىتىپ قويۇۋەتتى.

ئەمدى سۆزنى ئەھمەدخاندىن ئاڭلايلى:

ئەھمەدخان گۆر ئوغلى كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ دەردى پىراقىدا يىغلاپ كۆزلىرى قىزاردى. «قايسى تەرەپتىن ۋە قاچان كېلىدىكىن؟ !» دەپ قاراپ تەلمۇرۈپ هاردى. ئاخىر ئۇ ئۈچ يۈز قۇرئەندازنى يىغىپ ئۇلارغا پال سالدۇردى. قۇرئەندازلار ئەھمەدخانغا:

— يالغۇز كەتكەن گۆر ئوغلى يەتتە ياشلىق بىر قىزنى ئاتىنىڭ ئارقىسىغا ئولتۇرغۇزۇپ بېلىگە تېڭىپ، قىزىل قانىنىڭ ئىچىدە كېلىۋاتقىنىدا! — دەپ خەۋەر قىلىشتى.

ئەھمەدخان:

— ۋاي، بالام گۆر ئوغلى كەپتۇ. قېنى ھەممىڭلار ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىڭلار! — دەپ ئەمر قىلدى. ئۆزىمۇ قېشىدىكى شاھزادە ۋە ئەمرلەرنى، يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان بارلىق شەھەر ئاھالىسىنى جاكار بىلەن يىغدۇرۇپ بىللە ئېلىپ، ئەمىر گۆر ئوغلى كېلىدىغان تەرەپكە ئالدىغا چىقىشتى. ئارىدىن خېلى ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن گۆر ئوغلى يەتتە ياشلىق بىر قىزنى ئېتىنىڭ كەينىگە مىندۇرۇپ يېتىپ كەلدى.

گۆر ئوغلى شەھەر دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە، ئەھمەدخان باشلىق ھەممە چوڭ كىچىك ئېتىدىن چۈشۈپ:

— ھارماڭ، تۆرەم! — دەپ، ئۇنى غەلىبىسى بىلەن مۇبارەكلىدى.

ئەھمەدخان گۆر ئوغلى ئۈچۈن بىر ساراي بىنا قىلدۇرۇپ، ئۇنىڭ مېھمانخانىلىرىنى تىللا بىلەن زىننەتلەپ، ئىچىنى قەندىل ۋە شامدان، پانۇسلار بىلەن يورۇتۇپ، زىلچا ـ گىلەم بىلەن ياساپ قويغاندى.

گۆر ئوغلىنى شۇ مېھمانخانىغا باشلاپ ئەكىردى. گۆر ئوغلى بىرنەچچە كۈن ئۇ يەردە ئارام ئالغاندىن كېيىن، سىرتقا چىقىپ چەمبىلنى سەيلە ۋە تاماشا قىلدى. شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر كىچىسى تۈن يېرىمدا ئۇنىڭ قۇلىقىغا تۆۋلۈكتىن بىر ئاۋاز ئاڭلاندى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ:

— ئورنۇڭدىن تۇر! ئەي گۆر ئوغلى! — دېگەن سادانى ئاڭلىدى. گۆر ئوغلى ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ كۆزىگە شۇ يەردە خىزىر ئەلەيھىسسالام، قىرىق چىلتەن، ئون ئىككى ئىمام كۆرۈندى. ئۇلار گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا كىرىپ ئۇنىڭ ھەققىگە دۇئا قىلدى. ئۆينى ئىپار ـ زەپەر پۇرىقى قاپلىغانىدى. ئۇلار گۆر ئوغلىنىڭ دولىسىنى ئېچىپ، يەتتە يېرىگە بىر ـ بىرلەپ مۆھرىنى باستى، كېيىن ئۇلار:

— ئەي گۆر ئوغلى، سېنىڭ ئاللادىن نېمە تەلىپىڭ بار؟ بولسا دېگىن، تارتىنما! — دېدى.

گۆر ئوغلى:

— ئەي پىرى بۇزرۇكۋارلار، مېنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرىمدىن تارتىپ مۇشۇ شەھەرگە پادىشاھ بولۇپ ئۆتكەن، ئەمما ئۇلارنىڭ ھېچبىرىدىن ھېچقانداق ياخشى نام ۋە نىشان قالمىدى. ئۆلگەن ھامان ئۇلار ئۇنتۇلدى. مېنىڭ ئوچ تەلىپىم بار: بىرىنچى، داڭقىم ئەتراپ ـ ئەتراپقا تارقالسا، شۆھرىتىم ئالەمگە يېيىلسا؛ ئىككىنچى، ئۆمرۈم ئۇزۇن بولسا؛ ئۈچىنچى، دۇنيادا ماڭا كۈچ جەھەتتىن ھېچ نەرسە باراۋەر كەلمىسە، — دېدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى خۇدايىتائالادىن ئۇنىڭ تەلەپلىرىنى تىلىدى. ئۇنىڭغا خۇدايىتائالا بىر يۇز يىگىرمە يىللىق ئۆمۈر ئاتا قىلدى. خىزىر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا تەلەپلىرىنىڭ ئىجابەت بولغانلىقىنى يەتكۈزدى.

— ھەر ۋاقىت بېشىڭغا بىرەر مۇشكۈل ئىش كەلسە، شۇ ھامان بىزنى قىچقارساڭ بىز قېشىڭغا ھازىر بولىمىز! — دەپ دۇئا قىلىپ كۆزدىن غايىب بولدى. گۆر ئوغلى ئورنىدىن تۇرۇپ تەرەت ئېلىپ ئىككى رەكەت شۈكرانە نامىز ئۆتىدى. ئەتىسى تۇرۇپ تاغىسى ئەھمەدخانىنىڭ ئالدىغا كىردى.

— ئەي تاغا، ئەمدى ماڭا پاتمە بېرىڭ. مەن ئىسپاھان تەرەپلىرىگە بېرىپ جەڭ قىلىپ، قىلىچۋازلىق قائىدىلىرىنى ئۆگىنىپ كېلەي! — دېدى.

ئەھمەدخان:

— ماڭا سېنىڭسىز ياخشىلىق يوق ! — دەپ ئۇنىمىدى.

گۈر ئوغلى قايتىپ چىقىپ تۇلپارىنى ئېگەرلىدى، يەتتە يەردىن ئېيىل تارتتى. قۇشقۇنىنىڭ ئۈستىگە بىر ئالتۇن قۇببىنى قويدى. ئوڭ قولىغا نەيزە، چەپ قولىغا ئالماس قىلىچىنى ئالدى. بېشىغا تىللا قالپاقنى كىيدى. چەمبىلدىن ئىسپاھانغا قاراپ يولغا چىقتى. چەمبىل بىلەن ئىسپاھانىنىڭ ئارىلىقى خېلى ئۇزۇن ماڭىدىغان يول ئىدى. گۈر ئوغلى كېتىپ بېرىپ، ئۆزىنىڭ يالغۇزلۇقىغا قاراپ كۆڭلى بۇزۇلدى ۋە بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

بىزگە قايدا ئەل ئەمدى،
شەمئى ئىمامى ئەئزەم،
رەھمە قىلغىن سەن ئەمدى.
ئۈممەتلەرگە مۇسەللەم.
مىڭ بىر ئىسمىڭ ھۆرمىتى،
بېشىم سىلاپ مېنىڭ ھەم،
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.

تاغام يىغلار ماھۇ سال،
قولۇمدا شەمشەر ئالماس،
بەندەم دېسەڭ قولۇم ئال،
ئەمدى يۈرمىسەم بولماس،
يا قادىرى زۇلجالال،
يا پىرىم خىزىر ئىلياس،
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.

ئەيلىگىن بىزگە رەھمەت،
مەدەت تىلەر غېرىب تەن،
نېسىپ ئەتكىن شاپائەت،
نەپسى ھاۋاغا يېقىن مەن،
پەيغەمبەر روسۇل ئەھمەد،
قولۇم تۇت قىرىق چىلتەن،
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.

ساڭا بولدۇم تەلەپكار،
كۆڭلۈمدە يوقتۇر ئارام،
قىلغىن مېنى سەۋەبكار،
كۆتۈردۇم مەن باتۇر نام،
دوستۇم دېگەي چاھاريار،
ياپىرىم ئون ئىككى ئىمام،
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.
مەدەت بەرگىن سەن ئەمدى.

ئەلقىسسە، گۈر ئوغلى بۇ مۇناجاتنى تۇگىتىپ « لەيلى قىر» تۇلپارىغا مىندى. ئىسپاھانغا قاراپ يولغا چىقتى. ئۇنىڭ تۇلپارى شامالدەك غۇيۇلداپ ماڭدى، دەشت ـ چۆللەرنى كەزدى، يەتتە كۈندە ئىسپاھان شەھرىگە يېتىپ كەلدى. ئىسپاھانمۇ ناھايىتى چوڭ شەھەر ئىدى. بۇ دەرۋازىدىن كىرگەن ئادەم ئۇ دەرۋازىغا يەتكۈچە ساق بىر كۈن يول ماڭاتتى.

شەھەر دەرۋازىسىنى باقىدىغانلار بىر ياش يىگىتنىڭ ئۆزلىرىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. بۇ يىگىت ئۇلارنىڭ كۆزىگە يولۋاس بىلەكلىك، قاپلان يۈرەكلىك، رۇستەم سۈپەتلىك، ئاي يۈزلۈك، شېرىن سۆزلۈك، كېيىك كۆزلۈك، سەراتان يۈلتۈزلۇق، سەنۇبەر بويلۇق، زەرەپشان مويلۇق، پەرىشته خۇيلۇق، ياش بالىدەك كوكۈلىلىق، تىللا تاجلىق بولۇپ كۆرۈندى.

ئۇنىڭ قولىدا نەيزە، تېگىدە « لەيلى قىر» تۇلپارى بار ئىدى. كۆرۈنۈشىدىن يىگىرمە ـ يىگىرمە بىر ياشتەك ئىدى. دەرۋازىۋەنلەر ئۇنى تاماشا قىلىشىپ تۇرغاندا، ئۇ دەرۋازىدىن كىرىپ كەتتى. دەرۋازىۋەنلەر ئۆمرىدە ئۇنداق يىگىتنى كۆرمىگەنلىكىنى ھېس قىلىشتى. ئۇنىڭ پېشانىسىدىن نۇر يېغىپ تۇراتتى.

گۈر ئوغلى شۇ تەقلىدته ئەتىگەنده رىگىستانغا كىرىپ باردى. ئۇ ھېچكىمگە سىرىنى ئېيتمايلا بۇ

شەھەرنى بىرنەچچە كۈن ئايلاندى ۋە تاماشا قىلدى.

بىر كۈنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئون ئىككى ياشلاردا بىر يىگىت بىرمۇنچە كىشىلىرى بىلەن سەيلە ۋاقتىدا چىقىپ كەلدى. گۈر ئوغلى:

ــ بۇ كىمنىڭ ئوغلى؟ ! ــ دەپ سورىدى. بىر يىگىت ئۇنىڭغا:

ــ سىز سورىماڭ، ئېھتىيات قىلىڭ، تىلىڭىز كۆيىدۇ، تىكىلىپ قارىماڭ، كۆزىڭىز ئويۇلىدۇ. ئىسپاهان شەھىرىنىڭ خالدارخان ئىسىملىك پالۋانى بار. ئۇ ئىسپاهاندىكى هەممە پالۋانلارنىڭ چوڭى ۋە كۈچلۈكى. بۇ بالىنىڭ ئىسمى هەسەنخان بولۇپ ئەنە شۇ خالدارخان دېگەننىڭ ئوغلى ! ــ دەپ چۈشەندۈردى.

گۈر ئوغلى:

ــ ئەي ياخشى يىگىت، رەهمەت ساڭا. مەن نەچچە كۈندىن بېرى مۇشۇنداق بىر ئىش تاپالماي يۈرگەنىدىم ! ــ دەپ كېلىپ هەسەنخاننى تۆت سەر پاختىنى كۆتۈرگەندەك يۇلۇپ تۇلپارنىڭ ئالدىغا ئالدى «چۇھ... جانىۋار !» دەپ « لەيلى قىر»نى قويۇپ بەردى. ئات شەھەر كوچىلىرىدىن غۇيۇلداپ چىقىپ كەتتى. يەتتە كۈندە چەمبىلنىڭ سەھراسىغا چىقتى.

ئەمدى سۆز ئىشتىمەك كېرەك كۆهقاپ پادىشاهىنىڭ قىزى ئاغا يۇنۇس پەردىدىن:

ئاغا يۇنۇس پەرى كۆهقاپ پادىشاهىنىڭ قىزى ئىدى. ئۇنىڭدىن يەتتە قات كۆهقاپتىكى دۇە ـ پەرىلەرنىڭ هەممىسى قورقاتتى، دادىسىمۇ، ئۆزىمۇ بۇلارغا هۆكۈمران ئىدى. بىر كۈنى مانا شۇ ئاغا يۇنۇس پەرى ئالتۇن تەخت ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ بەختى ئىقبالىنى سىناپ رەم سالدى، ئۇ: بۇنىڭدىن كېيىنمۇ خۇدا ماڭا دۆلەت، بەخت ـ تەلەي ئاتا قىلامدۇ ياكى دۆلىتىم قولۇمدىن كېتىپ ئۆزۈمنى نەس باسامدۇ؟ دېگەن ئويدا ئىدى.

رەمدە ئۇ يىگىرمە بىر ياشلىق بىر يىگىتنى كۆردى. ئۇ ئون ئىككى ياشلىق بىر بالىنى ئېتىنىڭ ئالدىغا مىندۇرگەن ھالدا كېتىپ باراتتى. بېشىدا ئالتۇن تاج، قولىدا نەيزە ۋە قىلىچ بار ئىدى. پېشانىسىدىن نۇر يېغىپ تۇراتتى. ئون ئىككى ياشلىق ئوغۇلمۇ شۇنداق نۇرانە ۋە شۇنداق چىرايلىق ئىدى. ئاغا يۇنۇس پەرى ئۆزىنىڭ بەختى ئىقبالىنى گۆر ئوغلىدا كۆردى.

ئاغا يۇنۇس پەرى گۆر ئوغلىنىڭ قەددى ـ قامىتىنى بىر كۆرۈش بىلەنلا ئۆزىنى يوقىتىپ ئاشىق بولۇپ قالغانلىقىنى سەزدى.

ئۇ دەرھال كۇھقاپنىڭ دۆۋە ـ پەرىلىرىنى يىغدى.

ـــ ئەي دۆۋىلەر ۋە پەرىلەر، مەن رەم سالغانىدىم، بىر سەھرادا بىر يىگىتنى كۆردۈم. ئۇ يىگىت ئون ئىككى ياشلىق بىر بالىنى چوقۇر ئېتىنىڭ ئالدىغا مىندۇرۇۋاپتۇ، ئۇنىڭ پېشانىسىدىن نۇر ئۇرغۇپ تۇرىدۇ، مەن شۇ يىگىتنى بىر كۆرۈش بىلەنلا ئۇنىڭغا ئاشىقى بىقارار بولدۇم، ئىختىيارىم قولۇمدىن كەتتى. ئەمدى مەن بېرىپ شۇ يىگىت بىلەن نىكاھلانماقچىمەن ! ـــ دېدى.

ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ قۇززات دەپ ئاتىلىدىغان بىر تاغىسى بار ئىدى، ئۇ:

ـــ ئەي مېھرىبان سىڭلىم ئاغا يۇنۇس پەرى، سەن بۇ پەيلىگىدىن يان ! ئادەمزات دېگەن ئاران ئەلـ لىك ـ ئاتمىش ياش ئۆمۈر كۆرىدۇ، ئاندىن ئۆلىدۇ، بىز بولساق ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىمىز، ئەگەردە سەن ئۇنىڭ نىكاھىغا چۈشكىنىڭدە، ئاراڭلاردا پەرزەنت بولۇپ قالسا ھەممە ئېغىرچىلىق ساڭا چۈشىدۇ، كېيىن پۇشايمانغا قالىسەن ! ـــ دېدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى:

ـــ ھېلىغۇ، ئۇ ئەللىك ـ ئاتمىش يىل ئۆمۈر كۆرىدىكەن، مەن ئۇنىڭغا تېگىپ بىر كېچە ھەمراھ بولۇپ ئۆلۈپ كەتسەم ئارمىنىم يوق ! ـــ دېدى.

قۇززات ئاغا يۇنۇس پەرىگە:

ـــ ئىختىيار ئۆزۈڭدە، سىڭلىم، مەسلىھەت سورىدىڭ، ئۆزىمىزنىڭ كۆڭلىدىكىنى دېدۇق. مەن بىر تال مويۇمنى بېرەي، بېشىڭغا كۇن چۈشكۈدەك بولسا دەرھال ئوتقا سال، بىز سېنى ئىزدەپ تېپىپ يارـ دەم قىلىمىز ! ـــ دەپ بىر تال مويىنى بەردى.

ئاغا يۇنۇس پەرى ئۇ مويىنى ياقىسىغا تىكىۋالدى. كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ ئالتۇن تەختىنى، چارباغلـ ـرى، چېدىر ـ بارگاھلىرىنى كۆچۈرۈپ دۆۋىلەرگە كۆتۈرتۈپ چەمبىلىنىڭ سەھراسىغا كېلىپ توختاتتى. باغنىڭ گۆر ئوغلى كېلىۋاتقان تەرەپتىكى دەرۋازىسىنى ناھايىتى ئوبدان بېزەتتى. ئەسلىدىمۇ ئۇ باغنىڭ تاملىرى كېسەك ئالتۇندىن، مېۋىلىرىنىڭ دەرەخلىرى كۇمۇشتىن، يوپۇرماقلىرى زۇمرەتتىن ئىدى. مېۋىلەرمۇ ھەر خىل رەڭدە جىلۋىلىنەتتى.

بۇ باغدا يەنە ئالتۇن قەپەسلەردە شاتۇتىلار سايراپ تۇرۇشاتتى، ئۇلارنىڭ ئاۋازى پۈتۈن باغنى قاپلىـ ـغانىدى. باغنىڭ ئوتتۇرىسىغا بىر ئالتۇن تەخت ئورنىتىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ يېنىغا گۆر ئوغلىغا مەخـ ـسۇس ئاتاپ يەنە بىر تەخت قويۇلغانىدى. بۇ تەختمۇ ئالتۇندىن بولۇپ، ئۇ گۆھەر ۋە ئالماسلار بىلەن زىننەتلەنگەنىدى، باغنىڭ بۇ دەرۋازىسىغا كېنىزەكلىرىدىن قىرىقنى تاللاپ قويدى، ئۇلارغا:

ـــ قاچانكى بۇ دەرۋازىنى بىرەرى قاقسا، « سەن كىم؟ ! » دەپ سوراڭلار، « گۆر ئوغلى ! » دېسە ئېچىپ ئالدىغا چىقىڭلار ھەم ماڭا خەۋەر قىلىڭلار، بولمىسا ئاچماڭلار ! ـــ دەپ پەرمان بەردى.

ئەمدى سۆزنى گۆر ئوغلىدىن ئاڭلايلى:

گۆر ئوغلى ئىسپاهان چۆللىرىدىن چىقىپ، چەمبىل دەشتىگە كىردى. ئۇنىڭ ئالدىدا هەسەنخان بار ئىدى، ئۇ، تۇلپار ئۈستىدە كېتىپ بېرىپ ئۇسسىدى: « ئۇشبۇ چەكسىز باياۋاندا ماڭا هازىر بىر ئاياق سۇ، بىر نان بولسىغۇ؟ !» دېگەن ئاۋازۇ بىلەن يولىنى داۋام ئەتتۈردى. بىر چاغدا ئۇنىڭ كۆزىگە بۇ دەشتتە بىر شەهەر كۆرۈندى. گۆر ئوغلى بۇنداق شەهەرنى تېخى كۆرمىگەنىدى.

ئالتۇندىن قىلىنغان تاملىرىغا قاراپ گۆر ئوغلىنىڭ كۆزلىرى چاقنىدى. گۆر ئوغلى: « مەن بۇ يەردىن ئۆتكەندە بۇ يەردە بۇنداق ياسىداق شەهەر، زىننەتلىك باغلار يوق ئىدىغۇ؟ ! بۇ يەردە ئاجايىپ شەهەر ۋە باغلار پەيدا بوپتۇ، ئېهتىمال مەن ئۇنى كۆرمەي ئۆتۈپ كەتكەن بولسام كېرەك، ئەمدى كىرىپ ئىچىنى كۆرۈپ ئۆتەي. شەهەر بولغاندىن كېيىن ئەلۋەتتە دەرۋازىسى باردۇر» دەپ قارىدى.

ئۇنىڭ كۆزىگە تەسەۋۋۇر قىلغىنىدىن ئارتۇق زىننەتلەنگەن بىر دەرۋازا كۆرۈندى، ئۇ، بۇ دەرۋازىغا كېلىپ هالقىسىنى قاقتى. دەرۋازا ئىچىدىن:

— كىمسەن؟ ! — دېگەن ئاۋاز كەلدى.

— مەن، پېقىر گۆر ئوغلى ! — دەپ جاۋاب بەردى گۆر ئوغلى.

قىرىق كېنىزەك دەرۋازىنى ئېچىپ، « هارماڭ ! » دەپ ئالدىغا چىقتى.

گۆر ئوغلى ئۇلارنىڭ باشلامچىلىقىدا شەھەرگە كىردى، شەھەر كوچىلىرىنىڭ ئىككى چېتىگە ئالـ
تۇندىن مېۋىلىك دەرەخلەر تىكىلگەنىدى، ئۇنىڭ مېۋىلىرى پىشقان بولۇپ، مۇزدىن سوغۇق، ھەسەلدىن تاتلىق ۋە ياغدىن تەملىك ئىدى. گۆر ئوغلى بۇ مېۋىلەردىن يەپ ئۇسسۇزلۇقىنى قاندۇردى. ئۇ يەردىن يۇرۇپ بىر جۇپ ئالتۇن تەختىنىڭ قېشىغا كەلدى، ئۇنىڭ بىرىدە بىر پەرىزات ياتاتتى. بىرمۇنچە كېنىزەكلەر ئۇنىڭ خىزمىتىدە ئىدى.

ئۇ پەرىزات گۆر ئوغلىنى كۆرۈپ ئەپچىللىك بىلەن ئورنىدىن تۇردى.

ــ ھارماڭ، تۆرەم ! ــ دەپ گۆر ئوغلىنىڭ قولىدىن ھەسەنخانىنى ئالدى، دەرھال يېنىدىكى تەختكە تەكلىپ قىلدى. گۆر ئوغلى تەختكە چىقىپ، چىرايلىق سېلىنغان قاتمۇقات تۆشەكلەرنىڭ ئۈستىدە ئولـ
تۇردى. كېنىزەكلەر ئۇنىڭ ئالدىغا ھەر خىل مېۋىلەر بىلەن خىلمۇخىل تائاملارنى ئەكېلىپ قويدى. گۆر ئوغلىنى تائام يېيىشكە تەكلىپ قىلدى. گۆر ئوغلى:

ــ ئەي مەلىكەم، ئۆزىڭىز كىم؟ ــ دەپ سورىدى. ئۇ مەلىكە:

ــ مېنىڭ كىملىكىمنى سوراپ نېمە قىلىسىز؟ كونىلار ئاۋۋال تائام، ئاندىن كالام، يەنى ئالدى بىلەن تاـ
ئام يە، ئاندىن سۆزلە، دەپتىكەن. تائامغا ۋە مېۋىلەرگە قول تەگكۈزۈپ بېرىڭ ! ــ دەپ تەكلىپ قىلدى.

گۆر ئوغلى:

ــ مەن سىزنىڭ كىملىكىڭىزنى بىلمەي تۇرۇپ تائام يېمەيمەن ! ــ دېدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى تەۋەززۇ بىلەن تۇرۇپ:

ــ مەن يەتتە قات كۆھقاپنىڭ پادىشاھىنىڭ قىزى ئاغا يۇنۇس پەرىمەن ! ــ دەپ ئۆزىنى تونۇشتۇردى.

گۆر ئوغلى:

ــ سىز نېمە سەۋەبتىن بۇ يەرلەرگە كېلىپ قالدىڭىز؟ ! ــ دەپ ياندۇرۇپ سورىدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى:

ــ سىز بىلەن نىكاھلىنىش ئۈچۈن كەلدىم، ــ دەپ گۆر ئوغلىنى پالدا كۆرگەنلىكىنى بايان قىلدى.

گۆر ئوغلى:

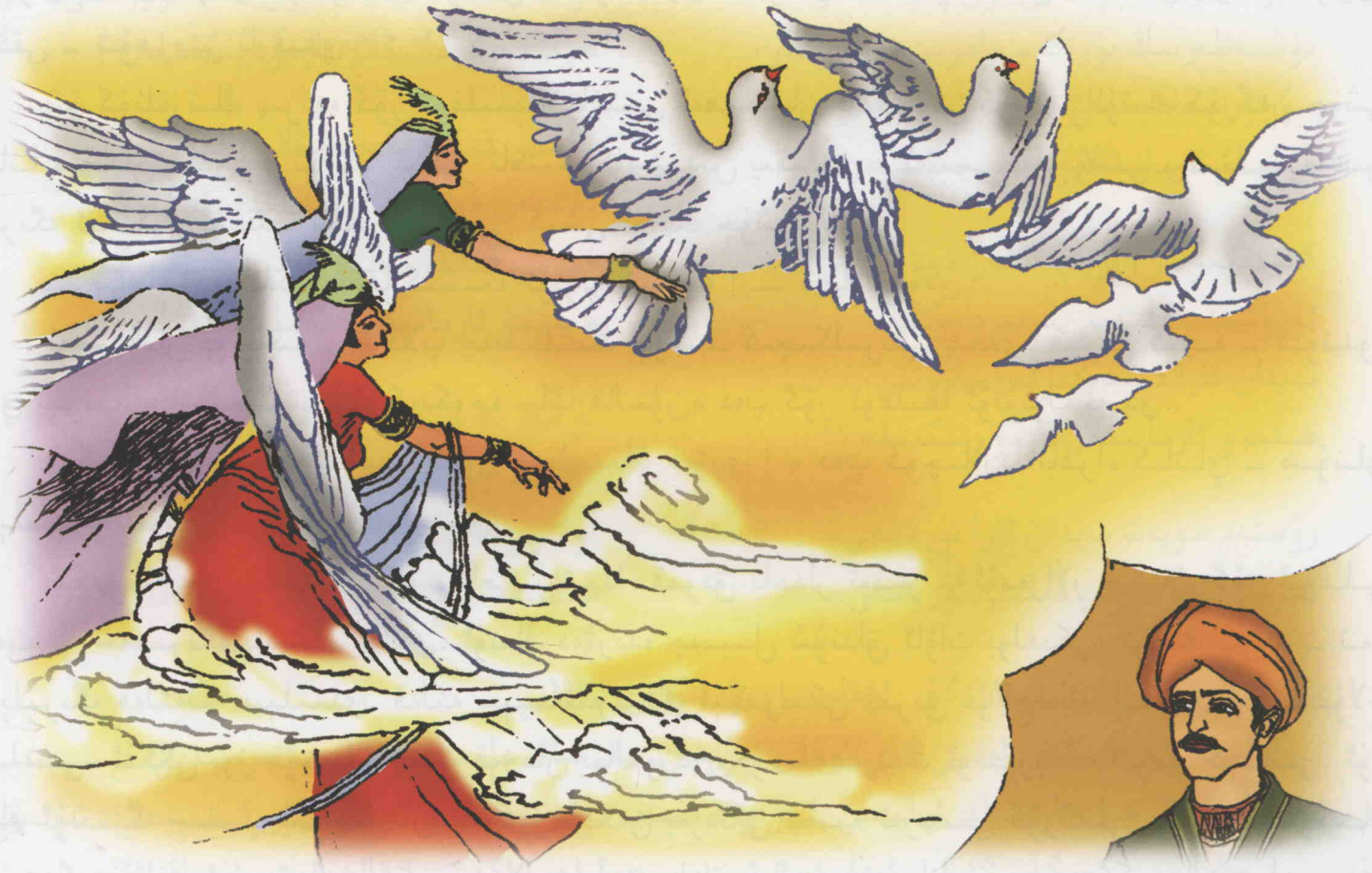
ــ مەن بۇ تەرەپكە خوتۇن ئېلىش ئۈچۈن ئەمەس، جەڭ قىلىش ئۈچۈن چىققانىدىم. سىز بىلەن ئۈچراشتىم، مەقسىتىڭىزنى چۈشەندىم. بۇ سۆزىڭىز راست بولسا مەن سىزنىلا ئۆز يۇرتۇمغا ئېلىپ بېـ
رىپ، ئاھالىگە قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي ـ تاماشا قىلىپ بېرىپ، ئۆزىمىزنىڭ قائىدە ـ يوسۇنى بىلەن نىكاھىمغا ئالاي ! ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ئاغا يۇنۇس پەرى گۆر ئوغلىنىڭ بۇ تەكلىپىگە كۆندى. گۆر ئوغلىمۇ تائام يېدى. كېيىن يولغا چەـ
قىشقا تەييارلاندى. ئاغا يۇنۇس پەرى مۇلازىم ۋە كېنىزەكلىرى بىلەن چارباغ ۋە تەختىنى ئاتا ـ ئانىسـ
ىنىڭ قېشىغا ياندۇرۇۋېتىپ، ئۆزى كېلىپ گۆر ئوغلىنىڭ ئېتىنىڭ ئارقىسىغا مىنگەشتى.

گۆر ئوغلى ھەسەنخانىنى ئاتىنىڭ ئالدىغا ئالدى، ئاغا يۇنۇس پەرىنى ئۆزىتىپ قويۇشقا قالغان كېنىـ
زەكلىرىمۇ بىرلا يۇملاپ كەپتەر سۈرىتىگە كىرىپ ئۇچۇشتى. گۆر ئوغلى بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ ھەيران بولدى. ئېتىنى « چۇھ ! » دەپ دېۋىتىپ چەمبىلگە قاراپ راۋان بولدى.

ئەمدى سۆزنى ئەھمەدخاندىن ئاڭلايلى:

ئەھمەدخان چوڭ ـ كىچىك ھەممە ئەربابلىرىنى يىغىپ ئۇلارنىڭ ئالدىدا بىر پال سالدۇردى، پالـدا يالغۇز كەتكەن گۆر ئوغلىنىڭ تۇلپارنىڭ ئالدىغا بىر ئوغۇل بالىنى، ئارقىسىغا بىر پەرىزاتنى مىندۇرۇپ

كېلىۋاتقانلىقى بىلىندى. ئۇنىڭ ئۈستىدە پەرىزاتنىڭ كېنىزەكلىرى كەپتەر سۈرىتىدە ئۇچۇپ كېلىۋاتقانلىقى مەلۇم بولدى.

ئەھمەدخان ۋە ئۇنىڭ ئەمرلىرى پالدىن مەلۇم بولغان بۇ ئىشلارغا ھەيران بولۇشتى. ئەھمەدخان:

ــ مېنىڭ بالام ــ گۆر ئوغلى قايتىپ كەپتۇ ! ــ دەپ بارلىق ئەمرلىرى، سىپاھلىرى ۋە شەھەر ئاھالىسىنى ئېلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى.

گۆر ئوغلى يېتىپ كەلگەندە:

ــ ھارماڭ، تۆرەم ! ــ دەپ ھەممىسى كېلىپ كۆرۈشتى. « يالغۇز كەتكەن گۆر ئوغلى بىر ئوغۇل بالا بىلەن بىر پەرىزاتنى ئەكەپتۇ» دەپ ئاۋۋال شەھەر خەلقىگە، ئاندىن كېيىن بۇ خەۋەر پۈتۈن ئەتراپقا تارقالدى. ئۇلار شەھەرگە كىرگەندىن كېيىن، ئاغا يۇنۇس پەرىنى شەھەر خەلقىگە قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي ـ تاماشا قىلىپ بېرىپ، گۆر ئوغلىغا نىكاھ قىلىپ قويدى.

ھەسەنخان دېگەن بالىنى گۆر ئوغلى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى. ئۇمۇ گۆر ئوغلىنى « ئاتام » دېدى. گۆر ئوغلىمۇ بۇ ئوغۇلنى « بالام » دېدى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئىككىسى ئامراق ئاتا ـ بالا بولۇشتى.

شۇنىڭدىن كېيىن دانىياتنىڭ قىزىنىمۇ گۆر ئوغلىغا نىكاھلاپ بەردى. گۆر ئوغلىنىڭ كۈھقاپتىن كەلگەن ئاغا يۇنۇس پەرىنى نىكاھىغا ئالغانلىقىنى ئاڭلىغان مىسقال پەرىمۇ كېنىزەكلىرى بىلەن كېلىپ گۆر ئوغلىغا چۈشتى.

بۇ تويىنى ئاڭلاپ « باغى ئېرەم »دىن گۈلنار پەرى دېگەن قىز كېلىپ گۆر ئوغلىغا ئۆزىنى نىكاھ قىلدۇردى. پەرىزات ۋە ئادەمزاتتىن بولۇپ، ئۇ ئارقا ـ ئارقىدىن توققۇز خوتۇن ئالدى. ئۇ خوتۇنلارنىڭ سەئىتى گۆر ئوغلىنىڭ دۆلتى بىلەن ياشناپ گۈللىدى.

يۈرت كاتتىلىرى، چوڭ ـ كىچىك ھەممىسى بۇلارنىڭ سەلتەنىتىگە « تەھسىن ـ ئاپىرىن » دېدى،

هەيران قالدى. ئۇلارنىڭ دۆلىتى كۈندىن ـ كۈنگە زىيادە بولدى، ئىنسان قەدىمى يەتمىگەن يەرگە ئاۋازى، داڭقى ـ شۆھرىتى تارقىدى.

شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە گۆر ئوغلىنىڭ تاغىسى ئەھمەدخان بىر چۈش كۆردى. ئۇنىڭ كۆرگەن چۈشى مانا مۇنداق ئىدى: « ئۇ بىر ئېگىز تاغنىڭ ئۈستىدىن يىقىلدى.» ئەتىسى بۇ چۈشنى يېقىنلىرىدىن بىرىگە ئېيىتتى. ئۇنىڭغا تەبىر بەرگۈچى كىشى ئۇنىڭ چۈشىنى:

ــ شاھلىق سەندىن باشقا كىشىگە ئۆتۈپ كېتىدۇ ! ــ دەپ ئۆرۈدى.

ئەھمەدخان بۇ تەبىرنى ئاڭلاپ چەمبىلنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىرىنى يىغدى. قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي بېرىپ: «پادىشاھلىق يانغا كەتكۈچە ساڭا قالسۇن» دەپ گۆر ئوغلىغا ئۆتۈنۈپ بەردى.

« كىمنىڭ دەۋرى؟ ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ دەۋرى ! » دەپ كوچىلاردا ناغرا، كاناي ـ سۇناي چېلىنىپ، ئويۇن ـ تاماشا قىلىندى.

يىگىرمە بەش يېشىدا، ئالتۇن تاجى بېشىدا، قىرىق تاجدار ئەمىر ـ ئۆمەرالار يېنىدا، گۆر ئوغلى چەمبىل شەھىرىگە پادىشاھ بولدى. ئۇنىڭ دەۋرىدە چەمبىل شۇنداق ئاۋات بولدىكى، ئۇنىڭ تەرەپ ـ تە-رەپلىرىگە قەلئەلەر سېلىندى. قەلئە سېپىللىرىنىڭ ئېگىزلىكى قىرىق غۇلاچ، كەڭلىكى يىگىرمە غۇلاچ كېلەتتى. ئىككى يۇز قۇببىلىق بىر قورغان سالدۇردى. بۇ، شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا توغرا كېلەتتى. ئۇ-نىڭ ئۈستىگە چىقىپ يىراققا قارىسا، كۆز يەتكەن يەردىكى ھەممە نەرسىنى كۆرگىلى بولاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە « باغى ئېرەم» گە بەرگۈسىز لالىزارلىق راۋاق سالدۇردى. مانا شۇ يەردىن كىم چەمبىلنى بىر كۆرسە، يەنە بىر كۆرۈشنى ئارزۇ قىلاتتى.

بۇ كۈنلەردە، گۆر ئوغلى قەيەرگە لەشكەر تارتىپ بارسا، ئۇنى ئالماي قايتمايتتى. گۆر ئوغلىنىڭ يۇرۇشلىرىدە ئالماق بار، قاچماق يوق ئىدى.

گۆر ئوغلى قىزىلباشلارنىڭ ئەدىپىنى شۇنداق بەردىكى، قىزىلباشلار يىغىسىنى توختىتالمىغان بالىسىغا: « گۆر ئوغلى كەلدى ! » دېسىلا قورقۇپ يىغىدىن توختايدىغان ھالغا كەلدى.

گۆر ئوغلى توققۇز خوتۇن ئالغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ھېچبىرىدىن بالا يۇزى كۆرمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ، ھەسەنخاننى جان ـ دىلى بىلەن:

ــ مېنىڭ ئىزىمنى ئۆچۈرمەيدىغان بالام ! ــ دەپ تەربىيىلىدى.

ھەسەنخانمۇ ئۇنى ئاتام، دەپ ئۆستى. ئۇلار چەمبىلدە بەش ـ ئالتە يىلنى بایاشات ئۆتكۈزدى. گۆر ئوغلى بۇ يەردە بىر مەيخانا سالدۇردى. ئۇ ئۆز يېنىدىكى ھەربىرى مىڭ كىشىگە ھۆكمى ئۆتىدىغان كى-شىلىرى بىلەن كۈندە بىر ۋاخ مەيخانىغا كىرىپ شاراب ئىچەتتى.

بىر كۈنى گۆر ئوغلىنىڭ مەيخانىدا ئولتۇرغان قىرىق مىڭ كىشىلىك يىگىتلەرنىڭ سەردارلىرىغا كۆزى چۈشتى. ئۇ قولىغا ئالتۇن تارلىق ساتارىنى ئېلىپ: « ئەي يىگىتلەر، ئارزۇ ـ ئارمانىڭلار بارمۇ؟! » دېگەن مەزمۇندىكى بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

سۆز ئېيتۇرمەن بۇگۈن ئەمدى يۇز ئەلۋان،
ئۇرۇش بولسا شىرىن جاندىن كەچتىڭلار !
بۇ دۆلەتنى بىزگە بەردى ھەق ـ مەۋلان،
يەزىدلەرگە نەيزە، ئوقيا سالدىڭلار،
چەمبىل بەلدە سۇردىڭىزلەر كۆپ دەۋران،
مەھبۇب گۈزەل قىزلارنى ھەم قۇچتۇڭلار،
ئارزۇ ـ ئارمانىڭلار بارمۇ، يىگىتلەر؟!
يەنىمۇ ئارمانىڭلار بارمۇ، يىگىتلەر؟!

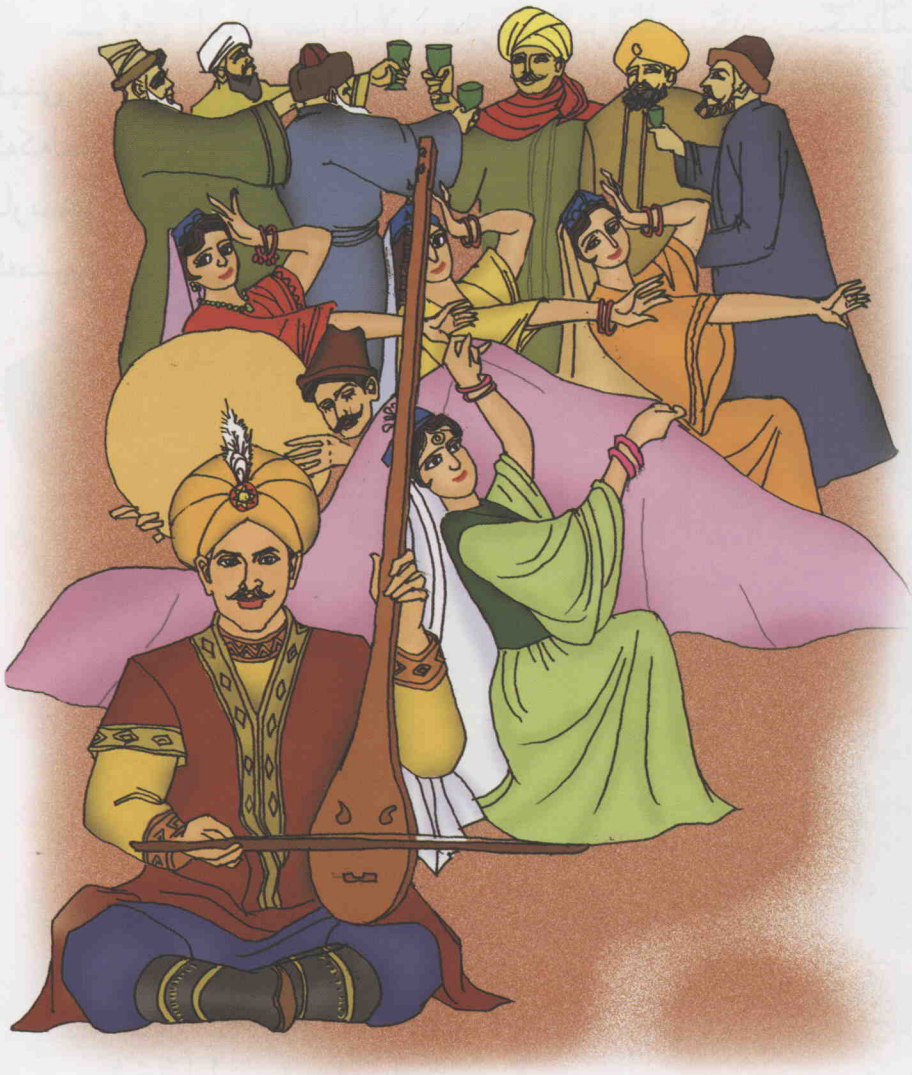
غەيرىيلەرگە كېپەندىن تون پېچتىڭلار،
ئوتقا سالدىڭ ساپ ئالتۇن ھەم خۇرۇشنى،
دۇشمەنلەرنىڭ يۈرەك ـ باغرىن تەشتىڭلار،
ھېلىمۇ ئارمانىڭلار بارمۇ، يېگىتلەر؟!
سۇ ئورنىغا ئېسىل شاراب ئىچتىڭلار،
ھېلىمۇ ئارمانىڭلار بارمۇ، يېگىتلەر؟!

ئالماس قىلىچ باغلىدىڭلار بەللەرگە،
كىيدىڭىزلەر زەرياپ بىلەن موۋۇتنى،
دۇشمەن قورقۇپ يولۇقمىدى ئەرلەرگە،
ئۇرۇشتا يوقلىدىم پىرىم داۋۇتنى،
قىزىل قىلىچ، نەيزە بەردىم سىزلەرگە،
مەيدان ئارا كىيدىڭىزلەر ساۋۇتنى،
ھېلىمۇ ئارمانىڭلار بارمۇ، يېگىتلەر؟!
ھېلىمۇ ئارمانىڭلار بارمۇ، يېگىتلەر؟!

بۇ سۆزلەرنى دېگۈچى گۆر ئوغلى سۇلتان،
رۇستەم سۇپەت مەيدان ئارا تۇرۇشنى،
ھەر زامان تەڭرىمىز بولغاي مېھرىبان،
قىزىلباشقا قارشى قىلىچ ئۇرۇشنى،
ئوتتۇرىدا دەستە گۇل بولسۇن ھەسەنخان،
ھېلىمۇ ئارمانىڭلار بارمۇ، يېگىتلەر؟!

يېگىتلەرنىڭ سەردارلىرى گۆر ئوغلىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

ــ راست دېدىڭ، ئەي ئەمىر گۆر ئوغلى سۇلتان. بىزنىڭ ھازىر پەقەتلا بىرنەرسىدىن غېمىمىز بار، ئۇ بولسىمۇ خۇنخار شاھ ئېلىدىن كېرەم قاسساپ دېگەننىڭ بىر ئوغلى بار ئىمىش. ئۇنىڭ ھۆسنى ـ جامالىنى كۆرگەن كىشى ئەقلىدىن ئېزىپ، ھوشىدىن كېتىپ قالغۇدەك. ئۇنىڭ ئۆزى پەرىشتە سۈپەتلىك، ھۆر خىلىئەتلىك، غىلمان سۈرەتلىك، سۇلايمان شەۋكەتلىك، رۇستەمدەك ھىممەتلىك، يولۋاس يۈرەكلىك، قاپلان بىلەكلىك، ئۇرۇشقا كېرەكلىك، نۇر يۈزلۈك، شېرىن سۆزلۈك، چولپان كۆزلۈك، سەراتان يۇلتۇزلۇق، ئوتۇرا بويلۇق، زەرەپشان مويلۇقمىش. ئۇنىڭ ئىسمى ھاۋازخان ئىكەن. بېشىمزغا ھەرقانداق ئېغىر ئىش كەلسىمۇ مەيلى، مانا شۇ ئوغۇلنى ئەكېلىپ بىزگە ئۆز ئورنۇڭدا سۇلتان قىلىپ بەرسەڭ. بىزمۇ ئۇنى «سۇلتانىمىز ! » دەپ خىزمىتىنى قىلساق دەيمىز. بۇنىڭدىن باشقا ھېچ نەرسىدىن غېمىمىز يوق. ئاۋۋال خۇدا، ئاندىن قالسا سېنىڭ دۆلىتىڭنىڭ سايىسىدە يېمىگەننى يېدۇق، كىيمىگەننى كىيدۇق، ئىچمىگەننى ئىچتۇق. بار راھەتنىڭ ھەممىسنى كۆردۇق ! ــ دېيىشىپتۇ.

ئۇلارنىڭ بۇ سۆزىگە ئايخان، كۈنخان، بۈلبۈلخان، چىڭگىسخان، ھەسەنخان قاتارلىق تاجدارلارنىڭمۇ ھەممىسى قوشۇلۇپتۇ. ئۇلاردىن بىرى تاجدارلار ئارىسىدىن چىقىپ، پايىگاھقا چۈشۈپ بۇ نەزمنى ئوقۇپتۇ.

قۇلاق سېلىپ ئاڭلىغىن، چەمبىلىنىڭ شاھى،
قىرىق يىگىتىنىڭ بىر ئارمانى شول ئىرۇر.
سىز ئىرۇرسىز ئەلنىڭ پۇشتىپاناھى،
يىگىتلەرنىڭ بىرئارمانى شول ئىرۇر.

سىز ئۆلسىڭىز كىمنى دەيمىز: « خانزادە؟!»
بالىسىز ئۆتتىغۇ ئۆمرۈڭ زىيادە،
بىر پەرزەنتنى خۇدا سىزدىن ئايىدى،
يىگىتلەرنىڭ بىر ئارمانى شول ئىرۇر.

تەتۇر پەلەك بىز دېگەننى قىلمىدى،
دۇنيادىن كېتەرنى بەندە بىلمىدى،
چەمبىلدە بىر مىراسخور بولمىدى،
يىگىتلەرنىڭ بىر ئارمانى شول ئىرۇر.

بەلدىن تىللا كەمىرىڭنى ئالمىدىڭ،
ئۆردەك كۆلگە شۇڭقارىڭنى سالمىدىڭ،
« پەرزەنتىم» دەپ قولغا بالا ئالمىدىڭ،
يىگىتلەرنىڭ بىر ئارمانى شول ئىرۇر.

باقمىدىڭ « پەرزەنتىم» دەپ يۈزىگە،
سۆيمىدىڭ پېشانە ھەم كۆزىگە،
بەيگىدە كۆرسەتمىدىڭ ئەلنىڭ كۆزىگە،
يىگىتلەرنىڭ بىر ئارمانى شول ئىرۇر.

ئاڭلا ئەمدى يىگىتلەرنىڭ باۋايى،
سەن ئېرۇرسەن غېرىبلارنىڭ پاناھى،
بۇ خەۋەرنى ئېيتىلى چەمبىلنىڭ شاھى،
يىگىتلەرنىڭ بىر ئارمانى شول ئىرۇر.

ئەلقىسسە، گۆر ئوغلى سۇلتان يېنىدىكى تاجدارلاردىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ئۆزىنىڭ پەرزەنتسىزلىكىدىن كۆڭلى يېرىم بولدى. ئۇ، ئالدىدىكى تاجدارلارغا قاراپ:

ــ ئەي تاجدار سەردارلار، ھەربىرىڭىزنىڭ مىڭدىن يىگىتلىرىڭىز بار. سىز تەرىپلىگەن ھاۋازخانىنى قېنى قايسىڭىزلار لەشكەر تارتىپ بېرىپ بۇ يەرگە ئەكېلىسىزلەر؟ ئەگەر ھاۋازخانىنى بۇ يەرگە كىم ئەكەلسە، مەن شۇ كىشىگە سۇلتانلىقىمنىڭ يېرىمىنى بېرىمەن، قاتاردىكى نارىمنى، خەزىنىدىكى بارىمنى بېرىمەن. مۇشۇ ئولتۇرغان قىرىق تاجدار ئىچىدە قېنى بىر ئەزىمەت يىگىت بارمۇ؟ ــ دەپ ئەمىر گۆر ئوغلى قولىغا بىر ئاياق شارابنى ئېلىپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

بىر جېنىدىن كەچكۇدەك،
يۈرەك ـ باغرىن تەشكۇدەك.
بىر ئەزىمەت بارمىدۇر؟
شول شارابنى ئىچكۇدەك!

دەريا بولۇپ تاشقۇدەك،
ھاۋازنى ئېلىپ قاچقۇدەك.
بىر ئەزىمەت ئەر بارمۇ؟
لەۋدىن شاراب چاچقۇدەك.

سۆزنى قوبۇل قىلغۇدەك،
ئىشنى بەجا قىلغۇدەك.
قېنى بارمۇ بىر يىگىت،
شۇ شارابنى ئىچكۇدەك؟

كۆرسەم ھاۋاز يۈزىنى،
ئىشىتسەم شېرىن سۆزىنى.
ھەركىم ئېلىپ كەلتۈرسە،
بېرەي تىلەك سۆزىنى.

خىزمىتىگە نار بېرەي،
بولسا مەندە بار بېرەي.
كىم ھاۋازنى كەلتۈرسە،
ئۇنى مەن دوست ـ يار بىلەي.

كىم ئاچسا بۇ دىلىمنى،
بېرەي چەمبىل بېلىمنى.
شارابىمنى ئىچىڭلار!
بېرەي ياۋمەت ئېلىمنى.

بېرەي بارلىق بەھرىمنى،
پىدا ئەيلەر نەھرىمنى.
بەگ ھاۋازنى كەلتۈرسە،
بېرەي چەمبىل شەھرىمنى.

شاھ دەر ئەسلىي زاتىمنى،
بۇزما كۆڭۈل شادىمنى.

ھاۋازخان كەلسە بۇندا،
بېرەي تۇلپار ئاتىمنى.

گۆر ئوغلى دەر زارۇ زار،
خۇدايىمدا ئىختىيار.
شۇ شارابنى ئىچكۈدەك،
بارمۇ بىرەر تەلەپكار؟!

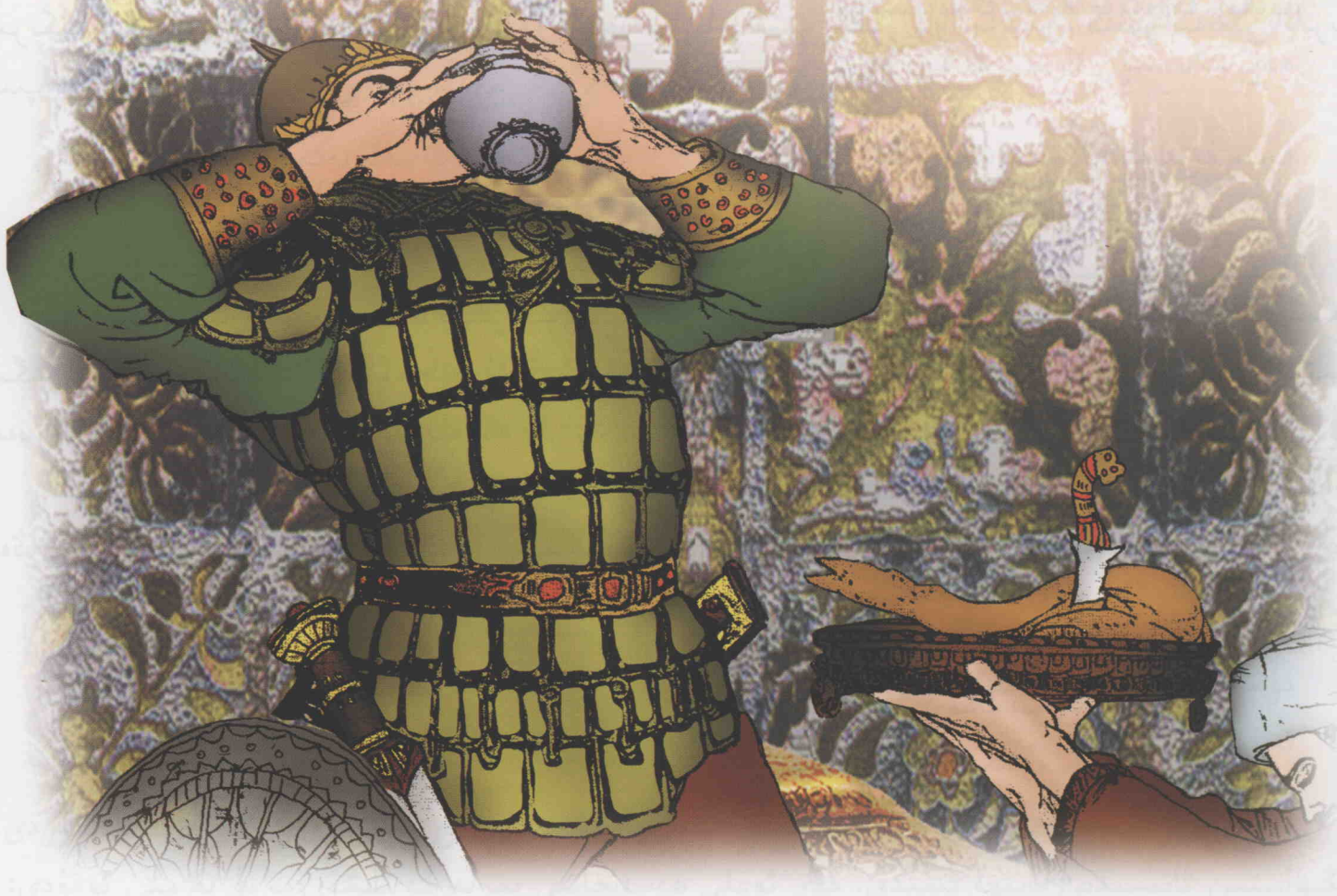
گۆر ئوغلىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان قىرىق مىڭ يىگىت ئىچىدىن بىرى: « بۇ خىزمەت مەندىن، شارابنى ماڭا بېرىڭ، مەن ئىچەي» دەپ ئوتتۇرىغا چىقمىدى.

گۆر ئوغلى سۇلتان قولىدىكى شارابنى ئۈچ مەرتە يۇقىرى كۆتۈردى. يەر ۋە ئاسماندىن ئەكس سادا چىقتى، ئەمما يىگىتلەردىن سادا چىقمىدى. چۈنكى خۇنخار شاھ ناھايىتى زالىم ۋە ھەيۋەتلىك ئىدى. يىگىتلەر ئۇنىڭ ھەيۋىسىدىن قورقتى.

گۆر ئوغلى سۇلتان شارابنى تۆت مەرتە كۆتۈرگەندە، يولۋاس بىلەكلىك، ئارسلان يۈرەكلىك، رۇستەم سۇپەتلىك، ئىشقا كېرەكلىك، ھۆر يۈزلۈك، شېرىن سۆزلۈك، قارا كۆزلۈك، سەراتان يۇلتۇزلۇق، ئوتتۇرا بويلۇق، سۇمبۇل مويلۇق، پەرىشتە خۇيلۇق، تىللا تاجلىق يىگىتلەرگە باش بولغۇچى باتۇر ئاتلىق ئون ئالتە ياشلىق ھەسەنخان دەس ئورنىدىن تۇردى، ئۇ خجالەتكە پاتقاندى:

ــ ئاتا، ئاياقنى ماڭا بېرىڭ ! ــ دەپ گۆر ئوغلىنىڭ قولىدىن شارابنى ئېلىپ ئىچتى. كېيىن ئۇ، مەردانىلىك بىلەن ئاتىسى گۆر ئوغلىغا قاراپ:

ــ پاتمە بېرىڭ ! ــ دەپ بۇ غەزەلنى ئوقۇدى:

سىزگە ئىدىم ئىنتىزار،
دۇئا قىلىڭ، بولۇڭ يار.
بەگ ھاۋازغا مەن باراي،
ئەمدى بولدۇم تەلەپكار.

دۆلىتىڭدۇر زىيادە،
دۇشمەنلىرىڭ پىيادە.
خۇنخار شاھقا مەن باراي،
يادى ئەيلەڭ دۇئادا.

چىقاي ئەمدى يوللارغا،
تولدى يۈرەك غەملەرگە.
غايىبانە دۇئا قىپ،
تاپشۇر مېنى پىرلەرگە.

ئىنىم يوقتۇر يا ئاكا،
چىقتىم ئۇزاق دالاغا.

پاتمە بېرىڭ، جان ئاتا،
تاپشۇرۇڭ مېنى خۇداغا.

بىلمەم ئىشلىرىم خامە،
كىچىك ئاتامدىن نامە.
دۇئا بىلەن تاپشۇرغىن،
شۇ ئون ئىككى ئىمامە.

ياد ئەيلىدىم ئىمامنى،
ئەبۇبەكرى ۋەلىنى.
ئۆمەر، ئوسمان تىلىمدا،
بەرسۇن غېرىب يولىنى.

سۆز ئېيتمدۇر ھەسەنخان،
بىزگە خۇدا مېھرىبان.
يالغۇز تەلەپ ئەيلىدىم،
پاتمە بېرىڭ، ئاتا جان.

ئەلقىسسە، گۆر ئوغلى سۇلتان ئوغلى ھەسەنخاندىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئەرلىكىگە قايىل بولدى. ئون ئالتە يېشىدا كۆرسەتكەن جاسارىتىگە، تەلەپكارلىقىغا ئاپىرىن ئوقۇدى ۋە:

— ئەي پەرزەنتىم، كۆزۈمنىڭ قارىچۇقى، بېلىقنىڭ تىرىكلىكى سۇ بىلەن بولغىنىدەك، مېنىڭمۇ تىرىكلىكىم سەن بىلەن؛ سەن ئۇزاق يوللارغا مەندىن ئايرىلىپ يالغۇز بارالمايسەن، مەنمۇ سەندىن ئايرىلىپ بۇ يەرلەردە قالالمايمەن! — دېدى.

ھەسەنخان:

— ئەي قەدىرلىك ئاتا، مېنىڭ تەلىپىمنى يەردە قويماڭ! — دەپ يېلىندى.

گۆر ئوغلى:

— ئۇ خۇنخارنىڭ ئېلىنىڭ سانى يوق. ئۇنداق بولسا سەن مۇشۇ قىرىق مىڭ سەردار ئىچىدە يىگىرمە مىڭنى ئايرىپ ئۆزۈڭگە ھەمراھ قىلىپ ئېلىپ بارغىن! — دەپ ئۇنىڭغا يىگىرمە مىڭ يىگىتنى ھەمراھ قىلىپ قوشتى. ئۇ، يىگىتلەرگە قاراپ:

— ئەي يىگىتلەر، مەن سىزلەرنى ھەسەنخانغا قوشتۇم. ئۇ نېمە دېسە سىزلەر ئۇنىڭ سۆزىگە ماقۇل دەڭلار. ئۇنى كىچىك كۆرۈپ مەسخىرە قىلماڭلار! — دەپ نەسىھەت قىلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

كىردى ھاۋاز يولىغا،
بەتبەخت تېغى چۆلىگە.
بويسۇنۇڭلار، يىگىتلەر،
ھەسەنخانىڭ سۆزىگە.

پەرزەنتىمنىڭ يۈزىگە،
شەك چۈشۈرمەڭ سۆزىگە.
نېمە دېسە قىلىڭلار،
ياش ئالمىسۇن كۆزىگە.

سارغايتماڭلار يۈزىنى،
« پەرمان!» بىلىڭ سۆزىنى.
ئۇنتۇماڭلار، يىگىتلەر،
گۆر ئوغلىنىڭ تۇزىنى.

بەڭگۈاشلىقنى قىلماڭلار،
مەسخىرە قىپ كۈلمەڭلەر.
سەردار بولدى ھەسەنخان،
خاپا قىلىپ يۈرمەڭلەر.

دۆلىتى بار بېشىدا،
ئۇ ئون ئالتە يېشىدا.
خىزمىتىنى قىلىڭلار،
ھەسەنخانىنىڭ قېشىدا.

سەردار قىلدىم سىزلەرگە،
تاپشۇردۇم مەن پىرلەرگە.
گۆر ئوغلى دەر: قۇلاق سال،
ئۇشبۇ ئېيتقان سۆزلەرگە.

گۆر ئوغلى سۇلتان يىگىرمە مىڭ يىگىتكە يۇقىرىدىكى سۆزلەرنى ئېيتىپ، ھەسەنخانىنى سەردار قىلغانلىقىنى جاكارلىدى. شۇ يەردىلا ھەسەنخانىنىڭ بېلىگە ئالتۇن كەمەر باغلىدى. كەمىرىگە ئالتۇن ساپلىق قىلىچ ئاستى. ئۇستىگە توققۇز قات شاھانە كىيىم كىيدۈردى. بېشىغا تىللا تاج سۇغات قىلدى. خانلار يوسۇنىدا بايراق ياساپ تەقدىم قىلدى. ھەسەنخانىنىڭ بېشىدىكى تاجغا شاھلىق بەلگىسىنى تاقىدى. ئۇنىڭغا شۇنداق سەلتەنەتلىك زىننەت بەردىكى، كۆرگەن كىشىلەر ئۇنىڭ بۇ سۆلتىدىن ئۈركۈپ يېنىغا كېلەلمەس ئىدى. دوستلار خۇشال، دۈشمەنلەر ئوسال بولۇشتى. گۆر ئوغلى بەگ ئۇنىڭ ئالتۇن بويىغا ياراشقان تون - سەرپايلىرىغا « باركاللا! » ئوقۇدى. « ھەسەنخان قوزام » دەپ تەرىپلەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

غورۇلايدەك ئىككى كۆزۈڭ خۇمارلىق،
بوينۇڭغا ئاس، تىل تەگمىسۇن، تۇمارلىق.
توققۇز قەۋەت تونلار ساڭا مۇناسىپ،
ھەق سالمىسۇن ئارىمىزغا جۇدالىق.

قەدەم قويدۇڭ، بالام، مۇشكۈل بىر ئىشقا،
ئارتقا سۇرمە، سەل قارىما، ھەر ئىشقا.
كىيگەن تونۇڭ ساڭا بەكمۇ مۇناسىپ،
قايىل بولدۇم، بېلىڭدىكى قىلىچقا.

قامىتىڭگە قىز - جۇۋانلار قارىشۇر،
ھەسرىتىڭدە چاچلىرىنى تارىشۇر.
« ئادەمزات شۇنداق گۈزەل بولامدۇ؟!»...
دەپ ھۆسنۇڭنى چىرايلىقلار تالىشۇر.

دۈشمەنلىرىڭ قارشى چىقماس يولۇڭغا،
نەيزە ئالساڭ مۇبادا سەن قولۇڭغا.

« باركاللا!» دېدىم سېنىڭ يولۇڭغا،
بەلۇبغىكمۇ خوپ ياراشقان تونۇڭغا.

تا تىرىكسەن، دۈشمەن كەلمەس قېشىڭغا،
كۈن رەشك ئەيلەر ئون ئالتە يېشىڭغا.
نېمە كىيسەڭ ساڭا بەكمۇ يارىشۇر،
ئوبدان كەلدى تىللا تاجى بېشىڭغا.

بېشىمغا بۇ ھىجران ماتەمنى سالدى،
ئەقىل ۋە ھوشۇم بىر چەتتە قالدى.
قىيامەتتە يوقتۇر مېنىڭ ئارمىنىم،
نۇرلىنىپ تۇرساڭ ئاتاڭ ئالدىدا.

« يۈرىكىم داغلاندى!» دەيدۇ گۆر ئوغلى،
بىلمەيمەن يولۇمنى ئەگرى ۋە توغرى.
پەرىشتەمۇ، غىلمانمۇ سەن بىلمەيمەن،
باركاللا، گۆر ئوغلىنىڭ بەگ ئوغلى.

گۆر ئوغلى سۇلتانىنىڭ سۆزى تۈگىگەندىن كېيىن، ھەسەنخان ئورنىدىن تۇرۇپ قول قوشتۇردى. يېڭىۋاشتىن ئاتىسىدىن پاتىھە تىلىدى. گۆر ئوغلى ھەسەنخانىنى پىرلەرگە تاپشۇرۇپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

قۇلاق سالغىن دۇئاغا،
جېنىم ساڭا ساداغا.
مىڭ ئايلىناي، پەرزەنتىم،
بار، تاپشۇردۇم خۇداغا.

غەنىيمەتتۇر كېچىشىڭ،
سەپەر چىرمىدى بېشىڭ.
ھەق روسۇلغا تاپشۇردۇم،
خىزىر بولسۇن يولدىشىڭ.

تەلەپكارىم، قوزامسەن،
كۆرەر ئىككى كۆزۈمسەن.
جىلاۋىڭدا بولسۇنلار،
خىزىر ئىلياس ھەم چىلتەن.

مەن يولۇڭغا ئىنتىزار،
خۇدا بولسۇن ساڭا يار.
شۇ ئون ئىككى ئىمامىلار،
پىرلەر بولسۇن مەددەتكار.

خان ئەيلىدىڭ ئۆزۈڭنى،
ئاڭلا ئەمدى سۆزۈمنى.
تېزرەك كېلىپ كۆرسەتكىن،
گۆر ئوغلىغا يۈزۈڭنى.

گۆر ئوغلى دەر زار ـ زار،
مەددەت بەرسۇن چاھاريار.
تا كۆرگۈنچە مەن سېنى،
يوللىرىڭغا ئىنتىزار.

ئەلقىسسە، ھەسەنخان ئاتىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ تاقىتى قالمىدى. ئۆزىنى ئاتىسى گۆر ئوغلىنىڭ ئايىغىغا تاشلاپ، بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ۋەيران كۆڭلۈم جۇش ئۇردى،
ھىجران كۈنى، خوش ئەمدى.
خۇنخار ئېلىگە ماڭدىم مەن،
ئاتام ساڭا خوش ئەمدى.

كىملەر كېلۈر قېشىمغا،
كىملەر باقۇر يېشىمغا.
تەلەپ قىلدىم ھاۋازنى،
نېلەر چۈشەر بېشىمغا.

ئاق قۇش ئۇچار كۆللەردە،
قىلغۇم سەپەر چۆللەردە.

غېرىب ئاتا، دۇئا قىل،
ھاللار نېچۈك يوللاردا.

سەپەر ئەجەب ئالامەت،
ئاندىن ئارتۇق قىيامەت.
نېسىپ قىلسا كېلەرمەن،
خۇدا قىلسا سالامەت.

ھەسەنخان دەر سۆزىنى،
لايىق كۆردى ئۆزىنى.
خۇدا بەرسە كۆرەرسىز،
بەگ ھاۋازىڭنى يۈزىنى.

ھەسەنخان سۆزىنى تۈگىتىپ، قىلىچىنى بېلىگە باغلىدى. ئۆزىنى ئات ئۈستىگە ئالدى. يىگىرمە مىڭ يىگىت بىلەن ئاتىسى گۆر ئوغلى سۇلتانغا قاراپ تۇرۇپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

يىگىتلەر بارى نار بولۇپ،
كېيىن قالغانغا ئار بولۇپ.
لەشكەر تارتىپ يۈردى بەگلەر،
ھەسەنخان سەردار بولۇپ.

ئەدەپ سۆزىنى سۆزلەپ،
يۈرەر يولىنى كۆزلەپ.
يىگىتلەر يۈردى سەپ ـ سەپ،
خۇنخار شەھرىنى ئىزدەپ.

ئارغىماق ئېتىنى خىللاپ،
تىللا قالقانىنى قىرلاپ.
يىگىتلەر يۈردى سەپ ـ سەپ،
قىلىچ ـ نەيزىنى سىرلاپ.

قىزىل يوللۇق نەيزىلەر،
ئېسىۋېلىپ بەزىلەر.
دۈشمىنىنىڭ بېشىغا،
سالدى كۆپلەپ لەرزىلەر.

يولغا چۈشتى بويتاقلار،
ئاستىدىن بەدرى ئويناقلار.
ئالتۇن هالقا قولىدا،
تىللا توندۇر هەر ياقلار.

ئۇستىدە قىزىل موۋۇتلار،
كىيگىنى ئالتۇن ساۋۇتلار.
ئات چاپقاندا يۈگۈرەر،
تاغلار ئېشىپ «ئەلھەزەر!»

دەپ گۈر ئوغلى بىلەن خوشلىشىپ يولغا چۈشتى. ئۇلار بىرنەچچە كۈن ماڭغاندىن كېيىن بەتبەخت چۆلىگە يېتىپ كەلدى. يولدا كېتىپ بېرىپ هەسەنخان بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

زورلۇق قىلىپ ئات جېنىغا،
قامچا ئۇرۇپ سېنىغا.
بەتبەخت چۆل ۋەيران بولدى،
يىگىتلەر ئايىغىدا.

ئات چېپىشىپ دۆڭ ـ پەستە،
يۈردى هەر يان بەس ـ بەستە.
ئوردا بولدى ئۇلارغا،
چۆل ـ جەزىرە بىرپەستە.

كىيگىنى گۈل، گۈل ياندى،
ئارغىماق سۇغا قاندى.
لەشكەر يۇرۇپ كېچە ـ كۈندۈز،
خۇنخارغا قاراپ ماڭدى.

كېچىدە ساناپ يۇلتۇز،
گاھى توپ، گاھى يالغۇز.
يول يۇردى شۇ رەۋىشتە،
ئون بەش كېچە ھەم كۈندۈز.

كېزىشتى دەشت ـ چۆللىنى،
كۆرۈشۈپ چۆلدە يوللىنى.
قىرىق بەش كۈن يۇرۇپ يول،
كۆردى بەتبەخت چۆلىنى.

بۇلبۇل كەتتى بېغىغا،
يول بەرمەي تاغ زېغىغا.
ئەينى نامازشام چېغىدا،
باردى بەتبەخت تېغىغا.

ئەلقىسسە: ھەسەنخان يىگىرمە مىڭ يىگىت بىلەن يول يۇرۇپ، بەتبەخت تېغىنىڭ قېشىغا يېتىپ باردى، ئاشۇ بەتبەخت تېغىنىڭ نېرىقى ئېتىكى خۇنخارنىڭ شەھىرى گۈرۈجىستان ئىدى، شەھەرنىڭ يىگىرمە دەرۋازىسى بار ئىدى، ھەربىر دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغى بىر تاش كېلەتتى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئوتتۇز پەرسەخ[4] كەلگۈدەك ھەر تەرەپكە كەتكەن يول بار ئىدى. ھەر كىشى ئەتىگەندە شەھەرگە كىرسە نامازپېشىن بىلەن بازار رەستىسىگە يېتىپ باراتتى. بۇ يەر بەتبەخت تېغىنىڭ ئېتىكىدە ئىدى.

بۇ تاغنىڭ « بەتبەخت» دەپ ئاتىلىشىدىكى سەۋەب مۇنداق ئىدى: ھەرقاچان گۈر ئوغلى سۇلتان يۇرۇش قىلىپ بۇ يەرگە كەلسە، تاغنىڭ بېشىغا قارايتتى. تاغنىڭ بېشىدا ھاۋا ئوچۇق بولسا، ئىشى ئوڭىدىن كېلىپ ئاقيوللۇق بولۇپ قايتاتتى. تاغنىڭ بېشىغا تۇمان چۈشۈپ قالغان بولسا، يىگىتلەرگە يول بولماي قىرىلىپ كېتەتتى. شۇنىڭدىن تارتىپ بۇ تاغ « بەتبەخت» تېغى دەپ ئاتىلىپ قالدى.

ھەسەنخان يىگىرمە مىڭ يىگىتى بىلەن نامازشام ۋاقتىدا تاغنىڭ قېشىغا يېتىپ كېلىپ ياتتى. ئۇ يەرنى زىيارەت قىلىپ بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

ئاتىمىز ھەزرىتى ئادەم،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۇگۈن.
ماڭا بۇگۈن بولدى ماتەم،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۇگۈن.

سەپەر قىلغاندۇر بارچىسى،
روھىڭىزدىن نوھ نەبى.
ياپىرىم شىش نەبى،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۇگۈن.

ئايلىناي ئىبراھىم خېلىل،
سىزنى ياخشى كۆرگەن جېلىل،
پەرزەنتىڭىزدۇر ئىسمائىل،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۇگۈن.

دۇشمەنلەرگە يوقتۇر ئەدەد،
« دوستۇم» دېدى سىزنى ئەھەد.
« ئۇممىتىم» دەپ، يا مۇھەممەد،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۇگۈن.

مەن ئۆزۈمنۇ بولدۇم ھەيران،
غېرىب كۆڭلۇم بولدى ۋەيران،
ئەبۇبەكرى، ئۆمەر، ئوسمان،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۇگۈن.

ئاجىزلارنىڭ سولدى گۈلى،
ئەرەنلەرگە سىز بىر ۋەلى.
يا پىرىم ھەزرىتى ئەلى،
مەدەت بېرەر كۈندۈر بۇگۈن.

هەسەنخان يىغلار بۇندا،
دىلى سۇنۇق، ئارماندا،
يا پىرىم ھەزرىتى زىندە[5]،
مەدەت بېرەر كۇندۇر بۇگۇن.

دەپ يىغلاپ تۇرۇپ پىرى كامىللارغا سېغىنىپ دۇئا قىلدى، كېيىن ھەسەنخان يىگىتلىرى بىلەن بىللە ناماز بامداتنى ئوقۇدى. ئاتلىرىغا مىنىشىپ، بەتبەخت تېغىنىڭ بېشىغا قاردى. تاغ چوققىسىدا قىپقىزىل تۇمان كۆرۈندى. تاغنىڭ بېشى كۆك سارغۇچ تۇسكە كىرگەنىدى.

بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، يىگىتلەرنىڭ بېلى بوشىدى. ھەسەنخان ئۇلارنىڭ بوشاشقىنىنى كۆردى. ئۇلارنىڭ بۇ ئىشىغا خاتىمە بېرىپ، نامەردلەرنىڭ شەنىگە بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

باتۇر ھەسەن سىزگە سۆزلەر،
سۆز مەنىسىن بىلىڭىزلەر.
يامان ئادەم ئىش قىلغاندا،
ئۇ ئۆزىنىڭ بېشىن كۆزلەر.

يامان قولغا يەتسە دۆلەت،
بارچە ئىشى بولۇر مىننەت،
كۆرگىنىدە ئۇچ ـ تۆت پەرزەنت،
خوتۇن چېنىپ ياشنى كۆزلەر.

ئەردۇر قابىل ھەر ئۇرۇشقا،
كىرمەك ئىستەر ھەر خۇرۇشقا،
باتۇر كىرسە گەر ئۇرۇشقا،
بەشنى سانجىپ، ئوننى كۆزلەر.

يامان باتۇرغا ھەربىر نەرسە،
كۆرۈنەر سەت، نەدە كۆرسە،
نامەرد ئادەم ياۋغا چىقسا،
قاچىدىغان يەرنى كۆزلەر.

بىر ـ بىرىگە كىرىش قىلسا،
چاتاق تاپار خۇرۇش قىلسا،
ياخشى بىلەن ئۇرۇش قىلسا،
ئاقىۋەتلىك ئىشنى كۆزلەر.

نامەردلەرگە سۆز قاتىسىڭىز،
ۋە يا بېرىپ ھال ئېيتىسىڭىز،
ھەزىل ـ چاقچاق قىپ كۆرسىڭىز،
ئىتتەك غىڭشىپ سىزنى كۆزلەر.

ھەسەنخان دەر ئۆزىنى بىلگەن،
ئەر خىزمەتىن ئوبدان قىلغان،
تەلەپچانلىق بىلەن يۇرگەن،
قىلىدىغان ئىشنى كۆزلەر.

ھەسەنخان بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ يىگىرمە مىڭ يىگىتنى باشلاپ تاغ بېشىغا چىقتى. يىراقتىن شەھەرنىڭ مۇنارلىرىنىڭ پەشتاقلىرى كۆرۈندى. ئۇنى سانىغانىدى، مۇنار ئالتە يۇز، پەشتاقلىرى يەتتە يۇز

سەكسەن تۆت بولۇپ چىقتى. شەھەر ئىچىنى تۇمان باسقانىدى. ھىچ نەرسىنى ئايرىپ بىلگىلى بولمايتى. بۇنى كۆرگەن يىگىرمە مىڭ يىگىتنى ۋەھىمە باستى. ئۇلار ئېتىنىڭ بېشىنى ياندۇرۇپ قايتماقچى بولدى. ھەسەنخان يىگىتلىرىنى مەردانىلىككە دالالەت قىلىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

يىراقتا قالغاندۇر چەمبىلىنىڭ ئېلى،
تۇرغان يېرىمىزدۇر تاغلارنىڭ بېلى.
بەلنى مەھكەم باغلاڭ، يىگىتلەر،
تۇمانلىق ياتقان خۇنخارنىڭ ئېلى.

ئۇرۇشتا ئاچلۇر يىگىتنىڭ گۈلى،
چېلىشتا تاۋلىنۇر باتۇرنىڭ قولى.
دۇشمەننىڭ باغرىنى قىلىڭلار يارا،
ئۇرۇشتا چىقىدۇر ئەرلەرنىڭ داڭقى.

«ئاللا» دەپ ئېچىلسۇن زەپەرنىڭ يولى،
باغلانسۇن ھەمىشە دۇشمەننىڭ قولى.

«يىگىتمەن» دەپ ئات ئۈستىگە چىقىپسىز،
تەگمىگەندىمۇ بەگلەرنىڭ پۇلى؟!

ئاڭلاڭلار، يىگىتلەر، ئېيتايىن بۇنى!
بۇگۈن بولار بىزگە مەھشەرنىڭ كۈنى.
جاننىڭ بارىچە ئۇرۇش قىلىڭلار!
تەگمىگەنمۇ سىلەرگە بەگلەرنىڭ تونى.

بارارمىز بىز نېچۈك چەمبىل ئېلىگە؟
قانداقچە قارايمىز ئەل ـ يۇرت يۈزىگە؟
بۇ يەرگە جېنىدىن كەچكەنلەر كېلۇر،
نومۇستۇر قېچىپ بارماق ئېلىگە!...

ھەسەنخاننىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان يىگىتلەرنىڭ كۆڭلى تېخىمۇ تەشۋىشلەندى، ئۇلارنى غەم باستى. بۇنى كۆرگەن ھەسەنخان يىگىتلەرگە قاراپ:

— بىز شۇنچە يىراق يولنى بېسىپ بۇ يەرگە كېلىپ ھېچنېمىنى كۆرمەي ئارقىمىزغا قايتساق، ئاتام گۆر ئوغلىنىڭ يۈزىگە نېمىدەپ قارايمىز؟! يا ئۆلۈپ تۇگىشەيلى، يا ھاۋازخاننى ئەكېتەيلى، قۇرۇق قول قايتىش نومۇس! — دېدى ۋە بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

پارامۇش بولمىسۇن ئەمدى خاتىرلەر،
قۇرىڭىزلار بۇ يەرگە پەردە ـ چادىرلەر،
ئۇستىڭىزگە ساۋۇت كىيگەن يىگىتلەر،
يا ئۆلۈڭلار، يا ئېلىڭلار، يىگىتلەر.

يولىمىزغا قاراشلىق گۆر ئوغلى سۇلتان،
«بەگ ھاۋازنى كەلتۇر!» دېگەن ئارسلان،
ئوققا قارشى تۇتۇڭلار ھەممىڭلار قالقان،
يا ئېلىڭلار، يا ئۆلۈڭلار، يىگىتلەر.

چەمبىلدە بىر ـ بىرىنى مازاق قىلغانلار،
خوتۇنىدىن يىگىتلىك نامىنى ئالغانلار،
يۇرۇشتە بەگلەردىن ئىنئام ئالغانلار،
يا ئۆلۈڭلار، يا ئېلىڭلار، يىگىتلەر.

ئالتۇن ياقىلىق تونلار كىيگەنلەر،
«خىزمەت كۆرسىتىپ ئۆلسەك» دېگەنلەر،
گۆر ئوغلى ئېتىنى ئېلىپ مىنگەنلەر،
يا ئۆلۈڭلار، يا ئېلىڭلار، يىگىتلەر.

بۇ سۆزگە ھەممىڭلار قۇلاق سېلىڭلار،
جاندىن كېچىپ بەگ ھاۋازنى ئېلىڭلار،
مېنىڭدىن ئارتۇقمۇ سىزدىكى جانلار،
يا ئۆلۈڭلار، يا ئېلىڭلار، يىگىتلەر.

ھەممىنىڭ ئاستىدا گۆر ئوغلى ئېتى،
ئات بولار جەڭلەردە مەردلەر قانىتى،
قۇرۇق قول بارغانىڭ يوقمۇ ئۇياتى؟!
يا ئېلىڭلار، يا ئۆلۈڭلار، يىگىتلەر.

بۇندىن قايتىپ چەمبىل ئەلگە بارغاندىن،
قۇرۇق غەيرەت، جاننى ساقلاپ قالغاندىن،
ئۆلۈم ئەۋزەل نەق مەيداندىن يانغاندىن،
يا ئېلىشتا، يا ئۆلۈشتا، يىگىتلەر.

ھەسەنخان دەر: «قۇرۇق قايتقان ئەر ئەمەس!»
گۆر ئوغلىنىڭ ئۈمىدىگە ئەرزىمەس.
«خوتۇنلاردەك» دېگەن نامنى ئالغاندىن،
يا ئۆلۈشتا، يا ئېلىشتا، يىگىتلەر.

بۇ سۆزلەر يىگىتلەرگە تەسىر قىلمىدى، ئۇلارنىڭ بەشى بىر يەرگە، ئونى يەنە بىر يەرگە، سەككىز - توققۇزى يەنە باشقا بىر يەرگە يىغىلىپ مەسلىھەتلەشتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى: «ھەسەنخان ھازىر بالا، ھەم مەست. ئەگەر ئۇ ھوشيار ھەم چوڭ بولغىنىدا ئىدى، بىزنى ئۆلۈمگە دەۋەت قىلماس ئىدى. بىز ھازىر ئۇنىڭ سۆزىگە كىرىپ، خۇنخار شاھنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان ھاۋازخاننى تۇتۇشىمىز مۇمكىنمۇ؟ بەلكى ئۆزىمىز تۇتۇلۇپ قالىمىز. بىزنى ئۇلار قولغا چۈشۈرگەندىن كېيىن، دەرۋازىنى كۆمۈپ تاشلايدۇ. بىزنى بىر - بىرلەپ قىلىچتىن ئۆتكۈزىدۇ. يىگىرمە مىڭ كىشى بىر ھاۋازخاننى دەپ ئۆلگەن بىلەن بولماس. چۈنكى، ھاۋازخانىنىڭ جېنى ھېچقاچان بىزگە جان بولمايدۇ» دېيىشتى.

ئۇلار ھەسەنخانىنىڭ قېشىغىمۇ كەلمەي، سۆزىگىمۇ قۇلاق سالماي، چىققان يولى بىلەن ئارقىسىغا يېنىپ تاغدىن چۈشۈپ چەمبىلگە قايتتى.

ھەسەنخانىنىڭ ئۇلارغا ئاچچىقى كېلىپ: «ھەممىڭلار نامەرد» دەپ ئۇلارنى ئەيىبلەپ ئوقۇغان نەزمى:

دۈشمەن كېلىپ ئېلىڭىزگە ئەل بولسۇن،
غەنىيمەتلىك سەۋلىتىڭلار تەل بولسۇن.
ئەينەك كۆرۈپ ئوسما قويغان يىگىتلەر،
خوتۇن ئوخشاش ئەرلەر، سىزگە يول بولسۇن.

دۈشمەنلەرنىڭ قەلئەسىگە كىرەلمەي،
جەڭگە كىرىپ مەقسەتلەرگە يېتەلمەي،
ئەجەل يەتسە ئۇشبۇ يەردە ئۆلەلمەي،
ئارتقا يانغان خوتۇن بەگلەر، يول بولسۇن!

ھەر بىر يەرگە يىغىلىپ كېڭەش قىلۇرسىز،
گۆر ئوغلىنىڭ يۈزىنى قانداق كۆرۈرسىز؟
سۆزلىرىگە قانداق جاۋاب بېرۈرسىز؟
نامەرد يىگىتلەر، سىزگە يول بولسۇن.

بۇنداق كېلىپ، بەگ ھاۋازىنى ئالالماي،
ئۇرۇش قىلىپ، قىزىل قانغا بويالماي،
دۈشمەنلەرگە تەڭ مۇقابىل بولالماي،
ئارتقا يانغان ياسانچۇقلار، يول بولسۇن!

ئويناپ - كۈلۈپ بۇندا كېلىپ كېتەرسىز،
مېنى تاشلاپ ئەل ۋە يۇرتقا يېتەرسىز.
نەسىھەتنى مەن ئۆزۈمگە كۆپ قىلاي،
ياغلىق ئارتقان بايۋەچچىلەر، يول بولسۇن.

ھەسەنخان دەر: «ئەرلەر قىلۇر ئۇرۇشنى،
دۈشمەن كەلسە قورقماي سالۇر قىلىچنى»،
دۈشمەنلەرگە بىر قىلىچنى ئۇرۇشنى،
بىلمەي يانغان خوتۇنلارغا يول بولسۇن!

ھەسەنخانىنىڭ بۇ سۆزىنى ھېچ كىشى ئاڭلىمىدى. ھەممىسى چەمبىلگە قاراپ يول سالدى. ھەسەنخان تاغدا بىر دەم ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ تۇرۇپ، يىگىتلىرىنىڭ قالماي كەتكەنلىكىنى كۆردى. تاقىتى تاق بولدى. ئۆزىمۇ يېنىپ چۈشۈپ، چەمبىلگە قاراپ يول سالدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى پالچى ئىدى. ھەسەنخان كەتكەندىن كېيىن بىر كۈنى ئۇ: «ھەسەنخان يىگىتلىرى بىلەن قاچان ۋە قانداق قايتىدۇ؟!» دەپ پال سالغانىدى. پالدا ئۇ بەتبەخت تېغىنىڭ ئۈستىدىكى تۇماننى كۆردى. كېيىن ئۇ ھەسەنخانىنىڭ يىگىتلىرىنىڭ قايتقانلىقىنى، ھەسەنخانىنىڭ ئۆزىمۇ قۇرۇق

قول قايتقانلىقىنى كۆردى. ئۆزىنى تۇتالماي يىغلاپ تاشلىدى ۋە بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

دوستلىرىڭ ئامان بولدى،
دۇشمىنىڭ تۇمان بولدى.
قورقۇنچى گۇمان بىرلەن،
بەگلىرىڭ راۋان بولدى.

ئاغا يۇنۇس ئېچىنار،
ئۆزىدە يوق ئىختىيار،
بەگلەر غەمگە گىرىپتار،
يا ئاخىر زامان بولدى.

تۇمان باستى ئەلنى پەستە،
تۇغ ـ بايراقلار چاپا ـ رەستە،
قوشۇن ياندى رەستە ـ رەستە،
بەگلەر يولى تۇمان بولدى.

تۇمان چۇشتى ھەر قايىدىن،
ئۇلار كەچمەي قايتتى جاندىن،
ئەمدى چىقماڭ سىز بۇيىدىن،
ھەسەنخانغا زىيان بولدى.

ئاغا يۇنۇس غەمدە قالدى،
بۇنى بىلمەي رەمنى سالدى،
نامەردلەرنىڭ كەلدى ئالدى،
بەگنىڭ ئىشى يامان بولدى.

گۆر ئوغلى سۇلتان ئاغا يۇنۇس پەردىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، مەيخانىدا ئولتۇرغان يىگىتلىرىنى ئېلىپ قورغان دەۋازىسىغا چىقتى، يىراقتىن قاراپ ئۆزىنىڭ تۇغىنى كۆردى. ھەسەنخانىنىڭ ئاستىدىكى ئارغىماقنى تونۇپ، يىگىرمە مىڭ ئاتلىق يىگىت بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا باردى.

يىراقتىن بۇنى كۆرگەن ھەسەنخانىنىڭ يىگىتلىرى ئۆزلىرىنىڭ قېچىپ كەلگەنلىكىگە پۇشايمان قىلىشتى. گۆر ئوغلى بىلەن ئۇچرىشىشتىن سەرگەردانلىقنى ئەۋزەل كۆرۈپ، ھەربىرى ھەر

ياققا قاراپ تارقىلىپ كېتىشتى.

ھەسەنخان ئاتىسى گۆر ئوغلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۆزىنى ئاتتىن تاشلىدى، يىگىتلىرىنىڭ سۆزىگە كىرمەي خاپا قىلغانلىقىنى بايان قىلدى.

گۆر ئوغلى سۇلتان ھەسەنخانغا ئۆزىنىڭ بېشىدىكى تىللا تاجىسىنى ئېلىپ كىيدۈردى. ئۇنى ئۆز ئورنىغا سۇلتان قىلدى. يۈرت ئىشلىرىنى ھەسەنخانغا تاپشۇرۇپ بولۇپ، ئۆزى تۇلپارىنى ئېگەرلەتتى.

ــ مانا مەن ئۆزۈم يالغۇز بېرىپ ھاۋازخاننى ئەكېلىمەن ! ــ دەپ، غەزەپ بىلەن يولغا چىقتى، نامار پېشىن ۋاقتىدا بەتبەخت تېغىنىڭ قېشىغا كەلدى، ئىچى پۇشۇپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

كۆپ كىشى ئىدى باتۇر،
ئۇلار ئەمدى نەدە ياتۇر،
دۇشمەنلەرنى يىغلاتۇر،
بۇندا كەلگەن گۆر ئوغلى.

ئات قويۇپتۇ ئۇيالماي،
يالغۇزۇم ھەسەن بەگكە.

مەيدان ئىچى قىزىل قان،
خۇدا بىزگە مېھرىبان،
«ئاللاھۇ !» دەپ ئات قويغان،
قوزى ئوغلۇم ھەسەنخان.

قوزام ھەسەن، بولغىن ئامان،
مەن كېچەي خانۇماندىن.
ئات قويغىن كۆكتىن كۆكەر،
بۇيرۇق شۇ ھەسەنخاندىن.

دۇشمەن جىق ئەمەس يەككە،
خۇرۇش بولسۇن چەككە ـ چەككە.

گۆر ئوغلى دەر كەل ئەمدى،
دېگىنىڭنى قىل ئەمدى.
دىلدا ئارمان قالمىسۇن،
قىيامەتنى قىل ئەمدى.

گۆر ئوغلى سۇلتان نەزمنى تۇگەتتى، ئاللانىڭ دەرگاھىغا سېغىنىپ بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

سەن ئۆزۈڭسەن شاھلەرگە شاھ،
كىم بىلمىسە ئىرۇر گۇمران،
ئىسمىڭدىن ئايلىناي ئاللاھ،
مەدەت بېرەر كۇندۇر بۇگۇن.

يا پىرىم ئون ئىككى ئىمام،
مەدەت بېرەر كۇندۇر بۇگۇن.

تۇندە يىغلار بېرىپمەن،
دەرمانسىزدۇر غېرىب تەن،
يا پىرىم قىرىق چىلتەن،
مەدەت بېرەر كۇندۇر بۇگۇن.

كۆكلەرگە يەتتى زارىم،
يۇزۇمدىن كەتتى ئارىم،
ئاڭلا مېنىڭ پىغانىم،
مەدەت بېرەر كۇندۇر بۇگۇن.

يىغلايمەن مەن نامار شام،
تاپمىغاچ كۆڭلۇم ئارام،

گۆر ئوغلى دەر: ساڭا سۆزۈم،
تەلمۇردى ئىككى كۆزۈم،
قانداق قىلاي يالغۇز ئۆزۈم،
مەدەت بېرەر كۇندۇر بۇگۇن.

گۆر ئوغلى پىرى كاملىلارنىڭ ئەرۋاھىغا سېغىنىپ قايتىدىن ئاتقا مىندى. ئۇنىڭ كۆزىگە يىراقتىن بىر كۆك چېدىر كۆرۈندى. ئۇ شۇ چېدىرغا يېتىپ باردى. قارىسا، ئۇ چېدىردا ئۇچ ـ تۆت تۇغ تۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئالدىدىن خىزىر ئەلەيھىسسالام چىقىپ ئېتىنىڭ چولۇرنى تۇتتى. گۆر ئوغلى خىزىر ئەلەيھىسسالام بىلەن كۆرۈشۇپ، چېدىرغا كىردى.

خىزىر ئەلەيھىسسالام گۆر ئوغلىغا:

ــ ئەي گۆر ئوغلى، سەن چەمبىلدە: «خۇدايىم بۇيرۇسا» دېمەي لاپ سۆزلەپ: «ئۆزۈم ئەكېلىمەن» دەپ يولغا چىققانىدىڭ. بۇ يەرگە كەلگەندە خۇدانى ياد ئەيلىدىڭ، خۇدا سېنىڭ گۇناھىڭنى ئەپۇ قىلدى. بۇنىڭدىن كېيىن خۇدانى ئېسىڭدىن چىقارما! ئەمدى مەن ساڭا يول كۆرسىتەي: بۇ يەردىن ئاتلىنىپ تاغ ئوستىگە چىققاندا ئۇيان ـ بۇيان قارىغىن. شۇ چاغدا كۆزۈڭگە قوي بېقىپ يۈرگەن بىر ئاقساقال كىشى كۆرۈنىدۇ. ئۇ كىشىنىڭ يېنىدا باشقا كىشى يوق، ئاغزىدا چىشى يوق، سەجدە قىلغىلى بېشى يوق. ئۆزى دۇشمەندۇر، ھاۋازخانغا خۇشتاردۇر، ھەر يىلى بىر قېتىم بېرىپ ئۇنى يوشۇرۇن كۆرۈپ كېلىدۇ. قوي بېقىپ ئالىدىغان ھەققىنى شۇنىڭغا خىراجەت قىلىدۇ. سەن شۇنىڭ قېشىغا بېرىپ تۆت يۈز قوينى ئايرىۋال! ئۇنى ھەيدەپ بېرىپ ھاۋازخانىنىڭ ئاتىسى كېرەم قاسساپ دېگەننى تاپ. ئۇنىڭ خوتۇنى تۇركمەن پەرزەنتى، ئۆزى مۇسۇلمان، ئىسمى گۈلئايىمدۇر. دۇشمەننىڭ قولىغا ئەسىر چۈشكىلى قىرىق يىل بولدى. ئۇنىڭ بىر ئاغىسى بار، ئىسمى قەمبەر بوۋاي، سەن ئۇنىڭ قېشىغا شۇ ئاغىسى «قەمبەر بوۋاي» سىيا-قىدا ياسىنىپ بارساڭ ئىشىڭ ئاسان بولىدۇ، ــ دەپ گۆر ئوغلى ھەققىگە دۇئا قىلدى.

گۆر ئوغلى خىزىردىن پاتمە ئېلىپ، تۇلپارنى مىنىپ، بەتبەخت تېغىنىڭ ئۇستىگە قارىدى. ئۇنىڭ كۆزىگە بىر بوۋاي كۆرۈندى.

گۆر ئوغلى ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ، بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئاستىمدا تۇلپارىم ئوينار يۈز ئەلۋان،
ئېگىنىمدە ساۋۇت، بېشىمدا قالقان.
جاپا تارتىپ، مېھنەت چېكىپ يۈرۈپسەن،
بۇ قويلار كىمنىڭدۇر، ئېيتقىن بوۋايجان؟

بوۋاي:
ئاستىغا تۈلپار مىنگەن بەگ يىگىت،
بۇ قوينىڭ ئىگىسى ساڭا نە كېرەك؟
سۆزۈمنى ئېيتاي، بىر - بىرلەپ ئىشىت،
تېگىنى بىلىش ساڭا نە كېرەك؟

گۆر ئوغلى:
مېنىڭ ئېلىم ھەم سانسىز كىشىم بار،
بۇنى سوراشقا كۆڭۈل خۇشۇم بار.
بۇ قوينىڭ ئىگىسى كىمدۇر بوۋاجان،
بۇنى سوراپ بىلىدىغان مېنىڭ ئىشىم بار.

بوۋاي:
بىلسەڭ، بالا مەن ئەرنىڭ ئۆزى مەن،
بۇ مالغا قارانچۇق قارار كۆزىمەن.
نېمە گېپىڭ بولسا مەندىن سورىغىن،
بۇ قوينىڭ ئىگىسى ھازىر ئۆزى مەن.

گۆر ئوغلى:
ئەي بوۋاي، سۆزۈمنى ئاڭلا، قۇلاق سال،
بىلدىم، مەن، سېنىڭكى ئەمەس ئۇشبۇ مال.
بۇ قويلار ئىگىسى مانا مەندۇرمەن،
ئاۋارە قىلمىغىن مېنى، قېرى چال.

بوۋاي:
بۇ مالنىڭ ئىگىسى ئۆزۈم مەن، بىلگىن،
تاياق بىلەن سالاي قېشىمغا كەلگىن.
سۆزلىرىڭ ئاجايىپ مەنىسىز، بىلگىن،
بۇ مالنىڭ ئىگىسى مانا مەن بىلگىن.

گۆر ئوغلى:
راستىنى ئېيتقىن، بۇ كىمنىڭ مالى،
قوي باقار بۇ چۆلدە سەھرانىڭ چالى.

راستىنى ئېيتمىساڭ، ئېيتماي تۇر قېرى،
بۇ قويلار بىلسەڭ ھاۋازنىڭ مالى.

بوۋاي:
چۆللەردە يۈرىمەن ھامان بىقارار،
ئاي يۈزىنى كۆرۈشكە دىلىم ئىنتىزار.
تاياق يېمەستە كەتكىن بۇ يەردىن،
ھاۋازنىڭ ئىسمىنى تۇتما نابكار.

گۆر ئوغلى:
بەتبەختىنىڭ كۆپتۇر تۇرلۇك گىياھى،
بۇلۇتلۇق، تۇمانلىق ھەر خىل ھاۋاسى.
بىلمەن بۇ مالنىڭ ئىگىسىنمۇ،
ھاۋازخان ئوغلاندۇر مالنىڭ خوجاسى.

بوۋاي:
سەن قايتا ئاتىدىڭ ئىسمى - ئېتىنى،
يا ئوقۇپ كۆرگەنمۇ ئۇنىڭ خېتىنى.
ئەجىلىڭ يېتىپ كەلمىگەن بولسا،
ئاغزىڭغا ئالمىغىن ھاۋاز ئېتىنى.

گۆر ئوغلى:
گۆر ئوغلىدىن ئاڭلا ئەمدى بۇ سۆزنى،
ھاۋاز ئۇچۇن يولغا تىكمەن كۆزنى.
چىن دىلدىن ئامراق بولساڭ، ئەي بوۋاي،
كەلتۇرگىن بۇ يەرگە تېز بول ھاۋازنى.

بوۋاي:
مەن بىلدىم ئەمدى سېنى گۆر ئوغلى،
شۇ ياشقىچە يۈرمىدىڭ سەن ئەسلا توغرى.
ھاۋاز دېسەڭ ئوتتۇز چىشىڭ ئوشتۇلار،
ئىزىڭچە قايتىپ كەت بۇ يەردىن، ئوغرى.

دەپ بوۋاينىڭ ئاچچىقى كېلىپ:
— مەن ھاۋازنى كۆز قارىچۇقۇمدەك ئاسراپ يۈرسەم، سەن تېخى ئۇنى بۇ يەردىن ئەكېتىمەن دەمسەن؟ — دېدى ۋە ھاسىنى قولىغا ئالدى، ئۆتۈكىنى سېلىپ، قولىنى شىلتىپ، ئايىغىنى توزىتىپ، بۇرنى ۋە ماڭلىيىنى نېرى - بېرى قىلىپ، يۇگۇرگەن بويى كېلىپ گۆر ئوغلىنىڭ ئېتىنىڭ چۇلۇۋرىنى تۇتتى.

گۆر ئوغلى تۇلپاردىن چۈشتى، بوۋاينى بىر قولى بىلەن كۆتۈرۈپ باستى، قول ـ ئايىغىنى باغلاپ:
ـــ گەپ قىلما، قېرى ! بولمىسا ھازىرلا ئەدىپىڭنى بېرىمەن ! ـــ دېدى.
كېيىن ئۇ ئېتىغا قاراپ باش ـ كۆزىنى سىلاپ: « ئەي تۇلپار، بۇ قېرىنى ساڭا تاپشۇردۇم، خەۋەردار بولغىن، مەن كەلگۈچە قويۇپ بەرمە. قېرى ۋاقىرسا كوكۇلىسىدىن چىشلەپ يەرگە بېسىپ قويغىن ! » دەپ تاپشۇرۇپ ماڭغانىدى، قېرى ۋاقىرىدى، تۇلپار ئۇنىڭ كوكۇلىسىدىن تارتىپ يەرگە باستى. بوۋاي قورققىنىدىن جىمجىت يېتىۋەردى.
گۆر ئوغلى قەمبەر بوۋاي سۇرىتىگە كىرىپ، قويلارنىڭ خىللىرىدىن تۆت يۈزنى بۆلۈپ چىقىپ، ھەيدەپ ناماز خۇپتەنگىچە گۈرۈجىستان دەرۋازىسىنىڭ تۇۋىگە يېتىپ باردى. دەرۋازىۋەنلەرگە ئۆزىنى «قەمبەر بوۋاي» دەپ تونۇشتۇرۇپ مۇنداق دېدى:

يېتەكلەشكە قاتار ـ قاتار نارمۇسەن،
سودىگەرلەر كەلسە ئاڭا زارمۇ سەن؟
خۇپتەن بولماي ساڭا نېمە بولۇشتى،
تۇرۇڭلار مىرشەپلەر، ئۆيدە بارمۇسەن ؟

خىزمەتكە ياراتقان ماڭا كېچىكنى،
تاپالمايمەن كىرەي دېسەم تۆشۈكنى.

مەززە قىلىپ جىم يېتىشقان يىگىتلەر،
ئېچىڭلار، تۇرۇپ ماڭا ئىشىكنى.

كۆرمەكچىمەن بازار ئېلى خۇلقىنى،
ياراشقانلار تال ـ تال ئۆرۈر زۇلپىنى.
تاشقىرىدىن كەلگەن مەن بىر سودىگەر،
قۇربېشىلەر، ئېچىڭلار ئەمدى قۇلپىنى.

قالماققا ساتىدىغان قويۇم بار،
مەن مۇساپىر، ئەل ـ يۇرت ئالدىدا،
بازارغا سالىدىغان مېنىڭ ئويۇم بار.
بېشىمغا سەۋدالار سالدىلەر خۇدا.
قۇربېشىلەر ئاچقىن دەرۋازا ـ قۇلۇپنى،
بىر قويۇم يوقالسا سىزدىن يۇز قىلىپ،
قورقماقتىمەن، ئالدىمدا كۆپ قويۇم بار.
تۆلىتىپ ئالۇرمەن شاھنىڭ ئالدىدا.

سودىگەرلەر سىزدىن خاپا بولمىسۇن،
ئاھ ئۇرسام تۆكۈلەر كۆزۇمنىڭ يېشى،
تاشقىرىدا بىر يارىملىق قالمىسۇن.
ھەق بولۇر قىيامەتتە مەردنىڭ يولدىشى.
قۇربېشىلەر، شەھەر-ئېگە كىرگۈزگىن،
مەن سودىگەر بولۇپ كەلدىم شەھەر-ئېگە،
ئوغرىلار تالادا مالنى ئالمىسۇن.
دەرۋازىنى ئاچقىن، بوۋا قۇربېشى.

قۇربېشىلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. «بۇ چەتتىن كەلگەن سودىگەر ئوخشايدۇ، مېلى يوقىلىپ كەتسە بېشىمىزغا بالا بولمىسۇن!» دەپ دەرۋازىنى ئېچىپ قويلارنى كىرگۈزدى. ئۇلارنىڭ بىرى گۆر ئوغلىغا قاراپ:

— يول بولسۇن! — دېگەندى، گۆر ئوغلى خۇپسەنلىك قىلىپ:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم! — دېدى.

— نەگە بارىسەن؟ — دېدى يەنە ھېلىقى كۆزەتچى.

— مال ـ جانىڭىز ئامانمۇ؟! — دەپ ياندۇرۇپ سورىدى گۆر ئوغلى.

— قانچە قويۇڭ بار؟! — دېدى دەرۋازىۋەن.

— ئۆيدىن چىققىلى يىگىرمە بەش كۈن بولدى، — دېدى گۆر ئوغلى.

— قويلارنىڭ پۇلىغا نېمە ئالىسەن؟! — دەپ سورىدى دەرۋازىۋەن.

— مالىلار بەك چارچاپ كەتتى! — دەپ جاۋاب بەردى گۆر ئوغلى.

— ئېتىڭ نېمە؟! — دەپ سورىدى دەرۋازىۋەن.

— بەش ـ ئالتە يىلقام بار ئىدى، ئۇنى مىنمەي بۇ يەرگە پىيادە كەلدىم، — دەپ جاۋاب بەردى گۆر ئوغلى.

— بىز كاللا دېسەك بۇ ئادەم پاچاق دەيدۇ. بۇ ھالى بىلەن مالىلىرىنى بازارغا ئەكىرسە، باشقا كىشىلەر ھەممە قويلىرىنى بىردەمدە تالاپ كېتىدۇ. تاڭ ئاتقاندا بىزمۇ بىللە بېرىپ قىلغان سودىسىنى كۆرەيلى! — دېيىشتى دەرۋازىۋەنلەر. ئۇلار كېچىنى گۆر ئوغلى بىلەن بىللە ئۆتكۈزۈشتى. تاڭ يورۇشى بىلەن تەڭ گۆر ئوغلىنىڭ قويلىرىنى بىللە ھەيدىشىپ بازارغا باردى. ئۇلار كېلىپ قوي بازىرىغا تېخى ھېچكىمنىڭ كەلمىگەنلىكىنى كۆردى. سودىمۇ باشلانمىغانىدى، گۆر ئوغلى سۈلتان قويلىرىنى ھەيدەپ، كالتىكىنى ئوينىتىپ، ھەر خىل ئالتاغىل سۆزلەپ يۇردى.

بىر چاغدا، تىللا تاجى بېشىدا، قاسساپلىرى قېشىدا، ئەللىك ئىككى يېشىدا، سەمەن يورغىسى ئاستىدا كېرەم قاسساپ كېلىپ:

— پوش! پوش! — دەپ قوي بازىرىنى ئارىلىدى. خىل قويلارنى كۆرۈپ، گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە:

— بۇ قويلار كىمنىڭ؟! بۇ قوينىڭ ئىگىسى قانداق ئادەم؟! — دەپ سورىدى. دەرۋازىۋەنلەردىن بىرى:

— بۇ قوي مانا بۇ ئادەمنىڭ، بىز ئۇنىڭ قانداق ئادەملىكىنى تېخى بىلەلمىدۇق. بىز تاغدىن گەپ سورىساق بۇ كىشى باغدىن جاۋاب بەردى، ئۆزىڭىز سوراڭ! — دېدى. كېرەم قاسساپ:

— نەدىن كېلىۋاتىسەن؟ ! — دەپ سورىدى. گۆر ئوغلى سۇلتان ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىپ، تۇ-زۇك ئىپادە بىلدۇردى. بۇنى كۆرگەن كېرەم قاسساپ:

— بۇ يەرلەرگە غېرىب بولۇپ كېلىپسەن، ئايا قويچى، قايسى ئەلدىن بولۇرسەن؟ — دەپ سورىدى.

گۆر ئوغلى:
ئەجەل يەتمىسە قىزىق سۆزنى سۆزلەيمەن،
ئالدىمغا كۆپ قوينى سېلىپ كېلۇرمەن.
ئەسلىم مېنىڭ تۇركمەن پەرزەنتى،
شەھىرىڭگە سودا ئۈچۈن كېلىپمەن.

كېرەم قاسساپ:
ياراشسۇن، دەپ ئات يالىنى تارايمەن،
قوي ئالۇرغا ھەم ساتۇرغا يارايمەن.
تۇركمەن دېگەن ئاتام يۇرتى بولىدۇ،
كىمنىڭ ئەۋلادى، ئۇرۇقۇڭنى سورايمەن.
قويۇڭنىڭ ئىگىسى بار دەپ ئېيتىسەن،
سوراپ كۆرەي، قوينىڭ ئىگىسى كىم ئىكەن؟

گۆر ئوغلى:
خۇدايىم بەرمىگەن بەندە خارۇزار،
دەۋزىخىي بەلگىسى، ئېرۇر كۆڭلى تار.
مەن يالغۇز باشلىق دېمە بۇ يەردە،
بۇ شەھەرنىڭ كاتتىسى مېنىڭ يەزدەم بار.

كېرەم قاسساپ:
بېشىمغا زەرەپشان سەللە ئورايمەن،
سەۋلەت ئۈچۈن بۇرۇتۇمنى ياغدا بويايمەن.
بۇ شەھەردە مېنىڭ يەزدەم بار دەيسەن،
يەزدەڭ ئېتى كىمدۇر، سەندىن سورايمەن؟

گۆر ئوغلى:
مەن ئېيتاي، سەن سوراپ بېرىپ ئۇنى تاپ،
سورىسالىڭ بىلمىدۇ ھەممە شەيخى ـ شاب.
يەزدەمنى سورىسالىڭ بىلگىن، ئېتىنى،
ئېتىنى دەيدۇ ھەم «كېرەم قاسساپ!»

ئادا بولماس ئېلىمنىڭ شەكىرۇ قەندى،
قۇلاقتىن كەتمەيدۇ پىرلەرنىڭ پەندى.

ئەسلىمنى سورىساڭ، ساڭا ئېيتارمەن،
مەن ئېرۇرمەن تەككە تۇرك پەرزەنتى.

كېرەم قاسساپ:
كىم بىلىدۇ ئىچكىدىكى ئويۇڭنى،
قارايمەن كۆرۈپ سېنىڭ بويۇڭنى.
بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن كەلدىڭ سەن؟
ئېپ ـ ساتارمەن ئېلىپ كەلگەن قويۇڭنى.

گۆر ئوغلى:
باش ـ ئۇچى، سانى يوقتۇر قويۇمنىڭ،
قىزىقى يوق ساڭا رەڭگىرويىمنىڭ.
بىلمەيمەن بۇ قويلارنىڭ باھاسىن،
كېپ قالامدۇ ئىگىسى بۇ قويۇڭنىڭ.

كېرەم قاسساپ:
قارىسام بۇنىڭ ئاغزى شۇم ئىكەن،
يۈرگەن يېرى ياۋمەت ئېلى قوۋم ئىكەن.
مەن بىلۇرمەن خەۋىرىنى تاغاڭنىڭ،
كۆرسەت ماڭا بەلگىسىنى تاغاڭنىڭ.
يەزدىڭ ئېتى دېگەن بولسا كېرەمجان،
بىلۇرمۇسەن، ئېتى كىمدۇر ئۇكاڭنىڭ؟

گۆر ئوغلى:
يۈرىكىمگە ئوت چۈشتى، كۆپ مېنىڭ ئاھىم،
ئەزەلدىن ئايرىغان بىزنى خۇدايىم.
يېڭىلمىسەم بالىلىقتا كېتىپتۇ،
چىراغمىنىڭ ئېتى ئىدى گۈلئايىم.

كېرەم قاسساپ:
قەيەرلەردە قالدى ياۋمەت ـ ئەل زاتىڭ،
تۇركمەن بەگلىرىدىنمۇ سىپاتىڭ.
ئۇكاڭ بىلەن مەن يەزدەڭنى تونۇدۇڭ،
كىم بولىدۇ، ئەي ئوغلۇم، سېنىڭكى ئاتىڭ؟

گۆر ئوغلى:

كىچىكمدىن غېرىب قىلدى بىر خۇدا،
غېرىبلىقتا كۈندە چەكتىم يۈزمىڭ ئاھ.

ئەسلىي نەسلىمنى تەرتىپ بىلەن سوربدىڭ،
ئېتىمنى دېسەم مېنىڭدۇر قەمبەر بوۋا.

كېرەم قاسساپ گۆر ئوغلىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ:

— ۋاي قەمبەر چىراغىم، بۇ سەنمۇ؟ ئامان بولغىن ! ئۇ تەرەپتىكى ئاتا ـ ئانام، قوۋۇم ـ قېرىنداش-لىرىم ئامانمۇ؟ — دەپ كېلىپ قۇچاقلىشىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئەسقەر تېغىڭ ئامانمۇ؟
كۆرۈشمەكلىك گۇمانمۇ؟
بىر ـ بىر سەندىن سورايمەن،
ئەل ۋە يۇرتۇڭ ئامانمۇ؟

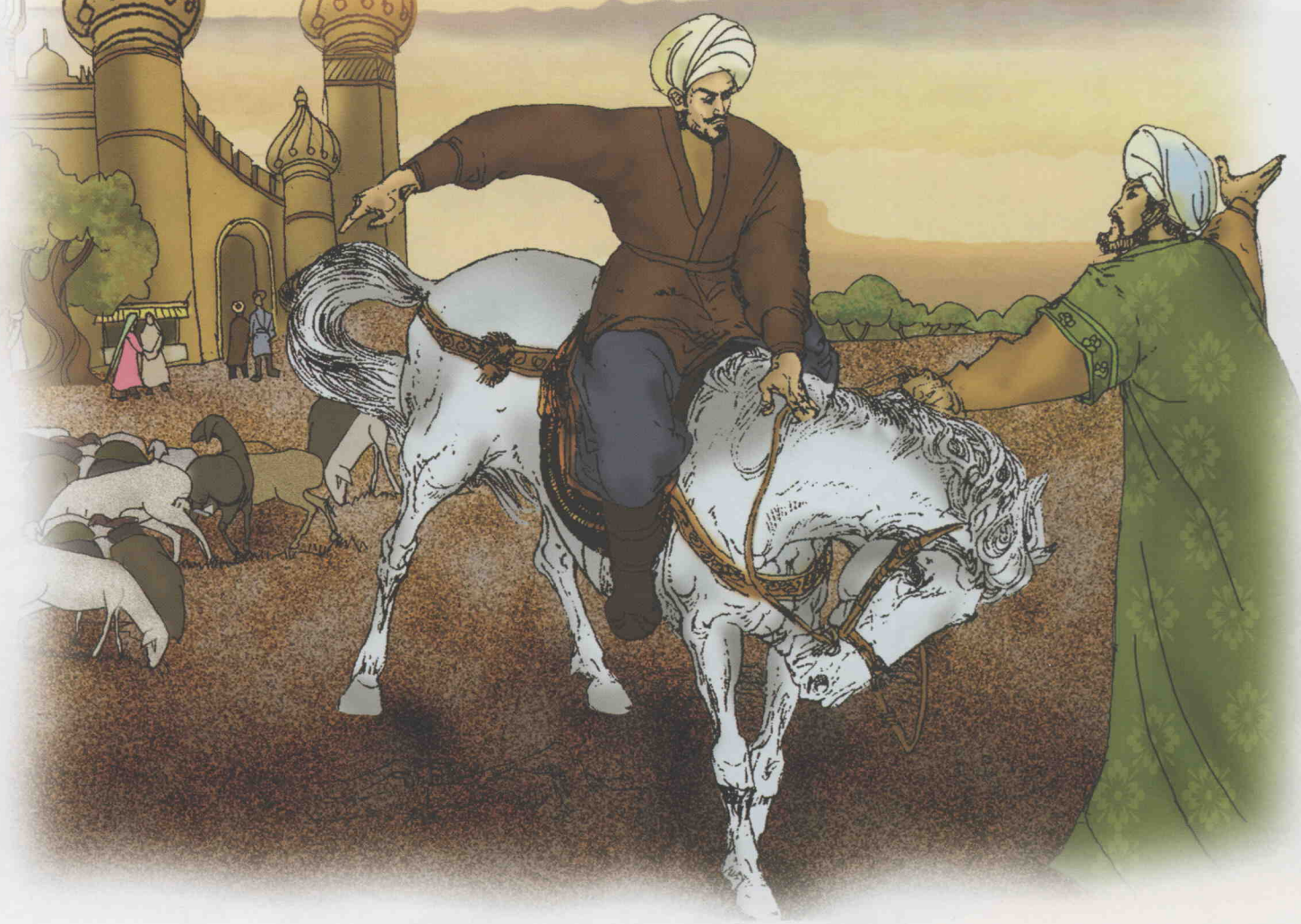
سۆزلىشەيلى بىر سائەت،
ياش يىگىتلەر ئامانمۇ؟

چۈشتى سېنىڭ بۇ داغىڭ،
باھاردا ئېچىلۇر باغىڭ،
ئايلىنايمەن چىراغىڭ،
قالغان ئەللەر ئامانمۇ؟

ھىجران ئوتىدا تېنىمىز،
باغرى قاندۇر گۈلىمىز،
ئاق سۈت بەرگەن ئېلىمىز،
مېھرىبانلار ئامانمۇ؟

كۆزگە يېشىم تىزىلدى،
مېنىڭ كۆڭلۈم بۇزۇلدى،
يۈرەك ـ باغرىم ئېزىلدى،
كۆرگەنلىرىم ئامانمۇ؟

كىمگە يېتەر دەردىمىز،
تاشار گاھى زەردىمىز.

ئۇلار سۆزلەشتى، كۆرۈشتى، ھال ـ ئەھۋال سوراشتى. كېيىن گۆر ئوغلى:

ـــ ھاۋازخان چىرىغىم نەدە؟ ئۇنى بىر كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆلسەم ئارمىنىم يوق! ـــ دېدى.

ھاۋازخان بۇ چاغدا خۇنخار شاھنىڭ ئالدىدا ئىدى. ئۇنىڭ قېشىدا بەش يۈز مەھرەم بار ئىدى. ئۇ كېچە ـ كۈندۈزنى خۇنخار شاھ بىلەن بىللە ئۆتكۈزەتتى. كېرەم قاسساپ يېنىدىكى بىر مەھرىمىنى:

ـــ ھاۋازخاننىڭ بىر تاغىسى چەمبىلدىن كەپتۇ. ئۇنى كۆرۈشكە كۆپ ئىنتىزار ئىكەن. بۇگۈن كېلىپ تاغىسىنى كۆرۈۋالسۇن. ئەتە ئەتىگەندە خىزمەتلىرىگە يەتكۈزۈپ بېرىمەن! ـــ دەپ خۇنخار شاھقا ئەۋەتتى.

خۇنخار شاھ ئىلتىماسنى قوبۇل قىلىپ، ھاۋازخاننى بەش ـ ئالتە مەھرىمى بىلەن ئۇلارنىڭ قېشىغا ئەۋەتتى.

ھاۋازخان يول بويى: «مېنىڭ تاغام قانداقراق ئادەمكىن؟!» دەپ ياخشى ئات مىنگەن، ياخشى تون كىيىگەن كىشىلەرگە قاراپ كەلدى.

گۆر ئوغلىنىڭ كۆزى ھاۋازخانغا چۈشتى، ئورنىدىن يۆگۈرۈپ قويۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ئاتا ـ بالىلاردەك قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى، شۇ يەردە بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

كەتتى كۆڭلۈمدىن ئارمان،
قۇدرەتلىك ھەقتىن پەرمان.
پىغان بىلەن دەردىم كۆپ،
سەنسەن دەردىمگە دەرمان.

زەر گۈلۈمدەك سىلايمەن،
قارىچۇقۇمدەك كۆرەيمەن.

دال بويۇڭنى بەگ ھاۋاز،
كامىل پىردىن تىلەيمەن.

مەندەك تاغاڭ سادىغا،
قۇلاق سالغىن نىداغا.
ئاي يۈزۈڭنى تىلەيمەن،
كۆپ يىغلىدىم خۇداغا.

تۇرالمىدىم ئەللەردە،
خاھى چۆل ھەم كۆللەردە.
ئىزدەپ چىقتىم بەگ ھاۋاز،
يۈردۈم ئۇزاق يەرلەردە.

بولدۇم تەشنا مېھرىگە،
قەددى ـ تېشى مەھرىگە.
سېنى ئىزدەپ چىراغىم،
ئاخىر كەلدىم شەھرىگە.

ئاڭلا، ئېيتقان سۆزۈمنى،
قۇللۇق قىلاي ئۆزۈمنى.

دىيارىڭغا كېلىپ مەن،
كۆردۈم ئايدەك يۈزۈڭنى.

سۆزلىرىمگە قۇلاق سال،
دۈشمەن بولسۇن پايمال.
دوستلار بولسۇن شاد ـ خۇشال،
پىدا بولسۇن پۇل ۋە مال.

ئاڭلاپ سېنى ئۇزاقتىن،
ئىزدەپ كەلدىم يىراقتىن.
خۇدا كۆرسەتتى سېنى،
قۇتۇلدۇم مەن پىراقتىن.

گۆر ئوغلى بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ كېلىپ، ھاۋازخانىڭ بېشىدىن ئۇچ قېتىم ئايلاندى، ئۇنىڭ كۆزىدىن ياش يامغۇردەك تۆكۈلدى. ھاۋازخانىڭ بېشىنى باغرىغا باستى، مېھرىبانلىق كۆرسىتىپ، باش ـ كۆزىنى سىلاپ سۆزلىدى.

كېرەم قاسساپ گاھى كۈلۈپ ـ گاھى يىغلاپ، يېنىدىكى كىشىلەرگە:

ــ كۆرۈڭلار بۇ كىشىنى، ئەۋلادىنى سېغىنىپ كېلىپ دىدار كۆرۈشكەندىن كېيىن شۇ ھالەتكە چۈشتى، ــ دەپ تونۇشتۇردى.

گۆر ئوغلىنىڭ كىيگەن چەكمىنى ھاۋازخانىنىڭ يۈزلىرىگە پاتتى. ئۇ بۇ چەكمىنىڭ يىپلىرىنىڭ يىرتكلىكىدىن زارلىنىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئىرىسۇن، تاغلار ئىرىسۇن!
بەندە ئالغىنى بىلەن قۇرۇسۇن.
كىيگىنى يىرتىق چەكمەن،
بايلىقلىرى قۇرۇسۇن.

بەگ بولۇپ يۈرتلار چىقمىسا،
ئوۋ ـ ئوۋلاپ لاچىننى سالمىسا.
شۇنچە مالنى نېمە قىلار؟
بىر ياخشى تونىنى كىيمىسە.

«ئال!» دېگەندە يورغا ئالمىسا،
ئىشىم بىكار، ياخشى بولمىسا.
بۇ بەگنىڭ مېلى قۇرۇسۇن،
بىر ياخشى تۇلپار مىنمىسە.

سۆزى باشقىغا ياقمىسا،
باشقىلارنى باقمىسا.
مالنى يىغىپ نېمە قىلار؟
شەمشەر ـ قىلىچ تاقمىسا.

دۇنيا بىزدىن ئۆتىدۇ،
مالمۇ تاشلاپ كېتىدۇ.
دوست ـ دۇشمەننىڭ قولىدا،
ئۆلسە شۇ چاغ يىتىدۇ.

مېلى يوقلار دەرمانىدە،
پەرزەنتسىزلەر ئارمانىدە.
«تاغاڭ مەن» دەپ كېلىپتۇ،
قىلىپ مېنى شەرمەندە.

سۆز قىلىدۇ ھاۋازخان،
سىزگە دەيدۇ: بول ئامان!
شەرمەندە قىلماي بۇرۇنراق
كۆزدىن يوقال تاغاجان.

كېرەم قاسساپ ھاۋازخانىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ:

ـــ ئەي ئەقىلسىز ئوغلۇم، قاملاشمىغان سۆزلىرىڭنى قوي! شۇنچە قويلىرى بار كىشى سەن دېگەن نەرسىلەرنى قىلالماسمۇ؟ قولىدىكى بار بايلىقىنىڭ ئازراقلا قىسمىنى خىراجەت قىلسا، سۆلىتى بەگلەردىن ئېشىپ كېتىدۇ، لېكىن سېنىڭ بۇ تاغاڭ پېقىرلىقنى ئىختىيار قىلغان. كۆرۈنۈشىدىن ئىبادەتگۇي سوپى كىشىدەك كۆرۈنىدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق ئەدەپسىز سۆزنى قىلساڭ، مەندىن ياخشىلىق كۈتمە. دەرھال تۇرۇپ ئۆيگە ئېلىپ بارغىن، سىڭلىسى بولغان ئاناڭ بىلەن كۆرۈشسۇن، ئۆزۈڭ ئالدىدا خىزمەت قىل! ـــ دېدى.

ھاۋازخانمۇ، گۆر ئوغلىمۇ ئورنىدىن قوزغالدى. كېرەم قاسساپ:

ـــ قويلىرىڭنىڭ باھاسىنى ئېيتىپ بېرىپ كەتكىن! ـــ دېدى.

ئۆزىنى قەمبەر بوۋاي دەپ كەلگەن گۆر ئوغلى:

ـــ بۇ قويلار ئاۋۋال مېنىڭ ئىدى، ئەمدى سېنىڭ بولدى. ساتماقچى بولساڭ، باھاسىنى ئۆزۈڭ قويۇپ سېتىۋەر! ـــ دەپ جاۋاب بەردى. ھاۋازخان بىلەن ئىككىسى ئۆيگە راۋان بولدى. ھاۋازخان تاغىسىنىڭ قولىدىن يېتىلەپ ھويلىسىغا كىردى، ئانىسىغا قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئويلىسام دۇنيا ئىشلىرى پانا،
خۇدا سۆيگەن قۇلىنىڭ تىلىدا سانا.
مەن سۆزنى سىزگە بايان قىلاي،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلاڭ، جان ئانا.

سۆزنى ئاڭلا، بەگ ھاۋازنىڭ تىلىدىن،
بىر كىشى كېلىپتۇ ياۋمەت ئېلىدىن.

بۇ يەرگە كەپتۇ بىزنى سوراغلاپ،
بىزلەرنى كۆرمەكنى تىلەپ ئېلىدىن.

قارىساڭ ئۇنىڭ ئەجەب بويى بار،
بىلمەيمەن، نېچۈك خىيال ـ ئويى بار.
بۇ شەھەرگە كەپتۇ بىزنى سوراغلاپ،
ئالدىدا ھەيدىگەن تۆت يۈز قويى بار.

ئەتىگەن كىرىپتۇ بىزنىڭ شەھەرگە،
قوشنى ئارتىپ بولماستا نارغا.
بۇ شەھەردە ھېچ كىشىنى تونۇماس،
قويلىرىنى سالغانىكەن بازارغا.

بۇ ئادەمنى باشقىلار مازاق قىلىپتۇ،
مازاق قىلغانىنى بۇ ھەم بىلىپتۇ.
ھەيران بولۇپ تۇرغانىكەن بۇ ئادەم،
شۇ چاغدا قېشىغا ئاتام كېلىپتۇ.

ئاتام كۆرۈپ بۇ ئادەمنى قاراپتۇ،
سۆز سورىسا جاۋابىغا ياراپتۇ.
ئەسلىي نەسلى بىر ـ بىرىنى سورىشىپ
ئۇنى ئاتام خېلى ئوبدان سىناپتۇ.

ئۇ ئادەم ئاتامغا سۆزلىدە دەپتۇ:
«شەھەردە يەزدەم بار ئىستەيمەن» دەپتۇ.

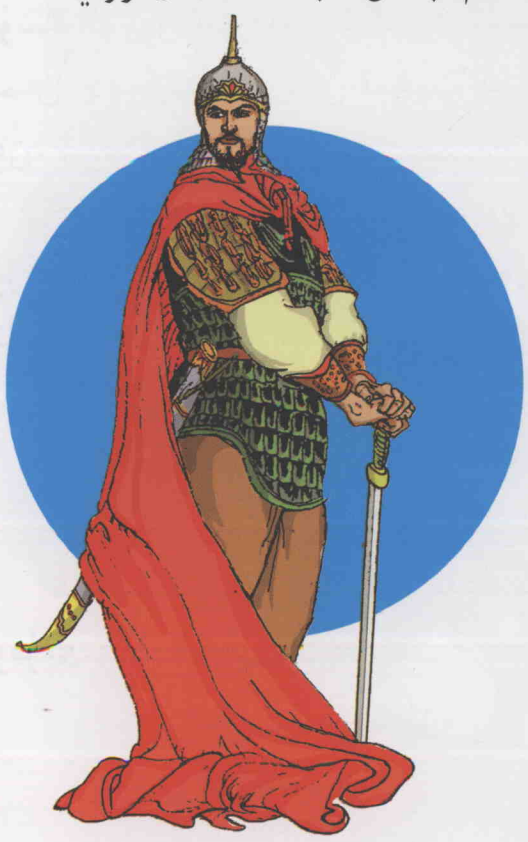
يەزدىسىنىڭ ئەسلىي نەسلىنى سورىسا،
يەزدەم، دەپ ئاتامنىڭ ئىسمىنى دەپتۇ.

ئۇ ئادەم بۇ يەرگە كەلدى ئۆزۈڭدەك،
سۆزلىگەن سۆزلىرى سېنىڭ سۆزۈڭدەك.
ياۋمەتتە ئاغا ـ ئىنىڭ بارمىدى؟
بەك ئوخشاش كۆزلىرى سېنىڭ كۆزۈڭدەك.

دېمە، ئانا، ئەمدى مېنى ئويۇنچى،
يەتكۈزەي ساڭا خەۋەر، سۆيۈنچى.
تاغىمىز كېتىدۇ، چىقىپ كۆرمىسەڭ،
تاغام كەلدى بەرگىن ماڭا سۆيۈنچى.

نەچچە كۈن يۈرۈپتۇ باغرىنى داغلاپ،
سېنى ـ مېنى كۆرۈشكە زار ـ زار يىغلاپ.
تاغام كەلدى ئالدىغا چىقىپ كۆرمەمسەن؟
«گۈلئايىم سىڭلىم» دەپ سېنى سوراغلاپ.

«ئۇكا!» دەپتۇ خۇدا سۆيگەن بىر بوۋاي،
يىغلاپتۇ زار ـ زار تۇغقان تاپالماي.
ئىشەنمىسەڭ چىقىپ ئۇنى كۆر ئۆزۈڭ،
سورىغانىدىم ئېتىن، دېدى: قەمبەر بوۋاي.

گۈلئايىم ھاۋازخاندىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ تاقىتى تاق بولۇپ، ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقتى. قەمبەر بوۋاينىڭ بوينىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

يۈرەكلەردە كۆپ داغىم،
خازان بولدى چارباغىم.
قىرىق يىل بولدى ئايرىلدىم،
ئېسەنمۇسەن، چىراغىم؟

كېچە ـ كۈندۈز بار ئايىم،
ئايرىپ سالدى خۇدايىم.
ئامان ـ ئېسەن كۆرۈشتۇق،
ئايلىناي مەن گۈلئايىم.

سېنى ھەقتىن تىلىدىم،
ھەق بېرىپتۇ مۇرادىم.
مۇساپىر بۇ شەھەردە،
تىنماي ھەققە يىغلىدىم.

كىمنى كۆرسەم كۆزلىدىم،
ئامانلىقنى سۆزلىدىم.
مۇساپىرلىق قۇرۇسۇن،
بوتىلاق بولۇپ بوزلىدىم.

دۇشمەنلەردە قېچىلىپ،
يات ئەللەرگە قېتىلىپ.
بىر ئاللاغا يىغلىدىم،
تۇنلەر بويى سېغىنىپ.

كۆردۇم ئايدەك يۈزۈڭنى،
ئېنىقلىدىم ئۆزۈڭنى.

ئۆمرۇم يىغلاپ ئۆتكەندە،
ئەسلەپ سېنىڭ سۆزۈڭنى.

مەرد مەيدانغا باشلانسۇن،
دۇشمەن قولى باغلانسۇن.
قېرىنداشلار ئامانمۇ؟
مەندەك سىڭلىڭ ئايلانسۇن.

ياراتتىلەر بىر خۇدا،
كۇندە قىلدىم ئاھۇ ۋاھ.
ئەل ۋە يۇرتلار ئامانمۇ؟
سورايي سەندىن قەمبەر ئاكا.

گۇلئايىم: «يۇرت ئامانمۇ؟»
بىزگە ئاخىر زامانمۇ؟
يۇرت ئىگىسى سۇلتانىم،
گۆر ئوغلى بەگ ئامانمۇ؟

گۇلئايىمنىڭ شېئىرىنى ئاڭلاپ گۆر ئوغلى يىغلاپ كەتتى، مۇڭداشتى. كېيىن قەمبەر بوۋاي:

— چىراغىم، ئەل ـ يۇرتىنىڭ بارچىسىنى سوردىڭ، بۇ ئىشىڭ ماڭا ياقتى. گۆر ئوغلىنىمۇ سوردىڭ، ئۇ بىزگە دۇشمەن تۇرسا، يەنە نېمە ئۈچۈن ئۇنى سورايسەن؟ — دېدى.

— ئەي ئاكا، ئۇ بىزنىڭ ئۆزىمىزنىڭ ئۇرۇقى، نېمە بولسا شۇ بولسۇن، يەنىلا ياتلاردىن ياخشى. شۇنىڭ ئۈچۈن سوردىم. ئەگەر دۇشمەنلەرنىڭ بىرى: «گۆر ئوغلى پالانى يەرگە كەپتۇ!» دېسە خۇش بولمەن. «چېكىنىپتۇ ياكى قېچىپ كېتىپتۇ» دېسە گېپىمدىن غىزا ئۆتمەيدۇ. قانداشلىق ئازابىنى تارتىمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن سوردىم، — دەپ جاۋاب بەردى گۇلئايىم.

گۆر ئوغلى يېڭىۋاشتىن ئۆكسۈپ يىغلىدى، ھاۋازخان ئۇنى مېھمانخانىسىغا باشلاپ ئەكىردى. توقۇز خىل تاماق تەييارلاپ ئالدىغا قويدى. نېمىنى تەلەپ قىلسا شۇنى قىلدى. ئۇ، گاھىدا گۆر ئوغلىنى «تاغام!» دەپ تىزىدا ئولتۇراتتى، گاھى بوينىنى قۇچاقلاپ باش ـ كۆزىگە سۆيەتتى.

گۆر ئوغلى:

— بالام ھاۋازخان، سېنى ئەكەتسەم بىزگە ئەل بولامسەن؟! — دەپ سوردى.

— ئەگەر راستتىنلا ئەكەتسەڭ، جان تاغام دەپ بارىمەن! — دېدى ھاۋازخان.

ھاۋازخانىنىڭ سۆزىگە گۆر ئوغلىنىڭ دىلى ئېرىدى، يۈزىگە، پېشانىسىگە سۆيۈپ تۇرۇپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئەمەس سۆزلىرىم پىنھان،
سىرنى ئەيلەيىن ئايان.
بىزنىڭ ئەللەر ئاجايىپ،
بارارمۇسەن ھاۋازخان؟

كۆچلەندۇرەر ئىمانىنى،
كۆرگىن بىزنىڭ تامانىنى.
تاغدا سايرار بۇلبۇللار،
بۇلاقلىرى راۋانىنى.

ئاقسا ئەسقەر بۇلىقى،
كىشىنىشۇر ئەل ئۇلىغى.
كۆرگەن كەتكۈسى كەلمەس،
ئۇلاغلارنىڭ يايلىقى.

ئۇزۇن تاغلار قاراسى،
خوپ قايىمدۇر تالاسى.
شۇ تاغلارغا ياز كەلسە،
چىقار بەگلەر بالاسى.

كاناي ـ سۇناي قويىدۇ،
جەرەن ـ كېيىك سويىدۇ.
قىز ـ جۇۋىنى ئارىلاش،
كۆزلەر قاراپ تويىدۇ.

تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېرىگىدىن،
چىققىن ئىسسىق ئۆيۈڭدىن.
ئويۇن ـ كۈلكە دېسەڭ بار،
چىقالامسەن ئېلىڭدىن.

قۇشنى سالغىن كۆلۈمگە،
ئىنتىزار ئەل يولۇمغا.
ئايلانسۇن سەندىن تاغاڭ،
يۈرگىن چەمبىل ئېلىمگە.

ئىگە بول سۇۋغىتىمغا،
بەخت قوشۇلسۇن بەختىڭگە.
سادىغاڭ كېتەي، بەگ ھاۋاز،
چىققىن تىللا تەختىمگە.

يولۇم چۈشتى زاتىڭغا،
باش ئېگەلمەس ياتىڭغا.
چەمبىلگە بەگ بوپ بېرىپ،
مىنگىن تۇلپار ئاتىمغا.

«چەمبىلگە بەگ دەپ بارساڭ
مىنگىن تۇلپار ئاتىمغا!»

دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ ھاۋازخان قورقۇپ كېتىپ:

ــ ۋاي دادا، مەن تاغاڭ قەمبەر بوۋا دەپ بۇ يەرگە كەلگەن كىشى گۆر ئوغلى ئىكەن. ئۇ، قىزىلباشلار - نى قورقۇتقان تۇلپارنى «مېنى مىنگىن!» دەۋاتىدۇ، ــ دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

مېنى ئەخمەق قىلغانكەن،
ئەقلى - ھوشۇم ئالغانكەن.
يىغلىشىلار، يارانلار،
گۆر ئوغلى كەلگەنكەن.

قان تىلەپ بولۇپ گاداي،
مىنمەي بىرەر غۇنان تاي.
ماڭا ئۇ تاغا بولۇپ،
ئات قويۇپتۇ «قەمبەربوۋاي.»

قولۇمنى باغلاپ توغرى،
ئېلىپ كەتمەك بولۇپ ئوغرى.
قەست بىلەن كەلگەنكەن،
«قەمبەرمەن» دەپ گۆر ئوغلى.

مېنى تەييار قىلاي دەپ،
سىرلىرىمنى بىلەي دەپ.
كەلگەنكەن گۆر ئوغلى،
ماڭا چاڭگال سالاي دەپ.

مۇرادىغا يەتمەككە،
كەلگەنكەن ئۇ يەككە.
قەستلەپ كەلگەنكەن ئۇ،
مېنى ئېلىپ كەتمەككە.

قىپ كۆرەيلى سەۋەبلەر،
تەقدىردىن ھەرنە كېلەر.
بۇندا كەلگەن قېنى سەن؟
قۇربېشى مىرغەزەپلەر.

ئەزرائىلدەك سەۋلەتلەر،
يېنىدا شەمشەر پولاتلار.
ئادەم يۇتماي تۇرارمۇ؟
ساپ قان ئىچكەن جاللاتلار.

ئادەمنى يەپ قۇترارمۇ؟
ئەقلى - ھوشى تۇرارمۇ؟
دۇشمەن دېگەن كۇندۇزى،
ئۆيگە كېلىپ تۇرارمۇ؟

كۆزىدىن تۆكۈلگەن ياشلارنى،
تىرىپ ئېلىلگەن قاشلارنى.
مىرغەزەپلەر تۇرۇڭلار!
كېسىلگەن، قويىلگەن باشلارنى.

ئاڭلىماستىن سۆزلىرىنى،
ئويۇڭۇلگەن كۆزلىرىنى.
ئولتۇرىدۇ ئۆيۈمدە،
مەھكەم باغلاڭ قوللىرىنى.

دادلىسا بەرمەڭ ئامان،
سېلىڭلار بېشىغا ھامان.
قاراپ تۇرماڭ يارانلار،
بولماقتا ئاخىر زامان.

ئاياغىن كەس تىزىدىن،
ئوت چىقارغىن يۇزىدىن.
قاچۇرماستىن باغلاڭلار،
مەن قورقمەن كۆزىدىن.

ھاۋازخان بۇ نەزمنى ئوقۇپ، ھويلىدىن دەرۋازىغا قاراپ يۈگۈردى. گۆر ئوغلى ئېھتىياتسىزلىق قىلىپ ئېيتقان سۆزىگە پۇشايمان قىلىپ، ھاۋازخاننىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ يېتىپ باردى. ئۇنى مېھمانخانىغا ئەكېلىپ يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ:

ــ ئەي قوزام ھاۋازخان، نېمە بولدۇڭ؟ سارىڭ بولدۇڭمۇ؟ ئەگەر ئالجىغان بولساڭ بېشىڭنى تۇتۇپ

ساقايتىپ قويماي ! ــ دېدى.

يىغلاۋاتقان ھاۋازخان كۈلدى. گۆر ئوغلى ئۇنىڭغا قاراپ:

ــ ئەي ئوغلۇم ھاۋازخان، مەن يىراق يوللارنى بېسىپ جاپا تارتىپ، سېنى كۆرىمەن دەپ بۇ يەرگە كەلسەم، سەن مېنى «گۆر ئوغلى !» دەپ دۈشمەنلىرىمگە تۇتۇپ بەرسەڭ بولامدۇ؟ مەن كىم؟ گۆر ئوغلى كىم؟ بىلمىسەڭ بىلىپ قوي، گۆر ئوغلى دېگەن شۇنداق سۈرلۈك ئادەمكى: ئۇنىڭ ئىككى يېنىدا ئون ئىككىدىن يىگىرمە تۆت كىشى ئولتۇرىدۇ. قۇلاقلىرى قالقاندەك، كۆزلىرى قاسقاندەك، بېشى يوغان بۇتۇتەك، قوللىرى چىنارنىڭ شېخىدەك، بۇرنى موردەك، ئاغزى دۈڭنىڭ گۆرىدەك، يۈزى داپتەك، بۇرۇتى شاپتەك، بۇرنىنىڭ تۆشۈكى كونا قاپتەك ھەيۋەتلىك بىر مەخلۇق ! ــ دېدى.

ھاۋازخان گۆر ئوغلىنىڭ تەرىپىنى ئاڭلاپ كۈلدى. گۆر ئوغلى سۆزىنى باشلاپ:

ــ مەن بايىقى سۆزلەرنى، سەن مېنىڭ يېنىمدا ئولتۇرغانلىقىڭنى كۆرۈپ خۇش بولۇپ كېتىپ، ئۆزۈمنى گۆر ئوغلىغا ئوخشىتىپ ئېيتقان. مەن سېنى «خۇددى گۆر ئوغلىنىڭ تۇلپار ئېتىغا ئوخشاش ئاتقا مىنىۋۇرسەم» دېگەن ئارزۇيۇم بار ئىدى. شۇنى ئېيتسام سەن بۇ مىسالغا ئېلىپ ئېيتقان سۆزۈمنى باشقىچە چۈشەندىڭ. گۆر ئوغلى بىزگە يات. ئەگەر ئۇنى قولغا چۈشۈرسەم گۆشىنى قېيما ـ چېيما قىلىش ئويۇم بار، ــ دېدى.

ھاۋازخان بۇ سۆزلەرگە ئىشەندى. نامازشام بولدى. كېرەم قاسساپ قويلارنى سېتىپ پۇل قىلىپ كېلىپ، ئۇ پۇلنىڭ ھەممىسىنى گۆر ئوغلىنىڭ ئالدىغا قويدى. گۆر ئوغلى پۇلنى ئۈچكە بۆلدى، بىر بۆلىكىنى كېرەم قاسساپقا «بازارلىق» دەپ بەردى، بىر ھەسسىسىنى گۈلئايىمغا بەردى، قالغان ئۈچىنچى بۆلىكىنى ئۆزى ئالدى.

ــ سىلەر بۇ پۇلدىن ھاۋازخانغا بەرمىدى دەپ كۆڭلۈڭلارغا ئالماڭلار. مەن ئۇنىڭغا تۆت يۈز قارا قوزا ئايرىپ قويغان، ئۇ قوزىلار سېمىزلىكىدىن قۇيرۇقىنى كۆتۈرۈپ ماڭالمىدى، مەن ئۇنى بىر چوپانغا تاپشۇرۇپ كەلدىم. خۇدا نېسىپ قىلسا ئەتە ئەتىگەندە مەن ھاۋازخاننى باشلاپ بېرىپ ئۇنىڭغا قوزىلارنى كۆرسىتىمەن. ئۇ مەن بىلەن بىللە بېرىپ قوزىلارنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ قايتىپ كەلسۇن ! ــ دېدى گۆر ئوغلى. كېرەم قاسساپ كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ خوپ ! ــ دېدى.

ئۇلار زىياپەت بىلەن تاڭنى ئاتقۇزدى، تاڭ يورۇشى بىلەن كېرەم قاسساپ سەمەن يورغىسىغا مىندى. ھاۋازخاننى ئارقىسىغا مىنگەشتۇردى، قوزا كۆرۈپ كېلىشكە راۋان بولدى. ئۇلار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، گۆر ئوغلى سۇلتان گۈلئايىمغا قاراپ:

ــ ئەي سىڭلىم، كۆرۈشسەك ـ كۆرۈشمىسەك ئامان بولغىن ! ــ دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

غېرىب سىڭلىم، بۇگۈن قايتاي خوش ئەمدى،
قازا جايغا يولغا چىقتىم خوش ئەمدى.
بىر كۆرگىلى كېلىۋىدىم يىراقتىن،
يەنە قايتىپ كەلگىنىمچە خوش ئەمدى.

گۈلئايىم:

ئوتۇڭدا كاۋاپ قىلدى بىر خۇدا،
مەن قىلۇرمەن ئاھ ـ ۋاھ، خۇداغا.
سىڭلىڭنى مېھرىڭگە قاندۇرماي كەتتىڭ،
ئۇچ ـ تۆت كۈن تۇرساڭ بولمامدۇ، ئاكا؟

گۆر ئوغلى:

مېھرىڭگە مېنىڭمۇ باغرىم تويمىدى،
تىرىكلىك تۇرارغا مېنى قويمىدى.

ئامان بول، سىڭلىم، يەنە كۆرگۈچە،
بۇ يەردىن كەتمىسەم زادى بولمىدى.

گۈلئايىم:
پىراق چۈشتى بۇگۈن غېرىب سىڭلىڭغا،
پەلەك زەربە ئۈردى مېنىڭ قەلبىمگە.
قايتىپ بارساڭ ئۆز ئېلىڭگە قەمبەرباي،
«سالام» دېگىن ئاۋۋال ئاتا ـ ئانامغا.

گۆر ئوغلى:
سۆزنى سۆزگە يۇرۇشتۇرسە ئەيىب بولۇر،
گەپ قوغلىساڭ گەپ تۈگۈلۈر، كۆپ بولۇر.
سالامىڭمۇ ساقلاپ بارسام ئېيتىلۇر،
جان دىلىڭدىن «هە ـ ئە» دېسەڭ خوپ بولۇر.

گۈلئايىم:
موللىلار ئالۇرلەر دۇئەت ـ قەلەمنى،
يۇرىكىمگە سالدى ئىگەم ئەلەمنى.
سۆز بولسىمۇ سەندىن ئېيتاي قەمبەرباي،
يۇرت ئىگىسى گۆر ئوغلىغا سالامنى.

گۆر ئوغلى:
ئارا چۆلدە ئاتقا قامچا ئۇرغاندۇر،
تەقدىردە نېمە بولسا شۇنى كۆرگەندۇر.
گۆر ئوغلىغا دۇئايىسالام ئېيتىسەن،
گۆر ئوغلىمۇ نەق شۇ يەردە تۇرغاندۇر.

گۈلئايىم:
ئەي قەمبەر باي، جان سادىغا، خەلقىمگە،
غەم چۈشمىسۇن ئىگەم ئاسراپ دىلىڭغا.
بار، قەمبەرباي، سېنى هەققە تاپشۇردۇم،
بىر ـ بىر سالام دېگىن ئەهلى خەلقىمگە.

گۆر ئوغلى:
بىرنەچچىلەر تاپالمايدۇ ئىزىمنى،
خۇدا گۇۋاھ، ئاڭلا مېنىڭ سۆزۈمنى.
سەندىن بۇگۈن بىرنەرسىنى سورايمەن،
ماڭا بەرگىن بەگ هاۋازخان قوزاڭنى.

گۈلئايىم:
سەن ئۇزمىگىن تازا باغدىن گۈلۈمنى،
ئەرزىگەيمۇ مەن باغلىسام بېلىمنى.
بىزنىڭ ئەلدىن بولسا ئېيتار گۈلئايىم،
ھاۋازخان ئوغلۇم كۆرەر چەمبىلنى.

گۆر ئوغلى:
ئويلىسام، بۇ دۇنيا پانىيدۇر پانىي،
ئىلگىرى تۇغۇلغان ئادەملەر قېنى؟
مەن راستتىن ئېيتىپ كېتەي، گۈلئايىم،
سورىساڭ ئەسلىمنى چەمبىل سۇلتانى.

گۈلئايىم:
قانداق كۆرسۇن ھاۋاز بالام ئېلىڭنى؟
سۆز سۆزلەيسەن ھېچ تارتماستىن تىلىڭنى.

تىلىڭنى تارت، بىلىپ سۆزلە، قەمبەرباي،
بولمىسا، باغلىتۇرمەن ئىككى قولۇڭنى.

گۆر ئوغلى:
باھاردا گۈل ئېچىلىپ باغقا لىق تولۇر،
بۇندىن كېيىن كۆزدە ياشىڭ كۆل بولۇر.
بىلمەيمەن ئاۋۋالقىدەك سۆزۈڭنى،
كۆرگىنىم يوق بۇرۇنقىدەك يۈزۈڭنى.

گۈلئايىم:
كۆرۈشتۇم، قايتىمەن ئەمدى دېسەڭچۇ؟
ھەرنېمە بولسا ئېيتىپ كەتسەڭچۇ!
چەمبىلنىڭ سۇلتانى، خانى دېگۈچە،
ئايرىلدىڭ ھاۋازدىن ئەمدى دېسەڭچۇ؟!

دەپ، بۇ كىشىنىڭ گۆر ئوغلى ئىكەنلىكىنى بىلىپ دەرۋازىدىن يىغلاپ چىقتى. كېرەم قاسساپنىڭ ئار-قىسىدىن يۈگۈرۈپ كېتىپ بېرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

تەگكەندۇر ساڭا دالىلاردا مال،
سۆزۈمنى ئاڭلا، ئاڭا قۇلاق سال.
قوزامنى ئارقاڭغا مىندۇرۇپ ماڭدىڭ،
ساڭا يول بولسۇن، يۈرگىن بوۋا، چال.

يۈرىكىمگە سالدىڭ داغۇ ئەلەمنى،
كۆڭلۈمگە سالدىڭ ھىجرانۇ غەمنى.
ئارقاڭغا مىندۇرۇپ كېتىپ بارسەن،
نەگە ئېلىپ بارسەن ھاۋاز بالامنى؟

ماڭغان يولۇڭ ھامان ساڭا يول بولسۇن،
دۇشمەنلىرىڭ كېلىپ ساڭا ئەل بولسۇن.
ئۆلمىگەن كۆرىدۇ قىش بىلەن يازنى،
ئايرىغاندۇر ئاڭا - ئىنىدىن خۇدايىم بىزنى.

قوزا بار، دەپ بارارسەن قەمبەر بوۋاي،
قەمبەر بوۋاي دەپ، ئاخىر بولدۇڭ گۆر ئوغلى.
مېنى ئالداپ ئېلىپ ماڭدىڭ بالامنى،
خورلىمىغىن، مېنىڭ بىر تال ئوغلۇمنى.

گۈلئايىم دەر: ئاڭلا ئېيتقان سۆزۈمنى،
سارغايتتى قارا پەلەك مېنىڭ يۈزۈمنى.
قوزام، دەپ ئايرىلدىم ھاۋاز قوزامدىن،
تالاغا چىقارما ھاۋاز قوزامنى.

گۈلئايىم يۈزىنى تاتىلاپ داد - پەريات قىلدى. ئوغلىدىن ئايرىلىپ قالغىنىنى بىلىپ، گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا كەلدى.

— ئەي چىراغىم، بېلىقنىڭ تىرىكلىكى سۇ بىلەن، مېنىڭ تىرىكلىكىم ھاۋازخان بىلەن ئىدى. ئۇنى ئاۋۋال خۇداغا، ئاندىن قالسا ساڭا تاپشۇردۇم، — دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

سۆزنی ساڭا كۆيگىنىمدىن يوشۇردۇم،
ئۇلۇغلاپ ئايىغىڭغا باش ئۇردۇم.
ئاۋايلاپ ئۆستۇرگەن يالغۇز شۇڭقارنى،
پەملىمەستىن ئۇۋۇسىدىن ئۇچۇردۇم.

مەن داۋا تاپالمىدىم ئۇشبۇ يارىغا،
سېنىڭ ئېيتقان سۆزۈڭگە بولاي سادىغا.
ئەركە ئۆسكەنىدى بەگ ھاۋاز بالام،
غەزەپ بىلەن ئاي يۈزىگە قارىما!

كۆرۈپ، بىلمەپ ئىچكەنىدىڭ تۇزۇمنى،
ساڭا ئېيتاي ئەمدى پىنھان سۆزۈمنى:
ئاچچىقلىنىپ ئۇنىڭ دىلىن ئاغرىتما،
ھېيلە بىلەن ئېلىپ چىقتىڭ قوزامنى.

غېرىب قىلىپ يۇرەك ـ باغرىن داغلىما،
گۈرۈجىستان يولىنى ئاڭا باغلىما.

ھاۋازخانىنى ئەمدى ساڭا تاپشۇردۇم،
خاپا قىلىپ يالغۇزۇمنى يىغلاتما!

ھەربىر سۆزنى ئويلاپ ـ ئويلاپ قىلمەن،
ئامان ـ ئېسەن كەتمىكىڭنى تىلەيمەن.
بىر ئەر ئۆزۈڭ، ساق ـ سالامەت ئەلگە بار،
قەست قىلغانىنى ئۆلتۈرۈشكە يارايمەن.

مەن قالمەن، كەتكىن بۇندىن سالامەت،
ئەر بولساڭ ئەسلەرسەن بىزنى داۋامەت.
خۇش بولغىن تا كۆرگۈچە، گۆر ئوغلى،
بەگ ھاۋازنى ساڭا بەردىم ئامانەت.

ساق ـ سالامەت ئەمدى بۇندىن ئەلگە بار،
ھاۋاز ئۇچۇن مەن دائىما ئىنتىزار.
ئېلىپ كەتتىڭ يۈرىكىمنى، گۆر ئوغلى،
قان يىغلايمەن ھىجراندىمەن زارۇزار.

گۈلئايىم بۇ نەزمنى ئوقۇپ، زار ـ زار يىغلاپ ئامانلىق تىلەپ قالدى، گۆر ئوغلى يولۇاستەك پىر-قىراپ شەھەردىن چىقتى، كېرەم قاسساپ بىلەن ھاۋازخانىنىڭ ئارقىسىدىن يېتىپ باردى، ئۇلارغا:

ـــ ئەنە قوزا، مانا قوزا، ـــ دەپ تاغدىن كۆپ قوزىلارنى كۆرسىتىپ ئۇلارنى باشلاپ كېتىۋەردى. تۆت يۈز دېگەن قوزا يەتتە يۈز بولدى، بایاۋان قوزىغا تولدى، ھاۋازخانىنىڭ يۈرىكىگە ۋەھىمە چۈشتى، ئۇ كېرەم قاسساپقا:

ـــ بۇ ئىش ھېيلە ئوخشايدۇ، ـــ دېدى ۋە بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئۆلمىسۇن، دوستلار ئۆلمىسۇن،
دۈشمىنىڭ زادى كۈلمىسۇن.
ئاتا، بولدى قىل بۇ ئىشنى،
بۇ شۇملۇقنىڭ بېشى بولمىسۇن.

ئايىغىڭدىن ئايرىلمىغىن،
قانىتىڭدىن قايرىلمىغىن.
بۇ قوزىغا كۆپ قىزىقىپ،
ھاۋازىڭدىن ئايرىلمىغىن.

بىر چۈش كۆردۈم بۇگۈن يامان،
ھەقتائالا قىلسۇن ئامان.
بۇ قوزىغا كۆپ قىزىقما،
ئېلىپ كېتىش بولدى گۇمان.

بىرنەچچىنىڭ باغرى داغلى،
كۆرەرسەن ھىجران نە چاغلى.
قوزا دەپ ئالداپ ئېلىپ كەلگەن،
بوپ قالمىسۇن بۇ گۆر ئوغلى.

تۆت يۈز ئىدى، يەتتە يۈز بولدى،
بایاۋان قوزىغا تولدى.
ئاتا، بىردەم تۇرۇپ ئويلان،
پۇتۇن ئەتراپ قوزا بولدى.

كۆپ قورقمەن كۆزلىرىدىن،
مېڭىۋەرمە ئىزلىرىدىن.
كېچە يامان قورقىنىدىم،
ماڭا ئېيتقان سۆزلىرىدىن.

بۇنداق قوزا تولا ئىكەن،
ئۇنى چارلاپ يۈرەر ئىكەن.
بىرىپ ئەمدى قەمبەر بايغا،
شۇ قوزىلار بۇلار دېگەن.

مەنمۇ قايتاي سېنىڭ بىلە،
ئاتا مەندىن سەنمۇ كۆلمە.

سىناش ئۈچۈن قەمبەر بايدىن،
بىرىپ ھازىر جاۋاب تىلە.

ھاۋازخان دەر: قوزا قۇرۇسۇن،
كېچىكى گەپ ئەستە تۇرسۇن.
يېتىپ كەلسە قېچىپ بېقىڭ،
قەمبەربايىنىڭ يۈزى قۇرۇسۇن.

كېرەم قاسساپ ھاۋاز خاندىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

— راست دېدىڭ، — دەپ ھەيران بولدى، گۆر ئوغلىغا قاراپ، — ھەي قەمبەر باي، ئەمدى بىزگە جاۋاب بەرگىن. بىز ئىككىمىز شۇ قوزىلارنى ھەيدەپ قايتىپ كېتەيلى ! — دېدى.

گۆر ئوغلى سۇلتان كېرەم قاسساپقا:

— نېمە دەۋاتسەن؟ ! — دەپ بىر ئالىيىپ قارىدى. گۆر ئوغلىنىڭ كۆزى ئۇنىڭ يۈرىكىنى تېشىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك بولدى، بۇ كۆزنى كۆرگەن ئادەم ھەرگىزمۇ تاقەت قىلىپ تۇرالمايتتى. كېرەم قاسساپ بۇ كىشىنىڭ گۆر ئوغلى ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئۇ «بىزگە ھىيلە ئىشلىتىپ بۇ يەرگە ئالداپ ئەكەپتۇ» دەپ ئويلاپ، ئېتىنىڭ بېشىنى ئارقىسىغا بۇراپ يانماقچى بولدى.

گۆر ئوغلى سۇلتان كېرەم قاسساپقا قاراپ:

— سەن خۇنخار شاھقا نېمە ئىشنى كۆرگەن بولساڭ شۇنى دېگىن، مەن بۇ يەردە تۇرىمەن ! — دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئۇچ كۈنگىچە ئىزدىسەڭ لاچىندىن تاپ،
سەن كەلمەي بىز قەدەم قويمايمىز تەۋرەپ.
ھاۋاز بىلەن ھەر ئىككىمىز شۇندا تۇرىمىز،
شاھىڭغا «سالام» دە ئەي كېرەم قاسساپ.

مەنمۇ ئىشرەت تۇلپارىمنى چاپايىن،
رۇستەمدەك ئۇرۇشنى بۇندا قىلايىن.
شاھىڭغا «سالام»دە، ئەتىراق بېرىپ،
سىلەر كەلگۈچە يىراق كەتمەيىن.

ئۈمىدىم كۆپ، تاڭلا ھەق قىلغاي شاپائەت،
«بەندەم» دەپ يوقلىغاي ھەسرەتلىك سائەت.
بۇ يەردە ياتمەن سىلەر كەلگۈچە،
قىلماستىن كەتمەيمەن بۇندا قىيامەت.

ئۇرۇش بولسا شېرىن جاندىن كەچمەيىن،
سۇ ئورنىغا قىزىل قانىنى ئىچمەيىن؛

بۇ يەردىن كەتمەيمەن سىلەر كەلگۈچە،
دۇشمەنلەرگە نەيزىلەرنى سانجمايىن.

نېسىپ بولسا زورلۇقۇمنى بىلدۈرەي،
دۇشمەنلەرنىڭ يۈرەك ـ باغرىن تىلدۇراي.
بۇ يەردىن كەتسەڭ كەلگىن ئەي كېرەم،
قىزىل قانىنى ئۈزەڭگىدە ئاقتۇراي.

ئىگەم قويمىسۇن بىزنى دەرماندا،
خۇدايىم قىلمىسۇن بىزنى شەرمەندە.
شاھىڭغا «سالام»دە ئەي كېرەم قاسساپ،
دېمىسۇن يولۇقماي قالدىم ئارماندا.

گۆر ئوغلىدىن ئاڭلا ئۇشبۇ كالامنى،
شاھىڭغا ئېيتىپ بېرىپ مەندىن سالامنى.
سىزلەر كەلگۈچە بۇندىن كەتمەيمەن،
تىكتىم مەن بۇ جەڭگە ئۆتكۈر كاللامنى.

گۆر ئوغلی بۇ سۆزلەرنی دەپ، کېرەم قاسساپنی یولغا سالدی. هاۋازخاننىڭ قولىدىن يېتىلەپ تۇلپارنىڭ قېشىغا ئەكەلدى. گۆر ئوغلی ئۆزىنىڭ ياراغلىرىنی ئاستی ۋە هاۋازخانغا قاراپ بۇ نەزمنی ئوقۇدی:

يۈرىكىمده كۆپتی ئەلەم،
خۇشۋاخ بولدۇم، كەتتی ئۇ غەم.
بىر سۆز ئېيتاي ئاڭلا بۇنی،
تەرىپىڭنی ئاڭلاپ بالام،
كەلدىم مانا، مىن تۇلپارغا.

هاۋازخان:
مۇساپىرمەن بۇندا ئۆزۇم،
ئاتا، ئاڭلا ئېيتاي سۆزۇم.
مەن ساڭا شۇنی ئېيتاي،
هەر تەرەپته ئىككی كۆزۇم،
گۆر ئوغلی، مىنمەيمەن ئېتىڭغا.

گۆر ئوغلی:
مەيداندا ئات چالدۇرمىغىن،
پەيمانىڭنی تولدۇرمىغىن.
مېنىڭ سۆزۇمنی قايتۇرۇپ،
ئاچچىقمنی كەلتۇرمىگىن،
بەڭگۇاش هاۋاز، مىن تۇلپارغا!

هاۋازخان:
باتۇرلارنىڭ ئۇستازمەن،
شۇڭقار ئېلىنىڭ بازمەن.
ئەرمۇ ياكی خوتۇنمۇسەن؟
ئۆلتۇرسەڭ ئۆلتۇر، رازمەن،
گۆر ئوغلی، مىنمەيمەن ئېتىڭغا!

گۆر ئوغلی:
ئارقىمىزدىن لەشكەر كېلۇر،
توّت تەرەپته قورشاپ ئالۇر.
هەرقايسىسی نەيزە ئېلىپ،
بېشىمىزغا غوۋغا سالۇر،
كەلگىن، بالام، مىن تۇلپارغا.

هاۋازخان:
ئارقىمىزدىن ياتلار كەلمەي،
كەلسە تاغلار قانغا تولماي.
كەلگەن ئاشۇ قىزىلباشقا،
شىرەك بولۇپ قىلىچ سالماي،
گۆر ئوغلى، مىنمەيمەن ئېتىڭغا.

گۆر ئوغلى:
قوشۇن كېلۇر بايراق - بايراق،
دەشت - باياۋان تولار شۇنداق.
كۆپ دۇشمەننى يالغۇز ئۆزۈم،
سورۇيمەنغۇ قىلىپ تۇپراق،
بەگ هاۋازخان، مىن تۇلپارغا.

هاۋازخان:
سۆز قىلىسەن مېنى بىلمەي،
قىيامەتنىڭ كۈنى بولماي.
نەدەپ ماڭا سۆز ئاچىسەن؟
رۇستەم سۇپەت سوقۇش قىلماي،
گۆر ئوغلى، مىنمەيمەن ئېتىڭغا.

گۆر ئوغلى:
تۇلپارىمنى قايرىمايمەن،
سۆزۈڭگە كۆپ قارىمايمەن.
قېرىپتىمەن ياشلىق كېتىپ،
ئۇرۇشنى مەن خالىمايمەن،
مىنگىن، بالام، كەل تۇلپارغا.

هاۋازخان:
باتۇر بولۇپ ئۇرۇش قىلماي،
يولۋاسلاردەك يۇرۇش قىلماي،
ئۇزەڭگىدە قانلار كەچمەي،
قايتار بولساڭ تۇرۇش قىلماي،
مىنمەيمەن، گۆر ئوغلى، ئېتىڭغا.

گۆر ئوغلى:
ئوتتۇرا ياشلىق كەلدى يېتىپ.
بۇ شەھەرنىڭ لەشكىرىگە،
تۇرالمايمەن تاقەت ئېتىپ،
كەلگىن، بالام، مىن تۇلپارغا.

هاۋازخان:
مەيدان ئىچرە كىرگەن ياخشى،
دۇشمەننى خوپ قىرغان ياخشى،
ياۋنى كۆرمەي قېچىش نومۇس،
ئۇرۇش قىلىپ ئۆلگەن ياخشى،
مىنمەيمەن، گۆر ئوغلى، ئېتىڭغا.

گۆر ئوغلى:
بۇ تەلىپىڭدىن يانغان ياخشى،
بەندە تاغدىن ئۆتكەن ياخشى،
ياۋنى ئەگەر يېڭەلمىسەڭ،
ئۇرۇشماستىن كەتكەن ياخشى،
كەلگىن، بالام، مىن تۇلپارغا.

هاۋازخان:
ئەجەل يەتسە ئۆلگەن ياخشى،
تەقدىرنى كۆرگەن ياخشى،
ياۋدىن قېچىپ كۇن كۆرگۈچە،
قارا يەرگە كىرگەن ياخشى،
مىنمەيمەن، گۆر ئوغلى، ئېتىڭغا.

گۆر ئوغلى:
ئەر يىگىتلەر ئۇرۇش قىلۇر،
دۇشمەن كۆرسە يۇرۇش قىلۇر.
قىرىق مىڭ لەشكەر بېسىپ كەلسە،
يالغۇز قانداق تۇرۇش قىلۇر؟
كەلگىن، بالام، مىن تۇلپارغا.

هاۋازخان:
هاۋازخان دەر ئۇرۇش قىلماي،
دۇشمەنلەرگە قىلىچ سالماي،
خۇدا بەرسە بۇ دۇشمەندىن،

قىرىپ يۇرۇپ ئۆچۈم ئالماي،
مىنمەيمەن، گۆر ئوغلى، ئېتىڭغا.
گۆر ئوغلى:
گۆر ئوغلىنىڭ سۆزىن ئاڭلا!

ھىممەت بىلەن كەلدىم تەنھا.
ئوغۇل بولساڭ شۇنداق بول،
ھىممىتىڭگە باركاللا،
كەلگىن، بالام، مىنگىن ئاتقا.

گۆر ئوغلى ھاۋازخانىنىڭ بۇلبۇلدەك تىللىرىدىن، شېكەردەك سۆزلىرىدىن مەمنۇن بولۇپ «خۇدايا شۇكۇر» دەپ ئولتۇردى.

كېرەم قاسساپ بالىسىدىن ئايرىلىپ، قانىتىدىن قايرىلىپ، ئېتىغا قامچا سالدى، تىنماي يۇرۇپ گۈرۈجىستان شەھرىگە يېتىپ كەلدى، خۇنخار شاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ، ئۇنىڭغا بولۇپ ئۆتكەن ھەممە ۋەقەنى بايان قىلدى.

خۇنخار شاھ بۇ ۋەقەنى ئاڭلاپ ئاچچىقلاندى، دەرھال كاناي ـ سۇناي، داقا ـ دۇمباقلىرىنى چالدۇرـ دى، دەرۋازىنىڭ قانىتىدەك قىلىچ ئاسقان يىگىرمە ياش بىلەن قىرىق ياشلار ئارىسىدىكى پالۋانلىرىدىن قىرىق مىڭنى جەڭگە تەييارلىدى. ئۆزى باش بولۇپ گۆر ئوغلىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىدى، نامار پېشىن بىلەن گۆر ئوغلى تۇرغان يەرگە يېتىپ كەلدى.

گۆر ئوغلى ھاۋازخانىنى تاغقا چىقىرىپ قويۇپ، تۇلپارىنى چىرقىرىتىپ، يەر ـ زېمىنىنى گۈركىرـ تىپ، قىلىچ ـ نەيزىسىنى پارقىرىتىپ دۇشمەنلىرىگە بىر ئۆزى يالغۇز ئات قويدى.

بىسمىللا دەپ پىرلىرىنى يادىغا ئالدى، ئۇلاردىن مەدەت تىلىدى، دۇشمەنلىرىنى سۇر ـ توقاي قىلىپ قاتتىق جەڭ قىلدى؛ ئۇچ كېچە ـ كۈندۈزگىچە ئارام ئالماي، يېمەي ـ ئىچمەي جەڭ قىلدى، دۇشمەنلىرىنىڭ ھالىنى تەڭ قىلدى. ئۆزىنىڭمۇ لەۋلىرى قۇرۇدى، تەڭرىگە سېغىنىدى. يەر ـ ئاسمان ئارىسىنى تۇمان قاپلىدى. ئۇ ئاشۇ چاغدا بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئىگىمىز دۇر قادىر مەۋلان،
يۇرىكىمدە كۆپتۇر ئارمان.
شىرەك بولۇپ گۆر ئوغلى،
ئات قويدى مەيدان ئىچرە.

دۇشمىنىنى دىرىلدىتىپ،
نەيزىسىنى پىرىلدىتىپ،
تۇلپارىنى غىرىلدىتىپ،
ئات چاپتى مەيدان ئىچرە.

تەقدىردىن بولغان ئىشلار،
ئوك ۋە سولنى كۆزلەشلەر،
تىللادىن سوققان قىلىچلار،
چېپىلدى مەيدان ئىچرە.

ئۇرۇش قىلىپ چېچىپ ئوت،
دۇشمەننى قىلىپ نابۇت،
زەر قۇببا، ئالتۇن ساۋۇت،
چېچىلدى مەيدان ئىچرە.

تاماشانى كۆردى پالۋان،
دۇشمەن بولدى تالقان ـ تالقان،
ئالتۇن قۇببە، كۈمۈش قالقان،
يېيىلدى مەيدان ئىچرە.

ئۇنتۇلدى ئاش بىلەن نان،
ئۇرۇش قىلدى گۆر ئوغلى خان،
جەك ئىچىدە شىرىن جان،
چېپىلدى مەيدان ئىچرە.

يار بېشىغا قۇردى چېدىر،
يېيىلىشتى سەپكە باتۇر،
ئۇرۇش قىلىپ تاقۇر ـ تۇقۇر،
ئېتىلدى مەيدان ئىچرە.

ئۇرۇشتا پالۋان بايراقلار،
ئاستىدا ئاتلار ئويناقلار،
تىللا كەمەر بويتاقلار،
شىر بولدى مەيدان ئىچرە.

بارچە دۇشمەن بىرەك بولۇپ،
گۆر ئوغلىغا شىرەك بولۇپ،
بەزىلىرى پىلدەك بولۇپ،
خوپ ئېلىشتى مەيدان ئىچرە.

بۇ ئۇرۇشتىن ئەقلى شېشىپ،
ئاتا ـ بالىدىن ئادىشىپ،
مىنگەن ئېتى قېچىلدىتىپ،
چېپىلدى مەيدان ئىچرە.

لەشكەر چۈشتى ھەرقايانداىن،
ئەزىمەتلەر كەچتى جاندىن،
ئۇ بىر ياندىن، بۇ بىر ياندىن،
ئېتىلدى مەيدان ئىچرە.

گويا بولدى ئاخىر زامان،
دۈشمەنگە بەرمەس ئامان،
تاغنى باستى قويۇق تۈمان،
ئات قويدى مەيدان ئىچرە.

بەگلەر ئىستەر پاناھ جاي،
دەرلەر: «خۇدا ئاسرىغاي»،
ئالتۇن كاناي، كۈموش سۇناي،
يېرىلدى مەيدان ئىچرە.

دۈشمەن قىلدى ھەملىلەر،
ساۋۇت كىيگەن بەزىلەر،
قىزىل پۇپۇك نەيزىلەر،
چېچىلدى مەيدان ئىچرە.

ئازغاشتى ئەقىلدىن كۆپلەر،
پەرۋا قىلماي ئەقىل كۆپلەر.
ئەجدىھادەك كاتتا بەگلەر،
قىچقىرار مەيدان ئىچرە.

ئۇرۇش قىلدى ئەلۋان ـ ئەلۋان،
سېغىنغىنى قادىر مەۋلان،
شۇ سۇپەتتە گۆر ئوغلى خان،
قان كەچتى مەيدان ئىچرە.

گۆر ئوغلى خان شۇ تەقلىدتە تەنھا ئۇرۇشتى، دۈشمەنلەرنى ئۇيان ـ بۇيان سۈردى، قاتتىق جەڭ قىلدى. گۆر ئوغلى ئاتلىقلارنىڭ ئۈستىگە ئات قوياتتى. ئۇ ھاردى، ئۈسسىدى، چارچىدى. كېتىپ بېرىپ ئاتا ـ بوۋىلارنى ۋە ئۆتكەنلەرنىڭ روھىنى ئەسلەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئاتىمىز ئادىمى سېپى،
مەدەت بېرەر كۈندۇر بۇگۈن.
بۇگۈن يىغلار غېرىب بۇ تەن،
مەدەت بېرەر كۈندۇر بۇگۈن.

يىغلايمەن ئەينى نامازشام،
كۆڭلۈم تاپماس ھېچ ئارام،
كۈچ ـ قۇۋۋىتىم بولدى تامام،
مەدەت بېرەر كۈندۇر بۇگۈن.

كۆككە يەتتى زارلىرىم،
يۈزۈمدىن كەتتى ئارلىرىم،
قول ئۇزدۇڭمۇ، ئەي پىرلىرىم،
مەدەت بېرەر كۈندۇر بۇگۈن.

گۆر ئوغلى دەر ئاڭلا سۆزۈم،
تەلمۈردى سىلەرگە كۆزۈم،
قانداق قىلاي يالغۇز ئۆزۈم،
مەدەت بېرەر كۈندۇر بۇگۈن.

گۆر ئوغلى بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ تۇگەتكەندە كۆزىگە جەڭ مەيدانى ئىچىدە ئاق تون كىيگەن، بېشىغا ئاق دەستار ئورىغان، قىزىل يۈزلۈك، ئاق ساقاللىق بىرمۇنچە ئادەملەر كۆرۈندى، ئۇلار دۈشمەنلەر بىلەن قاتتىق جەڭ قىلاتتى، ئۇلار خۇنخار شاھنىڭ لەشكەرلىرىگە ھەر قېتىم ھۇجۇم قىلغاندا: «ئاللاھۇ ئەكبەر!» دەپ قىچقىراتتى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرى كېلىپ:

ــ ئەي گۆر ئوغلى، ئالدىرىما، تاماشا كۆر! ــ دېدى.

يەزىدىلەر بۇلارغا تەڭ كېلەلمەي، قېچىپ شەھەرگە كىرىپ كەتتى.

گۆر ئوغلى سۇلتان بۇ ئىشتىن زوقلىنىپ خۇش بولدى، ئۇ ئالتۇن ئېگەرلىك، زەر ياقىلىق تونلارنى تاماشا قىلدى. گۆر ئوغلى سۇلتان كەيپى چاغ ھالدا ھاۋازخانىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى، ئۇنىڭغا

ئالتۇن ئېگەرلىك ئولجا ئاتتىن بىرنى تەقدىم قىلدى، قالغان ئولجا ئاتلارنى ئالدىغا سالدى. يۈز ئاتقا ئولجا ئالتۇنلارنى ئارتىپ، تاغ بېشىغا چىقتى. ھاۋازخان ئارقىسىغا قاراپ يىغلىدى، يۇرتداشلىرى بىلەن غايىبانە سۆزلىشىپ، خوشلىشىپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئالدىمدا كۆرۈنەر بەتبەختىنىڭ يولى،
قانچە كۈنلۈك يول ئىكىن بىلمەيمەن چۆلى؟
ئامان بولغىن قايتا سېنى كۆرگۈچە،
ئويناپ ئۆسكەن ئانا يۇرتۇمنىڭ ئېلى.

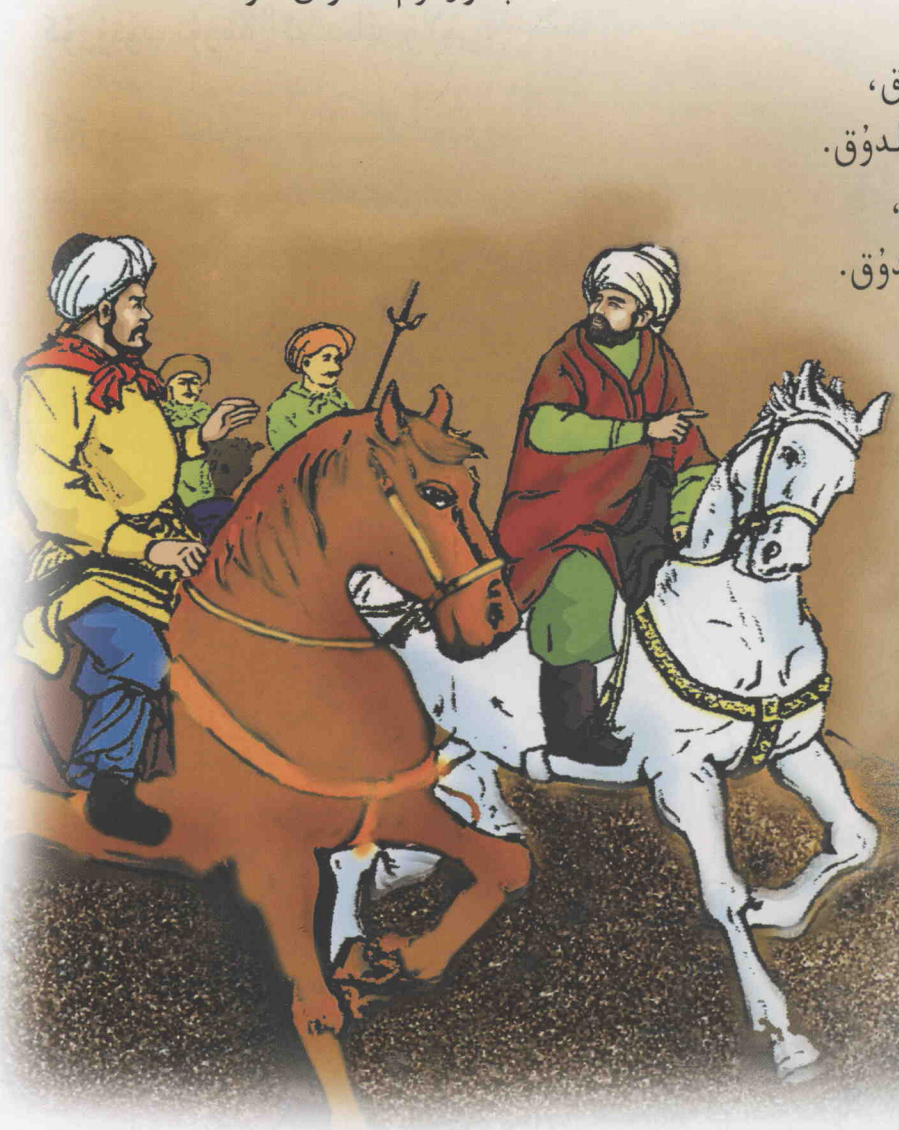
ئەرلىك سالدى بۇ بېشىمغا ھىجرىنى،
كىم كۆرۈپتۇ ئەجدىھانىڭ زەھرىنى.
ئامان بولغىن گۈرۈجىستاننىڭ شەھرى،
قانداق ئۇنتاي ئانا يۇرتنىڭ مېھرىنى.

ئامان بولغىن يەنە قايتىپ كەلگۈچە،
ئاق سۈت بەرگەن ئايىم خۇش قال، كۆرگۈچە.
ۋەيران كۆڭلۈم بۇگۈن قاينار ئۆزگىچە،
ئېسەن بولساق كۆرۈشەرمىز ئۆلگۈچە.

ئاچچىقلىنىپ قارىمىدىم ئۇنىڭ بەستىگە،
مەن بارارمەن گۆر ئوغلىنىڭ يۇرتىغا.
غېرىبلىقتا يىغلاپ قالدى بىر ئانام،
ئانام رازى بولسۇن بەرگەن سۈتىگە.

كۈچ قۇرامدا قانىتىمدىن قايرىلدىم،
يۈرەكتە داغ، مەن بېغىمدىن ئايرىلدىم.
ئامان بولۇڭ بارچە ئاكا ـ ئىنىلەر،
ئارمان بىلەن مەن سىلەردىن ئايرىلدىم.

قۇلاق سالغىن مەن ئەيلىگەن ناۋاغا،
جانۇ دىلىم بارچىڭىزغا ساداغا.
كۆرىمەنمۇ، كۆرمەيمەنمۇ سىزلەرنى،
ئامانەت تاپشۇردۇم سىزنى خۇداغا.

ئامانلاشماي بىزلەر شۇنداق ئايرىلدۇق،
غېرىب سىڭلىم سۆندى قانات، قايرىلدۇق.
كۆرۈشكۈچە ئارمان بىلەن زارلىدۇق،
ئېسەن بولساق كۆرۈشەرمىز بىز، دېدۇق.

ئوت تۇتاشتى بەگ ھاۋازنىڭ ئىچىگە،
مەن قارارمەن ئەمدى قايسى كىشىگە.
سالاممنى ئېلىپ كېلەر تۇرنىلار،
ئاتام رازى بولسۇن تەقدىر ئىشىگە.

هاۋازخان بۇ نەزمنى ئوقۇپ بولۇپ يىغلاپ گۆر ئوغلىغا قوشۇلۇپ تاغ بېشىدىن چۈشتى، چەمبىلگە قاراپ راۋان بولدى. يول بېسىپ، چۆلنى كېسىپ چەمبىلگە كەلدى. چەمبىلنىڭ پەشتاقلىرىنى كۆردى. گۆر ئوغلى هاۋازخانغا قاراپ، بۇ يەرلەرنىڭ باغلىرىنىڭ، تاغلىرىنىڭ، كۆللىرىنىڭ، پەشتاقلىرىنىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ، بىر ـ بىرلەپ كۆرسىتىپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

خۇدا بولدى مەن غېرىبقا مېھرىبان،
مەيداندا ئاقتۇردۇم سۇدەك قىزىل قان.
مەن ئايلىناي بويۇڭدىن مىڭ چىراغىم،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلا بۇنى، هاۋازخان.

قۇلاق سالغىن، هاۋازخان، ئاتاڭ تىلىگە،
غېرىب بولۇپ چۈشتۇم چەمبىل ئېلىگە.
بويۇڭدىن ئۆرگۈلەي، ئوغلۇم هاۋازخان،
كۆزۈڭ ئاچقىن، كەلدۇق چەمبىل ئېلىگە.

ئەنە كۆرۈندى چەمبىلنىڭ باغى،
بۇلبۇللار قونۇپ، ئۇچارلار زاغى.
كۆزۈڭ ئېچىپ يەر ـ سۇيىنى تونۇغىن،
كۆرۈنۈپ تۇرغان ئەلنىڭ بۇلاغى.

كۆزۈمنى تۇتۇپتۇ چاڭنىڭ غۇبارى،
يىراقتىن كۆرۈنەر چەمبىل مۇنارى.

كۆزۈڭنى ئېچىپ قارا، بەگ هاۋاز،
پارقىراپ كۆرۈنگەن چەمبىلنىڭ دارى.

تولا قاراپ ئاقتى كۆزۈمنىڭ ياغى،
بىر تاش كېلىدۇ چەمبىل ئۇزاغى.
مۇنارە قېشىدا ئەڭ چوڭ كۆرۈنگەن،
پارچىسىدۇر مەدرىسىنىڭ پەشتاغى.

باغلانسۇن، هاۋازخان، دۇشمەننىڭ قولى،
بىز كېلىۋاتقان جاي چەمبىلنىڭ چۆلى.
شۇكۇر لىللاھ ئەمدى كەلدۇق چەمبىلگە،
ئەنە، ئۇ كۆرۈنگەن ئۆردەكنىڭ كۆلى.

ئات چېپىشقا ئەپلىك ئۆردەك دالاسى،
ئويناپدۇ ئۆردەكنى بەگلەر بالاسى.
گۆر ئوغلى دەر: كەلدۇق چەمبىل ئېلىگە،
ئالدىمدا تۇرغان چەمبىل قەلئەسى.

گۆر ئوغلىنىڭ سۆزىنى ھاۋازخان ئاڭلاپ كېلىۋاتقاندا، چەمبىل شەھىرىنىڭ چوڭ ـ كىچىك ئەمەلدارلىرى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ قارشى ئالدى ۋە:

ـــ ھارماڭ، تۆرەم! ـــ دەپ گۆر ئوغلى ھەم ھاۋازخانلار بىلەن كۆرۈشتى، ئۇلار ھەققىدە ياخشى تىلەكلەرنى تىلەپ دۇئا قىلىشتى.

ھاۋازخاننىڭ قەددى ـ قامىتىگە، سۇلايمانەك سۆلىتىگە، قەلەمدەك قېشىغا، شېكەردەك سۆزىگە، ئالمىدەك مەڭزىگە قارىشىپ پۈتۈن شەھەر خەلقى:

ـــ ئادەمزاتتىنمۇ شۇنداق پاكىز زات ۋۇجۇدقا كېلىدىكەن، بۇ يىگىت كىشىلەرنىڭ تەرىپلىگىنىچە بار ئىكەن، ـــ دەپ ئۇنىڭ ھۆسنىگە تەھسىن ـ ئاپىرىن دېيىشتى.

شۇ چاغدا گۆر ئوغلىنىڭ ئاغا يۇنۇس پەرى باشلىق ھەممە خوتۇنلىرى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. ئۇلار گۆر ئوغلىنى كۆرۈپ خۇشال بولۇشتى، ئاغا يۇنۇس پەرى ئېتىدىن چۈشۈپ بېرىپ ھاۋازخانىنى «ئوغلۇم» دەپ بېشىغا ئېلىپ كۆتۈردى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھاۋازخانىنى ئېلىپ چەمبىلنىڭ شەھىرىگە كىردى. ھەممىلىرى خۇشال ـ خۇرام بولۇشتى. گۆر ئوغلى ھاۋازخانىنى تۆت يۈز يىگىتنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئەكېلىپ ئولتۇرغۇزدى. ئۇنىڭ كۆڭلى غەمدىن خالاس بولدى. يىگىتلەرنىڭ ئالدىدا ئۇنى خۇش قىلىش ئۈچۈن ئوق قولىغا بىر ئاياق شارابنى ئالدى. ھاۋازخانغا قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

سەنسەن مېنىڭ قىزىلگۈلۈم،
بەلكى مېنىڭ جانۇ دىلىم،
بەگ ھاۋازخان ئەزىز ئوغلۇم،
قوزام، تالدۇرما ـ تالدۇرما.

غازات قىلغىن شىردەك بولۇپ،
دۇشمەن قالسۇن يەردەك بولۇپ،
جەننەت ئىچىدە ھۆردەك بولۇپ،
قوزام، تالدۇرما ـ تالدۇرما.

كۇندەك نۇرلۇق يۈزۈڭ تاۋلاپ،
دۇشمەن ئارىسىنى ئارىلاپ،
يىگىتلەرنى سەرخىل تاللاپ،
گۈلۈم سولدۇرما ـ سولدۇرما.

دۇشمەن چەكسۇن قايغۇ ـ مېھنەت
قىرىق پادىشاھ ساڭا ئۇلپەت،
بۇدۇر ساڭا بىر غەنىيمەت،
قوزام، تالدۇرما ـ تالدۇرما.

گۆر ئوغلى دەر شۇكۇر لىللا،
ھاۋاز ئوغلۇم ساڭا دىلخا،
پانى ئېرۇر ئۇشبۇ دۇنيا،
بالام تالدۇرما ـ تالدۇرما.

ھاۋازخان گۆر ئوغلىدىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ خۇش بولدى، ۋاقتى چاغ ھالدا يىگىتلەر قاتاردا ئولتۇرۇپ شاراب ئىچىشتى. گۆر ئوغلى ھاۋازخاننىڭ بېشىغا ئالتۇن تاج كىيدۇردى، بېلىگە ئالتۇن كەمەر باغلىدى، شاھانە تون كىيدۇردى. ئۆزىنىڭ ھۆكۈمرانلىق مۆھرىنى ئۇنىڭ قولىغا بەردى، پۈتۈن شەھەرنى ئۇنىڭغا بېرىپ ئۇنى سۇلتان قىلدى. بۇ ئىشلار يىگىتلەرنىڭ كۆڭلىدىكىدەك بولۇپ، ھەممىسى مۇراد ـ مەقسەتلىرىگە يېتىشتى.

ئەمدى سۆزنى بىز قاراخان پادىشاھتىن ئاڭلايلى:

قاراخان پادىشاھنىڭ قىرىق مىڭ لەشكىرى بار ئىدى. يەنە زەينەپشاھ ئايىم دەپ بىر قىزى بار

ئىدى. گۆر ئوغلى يىگىرمە بىر كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ ھاۋازخانغا ئۇنى ئېلىپ بەردى. ئۇنىڭدىن بىر قىز، بىر ئوغۇل تۇغۇلدى. ئوغلىنىڭ ئېتىنى ئېلىخان، قىزنىڭ ئېتىنى نۇرخان قويدى.

بىر كۈنى گۆر ئوغلى سۇلتان قول ئاستىدىكى شاھلارغا قاراپ:

ــ ئەي پادىشاھلار، توقسان لەك لەشكەر جەمئىي بوپتۇ. بىز بۇ كۈچ بىلەن شەھەرلەرگە داڭقى كەتكەن دانىيات دېگەن پالۋاننىڭ شاختار دېگەن شاھى بىلەن شەھرىنى قولغا چۈشۈرسەك، ــ دېدى. ئۇلار بۇ سۆزنى ماقۇل كۆرۈپ يولغا چىقتى. لەشكەرلەر كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ، تەجەن دەرياسىنىڭ بويىغا يېتىپ كېلىشتى. شۇ چاغدا گۆر ئوغلىنىڭ تاغىسى ئەھمەدخان:

ــ ئەي گۆر ئوغلى، شەھەر يالغۇز قالدى. شەھەرنى ساقلىغىلى بىر كىشى بىلەن لەشكەر ئەۋەتسەك ! ــ دەپ تەكلىپ بەردى. گۆر ئوغلى:

ــ كىمنى ياندۇرساق بولار؟ ! ــ دېدى.

ئەھمەدخان:

ــ مانا بۇ ھاۋازخاننى ياندۇرايلى ! ــ دېدى. گۆر ئوغلىنىڭ بۇ سۆزگە ئاچچىقى كەلدى.

ــ ئەي ساقىلى ئاقىرىپ تېخى دىلى ئاقارمىغان تاغام، مېنىڭ پىرى ئۇستازلىرىم چۈشۈمدە سېنىڭ كۆرگەن ۋە كۆرىدىغان دۆلىتىڭ كېرەم قاسساپنىڭ ئوغلى ھاۋازخاننىڭ پېشانىسىدە دەپ بېشارەت بەرگەن. مەن شۇنچە لەشكەرلەر بىلەن ھاۋازخاننىڭ ھەمراھلىقىدا بۇ جەڭگە كېتىۋاتسام، سەن شۇنى كۆرۈپ تۇرۇپ يەنە ھاۋازخاننى ياندۇرساق دەيسەن. شۇ سۆزۈڭ ئۈچۈن مەن سېنى قىرىق ئاتلىق لەشكەر بىلەن شەھەر ساقلاشقا ياندۇرىمەن ! ــ دېدى.

ئەھمەدخان كۆپچىلىك ئالدىدا ئىزا تارتتى، لېكىن ئۇنىڭ قىرىق ئاتلىق لەشكەرنى ئېلىپ ئارقىسىغا يانماي ئىلاجىمۇ يوق ئىدى. چۈنكى گۆر ئوغلى سۇلتان دېگەن سۆزىدىن يانمايدىغان ئادەم ئىدى. ئەھمەدخان ئارقىسىغا ياندى. ئۇ يولدا كېلىۋېتىپ، ئۆز ـ ئۆزىگە: «خەپ ! مەن سېنىڭ قىلغىنىڭغا شەھەرگە قايتىپ بېرىپ ئۇنى خانۇەيران قىلىۋەتمىسەم، ئەھمەدخان دېگەن ئېتىمنى ئۆچۈرۈۋېتىمەن !» دېدى. ئۇ بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ چەمبىل شەھىرىگە كەلدى. دەرۋازىنى قاقتى، دەرۋازىۋەنلەر:

ــ مەزگىلسىز دەرۋازىنى ئۇرغان كىم ؟ ! ــ دەپ سوردى. ئەھمەدخان:

ــ مېنى گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخان شەھەرنى ساقلىغىلى ياندۇردى، مەن ئەھمەدخانمەن، دەرۋازىنى ئېچىڭلار ! ــ دېدى، دەرۋازىۋەنلەر:

ــ بىز گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخاندىن باشقا كىشىلەرگە بۇنداق چاغدا دەرۋازىنى ئاچمايمىز ! ــ دەپ جاۋاب بېرىشتى. ئەھمەدخان:

ــ مەن شۇلارنىڭ بۇيرۇقى بىلەن شەھەر ساقلىغىلى كەلدىم ! ــ دېدى. دەرۋازىۋەنلەر:

ــ ئۇنداق بولسا، بىز ئاغا يۇنۇس پەرى بىلەن زەينەپشاھ ئايىمدىن سورايلى ! ــ دېيىشتى، ئۇلار كېلىپ ئىككى ئايىمدىن:

ــ ئەھمەدخاننى گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخان شەھەر ساقلاشقا ئەۋەتىپتۇ. دەرۋازىنى ئاچمىزمۇ؟ ئۇلار شەھەرگە كىرسۇنمۇ؟ ! ــ دەپ سوردى، ئىككى ئايىم:

ــ ئۇلار ئەۋەتكەن بولسا كىرسۇن. ئۇلارسىزمۇ شەھەر تىنچ ئىدى، ــ دەپ جاۋاب بېرىشتى. دەرۋازىۋەنلەر دەرۋازىنى ئاچتى، ئەھمەدخان شەھەرگە كىرىپلا:

ــ زامانى زامان كىمنىڭ زامانى؟ ئەھمەدخاننىڭ زامانى ! ــ دەپ ئۆزىنى پادىشاھ ئېلان قىلدى.

ناغرا، كاناي ـ سۇنايىنى ئۆزىنىڭ نامىغا چالدۇردى. خەزىنىلەرنى ئېچىپ بۇلاڭ ـ تالاڭغا قويۇپ بەردى. يېڭى ئۆسمۇر ئون ئالتە ياشلىق ۋە يىگىرمە ياشلىق يىگىتلەردىن ئون ئىككى مىڭنى لەشكەرلىككە ئالـ دى. بۇلارنىڭ خىراجىتىنى، كىيىم ۋە قورال ـ ياراغلىرىنى گۆر ئوغلى سۇلتان بىرنەچچە شەھەردىن ئەكەلگەن ئولجىلاردىن بەردى.

گۆر ئوغلى ۋە ھاۋازخانىنىڭ خوتۇنلىرىدىن ئاغا يۇنۇس پەرى ۋە زەينەپشاھ ئايىمنى ئەھمەدخان دارغا ئاسماقچى بولدى. شەھەردىكى مويسىپىتلەر، چوڭلار ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ ئەي ئەھمەدخان، سەن سارايڭ بولدۇڭمۇ؟ گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخان ئۆلسىغۇ بۇ ئىشلار ئۆتۈپ كېتەر. ئەگەر ئۇلار بۇ جەڭلەردىن غەلىبە بىلەن تىرىك قايتىپ كەلسە قانداق قىلىسەن؟ ئۇلارغا، قارا ـ خانغا نېمىدەپ جاۋاب بېرىسەن؟ سەن خاپا بولسايڭ گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخاندىن خاپا بوپسەن، بۇ ئا ـ يالىلاردا نېمە گۇناھ ۋە نېمە ئۆچۈڭ بار؟! بۇلارنى قويۇپ بەرگىن. بېشىنى ئېلىپ شەھەردىن چىقىپ كەتسۇن، كۇنىنى ئالسۇن! ــ دېيىشتى. ئەھمەدخان بۇ ئىككى ئايىمنى يالاڭئاش، يالاڭ ئاياغ ھالدا ئۇرۇپ، ئىزا ـ ئاھانەت قىلىپ شەھەردىن قوغلاپ چىقاردى. جاكارچىنى چىقىرىپ:

ــ شەھەر ئاھالىسىدىن ھېچ كىشى ئاغا يۇنۇس پەرى بىلەن زەينەپشاھ ئايىمغا ۋە ئۇنىڭ ئىككى باـ لىسىغا بىرەر توقاچ ياكى بىرەر چىنە سۇ بەرمەسۇن. ئەگەر بۇ پەرماننى ئاڭلىماي، ئۇلارغا كىمدەكىم نان ۋە باشقا نەرسە بەرسە، ئۇ كىشىنىڭ بېشى ئۆلۈمگە، مال ـ مۈلكى تالان ـ تاراجغا كېتىدۇ! ــ دەپ جاكار قىلدۇردى. ئۇلار:

ــ بىزلەر بۇ قارا يۇزنىڭ ئالدىدا خەلقتىن ئاش ـ نان، سۇ تىلەپ ئۇلارنى بالاغا قويغۇچە چۆلگە چىقىپ كېتەيلى. ئەجىلىمىز يەتسە شۇ يەردە ئۆلەيلى. ئۇلار بىزنىڭ ئۆلۈكىمىزنىمۇ كۆرمەسۇن! ــ دەپ

يىغلىشىپ چەمبىلىنىڭ دەرۋازىسىدىن چىقىپ كېتىشتى. ئۇچ تاش يول يۇرۇپ بىر باينىڭ ھويلىسىغا يېتىپ كەلدى. بۇ كىشى گۆر ئوغلىنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن باي بولغان ئادەملەرنىڭ بىرى ئىدى. بۇ يەر-دىن ئۆتسىلا قاقاس چۆلگە كىرىپ كېتەتتى. ئۇلار:

ــ بۇ ئۆيگە كىرەيلى، نان بەرسە ئەجەب ئەمەس، ــ دېيىشىپ مەسلىھەت بىلەن ئىككى بالىنى كىر-گۈزدى. بۇ بالىلار ھويلىغا كىرگەندى، باي بۇلارغا:

ــ ئەي شۇملار، مېنىڭمۇ تەئەللۇقاتىمنى بۇلاڭ ـ تالاڭغا قويايى دەمسەن؟ يوقال كۆزۈمدىن! ــ دەپ ئىككىسىگە ئىككى قامچا سالدى. بالىلار يىغلىشىپ قايتىپ چىقتى. باينىڭ ئاۋازى بىلەن بالىلىرىنىڭ يىغىسىنى ئاڭلىغان بۇ ئىككى ئايال:

ــ ئەي رەھىمسىز باي، بۇ كىچىك بالىلارغا سالغان قامچىنى بىزگە سالساڭ بولمامدۇ؟ بۇلاردا نېمە گۇناھ بار؟ بۇلارنى سېنىڭ ھويلاڭغا بىز كىرگۈزگەن، خۇدا نېسىپ قىلسا ئىككى قامچىغا يۈز قامچا ئۇردۇر-مىساق ئايىم ئېتىمىز قۇرۇسۇن! ــ دەپ قەسەمياد قىلىشتى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئىككى ئايال بالىلارنى يېتىلەپ زار ـ زار يىغلاپ چۆلگە چىقىپ كېتىپ بېرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

پەرۋەردىگار، رەھنەما، قۇدرىتىڭ كەڭ، خۇدايا،
بىز بىچارە قۇلۇڭغا رەھىم قىلغىن، خۇدايا.

گۆر ئوغلىنىڭ ھەسرىتىنى يار قىلىپسەن، خۇدايا،
ئوچۇق يۈزۈڭ كۆرمەككە زار قىلىپسەن، خۇدايا.

بۇ چۆللەردە بىز غېرىب، رەڭگىرويلار سارغىيىپ،
دەرگاھىڭغا يالۋۇرۇپ زار يىغلايمىز، خۇدايا.

سەھەرلەردە ئويغىنىپ، ئۇمىد بىلەن تولغىنىپ،
كۆزلەر ياشقا لىق تولۇپ، قان يىغلايمىز، خۇدايا.

بىر ئوت پەيدا بولۇپتۇ، كۆڭۈل غەمگە تولۇپتۇ،
باغرىمىزنى تىلىپتۇ رەھىم قىلغىن، خۇدايا.

يۈرەكلەردە دەردلەر كۆپ، بىر دەپتەرگە سىغمايدۇ،
دەردمەنلەرنىڭ قەدرىنى بىرەر ئىنسان بىلمەيدۇ.

سەندىن ئۆزگە كىمىم بار، ئاغا يۇنۇس يىغلايدۇ،
يا ئىلاھ، پەرۋەدىگار رەھىم قىلغىن، خۇدايا.

بۇلار چۆلگە چىقىپ كەتكەندىن كېيىن باينىڭ خوتۇنى ئېرىگە:

ــ ئەي دىلى قاتتىق باي، شۇ ئايالالار ۋە بىچارە بالىلارغا بەش ـ ئالتە نان بەرسەڭ يامان بولارمىدى؟ ــ دەپ قولىغا بەش ـ ئالتە نان ئېلىپ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئىزدەپ ماڭدى. ئىككى تاش يول يۈرۇپ ئۇلارغا يېتىشتى، ئەكەلگەن نانلىرىنى بەردى، يەنە ئىككى قاپاق سۈمۈ بەردى. ئۇلار بۇ ئوزۇقلۇقلارغا يېتىشىپ خۇشال بولۇشتى، ئاز ـ تولا ماغدۇرىغا كېلىپ يەنە يولغا چۈشۈشتى.

ئاغا يۇنۇس پەرى، زەينەپشاھ ئايىم، ئېلىخان، نۇرخان دېگەن ئىككى بالا بىلەن بۇ چۆلدە سەككىز كۈن يول يۈردى. ئۇلار شۇ يۈرۈشتە بىر تاغنىڭ ئېتىكىگە يېتىپ بارغاندا، ئاغا يۇنۇس پەرى ھوشىدىن كەتتى. يەنە ئازراق مېڭىپ زەينەپشاھ ئايىممۇ ھوشىدىن كېتىپ يىقىلدى. ئىككى بالا يېتىلىشىپ يەنە يېرىم تاش يول مېڭىپ بىر تاغنىڭ ئۈستىگە چىقتى. ئۇلار تۆت تەرەپكە قارىغاندى، قىبلە تەرەپتىن كۆزىگە بىر چېدىر كۆرۈندى. بالىلار بۇنى كۆرۈپ يىغلاشتى. يېتىلىشىپ چېدىر تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئۇلارمۇ چېدىرنىڭ تۈۋىگە بېرىپ يىقىلدى.

بۇ چېدىر خالدار بايۇەچچىنىڭ چېدىرى ئىدى. ئۇنىڭ خوتۇنى چېدىردا ئولتۇراتتى. قۇلىقىغا بىر ناله ـ پەرياد ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ تاشقىرىغا چىقىپ، ھالىدىن كېتىپ يىقىلغان ئىككى بالىنىڭ

ئىگراۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ ئايال بۇ ئىككى بالىدىن:

ــ سەن نېمە جانسەن؟ جىنمۇسەن؟ ئادەممۇسەن؟ بۇ يەرگە نەدىن پەيدا بولۇشتۇڭ؟ بۇ ئادەمزاتنىڭ ئايىغى تەگمەيدىغان يەر ئىدى ! ــ دېدى.

ھالىدىن كەتكەن بالىلار يىغىدىن ئۆزىنى توختىتالمىدى، گەپمۇ قىلالمىدى. ئۇ ئايال بۇلارنىڭ ئالدىغا داستىخان ئاچقىچە تائام قويدى. ئۇلار ئاغزىغا بىر لوقمىدىن تائام سالغاندىن كېيىن، ئانىسىنىڭ ۋە چوڭ ئانىسىنىڭ چۆلدە ئاچلىقتىن يېتىپ قالغانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ ھاۋازخانىنىڭ بالىلىرى ئىكەنلىكىنى ئېيتىشتى. ئۇ ئايال بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

ــ ۋاي ئىسىت ! ــ دەپ نان، سۇ ئاچىقىپ ئىككى بالا بىلەن يولغا چىقتى، بىر سائەت يول يۈرۈپ زېمىنپاشاھ ئايىمنىڭ ئالدىغا كەلدى، قارىسا ئاپتاپتەك بىر مەلىكە چۆلدە ھوشسىز يېتىپتۇ. خالدار بايۇچچىنىڭ خوتۇنى زېمىنپاشاھ ئايىمنىڭ بېشىنى تىزىغا ئالدى. ئۇنىڭ ئاغزىغا پاختىدا سۇ تېمىتتى. ئۇ ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچتى. «خۇدايا شۈكۈر» دەپ ئورنىدىن قوپۇپ خالدار بايۇچچىنىڭ خوتۇنى بىلەن تونۇشتى. يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، ئاغا يۇنۇس پەرى بار جايىنى كۆرسەتتى. ئۇلار بىرلىكتە ئاغا يۇنۇس پەرى بار جايىغا باردى. بىرى بېشىنى يۆلىدى، يەنە بىرى پاختىدا ئاغزىغا سۇ تېمىتتى. ئاغا يۇنۇس پەرىمۇ ھوشىغا كەلدى، «خۇدايا شۈكۈر» دەپ ئورنىدىن قوپۇپ خالدار بايۇچچىنىڭ ئايالى بىلەن تونۇشتى. بىرىدىن كېيىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر ـ بىرلىرىنىڭ قولىنى تۇتۇشۇپ چىدىرغا قاراپ ماڭدى.

بۇ مەزگىلدە خالدار بايۇچچە شىكارغا چىقىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئۆيدىن قايتىپ چىدىرغا يېتىپ كەلدى، لېكىن خوتۇنى ئادەتتىكىدەك ئۇنىڭ ئالدىغا چىقمىدى، ئۇنىڭ ئېتى قاتتىق كىشنىدى. خوتۇن يەنە چىقمىدى. ئۇ ھەر دائىم شىكارغا چىقىپ قايتىپ كەلسە، ئات بىر قېتىم كىشنىگەن ھامانلا خالدارنىڭ خوتۇنى چىدىردىن چىقىپ ئۇنىڭدىن ئەھۋال سوراپ ئېتىنى ئالاتتى. بۇ نۆۋەت ئات ئۈچ قېتىم كىشنىدى، خوتۇننىڭ دىدارىمۇ كۆرۈنمىدى. خالدارنىڭ ئاچچىقى كەلدى. ئۇ غەزەپ بىلەن چىدىرغا كىردى. قارىسا خوتۇن يوق، خالدارنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشتى. ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە: «بۇ خوتۇننىڭ بۇ يەردە ئاشنىسى بار ئىكەن، ئۇ بۈگۈنكى ۋاقىتنى غەنىيمەت بىلىپ شۇنىڭ قېشىغا كەتكەن ئوخشايدۇ» دېدى. چىدىردىن چىقىپ ئېتىغا مىندى. «ئەگەر ئاسمان بىلەن يەرنىڭ ئارىلىقىدىلا بولساڭ سېنى ئىز ـ دەپ تېپىپ، كۆرگەن يېرىمدىلا نەيزەمنىڭ ئۇچىغا سانجىپ كۆتۈرۈپ كەلمىسەم خالدار ئىسمىم قۇرۇ ـ سۇن !» دەپ قەسەم قىلىپ، ئېتىنى تاغ ئۈستىگە قارىتىپ چاپتى.

قارىسا خوتۇنى ئىككى ئايال ۋە ئىككى بالا بىلەن چۆلدە كېلىۋاتقان، ئۇ خوتۇننى كۆرۈپ: «سېنى شۇ مېھمانلىرىڭ بىلەن نەيزەمنىڭ ئۇچىغا سانجىپ ئالمىسام !» دەپ ئات قويدى.

خالدارنىڭ نەيزىسىنى يانتۇ قىلىپ ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن خوتۇنى:

ــ ئەي ئەدەپسىز، بۇ سېنىڭ نېمە قىلغىنىڭ؟ بەگلەرنىڭ بېگى، خانلارنىڭ تاجدارى ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ خوتۇنى، كېلىنى، نەۋرىسى كەلدى. نەيزەڭنى يىغىپ ئاتتىن چۈش ! ــ دېدى.

خالدار ئەجەبلىنىپ:

ــ ئەي خېنىم، بۇ قانداق گەپ؟ راست دەۋاتامسەن ياكى چاقچاقمۇ؟ ــ دەپ سورىدى. خالدارنىڭ خوتۇنى:

ــ پۈتۈن ئەتراپقا داڭقى، ئاۋازى، شۆھرىتى پۈر بولۇپ تارقىلىپ كەتكەن ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ خوتۇنى، كېلىنى، نەۋرىسىنىڭ قەدىمى بىزنىڭ بۇ يەرلەرگە يېتىپتۇ. مانا بۇ شۇ كىشىلەر، ــ دەپ كۆرسەتتى. خالدار بايۇچچە خوتۇنىدىن بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ:

— راست شۇنداق بولسا، مەرھەمەت. مەن ئالدىڭلاردا بېرىپ چېدىرنى تۇزەپ، كىگىز ـ بىساتلارنى سېلىپ تۇراي ! — دەپ ئېتىنى چاپتۇرۇپ كەتتى. ئۇ چېدىرغا يېتىپ كېلىپ، بېقىۋاتقان بىر بورداق قوينى سويدى. «ئۇلار مەندىن قورۇنۇپ قالمىسۇن» دەپ ئۆزىگە چېدىرنىڭ ئارقىسىدىن جاي راسلىدى. خالدارنىڭ خوتۇنى مېھمانلارنى باشلاپ كېلىپ ئەدەپ ـ قائىدىگە مۇۋاپىق ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن ئۇلارغا زىياپەت بەردى. بېشىدىن ئۆتكەننى سۆزلەشتى. بەش ـ ئالتە كۈن شۇنداق ئۆتتى. كۈنلەردىن بىر كۈنى خالدارنىڭ ئويىغا مۇنداق بىر خىيال كەلدى: «گۆر ئوغلىنىڭ خوتۇنى، كېلىنى بىزنىڭ ئۆيدە بولـ غاندىكىن، مەن كارۋان يولىغا چىقىپ سودىگەرلەردىن گۆر ئوغلىغا تەۋە باج ـ خىراجەتلەرنى ئېلىپ، ئۇنى بۇلارغا خىراجەت قىلىپ بېرەي» دېدى. ئېتىنى توقۇپ مىندى، بېشىغا ئالتۇن قالپىقىنى كىيدى، قولىغا ئۆتكۈر نەيزىسىنى ئالدى. كارۋانلار ئۆتىدىغان چوڭ يولنىڭ بويىغا كېلىپ ئولتۇردى. بىر سودىـ گەر بار ئىدى، ئىسمىنى مىيلى دەيتتى. ئۇ بەش يۈز قېچىردا ئىسپاھاندىن چەمبىلگە، چەمبىلدىن شاخـ تارنىڭ شەھىرى جەيھۇنغا مال يۆتكەپ كارۋانلىق قىلاتتى. ئۇنىڭ سەكسەن خىزمەتكارى بار ئىدى. خالدار يولنىڭ بويىغا چىققاندا شۇ كېلىپ قالدى. ئۇ سودىگەرگە:

— ئەي مىيلى، بۇ مالنىڭ بېجىنى قانداق قىلىسەن؟ — دەپ سورىدى.

سودىگەر:

— گۆر ئوغلىغا بېرىمەن، — دېدى.

خالدار:

— ئۇنداق بولسا باجنى ماڭا بېرىسەن ! — دېدى. سودىگەر:

— نېمە ئۈچۈن؟ ! — دەپ سورىدى.

خالدار:

— گۆر ئوغلىنىڭ خوتۇنى، كېلىنى، نەۋرىسى مېنىڭ ئۆيۈمدە، مەن سەندىن بۇ باجنى ئېلىپ شۇلارغا خىراجەت قىلىمەن ! — دەپ جاۋاب بەردى.

سودىگەر:

— سەندەك بىر پادىچىنىڭ ئۆيىدە ئۇلار نېمىش قىلىدۇ؟ سەندەك پادىچىنىڭ گۆر ئوغلىغا تېگىشـ لىك باجنى ئېلىشقا ھەققىڭ يوق، — دېدى.

خالدار:

— گۆر ئوغلى ۋە ھاۋازخانىنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرى مېنىڭ ئۆيۈمدە دېدىمغۇ ! بۇ باجنى سەندىن ئالسام شۇلارغا خىراجەت قىلىمەن، — دېدى.

سودىگەر:

— مەن باجنى گۆر ئوغلى ۋە ھاۋازخاندىن باشقا ھېچكىمگە بەرمەيمەن ! — دېدى.

خالدار ناھايىتى كېلىشكەن پالۋان ئىدى. ئۇنىڭ يۈرىكى قاپتەك ئىدى. بەدەن گۆشلىرىمۇ مۇشـ تەك، كاللىدەك ھۇرپىيىپ چىققانىدى. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ:

— ئۇنداق قىلما ! باجنىڭ قىرىقتىن بىرىنى ماڭا بەرگىن ! — دېدى.

سودىگەر:

— ياق ! — دېدى.

خالدار:

— ئۇنداق بولسا سەكسەندىن بىرىنى بەرگىن ! — دېدى. سودىگەر بۇنىڭغىمۇ ئۇنمىدى. ئەكسىچە خىزمەتكارلىرىغا:

— خالدارنى تۇتۇڭلار ! — دەپ بۇيرۇق قىلدى. چاكارلار ئۇنى تۇتۇشقا يۇگۇرۇشتى. خالدارنىڭ غەزىپى ئۆرلىدى. قولىغا نەيزىسىنى ئېلىپ، چاكارلاردىن ئوتتۇز ـ قىرىق ئادەمنى گويا قۇشقاچىنى سانجىغاندەك نەيزىسىگە سانجىپ ئىلىپ تاشلىۋەتتى. مىيلى سودىگەر قورقتى. خالدارغا قاراپ:

— باجىنى قانداق ئالساڭ شۇنداق ئال ! — دېدى.

خالدار:

— بايىراق شۇنداق دېسەڭ بولماسمىدى؟ — دەپ، بەش يۈز قېچىرنىڭ يۈكىنى چۈشۈردى. مالىلارنى بىر ـ بىرلەپ يېشىپ كۆردى. سودىگەر بىر ساندۇقنى ئاچقىلى ئۇنمىدى.

خالدار:

— بۇنى نېمىشقا ئاچمايسەن؟ ! — دەپ سوردى.

سودىگەر:

— مەن بۇنى توققۇز مىڭ سەر تەڭگىگە تەييار قىلدۇرغان. مەخسۇس شاختارغا تەييارلانغان سوۋغا ! — دېدى

خالدار:

— ئاچ، كۆرەي ! — دېدى. سودىگەر ئۇنمىدى. خالدار قىلىچ بىلەن ئۇنىڭ قۇلۇپىنى ئۇرۇپ چۈشۈردى، ساندۇقنى ئاچتى. ئۇنىڭ ئىچىدىن پار ـ پۇر قىلىپ كۆزنى قاماشتۇرىدىغان ئىككى كىيىملىك ئېسىل ماتا چىقتى. ئۇ قارا قۇشقاچنىڭ تۇكىدەك چىكىم ـ چىكىم رەڭلىك ئىدى. خالدار بۇنداق رەختنى تېخىچە كۆرمىگەنىدى.

— باجىدىن ئۆتتۇم ! — دەپ پادىسىدىن يۈز قوينى بېرىپ، بايىقى مالنى ئېلىپ ئۆيىگە يېنىپ كەلدى. ئۇ خوتۇنىنى قىچقىرىپ:

— پەتنۇس ئاچىق ! — دېدى.

خوتۇنى پەتنۇس ئاچىقتى. خالدار ئۇ رەختنى خوتۇنىغا بېرىۋېتىپ:

— بۇنى ئەكىرىپ خېنىملارنىڭ ئالدىغا قوي ! ئۇلارنىڭ رەھمىتىنى ئال. ئەگەر ئالا نىيەتلىك قىلمىدىغان بولساڭ ساڭا ياخشىلىق يوق ! — دېدى.

خوتۇنى:

— خوپ ! — دەپ ئەكىرىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويدى. ئۇلار بۇ رەختنى كۆرۈپ خۇش بولۇشتى ۋە:

— بىز شۇنداق ئۇلۇغ بەگلەرنىڭ خوتۇنى بولۇپ تۇرۇقلۇق بۇنداق ئېسىل ماتانى كۆرمەپتىكەنمىز، سىلەرنىڭ قىلغان بۇ ياخشىلىقىڭلارنى خۇدا خالىسا بىزمۇ قايتۇرارمىز، — دەپ رەھمەت ئېيتىشتى.

ئاردىدىن خېلى كۈنلەر ئۆتتى. خالدار بايۇەچچىنىڭ كۆڭلىگە يەنە بىر ئىش كەلدى. قىرىق لەك لەشكىرى بار قاراخان پادىشاھقا بىر ھىيلە ئىشلىتىپ: «قاراخان پادىشاھ، مەن ئوغلۇمنىڭ خەتنە تويىنى قىلماقچى بولۇۋاتىمەن. ئۆزلىرىنى لەشكەرلىرى بىلەن تويغا تەكلىپ قىلىمەن» دېگەن خەتنى يېزىپ بىر خىزمەتكارىدىن قاراخانغا ئەۋەتتى. بەش كۈن دېگەندە خەت قاراخانغا يەتتى. قاراخان پادىشاھ خەتنى ئوقۇپ غەزەپلەندى. «بىر پادىچى ماڭا بۇنداق خەت يېزىپتۇ، بۇ ئۇنىڭ نېمە قىلغىنى؟ ياكى ئۇنىڭغا غا-يىبىتىن بىرەرنەرسە ئۇچرىدىمۇ؟ مەنمۇ ئۇنىڭغا بىر خەت يازاي، ئۇ مەن دېگەن نەرسىلەرنى تەييار قىلسا-ياراي، بولمىسا تۇغۇلغىنىغا پۇشايمان قىلسۇن» دەپ تۆۋەندىكى خەتنى يازدى ۋە ئۇنى مۆھۈرلەپ ئەۋەتتى: «ئالدى قىرىق ياش، ئارقىسى يىگىرمە ياش، مىڭدىن بىرنى تاللاپ ئالغان قىرىق لەك لەشكىرىم بار. ئۇلار مەندىن ئايرىلمايدۇ. مىڭ چېدىر تىكىلسۇن، مىڭ گۇل مىخ قېقىلسۇن. يۈز مىڭ تاۋارا تەييار قىلىنسۇن. بۇلار تولۇق تەييارلانمىسا بارمايمەن». خالدار بۇ خەتنى كۆرۈپ تۆت يەرگە كونا چېدىر تىكىتى. تۆت يەرگە تۆت مىخنى قېقىپ، تۆت تاۋارنى ئېسىپ قويدى. قاراخانغا «سىز دېگەن ئىشنىڭ ھەممىسنى تەييار قىلدىم» دەپ جاۋاب خەت يازدى.

قاراخان پادىشاھ بۇ خەتنى كۆرۈپ:

— بۇ چايغا بارماي بولمايدۇ. تارت كانايىنى، چال ناغرا - سۇنايىنى! — دەپ قىرىق لەك لەشكىرىنى ئېلىپ يولغا چىقتى. قاراخان پادىشاھ ئون نەچچە كۈن يول يۈرۈپ خالدارنىڭ قېشىغا كەلدى. قارىسا ھېچ نەرسە يوق.

قاراخان خالدارغا غەزەپ بىلەن:

— قېنى قىلغان تەييارلىقىڭ، ئەي پادىچى؟! — دېدى. جاللاتلار خالدارنى ياقىسىدىن تۇتۇپ قارا-خانىنىڭ ئالدىغا ئەكېلىشتى.

خالدار:

— تەقسىر، ئەرزىم بار، ئاڭلىسىلا! — دېدى.

قاراخان:

— نېمە ئەرزىڭ بار؟ — دەپ سورىدى.

خالدار:

— مەن سىلى دېگەن نەرسىلەرنى تەييارلىماقچىدىم، بىزنىڭ چېدىرىمىزغا ئۇچ - تۆت مېھمان كەلىپ قالغانىدى. شۇلارنى كۈتىمەن دەپ ئۇ تەييارلىقنى قىلالمىدىم، — دېدى.

قاراخان:

— ئۇ مېھمان بىزلەردىنمۇ ئۇلۇغمىكەن؟! — دەپ سورىدى.

خالدار:

— پادىشاھىئالەم، كۆرسىلە بىلىدىلا، — دېدى. چېدىردا قاراخان پادىشاھنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ تۇر-غان زەينەپشاھ ئايىم:

— ۋاي، بۇ مېنىڭ دادامغۇ؟ سەندىن ئايرىلىپ بىزگە كۆپلىگەن دەرد - ئەلەم يەتتى! — دەپ يىغلاپ چىقتى. قاراخان قىزىنى كۆرۈپ:

— نېمە ۋەقە بولدى، قىزىم؟ — دەپ سورىدى.

زەينەپشاھ ئايىم:

— ئۆز بېشىمدىن قورقىمەن، — دېدى.

قاراخان:

— سۆزلە، قىزىم! — دېدى.

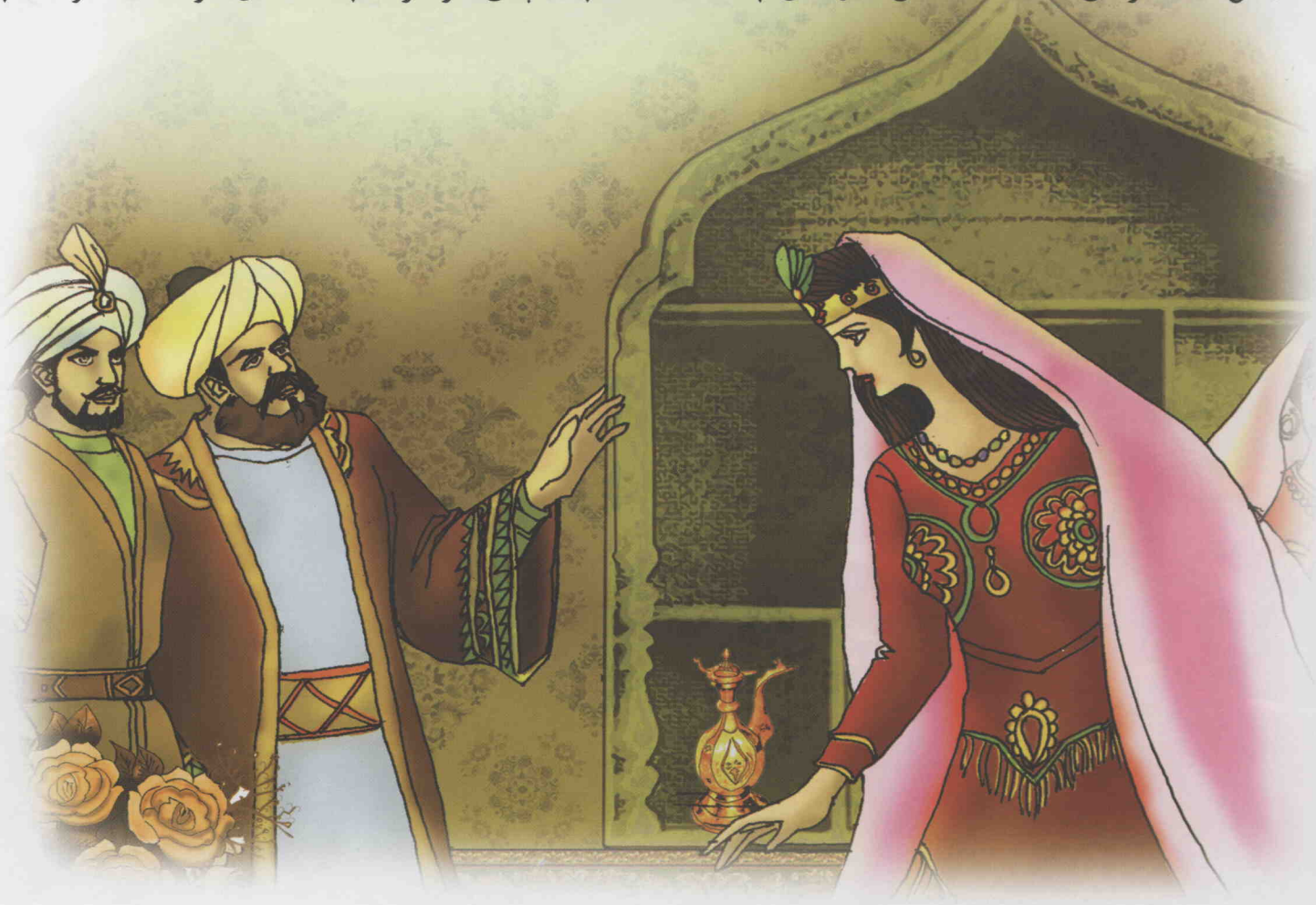
زەيناپشاھ ئايىم گۆر ئوغلىنىڭ ھاۋازخانىنى ئېلىپ غازاتقا چىقىپ كەتكەنلىكىنى، يولدىن تاغىسى ئەھمەدخانىنى شەھەر ساقلاشقا ياندۇرغانلىقىنى، ئالا نىيەت ئەھمەدخان شەھەرگە قايتىپ كېلىپ ئۆزىنى خان دەپ ئېلان قىلىپ، گۆر ئوغلىنىڭ خەزىنىسىنى تالان - تاراج قىلدۇرغانلىقىنى، ئۇلارنى ئوردىدىن ۋە شەھەردىن ئاچ - يالىڭاچ قوغلاپ چىقارغانلىقىنى، يولدا ئۇسساپ كېتىپ ئۆلۈشكە ئاز قالغاندا خالدارنىڭ ئايالى چېدىرغا باشلاپ كېلىپ مېھمان قىلغانلىقىنى، خالدارنىڭمۇ ئۆزلىرىنى كۆتكەنلىكىنى بىرمۇبىر بايان قىلدى.

ھاۋازخاننىڭ خوتۇنى زەينەپشاھ ئايىم مانا مۇشۇ قاراخاننىڭ ئامراق قىزى ئىدى. قاراخان قىزىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، خالدارنىڭ چېدىرىغىمۇ چۈشمىدى. غەزەپ بىلەن:

— تارت كانايىنى، چال ناغرا - سۇنايىنى! — دەپ قىرىق مىڭ لەشكىرىنى ئېلىپ چەمبىلگە قاراپ راۋان بولدى.

ئەمدى سۆزنى ئەھمەدخاندىن ئاڭلايلى:

ئۇ شەھەر ئوڭچە ئۆزىگە قالغانلىقىدىن بەخىرامان كەيپ - ساپادا ئىدى. قاراۋۇللىرى ئۇنىڭغا چەمبىلگە قاراپ قىرىق تۈغلۇق لەشكەر كېلىۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلىشتى. ئەھمەدخان بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ: «چەمبىل شەھىرىنى ئالغانلىقىمنى قاراخان پادىشاھ ئاڭلاپ، مېنى قۇتلۇقلاپ كەلگەن ئوخشايدۇ» دەپ

ئون ئىككى مىڭ يىگىتنى ياراغلىرى بىلەن يول - يولغا قويدى.

قاراخان يېتىپ كېلىپ، تەبلى جەڭ سوقتى. ئەھمەدخان بۇنى ئاڭلاپ:

— ھەي دەرىغ، قاراخانمۇ ماڭا ياۋ بولۇپ كەپتۇ، — دەپ ئون ئىككى مىڭ يىگىتنى ئېلىپ جەڭ مەيدانىغا چىقتى ۋە سەپ تۈزۈپ تۇردى. قاراخاننىڭ لەشكەرلىرى بىلەن بىللە كەلگەن خالدار بۇنى كۆرۈپ:

— ئەي پادىشاھىئالەم، ماڭا پاتمە بېرىڭ، مەن مەيدانغا كىرىپ مۇشۇ قارا ساقلىمنى ئۇلارنىڭ قىزىل قېنىدا بوياپ چىقاي ! — دەپ ئىجازەت سورىدى.

قاراخان:

— بار، بېشىڭنى ئاللا سلاپ ئامان قىلسۇن ! — دېدى. خالدار پالۋان ئېتىنى راسا ئېگەرلەپ تۆشىنى تارتىپ ئاتلاندى. قولىغا نەيزىسىنى ئېلىپ مەيدانغا كىردى. ئېتىنى ئوينىتىپ مەيدانىڭ ئۇ بېشىغا ئون، بۇ بېشىغا ئون، تۆت تەرەپكە قىرىق قېتىم چاپتۇرۇپ ئېتىنىڭ ئاغزىغا كۆپۈك كەلگەندە مەيدانىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ توختىدى:

— قېنى، مەن بىلەن جەڭ قىلغۇدەك مەرد بارمۇ؟ — دەپ سادا قىلدى.

يېڭى ئۆسمۈر لەشكەرلەردىن سادا چىقمىدى، ئەھمەدخان ئىزا تارتىپ كېتىپ:

— مانا مەن بار، — دەپ ئېتىنى مىنىپ ئۆزى مەيدانغا چۈشتى. خالدار پالۋان ئەھمەدخاننى بەلۋېغىدىن تۇتۇپ كۆتۈرۈپ بېشىغا ئالدى. كېيىن بېشىدىن ئايلاندۇرۇپ ئۇنى يەرگە ئۇردى. ئۇنىڭ ياش ۋە يېڭى لەشكەرلىرى بۇنى كۆرۈپ: «بىزنىڭ پادىشاھىمىز يىقىلدى» دەپ ھەر تەرەپكە قېچىشقا باشلىدى. بۇلار ئۇلارنى قىرىق مىڭ لەشكىرى بىلەن قوغلاپ كېلىپ شەھەرگە كىردى. شەھەرنى ئېلىپ: «زامانى - زامان كىملەرنىڭ زامانى؟ قاراخاننىڭ زامانى، ئەمىر گۈر ئوغلىنىڭ زامانى، ھاۋازخاننىڭ زامانى» دەپ ناغرا، كاناي - سۇناي چالدۇرۇپ شەھەرنى زىننەتلىدى. ئەھمەدخاننى ئەكەلدۇرۇپ، قاراخان ئۇنىڭغا:

— ئەي ساقلى ئاقسىرىپ، دىلى ئاقارمىغان ئەھمەدخان، سېنىڭ قولۇڭدىن شۇنداق ياماڭ ئىشلار كەلدىمۇ؟ «گۆر ئوغلى ئۆلسىغۇ خەيرىيەت، ئەگەر تىرىك قايتىپ كېلىپ قالسا مەن ئۇنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن؟» دېگەنىمۇ ئويلاپ كۆرمىدىڭمۇ؟ بۇ ئەقىلسىز نائىنسانىنى تارت دارغا ! — دەپ ھۆكۈم قىلدى. جاللاتلار ئۇنى دارغا ئېسىشقا ئېلىپ ماڭغاندا، خالدار پالۋان ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئى پادىشاھىئالەم، بۇنى بىز ئۆلتۈرسەك بولماس، بۇنىڭ ئىشىنى ئەمىر گۆر ئوغلى ۋە ھاۋاز-خانىنىڭ ئۆزلىرى كېلىپ بىر تەرەپ قىلسۇن ! مەن ئۇنىڭ قېنىنى تىلەي، زىندانغا سالسۇن ! — دېدى. قاراخان ئۇنىڭ ئۆلۈم گۇناھىنى كەچۈرۈپ زىندانغا سېلىشقا ماقۇل بولدى. ئەھمەدخان زىندانغا بۇيرۇل-دى. زىندان بېگى ئۇنىڭغا:

— ئەي قارا يۈز، سەن شۇ ھالىڭغا بىزنىڭ بېشىمىزغا نېمە كۈنلەرنى سالدىڭ - ھە؟ ! — دەپ ئۇنى كايىپ ئەكەتتى.

قاراخان چەمبىلدە بەش - ئالتە كۈن تۇرۇپ قىرىق مىڭ لەشكىرىنى ئېلىپ ئۆز تېغىغا چىقىپ كەتتى.

خالدارمۇ بەش - ئالتە كۈندىن كېيىن شەھەردىن ئۆز چېدىرىغا كەلدى. ئۇ ئۆز - ئۆزىگە: «ئەمدى گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخاننى تاپاي» دېدى. چېدىرغا، مېلىغا، ئايالىغا قاراشقا سەكسەندەك چاكارنى قو-يۇپ ئۆزى ئېتىغا مىندى. قىلىچ - قالقان، ئوقيا - نەيزىلىرىنى ئېلىپ ئۇلارنى ئىزدەپ شاختارىڭ جەيھۇن دېگەن شەھىرىگە قاراپ ماڭدى. ئۇ يولدا بىر پاتقاقچىلىققا دۇچ كەلدى. قارىسا، بۇ غەرق قان ئىكەن، ئۇنىڭ كۆزىگە يىراقتىن بىر چېدىر كۆرۈندى. خالدار پاتقاقتىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ، شۇ چېدىرغا باردى. ئۇنىڭ ئىچىگە قاراپ ئۇخلاپ ياتقان بىر ئادەمنى كۆردى. ئۇنىڭ قولى چىنارنىڭ شېخىدەك ئىدى. بېشىغا بىر ساندۇقنى قويۇپ ياتقانكەن. خالدار ئۇنىڭغا قاراپ تاماشا قىلغاندىن كېيىن:

«سەللەمنا، بىزمۇ ئۆزىمىزنى يوغان ۋە سېمىز ئادەم دەپ يۈرۈپتىمىز. شۇنداقمۇ يوغىنىغان ئادەم

بولىدىكەن ! » دېدى.

ئۇ ئۇخلاۋاتاتتى، خالدار قولىغا قىلىچىنى ئېلىپ چاپاي دەپ توختاپ قالدى. ئۇ ئۆزىگە ئۆزى: «بۇنى بۇ ھالەتتە ئۆلتۈرسەم، تاكلا قىيامەت كۈنى مېنى خالدار ئۇخلاۋاتقاندا ئۆلتۈرگەن دەپ دەۋا قىلىمسۇن. ئۇيقۇ ئۆلۈمنىڭ شېرىكى، ئۇخلاۋاتقان ئادەمنى ئۆلتۈرۈش مەردلىكنىڭ ئالامىتى ئەمەس» دەپ قاتتىق شەپە قىلدى. ئۇ ئويغانمىدى، ئىككىنچى قېتىم شەپە قىلدى، ئويغىنىپ كۆزىنى ئاچتى. لېكىن ئۇ خالدارنى كۆزىگە ئىلمىدى. خالدار غەزەپ بىلەن ۋارقىراپ تۇرۇپ قىلىچ چاپقانىدى، ئۇنىڭ بوينىدىن چىققان قاندا خالدار ئېقىپ كەتكىلى ئازلا قالدى. ئۇنىڭ بېشىنى، ساندۇقىنى ئېتىغا ئارتىپ گۆر ئوغلى ۋە ھاۋازخانلارنى ئىزدەپ يەنە يولغا چۈشتى. بىر يەرگە كېلىپ قارىسا، ناھايىتى قويۇق تىكلىگەن چېدىرنى كۆردى. ئۇلار خۇددى بىرىنىڭ ئۆستىگە يەنە بىرى تىكىلگەندەك تۇراتتى. ئۇ چېدىرلارغا يېقىن كېلىپ، ئۇنىڭ گۆر ئوغلى بىلەن ھاۋازخانىنىڭ چېدىرى ئىكەنلىكىنى بىلدى.

خالدار پالۋان بايىقى ساندۇق بىلەن باشنى بىر قىرنىڭ ئۆستىگە قويۇپ، بۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرىدى. گۆر ئوغلىنىڭ چېدىرلارنى بېقىۋاتقان قاراۋۇللىرى خالدارنى كۆرۈپ:

— ئەي خالدار، سەن بىزگىمۇ ئەل ئەمەس، شاختارغىمۇ ياۋ ئەمەس. ئېيتقىن، بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدىڭ؟ خەت ـ چېكىڭ بارمۇ؟ ! — دەپ سوراشتى.

خالدار:

— بار، لېكىن ئۇنى سىلەرگە ئەمەس، گۆر ئوغلىنىڭ ئۆزىگە بېرىمەن ! — دېدى.

قاراۋۇللار:

— ئۇنداق بولسا بىزمۇ سېنى گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا ئۆتكۈزمەيمىز ! — دېيىشتى. خالدار پالۋان:

— ئۇنداق بولسا مەن خېتىمنى ئەكېلەي، — دەپ ئارقىسىغا ياندى. بېرىپ بايىقى ساندۇق بىلەن باشنى ئاتقا ئارتىپ كەلدى. قاراۋۇللار بۇنى كۆرۈپ:

— بۇ كىمنىڭ بېشى؟ بىز بۇنداق باشنى كۆرمىگەنىدۇق، — دېيىشتى. ئۇلار خالدارنى گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا ئېلىپ بېرىشتى. ئەمىر گۆر ئوغلى بۇنى كۆرۈپ:

— رەھمەت ساڭا، ئەي خالدار، — دېدى. ئۇ يېنىدىكىلەرگە قاراپ:

— ئەي پالۋانلار، سىلەر بۇ باشنى بىلەمسىلەر؟ بۇ كىمنىڭ بېشى؟ ! — دەپ سورىدى، تۇرغانلارنىڭ ھەممىسى:

— بىلمەيمىز، — دەپ جاۋاب بېرىشتى. گۆر ئوغلى ئۇلارغا:

— بۇ باشنى ھاۋازخانىنىڭ چېدىرىغا ئېلىپ بېرىپ كۆرسىتىڭلار ! — دېدى.

ھاۋازخانىنىڭ ئوڭ يېنىغا ئوق تەگكەنىدى، ئۇ چېدىردا داۋالىنىپ ياتاتتى. قاراۋۇللار خالدىردىن باشنى ئەكېتىپ ھاۋازخانغا كۆرسەتتى. بۇلار بىلەن بىللە گۆر ئوغلىمۇ كەلگەنىدى، ھاۋازخان گۆر ئوغلى بىلەن باشنى كۆرۈپ:

— مۇبارەك بولسۇن، ئەي ئاتا ! بۇ كاللا شاختار دېگەننىڭ بېشى، — دېدى. گۆر ئوغلى باشلىق ھەممىسى خۇش بولۇپ:

— رەھمەت ساڭا، خالدار پالۋان، بۇنىڭدىن كېيىن قانداق دۆلەت ۋە راھەت كۆرسەك بىلە كۆرەيلى ! — دېيىشتى.

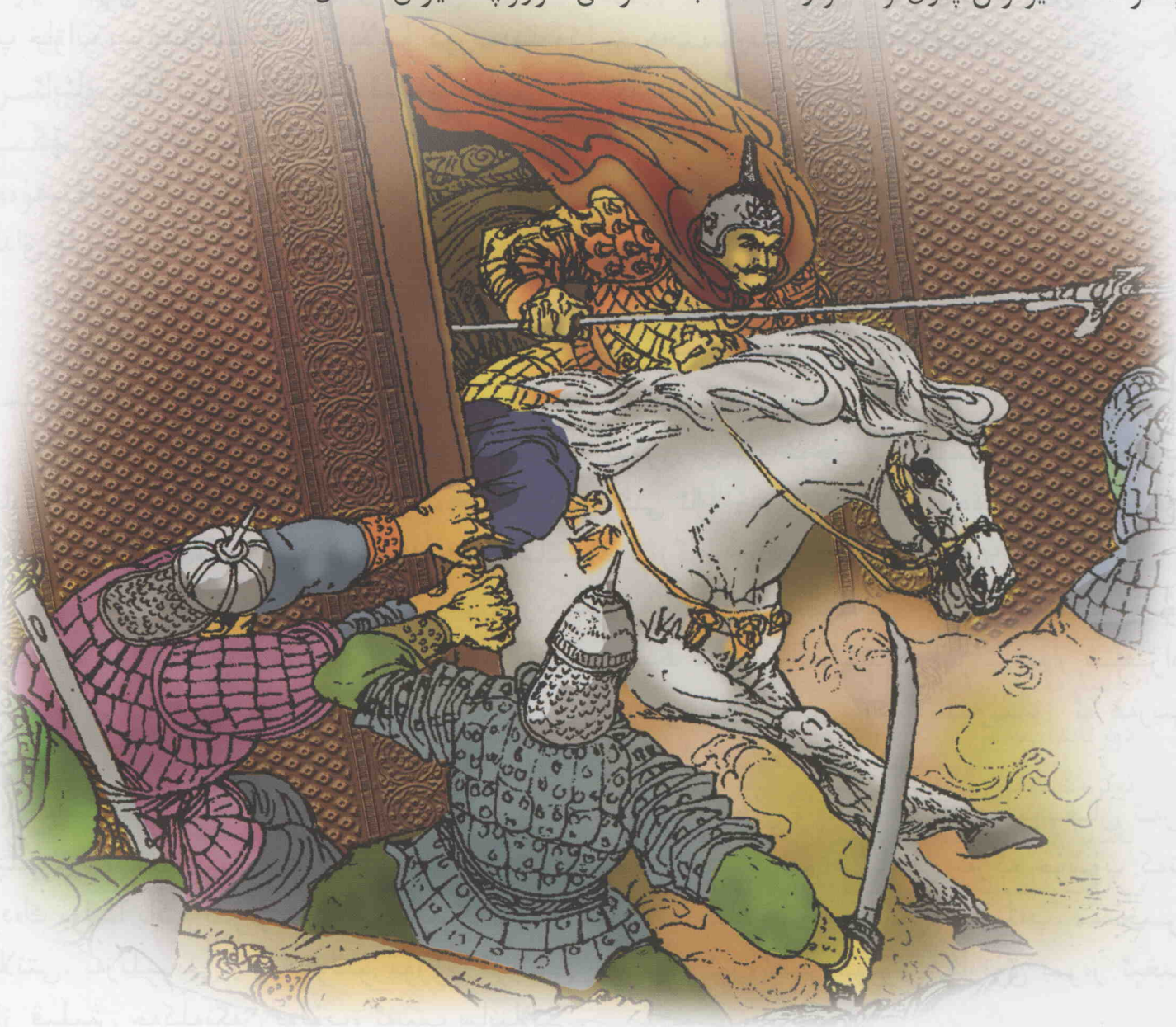
خالدار پالۋان ساندۇقنىمۇ ئوتتۇرىغا قويدى، ساندۇق ئېچىلدى، ئۇنىڭ ئىچىدىن ئون بىر ياشلىق

بىر قىز بالا:

ــ ۋاي دادا ! ــ دەپ چىقتى. ئۇ قىزنى بىر چېدىرغا ئورۇنلاشتۇردى، گۆر ئوغلى ۋە ھاۋازخانلىق لەشكەرلىرى بۇ ئىشلاردىن روھلىنىپ، شاختارلىق لەشكەرلىرىگە شىددەك ھۇجۇم باشلىدى، ئۇلار بۇ ھۇجۇمغا بەرداشلىق بېرەلمەي شەھەرگە قاراپ قاچتى، گۆر ئوغلىنىڭ لەشكەرلىرى ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىپ ئەل بولغانلارنى قويدى، قارشى چىققانلارنى ئۆلتۈردى، شەھەرنى ئىلىپ بۇتخانىلارنى چاقتى، ئۇنىڭ ئورنىغا مەدرىسە، مەسچىت بىنا قىلدۇردى، ناغرا ـ كاناي، سۇناي چالدۇردى. شەھەرگە ئۆزىگە تەۋە كىشىلەردىن پادىشاھ قويدى، ئۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ ئارام ئالغاندىن كېيىن گۆر ئوغلى دوستلىرى ۋە ئۆزىگە تەۋە قوشۇننى ئىلىپ شەھرى چەمبىلگە قاراپ يولغا چىقتى، بۇلار بىرنەچە كۈن يول يۈرۈپ، خالدار پالۋاننىڭ چېدىرىغا يېتىپ كېلىشتى، خالدار پالۋان گۆر ئوغلىنىڭ ئالدىنى توسۇپ ئاتتىن چۈشتى.

ــ بۇ مېنىڭ ماكانىم، بۇ يەردە بەش ـ ئالتە كۈن ئارام ئىلىپ ئاندىن ماڭسىلا ! ــ دەپ چىڭ تۇردى.

گۆر ئوغلى ماقۇل بولۇپ، چېدىر ـ بارگاھلىرىنى شۇ يەرگە تىكتى، ھەممىسى ئۆز چېدىرلىرىغا ئورۇنلاشتى، خالدار پالۋان ئۇلارغا قويلارنى سويۇپ مېھمان قىلدى، خالدارنىڭ چېدىرىدا ئاغا يۇنۇس پەرى، زەينەپشاھ ئايىم، ئىلىخان، نۇرخان بار ئىدى، گۆر ئوغلى بۇ چېدىرغا كىرىپ كەلدى، ئۇ بۇ چېدىردا ئاغا يۇنۇس پەرى ۋە ھاۋازخانلىق بالىلىرىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى.

بۇ يەرگە يىغىلغان ئايخان، كۈنخان، بۈلبۈلخان، چىگگىسخان، يۈلتۈزخان، ھەسەنخان قاتارلىق بارلىق تاجدارلارنىڭ ھەممىسى ھاۋازخاننىڭ ئاغزىغا قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ سۆزىگە تەشنا ئىدى. شۇ سەۋەبتىن گۆر ئوغلى باشلىق يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ھاۋازخان ھەققىگە ياخشى تىلەك بىلەن دۇئا قىلاتتى. ھەممىسى ئادەمزات ئارىسىدا ۋۇجۇدقا كەلگەن مانا شۇنداق پاكىز زاتنىڭ بەختىنى تىلەيتتى. ئون تۆت يىل مانا شۇنداق خاتىرجەملىكتە ئۆتتى. ھاۋازخاننىڭ نامى گۆر ئوغلىنىڭكىدەكلا ئالەمگە تارقالدى.

ھاۋازخان چەمبىلگە سۇلتان بولۇپ ئۆمرىنى خۇشال ـ خۇرام ئۆتكۈزدى. ئۇ قىرىق مىڭ يىگىتى بىلەن كېچىلىرى خۇدانىڭ قەھرىدىن قورقۇپ يىغلاپ تائەت ـ ئىبادەت قىلاتتى. شۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭغا پىرى كامىللار نەزەر قىلىپ تۇراتتى.

ئەمىر گۆر ئوغلى بىر يۈز يىگىرمە ياشقا كىردى. ئۇنىڭ نارەك قەددى پۈكۈلدى. ئۆز پۇشتىدىن تامغان بىرەر پەرزەنتىنىڭ يوقلۇقىدىن كۆڭلى يېرىم بولۇپ كۆزىدىن ياش تۆكۈلەتتى.

بىر كۈنى ئۇ ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ قېشىغا كىردى:

ــ ئەي ئاغا يۇنۇس پەرى، سىز ئۆز ئىختىيارىڭىز بىلەن كېلىپ مېنىڭ ئەمرىمگە چۈشكەنسىڭىز. مېنىڭ ئۆمرۈم ئاخىرلاشتى. يەنە بىر ـ ئىككى يىلدىن كېيىن مەنمۇ بۇ پانىي دۇنيادىن كېتىمەن. شۇ چاغدا سىز ماڭا قانداق قارىلىق تۇتىسىز ۋە نېمىدەپ يىغلايسىز؟ مەن سىزنىڭ شۇ چاغدىكى يىغىڭىزنى ھازىر ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلاپ كېتەي، ــ دېدى.

ئۇ ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ ئوڭ يېنىغا ئۆتۈپ ئۆلۈكتەك بولۇپ ياتتى. ئۇنىڭ خوتۇنلىرىدىن بىرى گۆر ئوغلىنىڭ ئوڭ يېنىغا، يەنە بىرى چەپ يېنىغا، ئۈچىنچى بىرى بېشىغا كېلىپ، گۆر ئوغلىنىڭ ئۈستىگە كىمخابتىن يوپۇق ياپتى، چاچلىرىنى يايدى. ھەربىرى نۆۋەت بىلەن تۆۋەندىكى نەزمىنى ئوقۇدى:

ئاغا يۇنۇس پەرى:
ئون يېشىڭدا غاربلدىغان غار ئىدىڭ،
ئوتتۇز ياشتا ئەسقەر تاغدا بار ئىدىڭ،
كۆپ دۇشمەنگە ئۆچ بۇلۇتتەك دار ئىدىڭ،
يېشىڭ سېنىڭ يۈز يىگىرمە، قېرىدىڭ،
بۇلۇت چاپىناپ مۈز پۈركۈگەن سۇلتانىم.

مىسقال پەرى:
دۇشمەنلەرگە تولا قىلدىڭ خۇرۇشنى،
مەيداندا رۇستەمدەك قىلدىڭ ئۇرۇشنى.
يىگىتلەرگە بەردىڭ ئالتۇن ـ كۈمۈشنى،
قىزىل قانغا بويىدىڭ تىللا قىلىچنى،
دۇشمەنلەرنى قىرغىن قىلغان سۇلتانىم.

گۇلنار پەرى:
تۇلپارىڭنى غوۋغالارغا ئۆگەتتىڭ،
دورناندا پىياس ـ ئارقان سۆرەتتىڭ،
نەيزەڭ بىلەن قارا تاشنى تەۋرەتتىڭ،
تاشنى تالقان قىلغان سېنىڭ غەيرىتىڭ،
بۇلۇت چاپىناپ مۈز پۈركۈگەن سۇلتانىم.

ئاغا يۇنۇس پەرى:
بۇ بىر سۆز بۇرۇندىن قالغان مىسالدۇر،
قىرىق خان بىر دەك قەندى ھەسەلدۇر،
ئىسپاتى، خالدار ھەمدە ھەسەندۇر،
يارەك غەيرەتلىك ئەرلەر تەمسىلدۇر،
ئاتام ئېتىپ ئېلىپ قاچقان سۇلتانىم.

گۈلنار پەری:

ئالدىڭدا چالدۇردۇڭ تىللادىن سازنى،
لاچىنغا ئالدۇردۇڭ ئۆردەك ۋە غازنى،
بىر يۈز ئون بىر ياشقا كىرگەن ۋاقتىڭدا،
ئېلىپ كەلدىڭ قاسساپ ئوغلى ھاۋازنى،
بوتىدەك بوزلىتىپ قاچقان سۇلتانىم.

مىسقال پەری:

بۇخارانىڭ بىر تۇمانى رىگىستانى،
تازا ماتا كىيگەنىكەن ئەرىستانى،
پەرزەنتىڭ ئۆيىن كۆرسەم گۈلىستانى،
ئۆزۈڭ سەن چەمبىل بەلىنىڭ بەگ سۇلتانى،
دۇنيادىن پەرزەنتسىز ئۆتكەن سۇلتانىم.

گۆر ئوغلى سۇلتان ئۇلاردىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ:

ــ باركاللا، مەن سىلەردىن مەڭگۇ رازى. ھەر ۋاقىت مېنى سىلەر شۇنداق سۆزلەر بىلەن ئەسلەپ يىغلىغايسىزلەر، ــ دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ مەيخانىغا يۈرۈپ كەتتى.

ھەسەنخان بىلەن ھاۋازخان ئىككىسىمۇ: «ئاتام ئانىلىرىمىزغا ئۆزىنى نېمىدەپ يىغلىتاركىن؟» دەپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كېلىپ سىرتتا تۇرۇپ ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالغانىدى، پەرىزات ئانىلىرى گۆر ئوغلىغا مەرسىيە ئوقۇپ: «دۇنيادىن پەرزەنتسىز ئۆتكەن سۇلتانىم» دەپ يىغلىغاندا ئۇلار بىر جا-يدا تۇرالماي قالدى. بۇ سۆز ئۇلارغا ناھايىتى قاتتىق تەگدى. ئۇلار: «ھەي دەرىغ! كىشىنىڭ يۈرتىدا سۇلتان بولغۇچە، ئۆزۈڭنىڭ يۈرتىدا ئۇلتان بول! دېگەن سۆز راست ئىكەن. بىز جان پىدا قىلىپ ئۆ-زىمىزنى گۆر ئوغلىنىڭ ئوغلى دېسەكمۇ، بۇلار بىزنى پەرزەنتى قاتاردا كۆرمەيدىكەن» دېيىشتى، كۆڭلى بۇزۇلۇپ يىغلىدى. گۆر ئوغلىغا بىلىندۇرمەي، ئۇلارمۇ مەيخانىغا كىرىپ كېتىشتى. گۆر ئوغلى مەيخا-

نىغا بۇلارنىڭ ئارقىسىدىن كىردى. ئۇ بۇ يەردە ئوغلى ھاۋازخاننى كۆرۈپ:

— كەل، ئوغلۇم ھاۋازخان، دەۋرى غەنىيمەت. يىگىتلەرگە ئۆز قولۇڭ بىلەن شاراب قۇيۇپ بەرگىن ! — دېدى.

ھاۋازخان خاپىلىقىنى بىلدۈرمەي يىگىتلەرگە شاراب قۇيۇپ بېرىۋاتقاندا، بىر ئاياق قولىدىن يەرگە چۈشۈپ كەتتى. يىگىتلەر بىر ـ بىرىگە قارىشىپ:

— بىز شۇنداق قىلساق، ھاۋازخان ئۇستىمىزدىكى تونلىرىمىز، ساۋۇتلىرىمىزنى سالدۇرۇۋېلىپ بىزنى گۇناھكار قىلاتتى. ئەمدى ئۆزى بۇ ئىشنى سادىر قىلدى. گۆر ئوغلى ھاۋازخاننى بىزگە گۇناھكار قىلىپ بەرسۇن ! — دېيىشتى.

ئەمىر گۆر ئوغلى يىگىتلەرنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىنى ئاڭلىدى. ئۇلارغا قاراپ:

— ھاۋازخاننىڭ گۇناھىنى نېمە بىلەن يۇيۇشنى تىلەيسىزلەر، مانا مەن قىلىپ بېرەي ! — دەپ تۆۋەندىكى ساقىينامەنى ئوقۇدى:

چەمبىلدە مەن ئۆزۈم ئەلگە دادىخان،
قادىر ئىگەم بەندىسىگە مېھرىبان.
ئوتتۇرىڭىزدا بېگىڭىز ھەم تۆرىڭىز بار،
گۇناھكار بوپتۇ ئوغلۇم ھاۋازخان.

كېچە ـ كۇندۇز مەن ئاڭا بولدۇم ئىنتىزار،
گۇناھكار بولۇشتا ئاياق سەۋەبكار.
قىرىق يولبارس مەن ئېيتايىن سىلەرگە،
تۇيۇقسىز بولدى ئوغلۇم گۇناھكار.

قاتاردىكى قۇشلار بىلەن نارىمنى،
يۇكلەپ بېرەي نار ئۇستىگە بارىمنى.

بەگ ھاۋازدىن ئايىمايمەن مالىمنى،
تىلەڭىزلەر بېرەي قولدا بارىمنى.

باھاردا ئېچىلغان غۇنچە گۈلۈمنى،
تۆرە قىلدىم ھاۋازخاندەك ئوغلۇمنى.
بەگ ھاۋازدىن ئايىماستىن بېرىمەن،
تىلەڭ مەندىن چەمبىل بەلدەك ئېلىمنى.

ئۆلمىسۇن، ياخشىلار ھەرگىز ئۆلمىسۇن،
ياخشى بەندە يامانلىقنى كۆرمىسۇن.
گۆر ئوغلى دەر: ھازىر بېرەي سىلەرگە،
تىلەڭ ئەمدى يۈرەك داغى قالمىسۇن.

گۆر ئوغلىنىڭ ئوقۇغان نەزمىسىنى يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى ئاڭلىدى. ئۇلار گۆر ئوغلىغا:

— ئەي سۇلتانىمىز، سىزنىڭ ھېچ نەرسىڭىز بىزلەرگە كېرەك ئەمەس. ھاۋازخان ئۆز ئېلىدىن كەلگەندىن بېرى بىر يەرگە چىقمىدى. ھاۋازخاننىڭ خاپىلىقى كەتسۇن دېسىڭىز، سىز ئۇنى تۇلپار لەيلى قىرغا مىندۈرۈپ، قولىغا ئالغۇر شۇڭقاردىن بىرنى قوندۇرۇڭ. يېنىغا تەبلى (دۇمباق)دىن بىرنى باغلاڭ. ئۇ چىقىپ بىزگە ئۆردەك كۆلىدىن شۇڭقارغا توققۇز قاتار ئۆردەك ئالدۇرۇپ ئەكىلىپ بەرسۇن ! — دېدى.

ئەمىر گۆر ئوغلى مىراخورىنى يېنىغا قىچقاردى. ئۇنىڭغا:

— سەن ھاۋازخانغا تۇلپارنى توقۇپ بەرگىن ! — دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

مەن ئېيتايىن، سەن ئاڭلىغىن بۇ گەپنى،
خۇدايىم كۆتۈرسۇن دىللاردىن دەردنى.
ھاۋازخان ئوغلۇم ئوۋغا چىقىدۇ،
مىراخور، ئېلىپ كەل، شۇ تۇلپار ئاتنى.

تۇلپارىمغا خۇدا بەرگەن ئەقىلنى،
ئۇ بىلىدۇ يامان ئادەم پەيلىنى،
ياراشقۇدەك سېلىپ توقۇ زەرباپنى،
مىراخور، توقۇپ كەل، شۇ تۇلپار ئاتنى.

ئاتقا مىنىپ مەن قىلغانىمەن ئەرلىكىنى،
گۆر ئوغلىغا جىگەرنى خۇدا بەردى،
دۇشمەنلەرگە كۆرسەتكەن مەن زورلۇقنى،
دۆلىتىمدە نەچچە ئەللەر كۆكەردى،
يارىشۇر سالساڭ موۋۈت تەرلىكىنى،
يارىشۇر توقۇساڭ تىللا ئېگەرنى،
مىراخور، توقۇپ كەل، شۇ تۇلپار ئاتنى.
مىراخور، توقۇپ كەل، شۇ تۇلپار ئاتنى.

مىراخور بۇ نەزمنى ئاڭلاپ بېرىپ، توققۇز يەردىن ئېيىل تارتىپ تۇلپارغا ئالتۇن ئېگەرنى توقۇدى. قۇشقۇنىنىڭ ئۇستىگە ئالتۇندىن قۇببە قويدى. ئالتۇن دۇمباقنى غانجۇغىسىغا باغلىدى. ئۇنى دېگەندىن ئارتۇق تەييارلاپ گۆر ئوغلىنىڭ يېنىغا ئەكەلدى.

ئەمىر گۆر ئوغلى هاۋازخانغا شاهانە تون كىيدۇردى، بېشىغا ئالتۇن تاج كىيدۇردى. تۇلپارنى يېتىلەپ كېلىپ هاۋازخاننى مىندۇردى. كېيىن بالىسىغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

كۆزۈمگە ياش ئېلىپ قاتتىق ئاه ئۇردۇم،
ياشلىق قىلىپ غەيرىتىڭگە قارىما،
بەگ ئوغلۇمنى كامىل پىرغا تاپشۇردۇم.
جېنىم بالام، سېنى هەققە تاپشۇردۇم.
هاۋاز ئوغلۇم، يولۇڭ بولسۇن، خان بالام،
مەن سېنى كەلگۈچە هەققە تاپشۇردۇم.

شۇڭقار دېگەن قۇشنى كۆردۇم دۇنياده،
بۇندىن بېرىپ ئۆردەڭ كۆزلىگىن،
ئات ئۇستىده هۆكۈمۇم يۈردى، ئىراده،
شۇڭقارىڭنى قولغا ئالغىن تىزلىگىن،
ئەقلى باردۇر ئادەملەردىن زىياده،
ئەتە قايتساڭ چۇش ۋاقتىنى كۆزلىگىن،
جېنىم بالام، سېنى هەققە تاپشۇردۇم.
هاۋاز ئوغلۇم، سېنى هەققە تاپشۇردۇم.

يولۇقمىغىن بىنامازنىڭ قېشىغا،
بىر نەسىهەت ساڭا ئېيتاي ئەمدى مەن،
شۇڭقارىڭنى سالما تاغنىڭ تېشىغا،
ئەتراپىمدا يۈرەر مېنىڭ كۆپ دۇشمەن،
ئىگىسىز دەپ ئۇرما تۇلپار بېشىغا،
كۆرۈر كۆزۈم يالغۇز بالام سەندۇرسەن،
تۇلپارىمنى، سېنى هەققە تاپشۇردۇم.
ئوغلۇمنى، تۇلپارىمنى هەققە تاپشۇردۇم.

قاتتىق قامچا ئۇرما ئاتنىڭ ئېتىگە،
كىم كۆرۈنسە ئۇنىڭدىن هال سورىما،
قۇلاق سالغىن گۆر ئوغلىنىڭ گېپىگە،
جېنىم بالام، ئەل يولىنى تورىما،
هاۋازىم ئوغلۇم، مىندىڭ تۇلپار ئۇستىگە،
گۆر ئوغلى دەر، سېنى هەققە تاپشۇردۇم.

هاۋازخان گۆر ئوغلى سۇلتاندىن پاتىهە ئېلىپ تۇلپارنى مىندى. گۇلدۇرلەپ يولغا چىقىپ ئۆردەڭ كۆلىگە يېتىپ باردى. كۆلگە قاراپ ئۇيان بېقىپ - بۇيان بېقىپ ئالتۇن دۇمباقنى چالدى. شۇڭقارنى قويۇپ بەردى، چاشگاهقىچە ئۇنىڭ ئالغۇر شۇڭقارى توققۇز قاتار ئۆردەڭ ئېلىپ يېنىپ كەلدى. هاۋازخان ئۆردەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ چۆل بىلەن چەمبىلگە قاراپ ماڭدى. يولدا هاۋازخاننى چىلىم خۇمارى تۇتتى، بېشى ئايلىنىپ ماڭالمىدى. بىر دۆڭنىڭ ئۇستىگە چىقىپ قارىغاندى، كۆزىگە باغ - دەرەخلىك بىر هويلا كۆرۈندى. تۇلپارنىڭ بېشىنى شۇ تەرەپكە بۇرىدى. ئۇچقۇر تۇلپار بىر دەمدىلا هويلا ئالدىغا يېتىپ كەلدى. بۇ هويلا گۆر ئوغلى چەمبىلدىن قوغلاپ چىقارغان تاغىسى ئەهمەدخاننىڭ هويلىسى ئىدى. يېقىن كېلىپ ئىككى دەرۋازىنى كۆردى. ئۇنىڭ بىرى چوڭ، يەنە بىرى كىچىك ئىدى. بوسۇغىسى ئال-

تۇندىن ئىدى، ئۇ چوڭ دەرۋازىدىن: «بۇ كىمنىڭ ھويلىسى؟» دەپ سوراي دېدى، «ئەدەپسىزلىك بولمـ-سۇن» دەپ ئارقىسىغا ياندى. كىچىك دەرۋازىدىن ھويلىغا كىرىپ «چىلىم بارمىكىن؟» دەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئاستىمدا غەيرىي ئېتىم يۈز ئەلۋان، باغ ئىچىدە تېز ئىچىلغان گۈل بارمۇ؟
تىللا قىلىچ، بېشىمدا تاج ھەم قالقان. بۇندىن باشقا يەنە بۇندا ئەل بارمۇ؟
ئۆردەك كۆلىدىن بولۇپ كەلدىم خۇمارى، ئۆردەك كۆلىدىن بولۇپ كەلدىم خۇمارى،
گۆر ئوغلى ئوغلىمەن، ئىسمىم ھاۋازخان. بىر چىلىم بېرىدىغان بىرەر ئەل بارمۇ؟

ياراشقان زەر كوكۇلام تارايمەن، بۇ سۆزلەرنى ئېيتۇر بۇندا ھاۋازخان،
بۇ يەرلەرنىڭ ئوڭ ـ سولىغا قارايمەن. نە قىلسا قىلىدۇ ياراتقان مەۋلان.
ئۆردەك كۆلىدىن بولۇپ كەلدى خۇمارى، ئۆردەك كۆلىدىن بولۇپ كەلدىم خۇمارى،
بىر چىلىمنى شۇ ھويلىدىن سورايمەن. ساۋاب ئۈچۈن تېپىلارمۇ خالىس بىر ئىنسان.

ھاۋازخاننىڭ نەزمىسى تۈگىشى بىلەن كىچىك دەرۋازىدىن بىر كىچىنچەك ئېتىلىپ چىقتى. ھاۋازخان قارىسا، بۇ قىز قارا كۆزلۈك، شېرىن سۆزلۈك، كىرپىكىگە زۇلپا سۈرمىسىنى سۈرگەن، يۈزى قۇياشتەك نۇرلۇق.

بۇ چوكانمۇ يۈگۈرۈپ چىقىپلا ھاۋازخاننى كۆردى. قارىسا، كۆز ئالدىدا بىر بەرنا يىگىت يالـۋۇرۇپ چىلىم سوراپ تۇرۇپتۇ. ئىككى مەڭزى يېڭى پىشقان ئالمىدەك، تۇرۇشى ياش بالىدەك. بۇ چوكان ھاۋاز-

خاننىڭ نۇرلۇق جامالىنى كۆرۈپ ئاشىقى بىقارار بولدى. ئۇ ئۆزى ئۆزىگە: «مەن ئۇنىڭغا بىر كۆرۈپلا كۆيگەنىكەنمەن، جېنىمدىنمۇ تويغانىكەنمەن، ئەگەر ياريم بار دېسەم، قىزىلگۈلدەك كۆرگەنىكەنمەن، ئەيش ـ ئىشرەت قىلدىم دېسەم چۈشەكلەرگە چۆمگەنىكەنمەن، ئىلاھا مېنىڭ شورۇم قۇرۇسۇن، مالغا ساتقان ئېلىم ۋە بېرىم قۇرۇسۇن، ئاغزى ـ بۇرنى دۇمباق ئېرىم قۇرۇسۇن، بۇنداق يىگىت بىلەن بىر كېچە ئويناپ كۈلگەن قىزنىڭ دىلىدا ئارمانى قالماس، ھەرنېمە بولسا مەيلى، بىر ـ ئىككى ئېغىز سۆز ـ لىشىپ شېكەردەك تىلىدىن بەھرە ئالاي» دەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

يۇرىكىمدە باردۇر مېنىڭ ئەجەب بىر ئارمان،
ئىش بولماس قۇدرەتلىك ھەقتىن بىپەرمان.
مېھمان يىگىت خۇش كېلىپسىز بۇ يەرگە،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلاڭ بۇنى، بېگى جان.

مالائىكىلەر تەسۋى ئوقۇر بېشى يوق،
بىزنىڭ ئەلنىڭ چىلىم بىلەن ئىشى يوق.
كېرەك بولسا ئاتتىن چۈشكىن، بېگى جان،
ساڭا خىزمەت قىلىدىغان كىشى يوق.

ئاي يۇزۇمگە ئاچچىقلىنىپ قارىماڭ،
قەھرى بىلەن كوكۇلىنى تارىماڭ.
ئىزىڭىزدىن مەندەك ئايىم ئايلانسۇن،
چىلىم دېگەن يوقتۇر بىزدىن سورىماڭ.

سەن بۇ يەردە تۇرساڭ جاپا چېكەرسەن،
مەن بىلىمەن گۆر ئوغلىغا نۆكەرسەن.
ساڭا خىزمەت قىلىدىغان كىشى يوق،
بۇ دەرگاھقا ئاتتىن چۈشۈپ كېتەرسەن.

بار بولغاندا بېرەر ئىدىم قولۇمدىن،
چىلىم تېپىلمايدۇ ئۇشبۇ ئېلىمدىن.
كوكۇلاڭدىن مەن ئايلىناي، بېگى جان،
خۇشال كېلىپ خۇشال قايتقىن يولۇڭدىن.

مەن ئايلىناي، ئېيتمىغان سۆزۈم قالدىمۇ؟
بېشىمغا ھىجراننى ئىگەم سالدىمۇ؟
كېرەك بولسام ئاتتىن چۈشكىن، تۆرىجان،
چىلىم سوراپ نازۇك بېلىڭ تالدىمۇ؟

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھاۋازخان خاپا بولدى. مۇساپىرلىقىغا ئاھ ئۇرۇپ، ئېتىنىڭ بېشىنى قايتۇردى. ھاۋازخان بىلەن سۆزلەشكەن بۇ چوكان ئەھمەدخاننىڭ كېلىنى ئىدى. ئەھمەدخاننىڭ بىر قىزى بار ئىدى، يېشى ئون بەشتە بولۇپ، سۇ ئىچسە كانىيىدىن كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ يۇزى ئايدەك چىرايلىق ئىدى، ئۇ يەڭگىسىنىڭ ھاۋازخانغا ئېيتقان سۆزىنى ئاڭلىدى. بۇ قىزنىڭ ئىسمى بوتاكۆز ئايىم ئىدى. ئۇ يەڭگىسىنىڭ ھاۋازخانغا چىلىم بەرمىگەنلىكىگە ئېچىندى ۋە دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، ئالتۇن چىلمىنىڭ سەيخانىسىگە چوغ قويدى. چوڭ دەرۋازىدىن قاراپ ھاۋازخاننى كۆردى، يۇرىكىگە ئوت تۇتاشتى، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ:

— كەل، تۆرەم! — دەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئاستىڭىزدا بەدرى ئوينار يۇز ئەلۋان،
ياريشىپتۇ ئاسقان قىلىچ ھەم قالقان.
بەدرى ئاتلىق تەبىلبازلىق، جان تۆرەم،
چىلىم چەكسەڭ بېرەي، كەلگىن، بېگى خان.

مەن ئايلىناي سەندەك يىگىت بويىدىن،
كېلىپ تۇتقىن تىللا چىلىم تۇۋىدىن.
سىزنى، ئەي بەگ، قايسى جايدىن سورايمەن؟
چىلىم سورىساڭ سورا ئۆزىنىڭ جايىدىن.

ئەر يىگىت مەيداننى كۆرسە قايتالماس،
نۇر كۆرمىگەن ئەۋلىيانى تاپالماس.
چىلىم سورىساڭ، سورا ئۆزىنىڭ جايىدىن،
چىلىم دېگەن بىر ياماندىن تېپىلماس.

يامان بىلمەس ياخشىلارنىڭ قەدرىنى،
چەت جايلار بىلەمدۇ تاغنىڭ قەدرىنى.
«زەر قەدرىنى زەرگەر بىلەر» دېگەندەك،
ياخشى بىلۇر ياخشىلارنىڭ قەدرىنى.

باتۇر يىگىت مەيدان ئارا جانلانسۇن،
خۇدانىڭ دۇشمىنىنىڭ قولى باغلانسۇن.
چىلىم تارتساڭ، بېرى كەلگىن، بېگى جان،
كوكۇلاڭدىن مەندەك ئايىم ئايلانسۇن.

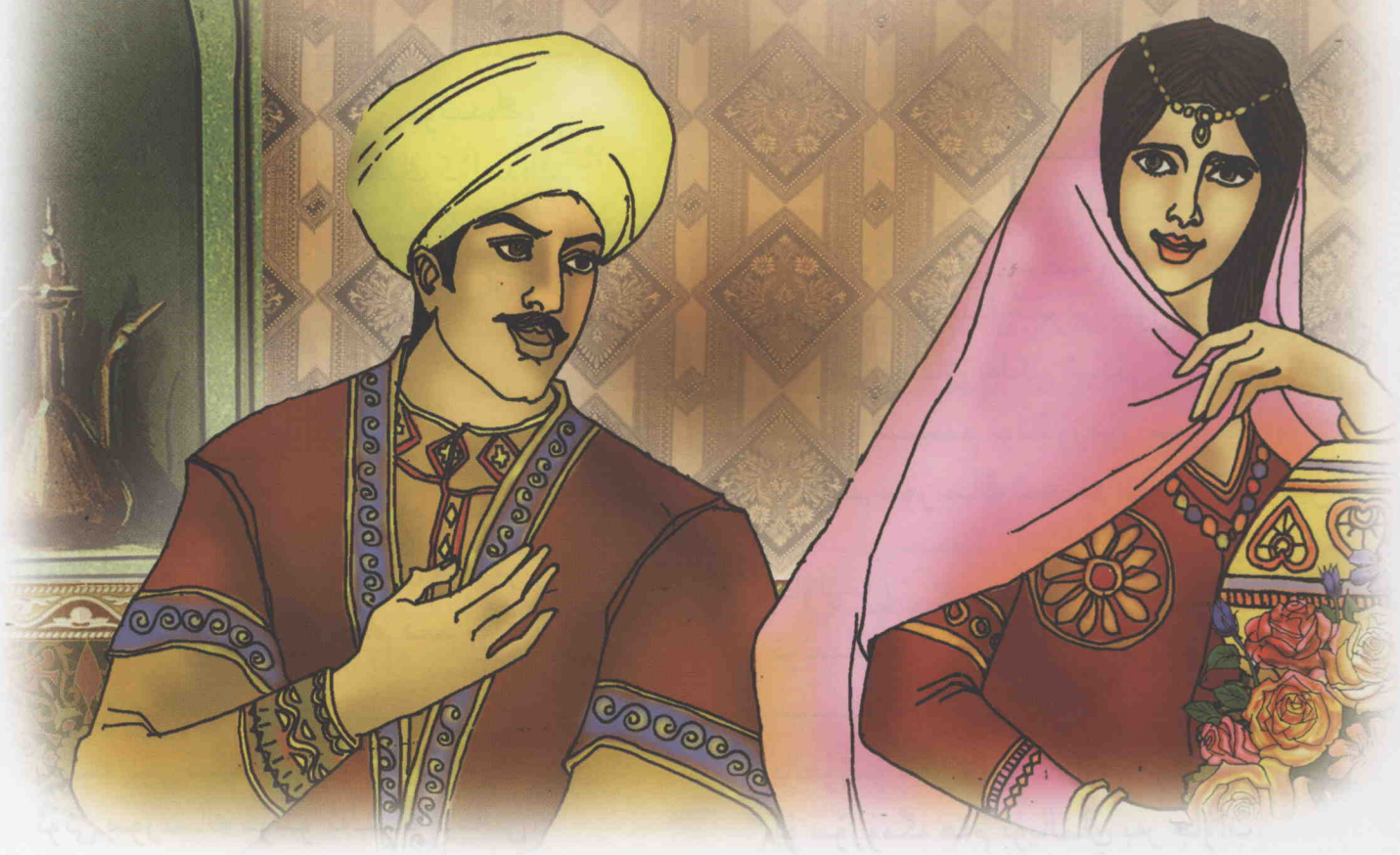
قىرىق قىز ئىچىدە مەن بىر ئوتاغا،
كىيگىنىم يىپەكتۇر، ئالتۇن قاداغا.
چىلىم چەكسەڭ ھازىر كەلگىن، جان تۆرەم،
بويۇڭغا مەندەك جوراڭ ساداغا.

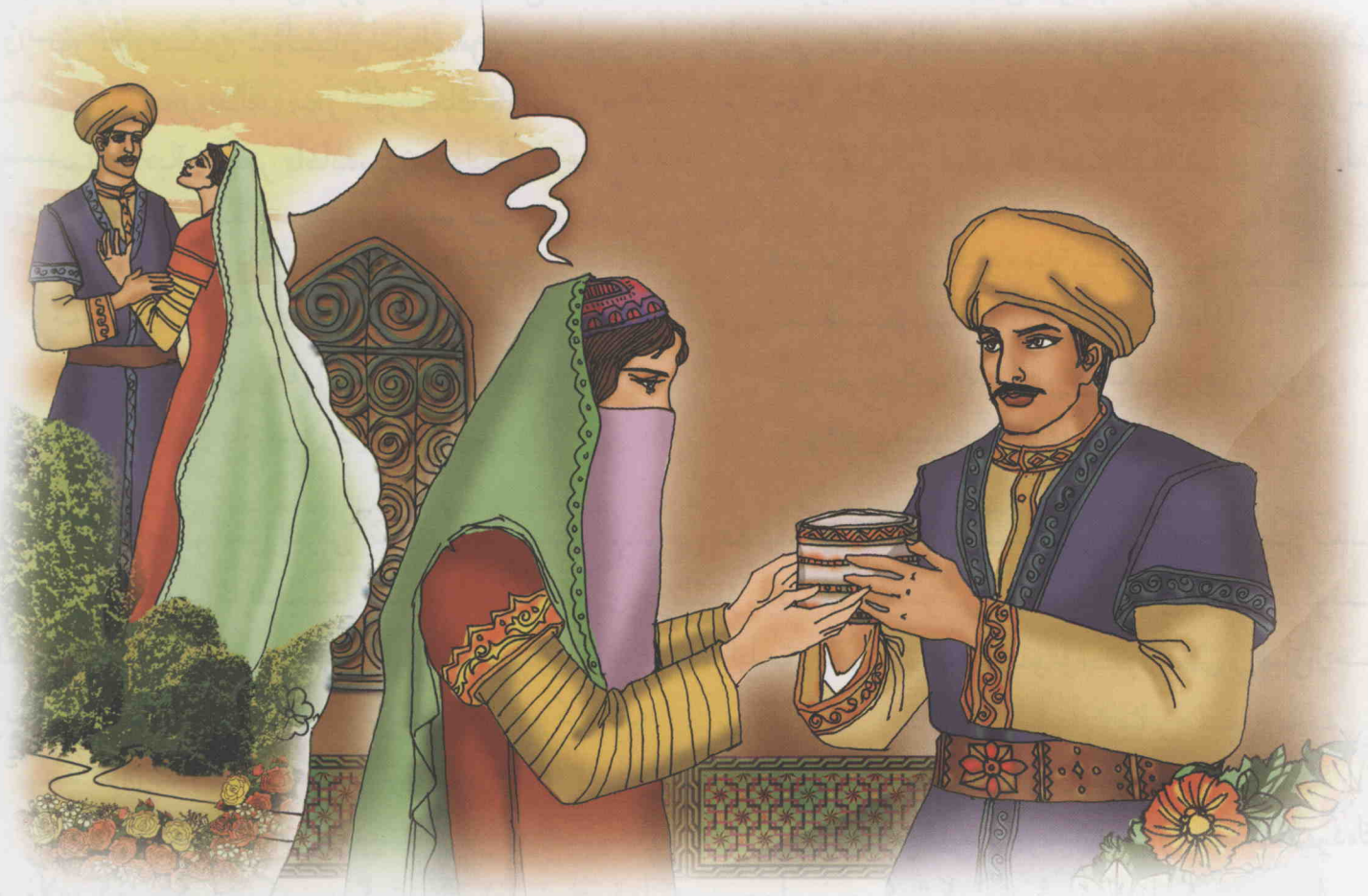
ھاۋازخان بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئېتىنىڭ بېشىنى قايتۇردى، ئالتۇن چىلمىنى تارتىپ خۇمارىدىن چىقماقچى بولۇپ ئارقىسىغا ياندى. ئۇنىڭ كۆزى بوتاكۆز ئايىمغا چۈشۈشى بىلەن ھەيران بولدى. ئۇنىڭ ئالدىدا قاراڭغۇ كېچىنى جامالى بىلەن يورۇتقۇدەك چىرايلىق قىز چىلمىنى تۇتۇپ تۇراتتى. ھاۋازخان ئۇنىڭ بويىنى، جامالىنى ئۆزىگە مۇناسىپ كۆرۈپ:

— ئەي قىز، ئۆز قولىڭىز بىلەن ماڭا بىر چىلىم سىلىپ بېرىڭ! — دېدى.

بوتاكۆز ئايىم ئات ئۈستىدىكى بۇ يىگىتنىڭ قەددى ـ قامىتىگە قايىل بولدى. سۆزى شېكەردەك، غورۇلاي كۆز، كېلىشكەن يىگىتنىڭ ئۆزىنىڭ قولىدىن چىلىم چېكىشكە مايىل ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئەقلى بېشىدىن ئۇچتى، ھاۋازخاننىڭ كۆزىدىن بىر ئوت چىقىپ ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايىغا تارقىدى. ھاۋاز ـ خان قىزغا:

— سىز بۇ باغنىڭ گۈلى، بۇ يەرنى ياخشى بىلمىسىز، كىم ياخشى، كىم يامان ئۇنىمۇ بىلمىسىز، — دەپ چاقچاق ـ مۇتايىپە ئارىلاش بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

هاۋازخان:
ئاشقان يېرىم ئەسقەر تاغى بېلىدەك،
قۇش سالغىنىم بال ئۆردەكنىڭ كۆلىدەك.
مۇساپىرمەن، بۇ يەرلەرنى بىلمەيمەن،
بۇ ھويلىلار قايسى شاھنىڭ ئېلىدەك.

بوتاكۆز:
كەلگەن يولۇڭ كاتتا كارۋان يولىدەك،
سەيلەتكىنىڭ بال ئۆردەكنىڭ كۆلىدەك.
مېنىڭ ئېتىم بوتاكۆزدۇر سورىسا ڭ،
بۇ ھويلىلار ئەھمەد سەردار ئېلىدەك.

هاۋازخان:
سۇ يېيىلسا ئېگىز تاغلار نەم بولۇر،
سەندەك ئايىم بۇ يەرلەردە كەم بولۇر.
ئەۋۋەل سوراپ، ئاندىن بىلەي مەن بۇنى،
ئەھمەد سەردار دېگەن ئادەم كىم بولۇر؟

بوتاكۆز:
بېشىدادۇر ئىككى زەرلىك چىپاسى،
ئۇنى سورىساڭ مۇشۇ ئەلنىڭ ئاغاسى.

قىرىق مىڭ ئۆيلۈك بۇندا بىزگە قارايدۇ،
ئۇنىڭ ئۆزى گۆر ئوغلىنىڭ تاغاسى.

هاۋازخان:
بىر ياخشىنىڭ سۆزىنى سەن سۆزلەيسەن،
جاندىن ئەزىز بەلكى ئىككى كۆزىسەن.
ئەمدى سوراي سەن ئۆزۈڭنىڭ زاتىنى،
بۇ جايلاردا قايسى شاھنىڭ قىزى سەن؟

بوتاكۆز:
سۆزلىسە ئاغزىدا شېرىن سۆزىمەن،
كۆرۈپ تۇرغان بەلكى ئىككى كۆزىمەن.
مېنىڭ ئىسمىم بوتاكۆزدۇر سورىساڭ،
نەسلىم سورىساڭ ئەھمەد سەردار قىزىمەن.

هاۋازخان:
تۇتىيادەك ئىزىڭنى ئەيلەيىن تاۋاپ،
سېنىڭدەك ياخشىنى سۆيمەكلىك ساۋاب.
يالغۇزمۇ سەن، يارىڭ بارمۇ بوتاكۆز؟
بۇ سۆزۈمگە ھەم ئۈيالماي بەر جاۋاب.

بوتاكۆز:
بىر يار ئىزدەپ كېچە ـ كۈندۈز ئىنتىزارمەن،
نى سەۋەبتىن تەھقىق ئەيلەپ سورارسەن؟
ئاتام بەرمەس سەندەك ياخشى بەگلەرگە،
ھالىم سورىساڭ ھازىر ئۆزۈم يالغۇزمەن.

ھاۋازخان:
ئېيتقان سۆزگە ياخشى كىشى كۆنەرمۇ؟
ئاتاڭ جاھىل ياخشى سۆزگە كىرەرمۇ؟
بويۇڭغا باراۋەر ئالتۇن ـ زەر بەرسەم،
سېنى ماڭا ئەھمەد سەردار بېرەرمۇ؟

بوتاكۆز:
مېنىڭ ئاتام دۇنيا ـ مالنى ئويلىماس،
دۇنيا سۆزىن ھەرگىز، ئەسلا سۆزلىمەس.
كىملا كەلسە تېگىن ئوبدان سورايدۇ،
ئەسلىي زاتلىق بولمىسا قوبۇل ئەيلىمەس.

ھاۋازخان:
مال بېرىمەن، تىرىكمەن، ساڭا ئېلىمدىن،
ئۆلمىسەم قۇچاي غۇنچە بېلىڭدىن.
خۇمار بولدۇم سېنىڭ ئايدەك يۈزۈڭگە،
بىر كېلىپ چىلىم بەرگىن، چېكەي قولۇڭدىن.

بوتاكۆز:
ئۆزۈڭ كىمسەن، مال يىغارسەن ئېلىمدىن،
يولۇچىسەن، چىقارمىغىن يولۇمدىن.
تېزرەك كەتكىن، ئەمدى بۇ يەردە تۇرماي،
يۈرگىن، كەتكىن، چىلىم چەكتىڭ قولۇمدىن.

ھاۋازخان:
يىغارمەن بېرىپ تۇركمەن ئېلىمنى،
راست ئېيتقىن، جانىم ،ئالدىڭ دىلىمنى.
ماڭا كۆڭۈل بېرەرسەنمۇ بوتاكۆز؟
تارتا ـ تارتا سۆزلە ئەمدى تىلىڭنى.

بوتاكۆز:
ئويلىسام سەن ئۆزۈڭ باغرى داغلىسەن،
جانۇ دىلدىن بىر بگە ئۆزۈڭ باغلىسەن.
سەندەك بەرنا بىزنىڭ ئەلدە يوق ئىدى،
چەمبىل بەلدە قايسى بەگنىڭ ئوغلىسەن؟

ھاۋازخان:
باھاردا ئېچىلغان باغنىڭ گۈلىمەن،
سۆزلەر بولسام ئەل ئاغزىنىڭ سۆزىمەن.
نەسلىم سورىساڭ مېنىڭ ئېتىم بەگ ھاۋاز،
ئۆزۈم بىلسەڭ گۆر ئوغلى بەگ ئوغلىمەن.

بوتاكۆز:
ئىشىتكەنمەن باغلارنىڭ قىزىلگۈلىسەن،
ھالا ھازىر بالىسىزنىڭ ئوغلىسەن.
راستىمنى ئېيتاي ساڭا مەن ئەمدى،
ئاچچىقلىسام، بىر بايتالنىڭ قۇلىسەن.

ھاۋازخان:
بوتاكۆز دەر بىلدىم سېنىڭ ئۆزۈڭنى،
ئاچچىقلىسام، ئويۇدۇرمەن كۆزۈڭنى.
تىلىڭنى تارتىپراق سۆزلە، بوتاكۆز،
ئۆلمىسەم ئالۇرمەن سېنىڭ ئۆزۈڭنى.

بوتاكۆز:
يۈرگەن يولۇڭ ئەسقەر تاغنىڭ بېلى دەپ،
چەمبىلگە قارىغان ياۋمەت ئېلى دەپ.
مەن دېمىدىم، يۈرت ئېيتىدۇ سەنلەرنى،
ھاۋاز، ھەسەن گۆر ئوغلىنىڭ «قۇلى» دەپ.

ھاۋازخان:
ئېرىسۇن، تاغلار قارى ئېرىسۇن،
ھەر بەندە ئالغىنى بىلەن قۇرۇسۇن.
قۇل بولساممۇ ئەگەر سېنى ئالمىسام،
چەمبىل بەلدە ھاۋاز ئېتىم قۇرۇسۇن.

بوتا كۆز:
ياخشى يىگىت، سۆزلەۋەردىك تازىما،
ئايىمغىن بۇ سۆزۈمگە قارىما.
تۇرما بۇندا، ئەمدى كەتكىن بەدرەك قۇل،
قولۇڭدىن كەلگەننى قىلغىن، ئايىما.

هاۋازخان:
تازا چۆلدە هېرىپ ـ ئېچىپ قالمىسام،
چەمبىلگە بارغاندا غوۋغا سالمىسام.
بەگ هاۋازخان دېگەن ئېتىم قۇرۇسۇن،
ئېرەگەشتىم، ئەمدى سېنى ئالمىسام.

بوتا كۆز:
ئالمىدەك ئېچىلغان يۈزۈم نەقىشدەك،
چېچەك بەرگەن سازەندىلەر باخشىدەك.
سەندەك قۇلغا تەگكىنىمچە، ئەي هاۋاز،
قاداق بولۇپ ئۆلگىنىم مىڭ ياخشىدەك.

هاۋازخان:
بۇندىن بېرىپ يەنە قايتىپ كەلمىسەم،
ئەھۋالىڭنى ئاندىن يەنە كۆرمىسەم.

چەمبىل بەلدە يىگىت ئېتىم قۇرۇسۇن،
يىگىتلەرگە چىلىم سالغۇچ قىلمىسام.
سەبرى قىلدىڭ تەكياۋمەت ئېلىنى.
گۆر ئوغلىنىڭ ئۆز بالىسى بولغاندا،
تىلىكىڭچە بېرەر مەندەك قىزىنى.

بوتاكۆز:
بىر ـ بىر ئاڭلاپ بوتاكۆزنىڭ تىلىنى،

ھاۋازخان بىلەن ئەھمەد سەردارنىڭ قىزى بوتاكۆز مانا شۇنداق تەنە ئېيتىشىپ تەگىشىپ قالدى. ھاۋازخان قىزنىڭ سۆزىنى قاتتىق ئار ئېلىپ كۆزىگە ياش ئالدى. ئۇ ئۆزى ئۆزىگە: «ھەي دەرىخ، كىشىنىڭ يۈرتىدا سۇلتان بولغۇچە، ئۆزۈڭنىڭ يۈرتىدا ئۇلتان بولغان ياخشى ئىكەن. مەن ئۆزۈمنى گۆر ئوغلىنىڭ ئوغلى دېگىنىم بىلەن ئۆزگىلەر مېنى گۆر ئوغلىنىڭ قۇلى دەيدىكەن. مەن يۈرتۇمدا ھېچ كىشىگە موھتاج ئەمەس ئىدىم. خۇنخار شاھنىڭ ئەتىۋارلىق مەھرىمى ئىدىم. بۇ يەردە مەن ئۇنىڭدىن ياخشىراق مەرتىۋىدە بولسامۇ، كىشىلەر ھامان ماڭا يامان كۆز بىلەن قاراپ، يامان نام بىلەن ئاتايدىكەن. بۇ يەردە تۇرغۇچە ئۆز يۈرتۇمغا كېتەي» دەپ تۇلپارغا قامچا سالدى. «ئانا يۈرتۇم نەدە سەن؟» دەپ بىر ـ ئىككى سايدىن ئاشتى. بارا ـ بارا ئۇنىڭ كۆڭلىدە سەۋر ـ تاقەت تۈيغۇلىرى ئويغاندى. ئۇ: «بۇ ئىش ماڭا لازىم ئەمەس ئىكەن. مېنىڭ بۇ يەردە بۇ قىز بىلەن مۇنداق سۆزلەشكىنىمنى قىرىق مىڭ يىگىت نەدىن بىلسۇن؟ بارچىسى ھاۋازخان نامەرد ئىكەن. گۆر ئوغلىنىڭ تۇلپارىنى مىنىپ ئۇنى ئالداپ قېچىپ كەتتى دەپ ماڭا مالامەت قىلۇر. مەن ئۇنداق مالامەتنى ئەسلا كۆتۈرەلمەيمەن. ئەڭ ياخشىسى بۇ يەردىن قايتىپ چەمبىلگە باراي. گۆر ئوغلىغا ئەھمەد سەردارنىڭ قىزىنى ماڭا ئېلىپ بەرگىن دەي. ئېلىپ بەرسە بەردى، بەرمىسە گۇناھنى گۆر ئوغلىغا ئارتىپ قويۇپ ئاندىن مەن ئۆز يۈرتۇمغا قايتىپ كېتەي. ئۇ چاغدا ھېچكىم مېنى مالامەت قىلمايدۇ. ئەگەر گۆر ئوغلى بوتاكۆزنى ئېلىپ بەرسە، بېشىغا قارا قالپاق، ئۇستىگە قارا بوياق ماتا، ئايىغىغا چورۇق كىيدۈرۈپ يىگىتلەرگە چىلىم سالغۇچى قىلاي» دەپ كۆڭلى يېرىم ھالدا چەمبىلگە قاراپ ماڭدى. ئۇنىڭ كۆزىدىن ئاققان ياش تۇلپارنىڭ يالىغا توختىماي چۈشۈپ تۇراتتى.

شۇ كۈنى نامازدىگەرگىچە ئۇ چەمبىلگە قايتمىدى. گۆر ئوغلى سۇلتان ۋە ئۇنىڭ يىگىتلىرى چەمبىلنىڭ دەرۋازىسىغا چىقىپ ئۇنى كۈتكەندى، ھاۋازخان كەلمىگەندىن كېيىن ئۇلار ئوردىسىغا يانىدى. ئاغا يۈنۈس پەرى باشلىق ئۇنىڭ ئانىلىرى زەينەپشاھ ئايمىنى ئېلىپ ئوردا سېپىلىنىڭ كۈنگۇرىسىدىن ئۇنىڭ يولىغا قارىدى. گۆر ئوغلى نامازدىگەر بولغاندا يىگىتلىرىگە قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئۆردەك كۆلى چەمبىل بىلەن بىرۈمىت،
قىرىق يىگىت مەقسىتىمنى سەن ئىشىت.
چاشگاھ بىلەن كەلمەكچىدى بەگ ھاۋاز،
نېمە بولدى، كەلمەس قوزام، ھەم ئىشىت.

ھىجران ئوتى يۈرەك باغرىم داغلاتتى،
جۇدالىق ئازابى بەلنى باغلاتتى،
سېغىنىدۇرۇپ مېنى تولا يىغلاتتى،
نېمە بولدى، كەلمەس قوزام، سەن ئىشىت.

يەتمىدى ماڭا شۇ دەم بىر ئۆلۈم،
بەگ ھاۋاز ئىدى مېنىڭ جان ـ دىلىم،
كۆرەرمەنمۇ قاراڭغۇ بىر قۇرغۇيۇم،
نېمە بولدى، كەلمەس قوزام، سەن ئىشىت.

بەگ ھاۋازخان ئېگىز تاغدىن ئاشتىمۇ؟
دۇشمەن كۆرۈپ ئەقىللىرى شاشتىمۇ؟
ياكى ئۇنىڭ مىنگەن ئېتى قاچتىمۇ؟
نېمە بولدى، كەلمەس قوزام، سەن ئىشىت.

ياخشى ئۇمىد گۆر ئوغلىنىڭ سۆزلىرى،
تېپىلمايدۇ ھاۋازخاننىڭ ئىزلىرى،
يا تەگدىمۇ بىر يامانىنىڭ كۆزلىرى،
نېمە بولدى، كەلمەس قوزام، سەن ئىشت.

گۆر ئوغلى نەزمنى تۇگىتىپ تۇراتتى، يىراقتىن ھاۋازخاننىڭ قارىسى كۆرۈندى. يېقىن كەلگەندە ھاۋازخاننىڭ كۆڭلىنىڭ بىئارامىلىقى بىلىندى، ئۇنىڭ كۆزىدىن ھېلىمۇ تامچە ـ تامچە ياش توختىماي تۇلپارنىڭ يالىسىغا چۈشۈپ تۇراتتى. ئۇ يېتىپ كەلگەندە ھەممە يىگىتلەر ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئاتلىرىدىن چۈشۈپ سالام قىلدى ۋە:

ــ ھارماڭ، تۆرەم ! ــ دەپ ئەھۋال سورىدى. ھاۋازخان ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسىغا جاۋاب بەرمىدى. گۆر ئوغلى سۇلتان ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ ئەي ئوغلۇم، نېمە سەۋەبتىن شۇنچە كېچىكىپ قالدىڭ؟ ! ــ دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

بېغىم ئىچرە تازا گۈلۈم،
سۆزلىسەم سەن مېنىڭ تىلىم،
بەلكى مېنىڭ جانۇ دىلىم،
نېمىگە يىغلاپ، كەلمىدىڭ؟

ھاۋازخان:
دۇشمەنلەرنى ئەينەك ئەتتىم،
يۈرەر يولنى مەن تەرك ئەتتىم،
مەيخانىدىن يولغا چىقتىم،
يول ئايلىنىپ ئەمدى كەلدىم.

گۆر ئوغلى:
ئاڭلا مېنىڭ ئېيتقان سۆزۈم،
سەنسەن مېنىڭ كۆرەر كۆزۈم،
بەلكى تېخى قىزىل يۈزۈم،
نېمە بولدى، سەن كەلمىدىڭ؟

ھاۋازخان:
ئارا چۆلدە ھېرىپ قالدىم،
تاغۇ تاشنى مەن قوپاردىم،
ئۆردەك دېگەن كۆلگە باردىم،
يول ئايلىنىپ، ئەمدى كەلدىم.

گۆر ئوغلى:
سەن ئىرۇرسەن قەن ـ ناۋاتىم،
سەن بىلەندۇر بار ھاياتىم،
ھەم پەرزەنتىم، قول ـ قاناتىم،
نېمىگە يىغلاپ، كەلمىدىڭ؟

ھاۋازخان:
شۇنداق تەقدىر ئىشلىرى،
كۆرۈندى كۆزگە چۈشلىرى،
يوقكەن ئۆردەك ـ قۇشلىرى،
شۇڭا ئايلىنىپ، ئەمدى كەلدىم.

گۆر ئوغلى:
ئىزىڭدىن دىل شادلانسۇن،
دۇشمەن قولى باغلانسۇن،
سەندىن ئاتاڭ ئايلانسۇن،
نېمىگە يىغلاپ، كەلمىدىڭ؟

ھاۋازخان:
ئاتىنى چاپتىم چەپپىگە،
يۈگۈرۈپ چىقتىم تۆپىگە،
كۆزۈم چۈشتى بىر ئۆيگە،
ئۇيان بېرىپ، ئەمدى كەلدىم.

گۆر ئوغلى ھاۋازخانغا قاراپ:

— ئەي ئوغلۇم، سەن يوقىلاڭ باھانىلەرنى دەپ راست سۆزنى دېمەيۋاتسەن! راستىڭنى ئېيتقىن، نېمە ئۈچۈن شۇنچە يىغلىدىڭ؟ مەن ھايات‌مەن، مېنىڭ زامانەمدە ساڭا كىمدىن مۇناق ئېغىر ئەلەم يەتتى؟ — دەپ سورىدى.

ھاۋازخان بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىش ئۈچۈن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئاق يۈزۈمدە ئۆرلىدى سەپكۈن بىلەن خال،
قولۇمغا قۇش ئالدىم ئېتى زەررىن بال.
كۆرگىنىمنى بىر - بىر بايان ئەيلەيىن،
قىبلىگاھىم، بۇ سۆزۈمگە قۇلاق سال.

ئىشىك ئالدى قاتار - قاتار ئانارىكەن،
تۆگىلىرى شۇنچىلىك كۆپ ھەم نارىكەن.
بېرىپ ئىدىم چىلىم تارتىپ كېتەي دەپ،
تاغاڭ ئەھمەد سەردار قىزى بارىكەن.

رەھىم ئەيلىگىن كۆزدىن ئاققان يېشىمغا،
سانسىز سەۋدا چۈشتى مېنىڭ بېشىمغا.
مۇساپىرلىق ئېتى قۇرۇسۇن، ئاتىجان،
نى يامانلار كېلىپ كەتتى قېشىمغا.

كىيگىنى گۈلگۈندۇر، ئەجەب قىرمىزى،
ئىسمىكەن بوتاكۆز تاغاڭنىڭ قىزى.
يۈرىكىمگە ئوتنى سالدى نە قىلاي؟
كۆيدۈرۈپ ئۆلتۈردى شۇ قىزنىڭ سۆزى.

يۈرىكىمنى مۇساپىرلىق داغلىدى،
ھىجران - ئەلەم مېنى بوزەك چاغلىدى.
غېرىبلىقنىڭ ئېتى قۇرۇسۇن، قىبلىگاھ،
ناكەسلەرنىڭ يامان سۆزى قالمىدى.

تەنە قىلدى ئېيتقىنىمنى بىلسۇن، دەپ،
يەنە دېدى: «بالىسىزنىڭ ئوغلى» دەپ.
ئۆلتۈردى، كۆيدۈردى شۇ قىزنىڭ سۆزى،
ئاخىر دېدى: «بىر بايتالنىڭ قۇلى» دەپ.

غەيرىتىمنى ياندۇرۇشقا ئۇرۇندى،
بىزدەك بەگلەر يامان سۆزدىن قورۇندى.
ئۆردەك كۆلدىن قايتار چاغدا، جان ئاتا،
باغلىق ھويلا كۆزۈمگە گۈل كۆرۈندى.

بۇ سۆزلەرگە مەندەك ئوغلۇڭ ئۆلمىدى،
يۈرىكىگە ئوت تۇتاشتى، بىلىمىدى.
جاۋاب بەرگىن، ئاتا، ئەمدى كېتەيمەن،
چەمبىل بەلدە «قۇل» ئات سىڭدى، بولمىدى.

قانداق قىلاي، يۈرىكىمدە دەردىم كۆپ،
بۇ دەردلەرنى ئېيتىۋەرمەك ئەمەس خوپ.
غەزەپ بىلەن يېتىپ باردىم ئۇ يەرگە،
ھەركىم بولسا بىرەر چىلىم سورای خوپ.

ھاۋازخان ئېيتىدۇ ئەمدى بۇ سۆزنى:
ئەيلىدى مۇساپىر تەقدىرمۇ بىزنى.
يىگىتلەرگە چىلىم سالغۇچ قىلاي مەن،
ئەگەر ئېپ بەرسەڭ، ئاتا، شۇ قىزنى.

هاۋازخاننىڭ بېيىتى تۇگىگەندىن كېيىن، گۆر ئوغلى:

ــ ئەي بالام، سەن غەم قىلما، ھېلىغۇ بىر ئەھمەد سەردارنىڭ قىزى ئىكەن، توققۇز ئەھمەد سەردار - نىڭ قىزى بولسىمۇ ساڭا سادىغا! ــ دېدى.

ھاۋازخان:

ــ رەھمەت ھەممىتىڭگە، ئاتا! ــ دېدى.

گۆر ئوغلى:

ــ ئوغلۇم، سەن غەرەزسىز ھالدا مېنىڭ قېشىمدىلا تۇرساڭ ھەممە نەرسە سېنىڭ. مەن سېنىڭدىن ھېچ نەرسىنى ئايىمايمەن! ــ دەپ ھاۋازخاننى مەيخانىغا بۇيرۇدى.

ئۆزى چەمبىلنىڭ ناغرىخانىسىغا چىقىپ ناغرا چالدۇرۇپ، كاناي - سۇناي تارتقۇزدى.

گۆر ئوغلىغا ھەرقاچان قوشۇن كېرەك بولسا شۇنداق قىلاتتى، چەمبىلنىڭ ئاھالىسى ئۇنىڭ ئالدىغا يىغىلىپ:

ــ سۇلتانىمىز، گۆر ئوغلى، بىز ناغرا، كاناي - سۇنايىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ سېنىڭ ئالدىڭغا كەلدۇق. سەن نېمە مەقسەتتە بىزلەرنى چىللىدىڭ، ئېيتقىن، ئاڭلايلى! ــ دېدى.

گۆر ئوغلى ئۆزىنىڭ مەقسىتىنى ئۇلارغا چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

گۆر ئوغلى دەر: ئاڭلاڭ مېنىڭ سۆزۈمنى،
شۇنىڭ ئۈچۈن مەن بېلىمنى باغلىدىم،
پەرزەنت ئۈچۈن سارغايتۇرماڭ يۈزۈمنى.
يېشىم بىلەن قارا يەرنى نەملىدىم.
ئەمدى سىزگە مەن ئېيتايىن، ئەي بەگلەر،
توقسان مىڭ بەگ، مەن ئېيتايىن سىلەرگە،
ھېكايەت ئەيلەيىن ھاۋاز ئوغلۇمنى.
ھەممىڭىزنى سەردارغا ئەلچى ئەيلىدىم.

ھاۋاز ئوغلۇم زەھەر كېلىن كۆرۈپتۇ،
بىلىك بۇگۇن گۆر ئوغلىنىڭ سۆزىنى،
سوغۇق يارغا قاتتىق كۆڭۈل بېرىپتۇ.
بىر نەچچىلەر تاپالمايدۇ ئىزىنى.
باتۇر ئوغلۇم ئۆردەك كۆلگە بارغاندا،
ئەھمەد سەردار تاغام قىزىن كۆرۈپتۇ.

قۇلاق سېلىڭ، گۆر ئوغلىنىڭ سۆزىگە،
مەن چۈشەندىم بەگ ھاۋازنىڭ كۆزىگە.
ئەھمەد تاغام قىزىنى ئۇ كۆرگەندە،
ئاشىق بولۇپ كۆيۈپ قاپتۇ ئۆزىگە.

هەممىڭىزنى بۇگۈن ئەلچى ئەيلىدىم،
تاغام بەرسۇن بەگ ھاۋازغا قىزىنى.

دۇشمەنلەرنى ئاياغ ئاستى ئەيلىسۇن،
قاناتسىمنى خان تۇمەنگە باغلىسۇن.
سەردار بەرسۇن بەگ ھاۋازغا قىزىنى،
مال كېرەكمۇ؟ ئۆزى تەيىن ئەيلىسۇن.

سورىسا بېرەي قاتار ـ قاتار نارىمنى،
نار ئۇستىگە يۈكلەپ بېرەي بارىمنى.
ئەھمەد سەردار مال سورىسا، ئەي بەگلەر،
بېرىڭىزلەر مىڭلاپ ـ مىڭلاپ بارىنى.

گۆر ئوغلى دەر: بىلۈرسىزلەر ئېتىمنى،
پەلەك بۇزدى مېنىڭ كۆڭۈل شادىمنى.
ئەگەردە مال كېرەك بولسا تاغامغا،
باش ئاتقا بېرەي بولغۇر ئاتىمنى.

گۆر ئوغلىنىڭ بېيىتى تۈگىدى. شۇ يەرگە يىغىلغان ئەللىك مىڭ بەگنىڭ ھېچبىرىدىن سادا چىقمىدى. چۈنكى ئاقساقاللار «بارمايلى» دېسە، گۆر ئوغلىنىڭ غەزەپ قىلىشىدىن ئەندىشە قىلاتتى. «بارايلى» دېسە ئەھمەد سەردارىدىن قورقاتتى. ياشلار ئىشىنىڭ ئېپىنى بىلمەيتتى. شۇ يەردىكى بەگلەرنىڭ ئىچىدە باقى باي دېگەن بىر بوۋاي بار ئىدى، ئۇ بەگلەرگە قاراپ:

— گۆر ئوغلىنىڭ سۆزىگە جاۋاب بەرمەمسىلەر؟ — دەپ سورىدى. ئۇلارنىڭ بىرى:

— بىز نېمە دېيىشنى بىلمەي قالدۇق ! — دېدى. باقى باي:

— سىلەر مېنىڭ سۆزۈمگە كىرسەڭلار، گۆر ئوغلىغا مەنلا جاۋاب بېرەي ! — دەپ گۆر ئوغلىغا قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

باقى باي ئاقساقال، دېيىشەر مېنى،
سارغايتۇرماڭ مېنىڭ قىزىل يۈزۈمنى.
توقسان مىڭ بەگ جاۋاب بەر دەپ قويمىدى،
سىزمۇ ئاڭلاڭ مېنىڭ ئېيتقان سۆزۈمنى.

چىن ئەرلەر كۆرەلمەيدۇ يۈزىنى،
تاپالمايدۇ بەلكى ئۇنىڭ ئۆزىنى.
مېنى دېسەڭ بەگلىرىڭنى ئەۋەتمە،
ئەۋەتكەنگە تاغاڭ بەرمەس قىزىنى.

غېرىب قىلىپ سارغايتۇرماڭ يۈزۈمنى،
ئادا قىلمەن بەش ۋاقىتلىق پەرزىمنى.
شەرتى شۇكى، كۆڭۈلگە ئېغىر ئالماڭ،
مەن سۆزلەيىن، تىڭلاڭ مېنىڭ ئەرزىمنى.

زورلۇق قىلساڭ كىم كېلىدۇ ئېلىڭگە؟
ئالتۇن كەمەر يارىشۇرمۇ بېلىڭگە.
بەرسەڭ بەرگىن بىر ەر دەستەك ئېلىڭگە،
قىزىنى بەرمەس بىر بايتاللىق قۇلۇڭغا.

باقى باي ئاقساقال سۆزىنى تۈگەتتى. بارچە بەگلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ:

— ئەي باقى باي، سەن ياخشى سۆزنى ئېيتتىڭ، راست سۆزنى ئېيتتىڭ ! — دېدى. باقى باي:

— بۇنچىلىك سۆزنى ئېيتماي بولامدۇ؟ ! — دەپ ئۆز يولىغا كەتتى.

گۆر ئوغلىنىڭ بەگلىرىگە ئاچچىقى كەلدى، بۇرۇتى شاپىتەك بولۇپ تىترىدى، كۆزلىرى پىيالىدەك بولۇپ پارقىرىدى.

«ھەي دەرىخ، بۇلار مېنىڭ قېرىغىنىمنى بىلىپ، ھەممىسى بۇ ئىشتىن باش تارتتى، ياش چاغلىرىمدا شۇنداق قىلىشسا، ھەممىسىنىڭ ئەدىپىنى بېرەتتىم» دەپ ئاستا ـ ئاستا مېڭىپ مەيخانىغا كىردى. ھاۋازخانمۇ بۇ ئىشلاردىن خەۋەردار ئىدى. يىگىتلىرىنىڭ ھەممىسىنى مەيخانىغا ئەكىرىپ شاراب بىلەن مەست قىلىپ يىقىتىپ تاشلىدى. ھاۋازخان ئالتۇن ئاياققا مەي قۇيۇپ گۆر ئوغلىنىڭ ئالدىغا

كەلدى. ئۇنىڭغا شارابنى تۇتۇپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

مىنگەن ئېتىم يۈز چاپار،
ئوڭ يانىدا توققۇز تۇمار.
قولۇمدىن ئالغىن ئاياق،
ئاتا، ئازراق باس خۇمار،
ئاتا، ساڭا ئاللا يار.

كۆز يېشىم تىزىلغاندۇر،
يۈرىكىم ئېزىلگەندۇر.
تۇز ـ نېسىۋەم شۇ كۇندە،
چەمبىلدىن ئۇزۇلگەندۇر،
ئاللا بولسۇن ساڭا يار.

ئۆلمىگىن سەن، ئۇزاق ياشا،
تۇلپارنى مىن، قىل تاماشا.
بىر قولۇڭغا مەدەت،
بىرىگە ئال ئالتۇن كاسا،
ئاللا بولسۇن ساڭا يار.

ئۇلۇغ ئاتا، خوش ئەمدى،
كۆزدىن ئاقتى ياش ئەمدى.
ئامان بولغىن كۆرۈشكۇچە،
جېنىم ئاتا، خوش ئەمدى،
ئاللا بولسۇن ساڭا يار.

شېرىن جاندىن كەچسىڭىز،
كېپەن تونىنى پىچسىڭىز.
دۇشمەن بېشى ئايلاندى،
بىر ئاياق شاراب ئىچسىڭىز،
كەئېبەم، ئاللا بولسۇن يار.

تاجىگۈلنى تېرىيمىز،
زەرگە كېلىن ئورايمىز.
ئامان بولغىن، جان ئاتا،
قىيامەتتە كۆرۈشمىز،
ئاللا بولسۇن ساڭا يار.

بېشىمىزدا بار مالامەت،
دوستلار بارى سالامەت.
بۇ ئەزىز جان سىز بىزگە،
بىرنەچچە كۇن ئامانەت،
ئاللا بولسۇن ساڭا يار.

بۇ زامان شۇنداق زامان،
بېشىمغا چۈشتى تۇمان.
غېرىب ئاتا كۆرگۈچە،
ئۆز تەختىڭدە بول ئامان،
كەئېبەم، ئاللا ساڭا يار.

ھاۋازخان بۇ سۆزنى ئېيتىپ ئالتۇن ئاياقنى شاراب بىلەن يەرگە قويدى، مەيخانىدىن چىقىپ ئاتخانىغا كىردى. قارىسا گۆر ئوغلىنىڭ ئاتلىرى ئويناپ تۇرۇپتۇ، ئۇلارنىڭ بىرى تۇلپار، بىرى غەيرىي، بىرى مەجنۇن كۆك. ھاۋازخان خىيالەن ئۆزىگە ئۆزى: «بۇ تۇلپار گۆر ئوغلىنىڭ ئېتى ھەم دۆلىتى، ھەم پەرزەنتى ۋە ھەم قول ـ قانىتى. بۇنى مىنىپ كەتسەم گۆر ئوغلىغا دۇشمەنلىك قىلغان بولىمەن» دېدى. ئاخىر ئۇ كېلىپ مەجنۇن كۆكنى مىنگەندى، كۆڭلى بۇزۇلدى. چەمبىل شەھرىنىڭ سىرتىغا چىقماي تۇرۇپلا ئاتنىڭ يالىغا ئۇنىڭ كۆز يېشى تۆكۈلدى. چەمبىل ئەھلى، ئۆردەك كۆلى، چوڭ ـ كىچىك يارەنلىرى بىلەن غايىبانە خوشلىشىپ، تۆگىنىڭ بوتىسىدەك بوزلاپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

باھاردا ئاچىلۇر چەمبىلنىڭ گۈلى،
زاغلىرى ئۇچىدۇ، قونسا بۇلبۇلى.
ئامان بولغىن، يەنە قايتىپ كەلگۈچە،
شادى ـ خۇرام يۈرگەن چەمبىلنىڭ ئېلى.

باھاردا ئېچىلۇر باغنىڭ قىرمىزى،
زىمىستان كېتىپ، كەلدى باھارنىڭ ئۆزى.
ئامان بولغىن، يەنە قايتىپ كەلگۈچە،
دەۋران سۈرگەن چەمبىلنىڭ شەھرى.

كۆيدۇردى دىلمنى بوتاكۆز تىلى،
يۈرەكنى تىلىدۇ ھىجراننىڭ تىغى.
ئامان بولغىن، قايتىپ كېلىپ كۆرگۈچە،
دەۋرانلار سۈرگەن چەمبىلنىڭ ئېلى.

دىلمغا چۈشۈپتۇر ھىجراننىڭ دېغى،
يۈرىكىم ئۆرتەندى ئايرىلىش چېغى.
ئامان بولغىن، قىيامەتتە كۆرەرمىز،
ئويناپ ـ كۈلۈپ بىللە ئۆسكەن چەمبىلنىڭ گۈلى.

ياخشى قال، مەن ئۆتكەن ئەسقەرنىڭ بېلى،
كۆرۈنەر يىراقتىن نۆكەرنىڭ چۆلى.
ئامان بولغىن، سېنى قايتا كۆرگۈچە،
قۇش سېلىپ ئويىنغان ئۆردەكنىڭ كۆلى.

كۆيگىنىمدىن ئاقىدۇ كۆزۈمنىڭ يېشى،
ئاللانىڭ رەھمىتى ئادەمنىڭ بېشى.
ئامان بولساڭ قىيامەتتە كۆرەرمىز،
كۆكسۈپ ئۆسكەن چەمبىل ياغچى.

ئەزەلدىن شۇ ئىكەن تەقدىرنىڭ ئىشى،
نى كۈنلەر كۆرەر ئۆلمىگەن كىشى.
گۆر ئوغلى ئويغانسا سالام ئېيتىڭلار!
بېشىمدىن ئۇچتى چەمبىلنىڭ قۇشى.

باغ ئارىلاپ تازا گۈلنى پۇرايمىز،
گۈل سولسا، ھىدىنى قايدىن سورايمىز.
بولغىن ئامان، ئۆسكەن يۇرتۇم چەمبىل بەل،
ئاللا يار، خوش، قىيامەتتە كۆرەرمىز.

يۇرت ـ ئېلىمدىن ئايرىلىپ بولدۇم خار ـ زار،
نە قىلسا قۇدرەتلىك ھەقتە ئىختىيار.
ئامان بولساق قىيامەتتە كۆرەرمىز،
ئەھلى خەلقىم ساڭا ئاللا بولسۇن يار.

ھاۋازخان دەر: ناله قىلدىم زار ـ زار،
ھېچ بەندىدە يوقتۇر زادى ئىختىيار.
كۆرۈشكۈچە ئەھلى خەلقىم خوش ئەمدى،
ئاتا قورغان گۈرۈجىستاندا تۇرغۇم بار.

ھاۋازخان يۇقىرىدىكى سۆزلەرنى ئېيتىپ، ئەل بىلەن غايىبانە خوشلاشتى، ۋىدالاشتى. يولغا چىقىپ كېتىۋاتاتتى، شۇ چاغدا ئاغا يۈنۈس پەرى، مىسقال پەرى، گۈلنار پەرى باشلىق قىرىق تاجدارنىڭ خوتۇنلىرى باغ سەيلىسىگە چىقتى. بىر كېنىزەك ھاۋازخاننىڭ تاۋۇشىنى ئاڭلاپ، ئېگىزدىن ئۇنى كۆردى. ئۇ ئاغا يۈنۈس پەرىگە:

ــ خان ئايىم، كوچىغا قاراڭ. ھاۋازخان ناله قىلىپ يىغلاپ كېلىۋاتىدۇ، ــ دېدى. ئاغا يۈنۈس پەرى كېنىزەكنىڭ قېشىغا كېلىپ ھاۋازخاننى كۆردى. ئۆزىنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئاتتى. ئاغا يۈنۈس پەرى ئۇنىڭ يۈزىدىكى ياشنى سۈرتۈپ «ئوغلۇم!» دەپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

بېغىم گۈللەپ، تەرگەنلىرىم گۈل بولسۇن،
قەددىڭدىن ئايلىناي، جان تۆرەم قوزام،
مەندەك ئاناڭ جىلاۋىڭدا قۇل بولسۇن.
چەمبىلىنىڭ ئارسلانى بالام يول بولسۇن!

كۆزۈمنىڭ نۇرى، كۆڭلۈم قۇۋۋىتى،
سەندىن ئايرىلغۇچە تىلەيمەن ئۆلۈم،
چەمبىلىنىڭ ئارسلانى، بالام، يول بولسۇن!
خازان بولۇپ سولاشسۇن ئېچىلغان گۈلۈم.

سېنى كۆرمەي سارغايدى ـ سولدى چىرايىم،
قوزامسەن مېنىڭكى ئاسايىش قولۇم،
سەن ئۆزۈڭ كۆزۈمنىڭ نۇرى چىراغىم.
چەمبىلىنىڭ قۇلانى بالام يول بولسۇن!

گۈل بويۇڭدىن مەن ئايلىناي چىراغىم،
تىللا كەمەر بىلەن بەلنى باغلىتىپ،
چەمبىلىنىڭ ئارسلانى بالام يول بولسۇن!
پىراق ئوتى بىلەن دىلنى داغلىتىپ.

ئاڭلىغىن جان قوزام مېنىڭ سۆزۈمنى،
قېرىغاندا گۆر ئوغلىنى يىغلىتىپ،
يولۇڭغا بېغىشلاي ئىككى كۆزۈمنى.
قەيەرگە يول سالدىڭ، تۆرەم، يول بولسۇن!

هاۋازخان ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئانىسىنىڭ بوينىنى قۇچاقلىدى، ئۆزىنى تۇتالماي يىغلىدى. ئاغا يۇنۇس پەرى يەنە بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئاق يۈزۈڭگە يارىشۇر ئىككى خال،
چەمبىلدىن سەن كەتسەڭ، ئاڭلا، بەگ هاۋاز،
قولۇڭغا قۇش ئالدىڭ، ئېتى زەررىن بال.
مەنمۇ هەم بىر دەممۇ تۇرماي كېتەرمەن.

يەنە ساڭا بىر سۆز ئېيتاي بەگ هاۋاز،
تىلدا بار ياخشى ئەر بەندىنىڭ نامى،
ئەمدى، بالام، بۇ سۆزۈمگە قۇلاق سال:
يىگىرمە بەش مىڭ ئادەمنىڭ مالى هەم جانى.

سەن كەتسەڭ، بۇ شەهەر ماتەم قىلماسمۇ؟
سەن كېتەر بولساڭ چەمبىل بۇزۇلۇر،
مېنىڭدەك ئاناڭ يىغلاپ قالماسمۇ؟
ئويلا، بالام، كىمگە بولۇر ئۇلار ۋابالى.

بۇ چەمبىلنىڭ بىر ئىگىسى سەن ئىدىڭ،
تەلىم ئالغىن ئاغا يۇنۇس سۆزىدىن،
سەن كەتسەڭ بۇ شەهەر ۋەيران بولماسمۇ؟
قىسسە بولار، قانلار تۆكەر كۆزىدىن.

دەردىڭ بىلەن بۇ دۇنيادىن مەنمۇ ئۆتەرمەن،
قايتار بولساڭ، بوتام، زارلاپ، بوزلاپ،
هىجرىڭدا هەر كۈنى قانلار يۇتارمەن.
قورقماسمۇ سەن گۆر ئوغلىنىڭ سۆزىدىن.

هاۋازخان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ئانىسىنىڭ بېشىدىن ئايلىنىپ بوينىغا ئېسىلىپ كۆزىدىن ياش تۆكۈپ تۇرۇپ، بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ۋەيرانە كۆڭلۈم قاينىاپ جۇش ئۇردى،
ئامان بولغىن، ئانا، قايتىپ كەلگۈچە،
ئەرەنلەر شەربەتنى ئىچتى نۇش قىلدى.
قايتىۋاشتىن يەنە كۆڭلۈم بۇزۇلدى.

كۆرەرمەنمۇ چەمبىل بەلنى يەنە قايتىپ،
ئىش بولماس قۇدرەتلىك هەقتىن بىپەرمان،
تا كۆرگۈنچە، جېنىم ئانام، خوش ئەمدى.
بەندىدە يوقتۇر زەررىچە دەرمان.

چەمبىلدىن چىقمايلا كۆڭلۈم بۇزۇلدى،
رازى بولغىن ماڭا، بەرگەن تۇزۇڭغا،
تۇز ـ نەسۋەم چەمبىل بەلدىن ئۇزۇلدى.
سەن ماڭا جاندەك، ئەزىز ئانا جان.

ئەجەل يېتىپ مەندەك قوزاق ئۆلمىدى،
چاپلاشقان «قوڭ» ئېتىم، زادى قالمىدى.
گۆر ئوغلى «ئوغلى» دېسەم، ياتلار «قوڭ» دېدى،
كەتمىسەم چەمبىلدىن زادى بولمىدى.

سىل بولدى يۈرىكىم دەردى ـ ئەلەمدە،
تۈزەلسە سېغىنىدىم، قېنى، بالام، دە.

گۆر ئوغلى يېتىپ قالدى ئۇندا مەستلىكتە،
ئويغانغاندا جان ئاتامغا سالام، دە.

ھاۋازخان دەر بۇ ئىشلار تەقدىرنىڭ ئىشى،
يالغۇز مەن، يېنىمدا يوقتۇر ھېچ كىشى.
ئامان بولغىن، جېنىم ئانا، سەن ئۆزۈڭ،
ئاندىن سوڭرە يىگىتلەرنىڭ قۇربېشى.

ئاندىن ھاۋازخان بوز قارچىغىدەك مەجنۇن كۆكنىڭ ئۈستىگە ئىرغىپ مىندى، ئانىسى بىلەن خوشلىشىپ كېتىدىغان بولدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى، يىگىتلەرنىڭ ئاياللىرى ھەممىسى ھاۋازخانغا ھازا تۇتۇپ زار ـ زار يىغلاپ، ھاۋازخاننىڭ كەتكەنلىكىنى ئېيتىش ئۈچۈن ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا كەلسە، ئۇ مەيخانىدا يىگىتلىرى بىلەن بىھوش ھالدا يېتىپتۇ. بۇلار ئەمىر گۆر ئوغلىنى بۇ ھالدا كۆرۈپ قەسىرگە قايتىپ كېتىشتى.

ئەمىر گۆر ئوغلى ئۇچ كۈندىن كېيىن ھوشىغا كەلدى. ئۇ سۈرۈشتۈرۈپ، ھاۋازخاننىڭ يوقلۇقىنى بىلدى. ھاۋازخاننىڭ ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەتكەنلىكى گۆر ئوغلىغا قاتتىق تۇيۇلدى.ئۇنىڭ يۈرەكلىرى ئۆرتەندى. ئۇ ناھايىتى خاپا ھالدا ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ ئوردىسىغا كىردى. قارىسا، ئاغا يۇنۇس پەرى قاتلىرىنى تەڭشەپ ـ تۈزەپ كۈھىقاپ تېغىغا ئۇچۇشقا تەييارلىق قىلىۋېتىپتۇ. ئاغا يۇنۇس پەرى گۆر ئوغلىنىڭ كىرگىنىنى كۆرۈپ ھاۋازخاننىڭ كەتكەنلىكىنى بايان قىلىپ، بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئۇچقۇر ئىدىڭ، قاناتىڭدىن ئايرىلدىڭ،
يۇگۇرۈك ئىدىڭ، بۇيۇك يەرگە تىرەلدىڭ.
ئارمان بىلەن قالدىڭ ئەمدى، گۆر ئوغلى،
سۆيۈنۈشلۈك بەگ ھاۋازدىن ئايرىلدىڭ.

ئادا بولماس ئىچىڭدىكى بۇ دەردىڭ،
ئارمان بىلەن سۇندى كۈچلۈك قاناتىڭ.
ئىگىسىز قالغاندۇر چەمبىل ئەللىرى،
يۇرت ئىگىسى بەگ ھاۋازدىن ئايرىلدىڭ.

ئېيتىۋەرسەم قايناپ تاشار پىغانىم،
كۆيگىنىمدىن سارغايدىلار سىياقىم.

ئويلىسام يوق، ئەمدى ھاۋاز چىراغىم،
كۆزۈم نۇرى، چىراغىڭدىن ئايرىلدىڭ.

سىغدۇرمىدى دۈشمەنلىرىڭ ئۆزىنى،
ئاڭلىمىدىڭ ئۇنىڭ ئېيتقان سۆزىنى.
تاپالمايسەن ئەمدى باسقان ئىزىنى،
دۇررى ـ گۆھەر، مارجانىڭدىن ئايرىلدىڭ.

ئۇنىڭ دەردى بىلەن باغرىڭ داغلىنىپ،
ھازا تۇتۇپ قارا بەلۋاغ باغلىنىپ.
«ۋاي بالام» دەپ قارا تۇتۇپ يىغلىشىپ،
كۆڭۈل خۇشى قارچىغاڭدىن ئايرىلدىڭ.

گۆر ئوغلى ئاغا يۇنۇس پەرىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى، كېيىن ئۆزىنى ئوڭشاپ، ئاغا يۇنۇس پەرىگە قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

كۆزدىن ياشلار ئېقىپ ـ ئېقىپ، سەل بولدى،
دۈشمەن كەلسە چەمبىل بەلگە ئەل بولدى.

بەگ ھاۋازخان كەتكەن بولسا چەمبىلدىن،
ئەل ـ يۇرتۇمدىن ئامەت كېتىپ چۆل بولدى.

يۇرىكىمگە چۈشتى ھاۋازخان دەردى،
ئاھ ... دېسەم چىقىدۇ ئىچىمدىن ئوتى.
ھاۋازخاننىڭ كەتكىنى ئەگەر راست بولسا،
قۇرۇدى دەڭلار چەمبىلنىڭ يۇرتى.

باسالمىدىم دۈشمەنلەرنىڭ تىلىنى،
سۈندۈرۈشتى نەيلەيىن بادامگۈلنى.
ھاۋاز بالام كەتكەن بولسا چەمبىلدىن،
ئوت ئالدى دېسەڭچۇ چەمبىل ئېلىنى.

يىغلاتتى مېنىڭدەك پەرزەنتكە زارنى،
پەرزەنت ئۈچۈن بەردىم نومۇس ۋە ئارنى.
كەتكەن بولسا بەگ ھاۋازخان چەمبىلدىن،
ياۋ ئېلىپتۇ ئەمدى بۇندا بارىنى.

ھەر بىر سۆزۈڭ سېنىڭ ماڭا مىسلى بال
سەن بولغانىدىڭ ماڭا دائىم ماھۇ سال.

ئەل ۋە يۇرتۇم پارچىسىنى ياۋ ئالدى،
ئەمدى ساڭا بىر سۆز ئېيتاي، قۇلاق سال:

قېرىغاندا كۆزۈم يېشى كۆل بولسۇن،
دەرد ئۈستىگە دەرد قوشۇلۇپ كۆپ بولسۇن.
ھاۋاز بالام كەتكەن بولسا ئۆيىگە،
ئەمدى ساڭا ئاغا يۇنۇس يول بولسۇن.

يۇرمەك بولۇپ باش ـ كۆزۈڭنى تۈزىتىپ،
مەن چىققۇچە بەگ ھاۋازنى ئۈزىتىپ.
ئاغا يۇنۇس پەرى ساڭا يول بولسۇن،
ئۇچماق بولساڭ قانىتىڭنى توزىتىپ.

گۆر ئوغلى دەر كۆزدە يېشىم قۇرۇدى،
چەمبىل بەلىڭ ئاتىسى بار، ئۆلمىدى.
ھاۋاز كېتىپ ئۆز يۇرتىغا بارغاندۇر،
ئاغا يۇنۇس، سەندىن ئۈمىد شۇلمىدى؟

ئاغا يۇنۇس پەرى گۆر ئوغلىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ كۆڭلى بۇزۇلدى. گۆر ئوغلىنىڭ سۆزى ئۇنىڭغا قاتتىق تۇيۇلدى. شۇڭا ئۇ گۆر ئوغلىغا قاراپ: « بىر پەرزەنتىڭنىڭ يوقلۇقى بىلەن يۈرت بۇزۇلدى، دەمسەن؟ » دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

مۇساپىرمەن، يۇرەك ـ باغرىمنى ئۆرتىدى داغ،
نەگە بارسام ماڭا كەلدى ماتەملىك چاغ.
ئاڭلىغىن سۆزۈمنى بىر ـ بىر ئېيتايىن،
ھاۋاز ئىدى، گۆر ئوغلى، ماڭا نۇرچىراغ.

ئىشىدىن كۆپتۇر ئاغا يۇنۇس گۇناھى،
شۇ يۇرتتا سەن ئۆزۈڭ ئەلنىڭ پاناھى.
تىرىك بولغاندىن كېيىن ئادەم ئۆلۈرلەر،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلىغىن چەمبىلنىڭ شاھى.

كۆزۈمدىن ئاقىدۇ مېنىڭ قىزىل قان،
چىقمىسا نە ئىلاج تېنىمدىكى جان؟
بۇندىن كېتىپ ، نېچۈك يۇرەي دۇنيادا،
سۆيۈنچەم ئىدى مېنىڭ بەگ ھاۋازخان.

خانىسەن، گۆر ئوغلى، چەمبىل ئېلىنىڭ،
ئاغزىدا شېكەر بار، ناۋات تىلىنىڭ.

بىلمەسمۇ سەن گۆر ئوغلى خان ھېلىھەم،
ھاۋازى كەتتى چەمبىل بەل ئېلىنىڭ.

بىر سۆز بىلەن كەتتى ھاۋاز ئېلىدىن،
سۆزلەشكىلى شەھەرلىكلەر ئىچىدىن.
ھاۋاز ئىدى چەمبىل بەلىنىڭ سۇلتانى،
بىر ئارماندا كەتتى بۇ ئەل يېرىدىن.

چاپالمىدى ئارغىماقنىڭ شوخلىرى،
يىغىدىن بىلىنەر دەردىم كۆپلۈكى.
ئېھ گۆر ئوغلى، يوقتۇر سېنىڭ ساقلىقىڭ،
شۇنداق بولۇر بىر بالىنىڭ يوقلۇقى.

ئويلىساڭ بۇ دۇنيا بارچىسى پانىي،
بېشىڭنى كۆتۈرگىن چەمبىل سۇلتانى.
بەگ ھاۋازدىن ئايرىلىپ قالدۇق بىز،
نە كۆز بىلەن بىز كۆرەرمىز دۇنيانى.

گۆر ئوغلى ئاغا يۇنۇس پەردىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ يولۇاستەك ئىڭرىدى. ھېچ كىشى بىلەن ئارىلاشماي، سۆزلەشمەي مەيخانىغا كىرىپ كەتتى. ھاۋازخاننىڭ قىرىق مىڭ يىگىتى ھەقتائالاغا يىغلاپ:

ــ خۇدايا، بىزلەرگە ھاۋازخاننى كۆرسەتكىن! ــ دەيىشتى.

ئەمدى سۆزنى ھاۋازخاندىن ئاڭلايلى:

ھاۋازخان زار ـ زار يىغلاپ مەجنۇن كۆككە مىندى. «ئانا يۇرتۇم نەدە سەن؟!» دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

كۆزۈمدىن ئاققىنى قىزىل قان،
ئىگىمىز بىزگىدۇر مېھرىبان.
كۆرمەك بولۇپ خۇنخار ئېلىنى،
ماڭدى بۇ يەردىن ھاۋازخان.

گاھ يۇرەر ئاستا ـ ئاستا،
ھاۋازنىڭ كۆڭلى خەستە،
بەتبەخت چۆلى چەبدەستە،
ماڭماقتا يولدا ھاۋازخان.

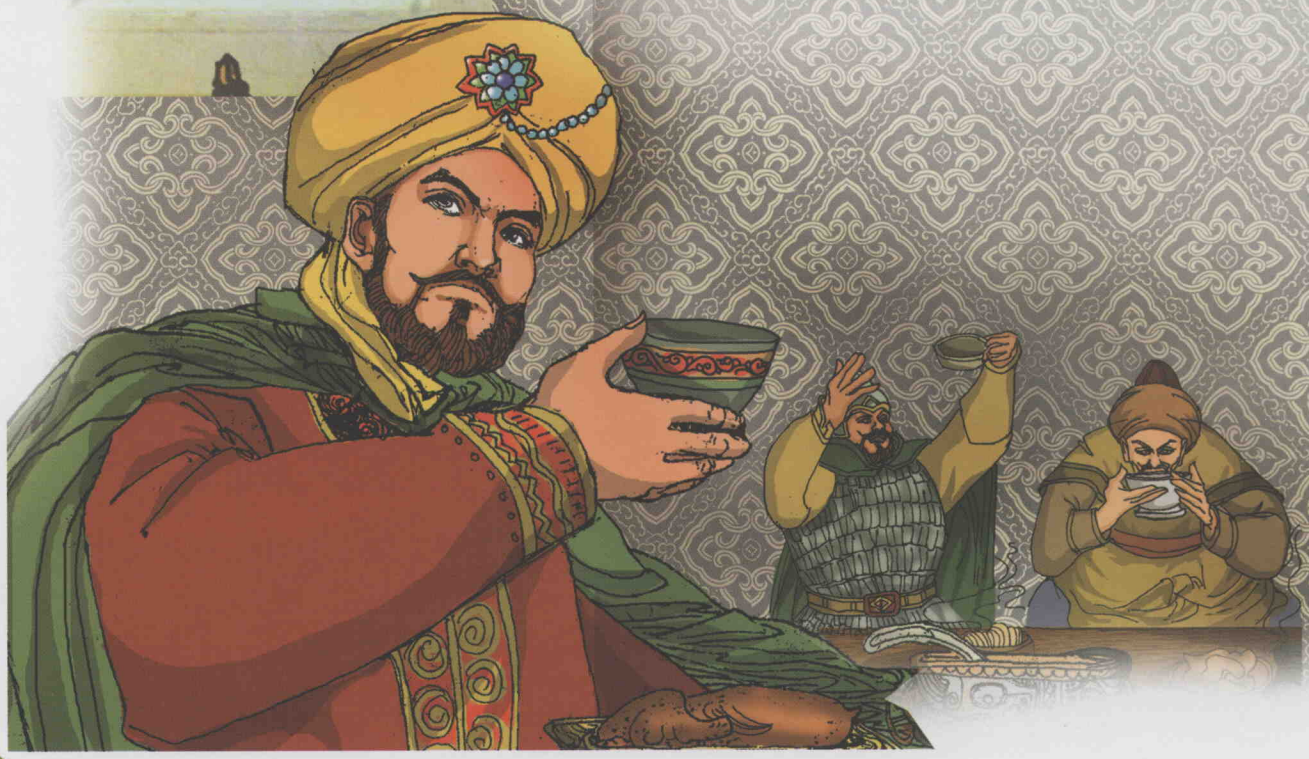
دۇنيانى باسىدۇ سۆلىتى،
يۇرتىغا تارالغان ھەيۋىتى.
ئاستىدا بار مەجنۇن كۆك ئېتى،
ماڭدى يۇرتىغا ھاۋازخان.

ئۆزىنىڭ ئېلىنى ئىزدىدى،
ئۇنىڭكى غەيرىتى قىستىدى،
گۆر ئوغلىنى يولدا ئەسلىدى،
مېڭىۋەردى كەڭ دالىدا ھاۋازخان.

سىرىنى ئېيتمىدى كىشىگە،
چىقتى بەتبەختىنىڭ دەشتىگە.
دۇشمەنلەر كەلمىدى قېشىغا،
ماڭدى يۇرتىغا ھاۋازخان.

كىيگىنى گۈلدەك بولۇپ ياناتتى،
مەجنۇن كۆك ئاتنى مىنەتتى،
گۈرۈجىستانغا قاراپ ماڭاتتى،
شىرەك بولۇپ گۈركىرەپ ھاۋازخان.

ئەزەلدىن شۇنداق تەقدىرنىڭ ئىشى،
بىر يەرگە بارمىقى، يېنىپ كەلمىشى،
بويىندا بار ئالتۇن قىلىچى،
ئېسىپ يۇردى ئۇنى ھاۋازخان.

ئارا چۆلده ئۆزى يالغۇز،
بىر خىل يۈردى تۈپمۇ تۈز،
جاپا چەكتى كېچە ـ كۈندۈز،
كۆپ يول باستى ھاۋازخان.

ئۆتتى چېپىپ كەڭ دالىنى،
كۆردى تاغدىن دارانى،
گۈرۈجستان قاراسىنى،
كۆردى قابىل ھاۋازخان.

تەھسىن ھاۋاز ئىشىغا،
تىللا تاجى بېشىدا،
كەلدى گۈرۈجستان قېشىغا،
نامازشامدا ھاۋازخان.

ھاۋازخان كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ، مەجنۇن كۆڭ دېگەن ئاتنى چاپتۇردى، ئات ئاستىلاپ قالسا ساغرىسىغا قامچا ئۇرۇپ تۇردى. شۇنداق مېڭىپ سەككىز كۈن دېگەندە گۈرۈجستان شەھرىگە يېتىپ كەلدى. دەرۋازىغا قاراپ ھېچبىر ئادەمنىڭ قارىسىنى كۆرمىدى. بىرەر جانلىق نەرسىمۇ ئۇنىڭ كۆزىگە چېلىقمىدى. دەرۋازىلارنىڭ ھەممىسىگە قارا باغلانغان.

ھاۋازخان ئۆز ـ ئۆزىگە: مەن كەتكەندىن كېيىن بۇ شەھەردە چوڭ ئۆزگىرىش بولغان ئوخشايدۇ. قارا باغلىغىنىغا قارىغاندا ئېھتىمال يېقىن ئارىدا بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھىمۇ ئۆلگەن بولسا كېرەك ياكى باشقا بىرەر سەۋەب بارمىكىن؟ !... دېگەن ئوي بىلەن دەرۋازىغا يېقىن كەلدى. دەرۋازىۋەننى قىچقىرىپ « دەرۋازىنى ئاچقىن ! » دېدى ۋە بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

يېتەكلەنگەن قاتار نارمۇسەن؟
كۆرۈشكە ئىنتىزارمۇسەن؟
مەن مۇساپىر بۇ يەرگە،
دەرۋازىۋەنلەر، بارمۇسەن؟

تۆكۈلۈر كۆزۈمنىڭ يېشى،
باسقىنىم بەتبەختىنىڭ دەشتى.
دەرھال دەرۋازا قۇلۇپىنى،
ئاچقىن، بوۋا قۇربېشى.

ھەۋەس قىلدىم مەن تەرىپنى،
تال ـ تال ئۆرۈگەن زۇلپىنى.
ھەي قۇربېشىلەر ئەرتىراق،
ئېچىڭ دەرۋازا قۇلۇپىنى.

مەن يىغلىدىم زار ـ زار،
قۇدرىتى ھەقتە ئىختىيار.
يىراق يولدىن كەلدىم مەن،
شەھەرنى كۆرمەككە ئىنتىزار.

چۆللەردە ئېتىم بىللە مەن،
شەھەرنى نېچۈن بىلمەن.؟
ئاچ دەرۋازا قۇلۇپىنى،
ياۋمەت ئېلىدىن كېلىمەن.

قىزىلگۈللەر تېرىمەن،
شاھىڭغا جاۋاب بېرىمەن.
دەرۋازىنى ئاچ، بەگلەر،
شەھەر ئىچىگە كىرىمەن.

مەجنۇن كۆڭ دەپ ئېتىم بار،
يىگىرمە بەش يېشىم بار،
بەگ ھاۋاز دەپ ئىسىمىم بار.
كۆزۈم ساڭا ئىنتىزار.
چەمبىل بەلدىن كېلۈرمەن،
ئاچ دەرۋازا قۇلۇپىنى،
خۇنخار شاھقا خېتىم بار.
خۇنخار شاھقا سۆزۈم بار.

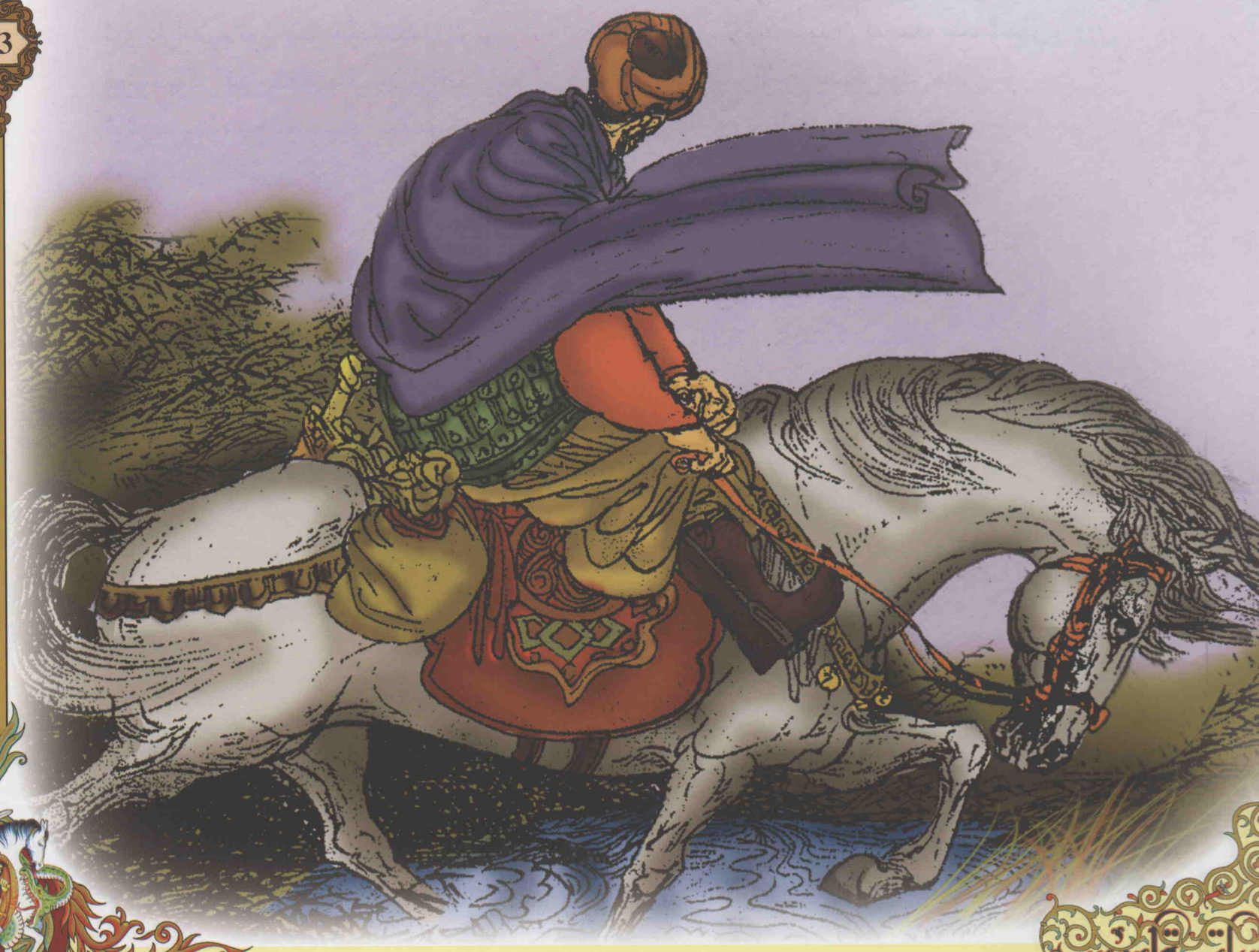
ھاۋازخاننىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قۇربېشىلەر دەرۋازىنى ئاچتى، چىقىپ قارىسا بىر بالا شەھەرگە قاراپ

تۇرغان. گویاکی ئۇنىڭ ھۆسنى قاراڭغۇ تۇننى مۇنەۋۋەر قىلىپ يورۇتقۇدەك نۇرلۇق، ئىككى كوكۇلىسى ئۇنىڭ ھۆسنىگە بەكمۇ ياراشقان، كۆرگەنلەر ئەقلىدىن ئازغۇدەك، شېكەردەك تىلىنى ئاڭلىغانلار بالدەك شېرىن تۇيغۇغا بېرىلىپ كەتكۇدەك، ئالمىدەك مەڭزىنى كۆرگەنلەر ئۇنىڭغا تەلمۇرۇپ قاراپ تۇرغۇدەك بىر بالا. ئۇلار بۇ يىگىتنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ ئەقلى ـ ھوشىنى يوقاتقانلىقىدىن ھاۋازخاننى تونۇمىدى. قۇربېشىلەر بىر ـ بىرىگە:

ـــ باركاللا تەڭرىنىڭ قۇدرىتىگە، دۇنيادا مۇنداقمۇ كۆركەملىك، خۇشرۇي، خۇش سۇرەت ئوغۇلمۇ بار ئىكەن، خۇنخار شاھ ھاۋازخاندىن ئايرىلىپ قالغان ئون تۆت يىلدىن بېرى كېچە ـ كۈندۈز « ۋاي ھاۋاز» دەپ ھېچ كىشى بىلەن كارى يوق ياتىدۇ، بۇ بالىنى شۇنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارايلى، ـــ دەپ ھاۋازخاننى ئېلىپ مېڭىشتى.

قۇربېشىلەر ھاۋازخاننى تاشقىرىدا قويۇپ ئۆزى پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىشتى، شاھقا سالام بېرىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ھىجراندا سارغايغان مېنىڭ يۈزۈم بار،
خىزمەت قىلىپ سىزدىن يېگەن تۇزۇم بار،
بەندىدۇرمەن بىر تەڭرىگە قەرزىم بار.
ھاۋاز دەپ سارغايغان قىزىل يۈزۈم بار.
خۇنخار شاھىم، قۇلاق سالغىن بۇ سۆزگە،
قۇلاق سالغىن سۆزلىرىمگە ئەمدى سەن،
ئەمدى ساڭا بىر ـ بىر ئېيتار ئەرزىم بار.
ساڭا ئېيتار ئەجەب ياخشى سۆزۈم بار:

ئۇ كېلىپتۇ ئەسقەر تاغنىڭ قىرىدىن،
ئالدىڭغا كەلگەندە ئاندىن كۆرەرسەن،

تۇز يەپ ئۆسۈپ گۈر ئوغلىنىڭ قولىدىن.
بەگ ھاۋازدىن ئون ھەسسە كۆپ سۆلىتى.

بۇ سۆزۈمگە قۇلاق سالغىن خۇنخار شاھ،
ئۆزى بىر ياش بالا، سۆزى بەك تۇلكى،

بىر ئوغۇل كېلىپتۇ ياۋمەت ئېلىدىن.
بېشىدا باردۇر تورغايى بۆركى.

ئاستىدا مەجنۇن كۆك دېگەن ئېتى بار،
ئىشىنەرسەن كۆزۈڭ بىلەن كۆرگەندە،

مەن ئاڭلىدىم تۇركمەندەك زاتى بار.
ھاۋازدىن ئارتۇقراق ئۇنىڭكى كۆركى.

ئۇنىڭ ئۆزى ئەلچى بولۇپ ئېلىپ كەلگەن،
خىزمىتىڭگە كېلۇر شاھلار پىيادە،

ساڭا خاسلا ئۇنىڭ مەخپىي خېتى بار.
بىر شۇڭقاردۇر، ئۇنىڭ ئۆزى قىيادە.

پېشانىسىدە باردۇر ئۇنىڭ دۆلىتى،
ئىشىكىڭگە كېلىپ تۇرار ئۇ ئوغلان،

رۇستەمدەك تۇرىدۇ شانۇ شەۋكىتى.
سوپىلىقى بەگ ھاۋازدىن زىيادە.

خۇنخار شاھ قۇربېشىلىرىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، «ئۇ بالىنى كۆرەي» دەپ ھاۋازخانىڭ ئالدىغا چىقتى.

ھاۋازخاننىڭ چىرايى چەمبىل بەلگە كەلگەندىن كېيىن بالدۇرقىدىن نەچچە ھەسسە كۆركەملەشكەنىدى. شۇنداق بولسىمۇ خۇنخار شاھ ھاۋازخاننى كۆرۈپلا تونۇدى. ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى، پېشانىسىگە، يۈزلىرىگە سۆيدى، ئاندىن «ئەمدى ئۆلسەم ئارمىنىم يوق» دەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئەي يارانلار، ئون يىل كۆيگىنىم ئازمۇ؟
ئەر يىگىت مەيدان ئىچىدە سىنالسۇن،

قولۇمدىكى قارچىغام بىلمىدىم بازمۇ؟
ئىلاھا، دۇشمەننىڭ قولى باغلانسۇن.

ئۆڭۈمىدۇ، چۈشۈمىدۇ، بىلمەيمەن،
ئېسەن ـ ئامان كېپسەن بۇندا، چىراغىم،

قاچۇرغان يالغۇزۇم ئۇشبۇ ھاۋازمۇ؟
ئاق يۈزۈڭدىن مەندەك ئاتاڭ ئايلانسۇن.

مېنىڭ مۇنداق ياتقىنىمنى بىلىپتۇر،
بېشىمغا ئالغىنىم ئالتۇندىن چاغى،

يارانقىنىم بىزگە رەھمە قىلىپتۇر.
بەدىرگە قاتقىنىم ئالتۇندىن تاغى.

ھەممەڭ تۇرۇپ سالام بەرگىن، يارانلار،
گۈل بېشىڭدىن مەن ئايلىناي، چىراغىم،

قاچۇرغان شۇڭقارىم، قوزام كېلىپتۇر.
دال بويۇڭغا مەندەك ئاتاڭ ساداغى.

سېنىڭ ئۈچۈن كۆزلىرىمدىن ئاقتى قان،
سەن ئۆستۇرگەن ئەمدى تازا گۈلۈمنى،

چىقماق بولۇپ تەۋرەنگەندى تەندىن جان.
سېنىڭ دەردىڭ ماڭا قىلدى زۇلۇمنى.

كوكۈلاڭدىن مەندەك ئاتاڭ سادىغا،
ئايلىناي بويۇڭدىن، بالام بەگ ھاۋاز،

ئېسەن ـ ئامان كەلدىڭموسەن، ھاۋازخان.
ساڭا بەردىم گۈرۈجىستان ئېلىمنى.

ئېيتار بولساڭ چىقار سۆزلەر تىلىڭدىن،
دەپتەر بىلەن بېرەي نېسىپ ـ تەختىمنى،

تاپالمىدىم، ئىستەپ سېنىڭ خىلىڭدىن.
پەلەككە يەتكۈزگەن ئالغان رەختىمنى.

ئون يىل بولدى سەن كەتكىلى چەمبىلگە،
كېيىمىڭ كۆزلۈك، شېرىن سۆزلۈك بەگ ھاۋاز،

سادىغاڭ بولاي مەن خىپچە بېلىڭدىن.
ئىگە بولغىن، بېرەي تىللا ـ تەختىمنى.

كۆرەر كۈن بولاركەن سېنىڭ بويۇڭنى،
ماڭا ئېيتقىن ئىچىڭدىكى ئويۇڭنى.
ئىگە بولغىن گۈرۈجىستانغا ھاۋازخان،
خۇشلۇقۇمدىن قىلاي سېنىڭ تويۇڭنى.

خۇنخار شاھ دەر: يەتتى كۆككە پىغانىم،
دەردىڭدىن قۇرۇغان تەندە دەرمانىم.
شۇكۇر لىللا، ئەمدى كۆردۈم يۈزۈڭنى،
ئەمدى ئۆلسەم يوقتۇر زادى ئارمانىم.

خۇنخار شاھ نەزمىسىنى تۈگىتىپ ئالتۇن تەختىنى، يۈرتىنى، خەزىنىسىدىكى بارلىقىنى ھاۋازخانغا بېغىشلىدى. ھۆكۈمەت تامغىسىنى بېرىشتىن بۇرۇن ھاۋازخانغا قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي تارتىپ تا ـ ماشا قىلىپ بەردى، تويىنىڭ ئاخىرقى كۈنى ھاۋازخان ئورنىدىن تۇرۇپ تەزىم قىلىپ قول قوشتۇر ـ دى ۋە:

ـــ ئەي پادىشاھىئالەم، مەن بۇ يۈرتتىن چىقىپ كەتكىلى ئون تۆت يىلدىن ئاشتى، ئاتامنىڭ ۋاپات بولغىنىنى چەمبىل بەلدە ئاڭلىغانىدىم، شۇ چاغدا شۇ يەردە پاتمە قىلغان، ئەمما بۇ يەردە مېنىڭ ناره ـ سىدە سىڭلىم ۋە مېھرىبان ئانام قالغان، ئۇلار: «مېنى كېلىپتۇ» دەپ ئاڭلاپ يولۇمغا ئىنتىزار، ئەمدى ماڭا جاۋاب بەرسىڭىز، مەنمۇ ئۇلارنى كۆرۈپ خاتىرجەم بولۇپ كەلسەم، ـــ دېدى.

خۇنخار شاھ:

ـــ ئەي ھاۋازخان ئوغلۇم، ئازراق سەۋر قىل! بىرەر سائەتتىن كېيىن بېرىپ كېلىسەن، سەن ياش تۇرۇپ ئەلگە باش بولدۇڭ، مېنىڭ سورايدىغان بىرنەچچە ئېغىز سوئالىم بار، ئۇنى سوراي، بىلگە ـ نىڭچە جاۋاب بەرگىن! ـــ دېدى.

ھاۋازخان:

ـــ خوپ، شاھىم! ـــ دەپ جاۋاب بەردى. خۇنخار شاھ سوئالنى تۆۋەندىكى نەزم بىلەن بايان قىلدى:

ئەمدى ساڭا سۆز ئېيتايىن يۈز ئەلۋان،
ئادەمنىڭ ياخشىسىنى قەيەردە كۆردۈڭ؟
سوئالىمغا جاۋاب بەرگىن، ھاۋازخان،
ئادەمنىڭ تولغىنىنى نەلەردە كۆردۈڭ؟

يەر يۈزىنى بىر - بىر كۆروپ قىدىردىڭ،
ئەللەردە مۇساپىر بولۇپ كۆپ يۈردۈڭ.
ئاۋۋالقى سوئالىم بۇدۇر، ھاۋازخان،
ئاتىنىڭ ياخشىسىنى نەلەردە كۆردۈڭ؟

يۈرىكىمدە قويدۇڭ سانسىز كۆپ ئەلەم،
ئەلەم بىلەن زار ئەيلىدىم سۇبھى دەم.
ئىككىنچى سوئالىم بۇدۇر، جان بالام،
يۈرتىنىڭ ياخشىسىنى نەلەردە كۆردۈڭ؟

بەگ بولغان ھاۋاز چەمبىل ئېلىدە،
تۇز يەپ ئۆستۈڭ گۆر ئوغلىنىڭ قولىدا.
ھەربىر ئۇممەت بىر پەيغەمبەر دىنىدا،
دىنىڭ ياخشىسىنى نەلەردە كۆردۈڭ؟

كۆڭۈلنى بەگ ھاۋاز ساڭا بېرەيىن،
ھەرنەرسە دېسەڭ مەن سۆزگە كىرەيىن.
تۆتىنچى سوئالنى سەندىن سورايىن،
يىگىتنىڭ پالۋانىنى نەلەردە كۆردۈڭ؟

بۇ سۆزلەرنى ئېيتۇر ساڭا شاھى خۇنخار،
كېچە - كۈندۈز ساڭا بولدۇم ئىنتىزار.
بەشىنچى سوئالىم، ئوغلۇم، ساڭا بار،
ئەلنىڭ ياخشىسىنى نەلەردە كۆردۈڭ؟

خۇنخار شاھنىڭ سوئالىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھاۋازخان چەمبىل بەلدە كۆرگەن - بىلگەنلىرىنى بىرمۇبىر ئۇنىڭغا بايان قىلىپ كېلىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

دۇنيانىڭ يۈزىنى بىر - بىر قىدىردىم،
چەمبىل ئەل ئېلىدە خان بولۇپ يۈردۈم.
كۆرگىنىمنى بىر - بىر ئېيتاي، خۇنخار شاھ،
ئادەمنىڭ ياخشىسىنى چەمبىلدە كۆردۈم.

بىر - بىرىلە ئويناپ - كۈلۈپ يۈرىدۇ،
تىللا ئېگەر ئات ئۈستىگە مىنىدۇ.
ئۆردەك قۇشىن قۇشقا قۇشلاپ ئالىدۇ،
ئاتىنىڭ ياخشىسىنى چەمبىلدە كۆردۈم.

ھاۋازخانغا مەلۇم ھازىر، بىلىدۇ،
گۈرۈجىستاننىڭ تۆت تەرىپىنى بىلىدۇ.
ئاتلارنىڭ بارى ئاجىز كېلىدۇ،
ئاتىنىڭ قورقمىنىنى سىلەردە كۆردۈم.

يىگىتلىرى شېرىن جاندىن كېچىدۇ،
قىزىلباشتىن ئادەم ئېلىپ قاچىدۇ.
سۇ ئورنىغا يەزىد قېنى ئىچىدۇ،
يىگىتنىڭ پالۋىنىنى چەمبىلدە كۆردۈم.

يېغا كەلسە ھەر تەرەپكە قاچىدۇ،
يېغا كۆرسە كۆز يېشىنى تۆكىدۇ.
غازات بولسا بۇلۇڭلارغا قاچىدۇ،
ئادەمنىڭ قورقمىنىنى سىزلەردە كۆردۈم.

تەبىل دېگەن قۇش ئۈچادۇر قىيادە،
شاھلار كۆرسە بولۇر ئۇنى پىيادە.
غازاتلىرى رۇستەمدىنمۇ زىيادە،
يىگىتنىڭ ئۆسكىنىنى چەمبىلدە كۆردۈم.

قارا قۇشى دائىم يۇرەر قىيادە،
ئەقلى ئەمەس بىر - بىرىدىن زىيادە.
يۇرۇشلىرى دائىم يۇرگەن پىيادە،
يىگىتلەرنىڭ دۆتلىرىنى بۇندا كۆردۈم.

ئېيتقان سۆزنى شاھىم ئۆزى بىلىدۇ،
غازات قىلسا قىزىلباشنى قىرىدۇ.
سەھەر تۇرۇپ بىر خۇداغا يىغلايدۇ،
دىنىڭ ياخشىسىنى چەمبىلدە كۆردۈم.

كۆپ كىيىنىپ ئەمدى بولدۇم ئادا، دەپ،
بىر تەرەپتە تەككە ياۋمەت ئېلى بار،
بىر جاننى ئاڭا بولسۇن پىدا، دەپ.
بىر ياندا ئۆردەك دېگەن كۆلى بار.
بىر ياغاچنى يونۇپ ئېلىپ خۇدا، دەپ،
ئەر يىگىتنىڭ غۇنچە لەۋلىك گۈلى بار،
بۇتقا چوقۇنغاننى سىلەردە كۆردۇم.
يىگىتنىڭ ئارسلاننى چەمبىلدە كۆردۇم.

ھاۋازخان سۆزىنى تاماملىغاندى، بارچەنىڭ ياخشىسىنى چەمبىلدە كۆردۇم دېگىنىگە خۇنخار شاھنىڭ ئاچچىقى كەلدى. كۆزلىرى كاسىدەك، بۇرۇتلىرى شاپتەك، ئاغزىلىرى كونا قاپتەك بولدى.

ــ ھاۋازخان گۆر ئوغلىنىڭ دىنىغا كىرىپ كېتىپتۇ، قېنى، جاللات بارمۇسەن؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى، كېيىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

كېتەر بولدى يۇرىكىمدىن شادلار،
قوبۇل قىلماڭ كۆزدىن ئاققان يېشىنى،
نە سەۋداغا چۈشەر ئادەم زادلار.
قاغا ـ قۇزغۇن يېسۇن ئۇنىڭ گۆشىنى.
مەن بۇ سۆزنى سىزگە ئەمدى ئېيتايىن،
دار تۈۋىگە ئېلىپ بېرىڭ جاللاتلار،
بۇندا كېلىڭ قۇربېشى، جاللاتلار.
چامغۇر بېشىدەك ئېلىڭ ئۇنىڭ بېشىنى.

گۆر ئوغلى دىنىغا ھاۋاز كىرىپتۇ،
رەھىم ئەيلىمەڭ ھاۋازخانىڭ يېشىغا،
چەمبىل بەلگە ياماڭ كۆكۈل بېرىپتۇ.
ھېچ كىشىنى يولاتماڭلار قېشىغا.
كېلىڭلار، مىرغەزەپلەر، جاللاتلار،
ئۆزى بۇندا جانسىز بولۇپ كېلىپتۇ،
ھاۋاز ئوغلان جانسىز بولۇپ كېلىپتۇ.
ھەمراھ قىلىپ قويماڭ ئۇنىڭ قېشىغا.

بەگ ھاۋازغا بىلمىگەننى بىلدۇرۇڭ،
ئىككى كۆزى تولسۇن لالىدەك ياشقا،
تەختى بىلەن يۇرەك باغرىن تىلدۇرۇڭ.
ئۇ كېلىپتۇ ئەسقەر بەللىرىدىن ئاشا.
ھاۋاز جانسىز بولۇپ كەلگەنكەنلەر،
ھاۋازخاننى دەرھال دارغا ئېسىڭلار،
ئەي جاللاتلار، بەگ ھاۋازنى ئۆلتۈرۈڭ.
دالا كۆرسۇن بۇگۈن راستىنى تاماشا.

ھاۋازخانىڭ يېنىغا ئۆزىنىڭ قۇلاق ـ بۇرنىنى ئۆزى كېسىپ يەيدىغان رەھىمسىز جاللاتتىن يۈزى ھاسىراپ يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ بوينىغا ئارقان سېلىپ، دار تۈۋىگە سۆرەپ ئېلىپ ماڭدى.

ھاۋازخانىڭ ئانىسى ۋە سىڭلىسى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ دەرھال ئۇلارنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى. ھاۋازخانىڭ ئانىسى بىچارە گۈلئايىم:

ــ ۋاي بالام! ــ دەپ جاللاتلارنىڭ قولىغا ياماشتى ۋە ئاتتا كېلىۋاتقان جاللاتلارنىڭ سەركەر ـ دىسىگە قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇپ يىغلىدى:

ئەي يارانلار، قۇلاق سېلىڭ سۆزۈمگە،
مەن سورايمن سىزدىن، ئەزىز يارانلار،
قان ـ ياش تولدى ئەمدى مېنىڭ كۆزۈمگە.
ھاۋاز قوزام نې دەپ كەلگەن ئېلىڭگە.
خۇنخار شاھقا نە بولغاندۇر، يارانلار،
بېشىم قاتتى ھىجرانۇ غەمدە،
مۇنچە ئازاب كۆرسىتىدۇ قوزامغا.
مەن بىلەن كۆرۈشەلمەي بارار ئەلەمدە.

كىم ئىشىنەر ئەمدى سېنىڭ تىلىڭغا،
بەگلەرگە نە بولغان ئەزىز يارانلار،
قىلىچىڭنى شاراقلىتىپ بېلىڭدە.
مەن چىداپ تۇرمايمەن بالامغا ھەمدە.

هاۋازدەك بېشىمغا سالما قەھرىڭنى،
ئەجدىھادەك چاچما ئاڭا زەھرىڭنى.
ئۇنىڭ تونىن بېرىڭ، يارانلار،
هاۋاز ئوغلۇم نە دەپ كۆردى شەھرىڭنى.

كىشى قورقار كەلسە ئەزرائىلىڭ ئىلكىدىن،
نې دەپ كەلدىڭ گۆر ئوغلىنىڭ ئېلىدىن.

بارچە بەگلەر كىرىپ ئېيتقىن شاھىڭغا،
كەچسۇن ئۇنىڭ بىر قوشۇق قىزىل قېنىدىن.

باھاردا ئېچىلار تازا بىر گۈلدى،
تىلى ئۇنىڭ گۈل ئاشقى بۇلبۇلدى.
ئۆز يۇرتۇم دەپ كەلگەنكەن بەگ هاۋاز،
هاۋازنى ئۆلتۈرۈپ، خان نە نەپ ئالدى؟

گۈلئايىمنىڭ بېيىتى توگىشى بىلەن بەگلەر ئوتتۇرىسىدا كېڭەش باشلاندى. ئۇلار:

ــ بۇ هاۋازخاندەك كېلىشكەن ئوغۇل دۇنيادا ئىككىنچى تۆرەلمەيدۇ، بۇنى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن خان پۇشايمان قىلىدۇ. ئۇ چاغدا بىزمۇ يەرگە قاراپ قالىمىز. ئەڭ ياخشىسى هازىر بىز ئۇنىڭ ئۆلۈم گۇناھىنى خاندىن تىلەپ زىندانغا سالايلى، ئۇ قىرىق كۈنگىچە ئۆز دىندىن قايتىپ خۇنخارنىڭ دىنىغا كىرسە خەيرىيەت. ئەگەر دىندىن يانمىسا، ئۆز گۇناھى ئۆزىگە. شۇ چاغدا ئۆلتۈرسەكمۇ كېچىكمەيمىز، ــ دېيىشتى.

ئۇلارنىڭ هەممىسى شۇ پىكىرگە كەلگەندىن كېيىن،هاۋازخاننىڭ خۇنىنى شاھتىن سوراپ، دار ئاستىدىن قايتۇرۇپ كېلىپ زىندانغا سالدى.

هەر كۈنى ئەتە ـ ئاخشىمى سەركەردىلەر نۆۋەت بىلەن ئۇنىڭ قېشىغا كىرىپ نەسىھەت قىلىشتى.هاۋازخان ئۇلارنىڭ سۆز ۋە نەسىھەتلىرىنى رەت قىلدى. بۇ ئەھۋال يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە كىشىلەرگە مەلۇم بولۇپ قالدى. شۇ هالدا ئارىدىن ئوتتۇز ئىككى كۈن ئۆتتى. هاۋازخاننىڭ بالئايىم ئىسىملىك سىڭلىسى بار ئىدى. ئۇ ئاكامنى بىر كۆرسەم دەپ زىندان بېشىغا كېلىپ يىغلاپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

يورۇق دۇنيانى كۆرۈشكه زاردۇرسەن!
كېچه ـ كۈندۈز بەلكى ئىنتىزاردۇرسەن.
مەن بىر كۆرگىلى كەلدىم قېشىڭغا،
چاھ تېگىدە، يالغۇز ئاكام، بارمۇسەن؟

ھەقتائالا ئامان قىلسۇن جېنىڭنى،
تىلىۋالدى قىزىلباشلار قېنىڭنى.
مەن بېشىڭغا كېلىپ سېنى سورايمەن،
تىرىك بولساڭ ماڭا ئېيتقىن گېپىڭنى.

ياش ـ گۈدەكلەر ئوقۇر زىرۋ زەۋەرنى،
ئۇستازلار ئالۇر قولغا تەبەرنى.
چاھ تېگىدە، غېرىب ئاكام، بارمۇسەن؟
تىرىك بولساڭ ماڭا بەرگىن خەۋەرنى.

سېنىڭ دەردىڭ يۈرىكىمنى تۇزلىدى،
ئىنتىزار بوپ ئىزلىرىڭنى ئىزلىدى.

ئانىسىدىن ئايرىلغان بوتىدەك بولۇپ،
ئانام تىنماي «ۋاي بالام!» دەپ يىغلىدى.

دەردىڭ بىلەن ئېسى كېتىپ يىقىلدى،
«ۋاي قوزام» دەپ ساچىن يېيىپ يىغلىدى.
سېغىنغاندىن سېنى ئەسلەپ. جان ئاكا،
كېچه ـ كۈندۈز سېنى ھەقتىن تىلىدى.

قۇلاق سالغىن مەن ئەيلىگەن نىداغا،
بىر جېنىمنى ساڭا قىلاي ساداغا.
غېرىب ئاناڭ «ۋاي بالام!» دەپ تىنمايىن،
سېنى تىلەپ يىغلىدى قادىر خۇداغا.

بالىڭايىم دەر: «كۆندۈم تەقدىر ئىشىگە،
بەك ئېچىندىم ئېچىلمىغان گۈلىگە.
نېمە قىلدۇق خۇداغا، بىچارە شورلۇق،
سېنى سالدى قارا قۇدۇق زىندان ئىچىگە.»

ھاۋازخان زىندان قۇدۇقىنىڭ تېگىدە يېتىپ سىڭلىسى بالىڭايمىنىڭ ئوقۇغان نەزمىسىنى ئاڭلىدى. كۆڭلى بۇزۇلۇپ كۆزىدىن مونچاقتەك ياش كەتتى. ھاۋازخان يىغلاپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ناله قىلدىم، بەندە بولدۇم خۇداغا،
بۇ جانىمنى كۆپ كۆيدۈرمە ساداغا.
مەنمۇ ساڭا، سىڭلىم، بىر سۆز ئېيتايىن،
كۆز يېشىڭدىن مەندەك ئاكاڭ ساداغا.

مەرد يىگىتلەر مەيدان ئارا تاللانسۇن،
ئىلاھا، دۈشمەننىڭ قولى باغلانسۇن.
يىغلىمىغىن، «ئاكىجان» دەپ، بالىڭايىم،
كۆز يېشىڭدىن مەندەك ئاكاڭ ئايلانسۇن.

ئۇرۇشقا مىنگىنىم جەرەن قىزىلدى،
تىرىكلەردەك يۈرەلمەسمىز بىز ئەمدى.
«جېنىم ئاكام» دەپ تۆكمە ھەرگىز يېشىڭنى،
سۆزۈڭ ئاڭلاپ مېنىڭ كۆڭلۈم بۇزۇلدى.

بۇ ئىشلار ھەممىسى ئاللانىڭ ئىشى،
تەقدىرنى ئۆزگەرتىپ كېتەلمەس كىشى.

«ئاكام» دەپ يىغلىما، سىڭلىم بالىڭايىم،
ئۆرتىدى ئىچىمنى كۆزۈڭنىڭ يېشى.

ئېيتىۋەرسەم ئەسكە چۈشەر سىياقىم،
ئاۋۋالقىدەك ئەمەس مېنىڭ ھاياتىم.
بۇگۈن كەلدىڭ، كېيىن يەنە كەلمەسسەن،
ئايلىناي، كۆز يېشىڭدىن، مېنىڭ چىراغىم.

يۈرىكىمنى تىلدى دۈشمەن، بالىڭايىم،
ئاتا قىلغاي ياخشىلىقىنى خۇدايىم.
بۇگۈن كەلدىڭ، كېيىن بەلكى كەلمەسسەن،
قەدىمىڭدىن مەن ئايلىناي، بالىڭايىم.

بۇ دۈشمەنلەر زورلۇقىنى بىلدۈرۈر،
ئالماس بىلەن يۈرەك ـ باغرىم تىلدۈرۈر.
بۇگۈن كەلدىڭ، كېيىن ھەرگىز كەلمىگىن،
قىزىلباشلار سېنى كۆرسە ئۆلتۈرۈر.

مولللار تۇتىدۇ دۇۋەت ـ قەلەمنى،
يۇرىكىمگە سالدىلەر داغۇ ئەلەمنى.
كۆرۈشمىمىز، كۆرمەيمىز ھەم يەنە،
غېرىب ـ مىسكىن ئانامغا ئېيت سالامنى.

كۆرەلمىدىم ئۇنىڭ نۇرلۇق يۈزىنى،
قۇلاقتا تۇتمىدىم شېكەر سۆزىنى.
بالئايىم، سەن ئانامىزغا سالام دە،
ئاقلىيالمىدىم ماڭا بەرگەن تۇزىنى.

كېچە ـ كۈندۈز يىغلاپ قالۇر، ئاھ ئۇرۇر،
ئارمان بىلەن قاناتلىرى قايرىلۇر.
سالام دېگىن، بالئايىم، جان ئانامغا،
سەككىز كۈندىن كېيىن ئانام ئايرىلۇر.

ياخشى بالا بولۇر ئاتا دەستىدە،
شاياتۇنلار ئەر يىگىتنىڭ قەستىدە.
نېسىپ بولسا بىر كۆرەرسەن ئاكاڭنى،
سەككىز كۈندىن كېيىن دارنىڭ ئاستىدە.

ئۆردەك كۆلگە سالغانىدىم قۇشۇمنى،
كەچۈرگەيسەن، خۇدايىم، خاتا ئىشىمنى.
تىرىكلىكتە بىز بىرلىكتە يۈرمىدۇق،
تا كۆرگۈنچە سىڭلىم غېرىب قوزامنى.

مېنىڭ بېشىم قالدى سانسىز تۇماندا،
خۇدايىم ساقلىسۇن بىزنى جاھاندا.
ئامان بولغىن يەنە قايتا كۆرگۈنچە،
كۆرۈشمەكلىك بىزگە ئىرۇر گۇماندا.

ھاۋازخان دەر: مەن يىغلايمەن زار ـ زار،
نە قىلسا قىلىدۇ قۇدرەتلىك جەببار.
ئامان بولغىن، قىيامەتتە كۆرۈشەيلى،
كۆرۈشكۈچە سىڭلىم بولسۇن ئاللا يار.

بالئايىم ئاكىسى ھاۋازخاننىڭ ئوقۇغان نەزمىسىنى ئاڭلىدى، بوتىدەك بوزلىدى، ئاكىسى بىلەن ۋىدا-لىشىپ ئۆز ئۆيىگە قايىتتى. ھاۋازخان زىندانىدا يولۋاستەك ئىگىرىدى، باغرى ئېزىلدى، كۆڭلى بۇزۇلدى، بۇ دۇنيانىڭ ۋاپاسىزلىقىدىن زارلىنىپ ياتتى. ئەمدى سۆزنى ئەمىر گۆر ئوغلىدىن ئاڭلايلى:

گۆر ئوغلى ھاۋازخان كەتكەندىن كېيىن قىرىق تاجدارى ۋە ئۆز تەۋەسىدىكى يىگىتلىرى بىلەن كەڭ ـ كۇشادە سۆزلەشمىدى. ئۇنىڭ ھىجران دەردى بىلەن ئارىدىن ئىككى ئاي ئۆتتى.

گۆر ئوغلى ئۆز كىشىلىرىگە:

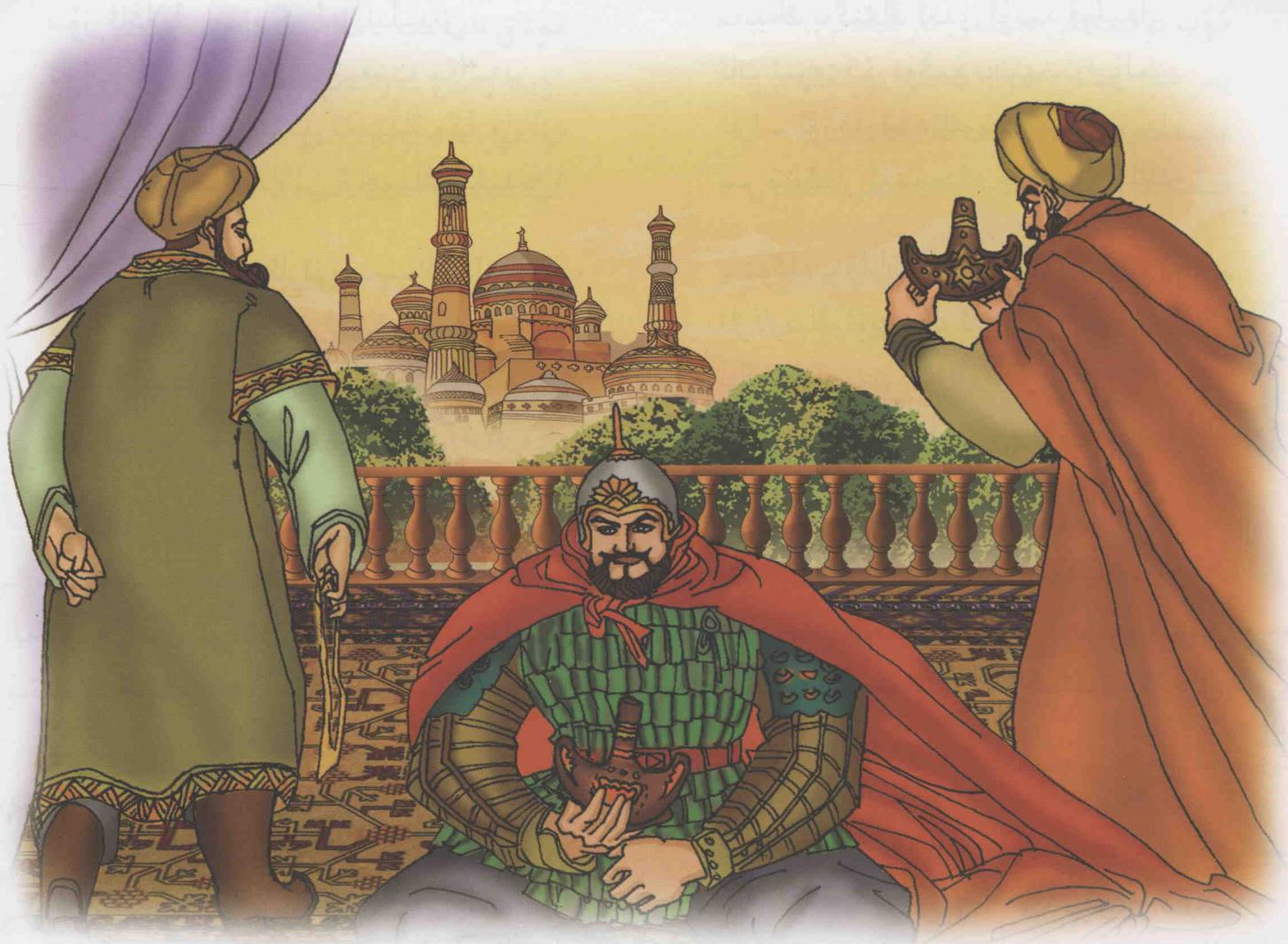
ـــ ئوغلۇم ھاۋازخان كەتكەندىن بېرى، ھەممىمىزنىڭ دېمى ئىچىمىزگە چۈشۈپ كەتتى. قاچانغىچە شۇنداق بۇرۇقتۇرما بولۇپ يۈرىمىز. ئۆتكەن ئىش ئەمدى ئورنىغا كەلمەيدۇ. ھەممىمىز ئۆردەك كۆلىگە بېرىپ قۇش سېلىپ كۆڭلىمىزنى ئېچىپ كېلەيلى، ـــ دېدى ۋە بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

پادىشاھلار سۆزى نامەرد دەپ ئېيتما،
باتۇرلاردىن نامەرد ئالۇرلەر سوۋغا.
بىر سۆزۇم بار بېشىڭىزنى كۆتۈرۈڭ،
بارچىڭىزلار مىنىڭ ئەمدى بەيگە ئاتقا.

سىرلىرىڭنى ئېيتمىغىن، يىگىتلەر، ياتقا،
ئېيتساڭلار قويىدۇ ئاخىر ئۇياتقا.
تۇرۇڭلار، يىگىتلەر، ئەمدى مىنىڭلار،
شىكارغا راسلىنىپ ئارغىماق ئاتقا.

دوست دېمەڭىز ئۆيىڭىزگە كەلگەنلەرنى،
جىگىرىم دېمەڭىز ياخشى كۆرگەنلەرنى.
ئالالىساڭلار ئارغىماقتا دەرھال توقۇڭلار،
يىگىتلىرىم، ئەمدى تىللا ئېگەرنى.

ئېيتقان سۆزۇم ھەممە ئەلگە يېيىلدى،
قىلىقمىنى دوست ـ دۇشمەنلىرىم بىلدى.
ئېگەرنىڭ ئوستىگە مەھكەم چېتىڭلار
يىپەكتىن توقۇلغان يۇمشاق ئېيىلنى.

كېچە ـ كۈندۈز قىلىڭىزلار ئەرلىكنى،
دۈشمەنلەرگە كۆرسىتىڭلار مەردلىكنى.
مىنگەندە ياردىشۇر خانلار، يىگىتلەر،
ئاتقا سېلىڭلار ئالتۇن تەرلىكنى.

پوستۇن قويۇڭ ئارغىماقنىڭ بېلىگە،
كۆرۈنەيلى چەمبىل بەلنىڭ ئېلىگە.

يىگىتلىرىم تەييارلىنىپ، ئاتلىنىپ،
يۈرۈڭىزلەر ئەمدى ئۆردەك كۆلىگە.

ئاڭلىڭىزلەر گۆر ئوغلىنىڭ سۆزىنى،
ھەقلىدىڭىز مەندەك ئەرنىڭ تۈزىنى.
تۈرۈڭىزلەر ئۆردەك كۆلىگە بارايلى،
كۆرۈش ئۈچۈن بەگ ھاۋازنىڭ ئىزىنى.

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ھەممىلەر ئاتلىرىغا مىنىشتى. چەمبىل بەلنىڭ دەرۋازىسىدىن چىقىپ، ئۆردەك كۆلىنى قارارلاپ ماڭدى. ئۆردەك كۆلىگە بېرىپ ھاۋازخان يۈرگەن يەرلەرنى كۆردى، ئۇلارنىڭ كۆڭلى بۇزۇلدى، ھەرقايسىسى ھەر يەرلەردە ئولتۇرۇپ ھاۋازخاننى ئەسلىدى. كەچتە چەمبىل بەلگە قايتىپ كېلىۋېتىپ، يولدا بىرمۇنچە سودىگەرلەرگە يولۇقتى.

گۆر ئوغلى:

— چاققانراق يۈرۈڭلار، يىگىتلەر ! كارۋانلارغا يېتەيلۇق، ئۇلاردىن ھاۋازخاننىڭ خەۋىرىنى سوراپ كۆرەيلۇق، ھاۋازخاننىڭ خەۋىرىنى ئاڭلايلۇق ! — دېدى.

سودىگەرلەر يېتىپ كەلگەندە، گۆر ئوغلى ئۇلارغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

گۆر ئوغلى دەپ بىزنى ئارتۇق بىلەرسىز،
بىزلەر بىلەن كۆپلەپ سۆھبەت قىلارسىز.

مەن سورايمەن ئەمدى سىزدىن، يارانلار،
سودىگەرلەر قەيەرلەردىن كېلەرسىز؟

سۆز ئاڭلايلى سودىگەرلەر تىلىدىن،
ئازاب كۆرۈپ كەلدىم بەتبەخت چۆللىدىن.
سىزدىن سوراي ئېنىق ئېيتىڭ، كارۋانلار،
سىزلەر ئېيتىڭ قايسى شاھنىڭ ئېلىدىن؟

قەنت، شېكەردىن ئارتۇق مېنىڭ سۆزۈم بار،
يولۇڭلارغا تەلمۈرگەن ئىككى كۆزۈم بار.
بىلسىڭىزلەر خەۋەر بېرىڭ، يارانلار،
سىزلەردىن بىر سورايدىغان سۆزۈم بار.

ئەي كارۋانلار، ئىشتىڭىزلار بۇ زارىم،
ھاۋاز ئىدى مېنىڭ تەندە مادارىم.
بىلسىڭىز بىر خەۋەر ئاندىن ئېيتىڭىز،
ئارمان بىلەن قاچۇردۇممەن شۇڭقارىم.

مەندەك بەگنىڭ ئىدى ئۈمىد قولىدا،
ئات ئىزى كۆردۈڭمۇ بەتبەخت چۆللىدە.
ئارا ـ ئۇرا دۈشمەنلەرنىڭ تىلىدىن،
بىر شۇڭقار ئۇچۇردۇم چەمبىل بىلدە.

يېتەكلەپ قاتار ـ قاتار ئۆتكەنلەر نارمۇ،
نارلارنىڭ ئۈستىگە ئارتقان تالقانمۇ؟
بەگ ھاۋاز يەنە دەۋران سۈرەي دەپ،
چىن كۆڭلىنى خۇنخار شاھقا بېرىپ قالغانمۇ؟

« ئاھ بالام » دەپ مەن قىلۇرمەن ئاھ ـ ۋاھ،
خۇدايىم بەرگەندۇر مەن قۇلغا يەنە.
ھاۋازخان خۇنخار شاھقا بارغاندىن كېيىن،
خۇنخار شاھ قەدىناستەك كۈتكەنمىش يەنە.

كارۋان بېشى ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، كۆرگەنلىرىنى ئۇنىڭغا بايان قىلىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئويلىساق بۇ دۇنيا بارچىسى پانىي،
ئاللانىڭ ئىلكىدە ئادەمنىڭ جانى.
كۆرگىنىمنى بىر ـ بىر بايان ئەيلەيمن،
قۇلاق سال، ئاڭلا، چەمبىلنىڭ خانى.

بالىلار ئوقۇيدۇ زىرۇزەۋرنى،
ھەمراھ ئەيلىدىم يارۇ جىگەرنى.
كۆرگىنىمنى ساڭا بايان ئەيلەيمن،
قۇلاق سال، ئاڭلا، چەمبىل سۇلتانى.

بۇ دۇنيا مال ـ مۈلكىنى ئازراق يىغ ئەمدى،
نى ئەللەردىن يىغقىنىڭ قالىدۇ ئەمدى.
ھاۋازنىڭ خەۋرىنى بىر ـ بىرلەپ ئېيتاي،
قوزاڭ بۇندىن گۈرۈجىستانغا بارغاندى.

ئەرەنلىك بالاسى تۇرپە ئالامەت،
ياخشىلارنى يامان قىلۇر مالامەت.
كۆرگىنىمنى سىزگە بايان ئەيلەيمن،
قوزاڭ بار ئېسەن ـ ئامان، سالامەت.

مەن ئېيتايىن چەمبىل ئەمدى قالدى ـ دە،
كۆپ سەۋدالار خاپىلىقنى سالدى ـ دە.

گۈرۈجىستانغا ھاۋاز بالاڭ بېرىپلا،
ئاۋۋالقىدەك بولدى شاھنىڭ ئالدىدا.

ھاۋازخاننى ئۇلار ئاۋۋالقىدەك كۆردى،
قىرىق كۈن توي قىلدى، ئەلگە ئاش بەردى.
توي ئۆتۈپ بولغاندا خۇنخار دېگەن شاھ،
ئەل ـ يۇرتنىڭ ياخشىسىنى ئۇنىڭدىن سوردى.

باغلاردىكى گۈللەرنىڭ خىلى قانداق، دەپ،
ياش بولساڭمۇ كۆپ يەرلەرنى كۆردۈڭ دەپ.
يىگىت بىلەن دىنىڭ ياخشىسىنى،
سوردى خۇنخار شاھ قايدا كۆردۈڭ، دەپ.

ئاۋۋالقى كىشىلەر ياخشى ئىسىمىنى،
شادۇ خۇرام ئۆتكۈزگەيسەن كۈنۈڭنى.
چېپىپ ھاۋاز قىلىچىڭنى، سەرگەردان،
كۆپ ماختىدى ھاۋاز مەزھەپ ـ دىنىڭنى.

ئارقىغا ئۆرۈگەن زەرلىك توقۇدى،
ھاۋازنىڭ سۆزىگە خۇنخار توختىدى.
يىگىت بىلەن دىنىڭنى كۆپ تەرىپلەپ،
خۇنخار شاھقا دىنىڭنى ياخشى ماختىدى.

كۆپ دۇشمەننى دېمىدى ئارتىڭدىن،
بىر سۆز بىلەن ھاۋاز كەتتى يۇرتۇڭدىن.
غايىبانە خۇنخار شاھنىڭ ئالدىدا،
قىلىچلارنى كۆپلەپ ئۇردى سىرتىڭدىن.

قۇلاق سېلىپ ئاڭلا ئېيتقان سۆزۇمنى،
ئۇيلارمەن كۆرسەم شەھلا كۆزۇڭنى.
ئۆلتۇرمەك بولغاندى قىرىق كۇندە،
دېگىندىن قايتمىسا ھاۋاز قوزاڭنى.

ھاۋازخاننى خۇنخار «شاھ تەقدىرلىدى»،
ئاخىر قول ـ ئايىغىنى باغلاتقۇزدى.
قىلىچىڭنى كۆپلەپ چاپقۇچ سىرتىڭدىن،
ھاۋازخاننى خۇنخار زىندان ئەيلىدى.

ھاۋاز بالاڭ ياتار زىندان ئىچىدە،
يىغلاپ ياتار كۇندە كۇندۇز ـ كېچىدە.
ھاۋازخان تۇتقۇندۇر خۇنخار ئېلىدە،
نامەردلەر بىلەن يىگىتلەرنىڭ ئىچىدە.

كارۋان بېشى:

ــ ئەي پادىشاھلارنىڭ ئۇلۇغى، ئەمىر گۆر ئوغلى سۇلتان، ھاۋازخان سىلەرنىڭ قىلىچىڭلارنى چېپىپ زىندانغا چۈشۈپ ياتتى، ئەگەر سىز بەگ ھاۋازخاننى يوقلىمىسىڭىز، بۇنىڭدىن كېيىن ھاۋازخانـنى كۆرەلمەيسىز، ئۇنى پات ـ يېقىندا دارغا ئاسىدۇ، سىز ئۇنى قۇتۇلدۇرمىسىڭىز، تاڭلا قىيامەتتە ئـۇ ـنىڭ ئىككى قولى سىزنىڭ ياقىڭىزدا، ــ دەپ ماڭدى.

گۆر ئوغلى باشلىق ھەممىسى ئۇنىڭ زىندانىدا ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، بوتىدەك بوزلاپ «ئاھ» ئۇردى. كېيىن گۆر ئوغلى يېنىدىكىلەرگە قاراپ:

ــ ئەي يىگىتلەر، ھاۋازخان بىز ئۈچۈن جان كۆيدۇرۇپ شۇنچە قىلىچلارنى چېپىپتۇ، بىز ئۇنى ئۇلارنىڭ قولىدىن ئاجرىتىۋالمىساق، بىزنىڭ ئەر بېشىمىز خوتۇنلارنىڭ بېشى بىلەن باراۋەر بولسۇن! ــ دەپ چەمبىل بەلگە قاراپ ماڭدى.

بارچىلىرى ئىشلىرىنى جايلاپ، قورال ـ ياراغلىرىنى تەييارلاپ، كەمەرلىرىنى بېلىگە باغلاپ، ھەر ـ بىرى گويا بىر شىر ۋە ياكى ئەجدىھا سۈپەتلىك گۇركىرەپ ھاۋازخاننى قۇتقۇزۇۋېلىش ئۈچۈن گۇرۇجىستانغا قاراپ ماڭدى.

ئۇلارنىڭ سەلتەنەتلىك يۇرۇشىنى كۆرگەن بىر غەزەلخان بۇ ھەقتە مانا بۇ نەزمىنى قوشۇپ ئوقۇدى:

ھەممە قەددى ـ قامەتلىكلەر،
ياتقا سېلىپ سىياسەتلەر.
«ئاللا!» دەپ مېڭىشتىلەر،
گۇرۇجىستانغا ئەزىمەتلەر.

كۆزلىرىگە لىق ياش تولۇپ،
بىر ـ بىرىگە سىرداش بولۇپ.
«ئاللا!» دەپ يولغا چۈشتى،
گۆر ئوغلى خان باش بولۇپ.

تىللا قۇشقۇن ئېگەر توقۇپ،
كۆك تۇمۇردىن ساۋۇت كىيىپ.

كېچە ـ كۇندۇز تىنماي يۇردى،
گۇرۇجىستاننى ئاختۇرۇپ.

كىيىگەنلىرى گۈلدۇر خۇددى،
چاپقۇر ئارغىماق ئاتقا مىندى.
لەشكەر تارتىپ كېچە ـ كۇندۇز،
گۇرۇجىستانغا يولنى سالدى.

ئارغىماق ئاتنى يورغىلىتىپ،
قالقان، ساۋۇت پارقىرىتىپ.
«ئاللا!» دەپ بەگلەر ماڭدى،
تۇغ ـ ئەلەمنى لەپىلدىتىپ.

ئاتلىرى ساپ تىللا ئېگەر،
غەيرەت بىلەن قىلدى سەپەر.
گۆر ئوغلى بەگ تۇغى بىلەن،
بەگلەر ماڭدى بوپ جىلۇگەر.

ئاتلىرىغا ياپقان موۋزۇت،
چاپتى ئۇنى ھەر يۈرتمۇ يۈرت.
ئالدىرىغاندا ياۋغا قاراپ،
كىيدى ئۇلار ئالتۇن ساۋۇت.

ئارغىماقلار چاپتى ئويناپ،
كەتتى ياۋنىڭ ئىچى قاينىاپ.
«ھا ـ ھا!...» دېيىشىپ بەگلەر يۈردى،
باستى يولنى ئاتلار چەيلەپ.

ئارغىماق ئاتلار يۈردى،
ئالماس قىلىچنى بىلىدى.
قوموش قۇلاق ئات ئۈستىدە،
«ئاللا!» دەپ بەگلەر يۈردى.

كېچىدە ساناپ يۇلتۇز،
گاھى توپ، گاھى يالغۇز.
«ئاللا!» دەپ بەگلەر يۈردى،
ئون بەش كېچە ھەم كۈندۈز.

مەلھەم يوق كۆڭۈل داغلىغا،
قوندى بۇلبۇل باغلىغا.
ئون بەش كۈنلەپ يول يۈردى،
يەتتى بەتبەخت تېغىغا.

ئەتىسى گۆر ئوغلى ئوتتەك قىزىق قوپتى، ئەۋلىيالارغا سېغىندى. ھاۋازخاننى ئەسلەپ، يىگىتلەر-نىڭ ئالدىغا چۈشتى. تۇلپار لەيلى قىرنىڭ دىمىغىغا ھاۋازخاننىڭ ھىدى كەلدى. ئۇ ئاغزىنى ئېچىپ، غەزەپ بىلەن يۈردى. يىراقتىن گۈرۈجىستاننىڭ پەشتاقلىرى كۆرۈندى. گۆر ئوغلى يىراقتىن بۇ شەھەرگە قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

بولماس ھېچ ئىش ھەقتىن بىپەرمان،
ئالدىڭىزدا كۆرۈندى مانا گۈرۈجىستان.

قۇلاق سېلىپ بىلىڭ ئەمدى، يىگىتلەر،
سىزگە قاراپ سۆز ئېيتىدۇ ھەسەنخان.

ئارقىمىزدا قالدى چەمبىلىنىڭ بېلى،
بۇ يەر بەتبەخت تاغىنىڭ يولى.
كۆز ئېچىپ قاراڭلار ئەمدى، يىگىتلەر،
تۇمانغا پاتقاندۇر دۇشمەننىڭ ئېلى.

ئاتلارنى چېپىپ بىز بەدرى ئۇستىدە،
قىلىچلار ئويىنىسۇن ئەرنىڭ دەستىدە.
ئۇزەڭگىدە قان كېچىپ جەڭلەر ئىچىدە،
بىر ئۇرۇش قىلايلى دارنىڭ ئاستىدا.

بىزلەرنى كەلتۇردى ھاۋازنىڭ زارى،
ئايدەك يۈزىگە بولغاچ خۇمارى.
غەيرەت قىلىپ يولنى بېسىڭ، يىگىتلەر،
يىراقتىن كۆرۈنگەن دۇشمەن مۇنارى.

ئىشتىڭلار، يىگىتلەر، ئەمدى بۇ سۆزنى،
ھاۋاز دەپ سارغايتىپ كەلدۇق بۇ يۈزنى.
ئۇرۇش قىلىپ قانلىق دارنىڭ ئاستىدا،
ئاجرىتىۋالايلى ئوغلۇم ھاۋازنى.

شۇ چاغدا بىر يىگىتنىڭ ئېتى ئۇنى ئېلىپ قاچتى. ئۇ يىگىت ئات ئۈستىدە كېتىپ بېرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

بۇ ئېلىڭ، دۇشمەن بىلەن،
بارچىسى ھاۋازنىڭ زاتى.
كەتتى يۈزۈمنىڭ ئۈياتى،
جېنىم قوزام ئايلىناي.
تەكتەك ـ تەكتەك، ھا ـ ھا،
ئەلنىڭ ئۇز ئاتى.

ماڭا قىلغىن بىر ياخشىلىق.
تەكتەك ـ تەكتەك، ھا ـ ھا،
ئەلنىڭ ئۇز ئاتى.

سۆيۈل بولۇر يوقۇ باريم،
سەنسەن مېنىڭ ماداريم.
ماڭا قىلغىن بىر ياخشىلىق،
قۇلا ئېتىم ۋاپادارىم.
تەكتەك ـ تەكتەك، ھا ـ ھا،
ئەلنىڭ ئۇز ئاتى.

سۆزلە، سۆزلە، تىل، ياخشىلىق،
باھار چاغدا گۈل ياخشىلىق.
تا كۆرگۈمچە ئۇنتۇماسمەن،

تۆكۈلمىسۇن يەرگە قېنىم،
چىقمىسۇن ھېچ تەندىن جېنىم.
ئىزدەي سېنى بىزەبانىم،
ماڭا قىلغىن بىر ياخشىلىق.
تەكتەك ـ تەكتەك، ھا ـ ھا،
ئەلنىڭ ئۇز ئاتى.

نېدىن شۇنداق ئۇزۇن دۇمىڭ[6]
يۇرىكىمگە چۈشتى غېمىڭ.
ئازار بەردىڭ جانۋارىم،
ئاز بولغانمۇ كېچە يېمىڭ؟
تەكتەك ـ تەكتەك، ھا ـ ھا،
ئەلنىڭ ئۇز ئاتى.

چۆل تانابىن تارتسەن،
ئۇستۈڭگە بىزنى ئارتسەن.
سېنى چېپىپ يۇرگىنىم يوق
يىقىلىپ ئۆلسەم تاپسەن[7].
تەكتەك ـ تەكتەك، ھا ـ ھا،
ئەلنىڭ ئۇز ئاتى.

ھەسەنخان «بۇ يىگىت ئىشنى بۇزىدۇ» دەپ ئۇنىڭ ئېتىنى توختاتتى ۋە يىگىتلەرگە قاراپ:

ــ ئەي يىگىتلەر، ئەمدى سىلەر نەيزىنى ئىچىڭلارغا باغلاپ سىيرىلما قىلىپ، ئىككىدىن بولۇپ شەھەرگە كىرىپ مېنى ئادەم ئاسىدىغان دارنىڭ ئىككى تەرىپىدىن تېپىڭلار ! ــ دەپ دەرۋازىدىن كىرىپ كەتتى. ئۇ دېگەندەك دارنىڭ ئوڭ تەرىپىگە بېرىپ جايىنى تاللاپ تېپىپ تۇردى. ئۇنىڭ كەينىدىن كىرگەن يىگىتلەرمۇ ئۇنى ئىزدەپ تاپتى. بۇگۈن ھاۋازخانىنىڭ دارغا ئېسىلىدىغان كۈنى بولۇپ، گۆر ئوغلى ۋە ھەسەنخانلار يىگىتلىرى بىلەن ئۆلگۈرۈپ كەلگەنىدى.

خۇنخار شاھ تەختىنى خىزمەتچىلەرگە كۆتۈرتۈپ، سەركەردىلىرىنىڭ ھىمايىسى بىلەن دارنىڭ تۈۋىگە كېلىپ جايلاشتى. گۆر ئوغلى ۋە ئۇنىڭ يىگىتلىرى قارىسا، ئادەمنىڭ قۇلاقلىرىنى بوينىغا تۇمار قىلىپ ئېسىۋالغان جاللات بەتبەختلەر ھاۋازخانىنىڭ بوينىغا ئارغامچىنى سېلىپ، قول ۋە پۇتلىرىنى مەھكەم تېڭىپ، دار تۈۋىگە ئەكېلىشتى.

گۆر ئوغلى يىگىتلىرى بىلەن ھاۋازخاننى بۇ ھالەتتە كۆرۈپ غەزەپلەنگەن بولسىمۇ، ئېھتىيات يۈزىسىدىن ئۆزىنى ئاران توختاتتى. خۇنخار شاھ ھاۋازخانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ ئەي چىراغىم ھاۋازخان، كەل، ھېلىھەم بولسىمۇ كەچ ئەمەس، گۆر ئوغلىنىڭ دىنىدىن قايىت، نېمە ھاجىتىڭ بولسا راۋا قىلاي ! ــ دەپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئامان بولسۇن بۇ ئالدامچى شېرىن جان،
نە قىلسا قىلىدۇ بىزنى ياراتقان.
بىر سۆزۈم بار، ئەمدى ئاڭلا ئېيتاي مەن،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلا بۇنى، ھاۋازخان.

بىرنەچچىلەر تاپالمايدۇ مېنىڭ ئىزىمنى،
كۆردۈم بۇگۈن سەندەك كۆرپە قوزۇمنى.
بويۇڭدىن ئايلانسۇن مېنىڭدەك ئاتاڭ،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلا، مېنىڭ سۆزۈمنى.

تۇز يېگەنسەن گۆر ئوغلىنىڭ قولىدىن،
قېچىپ ئۆتتۈڭ بۇلغار تېغى ئېلىدىن.
تا ئۆلگۈچە سەندىن رازى بولۇرمەن،
قايتقىن، ھاۋاز گۆر ئوغلىنىڭ دىنىدىن.

ئاڭلىغىن سەن، ھاۋاز، مېنىڭ سۆزۈمنى،
سولدۇرمايمەن باغدا سېنىڭ گۈلۈڭنى.
گۆر ئوغلىنىڭ دىنىدىن قايتساڭ، ھاۋازخان،
ساڭا بېرەي گۈرۈجىستان ئېلىمنى.

خۇنخار شاھ دەر: ئېيتقان سۆزۈم شۇ بولدى،
قايغۇ بىلەن غۇسسىگە يۇرىكىم تولدى.
«ياندىم» دە، قايتقىن سەن ئۆز دىنىڭغا،
چىراغىم بەگ ھاۋاز، ساڭا نېم بولدى؟

هاۋازخان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، كۆزى نەملىك، يۈرىكى غەملىك بولدى. ئۇ خۇنخارغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

دۇنيادا بارمىكىن مەندەك بىگۇناھ؟
ئارمان بىلەن دەردىم كۆپتۇر ئىچىمدە،
خۇدايىم قىلمىسۇن بىزنى رويسىياھ.
بۇ سۆزگە، شاھىم، ئەمدى قۇلاق سال.
مەنمۇ ئېيتاي، ئاڭلا سۆزۈمنى،
قۇلاق سال، ئەمدى سۆزگە، پادىشاھ.

ئايرىلىپ چىقتىم مەن چەمبىل بېلىدىن،
تۇزلار يېدىم گۆر ئوغلىنىڭ قولىدىن.
سۇمبۇلدا قالدى دۇشمەنلەرگە مال،
ئون يىل بولدى مەن دىنىغا كىرگىلى،
سۆزۈم بار ئاغزىمدا گويا مىسلى بال.
نېچۈك كېچەي گۆر ئوغلىنىڭ دىنىدىن.

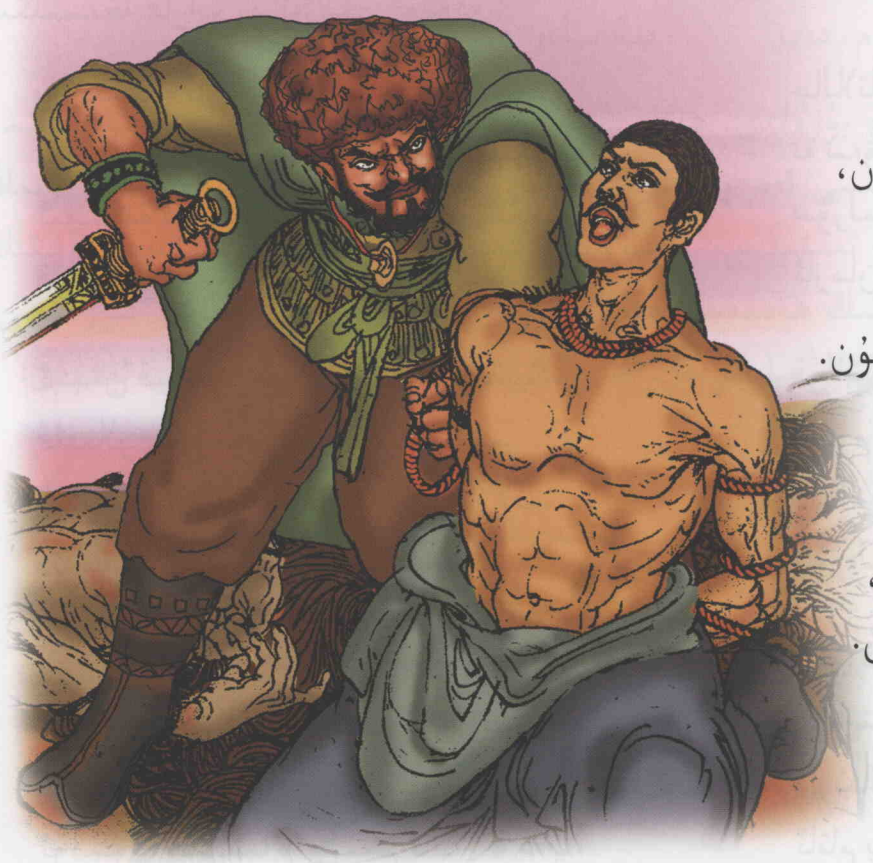
خۇنخار شاھ ھاۋازخانىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ناھايىتى غەزەپلەندى. ئۇ:

— جاللات، قېنى سەن؟ بۇنى دارغا تارت! — دەپ ھۆكۈم قىلدى.

جاللاتلار يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ ھاۋازخانغا يېپىشتى. ھاۋازخانىنىڭ سىڭلىسى بالئايىم سەپ ئىچىدىن ئېتىلىپ چىقىپ، ئاكىسىنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى ئاتتى. كېيىن ئۇ ئاكىسىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

قۇدرىتى كۈچلۈك ياراتقان جەببار،
بىر ئىسمىڭ رەھمانۇر، بىر ئىسمىڭ غەففار،
بەندىدە يوقتۇر زەررە ئىختىيار.
سەندىن ئۆزگە رەھىم قىلار كىمىم بار؟
ئىچىمدە بار دەردنى ئەمدى ئېيتايىن،
رەھىم ئەيلە، قولۇمنى تۇت، ئاكام ئۆلمىسۇن،
قۇلاق سال، ئاغاجان، ساڭا ئەرزىم بار.
ئايلىناي ئىسمىڭدىن رەسۇلى مۇختار.

ياش ئورنىغا تۆكتۇم گويا قىزىل قان،
ئىش بولماس قۇدرەتلىك ھەقتىن بىپەرمان.
ئېيتاي ساڭا ئىچىمدىكى دەردىمنى،
قالمىسۇن كۆڭۈلدە بىر زەررە ئارمان.

غۇنچە گۈللەر، تېز ئېچىلىپ سولمىسۇن،
خۇدايا ھېچ بەندە مەندەك بولمىسۇن.
ئېتىڭدىن ئايلىناي، ياراتقان جەببار،
رەھىم قىلىپ مەدەت بەر، ئاكام ئۆلمىسۇن.

قادىر ئاللا بۇ دەردىمگە نەزەر سال،
غېرىب بولۇپ زار يىغلىدىم قولۇم ئال.
رەھىم ئەيلە بېشىمغا، ئاكام ئۆلمىسۇن،
ئىسمىڭدىن ئۆرگۈلەي سېنىڭ زۇلجالال.

بالئايمدىن كېيىن ئانىسى چىقىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

غېرىب بولدۇم ،ئوغلۇم، تۆكەي قىزىل قان،
قوزام، قىلاي بېشىمنى يولۇڭغا قۇربان،
ئىسمىڭدىن ئايلىناي ياراتقان رەھمان،
رەھىم ئەيلەپ قولۇمنى تۇت، قوزام ئۆلمىسۇن.

هېچ كىشى بارالماس ئۇنىڭ قېشىغا،
قىيامەتتەك سەۋدالار چۇشتى بېشىغا،
قادىر ئاللا رەھىم قىل، كۆزدە يېشىغا،
رەھىم قىلىپ قولۇمنى تۇت، قوزام ئۆلمىسۇن.

غېرىب بولۇپ زار يىغلايمەن بۇگۇن يەنە مەن،
هىجران ئوتىدا جېنىم بىلەن كۆيمەكتىدۇر تەن،
ئېتىڭدىن ئايلىناي، ئەي قىرىق چىلتەن،
رەھىم ئەيلەپ قولۇمنى تۇت، قوزام ئۆلمىسۇن.

ئۇشبۇ يەرلەر شاهى خۇنخار يەرلىرى،
خەۋەرسىزدۇر بۇندىن چەمبىل ئەرلىرى،
گۆر ئوغلىنىڭ ئۇلۇغ كامىل پىرلىرى،
رەھىم ئەيلەپ قولۇمنى تۇت، قوزام ئۆلمىسۇن.

زار يىغلايمەن دائىم تىلەپ هامان سۇبهى دەم،
بېشىمغا چۇشۇپتۇر يۇز مىڭ تۆگە غەم،
تەسەددۇقۇڭ بولايمەن روسۇلى ئەكرەم،
رەھىم ئەيلەپ قولۇمنى تۇت، قوزام ئۆلمىسۇن.

گۆلئايمنىڭ بىر تىلەكى شۇل ئەمدى،
خۇدايا، مەندەك قۇلغا رەھىم قىل ئەمدى،
بارچە پىرلەر مەدەت بېرەر كۇن ئەمدى،
رەھىم ئەيلەپ قولۇمنى تۇت، قوزام ئۆلمىسۇن.

گۆر ئوغلى يىگىتلىرى بىلەن بۇلارنىڭ نالىسىنى ئاڭلىدى، ئۇنىڭسىزمۇ بۇلارنىڭ دىلى ئېزىلگەنىدى. ئۇلار بۇ ئىككى بىچارىنىڭ يىغىسىنى ئاڭلاپ كۆڭۇللىرى بۇزۇلغان هالدا ئاتلىرىنىڭ يالىسىغا يۆلەندى. خۇنخار شاهنىڭ هاۋازخانىنىڭ ئانا ـ سىڭىللىرى ئېيتقان سۆزلەرگە ئاچچىقى كەلدى. غەزەپ بىلەن:

ـــ تارت بۇنى دارغا! ـــ دېدى.

هاۋازخان ئۆلۇمنى جەزم قىلدى، دۇنيادىن ئۇمىدىنى ئۇزۇپ، كۆزى نەملىك، دىلى غەملىك هالدا سىڭلىسىغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

يۇرىكىمده باردۇر مېنىڭ بىر غېمىم،
مەھەلسىز سولۇپتۇر رەڭگىم ـ چىرايىم.
ئىچىمده دەردىم كۆپتۇر ئۇنى ئېيتايىن،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلا بۇنى، چىراغىم.

جاللاتلارنىڭ بارچىسى تۇرار قېشىمدا،
نە سەۋدالار باردۇر مېنىڭ بېشىمدا.
سۆزلىرىمگە قۇلاق سالغىن، چىراغىم،
ئارمان باردۇر كۆزدىن ئاققان يېشىمدا.

ئېسەن قىلسۇن ئىگەم سېنىڭ بېشىڭنى،
قاغىلار يېمىسۇن سېنىڭ گۆشىڭنى.
قېشىمدا تۇرمىغىن، بوتىدەك بوزلاپ،
«ئاكام! » دەپ ماڭا تۆكمه يېشىڭنى.

قۇلاق سال، چىراغىم ، ئېيتقان سۆزۇمگه،
ئۆلۇم يېقىن كەلدى مېنىڭ ئۆزۇمگه.
«بالام! » دەپ باققان مېنى گۆر ئوغلى،
كۆرەلمەيدۇ مېنى هازىر بېقىپ كۆزۇمگه.

كۇچلۇك دېسەڭ يىغلا هەققه، خۇدا، دەپ،
ئۆزۇڭ بەرگىن دەردىگه دەرمان دەپ.
بىر ياندىن سېنىڭ يىغاڭ ئۆرتىدى،
ئۆكسۇپ يىغلىما « جېنىم ئاكا! » دەپ.

هەي دەرىخ، گۆر ئوغلىنىڭ قەدىرىن بىلمىدىم،
كۆزىنىڭ يېشىغا رەهىم قىلمىدىم.
دارنىڭ ئاستىدا يىغلاپ تۇرغاندا،
ئاتام بىلەن بەگلەرنى مەن كۆرەلمىدىم.

سېنىڭ ئوچۇن سارغايدى مېنىڭ يۈزۈم، دەپ،
كۆزۈمگە تۇتىيا بولدى ئىزىڭ، دەپ.
دارىڭ تېگىدە كۆرسە گەر گۆر ئوغلى،
«ۋاي! » دەپ ئات قويمامدۇ كۆرەر كۆزۈم، دەپ.

كۆز تويغۇدەك باقالمىدىم يۈزىگە،
قارىمىدىم ئۇنىڭ شېرىن سۆزىگە.
ئۇيان ـ بۇيان قارار ئەمدى چىراغىڭ،
بىگانىلەر كۆرۈنەرمۇ كۆزۈڭگە.

گۆر ئوغلى سۇلتانىنىڭ كۆڭلى تېخمۇ بۇزۇلدى. ھاۋازخانىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ سىڭلىسى كۆز يېشىنى سۈرتتى. شۇ چاغدا ھاۋازخانىنىڭ سىڭلىسى ئەتراپقا قاراپ تۇرغان تۇلپار لەيلى قىرنى كۆردى. ئۇنىڭ يېنىدا ئېتىلىشقا تەييار بولۇپ يولۋاستەك ئىنتىلىپ تۇرغان گۆر ئوغلىنى، ھەسەنخان بىلەن ئۇنىڭ تەييار تۇرغان يىگىتلىرىنى كۆردى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھاۋازخانىنى قوتۇلدۇرۇشقا تەييار تۇراتتى. ھاۋازخانىنىڭ سىڭلىسىمۇ ئەگەر گۆر ئوغلى بولسا شۇدۇر، دەپ گۆر ئوغلىغا قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

بېشىدىن كەتمىگەن ئەسلىي سەۋلىتى،
ئىلاھا، غەنىيمەت كەتسۇن شەۋكىتى.
بېشىدا تاجى، ئاستىدا ئېتى،
ئۇن يەتكەن يەرنى باسقان سەۋلىتى،
« ۋاي بالام! » دەپ يىغلاپ تۇرغان كىمىكىدۇر؟

سۆزگە سۆزمەندەك غېرىب سۆزلەيدۇ،

ھەرنەرسە ئۆز غېمىنى كۆزلەيدۇ.
بېشىدا تاجى، ئاستىدا تۇلپار،
مىنگەن ئېتى توققۇز كۆكنى كۆزلەيدۇ،
بوتمەك بوزلاپ ئىگىرىغان كىمىكىدۇر؟

قۇلاق سال سۆزۈمگە ئەمدى، ئاغاجان،
سېنىڭ ئوچۇن بىر خۇداغا يىغلىغان.

ئەينى يېشى ئوتتۇزدىن ئۆتمىگەن ئۆزى،
ھۆسنى ئۇنىڭ پەرىشتىدىن زىيادە،
ئاستىدا تۇلپار لەيلى قىر بولغان،
بەدىر ئاتلىق دابىلبازچى كىمىكىدۇر؟
«ۋاي ئىنىم» دەپ زار يىغلىغان كىمىكىدۇر؟

مىنگەن ئېتى توققۇز كۆكنى كۆزلەيدۇ،
شۇڭقارنى ئوۋلار ئوۋچى قىيادە،
سېنىڭ دەردىڭ بىلەن تاغنى تۇزلەيدۇ.
نى ـ نى شاھلارنى قىلغان پىيادە.
بىر ئەجەب كىشىدۇر يۇزلىرى نۇرلۇق،
ئەجەب ياخشى ئۆزى زىبا بىر يىگىت،
«ۋاي بوتام!» دەپ ساڭا قاراپ بوزلايدۇ،
بەدىر ئاتلىق جەبىل بالداق كىمىكىدۇر؟

ھاۋازخان سىڭلىسىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ چىدىمىدى. تۇلپار لەيلى قىرنىڭ ئىسمىنى ئىشىتكەندىن كېيىن «راست ئېيتامدۇ، يالغانمۇ؟» دەپ تاقەت قىلالماي، جاللاتلارغا قاراپ:

ــ ئەي يارانلار، دۇنيادىن كېتىپ بارىمەن، ھەرنېمە بولسىمۇ كۆزۈمنى بىر ئېچىڭلار، كەڭ دۇنيانى يەنە بىر كۆرەي! ــ دېدى.

جاللاتلار ھاۋازخانىنىڭ كۆزىنى ئاچتى، ھاۋازخانىنىڭ كۆزى يورۇقلۇقنى ۋە گۈر ئوغلىنى كۆردى. گۈر ئوغلى بىلەن ھەسەنخاننى ۋە يىگىتلەرنى كۆردى. ئۇلارنى تونۇپ يۇرىكى يېرىلغۇدەك بولدى، خۇشلۇقتا بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

يىغلارمەن ئەمدى زار ـ زار،
ئاستىڭدىكى تىللا تەختىڭ،
كۆزدىن ياشىم ھەم ئاقار،
يا ساڭا بولسۇن، يا ماڭا.
بارچە تاپقىنىڭ شاھ خۇنخار،
يا ساڭا بولسۇن، يا ماڭا.

سۆز ـ سۆزلىگىن قىزىل تىلىڭ،
كىم ئىشىتۇر سېنىڭ زارىڭ،
باغدىكى تازا گۈلۈڭ.
قاتار بىلەن ھەمدە نارىڭ،
گۈرۈجىستاندەك ئۇشبۇ ئېلىڭ،
بۇندا تۇرغان ئالتۇن دارىڭ،
يا ساڭا بولسۇن، يا ماڭا.
يا ساڭا بولسۇن، يا ماڭا.

ئىچىمنى كۆيدۈرەر ئوتۇڭ،
دەپتەردە باردۇر خەتلىرىڭ،
كىم كۆتۈرەر سېنىڭ دەردىڭ؟
يۈزگە يېقىن راۋاقلىرىڭ،
ئۇشبۇ تۇرغان كاتتا شەھرىڭ،
ئاستىڭغا مىنگەن ئاتلىرىڭ،
يا ساڭا بولسۇن، يا ماڭا.
يا ساڭا بولسۇن، يا ماڭا.

بېشىمغا سالغان قەھرىڭ،
ئىشىتمەسمەن سېنىڭ سۆزۈڭ،
ئالمىدىم ھېچ سېنىڭ بەھرىڭ،
سارغايتىمەن قىزىل يۈزۈڭ،
ئۇشبۇ تۇرغان گۈزەل شەھرىڭ،
گۈلراھەتتەك ياخشى قىزىڭ،
يا ساڭا بولسۇن، يا ماڭا.
يا ساڭا بولسۇن،يا ماڭا.

ئىچىڭگە چۈشەر ۋەھىمىلىرىڭ،
ھەمىشە ئۆرلىگەن بەختىڭ،
سۆزگە كېلۈر قايىملىرىڭ،
ئۇرداڭدىكى ئايىملىرىڭ،
يا ساڭا بولسۇن، يا ماڭا.
يا ساڭا بولسۇن، يا ماڭا.

خۇنخار بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، جاللاتلارغا:
— ئۇنى دارغا تارتماي نېمىشقا كۆزنى ئېچىپ قويىسىلەر؟ — دەپ ۋارقىرىدى.
ھەسەنخان ئەمىر گۆر ئوغلىغا:
— بىز بۇنداق تۇرۇۋەرسەك ھاۋازخان ئۆلىدۇ. تېزرەك تىللا دۇمباقنى چالسىڭىز، — دېدى، كېيىن ھەسەنخان ئەمىر گۆر ئوغلىغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

دار تۇۋىدە زار يىغلايدۇ ھاۋازخان،
قۇلاق سېلىپ ئاڭلا ئۇشبۇ سۆزلەرنى،

سۇ ئورنىغا كۆزىدىن ئاقار قىزىل قان.
تاۋاپ قىلاي ئىككى شەھلا كۆزلەرنى.

پاتمە بەرسەڭ ھاۋاز بالاڭ ئۆلمەستە،
ئاق، پاتمە بېرىپ، ئەمدى، ئاتاجان،

تۇرارمۇسەن بۇندا كېلىپ، ئاتىجان.
ياۋلارغا قويۇپ بېرىڭ بىزلەرنى.

ھاۋاز بالاڭ پەيمانىسى تولدىمۇ؟
ئەر يىگىتلەر دائىم قىلۇر خۇرۇشنى،

باغلاردىكى تازا گۈلۈڭ سولدىمۇ؟
سەپلەر بىلەن دۇشمەنلەرگە يۈرۈشنى.

پاتمە بەرسەڭ بىزگە ئەمدى، ئاتاجان،
ئاق، پاتمە بەرگىن، بىزگەئاتاجان،

بۇندا ئېچىلغان بال ھاۋازىڭ ئۆلدىمۇ؟
تاماشا قىل، يىگىت قىلسۇن ئۇرۇشنى.

ئىزدىگەن مەقسىتىڭ ھەقتىن تېپىلدى،
سەۋدالارغا قويما مېنىڭ بېشىمنى،

يىگىتلەرنىڭ بارچىسى شۇنداق غاپىلدى.
ھەسەنخانلار تۆكەر كۆزدىن يېشىنى.

تۇرارمۇسەن ئەمدى قاراپ، ئاتاجان،
يىگىتلەرگە جاۋاب بەرگىن، ئاتاجان،

بۇرۇنراق ئۇرساڭلارچۇ تىللا دۇمباقنى.
تاماشا قىل ھەسەنخانىڭ ئىشىنى.

ئەمىر گۆر ئوغلى ھەسەنخانىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ قولىغا تىللا دەستىلىك قامچىسىنى ئالدى، ئالتۇن گەردىشلىك جەڭ دۇمبىقىنى چالدى. يىگىتلەرگە قاراپ:
— سىلەر ھاۋازخاننى قۇتۇلدۇرۇڭلار ! مەن خۇنخار شاھ بىلەن ئېلىشىمەن، — دەپ ئوقيا، قورال-لىرىنى قولىغا ئالدى، يىگىتلەرگە قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئالماس قىلىچلار دەستىگە،
يولۋاسلاردەك شىرىللاپ،

قارىماڭ بەلەندى پەستىگە،
دوندۇر ھاۋازخان ئۈستىگە.

ئاتنى چېپىڭلار قەستىگە،
قاچسۇن دۇشمەن دۇرۇلدەپ،

دوندۇر[8] ھاۋازخان ئۈستىگە.
يىگىتلەر شىردەك شىرىلداپ.

بېشىدىدۇر قالپاقلىرى،
تۇغ - بايراقلار لەپىلدەپ،

يېنىدىدۇر پىچاقلىرى،
دوندۇر ھاۋازخان ئۈستىگە.

خام كۈمۈشتۇر ياراغلىرى،
كاتتا - كاتتا قويلاردىن ئۆت،

دوندۇر ھاۋازخان ئۈستىگە.
بېسىپ يانجىپ مىسلى قۇرت،

ئارغىماق ئاتلار غىرىللاپ،
ھاۋازىڭىز مىسلى بۇلۇت،

تىللا قالقان دىرىللاپ،
دوندۇر ھاۋازخان ئۈستىگە.

قەلئە بېشىنى ئالسۇن تۇمان،
بۇگۈن بولدى ئاخىر زامان،
يىگىتلىرىم بولۇڭ پالۋان،
دوندۇر ھاۋازخان ئۈستىگە.

يىگىتلەر ئاتقا مىندى،
ھاۋازخانىنىڭ كۆڭلى تىندى،
ئالغان ئالغانىنىڭ ئەمدى،
دوندۇر ھاۋازخان ئۈستىگە.

قوشۇن كېلۈر ھەربىر سەپتە،
توپ ـ توپ بولۇپ رەستە ـ رەستە،
ئۇرۇش قىلار چەپ ۋە راستە،
دۇندۇر ھاۋازخان ئۈستىگە.

ئات قويۇڭ بەلەن پەستىگە،
ئېلىپ قىلىچلار دەستىگە،
قانلار تۆكۈپ دار ئۈستىگە،
دوندۇر ھاۋازخان ئۈستىگە.

ھاۋازىم بولدى يېتىم،
مەيداندىن چىقسۇن ئېتىم،
بۇگۈن قاينىڭلار يىگىتىم،
دوندۇر ھاۋازخان ئۈستىگە.

قىرىڭ، چېپىڭ قىزىل باشنى،
بويىڭلار تاغۇ تاشنى،
كۆرسۇن رۇستەم بۇ سوقۇشنى،
دوندۇر ھاۋازخان ئۈستىگە.

يۈرەكلىرى بولسۇن پارچە،
ئات كۆتۈرۈڭ ھەممە ـ بارچە،
باش كۆتۈرمەڭ جەڭدىن شۇنچە،
دوندۇر ھاۋازخان ئۈستىگە.

يىگىتلەر كۆڭۈل پاسىبان،
قۇلاق سېلىڭلار ئارسلان،
سۆز قىلىدۇ گۆر ئوغلى خان،
دوندۇر ھاۋازخان ئۈستىگە.

جەڭنىڭ بىرى جەڭ، توققۇزى رەڭ، ئەمىر گۆر ئوغلى ئايخان، كۇنخان، بۇلبۇلخان، چىڭگىسخان، ھەسەنخان قاتارلىق قىرىق تاجدار ۋە باشقا سەركەردە ياشلارنىڭ ھەر بىرىگە بىر قۇر قاراپ چىقتى، ئۇلارنىڭ ھەربىرىنىڭ مىڭدىن يىگىتلىرى بار ئىدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە پاتمە بەردى، ئۇلار دۇشمەنلىرىگە ئات سالدى. قىرغىنچىلىق، ئۇرۇش، سۆرەش، كۆزلىرىنى ئويۇش، قۇلاقلىرىنى كېسىش باشلاندى. يەتتە كېچە ـ كۇندۇز تىنماي جەڭ قىلدى. ئېرىقلاردا سۇ ئورنىغا قان ئاقتى، خۇنخار شاھنى يېڭىپ ئوردىسىغا تىقتى.

خۇنخار شاھ يېڭىلگەنلىكىنى بويىنىغا ئېلىپ، ئامانلىق تىلەپ گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا كىشى ئەۋەتتى، گۆر ئوغلى ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە ئامانلىق بەردى. خۇنخار شاھنى ئۆز ئالدىغا قىچقىرتتى. ئۇلار يېتىپ كەلگەندە، ئۇلارنى كاناي ـ سۇناي چالدۇرۇپ ياخشى قارشى ئالدى، ھەممىسى ئاداۋەتلىرىنى كۆڭلىدىن چىقىرىپ تاشلاپ خۇشال بولۇشتى.

ئەمىر گۆر ئوغلى سۇلتان خۇنخار شاھ بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۇشتى. ئەمىر گۆر ئوغلى خۇنخار شاھ بىلەن خوشلىشىپ ئۆز يۇرتلىرىغا قايتىدىغان چاغدا، خۇنخار شاھ بارلىق خەزىنىسىنى ئىككىگە بۆلدى. ئۇنىڭ بىرىنى ئەمىر گۆر ئوغلىغا سوۋغا قىلىپ تۇتتى. قېچىرلارغا يۈكلىتىپ، ئۇچ كۇنلۇك يەرگىچە ئۇلارنى ئۇزىتىپ چىقتى. ئەمىر گۆر ئوغلى خۇنخار شاھ بىلەن خوشلىشىپ، ئۆزى چەمبىل بەلگە قاراپ ماڭدى.

ئۇلار چەمبىلگە يېتىپ كەلگەندە پۇتۇن ئاھالە ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ: «ھارماڭ، گۆر ئوغلى»، «ھارماڭ، ھاۋازخان»، «ھارماڭ، ھەسەنخان»، «ھارماڭ، تۆرىلەر» دەپ كۇتۇۋالدى.

گۆر ئوغلى ئۆزىنىڭ تاجىسىنى ھاۋازخانغا كىيدۇردى، مۆھرىنى ئۆتكۇزۇپ بەردى. شەھرى چەمبىلنىڭ نەغمە ـ ناۋالىرى بىلەن، غەيرىي ئاتىنى، ياۋمەت ئېلىنى، قاتاردىكى نارىنى، خەزىنىدىكى بارىنى ھاۋازخانغا تاپشۇرۇپ بەردى. پۇتۇن ئەلگە قىرىق كېچە ـ كۇندۇز توي قىلىپ بېرىپ، ھاۋازخانىنى شاھلىققا كۆتۇردى.

بۇ ئىشلارنى ئاڭلاپ ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ تاغىسى ئەھمەد خانىنىڭ ئوغىسى قاينىدى. ئۇ ئۆز بېشىغا پاناھ ئىزدەپ بىرنەچچە كۇن يول يۈرۈپ بىر شەھەرگە يەتتى، بۇ زەڭگىلەرنىڭ شەھىرى ئىدى. بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى ئون لەك لەشكەر جەمئىي قىلغانىدى، ئەھمەدخان ئۇلار بىلەن كۆرۈشۇپ:

ــ ئەي پادىشاھىئالەم، ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ لەشكەرلىرى جەڭلەردە ئۆلۈپ ئازغىنە كىشى بىلەن قالدى. ئازراق ئادەم بەرسىلە ئۇنىڭ يۇرتىنى بېسىۋالغىلى بولىدۇ ! ــ دېدى.

زەڭگىلەر پادىشاھى ئەھمەدخاندىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

ــ سېنىڭ مۇشۇ سۆزۈڭ راستمۇ؟ ! ــ دەپ سوردى. ئۇ:

ــ راست ! ــ دەپ مەڭ يەردىن قەسەم ئىچتى.

زەڭگىلەر پادىشاھى ئەمىر گۆر ئوغلىغا ئەلچى ئەۋەتتى. ئۇلار چەمبىلگە يېتىپ كەلگەندە، گۆر ئوغلىنىڭ ياساۋۇللىرى ئەلچىلەردىن:

ــ سىلەر نېمە ئادەملەر؟ ــ دەپ سوردى.

ئەلچىلەر:

ــ بىز ئەلچى ! ــ دەپ جاۋاب بېرىشتى.

ياساۋۇللار ئەلچىلەرنى گۆر ئوغلىغا مەلۇم قىلدى. ئەمىر گۆر ئوغلى ياساۋۇللاردىن ئۈلارنى تەلەپ قىلدى. ياساۋۇللار ئەلچىلەرنى ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ ئالدىغا باشلاپ ئەكىردى. ئەلچىلەر ئۆزلىرىنىڭ زەڭگىلەر شاھىنىڭ ئەلچىسى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ، ئەمىر گۆر ئوغلىغا بىر پارچە خەت سۇندى. ئەمىر گۆر ئوغلى ئۇ خەتنى ئوقۇپ كۆردى. ئۇنىڭدا ئاجايىپ ـ غارايىپ سۆزلەر بار ئىدى. ئەمىر گۆر ئوغلى يېنىدىكىلەرگە قاراپ:

ـــ ئەي شاھزادىلەر، پالۋانزادىلەر، بۇ خەتنى ئاشكارا ئوقۇيمۇ ياكى مەخپىيمۇ؟ ! ـــ دەپ سورىدى.

ئۇلار بىر ئېغىزدىن:

ـــ ئاشكارا ئوقۇڭ، بىزمۇ ئاڭلايلى ! ـــ دېدى.

ئەمىر گۆر ئوغلى خەتنى ئاشكارا ۋە ئۇنلۇك ئوقۇدى.

ئۇنىڭدا:

« ئەي ئەمىر گۆر ئوغلى، ئاگاھ ۋە دانا بولغىنكى، بۇ خەتنى ساڭا مەن زەڭگىلەر پادىشاھى يېزىۋا-تىمەن. مۇشۇ خەت تەگكەن ھامان قولۇڭدىكى بارلىق مۇلكۇڭنىڭ يېرىمىنى ماڭا بېرىسەن، خوتۇنۇڭ ئىككى بولسا بىرىنى بېرىسەن، بولمىسا جەڭگە تەييارلان ! » دېگەن جۇملىلەر بار ئىدى.

ئۇلارنىڭ ھەممىسى بۇ خەتنى ئاڭلاپ ئىنتايىن غەزەپلەندى. ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ يېنىدىكى شاھزادىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئەلچىلەرنى دارغا ئېسىشنى تەلەپ قىلدى، پەقەت ھاۋازخان بۇ پىكىرگە قوشۇلمىدى، ئۇ:

ـــ ئەي ئاتا، ئەي ئوردا ئەھلى، ئەلچىدە گۇناھ يوق ! گۇناھ ئۈلارنىڭ پادىشاھىدا ! ـــ دەپ ئۇلارنى ئۆلتۈرمەسلىكنى تەكلىپ قىلدى.

ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ ئاچچىقى قايناپ تاشقانلىقتىن ئەلچىلەرنىڭ قۇلاق ـ بۇرنىنى كېسىپ بويـ
نىغا ئاستى ۋە ئەمىر گۆر ئوغلى ئۇلارغا:
ـــ بۇ يەردە نېمىنى كۆرگەن بولساڭ پادىشاھىڭگە شۇنى ئېيت! ـــ دەپ خىتاب قىلىپ ھەيدىۋەتتى.
ئۇلار كەتكەندىن كېيىن ئەمىر گۆر ئوغلى قولىدىكى ئالتۇن ئاياقتا شەربەت تولدۇرۇپ:
ـــ بىر دۇشمەندىن قۇتۇلساق، يەنە بىرى پەيدا بوپتۇ. شۇ يەردە تۇرغان يىگىتلەر ئىچىدىن بۇ شەر ـ
بەتنى قولۇمدىن ئېلىپ ئىچىپ، زەڭگىلەر ئۈستىگە قوشۇن تارتىپ بېرىپ ئەدىپىنى بېرىدىغان ئەزىمەت ـ
لەردىن كىم بار؟ ـــ دەپ سورىدى.
ھېچكىمدىن سادا چىقمىدى. ئەمىر گۆر ئوغلى بۇ سۆزنى ئۈچ قېتىم تەكىتلىدى، ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ئۇندىمىدى. شۇ چاغدا ھاۋازخان ئولتۇرغان يېرىدىن چاچراپ تۇردى ۋە:
ـــ شەربەتنى مەن ئىچەي، جەڭگە مەن باراي، ئاتا! ـــ دېدى.
گۆر ئوغلى:
ـــ ھەي بالام، بېلىقنىڭ تىرىكلىكى سۇ بىلەن، مېنىڭ تىرىكلىكىم سەن بىلەن. بىز ئايرىلىپ ئۈچ ئايدا كۆرۈشتۇق. ئەمدى كەتسەڭ مېنىڭ ھالىم قانداق بولار؟! ـــ دېدى.
ھاۋازخان ئۆزىنىڭ تەلىپىدە قاتتىق تۇردى. ئەمىر گۆر ئوغلى نائىلاج ھاۋازخانغا تۇلپار لەيلى قىرنى توقۇپ بەردى، بېشىغا دۇبۇلغىسىنى كىيدۇردى، قولىغا نەيزىسىنى تۇتقۇزدى، پاتمە بېرىپ خوشلاشتى.
ھاۋازخاننىڭ دۇشمەنلىرى:
ـــ بېشى چوڭ ھاۋازخان ھازىر بېرىپلا بېشىنى يەيدۇ! ـــ دېيىشتى.
ھاۋازخان خۇداغا سېغىنىپ يالۋۇرۇپ چۆللەرنى كەزدى. يامغۇر سۇيىنى ئىچىپ يۇرۇپ بىر تاغقا چىقتى. ئۇ تاغنىڭ ئۇ تەرىپىدە ياتقان سان ـ ساناقسىز زەڭگىلەرنىڭ قوشۇنىنى كۆردى. ئۇ ئۆز ـ ئۆ ـ
زىگە: «‹مەن بۇلارنى كۆرۈپ، قۇرۇق قول بىلەن زەڭگىلەرنى پالانى يەردە كۆردۇم› دەپ قايتىپ بارسام بەگلەر ئاتامغا: ‹ئوغلۇڭ ھاۋازخان لاپخور، قورقۇنچاق، بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ بۇ گەپنى توقۇپ كەپ ـ
تۇ› دېيىشىدۇ. ئەڭ ياخشىسى، مەن بۇلاردىن ئېنىق بىر خەۋەر ياكى مەلۇمات ئېلىپ باراي» دېدى. ئۇ شۇ يەردە يۈرۈپ نامازشام ۋاقتىدا زەڭگىلەرگە يېقىن باردى. زەڭگىلەر بېشىنى قىزىل ياغلىقتا تاڭغانـ
دى. شۇ ھالدا ئۇلاردىن ئون ئىككى مىڭ لەشكەر سەپ تارتىپ، بىر ـ بىرىگە:
ـــ گۆر ئوغلىنىڭ لەشكىرى كېلۇرمىش، شۇنىڭدىن خەۋەردار بولۇڭلار! ـــ دېيىشكىنىنى ئاڭلىدى.
ھاۋازخانمۇ بېشىنى قىزىل ياغلىق بىلەن چىگىپ، چىرايىنى ئۆزگەرتىپ:
ـــ خەۋەردار بولۇڭلار، خەۋەردار بولۇڭلار، ـــ دەپ ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كىردى. زەڭگىلەر ئۇنىڭ ھاۋازخان ئىكەنلىكىنى بىلمىدى.
ھاۋازخان ئېتىنى بىر دەرەخكە باغلاپ قويۇپ، ئۇلارنى ئارىلىدى. تۇن يېرىمدا ئۇ بىر چېدىرغا كېلىپ قالدى. بۇ چېدىر باشقا چېدىرلاردىن ھەممە تەرەپتىن ئايرىلىپ تۇراتتى. بۇ زەڭگىلەر پادىشاھـ
نىڭ قىزىنىڭ چېدىرى ئىدى. ئۇ قىزنىڭ قىرىق كېنىزىكى بار ئىدى، ئۇ قىزغا شۇلار قارايتتى. ھاۋازخان چېدىرنىڭ ئىشىكىگە يېقىن باردى، ئىشىكتىن چېدىرنىڭ ئىچىگە قارىدى. ئۇ چېدىر ئىچىدە ناھايىتى نۇرغۇن پانۇسلارنى كۆردى، پانۇسنىڭ يورۇقىدا قىرىق كىچىك تەختتە ئۇخلاۋاتقان قىزنىڭ قىرىق كېنىزىكىنى كۆردى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئېگىز تەختتە ياتقان شاھنىڭ قىزىنى كۆردى.
ئۇ ئاستا بېرىپ شاھ قىزنىڭ قولىدىكى قىممەت باھالىق ئۈزۈكنى كۆرۈپ، تۇرۇپ قالدى، كېيىن

قىزنىڭ قولىدىن ئۇزۇكنى ئالدى، بېشىدىن روملىنى ئالدى، چېدىردىن چىقىپ ئېتىنى مىندى.

ــ خەۋەردار بولۇڭلار، خەۋەردار بولۇڭلار، ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ لەشكىرى كەلدى ! ــ دەپ جار سېلىپ يۈرۈپ تاڭ ئاتقۇچە ئۆزى زەڭگىلەرنىڭ ئارىسىدىن چىقىپ كەتتى.

ئەتىسى بۇ غوۋغادىن ئويغانغان قىز قارىسا قىممەت باھالىق ئۇزۇك، بېشىدىكى روملى يوق. قىز بۇ ئىشتىن ئەجەبلەندى، قىز: «بۇ يەرگە مۇشۇ قىرىق كېنىزەكتىن باشقا ئىنس ـ جىن كىرمىسە، ئۇ ـ زۇك بىلەن رومالنى مۇشۇ نېمىلەر ئالمىسا، باشقا كىم ئالىدۇ؟ » دەپ ئۇلارنى ئوغرى تۇتۇپ قىستاشقا باشلىدى.

شۇ چاغدا بۇ غوۋغانىڭ ئېنىق خەۋىرى قىزنىڭ قۇلىقىغا يەتتى. قىزنىڭ قېشىغا كىرگەن ئاتىسى:

ــ قىزىم، ھازىر چۇقان كۆتۈرۈپ، بۇلارنى ئوغرى تۇتىدىغان چاغ ئەمەس، يىتكەن بولسا مەيلى. مەن شەھەرگە كىرگەندە ئۇڭ ياخشى ئۇزۇك، يارىغۇدەك رومال ئېلىپ بېرەي، ــ دەپ ئۇنى پەس قىلدى.

قىز ئاتىسىنىڭ سۆزىگە كۆنگەن بولسىمۇ، كېنىزەك قىزلارنى:

ــ سەنلەر بولمىساڭمۇ چېدىردا مەن ئۆزۈم يالغۇز قورقماي يېتىۋېرىمەن ! ــ دەپ يېنىدىن ھەيدەپ چىقاردى. ئۆزى چېدىردا يالغۇز قالدى.

ھاۋازخان تاغ ئۈستىگە چىقىپ ئىككى رەكەت شۈكرانە نامىز ئوقۇدى. ئاندىن كېيىن ئۆزى ئەكەلگەن ئۇزۇك بىلەن رومالنى گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا ئېلىپ بارماقچى بولدى، كېيىن ئۇ: ئاتام گۆر ئوغلىغا بۇنى ئېلىپ بېرىپ دۈشمەن ئەھۋالىنى خەۋەر قىلسام چىنپۇتەر، رەقىبلىرىمىز: ھاۋازخان بۇنى بىر يەردىن سېتىۋېلىپ ئەكەلگەن، دەپ ئىشەنمەي مېنى مەسخىرە قىلىدۇ. ئۇڭ ياخشىسى قىزنىڭ ئۆزىنى ئېلىپ قاچاي، دېگەننى ئويلىدى، بۇ تەدبىر ئۇنىڭغا ياقتى. كەچ كىرىشى بىلەن ئۇ چېدىرغا يەنە باردى. چېدىرنىڭ ئىشىكىنى ئاستا ئېچىپ كىرىپ، يالغۇز ياتقان قىزنى كۆردى. چېدىرنىڭ ئىشكىدىن كىرگەن مەيىن شامالدا ئۇنىڭ چاچلىرى يەلپۇنۇپ تۇراتتى. قىز ئاپئاق بېلىقتەك ياتقان بولۇپ، ھاۋازخانىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتتى. ئۇ ئاستا بېرىپ قىزنىڭ بىر قولىنى تۇتتى.

قىز ئويغاندى، ئۇمۇ ھاۋازخاننىڭ قولىنى تۇتۇپ ئورنىدىن تۇردى.

ــ ئوغرىنى تۇتتۇم ! ــ دەپ قىلىچىنى غىلاپتىن سۇغۇردى ئۇ ھاۋازخانغا قاراپ، ــ سېنى ئەمدى چاپايمۇ؟ ــ دېدى.

ھاۋازخان قىزغا قاراپ چىرايلىققىنا قىياپەتتە ۋىلىققىدە كۈلدى. ھاۋازخاننىڭ بۇ كۈلكىسىگە قىزنىڭ نەزەرى چۈشتى. ئۇ ھاۋازخاننىڭ ئايدەك يۈزىگە، گۈل غۇنچىسىدەك لېۋىگە، چولپاندەك كۆزىگە ئەجەبلىنىپ قارىغاندا، ھاۋازخاننىڭ پېشانىسىدىن چاقماقتەك ئېتىلىپ چىققان بىر ئوت قىزنىڭ سىنەسىدە جاي ئالدى. شۇ چاغدا قىز:

ــ ئەي يىگىت، بېشىڭدا ئەجەل تىغى ئويناۋاتسا، سەن نېمە ئۈچۈن يىغلىماي كۈلىسەن؟ ئۆلۈمدىن قورقمامسەن؟ ! ــ دەپ سورىدى.

ھاۋازخان خاتىرجەم ھالدا:

ــ ئەي ئاپئاق قىز، ئۆلۈمدىن قورققان ئادەم سېنىڭ يېنىڭغا كىرەمدۇ؟ ! ــ دەپ سوئال بىلەن جاۋاب بەردى.

قىز ھەيران بولۇپ:

ــ جىنمۇسەن، پەرىمۇسەن ؟ ياكى ئادەممۇ؟ ماڭا راستىڭنى ئېيت ! ــ دېدى.

هاۋازخان:

— ئەي خېنىم، بىلسىڭىزمۇ بىلىڭ، بىلمىسىڭىزمۇ بىلىڭ! مەن ئەمىر گۈر ئوغلىنىڭ بالىسى هاۋازخان دېگەن يىگىت بولىمەن، — دېدى.

— هاۋازخان دېگەن بىرمۇ ياكى ئىككىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

هاۋازخان:

— هاۋازخان دېگەن بىر، مانا مەن شۇ! — دەپ جاۋاب بەردى.

قىز:

— هاۋازخان دېگەن شۆھرىتىگە قاراپ مەن سېنى بېشى بۇتتەك، قولى شاخ چىنارەك دەپ ئويلىسام، ئۆزۈڭ ياشقىنا بىر يىگىت ئىكەنسەن. كۆرمىدىڭمۇ، مانا شۇ لەشكەرلەرنىڭ هەممىسى سېنى تۇتىمىز دەپ مۇشۇ يەردە ياتىدۇ. ياش ئۆلۈپ كەتمىگىن، بۇ يەردىن تېزرەك چىقىپ كەت! — دېدى.

هاۋازخان:

— خېنىم، مەن بۇ يەردىن سىزنى ئالماي چىقىپ كەتمەيمەن! — دېدى.

قىز چۆچۈپ:

— بىزنىڭ بۇ يەردىلىكىمىزنى ئاتام ئاڭلىسا، هەر ئىككىمىزنى ئۆلتۈرىدۇ، بىز ياش تۇرۇپلا ئۆلۈپ كېتىمىز! — دېدى.

هاۋازخان قىزنى بىللە ئەكەتمىسە، بۇ يەردىن چىقمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇردى.

تاڭ يېقىنلىشىپ قالغانىدى. قىز:

— ئەي يىگىت، ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ، ماڭىمۇ قىلدىڭ. بوپتۇ، بۇ يەردە تۇتۇلۇپ قېلىپ ئۆلگۈچە، سەن بىلەن بىللە بولغىنىم ياخشىراق، — دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىملىرىنى يۆتكىدى، بىر توپ دۇر-دۇندا بېلىنى باغلاپ ئاتقا مىندى. هاۋازخانغا ياندىشىپ، «چۇھ! جانۋار!» دەپ ئاتلىرىنى قامچىلاپ زەڭگىلەر قوشۇنى ئارىسىدىن چىقىپ كەتتى.

قىزنىڭ كېنىزەكلىرى ئەتىسى «شاھ قىزىنىڭ قولىغا سۇ بېرەيلى» دەپ چېدىرغا كىرسە، قىز يوق.

ــ ۋاي پادىشاھىئالەم، قىزلىرى يوق، بىرى ئېلىپ قېچىپتۇ! ــ دەپ چۇقان كۆتۈرۈپ شاھنىڭ قېشىغا كىرىشتى.

پادىشاھ:

ــ قۇرئەندازلار، بارمۇسىلەر؟ قىزىمنى كىم ئېلىپ قاچقانلىقىنى ماڭا مەلۇم قىلىڭلار! ــ دېدى.

سارايدىكى قۇرئەندازلاردىن شاھ بىلەن سەپەرگە بىللە چىققانلىرى بىر يەرگە يىغىلىپ:

ــ ئۇلۇغ شاھ، قىزلىرىنى ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ ئوغلى ھاۋازخان ئېلىپ قېچىپتۇ، ــ دەپ جاۋاب بېرىشتى.

شاھ سەردارلىرىنى يىغدى، ئۇلارغا:

ــ دەرھال ئاتلىنىڭلار! ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ ئوغلى ھاۋازخان بىلەن قىزىمنى تېرىك تۇتۇڭلار! ــ دەپ ئەمىر قىلدى.

توقسان مىڭ سىپاھ كاناي ـ سۇناي چېلىپ، ھاۋازخانىنىڭ ئىزىدىن قوغلاپ ماڭدى. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى ھاۋازخانىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ يېتىپ كېلىپ:

ــ ئەي ئەمىر گۆر ئوغلى، ھاۋازخان سەن كىشىنىڭ يۈرتىغا تىنچ كېلىپ، تىنچ كەتمەي، شاھىمىزنىڭ قىزىنى ئوغرىلاپ قاچساڭ بولامدۇ؟ سەن مەرد يىگىت بولساڭ، قىزنى بىزنىڭ قولىمىزدىن ئال! ــ دەپ ۋارقىراشتى.

ھاۋازخان ئېتىنىڭ بېشىنى ئارقىسىغا بۇرىدى.

ــ ئەي ئەبلەخ يەزىدىلەر، نېمە دەۋاتىسەن؟! ــ دېدى.

قىز ھاۋازخانىنىڭ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ تۇرۇپ:

ــ ئەي غوجام، تىل دېگەن بىر يەلدۇر، پەرۋا قىلمىساقلا ئۆتۈپ كېتىدۇ. يولىمىزدىن قالمايلى! ــ دېدى.

ھاۋازخان قىزنىڭ سۆزىگە كىرمىدى، يالۋۇرسىمۇ ئۇنىمىدى.

ــ ئاللاھۇ ئەكبەر! ــ دەپ تەكبىر ئېيتىپ جەڭگە كىرىشىپ كەتتى. ئۇ ئۆزى يالغۇز ئۇچ كىچە ـ كۈندۈز جەڭ قىلدى. بىرنى ئۆلتۈرسە ئونى، ئوننى ئۆلتۈرسە يۈزى ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلدى. ئاخىر ھاۋازخان ھالسىراپ ئارقىسىغا ياندى. ئېتى ئۇنى ئېلىپ بەش كۈنلۈك يولنى بىر كۈندە دېگۈدەك بېسىپ ماڭدى. زەڭگىلەر شاھى مەشھۇر تورچىلارنى يىغىپ ھاۋازخانىنىڭ يولىغا تور تاشلاتقۇزدى، شۇ تورلاردىن بىرى ھاۋازخانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ چۈشتى.

ھاۋازخان ئېتى بىلەن، قىزمۇ ئېتى بىلەن شۇ تورغا چۈشۈپ قالدى. ھاۋازخانىنىڭ مىنگەن ئېتى تورنى تېپىپ يىرتىپ قېچىپ چىقتى. ئات قىپقىزىل قانغا بويالغان ھالدا كېلىپ گۆر ئوغلىنىڭ تەختىگە تۇمشۇقىنى تىرەپ تۇردى.

زەڭگىلەر شاھى ھاۋازخان بىلەن قىزنى تۇتۇپ كەلتۈرۈپ ئۇنى دارغا ئاستۇرماقچى بولدى. بۇ پادىشاھنىڭ بىر ۋەزىرى بار ئىدى، ئۇ بۇرۇن گۆر ئوغلىغا خىزمەت قىلىپ ئۇنىڭ تۇزىنى يېگەنىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ ئەي پادىشاھىئالەم، بۇ بىر بالا! بۇنى ھازىر دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرگىنىڭىز بىكار، بۇنى بىز تىرىك تۇتۇپ تۇرساق ئاتىسى ئۇنى قۇتۇلدۇرۇشنى تەمە قىلىپ لەشكەر تارتىپ كېلىدۇ، ئۇنى شۇ چاغدا

ئاتسىنىڭ كۆزىگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ دارغا ئاسساق، سىزنىڭ شاھلىق سەلتەنىتىڭىزنىڭ شۆھرىتى ئەلگە تارىلىدۇ، — دېدى.

بۇ سۆز ئۇنىڭغا ياقتى، ھاۋازخاننى زىندانغا سالدى، قىزنى بىر چېدىرغا چۈشۈردى. شاھ زىندان باققۇچى گۇندىپايغا:

— ھاۋازخانغا ئىنسان بالىسىغا سالمىغان زۇلۇمنى سېلىپ ئازابلا! — دەپ بۇيرۇق قىلدى.

شاھنىڭ قىزى ئاخشىمى گۇندىپاينىڭ قېشىغا كېلىپ:

— ئۇنى ئازابلىماي، پاختىنىڭ ئىچىدە ئوتنى ساقلىغاندەك ئاسرا! — دەپ بىر زىخچە ئالتۇن بەردى ۋە قايتىشىدا، — ئەگەر گېپىمگە كىرمەي يىگىتنى ئازابلايدىغان بولساڭ گۆشۈڭنى يەپ، سۆڭىكىڭنى پۈركۈيمەن! — دەپ ھەيۋە قىلدى.

تۇلپار لەيلى قىرنىڭ گۆر ئوغلىنىڭ تەختىگە تۇمشۇقىنى تىركەپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەن چوڭ كىچىك ھەممە كېلىپ ئاتنىڭ بېشىنى سىلىدى. ئەمىر گۆر ئوغلى ئاتنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— ئەي جانىۋار، ۋاپادار ئوغلۇم ھاۋازخان قېنى؟ — دەپ سورىدى.

ئات كىشنەپ ـ كىشنەپ، يەرنى چاپچىپ، بېشى بىلەن زەڭگىلەر پادىشاھى چۈشكەن تەرەپنى كۆرسەتتى. ئەمىر گۆر ئوغلى يېنىدىكى قىرىق تاجدار شاھزادە، بەگزادىلەر بىلەن ئۇلارنىڭ قوشۇنىدىن ئون مىڭدىن ئارتۇق لەشكەرنى جەڭگە تەييارلىدى. ناغرا، كاناي ـ سۇنايلىرىنى چالدۇرۇپ، تۇغ ـ ئەلەملىرىنى لەپىلدىتىپ تۇلپار لەيلى قىرنى ئالدىغا سېلىپ زەڭگىلەر پادىشاھى تەرەپكە ماڭدى.

بىر ئاي يول مېڭىپ ئۇلارغا يېقىن كېلىپ چۈشتى، چېدىر ـ بارگاھلىرىنى تىكتى.

زەڭگىلەر پادىشاھى ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ ئالتە يۈز تۇغ ـ ئەلەم بايراقلىرىنى كۆردى. ئۇ:

— بىر ئەلەم مېڭىغا ئىشارەت، مەن گۆر ئوغلىنىڭ لەشكىرىنى «بەك ئاز» دەپ ئاڭلىغان، لېكىن

ئۇلار ھېلىمۇ جەڭدىن، ــ دېدى يېنىدىكى كىشىلەرگە.

ئۇ ئاخىردا گۆر ئوغلىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى كۆردى. ئۇنى بىلىدىغانلار زەڭگىلەر شاھىغا:

ــ ئەنە، گۆر ئوغلى! ــ دەپ كۆرسەتتى.

زەڭگىلەر شاھى چېدىرغا قايتىپ كېلىپ، گۈندىپايىنى چاقىردى، ئۇنىڭغا:

ــ ئېگىزلىكى ئىككى يۈز غۇلاچ دار راسلاپ، ھاۋازخانىنى شۇ دارغا ئېسىپ قوي! ــ دەپ ئەمر قىلدى. گۈندىپاي شۇنداق قىلدى.

ئەمىر گۆر ئوغلى ھاۋازخانىنى داردا كۆرۈپ:

ــ ئاھ بالام! ــ دەپ ھاردۇق ئالماي، توپىسىنى قاقماي جەڭگە تەييارلاندى. پالۋانلارغا قاراپ، ــ تۇرۇڭلار، يىگىتلەر! تەييارلىنىڭلار، جەڭ قىلىمىز! ــ دەپ مەيدانغا ئات سالدى.

ئۇلار زەڭگىلەر لەشكىرى بىلەن يىگىرمە بىر كېچە ـ كۈندۈز جەڭ قىلدى. زەڭگىلەر پادىشاھى بۇلارنىڭ جەڭدىن قول يىغمىغىنىنى كۆرۈپ، يېنىدىكى كىشىلەرگە:

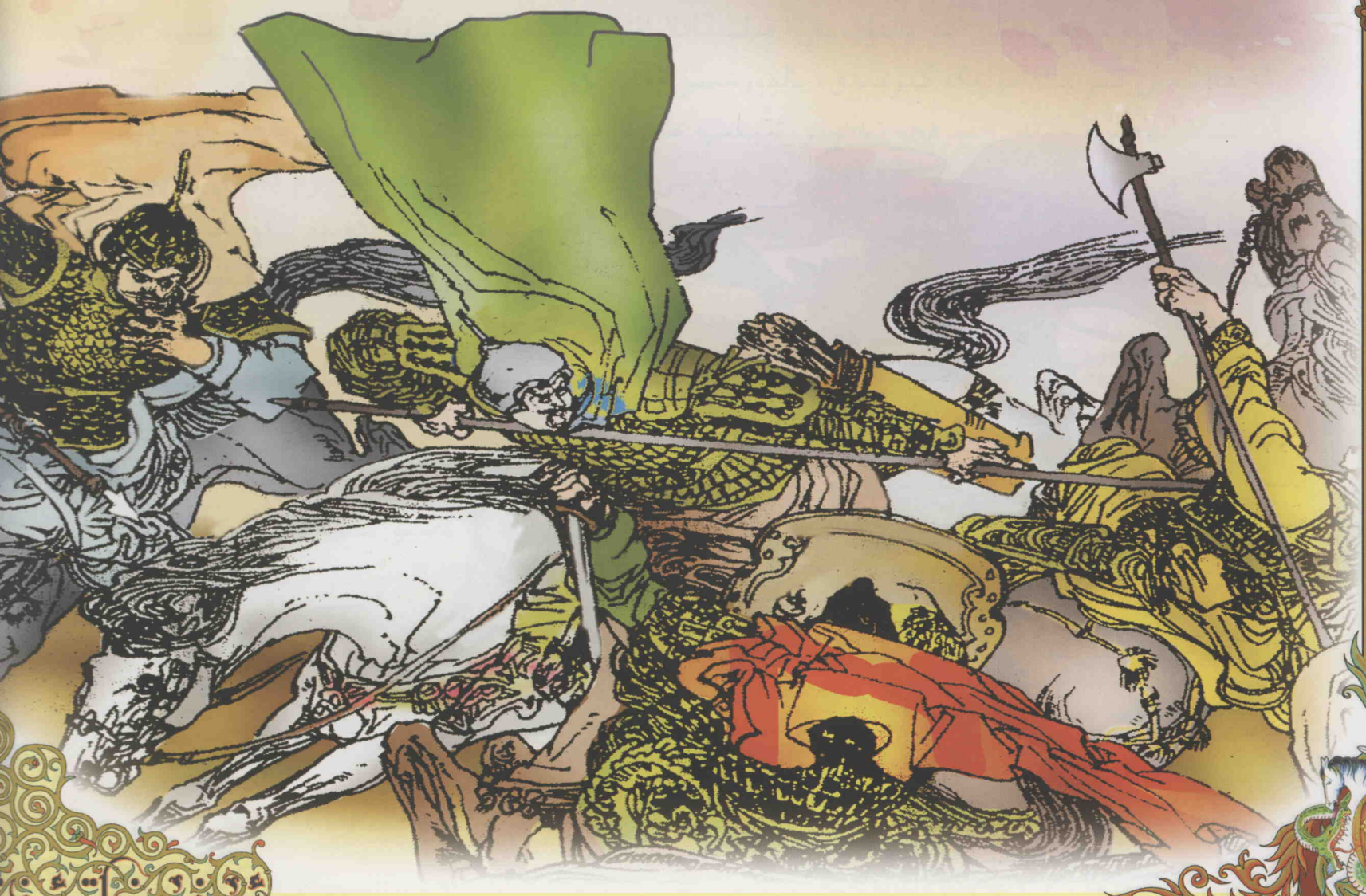
ــ بىز جەڭ قىلساق، ئەڭ كۆپ بولغاندىمۇ بىرەر ـ يېرىم كۈن جەڭ قىلاتتۇق. بۇلار مەست بولغان بۇغرىدەك باش ـ ئايىغى يوق جەڭ قىلىدىكەن، ــ دېدى.

شۇ چاغدا شاھنىڭ يېنىدىكى ھېلىقى ۋەزىر:

ــ سەن ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ جاندىن ئەزىز ئوغلى ھاۋازخانىنى ئۇنىڭ كۆزىگە كۆرسىتىپ دارغا ئېسىپ قويساڭ، ئۇ شۇنداق جەڭ قىلماي قانداق قىلىدۇ؟! ــ دېدى.

ــ ھاۋازخانىنى داردىن چۈشۈرمىسەم، ئۇلار جەڭدىن قولىنى يىغامدۇ؟! ــ دەپ سوردى زەڭگىلەر شاھى ۋەزىردىن.

ۋەزىر:

— ياق، ئۆلۈپ تۇگەيدۇ، جەڭدىن قولىنى يىغمايدۇ! — دەپ جاۋاب بەردى.

زەڭگىلەر شاھى جەڭدىن تويغان ۋە ھارغانىدى. ئۇ دەرھال ھاۋازخاننى داردىن چۈشۈرۈشنى بۇيرۇدى. ئۇ ئىككى يېنىغا قاراپ:

— جادۇگەرلەر، بارمۇسىلەر؟! — دەپ سورىدى. توقسان ياشلىق بىر جادۇگەر بار ئىدى، ئۇ شاھنىڭ ئالدىغا كەلدى. زەڭگىلەر شاھى ئۇنىڭغا:

— قىزىم بىلەن ھاۋازخاننى شەھەرگە ئېلىپ بارغىن! — دەپ ئەمر قىلدى.

جادۇگەر:

— خوپ! — دەپ چىقىپ ئەپسۇن ئوقۇدى. ھاۋازخان بىلەن قىز ئىككىسى كەپتەرگە ئايلاندى، ئۆزى بىر لاچىن بولۇپ، ئۇلارنى ئالدىغا سېلىپ سۇرۇپ زەڭگىلەر شەھىرىگە قاراپ ماڭدى. بۇرۇن گۆر ئوغلىنىڭ تۇزىنى يەپ، خىزمىتىنى قىلغان زەڭگىلەر شاھىنىڭ ھېلىقى ۋەزىرى كەچ كىرىشى بىلەن گۆر ئوغلىنىڭ چېدىرىغا يېتىپ باردى. ئۇ:

— ئەي ئەمىر گۆر ئوغلى، ئوغلۇڭ ھاۋازخان بىلەن دىدار كۆرۈشۈش ئەمدى قىيامەتكە باقي قالدى. زەڭگىلەر شاھىنىڭ ئەمرى بىلەن قېرى جادۇگەر ھاۋازخان بىلەن زەڭگىلەر شاھىنىڭ قىزىنى كەپتەر سۇرىتىگە، ئۆزىنى لاچىن سۇرىتىگە كىرگۈزۈپ، ئۇلارنى ئالدىغا سېلىپ قوغلاپ زەڭگىلەر شەھىرىگە ئەكەتتى! — دېدى.

ئەمىر گۆر ئوغلى بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بۇلبۇلخان دېگەن ۋەزىرىنى ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ قېشىغا ئەۋەتتى.

بۇلبۇلخان سۆزنى ئاغا يۇنۇس پەرىگە ئېيتىش بىلەن ئاغا يۇنۇس، پەرى:

ــ ئاھ بالام! ...، ــ دەپ ئۆزى بىر شۇڭقارغا ئايلاندى، قانات قېقىپ، ھاۋاغا چىقىپ ئۇلارنى قوغلاپ ماڭدى. ئاغا يۇنۇس پەرى ئۇلارغا يېتىپ بارغاندا، جادۇگەر قېرى بۇلارنى كۆرۈپ قالدى. جادۇگەر دەرھال ئۇلارنى قوغلاپ يەرگە ئەچۈشتى، بىر ئەپسۇن ئوقۇپ ئۇلارنى دوملىتىپ كېيىك سۈرىتىگە ئەكىردى. ئۆزى بۇركۇت بولۇپ، بۇلارنى تاغقا قوغلاپ ماڭدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى بۇنى كۆرۈپ: بۇ ھەممە تەرەپتىن يېتىلگەن جادۇگەر ئىكەن دەپ، ئۆزىمۇ بۇركۇت-كە ئايلاندى ۋە ئۇلارنى قوغلاپ ماڭدى. شۇ چاغدا ئىككى كېيىك بىلەن قۇش سۈرىتىدىكى جادۇگەر بىر قۇدۇققا ئۇدۇل كېلىپ قالدى. جادۇگەر ئىككى كېيىكنى دەرھال بېلىققا ئايلاندۇرۇپ، ئۆزى يىلان سۈرە-تىگە كىردى ۋە ئۇلارنى قۇدۇققا قوغلاپ چۈشتى.

ئاغا يۇنۇس پەرى بىر لەھەك بولۇپ ئۇلارنى قوغلاپ قۇدۇققا چۈشتى. بۇ ئۇچەيلەن قارا قۇش سۈرە-تىدە بولۇپ ئارقىسىدىن قوغلاپ كىرگەن ئاغا يۇنۇس پەرىگە ياندى.

ئاغا يۇنۇس پەرى بىر، بۇلار ئۈچ بولۇپ، كۈچ سېلىشتۇرمىسىدىكى تەڭلىك بۇزۇلغانلىقتىن، ئاغا يۇنۇس پەرى ئالدىراپ قالدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى كۈھىقاپتىن چىقىدىغان چاغدا تاغىسى ئۇنىڭغا بىر تال مويىنى بېرىپ:

ــ ھەرقاچان بېشىڭىزغا قىيىن ئەھۋال ياكى ئېغىر كۈن دۈچ كەلگەندە، بىرەر ئېغىر ئاقىۋەتكە دۇچار بولغاندا بۇنى ئوتقا سېلىڭ، سىز قەيەردە بولسىڭىز مەن شۇ يەرگە ھازىر بولىمەن! ــ دېگەنىدى.

بۇگۈن ئۇنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈن چۈشتى، ھاۋازخان ئۆزىگە ئوخشاش قۇش سۈرىتىدىكى ئانىسى ئاغا يۇنۇس پەرىنى تونۇمايدۇ، ئۇنى ياۋا قۇش ياكى جادۇگەر دەپ ئويلايدۇ، قىز تېخىمۇ تونۇمايدۇ. جادۇ-گەر بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ ئۇلارنى قۇش سۈرىتىدىكى ئاغا يۇنۇس پەرىگە سالدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى دەرھال يەرگە شۇڭغۇدى، يەرگە چۈشۈپ ياقىسىدىن بىر تال مويىنى ئالدى ــ دە، ئوت يېقىپ دۇت سالدى. كۈھىقاپ تېغىنىڭ يەتتىنچىسىدە تۇرغان تاغىسى دەرھال يېتىپ كەلدى.

ــ ئەي مېھرىبان سىڭلىم، بېشىڭغا نېمە كۈن چۈشتى؟ مەن ئۆز ۋاقتىدىلا: «ئادەمزاتتىن بىزگە ۋاپا كەلمەيدۇ» دېمەپمىدىم، ئەمدى ئۇ سېنى بۇ يەرگە ئەكېلىپ تاشلىدىمۇ؟ قانداق، مېنىڭ دېگىنىم بېشىڭغا كەلدىمۇ؟! ــ دېدى.

ئاغا يۇنۇس پەرى:

ــ ئەي تاغا، بۇ ئېغىر كۈن ماڭا سەن دېگەن ئەمىر گۆر ئوغلىدىن كەلگىنى يوق. ئۇ ماڭا ھازىرمۇ چەكسىز مېھرىبان، بۇ يەردە مەن ئۇچ بۇركۇتنىڭ ئارىسىدا قالدىم. ئۇنىڭ بىرى، مېنىڭ ۋە ئېرىم گۆر ئوغلىنىڭ ئوغلى ھاۋازخان، يەنە بىرى، گۆر ئوغلىنىڭ دۈشمىنى زەڭگىلەر شاھىنىڭ قىزى، ھاۋازخا-نىڭ مەشۇقى، ئۇچىنچى بىرى ئاشۇلارنى قۇش سۈرىتىگە كىرگۈزۈپ ماڭا سالغان قارا قۇش جادۇگەر، ھاۋازخان مېنى بۇرۇن بۇ قىياپەتتە كۆرمىگەن، شۇڭا ھازىر مېنى تونۇمايدۇ، ــ دېدى.

ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ تاغىسى جادۇگەرگە قاراپ:

ــ ھەي جادۇگەر، ھازىر سەن ئەسلىي قىياپىتىڭگە كەلسەڭ كەلدىڭ، بولمىسا بېشىڭنى ئۈزىمەن! ــ دېدى.

جادۇگەر بۇ سۆزگە پىسەنت قىلمىدى، ئۇ يەنە بىرنېمىلەرنى ئوقۇپ تۈسىنى ئۆزگەرتىشكە كىرىش-كەندى، ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ تاغىسى ئەپسۇن ئوقۇپ ئۇرۇپلا ئۇنىڭ بېشىنى ئالدى، يەنە بىر ئەپسۇن

ئوقۇپ ھاۋازخان بىلەن قىزنى ئەسلىي قىياپىتىگە كەلتۈردى، ئاغا يۇنۇس پەرىمۇ ئەسلىي قىياپىتىگە كەلدى، بۇلار تونۇشۇپ، قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. شۇ چاغدا غايىبتىن: « ئىبلىس، تىبلىس، جىبلىس» دېگەن ئاۋاز كەلدى، جاھاننى قاراڭغۇلۇق باستى، ئۇچ كېچە ـ كۈندۈز ھېچنېمىنى كۆرگىلى بولمىدى. بۇ جادۇگەر ئۆلگەندە پەيدا بولىدىغان ئالامەت ئىدى. ئۇچ كېچە ـ كۈندۈزدىن كېيىن ئاستا ـ ئاستا ھاۋا ئېچىلدى. ئاغا يۇنۇس پەرى تاغىسىغا:

ـــ تاغا، سىز ھاۋازخاننى بوينىڭىزغا مىندۈرۈپ، گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا ئاپىرىپ قويۇڭ. ئۇ شۇ جايدا زەڭگىلەر شاھى بىلەن جەڭ قىلماقتا، ـــ دېدى.

ئۆزى زەڭگىلەر شاھىنىڭ قىزىنى يېنىغا ئېلىپ، چەمبىلگە راۋان بولدى.

ئاغا يۇنۇس پەرىنىڭ تاغىسى ھاۋازخاننى بوينىغا مىندۈرۈپ، گۆر ئوغلى جەڭ قىلىۋاتقان يەرگە يېتىپ كەلدى، ھاۋازخاننى يەرگە چۈشۈرۈپ قويۇپ، ئۆزى كۈھقاپنىڭ يەتتىنچىسىگە ئۇچۇپ كەتتى.

ھاۋازخان بۇ يەرگە كېلىپ گۆر ئوغلىنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ ئاز قالغانلىقىنى ھەم ئۇلارنى زەڭگىلەر ھەر تەرەپتىن قورشىۋالغانلىقىنى كۆردى. ئۇ ئاتىسى بىلەن كۆرۈشتى، شۇ چاغدا زەڭگىلەر يەنە جەڭ دۇمبىقىنى چېلىپ، گۆر ئوغلىنى جەڭگە تارتتى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ھاۋازخان:

ـــ ئەي ئاتا، بۇگۈنكى بۇ مەيدان جەڭنى ماڭا بېرىڭ، ماڭا دۇئا قىلىڭ ! ـــ دېدى.

ئەمىر گۆر ئوغلى:

ـــ ئەي ئوغلۇم، بۇ جەڭگە سەن كىرمە، ئۇلارنىڭ كۈچى كۆپ، ئۇلار بۇ نۆۋەت سېنى شۇ مەيدانىڭ ئۆزىدىلا ئۆلتۈرىدۇ، ـــ دېدى. ھاۋازخان:

ـــ ئەي ئاتا، بۇرۇن مەن بۇ يەردىن ئەرەبىستانغا جەڭ قىلىپ ئۆتكەندە دەريادىن بېلىق تۇتۇپ يېگەن غول پالۋانلىرى بىلەن تونۇشقان. خۇدا رىزاسى ئۈچۈن مەن يەنە شۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ بىرەرىنى ئەكەلسەم، ئۇ بۇ زەڭگىلەرنىڭ ئەدىپىنى بېرىدۇ. مەن شۇنىڭ بىلەن بىرلىشىپ بۇلار بىلەن جەڭ قىلەمەن ! ـــ دېدى.

ھاۋازخانىنىڭ بۇ پىكرىگە گۆر ئوغلى ماقۇل بولۇپ، رۇخسەت بەردى. ھاۋازخان دادىسى ئەمىر گۆر ئوغلىدىن دۇئا ئېلىپ يولغا چۈشتى. نەچچە كۈن يول يۈرۈپ، غول پالۋانلاردىن بىرىنىڭ قېشىغا باردى. قارىسا، ئۇ ئۇخلاۋاتقانكەن. بۇرنى كانايەك بولۇپ، ئۇنىڭدىن تونۇردىن چىققان تۇتۇندەك ئىس چىقىۋاتقان، ئۇنىڭ بۇلجۇڭ گۆشلىرى ئاتتەك، تۆگىدەك ھۇررەك بولۇپ ئۆرلەپ چىققان. ھاۋازخان ئۇنى بۇ ھالدا كۆرۈپ قاتتىق بىر نەرە تارتتى.

غول پالۋان بۇ ئاۋازدىن ئويغىنىپ قارىسا، بېشىدا بىر ئاتلىق بالا تۇرغان. بۇ غول پالۋان «ئادى» دەپ ئاتالغان ئېگىز ھەم باتۇر خەلقنىڭ ئەۋلادى ئىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ھاۋازخاننى ئېتى بىلەن ئالىقىنىغا ئالدى. ئۇنى بىردەم ئۇ ئالىقىنىغا، بىردەم بۇ ئالىقىنىغا ئېلىپ ئويناپدى، كېيىن ئۇنى تونۇغاندەك قىلىپ:

ـــ ئەي يىگىت، ئۆزۈڭ كىم؟ بۇ يەردە نېمە ئىزدەپ يۈرسەن؟ نېمە ئارزۇ ـ ئارمىنىڭ بار؟ ! ـــ دەپ سورىدى.

ھاۋازخان:

ـــ مەن ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ بالىسىمەن، ئەرەبىستانغا ئۆتكىنىمدە سەن بىلەن بۇ يەردە تونۇشقان. مېنىڭ دادام ئەمىر گۆر ئوغلى ھازىر زەڭگىلەر شاھى بىلەن ئۇرۇشماقتا، ئۇنىڭ لەشكەرلىرى بەك

ئاز قالدى. سەن ياردەم قىلساڭ ! ــ دېدى.

غول پالۋان ھاۋازخاننى يەرگە قويدى.

ــ سەن بېرىپ تۇر، مەن ئارقاڭدىن يېتىمەن ! ــ دەپ دەريادا كىرىپ كەتتى. ئۇ سايىسى ئاتمىش پاتمانلىق يەرگە چۈشۈپ تۇرىدىغان بىر تۈپ چىنارنى يىلتىزى بىلەن قومۇرۇۋالدى. ئۇنى كۆتۈرۈپ ھاۋازخاننىڭ ئارقىسىدىن گۆر ئوغلىنىڭ لەشكىرى بار تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ھاۋازخان گۆر ئوغلىنىڭ قېشىغا يېتىپ كەلگەندە، ئۇ چارچىغان ھالدا جەڭدىن يانغانىدى. ئۇ ھاۋازخاننى كۆرۈپ:

ــ ئوغلۇم، تىنچ ـ ئامان كەلدىڭمۇ؟ سەن دېگەن غول پالۋان قېنى؟ ــ دەپ سورىدى.

ھاۋازخان:

ــ ئەنە، يوغان چىنارنى قۇچاقلاپ كېلىۋاتقان كىشى شۇ ! ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ئەمىر گۆر ئوغلى بىر قارا بوراندەك بوغۇناقنى، ئۇنىڭ ئىچىدىن چىقىپ كەلگەن بويى پەلەككە يەتكەن پالۋاننى كۆردى. ئەمىر گۆر ئوغلى خۇش بولۇپ تەبلى جەڭ (جەڭ دۇمبىقى) چالدۇردى.

زەڭگىلەر شاھى جەڭ دۇمبىقىنى ئاڭلاپ: « بۇلارغا بىرەر يەردىن كۆمەككە قوشۇن كەلگەن ئوخشايدۇ» دېگەننى ئويلىدى. شۇ چاغدا غول پالۋان كېلىپ ھاۋازخاندىن:

ــ ئەمىر گۆر ئوغلى قېنى؟ ــ دەپ سورىدى.

ئەمىر گۆر ئوغلى غول پالۋان بىلەن كۆرۈشتى. غول پالۋان ئەمىر گۆر ئوغلىدىن:

ــ سېنىڭ لەشكىرىڭ قېنى؟ ! ــ دەپ سورىدى. ئەمىر گۆر ئوغلى قورشاۋدا قالغان قىسمىلىرى بىلەن يېنىدا قالغان قوشۇننى كۆرسەتتى. غول پالۋان چىنارنى كۆتۈرۈپ زەڭگىلەر لەشكىرىگە ھۇجۇم قىلدى. ئۇ گويا سۈپۈرگىدە پاشىنى ئۇرغاندەك ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ تىرىكلىرىنى سۈر ـ توقاي قىلدى. ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ قورشاۋدا قالغان قوشۇنلىرى ئاجرىتىۋېلىندى.

زەڭگىلەر پادىشاھى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قورال ـ ياراغنى بوينىغا ئېسىپ، ئەمىر گۆر ئوغلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئامانلىق تىلىدى.

ئەمىر گۆر ئوغلى ئۇنىڭغا ئامانلىق بەردى. ھەر ئىككى تەرەپ يارىشىپ «ئەل ئامان» دەپ خوشلىشىپ، ئۆز يۇرتلىرىغا راۋان بولدى. ئەمىر گۆر ئوغلى ھاۋازخان، پالۋان غول بىلەن، زەڭگىلەر شاھى بىلەن خوشلىشىپ، تاغىسى ئەھمەد سەردارنى ئېلىپ ئۆز يۇرتىغا قايتىشتى. نەچچە كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ چەمبىلگە يېتىپ كەلدى، قىرىق كېچە ـ كۈندۈز ئەل ـ يۇرتقا توي تارتىپ ئاش بەردى. ئەمىر گۆر ئوغلى شۇ تويدا قولىغا ئالتۇن تارلىق سازىنى ئېلىپ چېلىپ تۇرۇپ، تۆۋەندىكى نەزمىنى ئوقۇدى:

ئاۋۋال خەقنىڭ ئىزنى بىلەن،
بولدۇم ئارمان قالمىدى.
قاراڭغۇ گۆر ئىچىدە
تۇغۇلدۇم، ئارمان قالمىدى.

بۇ دۇنيادۇر ئۆزى پانىي،
چەمبىلنىڭ بولدۇم سۇلتانى،
يالغانچى ئۇشبۇ دۇنيانى
كۆردۇم، ئارمان قالمىدى.

قارا گۆردە كىردى جانىم،
ئانام بولدى مېھرىبانىم،
يەتتى پۇشتى دەرمانىم
كۆردى، ئارمان قالمىدى.

ئۆزدۇم ئۆردەك كۆلىدە،
ياشىدىم چەمبىل ئېلىدە،
تۇرك، تۇركمەن يېرىدە
يۈردۇم، ئارمان قالمىدى.

هېچ خورىماس بەستىمنى،
تۇتتۇم ئەلنىڭ دەستىنى،
ئالتۇن تەختىنىڭ ئۈستىنى
كۆردۈم، ئارمان قالمىدى.

ئاڭلا مەندەك ئەر سۆزىنى،
چېقىلغان ئايدەك يۈزىنى،
يىگىرمە ئەرەب قىزىنى
سۆيدۈم، ئارمان قالمىدى.

ئاۋات قىلدىم ئۇشبۇ يەرنى،
تونۇدۇم كامىل ئەرنى،
قىرىق چىلتەن ھەم خىزىرنى
كۆردۈم، ئارمان قالمىدى.

خىزمىتىن قىلىپ شۇ ئەرلەرنىڭ،
خانى بولدۇم بۇ يەرلەرنىڭ،
دۇئاسى بىلەن پىرى زەنلەرنىڭ[9]،
يۈردۈم، ئارمان قالمىدى.

تاجلار باردۇر بېشىمدا،
پىرلەر ھازىر قېشىمدا،
ئاغا يۇنۇسنى ئون يېشىمدا
ئالدىم، ئارمان قالمىدى.

بىر يىگىت بار قېشىمدا،
كۆردۈم ئۇنى چۈشۈمدە،
مىسقال ئايمىنى قىرىق يېشىمدا
ئالدىم، ئارمان قالمىدى.

مەن ئېيتايىن ئىچ سىرىمنى،
نېسىپ قىلدى پەرىنى،
ئەللىك ياشتا گۈلنار پەرىنى
ئالدىم، ئارمان قالمىدى.

يۈرتقا سالدىم ئوتلارنى،
ئالدىم نەچچە كەنتلەرنى،
قىزىلباشلار يۈرتلىرىنى
ئالدىم، ئارمان قالمىدى.

يەرگە تۆكتۈم قىزىل قاننى،
ئامان قىلسۇن ھەق بۇ جاننى،
ياش چېغىمدا ھەسەنخاننى
كۆردۈم، ئارمان قالمىدى.

ئوغۇل قىلىپ ھەسەنخاننى،
ئېيتتىم بارچە ئارمانىنى،
يۈز ياشتا ھاۋازخاننى
كۆردۈم، ئارمان قالمىدى.

گۈرۈجستاننىڭ جازايىنى،
سېلىپ بېشىغا ئازايىنى،
قىزىلباشنىڭ جازايىنى
بەردىم، ئارمان قالمىدى.

بەندە، قىلدىم گۇناھنى،
سېغىندىم بىر ئاللانى،
شۇندىن سوڭ خۇنخار شاھنى
ئالدىم، ئارمان قالمىدى.

باغلاپ غېنىم قوللىرىنى،
كۆرۈپ باغۇ گۈللىرىنى،
گۈرۈجستان ئەللىرىنى
كۆردۈم، ئارمان قالمىدى.

ئوڭ يېنىمدا ھاۋاز ھەمراھ،
سول يېنىمدا ھەسەنخان شاھ،
ۋاپاسى يوق كونا دۇنيا
كەزدىم، ئارمان قالمىدى.

دەپ دۇئا قىلدى. ھاۋازخاننى خاقان قىلىپ تىكلەپ، خەزىنىدىكى بارىنى، قاتاردىكى نارىنى، قولىدىكى مۆھرىنى بېرىپ تەختكە چىقاردى، بېشىغا ئالتۇن تاجنى كىيدۈردى، ئۆزى باشلاپ ئۇنىڭغا تەزىم قىلىدى. قالغان شاھزادە ۋە پالۋانلارمۇ بىر - بىرلەپ كېلىپ ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئەھمەد سەردارنىڭ قىزىنى ۋە زەڭگىلەر شاھىنىڭ قىزىنى ئۇنىڭغا ئېلىپ بېرىشتى. ھەممىسى مۇراد - مەقسەتكە يېتىپ، ئۆز نۆۋىتىدە ئەجەل شارابىنى ئىچىشتى.

يۈسۈپ-ئەھمەد

ھەقلەرنى رىۋايەت قىلغۇچىلار، خەۋەرلەرنى دەۋردىن - دەۋرگە يۆتكىگۈچىلەر، داستان سۆز-لىگۈچىلەر، سۆز خامانلىرىدىن باشاق تېرىۋالغۇچىلار شۇنداق رىۋايەت قىلىدۇكى، ئىسپا-ھان شەھىرىدە بوز ئوغلانخان دېگەن بىر پادىشاھ بار ئىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ لەئلىخان ئايىم دېگەن سىڭلىسىنى ۋەزىرى ئاغابەگخانغا توي قىلىپ بەردى. ئۇلاردىن ئىككى ئوغۇل، بىر قىز دۇنياغا كەلدى. ئوغۇللىرىغا يۈسۈپ بەگ ۋە ئەھمەد بەگ دەپ ئات قويدى. ئۇلار ئوقۇپ يۇرگەندە ئاتىسى ئاغا-بەگخان ۋاپات بولدى. بۇلار تاغىسى بوز ئوغلانخانىڭ تەربىيىسى ئاستىدا ئۆستى. ئۇلار ئوقۇشتا كامالغا يەتتى، ئەمدى ئۇلارنى ھەربىي ئىشلارنى ئۆگەنسۇن دەپ ياراغ - جابدۇق، ئات ۋە سەرپايلار[10] بېرىپ، بىرنەچچە يىگىتنى قوشۇپ قويدى.

بۇلار ئون ئىككى ياشقا كىرگەندە ھەربىي ئىشلارنى مۇكەممەل ئۆگىنىپ بولدى، ئاندىن بۇلارنى ئوردا ئىچىدە مەھرەم بېشى قىلدى. بۇلار ئوردا يىگىتلىرىگە تولا ياخشىلىقلارنى قىلىپ ئۆزىگە قارىتتى، پات - پات شىكارغا چىقىپ تۇراتتى.

ئەلقىسسە، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر سەركەردە كېلىپ، پادىشاھ بوز ئوغلانخانغا:

— ئەي پادىشاھىم، سىزنىڭ شەپقەتلىك ھەمشىرىڭىزنىڭ پەرزەنتلىرى يۈسۈپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگلەر ھەر تەرەپتە ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈپ تۇرۇۋاتىدۇ، ئاخىر سىزگە زىيان يەتكۈزەرمىكىن، — دەپ ئەرز قىلدى.

بوز ئوغلانخان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ غەزەپكە كەلدى - دە، دەرھال مىرزىسىنى چاقىرتىپ، « ئاقىلغا ئىشارەت، نادانغا جۇۋالدۇروز، ئەخمەققە كالتەك، ئۇلار بۇيرۇققا دەخلى قىلمىسۇن» دەپ نامە يازدۇرۇپ، يۈسۈپ بەگ ۋە ئەھمەد بەگلەرگە ئەۋەتتى.

يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد نامەنى ئېچىپ كۆرسە مەزمۇنى مۇنداق ئىكەن:

نەزم

بىر شەھەردە ئىككى سۇلتان نە ئىشلەر،
بۇ ئوغۇللار شاھلىق تەمە قىلۇرمۇ؟
بىر ئۇۋدا تۇرالماس بىرنەچچە قۇشلار،
قاغا، قۇزغۇن، زاغ[11] ئارسلان بولۇرمۇ؟

نە ئىشلارنى قىلۇر مۇندا ئىككى ئوغلان؟
ئىسپاھاندىن كۆچۈپ كەتسۇن بۇ زامان،
بىزگە دۇشمەن بولۇر بىشەك، بىگۇمان،
تۆلكىلەرنىڭ زاتى قاپلان[12] بولۇرمۇ؟

ياخشى زەررىن كۆرسى[13] ئاڭا قويدۇردۇم،
تىللا تۆشەك تەختكە ئانى مىندۇردۇم،
ئىسپاھانىڭ نىسپى خىراجىن بۇيرۇدۇم،
زاغۇ قۇزغۇن شۇڭقار ئەلھان[14] بولۇرمۇ؟

ئوغرى، مەككار بارۇر ئىمىش قاشىغە، بوز ئوغلانخان دەر بەگلەرگە سالامىن،
كۆپ سەۋدالار چۈشەر ئادەم باشىغە، مەن ئىبەردىم ئانچە توغرا كالامىن،
هالىن بىلىپ توۋا قىلسۇن ئىشىغە، تېزرەك قىلسۇن يول تەرەددۇت ئەنجامىن،
ئول ئۆزىچە هاكىمىيەت سورارمۇ؟ يۈسۈپ ـ ئەھمەد يۈرتقا سۇلتان بولۇرمۇ؟

ئەلقىسسە، يۈسۈپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگ بۇ نامەنى كۆرۈپ چىرايلىرى ئۆزگەردى، بېشىغا ئاتەش ئۆرلىدى. نامەنىڭ مەزمۇنىنى يىگىتلىرىگە بىلدۈرۈپ:

ــ دوستلار، تاغمىز بوز ئوغلانخان ئەمدى بىزگە دۈشمەن بوپتۇ، ــ دېدى. يىگىتلەر بۇ سۆزنى ئاڭلاپ غەزىپى كېلىپ:

ــ ئەلچىنى ئۆلتۈرۈپ، بوز ئوغلانخان بىلەن جەڭ قىلىپ ئىسپاهان شەهرىنى ئالمىز، ــ دېدى.

يۈسۈپ بەگ يىگىتلىرىگە قاراپ:

ــ ئەي يارانلار، دۈشمەن دېگەن كىشىنىڭ ئاياغ ئاستىدىنلا پەيدا بولىدىكەن، ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلماق لازىم ئەمەس، مېنىڭ سىزلەرگە بىر تەمسىل سۆزۈم بار، ــ دېدى.

نەزم

نائەھلى بىلەن سۆھبەت قۇرما هەر يەردە، يامانلارنى ئېلىپ بارما هەر يەرگە،
دۈشمەنلەرگە ئېيتىپ سىرىڭ بىلدۈرۈر. سېنى سالۇر غەم ـ غۇسسەنىڭ چاهىغە،
ئىچىڭدىكى سىرنى ئېيتما نامەردكە، مۇهەببەتسىز هەمراه بىلەن بارما هەر يەرگە،
هەر كىشىگە سىررى هالىڭ بىلدۈرۈر. كۆچۈك ئىتتەك قاۋاپ پەيلىن بىلدۈرۈر.

مۇهەببەتسىز گۈلدىن ياخشىدۇر ياپراق، يۈسۈپ بەگ دەر: ئەجەب زامان بولدىلار،
ببەهرى گىياهتىن ياخشىدۇر تۈپراق، بۇ يۇرت بىزگە ئەمدى هارام بولدىلار،
بىئەقىل يولداشتىن ياخشىدۇر تاياق، يامانلارنىڭ سۆزىگە كىرمەڭ، يارانلار،
كور كىشىگە يۈرەر يولىن بىلدۈرۈر. يامان خەقلەر يامان پەيلىن بىلدۈرۈر.

ئەلقىسسە، بۇ سۆزدىن كېيىن يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر ئون مىڭ ئۆيلۈك خالايىقنى باشلاپ ئىسپاهاندىن كۆچۈپ كەتتى. قىرىق بەش كۈن دېگەندە بىر چىمەنزارلىققا چۈشتى.ئۇ ئاجايىپ خۇش هاۋا جاي ئىدى. بۇلار هەر تەرەپكە ئۆستەڭ قېزىپ، دېھقانچىلىق قىلىپ، بىر گۈزەل شەهەر بىنا قىلىدى. شەهەرگە خۇۋە دەپ نام بەردى. ئون مىڭ ئۆيلۈك كىشىنى ماكانلاشتۇرۇپ، ئەل ئىچىدىن بىرى مىڭغا تېتىيدىغان قىرىق يىگىتنى تاللىۋېلىپ، ئۇنىڭغا تاغىسى هوشۇر بەگنى سەردار قىلدى، ئاندىن هەر تەرەپكە يۈرۈش قىلىپ، مەردانىلىك كۆرسىتىپ، ئەتراپتىكى ئىككى ئايلىق يەرلەرنى ئۆزىگە تەۋە قىلدى. بۇلارنىڭ شۆھرىتى هەر تەرەپكە ئاڭلاندى: « ئىككى ئارسلان پەيدا بوپتۇ، قەيەرگە قەدەم قويسا ئالۇرمىش، بىر شەهەر بىنا قىپتۇ» دېگەن گەپلەر ئەتراپقا تارقالدى.

شۇ چاغلاردا ئۆرگەنچ يۇرتىدا بىر پادىشاه بار ئىدى. ئېتى ئېرئەلىخان ئىدى. بۇ پادىشاهنىڭ هۇزۇرىدا نادىر بەگ، كۈنخان، ئايخان، ئىسمەتخان، قىسمەتخان ئاتلىق بەش مۆھۈردار سۇلتان بار ئىدى. بىر كۈنى ئېرئەلىخان بۇ سەركەردىلەرنى يىغىپ مەسلىهەت ئۆتكۈزدى:

ــ ئەي سەركەردىلەر، مۇشۇ ئەتراپتا ئىككى شىرمەت پەيدا بوپتۇ، ئۇلار بىزنىڭ شەهىرىمىزگە

يېقىن كېلىپ بىر شەھەر بىنا قىپتۇ، ئۇلارنىڭ ئاتلىرى يۇسۇپ، ئەھمەد ئىمىش، ھوشۇر بەگ دەپ سەركەردىسى بار ئىكەن، ئاخىر ئۇلار شەھىرىمىزگە قەدەم قويغۇدەكمىش، ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلغىنىمىز ياخشىمۇ ياكى ئەلچى ئەۋەتىپ ئۇلارنىڭ پالۋانلىقىنى سىناپ، خۇي ـ پەيلىنى بىلگەن ياخشىمۇ؟ ــ دېدى.

سەركەردىلەر:

ــ ئەي پادىشاھىم، ئۇلارغا ئەلچى ئەۋەتىپ سىناپ كۆرگەن ياخشىدۇر، ــ دېيىشتى.

پادىشاھ سەركەردىلەرنىڭ مەسلىھەتىنى ماقۇل كۆرۈپ، توققۇز تۆگىگە سوۋغا ـ سالام، ئون يەتتە ئاتقا ئالتۇن قالقان يۈكلەپ، سەركەردىسى ئايخاننى باش ئەلچى قىلىپ، ئۆز نامىدىن بىر پارچە نامە يېزىپ شاھلىق مۆھرىنى بېسىپ، خۇۋە شەھىرىگە ئۇزاتتى.

ئايخان بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ خۇۋە شەھىرىگە يېتىپ باردى ۋە يۇسۇپ بەگنىڭ بارگاھىغا كىرىپ، نامەنى يۇسۇپ بەگكە سۇندى. يۇسۇپ بەگ نامەنى ئوقۇپ كۆردى. قارىسا، بەش سۇلتان مۆھۈر بېسىپتۇ. يۇسۇپ بەگ بۇ نامەنى ئەھمەد بەگكە كۆرسىتىپ بۇ سۆزنى ئېيتتى:

نەزم

قۇلاق سېلىپ ئەرزىم ئىشت بەگ ئەھمەدىم،
ئۆرگەنچىنىڭ ئادالەتلىك سۇلتانى،

بەگلەر بېگى بىزگە سالام ئىبەرمىش.
ياخشى سۆزلەر بىلەن كەلام ئىبەرمىش.

ئېتى ــ ئايخان، ئېر ئەلىخان قانداشى،
كۇنخانىڭمۇ تۇغقىنى، ئېمىلداشى،
ئىككىمىزگە كەلتۇرۇپ كۆپ پىشكەشى[15]،
مېھرىبانلىق قىلىپ ئىنئام ئىبەرمىش.

توققۇز تۇرلۇك تارتۇق بىلەن ئون يەتتە بىدۇ ئاتى[16]،
بەش مۆھۈر بېسىلغان ئىكەنلەر خېتى،
ئالماس قىلىچ بىلەن ئېركەن زەررىن قالقانى،
ئىككىمىزگە شۇنچە ئىنئام ئىبەرمىش.

ھەر بەندىگە خۇدا بولسا مېھرىبان،
قايدا بارسا خار بولماس، ئەسلا بىگۇمان،
ئۆرگەنچىكى يۇرتىدا بىزگە بەش سۇلتان،
ئوغلۇم دەپ ياخشى كەلام ئىبەرمىش.

ئايخان ئىكەن كەلگەن ئەلچىنىڭ ئاتى،
ئەسلىي سورىسا چىڭگىزخانىڭ ئەۋلادى،
دوستلۇق ئىكەن، ئۇنىڭ مەقسەت ـ مۇرادى،
بەگلەر بېگى بىزگە سالام ئىبەرمىش.

يۇسۇپ بەگ دەر: بۇ دەۋرانلار غەنىيمەت،
بىزگە كەلدى بۇگۇن ئەييامى دۆلەت،
ئەھمەد خانىم، نېمە دەرسىز سىزگە مەسلىھەت؟
كەلسۇن دەپ بىزگە رەقەم ئىبەرمىش.

ئەھمەد بەگ:

ــ ئەي ئاكا، بىزلەر بىر ـ ئىككى ئۆيلۇك ئەمەس، ئون مىڭ ئۆيلۇك قېرىنداشلىرىمىز بار، شۇلار بىلەن مەسلىھەتلەشكىنىمىز ياخشى، «كېڭەش بىلەن پىچىلغان تون قىسقا بولماس»، ــ دېدى ـ دە، تەمسىللەر كەلتۇرۇپ مۇنداق دېدى:

نەزم

كېڭەشلىك تون قىسقا بولماس ھەر يەردە،
ئاغا سىزلەرنى ئاغا بىلگەن يىگىتلەر.
نېسىۋىسى شۇنچە كۆپتۇر دۇنيادا،
ئۇلۇغلارنىڭ پەندىن ئالغان يىگىتلەر.

ئېر ئەلىخان ئېتى، ئۆزى ۋەلىدۇر،
ئەسلىي بىلسەڭ خۇدانىڭ سۆيگەن قۇلىدۇر،
بىلسەڭ ئەگەر چىلتەنلەرنىڭ پىرىدۇر،
گۆھەر بولۇر بىر نەزەر سالساڭ، يىگىتلەر.

ھۆرمەتسىز بولۇر مۇندىن زىيادە،
بۇلار كەبى سۇلتانلار يوق دۇنيادە،
نەزەر سالسا يېتىشۇرمىز مۇرادە،
پادىشاھلار دۇئاسىن ئالغان يىگىتلەر.

ياغدۇرۇپتۇ مۇندا كۆموش ـ تىللانى،
بىر مەسلىھەتكە كەلمەك كېرەك ھامانى،
ۋەدە قىلغان يالغان ئەمەس ئىمانى،
ئۇلۇغلارنىڭ قەدىرىن بىلگەن يىگىتلەر.

بۇ سۆز يۇسۇپ بەككە ماقۇل بولدى. ئېرئەلىخان ئەۋەتكەن تارتۇقلارنى خالايىقلارغا بۆلۈپ بەردى. بارچە خەلق مەمنۇن بولۇپ:

ــ ئەي يۇسۇپۇم، بارغىنىڭىز ياخشى، كىشى ئىززەت تاپقان يېرىدە ئەزىز بولۇر، سىزنىڭ ئادالەتىڭىزدىن بايا‌ۋاتقىدەك شىر، بۆرىلەرمۇ ئامان بولۇر، ــ دېدى.

ھەرقايسى ئەمىرلەر ئۆز ھالىغا يارىشا مەسلىھەتلەرنى قىلدى، شۇنىڭ بىلەن يۇسۇپ بەگ ئايخانىنى چاقىرىپ، ئالدىغا تۇرلۇك نازۇنېمەتلەرنى قويۇپ، بېشىغا ئالتۇن سەللە ئورىدى، بېلىگە ئالتۇن كەمەر باغلىدى. ئايخان تەزىم ۋە قۇللۇق بەجا كەلتۇردى. ئاندىن يۇسۇپ بەگ ئايخانغا:

ــ بىزمۇ بەش ـ ئالتە كۈندىن كېيىن خىزمەتلىرىگە يېتىپ بارۇرمىز، ــ دېدى ۋە ئايخانىنى ئىزىزەت ـ ھۆرمەت بىلەن ئۇزاق يەرگىچە ئۇزىتىپ قويدى.

ئايخان بىرنەچچە كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن ئۆرگەنچكە يېتىپ كېلىپ، ئېرئەلىخانغا كۆرۈنۈش قىلدى. ئېرئەلىخان پۈتۈن ۋەزىر، سەركەردىلىرىنى يىغىپ، ئايخاندىن:

ــ ئول قانداق شەھەر ۋە قانداق ئادەملەر ئىكەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ئايخان يۈسۈپ بىلەن ئەھمەدنى تەرىپ قىلىپ، كۆرگەنلىرىنى مۇنداق بايان قىلدى:

نەزم

خوپ بەگ ئوغلى ئىككى ئېسىل شاھزادە،
ساخاۋەت[17] بابىدا ھاتەمچە باردۇر.
مەردى مەيدان ئىچرە بەلكى ئۈستادە،
شجائەت بابىدا رۈستەمچە باردۇر.

بىر شاھىن ئېرۈر شاھى قەيسەردەك[18]،
ھوشۇر بەگ سەرداری دىۋە ئەختەردەك[19]،
سىياسەت بابىدا رۈمى قەيسەردەك،
ئادالەت بابىدا ئۆمەرچە[20] باردۇر.

كۈندە يۈزمىڭ خەزىنىسى ئاچىلۇر،
مەرىپەت قىلسا گۆھەر ساچىلۇر،
غازات قىلماققا ئىجتىھات قىلۇر،
كىمنى ياخشى دېسىڭىز، ئۇ شۇنچە باردۇر.

كەمستىپ بولماس ئۇنى بەگلىك بابىدا،
ھېچ كەملىك كۆرمىدىم ھەر ئەسبابىدا[21]،
ئاتنى چاپار يورغا بابىدا،
شامالدەك يۈرۈشى قۇيۇنچە باردۇر.

يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگ ئىككىسى بىر دەك،
ھوشۇر بەگ سەرداری شىرى يەزداندەك،
قىرىق يىگىتى باردۇر بىر جان ـ بىر تەندەك،
جاسارەت بابىدا ئوسمانچە[22] باردۇر.

ھەپتىدىن سوڭ مۇندا قىلۇر ئىرادەت،
ئۇلار ئۇچۇن قىلىڭ زەررىن ئىمارەت،
قادىر مەۋلان سىزگە قىلۇر كارامەت،
بىرى شىر دەك، بىرى قاپلانچە باردۇر.

ئىككى سۇلتان بىر ـ بىرىگە مۇڭاپىق،
خۇدايىم ياراتمىش دۆلەتكە لايىق،
ئايخان ئېيتۇر: كۆرۈپ كەلدىم، خالايىق،
ئىشتىڭلار، بۇ سۆزۈم يۇز مىڭچە باردۇر.

ئەلقىسسە، ئىرئەلىخان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ يۇز ھەسسە ئوت ـ پىراق ئىچىدە كۆيدى، مۇھەببەتلىرى زىيادە بولدى، ئالتۇن ھەل بېرىپ ئىككى مېھمانخانا تەييارلىدى. بىر ھەپتىدىن كېيىن يۈسۈپ بەگ ۋە ئەھمەد بەگلەر قىرىق يىگىتى بىلەن ئاتلىنىپ ئۆرگەنچ يۇرتىغا يېتىپ كەلدى. ئىرئەلىخان تامامىي بەگلىرى بىلەن ئالدىغا چىقىپ، ئىززەت ـ ھۆرمەت بىلەن شەھەرگە ئەكىرىپ تەختكە تەكلىپ قىلدى. يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر ئەدەپ ـ ھۆرمەت ساقلاپ پەستە ئولتۇردى. ئىرئەلىخان بۇلاردىن ھاردۇق سوراپ، چىن قەلبىدىن بىر سۆز ئېيتتى:

نەزم

خۇش كېلىپسىز بۇ شەھەرگە ئەزىزىم،
تاجۇ تەختىم ساڭا بولسۇن، يۈسۈپخان.
باشىڭدىن ئۆرگۈلەي ساھىب تەمىزىم،
مالۇ مۈلكۈم ساڭا بولسۇن، يۈسۈپخان.

ئەگەشتۈرۈپ ياخشى يىگىت، ئوغۇللارنى،
قەددى شەمشاد، ھۆسنى تازا گۈللەرنى،
شىكار قىلىپ مۈرغىزارە چۆللەرنى،
شۇڭقار بېرەي ئويناپ يۈرۈڭ، يۈسۈپخان.

دەپتىرىمدە بارۇ مالىم نەقدىمنى،
سىزگە بېرەي ئالتۇن ـ تىللا تەختىمنى،
خۇدايىم ئاچتىلەر مېنىڭ بەختىمنى،
مېھمان بولۇپ يۈرۈڭ ئەمدى، ئەھمەدخان.

باھاردا ئاچىلغان تازا گۈلۈمنى،
ھېچكىم بىلمەس مېنىڭ شەرھى دىلىمنى،
سىزگە بەردىم بارچە تابە ئىلىمنى،
خالايىقلار يار بولسۇن، يۈسۈپخان.

ئىر ئەلىخان ئۈرفە راھىڭدۇر ئۆزۈم،
قەدىم قويساڭ خاك ـ پايىڭدۇر كۆزۈم،
كېچە ـ كۈندۈز دۇئاگۈيىڭدۇر سۆزۈم،
سېنىڭ ياشىڭ ئۆزۈن بولسۇن، يۈسۈپخان.

ئەلقىسسە، ئىرئەلىخان يۈسۈپ بەگ ۋە ئەھمەد بەگلەرگە كۆپ ئىززەت ـ ئىكراملار قىلدى. بەگلەر ئەدەپ ساقلاپ پەستە ئولتۇردى. سەركەردىلەر بۇ ھالنى كۆرۈپ:

ـــ بۇ بەگلەرنىڭ ھالى شۇنچىلىك ئوخشايدۇ، ئىززەت ـ ھۆرمەتنى ئۆزىگە لايىق كۆرمىدى، ـــ دەپ شىكايەتلەر قىلدى، يۈسۈپ بەگ بۇ سۆزلەرنى ئىشتىپ، پادىشاھ، ئەمىر، سەركەردىلەرگە قاراپ مۇنداق دېدى:

نەزم

ئۆمەرالار[23]، ئاكابىرلار ھالىمنى بىلگەن ياخشىدۇر،
پادىشاھلار يولى ئۇلۇغ، ئىززەت قىلغانىم ياخشىدۇر.

ئۇلۇغلارغا قىلسا خىزمەت، ئول كىشىلەر تاپقاي دۆلەت،
ئىنسان بەرگەي ئاڭا ھۆرمەت، ئۆزىنى بىلگەن ياخشىدۇر.

يىگىت دېگەن جەۋھەر بولۇر، خىزمەت قىلسا نۆكەر بولۇر،
پادىشاھ خەلقى گۆھەر بولۇر، خىزمەت قىلغانىم ياخشىدۇر.

شاھىنشاھلار ھەر شەھەردە، كارۋانلار بولۇر چۆلدە،
پادىشاھلار نەزەر كەردە، دۇئاسىن ئالغانىم ياخشىدۇر.

بىئەدەپنىڭ جايى تاردۇر، ئەدەپ بىلمىگەن بىكاردۇر،
پادىشاھقا چىلتەن يارىدۇر، خىزمەت قىلغانىم ياخشىدۇر.

پانىيدۇر ئۇشبۇ جاھان، باقىي ئەمەستۇر جاۋىدان،
بۇ دۇنيادىن ئۆتەر سۇلتان، سۇلتانغا ئەدەپ ياخشىدۇر.

يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر قىشلاقى، دائىم يىگىتلەر يايلاقى،
بۇ دۇنيانىڭ خۇۋلۇقى، بىر ـ بىرىنى سۆيگەن ياخشىدۇر.

بۇ سۆزلەرنى تامامىي بەگلەر ئىشتىپ خىجىل بولۇپ، بۇلارنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىگە ئاپىرىن ئوقۇدى. ئىرئەلىخانىنىڭ گۈلئەسەل ئايىم دەپ بىر قىزى بار ئىدى، ئۇ قىزنى يۈسۈپ بەگكە، نادىر بەگ

سۇلتاننىڭ بىر قىزى بار ئىدى، ئۇنى ئەھمەد بەگكە نىكاھ قىلىپ، قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ بەردى. ھەزارىس دېگەن شەھەرنى يۇسۇپ، ئەھمەدلەرگە تۇتتى. بۇلارنىڭ نامى ھەر تەرەپكە پۇر كەتتى.

ئەلقىسسە، سۆز ئىشتىمەك كېرەككى، مىسىر شەھىرىدە بىر پادىشاھ بار ئىدى، ئېتى گۈزەلشاھ ئىدى. ئۇچ يۈز توقسان سەركەردىسى بار ئىدى. بۇلار كېچە ـ كۈندۈز شاھنىڭ ئالدىدا تۇراتتى. گۈزەلشاھ بىر كېچىسى چۈش كۆردى، چۈشىدە بىر تاۋاق تىللانى بېشىغا قويۇپ كېتىپ باراتتى، توساتتىن بىر كوچىدىن ئىككى يولۋاس چىقىپ، ھەر ئىككى تەرەپتىن ئېغىز سالدى، بېشىدىكى تىللالىرى يەرگە چېچىلدى، ئاندىن كېيىن ئاغزىدىن بىر قارا قۇش ئۇچۇپ چىقىپ بېشىدا پەرۋاز قىلىپ ئايلىنىپ تۇردى. گۈزەلشاھ چۆچۈپ ئويغاندى، تاڭ ئاتقۇچە قورقۇپ ئۇخلىيالمىدى. ئەتىسى پۈتۈن مۇنەججىملەرنى يىغدۇرۇپ، كۆرگەن چۈشىنىڭ تەبىرىنى سورىدى. ھېچ كىشى جاۋاب بېرەلمىدى. شۇ مەھەلدە سەھرالىق ئادەم گۈزەلشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ دېدىكى:

ــ ئەي پادىشاھىئالەم، سارايغا چىنى ماچىن شەھىرىدىن بىر كارۋان كېلىپ چۈشتى، ئارىسىدا بىر دانا كىشى بولۇپ، ئۇچ تۆگە كىتابى بار ئىكەن. كۆرگەن چۈشىنىزگە شۇ كىشى تەبىر بېرەلەرمىكىن.

گۈزەلشاھ خۇشال بولۇپ، دەرھال ياساۋۇللارنى ئەۋەتىپ ئۇ كىشىنى ئالدۇرۇپ كەلدى. كۆردىلەرى، بىر ئاق ساقاللىق، يۈزلىرى نۇرانە كىشى ئىكەن. گۈزەلشاھ كۆرگەن چۈشىنىڭ تەبىرىنى سوراپ، خۇن جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

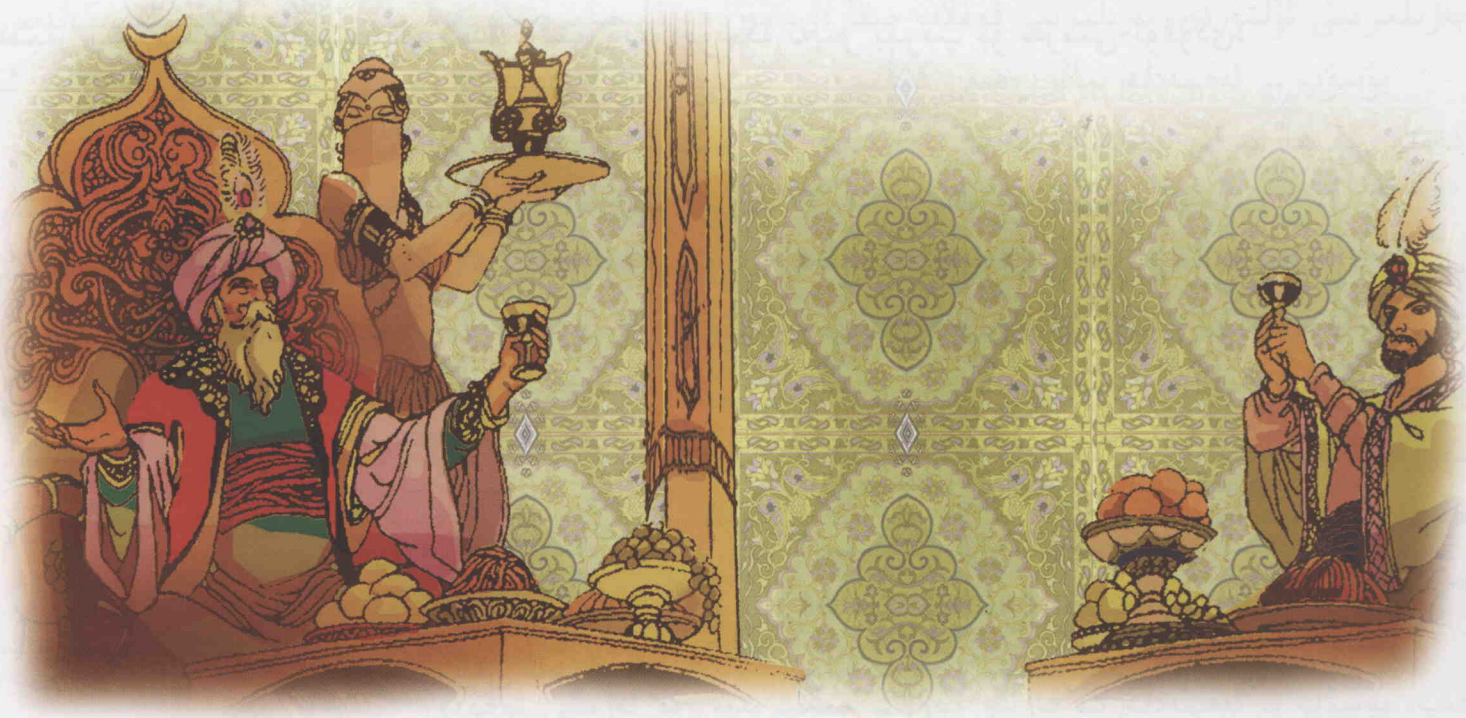
نەزم

ياتار ئىدىم تەخت ئۈستىدە بىر كېچە،
ئىككى يولۋاس ماڭا ھەيۋە قىلدىلەر.
جانىمغە قەست ئەتتى ئۆز مىقدارچە،
ۋەھشەت بىلەن بەرداشىمنى ئالدىلەر.

نەرە تارتىپ، ماڭا باقىپ يۈگۈردى،
ھەيۋەسىدىن قامەتلىرىم پۈكۈلدى.

باشىمدىكى تىللالىرىم چېچىلدى،
قول ئۈزىتىپ ماڭا چاڭگال سالدىلەر.

كۆرگەچ ئانى قوپتۇم چاچراپ ئورنۇمدىن،
خەۋەر ئېيتقىل، مېنىڭ ئۇشبۇ ھالىمدىن.
بىر قارا قۇش ئۇچۇپ كەتتى ئاغزىمدىن،
پەرۋاز قىلىپ، كۆپ ئايلىنىپ تۇردىلەر.

گۈزەلشاھنىڭ كۆرگەن چۈشى نېچۈك چۈش؟
چۈش كۆرگەندىن بۇيان كۆڭلۈم خاراموش.

بۇ چۈشۈمگە تەبىر بەرگىن، ئەي دەرۋىش،
تاقىتىم تاق بولدى، ئەقلىم كەتتىلەر.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھتىن بوۋاي قەمبەر بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، پادىشاھقا:
— سوئال سورىغۇچى كىشى تەخت ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، جاۋاب بەرگۈچى پەستە تۇرسا بولۇرمۇ؟ — دېدى.
گۈزەلشاھ دەرھال تەختتىن چۈشۈپ، ھەزرىتى بوۋاي قەمبەرنى تەخت ئۈستىگە تەكلىپ قىلدى.
قەمبەر پىرىم گۈزەلشاھنىڭ ئورنىدا ئولتۇرۇپ، چۈشكە تەبىر بېرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

يولۇاس سۈپەت كۆرگەن يۈسۈپ بەگ خاندۇر،
يۈسۈپ ئالۇر شەھرىڭنى كۆرگەن ئەھۋالىڭ.
كۆرگەنىڭىڭ بىرى ئەھمەد بەگ خاندۇر،
يۈسۈپ ئالۇر شەھرىڭنى كۆرگەن ئەھۋالىڭ.

باشىڭدا كۆتۈرگەن خانۇ مانىڭدۇر،
تىللادەك چېچىلغان قىزىل قانىڭدۇر،
بىر قارا قۇش بولۇپ ئۇچقان ئەزىز جانىڭدۇر،
يۈسۈپ ئالۇر شەھرىڭنى كۆرگەن ئەھۋالىڭ.

خارەزمدە باردۇر يۈسۈپ بەگ ئاتلىق،
قىلغان ئىشى دائىم زىكرى سۆھبەتلىك،
چۈشۈڭدە سەن كۆرگەن يولۇاس سۈپەتلىك،
يۈسۈپ ئالۇر شەھرىڭنى كۆرگەن ئەھۋالىڭ.

نە سەۋەبتىن شاھىم رەڭگىڭ سارغايدى؟
ئاسماندىن تۆت كىتاب تەڭرىم ئىبەردى،
ئەلىنىڭ شاگىرتى قەمبەر ۋەلى ھەق سۆزلىدى،
يۈسۈپ ئالۇر شەھرىڭنى كۆرگەن ئەھۋالىڭ.

ئەلقىسسە، گۇزەلشاھ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولۇپ، بوۋاي قەمبەرنى زىندانغا سالدۇردى.
گۇزەلشاھ ۋارقىراپ جاكارلىدىكى:
— كىمدەكىم خارەزم شەھىرىگە بېرىپ يۈسۈپ - ئەھمەد دېگەنلەرنى تۇتۇپ ئالدىمغا ئەكەلسە، ئۇنىڭغا كۆپ ئىنئاملار قىلۇرمەن، بەگلەر بېگى قىلىپ ئەمەل بېرۇرمەن، مۇلكۇمنىڭ نىسبىنى بېرۇرمەن.
بۇ ئىشقا ھېچكىم تەلەپكار بولالمىدى. شۇ ئەسنادا كۆكچى ئەييار دەپ نام ئالغان مىرزا ئەھمەد دېگەن بىرى چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ دېدىكى:
— ئەي پادىشاھىئالەم، مەن ئۇلارنى باغلاپ ئالدىڭىزغا ئەكېلىمەن.
گۇزەلشاھ خۇشال بولۇپ سورىدىكى:
— ئەي مىرزا ئەھمەد، ئۇلارنى قانداق ئەكېلۇرسەن؟
مىرزا ئەھمەد:
— پادىشاھىئالەم، مەن بارسام بىرنەچچە ۋاقىت ئۇلارغا خىزمەت قىلۇرمەن، ئۆزۈمگە ئىشەنسۇرۇپ ئەكېلۇرمەن، — دېدى.
گۇزەلشاھ دېدىكى:
— ئۇنداق بولسا، لازىم بولىدىغان نەرسىلىرىڭنى ئالغىن.
ئەلقىسسە، مىرزا ئەھمەد بىر ئايلىق يولنى ئۇچ كۈندە بېسىپ، يىگىرمە بىر كۈندە ئۆرگەنچ شەھرىگە يېتىپ كەلدى. يۈسۈپ - ئەھمەدلەر يۈسۈپ بەگ سەركەردىسى باشلىق قىرىق يىگىتى بىلەن شىكار قىلىپ يۈرەر ئىدىلەر، بۇلارنى كۆرۈپ دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ، بوينىغا ئارغامچا سېلىپ، ئۇن سېلىپ يىغلاشقا باشلىدى. يۈسۈپ - ئەھمەدلەر بۇنى كۆرۈپ: « بۇ نېچۈك كىشىدۇر؟» دەپ ئالدىغا كەلدىلەر. بۇ ھارامزادە بەگلەرنى كۆرۈپ، تېخىمۇ نالە قىلىپ يىغلىغىلى تۇردى. يۈسۈپ بەگ سورىدىكى:
— نېچۈك ئادەمسەن؟
مىرزا ئەھمەد ئېيتتىكى:
— مىسىر شەھىرىدىن كېلۇرمەن، گۇزەلشاھنىڭ خەزىنىچىسى ئىدىم، بىر كېچە گۇزەلشاھ بىر يامان چۈش كۆرگەنىكەن، ھېچكىم تەبىر بېرەلمىدى، پادىشاھ قېشىدا تۇرغان كىشىلەرگە غەزەپلىنىپ، بەزىلىرىنى ئۆلتۈردى، بەزىلىرىنى قوغلاپ چىقاردى، مەن ھەرقايسىلىرىنىڭ تەرىپىنى ئاڭلاپ پاناھ تىلەپ كەلدىم.
يۈسۈپ - ئەھمەدلەرنىڭ رەھمى كېلىپ، « بىزگە نۆكەر بولغىن» دەپ ئۆزلىرى بىلەن بىللە ئە كەتتى. بۇ ھارامزادە بەگلەرگە ياخشى ئىشلەپ، ئۇلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئىگە بولدى.
ئارىدىن بىر قانچە ۋاقىتلار ئۆتتى، ئىسپاھان يۈرتىغا يۈسۈپ بەگ ۋە ئەھمەد بەگلەرنىڭ شۆھرىتى پۈر كەتتى، تاغىسى بوز ئوغلانخان كۆرۈشنى ئىختىيار قىلدى، ئىككى مىڭ مەھرەم يىگىتلىرىنى باشلاپ ئۆرگەنچ شەھىرىگە كەلدى، يۈسۈپ - ئەھمەدلەر تاغىسىنىڭ ئالدىغا چىقىپ شەھەرگە باشلاپ كىردى، بىر - بىرلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ خۇرسەن بولۇشتى. بەش - ئالتە كۈن مېھمان بولۇشقاندىن كېيىن، بوز ئوغلانخان يۈسۈپ - ئەھمەدلەرنىڭ يىگىتلىرىنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلدى. يۈسۈپ بەگ «خوپ بولغاي» دەپ يىگىتلىرىنى بىر - بىرلەپ ئالدىدىن ئۆتكۈزگەندى، بوز ئوغلانخان مىرزا ئەھمەدنىڭ دوشمەنلىكىنى پەملەپ:
— بۇ قىرىق يىگىتنىڭدىن ۋاپا كېلۇر، ئەما بۇ چېقىر كۆز نۆكىرىڭدىن ۋاپا كەلمەس، — دەپ، يۈسۈپ - ئەھمەدلەرگە قاراپ خۇن - جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بىر نەسىھەت، بالام، ساڭا، بايان ئەيلەسەم،
قولۇڭلارنى باغلىغاندا ئاندىن تونۇرسىز،
كۆزلىرى ئالادۇر، ئۆلتۈر بۇ قۇلنى.
باشىڭغا بالادۇر، ئۆلتۈر بۇ قۇلنى.

جانىمنى جانىڭغا قۇربان ئەيلەيىن،
ھېيلە-بىلەن ئىختىيارىڭ ئالغاندۇر،
كۆزلىرى ئالادۇر، ئۆلتۈر بۇ قۇلنى.
كېچە - كۈندۈز ساڭا خىزمەت قىلغاندۇر،

نەچچە كۈنلەر يۇرۇپ ھالىڭنى چاغلار،
بىللە يۇرۇپ ئىچ سىرىڭنى بىلگەندۇر،
ھېيلە-بىلەن سېنىڭ قولۇڭنى باغلار،
كۆزلىرى ئالادۇر، ئۆلتۈر بۇ قۇلنى.

ئەرەنلىك تىغىدا باغرىڭنى داغلار،
يامان قۇلدۇر، ئۆزى زالىم بەۋرەمەت،
كۆزلىرى ئالادۇر، ئۆلتۈر بۇ قۇلنى.
باشىن كەسكىل، ئاڭا قىلما مۇرۇۋۋەت،

كۆزلىرى ئالادۇر، يۈزلىرى قانسىز،
بوز ئوغلانخاندىن شۈلدۇر نەسىھەت،
چەت يەردىن كەلگەن سىزگە بۇ جاسۇس،
كۆزلىرى ئالادۇر، ئۆلتۈر بۇ قۇلنى.

ئەلقىسسە، بوز ئوغلانخانىنىڭ بۇ سۆزى يۈسۈپ - ئەھمەدلەرگە قاتتىق تۇيۇلدى، تاغىسىنىڭ نەسىھەتىنى قوبۇل قىلماي، مەنمەنلىك قىلىپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

شۆھرىتىم ئېلىپدۇر يەتتە ئىقلىمنى،
مېنى دەپ كەلگەندۇر، كۆڭلىن بىلمىدىم،
ئىشىغا بەدىنى گۇمان بولۇرمۇ؟
دۇشمەن بولسا بۇ ئىشلارنى قىلمىدىم،
ئاۋازىم تۇتۇپتۇر كۈللى جاھاننى،
بۇ قۇلنى ئۆلتۈرۈپ نامەرد بولمىدىم،
دۇنيادا مېنىڭدەك ئارسلان بارمۇ؟
مېنىڭدەك ساھىبقىران يەنە بولۇرمۇ؟

دوست - دۇشمەنلەر كېلۇر مەردنىڭ قاشىغا،
يەتتە ياشتىن بېرى غازات قىلۇرمەن،
ئۆلتۈرمەيمەن زامىن بولۇپ جانىغا،
دۇشمەنلەرگە قارا كۈنلەر سالۇرمەن،
بۇنداق قىلىش ئەيىب بولۇر مەردنىڭ شانىغا،
قەست ئەيلەسەم ئىسپاھانىنى ئالۇرمەن،
ئادەم ئوغلى كىشىگە دۇشمەن بولۇرمۇ؟
يۈسۈپ - ئەھمەد كەبى سۇلتان بولۇرمۇ؟

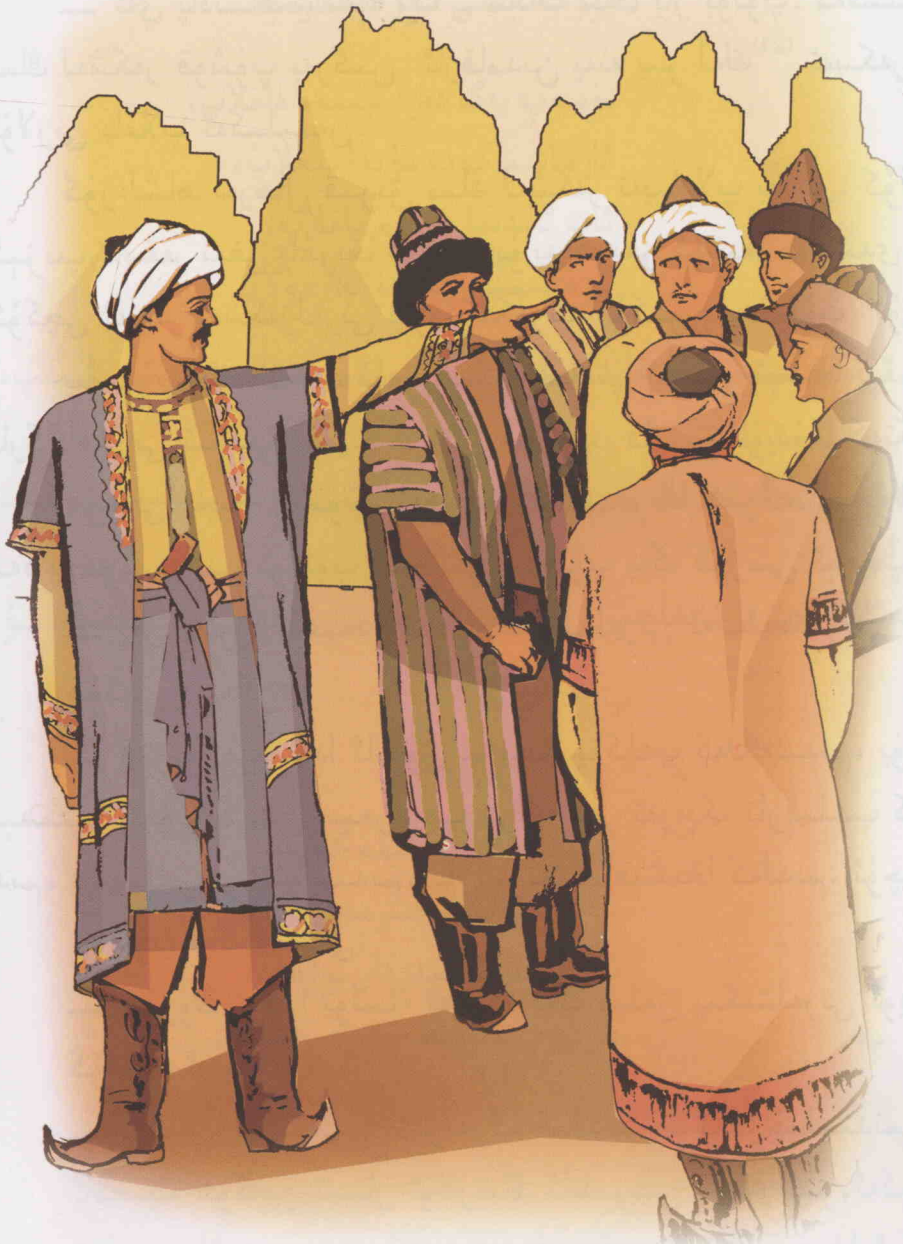
بۇ سۆزلەر بوز ئوغلانخانىنىڭ كۆڭلىگە قاتتىق تەگدى ۋە مۇنداق دېدى:

— نەسىھەت قىلسام قوبۇل قىلمىدىڭلار، دۇشمەنلەرگە بەند بولغاندا، بوينۇڭلاردىن باغلاپ سەرگەردان قىلىپ ئېلىپ يۈرگەندە، باشلىرىڭلارغا قار - يامغۇردەك قامچا ياغقاندا، ئاتقا سۆرىتىپ ماڭغاندا، «تاغىمىز - نىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىغانكەنمىز» دەپ پۇشايمان قىلارسىلەر. ئۇ چاغدا قىلغان پۇشايمىنىڭلاردىن ئەسلا پايدا كەلمەس، — بوز ئوغلانخان بۇ سۆزنى ئېيتىپ، يامانلاپ ئۆز شەھرىگە قايتىپ كەتتى.

ئەلقىسسە، كۆكچى ئەييار يۈسۈپ، ئەھمەدلەرنىڭ خىزمىتىگە تېخىمۇ ياخشى كىرىشتى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە كۆكچى ئەييار يۈسۈپ، ئەھمەدلەرنى ئازدۇرۇپ:

— ماڭا رۇخسەت بەرسىڭىز، مىسىر شەھرىگە بېرىپ، گۈزەلشاھنىڭ خەزىنىسىدىن بىر مۇنچە مال - دۇنيالارنى قولغا چۈشۈرۈپ، قېچىرلارغا يۈكلەپ ھۇزۇرىڭىزغا ئەكەلسەم، — دېدى.

يۈسۈپ بەگ دېدىكى:

— قانداق ئەكېلۇرسەن؟

مىرزا ئەھمەد:

— مەن بېرىپ، لات ـ مانات‌قا سەجدە قىلسام ماڭا ئىشىنىپ خەزىنە ـ سىنى تاپشۇرىدۇ، ۋاقىتنى غەنىيمەت بىلىپ ئەكېلىمەن، سىز ئەسقەر تېغى ـ غا چىقىپ شكار قىلىپ تۇرۇڭ، — دېدى.

يۈسۈپ بەگ مىرزا ئەھمەدكە رۇخسەت بەردى. مىرزا ئەھمەد ياخشى ئاتتىن بىرنى تاللاپ، ئۆزىنى ئوبدان جابدۇپ مىسىر شەھىرىگە يولغا چىقـ ـتى. نەچچە ـ كېچە كۈندۈز يول يۈرۈپ مىسىر شەھىرىگە يەتتى ـ دە، گۈزەل ـ شاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىپ سالام قىلدى.

گۈزەلشاھ:

— يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنى كۆرۈپ كەلدىڭمۇ؟ — دېدى.

كۆكچى ئەييار گۈزەلشاھقا قاراپ مۇنۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

يۈسۈپ ـ ئەھمەد تەرىپىنى بايان ئەيلەسەم،
ئۇرۇش مەيدانىدا ئارسلانغا ئوخشاش.
كۆرگىنىمنى بىر ـ بىر ساڭا سۆزلىسەم،
ئۆزى رۇستەم سۇپەت پالۋانغا ئوخشاش.

يۈسۈپ ـ ئەھمەد ئاكا ـ ئىنى ئىككىسى بىر دەڭ،
ھوشۇر بېگى — سەردارى دۆھ سەفتەدەڭ،
قىرىق يىگىتى باردۇر ھەممىسى شىر دەڭ،
ھەر بىر يىگىتى شاھى سۇلتانغا ئوخشاش.

يۈزى نۇرلۇق، تىلى زىكرى ـ سانالىق،
پېقىرلەرگە مۇرۇۋۋەتلىك، ۋاپالىق،
ھەربىر سۆزى شەھدۇ شېكەردىن تاتلىق،
رىۋايەتتە سۇلۇكى ئىشانغا ئوخشاش.

ئارسلاندەك يىگىتلىرى قاشىدا،
باھادىرلىك تۇرار دائىم ياندا،
خوب بەگ ئوغلى ئەينى ئون تۆت ياشىدا،
يۈسۈپ ـ ئەھمەد گۈلى رەيھانغا ئوخشاش.

گۈزەلشاھىم، خىزمىتىڭنى قىلدىم مەن،
خۇي ـ پەيلىنى بىر ـ بىرلەپ سىناپ كەلدىم مەن،
ئىككى بەگزادىنى كۆرۈپ كەلدىممەن،
بىرى شىر دەڭ، بىرى قاپلانغا ئوخشاش.

مەن ئۇلارغا بىلدۈرمىدىم ئەسرارىم،
ئوغرىلىدى ئۇلار ئەقلىم ھىيلە ـ مىكرىم،
مىرزا ئەھمەد ساڭا بولدى تەرىپىم،
بىلسەڭ مېنىڭ ئىشىم شەيتانغا ئوخشاش.

شۇنىڭدىن كېيىن كۆكچى ئەييار گۈزەلشاھقا بېقىپ دېدىكى:

ــ ئەي پادىشاھىئالەم، لات ـ مانات ساڭا يار بولۇپ، مەقسىتىڭ ھاسىل بولدى، ماڭا دەرھال قىرىق مىڭ لەشكەر قوشۇپ بەرگىن. ئارقامدىن يەنە بىر لەك[24] ئەسكەر، ئۇچ يۈز ئاتمىش توپ ئىبەرگىل، مەن ئۇلارنى باغلاپ ئەكېلىمەن.

گۈزەلشاھ دەرھال قىرىق مىڭ لەشكەر تەييارلاپ بەردى. كۆكچى ئەييار بۇلارنى باشلاپ، يولىلارنى كېزىپ ئەسقەر تېغى باغرىغا كەلدى. بۇ يەردە بىر گۈمبەز بار ئىدى، ئۇنىڭ قېشىدا چوڭ ئۆڭكۇر بار ئىدى. كۆكچى ئەييار لەشكەرلەرنى شۇ ئۆڭكۇرگە مۆكتۈرۈپ قويۇپ، ئۆزى يۈسۈپ بەگلەرنىڭ قېشىغا كەلدى.

يۈسۈپ، ئەھمەد بەگلەر شىكار قىلىپ ئەسقەر تېغىغا يېقىن بىر مەنزىرلىك جايغا چېدىر ـ بارگاھلارنى تىكىپ، كەيپ ـ ساپا سۈرۈپ، قاتتىق ئۇيقۇغا كەتكەنىدى.

كۆكچى ئەييار يۈسۈپ، ئەھمەدنىڭ چېدىرىغا كىرگەندە، بۇلار قاتتىق ئۇيقۇدا ئىدىلەر. مىرزا ئەھمەد يۈسۈپ بەگنى تۈرتۈپ ئويغاتتى. يۈسۈپ بەگ كۆزىنى ئېچىپ سورىدىلەركى:

ــ ئەي مىرزا ئەھمەد، قېنى، خەزىنىلەرنى ئەكەلدىڭمۇ؟

كۆكچى دېدىكى:

ــ قىرىق قېچىردا ئالتۇن ـ تىللا يۈكلەپ كەلگەنىدىم، يۈز يىگىرمە كۈن بويتۇ، ئاخشام غەپلەت بېسىپ ئۇيقۇغا كېتىپتىمەن، قېچىرلار ھەر تەرەپكە تارقىلىپ كېتىپتۇ، پەقەت ئون قېچىرنىلا تاپالىدىم، باشقىلىرىنى تاپالمىدىم، ئۆزلىرىنىڭ قېشىغا كەلدىم. ئۇچەيلەن بىللە بېرىپ تېپىپ ئەكەلسەك.

يۈسۈپ بەگ دېدىكى:

ــ سۆزۈڭ توغرا بولسا، ئەھمەد بەگ بىلەن يىگىتلەرنى ئويغات!

كۆكچى ئەييار دېدىكى:

ــ بېگىم، خىزمەتىنى سىزلەرگە قىلدىم، ئۇلارغا قىلمىدىم.

ئاڭغىچە كۆكچى ئەييار ئۇلارنىڭ ئاتلىرىنى ئېگەرسىز ئەكېلىپ، ياۋىداق ئاتقا مىنىۋېلىپ، ئالدىرىتىپ ئېلىپ ماڭدى. يېرىم كېچە بولغاندا گۈمبەزنىڭ يېنىغا ئەكەلدى. كۆكچى ئەييار چاۋاك سوقۇپ بەلگە بەرگەنىدى، شۇ زامات دۈشمەنلەر ئوپۇر ـ توپۇر چىقىپ، ئىككى بەگنى ئارىغا ئېلىپ ئۇرۇپ يىقىتىپ، بوينىغا زەنجىر، قوللىرىغا كىشەن سېلىپ ئېلىپ ماڭدى. يۈسۈپ بەگ مىرزا ئەھمەدكە قاراپ:

ــ بۇ نېمە قىلغىنىڭ، بەدرەك! ــ دېدى.

مىرزا ئەھمەد:

ــ مانا، مۇشۇنداق قىلغىنىم! ــ دەپ، يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنىڭ بېشىغا ئاتمىش قامچا ئۇرۇپ ئېلىپ ماڭدى. سەھەر ۋاقتى بولدى. يۈسۈپ بەگنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، ئەسقەر تېغىغا قاراپ زار ـ زار يىغلاپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئۇستى قارلىق ئالا تاغلار، نەزەر ئەيلەڭ كۆز ياشىمگە،
بۇ ھالىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟ ھېچكىم كەلمەيدۇ قاشىمگە،
دۈشمەنلەرگە بەند بولۇپ، قامچا يېغىپ بۇ باشىمگە،
چۈشكەنىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟ تۇرغانىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟

قىرىق يىگىتتىم بارچە قېلىپ،
ئۆزۈمنى مەن غەمگە سېلىپ،
ئەھمەد بەگنى بىللە ئېلىپ،
چۈشكەنىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟

بەندە بولدۇم، شۇل ئىرادە،
قالدىم سانسىز مەن بالادە،
دۈشمەن ئاتلىق، مەن پىيادە،
يۈرگەنىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟

يۈسۈپ بەگ دەر: سىنەم داغلاپ،
ئارمانىم كۆپ مۇندا يىغلاپ،
ئات ئالدىدا قولۇم باغلاپ،
بارغانىمنى كۆردۈڭلارمۇ؟

ئەلقىسسە، بۇلار ئەسقەر تېغىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بارغاندا، ئەھمەد بەگنىڭ مەستلىكى يېشىلىپ، ئاكىسىغا بېقىپ:

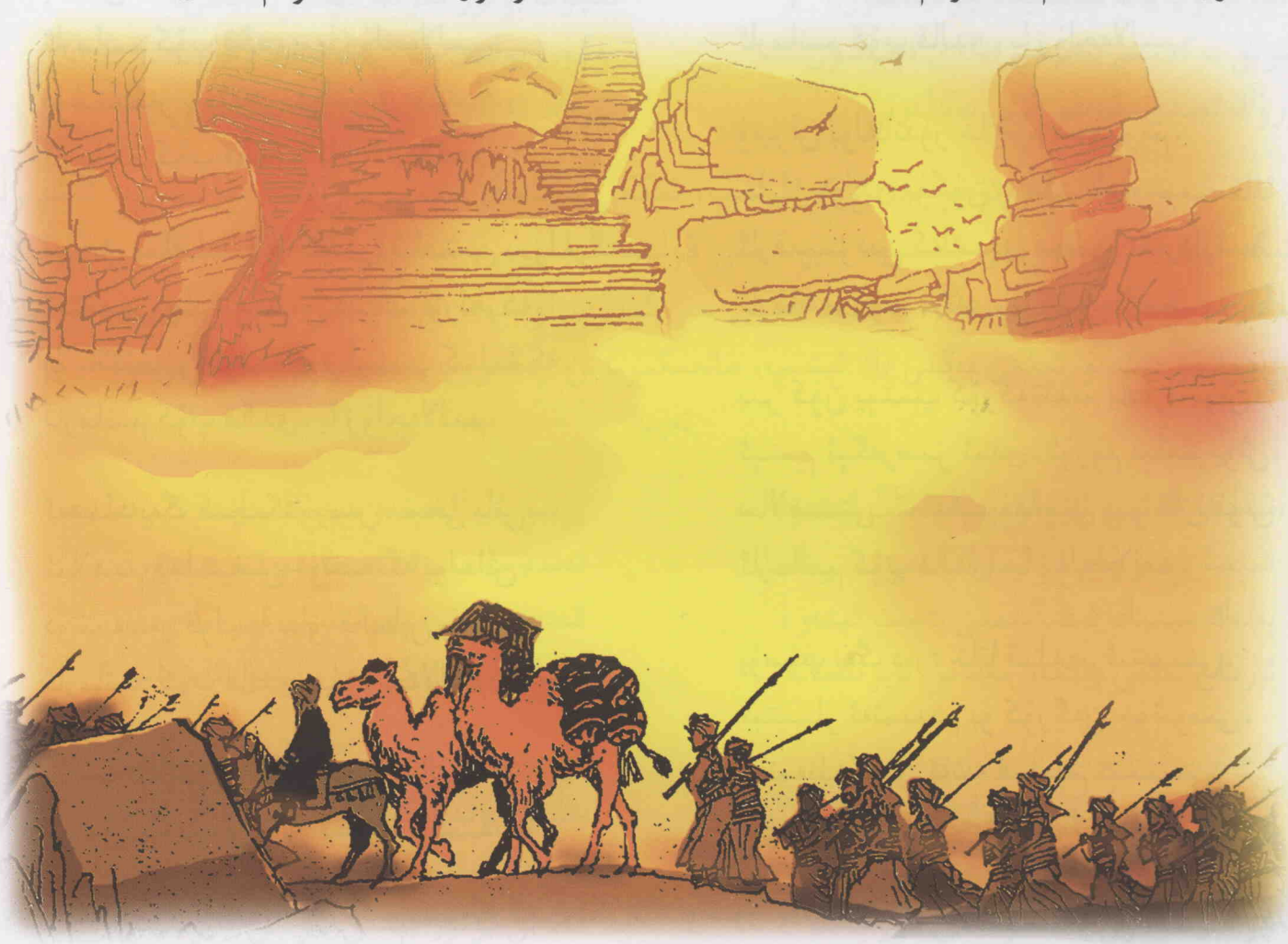
ــ ئاكا، بىز نېمە گۇناھ قىلدۇق؟ ھوشۇر بەگ تىرىك تۇرۇپ بىزلەرنى دۈشمەنلەرگە باغلىتىپتۇ، ــ دېدى. ئاندىن يۈسۈپ بەگ ئەھمەد بەگكە قاراپ:

ــ ئىنىم، ئۇنداق دېمە، ھوشۇر بەگ ئارقىمىزدا قالغاندۇر، ئاڭلىسىلا يېتىپ كېلۈر، ــ دەپ، بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

كۆزۈڭ ئاچقىل، بەگ ئەھمەدىم،
نالان بولۇپ ئېلىم قالدى.
قول باغلىنىپ بەندە[25] بولدۇق،
يۈرت ـ ماكانىم، شەھرىم قالدى.

ئىسپاھاندىن بىللە كەلگەن،
سادىق بولۇپ خىزمەت قىلغان،
يىگىتلەرگە سەردار بولغان،
ھوشۇر بەگدەك شېرىم قالدى.

ئادا بولماس مېنىڭ كويۇم،
سارغىيىپتۇ رەڭگرويۇم،
غېرىبلىقتا دۇئاگۇيۇم،
قىبلىگاھىم ــ ئانام قالدى.

ئەل كۆزىدىن بولدۇق غايىب،
بۇ دۇشمەنلەر كەلدى غالىب،
«جان ئاكام! » دەپ ساچىن يايىپ،
قالدىرغاچخان سىڭلىم قالدى.

باغلىنىپتۇ بىلەكلىرىم،
قوبۇل بولماس تىلەكلىرىم،
كۆيدى مېنىڭ يۈرەكلىرىم،
قىرىق يىگىتتىم، جانىم قالدى.

بىزگە بولدى ئاخىر زامان،
پەلەك قىلدى بىزنى نالان،
ئوردا ئىچرە كۇشەك ـ ئايۇان،
خوش مەنزىرە، جايلار قالدى.

ئۇشبۇ بولدى كارۇ بارىم،
جاندىن ئۆتتى دىل ئازارىم،
قولدىن كەتتى ئىختىيارىم،
خۇش يارانلار، ئاندا قالدى.

يۈسۈپ بەگ دەر: يوق ھەببىم[26]،
پەلەك بۇزدى بۇ نەسىبىم،
ھەمدىمىم ھەم مۇساھىبىم،
گۈلئەسەلخان يارىم قالدى.

بەگلەر بىر ـ بىرىگە قاراپ، ئۆزىمىزدىن سەۋەنلىك ئۆتتى، تاغىمىزنىڭ نەسىھەتىنى ئاڭلىمىدۇق، ئەمدى باشقا كەلگەننى كۆرەيلى، دەپ تەۋەككۈل قىلىپ كېتىپ باراتتى، قارىسا بالامان تېغى نامايان بولدى. بۇ تاغقا قاراپ ئەل ـ يۇرتنى سېغىنىپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بالامان تاغى دەر ئاتىڭنى سېنىڭ،
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.
دۇشمەنلەر باغلىدى قولۇمنى مېنىڭ،
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.

قىرىق مىڭ لەشكەر كەلدى شاھتىن بىزلەرگە،
ئېتىمنى چاپمىدىم تۇزدىن ـ تۇزلەرگە،
بۇ باشىمدىن ئۇمىد يوق يېنىپ كېلىشكە،
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.

ئەھمەد بەگ كىچىكدۇرمەن، تېخى ياش،
ئىلاھىم قىلمىغىن دۇشمەنگە يولداش،
دۇشمەنلەر قولىدا ساق قالماس بۇ باش،
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.

دۇشمەنلەرنى زىندان ئىچرە سالمىدىم،
قىلىچلىشىپ مەيدان ئىچرە ئۆلمىدىم،
تاغام قىلغان نەسىھەتنى ئالمىدىم،
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.

ۋەيران بولغاندۇر خارەزم شەھرىم،
خازان بولدى بۇگۇن پەسلى باھارىم،
ئارقىمىزدىن كەلمىدى ھوشۇر سەردارىم،
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.

بىر كۇن يېتىپ كۆرگەنىدىم يامان چۇش،
ئېتىم ئېگەرسىز ئىدى، ئۆزۇم بېلىم بوش،
سالاھمنى[27] ئېلىپ قاچتى بىر قارا قۇش،
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.

يۈسۈپ بەگ دەر: خاتا قىلدىم ئىشىمنى،
ئېتىبار ئەتمىدىم بۇ كۆرگەن چۇشۇمنى،
مەنمەنلىكتىن بەندە قىلدىم بېشىمنى،
ئارمانىم كۆپ قالدى، يا زۇلجەلالىم.

ئەلقىسسە، ئەمدى سۆز ئىشتىمەك كېرەككى، ھوشۇر بەگ سەردار شۇ كېچىسى چۇش كۆردى.

چۈشىدە يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگ شىكارغا چىقىپ، بىلىگىچە لايغا پېتىپ قاپتۇ. بىرمۇنچە قارا ئىتلار ئىككى بەگنى ئارىغا ئېلىپ، تالاپ تۇرغۇدەك. ھوشۇر بەگ چۆچۈپ ئويغاندى، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر چېدىردا يوق، ئاتلىرىمۇ يوق. سەردار دەرھال ئاتلىنىپ، ئىز قوغلاپ ئەسقەر تېغىغا بارغۇدەك بولسا، نۇرغۇن ئاتلارنىڭ ئىزى تۇرۇپتۇ.

« ئاھ، بەگلەر دۈشمەن قولىغا چۈشۈپتۇ! » دەپ يىگىتلەرنىڭ قېشىغا كەلدى. يىگىتلەر ئۈيقۇدا ئىدى، ھوشۇر بەگ يىگىتلەرنى ئويغاتماق ئۈچۈن، پەرىشان ھالدا خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

شاراب ئىچىپ مەست ياتقان، ئەي يىگىتلەر،
قويۇڭ ئەمدى، قۇتقۇزايلى بەگلەرنى.
ئىككى بەگنى بەند ئەيلەپدۇر دۈشمەنلەر،
تۇرۇڭ ئەمدى، قۇتقۇزايلى بەگلەرنى.

بۇندىن بارساق بىزلەرنى سالۇرلەر سۈغا،
بىسائەت كۈنلەردە چىقىپتۇق ئوۋغا،
قويۇڭ ئەمدى، دەرھال مىنىڭ بىدۈغا،
يۈرۈڭ ئەمدى، قۇتقۇزايلى بەگلەرنى.

دۈشمەنلەردىن نۇرغۇن لەشكەر كېلىپتۇ،
ئىككى بەككە كۆپ جاپالار سېلىپتۇ،
ياقا يۈرتقا باغلاپ ئېلىپ كېتىپتۇ،
تۇرۇڭ ئەمدى، قۇتقۇزايلى بەگلەرنى.

خۇدا ئاسان قىلغايلار يامان كۈنلەرنى،
بەگلەر ئېتىن مىنىپ، كىيدۇق تونلارنى،
بۇگۈن ئاقلاڭ بەرگەن نانۇ تۇزلارنى،
تۇرۇڭ ئەمدى، قۇتقۇزايلى بەگلەرنى.

بىزنى يوقلاپ كۆزىدىن ياش تۆكمىسۇن،
بەندە بولۇپ يات شەھەرگە چۆكمىسۇن،
قىرىق يىگىتىم كەلمەي قالدى دېمىسۇن،
تۇرۇڭ ئەمدى، قۇتقۇزايلى بەگلەرنى.

ھوشۇر بەگدىن ئىشىتىڭ سىزلەر كالامى،
نېچۈك بولۇر بىزگە كۆڭۈل ئارامى؟
بۇگۈن بولدى بىزگە دۇنيا ھارامى،
تۇرۇڭ ئەمدى، قۇتقۇزايلى بەگلەرنى.

ئەلقىسسە، يىگىتلەر ئۈيقۇسىدىن ئويغىنىپ، ئىككى بەگنىڭ ئوت ـ پىراقىدا ئۆرتىنىپ، ئاتلىرىنى ئېگەرلەپ، قىلىچلىرىنى ئېسىپ، نەيزىسىنى قولىغا ئېلىپ، دۈشمەنلەرنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كەتتىلەر. يىگىتلەر يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگنى بىر كۆرۈپ ئۆلسەك ئارمانىمىز يوق ئىدى، دەپ بارار ئىدى. ھوشۇر بەگ بۇ ئىككى بەگنى ياد ئېتىپ، جانجىگىرىدىن چىقىرىپ نېمىدەپ بېيىت ئوقۇيدۇ؟

نەزم

شەيتان لەئىن ئازدۇرۇشقا قەست ئېتەر،
ئىنسان ھەرچاغ ھوشيارلىقتىن ئايرىلسا.
پەلەك مېنىڭ ئىقبالىمنى پەست ئېتەر،
ئارمان بىلەن بەگلەر مەندىن ئايرىلسا.

يۈسۈپ ـ ئەھمەد مېنىڭ جانىم ئېردىلەر،
تەندە جانىم، ئەلدە خانىم ئېردىلەر،
قەدىردانىم، مېھرىبانىم ئېردىلەر،
نەھال كېچەر گۆھەر كاندىن ئايرىلسا!

ئاجىز بولۇر يولدا كارۋان بولمىسا،
خۇۋە خاراب بولۇر سەرۋان بولمىسا،
مۇلكى خاراب بولۇر سەردار بولمىسا،
چۆكەر كۆڭۈل پەھلىۋاندىن ئايرىلسا.

يۈرىكىمدە كۆپتۇر ئارمان داغلىرىم،
خازان بولدى گۈل ـ گۈلىستان باغلىرىم،
ئۆتۈپ كەتتى ئويناپ ـ كۈلگەن چاغلىرىم،
قانداق بولۇر بېلىق سۇدىن ئايرىلسا؟

هوشۇر بەگ دەر: كۆپتۇر دەردۇ ئارمانلار،
هېچ كىمەرسە كۆرمىسۇن بۇنداق هىجرانلار،

نە هەسرەتتۇر، نە كۈلپەتتۇر، يارانلار،
بەندە بولۇپ بەگلەر بىزدىن ئايرىلسا.

ئەلقىسسە، دۈشمەنلەر يۇسۇپ، ئەھمەدنى مىلك بىر ئازاب بىلەن ئەكېتىپ بارار ئىدىلەر. گۈزەلشاھ-تىن بىر لەك لەشكەر كېلىپ قوشۇلدى. يۇسۇپ، ئەھمەد بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ، تېخىمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، زار - زار يىغلاپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

نېچۈك يامان ئىشلار قىلدىم، خۇدايىم،
بەندە بولۇپ چۈشتۈم دۈشمەن قولىغا.
كۈھىقاپتىن ئېغىر مېنىڭ گۈناھىم،
پەلەك سالدى مېنى كۈلپەت يولىغا.

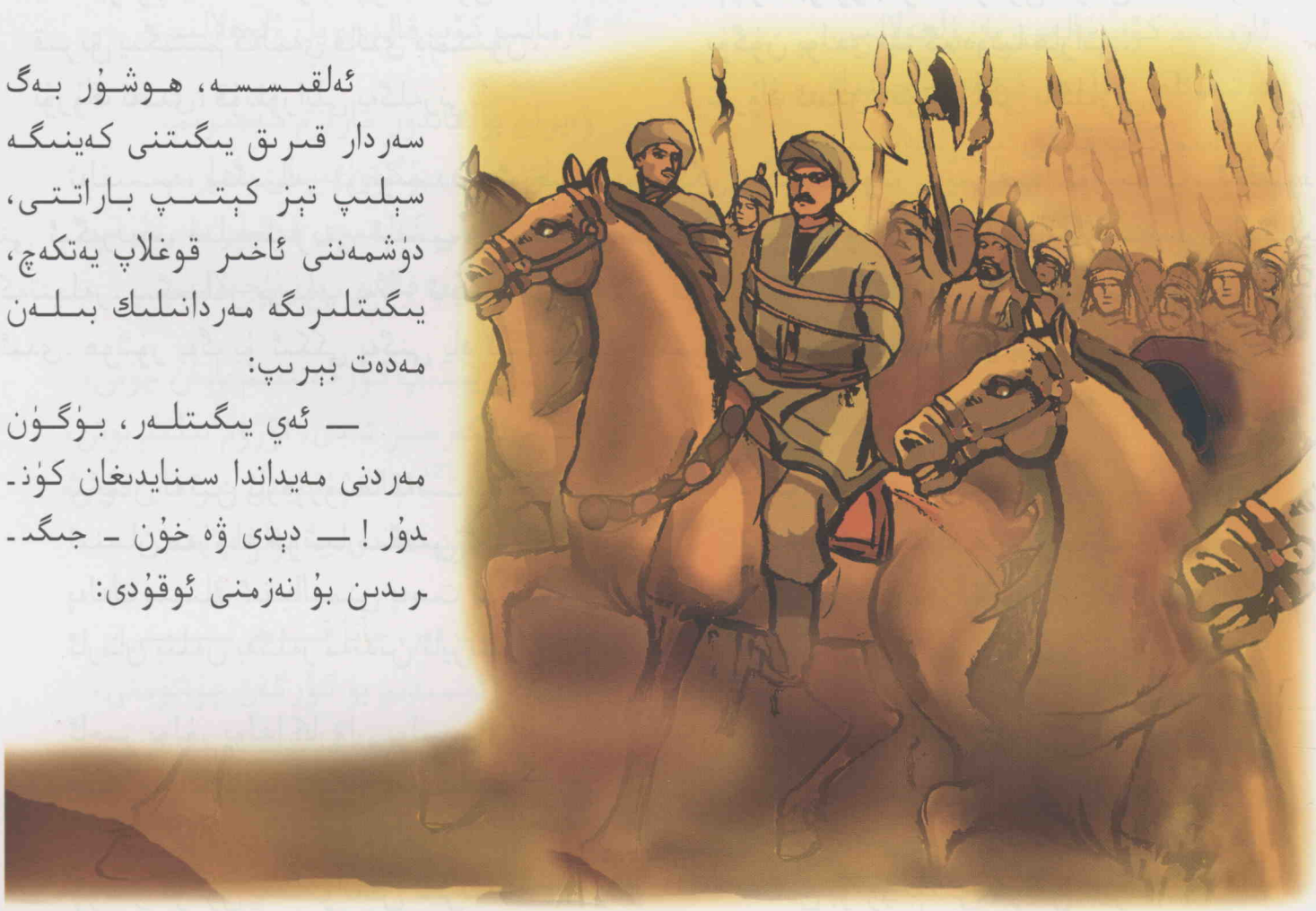
غېرىب بولۇپ بۇگۈن ئەلدىن قايرىلدىم،
ئارمانىم كۆپ، قالدىم تۇرلۇك بالاغا.

ئەرەنلىك تىغىدىن باغرىم يارادۇر،
دۈشمەن بىزنى تۇتقۇن قىلىپ بارادۇر،
نە سەۋەبتىن مېنىڭ بەختىم قارادۇر؟
قولۇم باغلاق چۈشتۈم تاغلار چۆلىگە.

ئېچىلماستىن خازان بولدى گۈلزارىم،
ئەگەر ئۆلسەم غېرىب بولۇر مازارىم،
قىرىق يىگىتىم قېنى، هوشۇر بەگ سەردارىم؟
نالان بولۇپ قارار ئەمدى يولۇمغا.

تەكەببۇرلۇق قىلىپ يولدىن ئاداشتىم،
بۇلبۇل ئىدىم، قىزىلگۈلدىن ئايرىلدىم،

قىزىلباشلار ئارقىمىزدىن يېتىشتى،
ئوك ۋە سولدىن توپ - توپ بولۇپ مېڭىشتى،
بۇ باشىمغا قارا كۈنلەر سېلىشتى،
ئەمدى قالدۇق جۇدالىقىنىڭ دەردىگە.

ئەلقىسسە، هوشۇر بەگ سەردار قىرىق يىگىتنى كەينىگە سېلىپ تېز كېتىپ باراتتى، دۈشمەننى ئاخىر قوغلاپ يېتكەچ، يىگىتلىرىگە مەردانىلىك بىلەن مەدەت بېرىپ:

— ئەي يىگىتلەر، بۇگۈن مەردنى مەيداندا سىنايدىغان كۈن-دۈر! — دېدى ۋە خۇن - جىگەر-لىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

يىگىتلىرىم، ئەزىمەتلىرىم،
مەيدانلىشۇر كۈندۇر بۇگۈن.
بەندە بولۇپتۇر بەگلىرىم،
بىر ناتاۋان كۈندۇر بۇگۈن.

مەن بىلمەدىم نېچۈك بالا،
يەزىد كۆرسۈن مىلك ـ مىلك جاپا،
قىلىچلىشىپ مەيدان ئارا
قانلار تۆكەر كۈندۇر بۇگۈن.

دۈشمەنلەرنى بىر ـ بىر تۇتۇپ،
ۋايۇۋايلىتىپ، قان يىغلىتىپ،
ئەل ۋە يۇرتنى بىز ياد ئېتىپ،
قىلىچلىشۇر كۈندۇر بۇگۈن.

بەگلىرىمىز بولۇپ بەندە،
بىزلەر قالدۇق كۆپ ئارمانده،
ئۇرۇش بولۇر بۇ مەيدانده،
جاندىن كېچەر كۈندۇر بۇگۈن.

هوشۇر بەگنىڭ ئاھۇ زارى،
قۇرۇلسۇن مەھشەر بازارى،
يۈسۈپ بەگنىڭ شۇ سەردارى،
نۇسرەت تىلەر كۈندۇر بۇگۈن.

ئەلقىسسە، هوشۇر بەگ نەرە تارتىپ، يىگىتلىرىگە مەدەت بېرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

خارەزمنىڭ يىگىتلىرى،
چېپىڭ، سەيلانە ـ سايلانە.
قومۇش قۇلاق بىدۇ ئاتلار،
چېپىڭ، سەيلانە ـ سەيلانە.

دۇشمەنلەرنى ھەم شاشتۇرۇپ،
ئۆلۈكىنى ئاتقا باستۇرۇپ،
ئەسقەر تېغىدىن ئاشۇرۇپ،
چېپىڭ، سەيلانە ـ سەيلانە.

جېنى چىقسۇن قۇشقا ئوخشاش،
جەڭ قىلىڭلار شىرغا ئوخشاش،
قانلار ئاقسۇن يامغۇر ئوخشاش،
چېپىڭ، سەيلانە ـ سەيلانە.

ئەل ۋە يۇرتۇم بولسۇن ئامان،
ئۆلۈككە تولسۇن بۇ مەيدان،
ھىممەت بەرسۇن شىرى يەزدان،
چېپىڭ، سەيلانە ـ سەيلانە.

ھوشۇر بەگ دەر: بولاي ھەمدەم،
دۇشمەننىڭ جايى جەھەننەم،
نەرە تارتىپ مىسلى رۇستەم،
چېپىڭ، سەيلانە ـ سەيلانە.

ئەلقىسسە، ھوشۇر بەگ ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز ئاتتىن چۈشمەي، بىر لوقما تائام يېمەي، بىر قەتىرە سۇ ئىچمەي، بىر سائەت ئارام ئالماي جەڭ قىلدى. دۇشمەنلەر ھوشۇر بەگدىن قورقۇپ، يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەرنى بىر ئېگىز تاغنىڭ ئۈستىگە ئاچىقىپ قوللىرىنى چىنارغا باغلاپ، ئون مىڭ لەشكەرنى ساقلىغىلى قويدى. يۇسۇپ ـ ئەھمەد بەگلەر ھوشۇر بەگ ۋە يىگىتلىرىنى كۆرۈپ، ھەزرىتى ئەلىدىن مەدەت تىلەپ خۇن ـ جىگەرلىرىدىن چىقىرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

قىزىلباشقا بەندە بولۇپ،
كۆزۈم ياشقا تولدى، تاغلار.
ئون باھارىم گۈلدەك سولۇپ،
بېلىم يادەك بولدى، تاغلار.

يىگىتلىرىم قىلىچ سالۇر،
سايلار ئىچىدە ئۆلۈك تولۇر،
شاھمەردان مەدەت قىلۇر،
مەدەت بەرگىل، بىشە ـ تاغلار.

پۇت ـ قولۇمغا سالدى گۈندا،
تۇتقۇن بولۇپ كەلدىم مۇندا،
دۇشمەن قالسۇن كۆپ ئارماندا،
پاناھ بولغىل، بىشە[28] ـ تاغلار.

غۇلغۇلا توشتى پەلەككە،
دۇشمەنلەر چۇشسۇن تىترەككە،
سايلار تولۇر ئۆلۈككە،
ئۇستۇڭگە تاغ، بىشە ـ تاغلار.

بولۇپتۇر ئاخىر زامانە،
تاغلار كۆرۈنمەس تۇمانە،
دالالىرىڭ تولسۇن قانە،
سىزلەر كۆرۈڭ، بىشە ـ تاغلار.

ئەترابىدا لەشكەر يېتىپ،
ئۆز ھالىغە يىغلار يۇسۇپ،
ئەھمەد بىلەن بەندە تۇشۇپ،
تىلەر مەدەت، بىشە ـ تاغلار.

ئەلقىسسە، ھوشۇر بەگ سەردار يىگىتلىرى بىلەن يەنە ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز جەڭ قىلدى. تاغ ـ دالا ئۆلۈككە تولدى. شۇ ئەسنادا دۇشمەنلەر ھوشۇر بەگ سەردارنى ئارىغا ئېلىپ، تەڭلىككە سالدى ۋە نەچچە يېرىنى زەخمىلەندۇردى. ھوشۇر بەگ بىھوش بولۇپ ئېتىدىن يىقىلدى، ئۇ ئېتىنىڭ يالىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ، يىگىتلىرىگە قاراپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

يىگىتلىرىم، كېلىك مېنىڭ يېنىمغا،
بوز ئېتىمنى، مېنى ئېلىپ يېنىڭلار!
ئوتتۇز يەردىن ئوق تېگىپتۇ بويۇمغا،
يىگىتلىرىم، مېنى ئېلىپ يېنىڭلار!

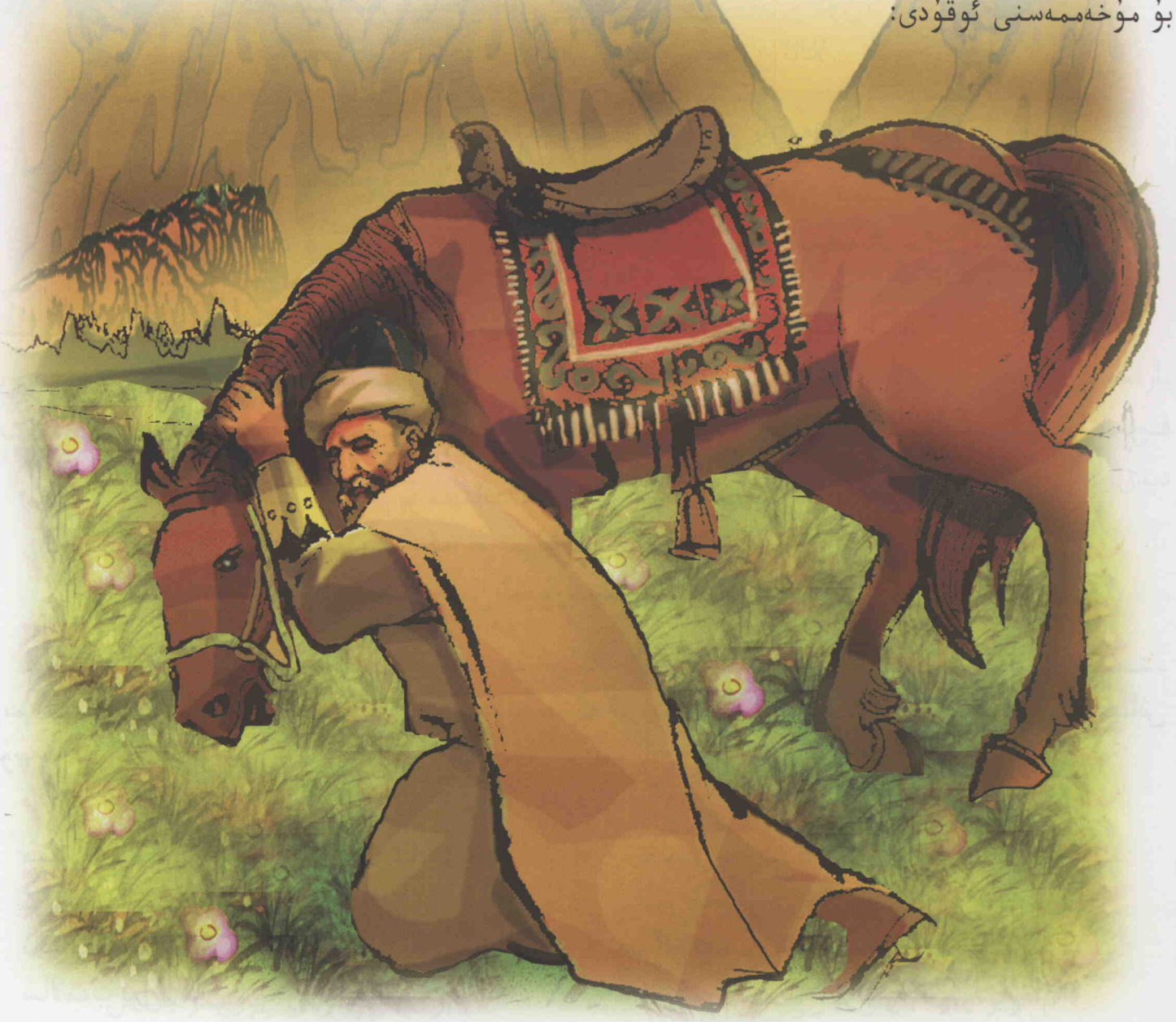
ھەقتىن ماڭا يېتىپ كەلدى مۇھاسىل[29]،
مۇھاسىللار كەلسە قويماس بىر پەسىل،
بۇ مەيداندا بولمىدى مەقسىتىم ھاسىل،
يىگىتلىرىم، مېنى يۆلەپ، يۇرۇڭلار.

دەپئى[30] قىلالمىدىم كەلگەن بالانى،
ئىلاج ئەيلەپ بېگىم قېشىغا بارالى،
مەن كۆتۈردۈم ئىككى كەم ئوتتۇز يارانى،
يىگىتلىرىم، مېنى يۆلەپ ئېلىڭلار.

بىلەلمىدىم، بەختىم نېچۈك قارادۇر؟
زەمبىل كەبى جانۇ جىسمىم يارادۇر،
كۆزۈم يۇمۇپ، جانىم چىقىپ بارادۇر،
ئورتاقلىرىم، مېنى يۆلەپ، يۇرۇڭلار.

بۇ ئاتقا يارىشۇر ھوشۇر بەگ قانى،
بىزلەرگە ئەيىب ئىكەن يۇسۇپ بەگ نانى،
نان يېگەن يىگىتنىڭ شۇلمىدۇر ھالى؟
يىگىتلىرىم، مېنى يۆلەپ ئېلىڭلار.

ئەلقىسسە، ھوشۇر بەگ يەرگە يىقىلدى، يىگىتلىرى تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىپ ئۇنى ياقىغا ئاچىقتى. توساتتىن يۇسۇپ بەگ ھوشۇر بەگنى بۇ ھالدا كۆرۈپ: « ئاھ بېگىم! » دەپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، بۇ مۇخەممەسنى ئوقۇدى:

نەزم

كەرەم قىلغىل، غېرىبلارنىڭ پاناھىسەن ئۆزۈڭ ئاللا،
مۇھەممەد ئۈممىتىنىڭ ھەم پاناھىسەن ئۆزۈڭ ئاللا،
غېرىبقا دەرد بېرىپسەن ھەم داۋاسىسەن ئۆزۈڭ ئاللا،
شىكەستە بىۋەلەر ھەققى، نېسىپ ئەتكىل ئۆزۈڭ ئاللا،
گۇناھىم بىنىھايەتتۇر، كەچۈرگەيسەن ئۆزۈڭ ئاللا.

كۆتۈرۈپ مىڭ بالالارنى، نېتەي، ھەيران بولۇپ قالدىم،
يۇرەكسىم زەخمىلەر بولدى، گۇلى رەيھان بولۇپ قالدىم،
پىراق ئوتىدا ئۆرتەنىپ، بۇگۇن سوزان بولۇپ قالدىم،
جۇدا بولدۇم دىيارىمدىن، نېتەي، ۋەيران بولۇپ قالدىم،
يۇسۇپ بەگنى بالالاردىن قۇتۇلدۇرغىل ئۆزۈڭ ئاللا.

ئۇنىڭ دەردى بىلەن يىرتىپ ياقامنى يىغلىسام بۇ كۇن،
بۇلۇتتەك نەرە تارتىپ مىسلى ياقۇپ يىغلىسام بۇ كۇن،
يۇرەكسىم ئىچرە كۆپ قالدىكى ئەرمان، يىغلىسام بۇ كۇن،
كەرەملىك دەرگاھىڭغا مەن كېلىپ داد ئەيلىسەم بۇ كۇن،
كەرەم بىرلەن گۇناھىمنى كەچۈرگەيسەن ئۆزۈڭ ئاللا.

يۇسۇپ ـ ئەھمەد جۇدا بولسا، نېتەي، سانسىز نادامەتتۇر،
كۆرۈپ نەچچە يارالارنى تېنىم تۇرلۇك جاراھەتتۇر،
قارا كۇنلەر بولۇپ نەيلەي ماڭا يۇزمىڭ ئالامەتتۇر،
غېرىبلىق دەشتىدە بۇ كۇن ماڭا روزى قىيامەتتۇر،
غېرىبلارنىڭ گۇناھىنى كەچۈرگەيسەن ئۆزۈڭ ئاللا.

خۇداۋەندە، ساڭا كەلدىم بۇ دەردىمگە داۋا قىلغىل،
تەرەھھۇم ئەيلەبان، يا رەب، بالالاردىن جۇدا قىلغىل،
ئەگەر ئۆلسەم بۇ مەيداندا شەھىدى كەربالا قىلغىل،
يۇسۇپ بەگ دەر: كەرەم بىرلە ئىمانىمنى ئاتا قىلغىل،
شارابى ئەنتەھۇرىكىدىن ئىچۈرگەيسەن ئۆزۈڭ ئاللا!

ئەلقىسسە، ھوشۇر بەگ يۇسۇپ بەگدىن بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، يىگىتلىرىگە بېقىپ: «يىگىتلىرىم، مېنى يۆلەپلىكلار!» دېدى. ئاندىن يۇسۇپ بەگكە قاراپ، ئۆزىنى توختىتالماي، يامغۇردەك ياش تۆكۈپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

مېنىڭ ئۇچۇن ماتەم تۇتۇپ يىغلىما،
ئۆلگەن ياخشى، ئايرىلغۇنچە سۇلتانىم.
ناله قىلىپ يۇرەكسىمنى داغلىما،
سالامەت بول، مەن كەلگۇنچە سۇلتانىم.

تۇشتى بىزگە ئايرىلىشنىڭ پىراقى،
خىرەلەشتى كۆزۈم روشەن چىراغى،
جانۇ تەندىن چىقسا لەھەت تۇپراقى،
كۆزلىرىمگە خاك تولغۇنچە سۇلتانىم.

ھەممە قالدى خۆۋە، ئۆرگەنچ يۇرتىدە،
بىز بارۇرمىز ئايرىلىشنىڭ دەردىدە،
بۇ مەيداندا بۇگۈن سېنىڭ ئالدىڭدا،
ئۆلسەم ياخشى، تىرىك قالغۇنچە سۇلتانىم.

تىرىكلىكتە مەن بىر ۋەتەن تۇتارمەن،
ھىجرانلىقنىڭ زەھىرىنى يۇتارمەن،
سېنى قويۇپ، نېچۈك مۇندىن كېتەرمەن؟
ھوشۇربەگ دەر: تا ئۆلگۈنچە سۇلتانىم.

ئەلقىسسە، يىگىتلەر ھوشۇر بەگنى يۆلەپ ياقىغا ئاچىقتى. سەللە بىلەن ئىككى كەم ئوتتۇز ياشىنى تاڭدى. ھوشۇر بەگ قايتا غەيرەتكە كېلىپ، ساداقلىرىنى بېشىغا كىيدى، قىلىچ ـ نەيزىلىرىنى قولىغا ئېلىپ، يىگىتلىرىگە باش بولۇپ، جەڭگە كىرىش ئالدىدا يىگىتلىرىگە مەدەت بېرىپ مۇنداق دېدى:

نەزم

يىگىتلىرىم، ئات قويۇڭلار،
كۆپ بىر ياندىن، ھەر قايىاندىن.
دۇشمەن كۆزىنى ئويۇڭلار،
قىرىق بىر ياندىن، يۈز بىر ياندىن.

شېرىن جانلاردىن كېچىڭلار،
كېپەن تونىنى پىچىڭلار،
بىرىڭلار يۈزنى سانجىڭلار،
ئون بىر ياندىن، قىرىق بىر ياندىن.

تاغلار تاشىن ئالسۇن زامان،
دۇشمەنلەرگە بەرمەڭ ئامان،
بۇگۈن بولسۇن ئاخىر زامان،
ئات قويۇڭلار قىرىق بىر ياندىن.

يەرگە چۈشسۇن دۇشمەن باشى،
قانغا چۆكسۇن تاغلار تاشى،
تاماشا كۆرسۇن يۇرت ـ تامامى،
بىرى بىر ياندىن، يۈز بىر ياندىن.

هوشۇر بەگنىڭ شۇدۇر زارى،
خارەزمنىڭ سەردارلىرى،
باشدادۇر مەھشەر بازارى،
سىز بىر ياندىن، بىز بىر ياندىن.

ئەلقىسسە، هوشۇر بەگ يىگىتلىرىنى ئوندىن بۆلۈپ شۇنداق جەڭ قىلدىلەركىم، بۆرە قويغا چاپقاندەك، قومۇشقا ئوت تۇتاشقاندەك، ئۇلۇغ دەريا مەۋج ئۇرغاندەك، قازانلار قاينىغاندەك ئۇرۇش قىزىپ كەتتى. دۇشمەننىڭ ئۆلۈكلىرىنى نەچچە يەردە مۇنار قىلىپ، كۇشتىدىن پۇشتى قويۇردى.

قىزىلباشنىڭ سەركەردىلىرى بەرداش بېرەلمەي، يۇسۇپ بەگنىڭ ئالدىغا كېلىپ دېدىكى:

— سېنى ئايرىپ ئەكېتەلمەس، يىگىتلىرىڭگە ئېيتقىن، قايتىپ كەتسۇن، بىز سېنى هەرگىز بەرمەيمىز.

يۇسۇپ بەگ ئېيتتىلەركىم:

— مەن دېگەن بىلەن قايتىپ كەتمەس، ئەھمەد بەگنى ئېلىپ بېرىڭلار، نەسىهەت قىلسا شايەد يېنىپ كېتەر.

دۇشمەنلەر ئەھمەد بەگنى زەنجىر ـ كىشەنلەر بىلەن هەيدەپ، ئون مىڭ لەشكەر بىلەن بىر ئېگىز تاغقا ئاچىقتى. ئەھمەد بەگ يىگىتلەرگە قاراپ:

— يىگىتلىرىم، بىزنى ئاجرىتىپ ئەكېتەلمەيسىزلەر، ئاتا ـ ئانا، قوۋم ـ قېرىنداشلىرىمىزغا سالام دەڭلار، — دەپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئاغا بەگلەر، جاۋاب بەردىم،
باغلىنىپتۇر ئىككى قولۇم،
بۇگۈن ئاخىر زامان دەڭلار.
خانلار سورىسا، ئامان دەڭلار.

ئارمان بىلەن بەندە بولدۇم،
ئەھمەد بەگنىڭ كۆپ خاتاسى،
بەگلەر سورىسا، ئامان دەڭلار.
قالدىم هىجران بالاسى،

ئېلىپ كەلدى قولۇم باغلاپ،
يۇسۇپ ئاغام قەين ئاتاسى،
هىجران ئوتىدا باغرىم داغلاپ،
بوۋام سورىسا، ئامان دەڭلار.

قېرىنداشىم قالدى يىغلاپ،
ئەھمەد بەگ دەر: ئىشىت زارىم،
ئانام سورىسا، ئامان دەڭلار.
ئاتام ئېردى غەمگۇزارىم،

لەشكەر تولۇپ ئوڭ هەم سولۇم،
گۇلخەدىچە ۋاپادارىم،
ئاچىلمىدى مېنىڭ يولۇم،
يارىم سورىسا، ئامان دەڭلار.

هوشۇر بەگ ئەھمەد بەگدىن بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دېدىكىم:

— سىزلەرنى بۇ يەردە قويۇپ يانغۇنچە ئۆلگىنىم ياخشىراقتۇر، ئاتا ـ ئاناڭلار سورىسا نېچۇك جاۋاب بېرىمەن، — دەپ جانجىگەرلىرىدىن چىقىرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئەھمەد بېگىم، بۇ سۆزلەرنى دېمىگىن،
يەزىد بىلەن مۇندا ئۇرۇش قىلايىن،
خارەزمگە نە يۇز بىلەن بارايمەن؟
يا بولمىسا سىزلەر بىلەن قالايىن،
ئۆزۈڭنى بىل، مېنىڭ غېمىمنى يېمىگىن،
ئەجەل يەتسە بۇ مەيداندا ئۆلەيىن،
خارەزمگە نە يۇز بىلەن بارايمەن؟
خارەزمگە نە يۇز بىلەن بارايمەن؟

ئاتا ـ ئاناڭ، بارسام مەندىن سورارلەر،
قانداق كەلدىڭ دەپان ئىزا بېرەرلەر،
بۇ ئىشلارنى بىشەك بىزدىن كۆرەرلەر،
خارەزمگە نە يۈز بىلەن بارايمەن؟

ئاتا ـ ئاناڭ خارەزمنىڭ ئېلىدە،
ئىككى كۆزى ئەسقەر تاغى، چۆلىدە،
سىزنى قويۇپ مۇندا، دۇشمەن قولىدە،
خارەزمگە نە يۈز بىلەن بارايمەن؟

ھوشۇر بەگ دەر: كۆزۈم ياشقا تولدۇرۇپ،
دوستلار يىغلاپ، دۇشمەنلەرنى كۈلدۇرۇپ،
كۆزۈم كۆرۈپ، دۇشمەنلەرگە قالدۇرۇپ،
خارەزمگە نە يۈز بىلەن بارايمەن؟

يىگىتلەر ھوشۇر بەگدىن بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ، سەردار بىلەن جەڭگە كىردىلەر، ئاندىن جەڭ قىلدىلەركىم، بىر سائەت ئىچىدە يۈز نەچچە دۇشمەننى جەھەننەمگە يوللىدى. دۇشمەنلەر پۈرسەت تېپىپ، ئەھمەد بەگنى ئەكەتتى. بۇ ئەسنادا گۈزەلشاھتىن يەنە بىر مۇنچە لەشكەر كېلىپ قوشۇلدى. ھوشۇر بەگ بۇنى كۆرۈپ ساھىبقىرانىنى ياد ئېتىپ، بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

نەزم

مۇشكۈل ئىشلار چۈشتى مېنىڭ باشىمگە،
ئەرەنلەردىن بىزگە مەدەت بولمىسا.
رەھىم قىلغىل كۆزدىن ئاققان ياشىمگە،
سايىبانىم، پەخرى جاھانىم بولمىسا.

نە گۈناھلىق ئىشنى قىلدىم دۇنيادە،
بۇ مەيداندا يېتەلمىدىم مۇرادە،
تىلسىز دۇشمەن بىرلە قالدىم ئارادە،
بۇ مۇشكۈلۈم يەنە ئاسان بولمىسا.

يامان بولدى مېنىڭ سائەت ـ زامانىم،
پەرۋاز ئېتەر بۈگۈن روھى ـ راۋانىم،
باشىمدىن كەتمىدى قايغۇ تۈمانىم،
بۇ دۇشمەنلەر تامام يەكسان بولمىسا.

بەندە بولدى مېنىڭ چابۇكسەۋارىم،
كۆزۈمنىڭ روشەنى، جانىم، مادارىم،
تېنىمدە قالمىدى سەۋر ـ قارارىم،
ئىككى بېگىم كۈنى ئاسان بولمىسا.

شورىش ئېتىپ بىشە تاغلار يانىدە،
سۆڭەكلىرىم پارە بولسۇن يانىدە،
مەن ھوشۇر بەگ قالدىم مەھشەر كۈنىدە،
مەدەتكارىم شاھىمەردان بولمىسا.

ئەلقىسسە، ھوشۇر بەگ يىگىتلىرى بىلەن جەڭ قىلىپ يۈرەر ئىدى، بىر دۇشمەن يۈسۈپ بەگنىڭ ئېتىنى ئېلىپ چېپىپ كېتىپ باراتتى. ھوشۇر بەگ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يېتىپ بېرىپ شەمشەر بىلەن شۇنداق چاپتىلەركىم، دۇشمەننىڭ كاللىسى يەرگە چۈشتى. يەنە بىر دۇشمەن ئەھمەد بەگنىڭ ئېتىنى مىنىپ يۈرەتتى، بىر زەربە بىلەن ئۇنىڭ جېنىنىمۇ دوزاخقا يوللىدى. ھوشۇر بەگ بۇ ئاتلارنى قولغا ئېلىپ كېتىپ بارغاندا، دۇشمەنلەر ھوشۇر بەگنى ئارىغا ئالدى ۋە سالما تاشلاپ ئاتنى ئالماقچى بولدى. بۇنى كۆرگەن يىگىتلەر تۇشمۇ تۇشتىن كېلىپ قىلىچلىشىپ، دۇشمەنلەرگە نەيزە سانجىپ، شۇنداق جەڭ قىلدىلەركىم، قىيامەت قوپۇردى. تاغ ـ دالىلار ئۆلۈككە تولدى. ھوشۇر بەگ بىلەن بەگلەرنىڭ ئاتلىرىنى يىگىتلەر ئاجرىتىپ چىقتى. بۇ جەڭدە ئون يىگىت شېھىت بولدى. ھوشۇر بەگنىڭ ئات ئۇستىدە ئولتۇرغۇچىلىكى قالمىدى، يىگىتلەر مەيداندىن يېنىپ چىقتى. ھوشۇر بەگنى ئاتنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېتەر بولدىلەر. يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر تاغ ئۇستىدە تۇرۇپ يىگىتلىرىنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ، ئۇلار بىلەن ۋىدالىشىپ، ئاتا ـ ئانا، قېرىنداشلىرى يادىغا يېتىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ھەمدەملىرىم، يارانلىرىم، يىگىتلەر،
سالام دەڭلار، سىلەر بىزنىڭ ئەللەرگە.
بىللە شىكار ئېتىپ يۈرگەن يىگىتلەر،
يول ئالدىڭلار بىللە ئۆسكەن يەرلەرگە.

ئېلىخانغا بۇگۈن ئېيتاي ئەرزىمنى،
ئىزھار قىلاي سىزگە پىنھان دەردىمنى،
تاپشۇرسۇنلەر ھوشۇر بەگكە شەھىرىمنى،
بىسيار سالام دەڭلار، بىزنىڭ ئەللەرگە.

مەنمەنلىكتىن قالدىم ئۇشبۇ بالاغا،
مېنىڭ ئۈچۈن زار يىغلاڭلار خۇداغا،
شۇم يەزىدلەر مېنى سالدى جاپاغا،
بىسيار سالام دەڭلار، بىزنىڭ ئەللەرگە.

غاپىل ئىدىم، ناگاھ چۈشتۈم بۇ دامغا،
قۇلاق سالماي ھەق سۆزلىگەن تاغامغا،
قىبلىگاھىم، غېرىب ئاتا ـ ئانامغا،
سالام دەڭلار، بىزنى سورىغان بەگلەرگە.

بىر ئانىدىن سۈت ئېمىشكەن قېرىنداشىم،
غېرىبلىقتا ئەھمەد بەگ بولدى يولداشىم،
قۇتۇلمىدى غەم ـ قايغۇدىن بۇ باشىم،
سالام دەڭلار، سىڭلىم ـــ تازا گۈللەرگە.

پىراقمدا كۆيۈپ يەنە كۈل بولغان،
ئوتلۇق كۆزى قانۇ ياشقا لىق تولغان،
مېنىڭ بىلەن بىر ياستۇقتا باش قويغان،
سالام دەڭلار، گۈلئەسەلخان يارىمگە.

بىرنەچچىلەر ياتار دائىم دۆلەتتە،
بەندە بولۇپ قالدىم داغۇ ھەسرەتتە،
بۇ ھالىمنى بېرىپ ئېيتىڭ ئەلۋەتتە،
سالام دەڭلار، ئوينىاپ ئۆسكەن ئەللەرگە.

ياری جورام سورىسا، يۈسۈپ ئۆلدى دەڭ،
ئۆلۈكلىرى چۆللەر ئارا قالدى دەڭ،
جەسىتىنى قاغا ـ قۇزغۇن ئالدى دەڭ،
سالام دەڭلار، دەردتە قالغان ئەرلەرگە.

دۇشمەنلەر بەگلەرنى ئېلىپ مىسىرغا راۋان بولدىلەر. يۈسۈپ بەگ قارىسا، ئوتتۇز يىگىت ھوشۇر بەگنى ئارىغا ئېلىپ كېتىپ بېرىپتۇ. يۈسۈپ بەگ: «ئون يىگىتىم شېھىت بوپتۇ» دەپ شېھىت بولغان يىگىتلەرنىڭ پىراقىدا يولدا بارغۇنچە ئاھ تارتىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئون يىگىتىم مەيدان ئارا،
قاتاردىن ئايرىلىپ قالدى.
زار يىغلايمەن يىگىتلىرىم،
قاتاردىن ئايرىلىپ قالدى.

مەن نەيلەيىن بەختىم قارا،
بۇ باشىمغە چۈشتى سەۋدا،
قانلار ئاقتى مەيدان ئارا،
گويا دەريا بولۇپ قالدى.

قىيامەت دەشتىدە قالدىم،
مەن يانغە بارالمادىم،
ئون يىگىتتىن مەن ئايرىلدىم،
چۆللەر مازار بولۇپ قالدى.

قولدىن كەتتى ئىختىيارىم،
خازان بولدى لالەزارىم،
ئىسىت، مېنىڭ ئون يارانىم،
قاتاردىن ئايرىلىپ قالدى.

يۈسۈپ بەگ قولۇم باغلانىپ،
قالدىم بالاغا چۈلغانىپ،
قىزىل قانغا ھەم بۇلغانىپ،
مەيدان ئۇزرە يېتىپ قالدى.

ئەلقىسسە، دۇشمەنلەر بەگلەرنى بىناھايەت ئازاب ـ ئوقۇبەت بىلەن مىسرغا ئېلىپ يۈردىلەر.

ئەمدى، گۈلئەسەلخان ئايىمدىن سۆز ئىشىتمەك كېرەك: گۈلئەسەل ئايىم بەگلەرنى شىكاردىن يېـ
نىپ كېلۈر دەپ ئۆيلەرنى يىغىشتۇرۇپ، تۈرلۈك تائاملارنى تەييارلاپ يولغا ئىنتىزار بولۇپ تۇرار ئىدى.
بىر كېچە گۈلئەسەل ئايىم چۈش كۆرسە، چۈشىدە يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر ئاتتىن يىقىلىدى، بىـر
مۇنچە غالجىر ئىتلار پەيدا بولۇپ، بەگلەرنى تالىغاندى، چۆچۈپ ئويغاندى. گۈلئەسەل ئايىم بۇ چۈشنىڭ
ۋەھىمىسىدىن قورقۇپ، بەگلەرنىڭ پىراقىدا يىغلاپ، «بەگلىرىمگە نېمە بولغاندۇر؟» دەپ خۇن ـ جىگـ
رىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

داد ـ پەرياد، شۇم پەلەكنىڭ دەستىدىن،
دەردى ھىجران يۈرىكىمگە تۇتاشتى.
قان يىغلىدىم جۇدالىقنىڭ زۇلمىدىن،
بۇگۈن ماڭا سانسىز بالا ئولاشتى.

نە كۈلپەتلەر چۈشتى مېنىڭ باشىمگە،
پەلەك زەھەر سالدى ئىچكەن ئاشىمگە،
قورقۇنچىم كۆپ ئاشۇ كۆرگەن چۈشۈمگە،
مەگەر بەگلەر توغرا يولدىن ئاداشتى.

يىغلا ـ يىغلا كۆز ياشلىرىم سەل بولدى،
مەن نەيلەيىن قىسمەتلىرىم شۇل بولدى،
ھەربىر كۈنۈم ئايۇ ھەپتە، يىل بولدى،
ھىجران ئوتى جان ـ جىسمىمغا تۇتاشتى.

خازان بولدى باغ ئىچىدە گۈلزارىم،
تېنىمدە قالمىدى زەررە مادارىم،
كۆرمىگۈنچە يوقتۇر سەبرۇ قارارىم،
مەن بىلمىدىم، نېچۈك بالا يېپىشتى.

پىراقىدا خازان بولۇپ، خار بولدۇم،
خۇدا قوشتى، يۇسۇپ بەككە يار بولدۇم،
بىر كۆرۈشكە جامالىنى زار بولدۇم،
داغۇ ھەسرەت بۇ جانىمگە ياماشتى.

گۈلئەسەل دەر: قالدىم مەھشەر كۈنىگە،
ئىلاجىم يوق بارالمىدىم يانىگە.
ئەمدى قالدىم جەبرى ـ مېھنەت كۈنىگە،
دۇشمەن كۈلۈپ، بۇگۈن دوستلار يىغلاشتى.

گۈلئەسەل ئايمىنىڭ ئېگىز بىر راۋىقى بار ئىدى. ھەر كۈنى شۇ راۋاق ئۈستىگە چىقىپ تۆت ئەتراپقا قاراپ، نەچچە ۋاقىتنى ئۆتكۈزدى. بۇلاردىن ھېچ خەۋەر بولمىدى. گۈلئەسەل ئايمىنىڭ ئىككى كۆزى يولغا تەلمۈرۈپ بىتاقەت بولۇپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

كىمدىن سوراي خەۋىرىنى،
كەلمىدى ياريم، كەلمىدى.
ساقايمىدى بۇ غەمدىن باشىم،
كەلمىدى ياريم، نەيلەيىن.

ماڭا ئاخىر زامان بولدى،
كۆڭلۈم دەردتە ۋەيران بولدى،
گۈلىستانىم خازان بولدى،
كەلمىدى ياريم، نەيلەيىن.

يارىمنى كىمدىن سوراغلارمەن،
يۈرىكىمنى ئوتتا داغلارمەن،
ئوۋغا كەتتى دەپ يىغلارمەن،
كەلمىدى ياريم، نەيلەيىن.

كۆزۈمنى ياشقا چاغلارمەن،
ھەركىم كەلسە سوراغلارمەن.
گۈلئەسەل دەر: كۆپ يىغلارمەن،
كەلمىدى ياريم، نەيلەيىن.

ئەلقىسسە، ئاردىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، گۈلئەسەل ئايىم ئۈچ يۈز ئاتمىش كېنىزىكىنى باشلاپ راۋاق ئۈستىگە چىقىپ ھەر تەرەپكە قاراپ تۇرار ئىدى، بىر توپ ئاتلىقلار پەيدا بولدى. گۈلئەسەل ئايىم ئوبدان قارىسا، بۇ ئاتلىقلار ھوشۇر بەگنى چىغدىن توقۇلغان تەختىراۋانغا سېلىپ كېلىۋاتىدۇ. يۇسۇپ ـ ئەھمەد بەگلەرنىڭ ئاتلىرىنىمۇ تونۇدى. ھوشۇر بەگنى بۇ ھالدا كۆرۈپ گۈلئەسەل ئايمىنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، بەگلەرنىڭ ئىشقىدا پەرىشان بولۇپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

قىيامەت كۈن بولدى بىزگە،
قىزىلگۈل سولغان ئوخشايدۇ.
ساچىن يايىپ يىغلاڭ، قىزلار،
بۇ بەگلەر قالغان ئوخشايدۇ.

بۇگۈن بولدى ئاخىر زامان،
بەگلەر قالغانغا ئوخشايدۇ.

قۇتۇلمىدىم غەمدىن قېچىپ،
كىمگە يىغلاي سىنەم ئېچىپ،
ئاتلىرى كەلدى مۇندا كېچىپ،
بەگلەر قالغانغا ئوخشايدۇ.

بېشىمغا چۈشتى قارا كۈن،
بولدى مېنىڭ ھالىم زەبۇن،
يىگىتلىرى كەلدى غەمكىن،
بەگلەر قالغانغا ئوخشايدۇ.

تاقىتىم يوق سائەت زامان،
ئايرىلىشىڭ ئوتى يامان،

بەگ ئوردىسى قالدى خالىي،
مەن غېرىبنىڭ كەتتى ھالى،
ھوشۇر بەگنىڭ يوق ماجالى،
بەگلەر قالغانغا ئوخشايدۇ.

هەر كىشىگە يەتسە ئەجەل،
دەم ئۇرغىلى قويماس مەھەل،

قان يىغلىغىن ئەي گۈلئەسەل،
بېگىم قالغانغا ئوخشايدۇ.

يىگىتلەر هوشۇر بەگنى ئارىغا ئېلىپ ئۆتتىلەر. گۈلئەسەل ئايىمنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كۆزلىرىدىن يامغۇردەك ياش تۆكۈپ، يىگىتلەرگە قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

كېچە ـ كۈندۈز كۆزۈم ئۇنىڭ يولىدا،
خەۋەر بېرىڭ بەگلىرىم، سۈلتانىم قېنى؟
هەمراھ بولۇپ يۈرگەن ساغى ـ سولىدا،
خەۋەر بېرىڭ بەگلىرىم، سۈلتانىم قېنى؟

قايسى تاغدا قالدى، قايسى چۆللەردە،
بەگلەر قالدى قانداق كۈلپەت، كۈنلەرگە،
مۇرۇۋۋەت ئەيلىگىز مىسكىن قۇللەرگە،
خەۋەر بېرىڭ بەگلىرىم، سۈلتانىم قېنى؟

ئەلقىسسە، گۈلئەسەلخان ئايىمدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ هوشۇر بەگنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، باشقا چۈشكەن كۈنلەرنى بايان قىلىپ، بەگلەرنىڭ بەند بولغانلىقىنى داستان قىلىپ، بۇ مۇخەممەسنى ئوقۇدى:

نەزم

ئەمدى ئەھۋالىم نە بولغاي، بولمىسام جاندىن جۇدا،
ئەل ۋە خەلقىمنىڭ غۇرۇرى ــ ئىككى سۇلتاندىن جۇدا،
كۆتۈرۈپ سانسىز يارانى كەلمىشىم ئاندىن جۇدا،
خەستە جانىم ئۆرتىنىپتۇ، جانۇ جاناندىن جۇدا،
چۈن سەدەپتەك قالمىشىم ھەم گۆھىرى كاندىن جۇدا.

بەگلىرىمدىن ئايرىلىپ ھەسرەتتە قالدىم، نەيلەيىن،
تۇتتى ئالەمنى تۇمان، زۇلمەتتە قالدىم، نەيلەيىن،
ھەجر دەشتىگە كىرىپ غۇربەتتە قالدىم، نەيلەيىن،
سەد ھەزار ماتەم تۇتۇپ، كۇلپەتتە قالدىم، نەيلەيىن،
بولمىسۇن ھېچكىمكى مەندەك يارۇ جاناندىن جۇدا.

ھېچ ئىلاجىم يوق مېنىڭ، سۇندى قاناتىم قايرىلىپ،
نەيلەيىن غەم لايىغا پاتتى ئاياغىم تىرىلىپ،
سەلتەنەتلىك پادىشاھىمدىن، دەربخا، ئايرىلىپ،
كېچە ـ كۇندۇز يىغلادىم قادىر خۇداغا يالۋۇرۇپ،
تاجۇ تەختىم ئىگىسىدىن، بولمىشىم جاندىن جۇدا.

نەيلەيىن، ئېيتاي دېسەم تىل ۋە زەبانىم ئۆرتەنۇر،
ھەر زامان يادىمغا يەتسە ئۇستىخانىم ئۆرتەنۇر،
كېچە ـ كۇندۇز چەككەن ئاھىمدىن جاھانىم ئۆرتەنۇر،
ئايرىلىپ سۇلتانلىرىمدىن بەلكى جانىم ئۆرتەنۇر،
ئۆلگىنىم ياخشى ئىدى بولغۇنچە جاناندىن جۇدا.

كېچەلەر ئوتتا يېنىپ پەرۋانە بولغان ياخشىدۇر،
بىناۋا مەجنۇن كەبى سوزانە بولغان ياخشىدۇر،
كويىدا ھەسرەت چېكىپ دىۋانە بولغان ياخشىدۇر،
خانۇ مانمىدىن كېچىپ بىگانە بولغان ياخشىدۇر،
بولمىسۇن ھېچكىم ھوشۇر بەگدەككى سۇلتاندىن جۇدا.

گۇلئەسەل ئايىم بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، ئۆزىنى توختىتىۋالالماي يىگىتلەرگە قاراپ زار ـ زار يىغلاپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بېگىمگە خىزمەت قىلغانلار،
ئېتىنى ئېلىپ كەلگەنلەر،
ئىلاھىم، ئامان بولۇڭلار،
تۆرەمنى كۆرۈپ كەلگەنلەر.

ئەمدى كىمدىن سوراغلارمەن؟
يۇرەكنى ئوتتا داغلارمەن،
ماتەم تۇتۇپ يىغلارمەن،
باستى مېنى قايغۇ تاغلار.

خۇدانىڭ قىسمىتى شۇدۇر،
ئايرىلىقتىن بەتتەر يوقتۇر،
باغرىم قاندۇر، كۆزۈم ياشتۇر،
بولدى ماڭا قارا كۇنلەر.

ھېچكىم كۆرمەس مېنىڭ ھالىم،
يىغلىمىغان بىلمەس ھالىم،
ئايرىلىقتۇر قاتتىق زالىم،
كۆزلىرىمدىن ئاقار قانلار.

گۇلئەسەل دەر: ئاشىق يارىڭ،
مەن بولۇپمەن يارى زارىڭ،
رازىدۇرمەن بەرگەن تۇزۇم،
جاۋاب بەردىم، بېرىڭ بەگلەر.

بۇ سۆزدىن كېيىن يىگىتلەر پىغان ئىچىدە ئۆز بارگاھىغا يۇردىلەر.
يۇسۇپ بەگنىڭ قالدىرغاچخان ئىسىملىك سىڭلىسى يولغا مۇنتەزىر بولۇپ قاراپ تۇرار ئىدى. بىر توپ ئاتلىقلارنى كۆرۈپ شاد ـ خۇرام بولۇپ، ئاكام كەلدى، ئالدىغا چىقىپ ھەدىيە ـ سوۋغات ئالىمىز دەپ، قىزلارغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نازىنىنلار، يۇرۇڭ ئەمدى ئالدىغا،
سوۋغات ئېلىڭ، قىزلار، ئاكام كېلەدۇر.
ئىككىسىگە جانىم بولسۇن سەدىقە،
سوۋغات ئېلىڭ، قىزلار، ئاكام كېلەدۇر.

ھەمراھ قىلىپ نەچچە ياخشى يىگىتلەرنى،
قەددى شەمشاد، ھۆسنى تازا گۈللەرنى،
شىكار قىلىپ مۇرغىزارلىق چۆللەرنى،
سوۋغات ئېلىڭ، قىزلار، ئاكام كېلەدۇر.

مېنىڭ ئاكام يىگىتلەرنىڭ ئاغاسى،
ئاڭا تەگدى ئەل ۋە يۇرتنىڭ دۇئاسى،
جىلۋە بىرلە كۆرۈنۈر بىزگە قاراسى،
سوۋغات ئېلىڭ، قىزلار، ئاكام كېلەدۇر.

بىرى بۇلبۇل ئېرۇر، بىرى غەزەلخان،
بىرى قاپلان ئېرۇر، بىرى ئارسلان،
بىرى روھى راۋان، بىرى تەندەجان،
سوۋغات ئېلىڭ، قىزلار، ئاكام كېلەدۇر.

قالدىرغاچ دەر: سىزلەر مېنىڭ يولداشىم،
كېچىلەردە ھەمدەم، كۈندۈز سىرداشىم،
يۇسۇپ ـ ئەھمەد ئېرۇر ئىككى قېرىنداشىم،
سوۋغات ئېلىڭ، قىزلار، ئاكام كېلەدۇر.

ئەلقىسسە، قالدىرغاچخان ئايىم قىزلار بىلەن ئالدىغا چىقتىلەر، ھوشۇر بەگنى يىگىتلەر كۆتۈرۈپ يېقىن كەلدى. قالدىرغاچ ئايىم بەگلەرنىڭ ئاتلىرىنى تونۇپ، كۆڭلى بۇزۇلۇپ چاچلىرىنى يۇلۇپ، پەلەكتىن شىكايەت ئېيلەپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

داد ـ پەريياد، شۇم پەلەكنىڭ دەستىدىن،
كەربالادا يىغلاپ قالغان ئوخشايدۇ.
قان يىغلىدىم ئاكىلىرىم دەردىدىن،
زۇلۇم بىرلە جەبرى تارتقان ئوخشايدۇ.

ھىجران ئوقى ئۇستىخانغا يېتىپتۇ،
بادى ئەجەل ئىمارەتنى بۇزۇپتۇ،
ئەزىز تەندىن شېرىن جانىم چىقىپتۇ،
قىزىل قانلار يۈتۈپ قالغان ئوخشايدۇ.

قالدىرغاچ دەر: نېتەي، باغرىم ئېزىلدى،
ئۇشبۇ قىسمەت بىزگە ئەمدى يېزىلدى،
ۋاقىت يېتىپ جان ـ جىسمىدىن ئۇزۇلدى،
ساچىن يايىپ، قارا تۇتقان ئوخشايدۇ.

ئەلقىسسە، يىگىتلەر ھوشۇر بەگ سەردارنى كۆتۈرۈپ، قالدىرغاچ ئايىمنىڭ ئالدىدىن ئۆتتى. قالدىرغاچ ئايىم بۇ يىگىتلەردىن ئاكىلىرىنى سوراپ دەردلىك سۆز بىلەن، خۇن ـ جىگىرىدىن چىقىرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بىللە كەتكەن نەۋ جۇۋانلار،
بەگ يۈسۈپنى نەيلەدىڭلار؟
يۈرت ئىگىسى ـــ بەگلەر، خانلار،
بەگ ئەھمەدنى نەيلەدىڭلار؟

خازان بولدى گۈلىستانىم،
پەلەك ئۆرتەر ئۇستىخانىم،
قولدىن كەتتى بۇ دەۋرانىم،
بەگ يۈسۈپنى نەيلەدىڭلار؟

تاقىتىم يوق كۈندۈز ـ كېچە،
مەن ھالىمغا يىغلاي شۇنچە،
غەم يېگەيمەن قاچانغىچە،
جان ئاغامنى نەيلەدىڭلار؟

ئەمدى قىلاي ئىزىدىن تاۋاپ،
پەلەك قىلدى باغرىم كاۋاپ،
قالدىرغاچقا بەرگىن جاۋاب،
بەگ ئاكامنى نەيلەدىڭلار؟

يىگىتلەر جاۋاب بېرەلمەي بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئۆتۈپ كەتتى، قالدىرغاچ ئايىم ئانىسى لەئلىخان ئايىمنىڭ قېشىغا كىرىپ ۋەقەنى بىرمۇبىر بايان قىلىپ، خۇن ـ جىگىرىدىن باھار بۇلۇتىدەك ياش تۆكۈپ، بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بۇگۈن ساڭا ئاخىر زامان بولۇپتۇ،
يىغلا، ئانا، گۈلزارىڭدىن ئايرىلدىڭ.
قارا كۆزگە قان ۋە ياشلار تولۇپتۇ،
يىغلا، ئانا، گۈلزارىڭدىن ئايرىلدىڭ.

خازان بولدى خارەزمنىڭ گۈلزارى،
قۇرۇلۇپتۇ بۇگۈن مەھشەر بازارى،
جاندىن ئۆتتى جۇدالىقنىڭ ئاھ ـ زارى،
يىغلا، ئانا، شۇڭقارىڭدىن ئايرىلدىڭ.

كۆزۈڭنىڭ روشنى، جانىنىڭ راھىتى،
سۆيگەن قوزۇڭ، خۇدا بەرگەن دۆلىتى،
كېچە ـ كۈندۈز ھەممىزنىڭ ئۇلپىتى،
يىغلا، ئانا، قوچقارىڭدىن ئايرىلدىڭ.

ئىسپاھانىنىڭ ئەل ـ خەلقىگە باش بولغان،
شان ـ شۆھرىتى يات ئەللەرگە پاش بولغان،
ئەزىز باش چۆللەر ئارا تاش بولغان،
يىغلا، ئانا، گۈلزارىڭدىن ئايرىلدىڭ.

قالدىرغاچ دەر: كۆيۈپ كەتتى بۇ جانىم،
بىر ئاھ ئۇرسام كۆككە يېتەر ئەپغانىم،
يۈسۈپ ـ ئەھمەد قېنى، ئىككى سۇلتانىم؟
مەن ئاكامدىن، سەن بالاڭدىن ئايرىلدىڭ.

لەئلىخان ئايىم قىزىغا تەسەللى بېرىپ، ئاكاڭ ئامان باردۇر، بىر كۈنى يېتىپ كېلىدۇ دەپ، كۆيۈدۈرگۈچى دەرد بىلەن خۇن ـ جىگىرىدىن چىقىرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ناله قىلىپ بۇ جانىمنى كۆيدۈرمە، ئاكاڭ كەتتى شىكار قىلىپ چۆللەرگە،
كۆپ يىغلىما، ئاكاڭ ئامان كېلىدۇ. گەشت[31] ئەيلەپ مۇرغىزارلىق كۆللەرگە،
كۆپ يىغلابان رەڭگىرويۇڭ سولدۇرما، بالام، سالما مېنى بۇنداق هاللەرگە،
كۆپ يىغلاما، ئاكاڭ ئامان كېلىدۇ. كۆپ يىغلىما، ئاكاڭ ئامان كېلىدۇ.

نە سەۋەبتىن چەكتىڭ ئاهۇ نادامەت، لەئلىخان دەر: كۆپ يىغلىما، بۇ زامان،
كىمدىن چۈشتى ساڭا ۋەهمى قىيامەت، ئاكاڭ سېنىڭ ئامان كېلۇر بىگۈمان،
سەن يىغلىساڭ، دۈشمەن قىلار مالامەت، سىپاهلارنىڭ پىر بىدۇر شاهمەردان،
كۆپ يىغلىما، ئاكاڭ ئامان كېلىدۇ. كۆپ يىغلىما، ئاكاڭ ئامان كېلىدۇ.

لەئلىخان ئايىم بۇ سۆزنى ئېيتىپ تۇرغاندا گۈلئەسەل ئايىم ماتەمدار بولۇپ، چېچىنى يېيىپ، زار ـ زار يىغلاپ كىرىپ كەلدى. لەئلىخان ئايىم كېلىن، قىزلىرىغا قاراپ ئۆزىنى توختىتىۋالالماي، تەننى ئۆرتىگۈچى دەرد بىلەن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

كۆزۈمگە كۆرۈنمەس بەگلەر قاراسى، ئېلىپتەك قامىتىم نۇندەك ئېگىلدى،
قارا كىيىپ كېلىپتۇ بالامنىڭ دوستى، بىزگە بۇگۈن ئاي ۋە كۈنلەر تۇتۇلدى،
سەندىن كېلۈرمىكىن بالامنىڭ ئىسى، بەگلىرىمنىڭ هالى بۇگۈن نە بولدى؟
هەممە كەلدى، مېنىڭ ئوغلۇم كەلمىدى. هەممە كەلدى، مېنىڭ ئوغلۇم كەلمىدى.

بالام ئەرزى هالىنى ئېيتايمۇ ساڭا، پەلەك سالدى بىزگە قايغۇ ـ ئەلەمنى،
ئوڭغا كەتتى كېچەش قىلمايىن ماڭا، كىمگە بېرىپ كۆرسىتەيىن سىنەمنى،
نېچۈك سەۋدا چۈشۈپتۇر بىلمىدىم ئاڭا، يانا كۆرمەك بولۇرمىكىن بالامنى،
هەممە كەلدى، مېنىڭ ئوغلۇم كەلمىدى. هەممە كەلدى، مېنىڭ ئوغلۇم كەلمىدى.

مۇندىن كېتىپ، پەيمانىسى تولدىمۇ؟ لەئلىخاننىڭ كۆپتۇر دەردى نىهانى،
قىزىلگۈللەر ئېچىلماستىن سولدىمۇ؟ يۈرەكىمدە قالدى داغۇ ئارمانى،
ئاقىۋەت قىسمەتى شۇنداق بولدىمۇ؟ ئىككى بالام خارەزمنىڭ سۇلتانى،
هەممە كەلدى، مېنىڭ ئوغلۇم كەلمىدى. يىگىتلىرى كەلدى، ئوغلۇم كەلمىدى.

ئەلقىسسە، ئېرئەلىخان هوشۇر بەگ سەردارنىڭ يىگىتلىرى بىلەن كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۆردىلەركىم، هوشۇر بەگنىڭ تامامى ئەزاسى قان بولۇپتۇر. يۈسۈپ ـ ئەهمەدلەرنىڭ ئاتلىرى بوش. ئېرئەلىخان بۇنى كۆرۈپ، يۈسۈپ ـ ئەهمەدلەرنى سوراپ زار ـ زار يىغلاپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ مۇخەممەسنى ئوقۇدى:

نەزم

گۈل يۈزۈڭنى سېغىنارمەن، قەدىر دانىم، جان بالام،
ئايرىلىپ سەندىن، بالام، بىچارە بولدۇم تەلمۈرۈپ،
تەندىكى قۇۋۋەت ـ مادارىم، روھ ـ راۋانىم، جان بالام،
يۈرىكىمگە ئوت چۈشۈپ، ئەقگارە بولدۇم تەلمۈرۈپ،
قامىتى رۇستەم سۈپەتلىك پەھلىۋانىم، جان بالام،
مەن غېرىب دىلخەستە نەيلەي، غەمدە قالدىم ئاھ ئۇرۇپ،
مەھرىمى جانۇ دىلىم، ئارامى جانىم، جان بالام،
دەردىمە تاپماي داۋا، بىچارە بولدۇم تەلمۈرۈپ،
قايسىبىر دەردىڭنى ئېيتاي، مېھرىبانىم، جان بالام.
قايسىبىر دەردىڭنى ئېيتاي، مېھرىبانىم، جان بالام.

قىرىق يىگىتنىڭ پادىشاھى بىر ئەجەب پالۋان ئىدىڭ،
ئەي كۆزۈمنىڭ روشەنى، زۇلمەتتە قالدىم، يىغلايىن،
خارەزمنىڭ شەھرىگە سەن بىر ئەزىز مېھمان ئىدىڭ،
باغى ئۆمرۈم گۈلشەنى، ھەسرەتتە قالدىم، يىغلايىن،
ھەمزەئى ئاببباس يەڭلىغ ساھىبى مەيدان ئىدىڭ،
داغى ئارمان بىرلە ھەم كۈلپەتتە قالدىم، يىغلايىن،
ئۆزگىلەرگە بەگ ئىدىڭ، بەلكى ماڭا مېھمان ئىدىڭ،
ئېرئەلىخان مەن ئۆزۈم مېھنەتتە قالدىم، يىغلايىن،
قايسىبىر دەردىڭنى ئېيتاي، مېھرىبانىم، جان بالام.
قايسىبىر دەردىڭنى ئېيتاي، مېھرىبانىم، جان بالام.

ئېرئەلىخان باشلىق ئۆرگەنچ، خارەزم ۋە خىۋەدىكى چوڭ ـ كىچىكلەرنىڭ ھەممىسى يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر ئۈچۈن ماتەمدار بولدىلەر.

ئەلقىسسە، ئەمدى يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەردىن سۆز ئىشىتمەك كېرەككى، دۈشمەنلەر بۇلارنى ئاتىنىڭ ئالدىغا سېلىپ، باشلىرىغا يامغۇردەك قامچا ياغدۇرۇپ، تۈرلۈك ئازابلارنى سېلىپ، ئەكېتىپ بارار ئىدى. يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنىڭ قول ـ پۇتلىرىغا تاش تېڭىپ، تىرناقلىرى تۆكۈلدى، ئەھمەد بەگ ئاكىسى يۈسۈپ بەككە قاراپ ئۆرتىگۈچى دەرد بىلەن خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

يۈسۈپ ئاكا، خەبەر ئالغىن ھالىمدىن،
نالىشىمدىن تىترەر ئىدى يەر ـ جاھان،
قولۇم باغلىق، زۇلۇم بىرلە ئۆلۈرمەن.
قولۇم باغلاق، زۇلۇم بىرلە ئۆلۈرمەن.
قۇتۇلمىدىم باغرى قاتتىق زالىمدىن،
قولۇم باغلىق، زۇلۇم بىرلە ئۆلۈرمەن.
روھىم پەرۋاز ئېتەر مېنىڭ تېنىمدىن،
كۇندە يۈزمىڭ ئازاب ئۆتەر جېنىمدىن،
تاغدىن ـ تاغقا نەچچە ئاشىپ يۈگۈرۈپ،
ئاياغ بېسىپ يۈرەلمەيمەن يولۇمدىن،
تىرناقلىرىم تاشقا تېگىپ تۆكۈلۈپ،
قولۇم باغلىق، زۇلۇم بىرلە ئۆلۈرمەن.
مەجنۇن كەبى قامەتلىرىم پۈكۈلۈپ،
قولۇم باغلىق، زۇلۇم بىرلە ئۆلۈرمەن.
ئەھمەد بەگنىڭ ھېچكىم كەلمەس قاشىگە،
دەريا تولۇر كۆزدىن ئاققان ياشىگە،
ئاياغمغە تېگىپ ئېردى بىر تىكەن،
يامغۇر كەبى قامچا ياغار باشىگە،
شۇندا چەكتىم ئاغرىشىدىن مىڭ پىغان،
قولۇم باغلاق، زۇلۇم بىرلە ئۆلۈرمەن.

ئەلقىسسە، يۈسۈپ بەگ ئەھمەد بەگدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، ئەھمەد بەگنىڭ ھالىغا ئېچىنىپ، چېرىكلەرگە: ــ مېنى نېمە قىلساڭلار قىلىڭلار، ئەھمەد بەگنىڭ قولىنى يېشىپ ئاتقا مىندۈرۈڭلار، ــ دەپ، بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بىزلەر بىلەن ھەمراھ بولغان چېرىكلەر،
ماڭا بولدى دەردۇ ئەلەم زىيادە،
ئەھمەد خانىنى ئات ئۈستىگە مىندۈرگىل.
ۋاھ ھەسرىتا، يېتەلمىدىم مۇرادە،
رەھىمىڭ كەلسۇن بېگىمگە، ئەي يەزدىلەر،
ئۆزۈم باراي مىسرغىچە پىيادە،
ئەھمەد خانىنى ئات ئۈستىگە مىندۈرگىل.

زۇلۈم بىلەن مېھنەت چەكتى ئاھ ئۇرۇپ،
يۈسۈپ بەگ دەر: ھېچكىم مەندەك بولمىسۇن،
ئات ئالدىدا ئاياغلىرى چاك بولۇپ،
يۈرىكىدە داغۇ ئارمان قالمىسۇن،
يىغلا ـ يىغلا كۆزلىرىگە خاك تولۇپ،
ئەھمەد بېگىم كۆزىگە ياش ئالمىسۇن،
ئەھمەدخانىنى ئات ئۈستىگە مىندۈرگىل.

ئەلقىسسە، بۇ سۆزنى ئىشىتىپ دۈشمەنلەر يۈسۈپ بەگنىڭ بېشىغا قامچا بىلەن ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇردى. يۈسۈپ بەگنىڭ بېشى يېرىلىپ، نەچچە يەردىن قان راۋان بولدى. ئەھمەد بەگ بۇنى كۆرۈپ، ئاكىسىغا تەسەللى بېرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

سىدقى دىلدا يىغلىشايلى خۇداگە،
بىز ئالۇرمىز گۈزەلشاھنىڭ تەختىنى،
ئايلانايىن، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.
ئايلانايىن، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.

پىدا قىلاي ساڭا بۇگۈن جانىمنى،
قەددىم رۇسلاپ ئالماغلىققا چاغلادىم،
مەن ئايلاناي، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.
پەلەك زۇلمى بىرلە دائىم يىغلادىم،
مۇندىن بىزنى ئېلىتەر شاھنىڭ قاشىگە،
يەنە يۈرمەكلىككە ھىممەت باغلادىم،
نە سەۋدالەر چۈشەر مەردنىڭ باشىگە،
ئايلانايىن، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.
رازى بولغىل خۇدانىڭ قىلغان ئىشىگە
ئايلانايىن، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.

گەشت ئېتىپ كېزەرمەن تاغۇ تۈزىنى،
مەنمەنلىكتىن بىزلەر كۆردۈڭ بالانى،
سۈرمە قىلاي كۆزلىرىمگە ئىزىنى،
يىغلايلى بىز ياد ئېتىپ قادىر خۇدانى،
بىز ئالۇرمىز گۈزەلشاھنىڭ قىزىنى،
بېئەجەل چىقمايدۇ ئىنسانىنىڭ جانى،
ئايلانايىن، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.
ئايلانايىن، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.

جانىم ئاكا ھىممىتىڭگە كۆپ رەھمەت،
بۇلبۇل يىغلاپ ئىستەر گۈلنىڭ رەختىنى،
شاھمەردان بولسۇن بىزگە ھىمايەت،
خۇدا بەرسۇن ھەر بەندىنىڭ بەختىنى،
بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ ئۆتتى بەگ ئەھمەد،
ئايلانايىن، يۈرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.

ئەلقىسسە، چېرىكلەر بۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ:
ــ بۇلار بىر ـ بىرىدىن زىيادە باتۇرلار ئىكەن، ــ دەپ مىڭ ئازاب بىلەن بۇلارنى ئېلىپ يۈردىلەر. بۇلار بەش ئاي دېگەندە ھەزرەت تېغىغا يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭدا ئۇچ يۈز ئاتمىش ئەۋلىيانىڭ مەنزىلىرى بار ئىدى. يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر پىردەۋس پىرلەرنى شېپى كەلتۈرۈپ، زار ـ زار يىغلاپ، خۇن ـ جىگەرلىرىدىن چىقىرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

پىرلەر ماكانى يالى ھەزرەت تاغى،
بۇ دۇر بىزگە يوللىرىڭ سېنىڭ.
ئاچىلىپتۇر گۈلشەن ـ باغلىرىڭ،
نەۋا ئوقۇر بۇلبۇللىرىڭ سېنىڭ.

يولۇم چۈشتى بۇ ياشىمدا،
غالىب دۈشمەن قاشىمدا،
قايغۇ ـ مېھنەت باشىمدا،
جاراھەتتۇر شىرلىرىڭ سېنىڭ.

مەنمەنلىكتىن كۆردۈم بالا،
بولمىدى بىزگە باغرىڭ پانا،
تىلمىدەدۇر ھەمدۈسانا،
قايدا پانادارىڭ سېنىڭ.

بىر گۆھەر چەشمىڭ[32] بار پەستە،
كۆرگەن ئادەملەر ھەۋەستە،
سۇ ئىچكەنلەر بولماس خەستە[33]،
شىپادۇر سۈلىرىڭ سېنىڭ.

سەنسەن تاغلار سۈلتانى،
غېرىبلەرنىڭ پاسبانى،
ئۇلۇغ پىرلەر ماكانى،
ئەزىزدۇر باغرىڭ سېنىڭ.

سەندىن مەدەت بولسۇن ئاتا،
قىلغان ئىشىم بولدى خاتا،
يۈسۈپ يىغلار، يادى خۇدا،
كۆپتۇر پىرلىرىڭ سېنىڭ.

دۈشمەنلەر يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەرنى ھەزرەت تېغىدىن ئۆتكۈزۈپ، شۇ يۇرگەنلىرىچە ئىككى ئايدىن كېيىن «ئەزەل» دېگەن تاغقا ئەكەلدى. بۇ تاغنىڭ يېنىدا بىر دەريا بار ئىدى، ئون كېچە ـ كۈندۈز شۇ دەريا ياقىسىدا قونۇپ، ئەتىسى بەگلەرنى يەنە بىر تاغنىڭ تۆپىسىگە ئاچىقتى. ئۇ يەردىن يەنە ئىككى ـ ئۈچ چاقىرىم يول يۇرگەندى، مىسىر شەھرىنىڭ چىنار دەرەخلىرى كۆرۈندى، يۈسۈپ بۇنى كۆرۈپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، ئەھمەد بەگكە قاراپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

كۆزۈڭ ئاچقىن، بەگ ئەھمەد خان،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.
سەنسەن مېنىڭ جىگەر بەندىم،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

قىرىق يىگىتىمدىن ئايرىلىپ،
سۇندى قاناتىم قايرىلىپ،
دۈشمەنلەرگە بەندە بولۇپ،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

بېشىمدا ھىجران بالاسى،
تېنىمدە كۈلپەت ياراسى،
كۆرۈندى مىسىر قاراسى،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

خازان بولدى لالە زارىم،
جاندىن ئۆتتى ئاھۇ زارىم،
قولدىن كەتتى ئىختىيارىم،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

خەۋەر بەرمەي يىگىتلىرىم،
ئېگەرسىز مىنىپ ئاتلىرىم،
زەنجىر چۈشتى بويۇنلىرىم،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

ئەھمەد بېگىم ، جىگەر بەندىم،
دەردى مېھنەتكە ئۇلاندىم،
ھەسرەت بىلەن قان يىغلادىم،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

بىلمىدىم، ھالىم نە بولۇر؟
دۇشمەن بىزنى چاھقا[34] سالۇر،
شۇ كۆرۈنگەن مىسىر بولۇر،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

بېشىم ئۇزرە غەم تاغلىرى،
يۈرەكتە قالدى داغلىرى،
كۆرۈندى مىسىر باغلىرى،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

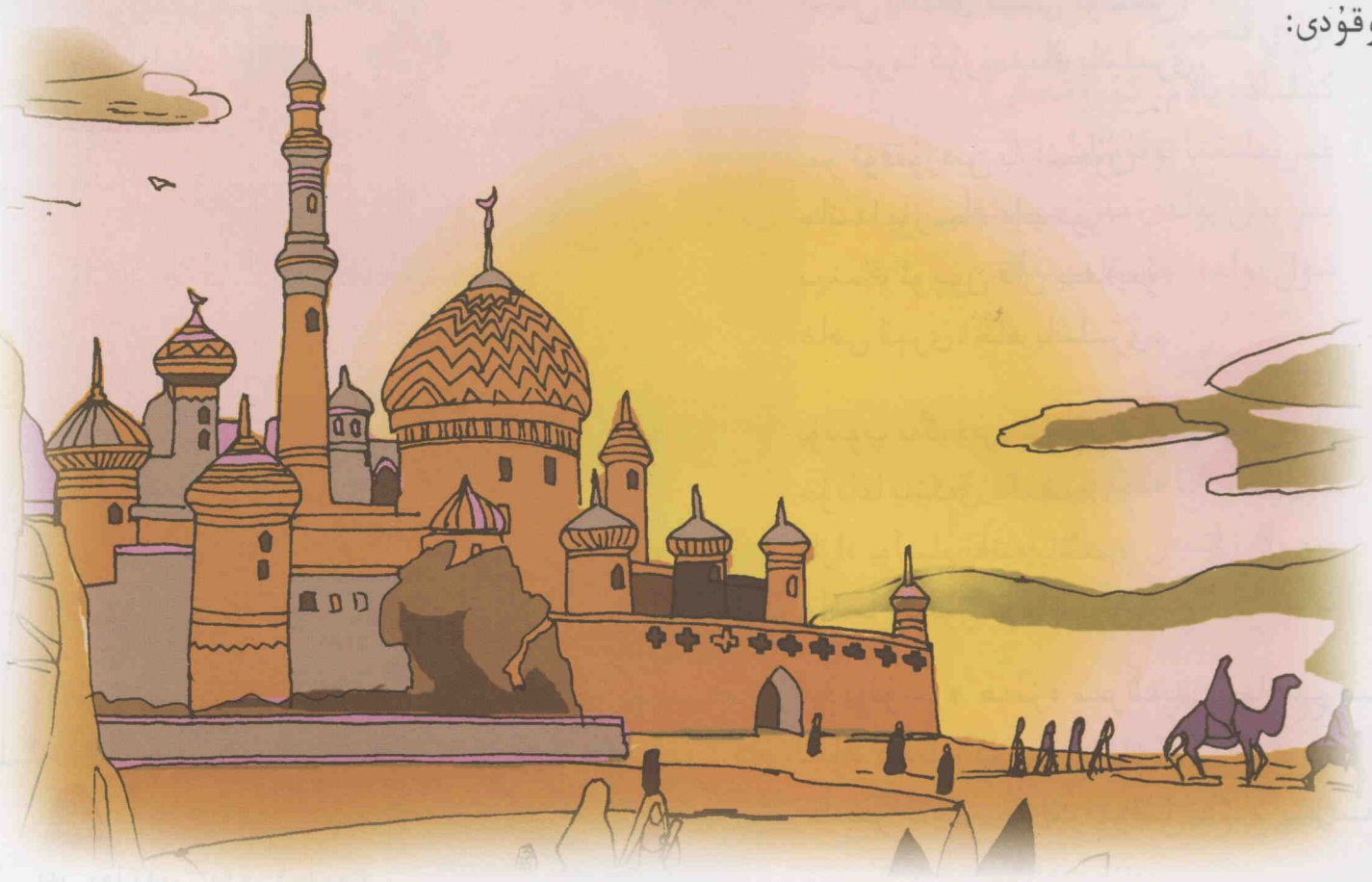
يۈسۈپ بەگنىڭ باغرىن داغلاپ،
دۇشمەن بىزنى مەھكەم باغلاپ،
ياش ئورندا قانلار يىغلاپ،
يەزىدىنىڭ شەھرىگە كەلدۇق.

ئەلقىسسە، بۇ تاغدىن ئۆتۈپ بىر بۇلاقنىڭ بېشىغا كېلىپ چۈشتى. دۇشمەنلەر بەگلەرنى دەرەخكە باغلاپ قويۇپ، گۈزەلشاھقا نامە يازدىلەر. خەتنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى: « ئى پادىشاھىم، دۆلىتىڭىز يار بولۇپ، يۈسۈپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگلەرنى تۇتۇپ كەلدۇق. تىرىك ئېلىپ بارمىزمۇ ياكى بېشىنى ئېلىپ بارمىزمۇ؟» بۇ نامەنى بىر چېرىك ئېلىپ نەچچە چاقىرىم يول يۈرۈپ مىسىر شەھرىگە كەلدى ـ دە، گۈزەلشاھقا تۇتتى. گۈزەلشاھ خۇشۇاخ بولۇپ، نامە ئېلىپ بارغان بەدرەككە كۆپ ئىنئام بەردى، ئاندىن ھۆكۈم قىلدىكى: « تىرىك ئەكېلىنسۇن، قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىر كۆرەي، پۇتۇن خەلقـ ئالەمگە سازايى قىلاي» دېدى. جاللاتلار دەرھال يۈسۈپ، ئەھمەدنى شەھەرگە ئەكەلدى. ئاڭغىچە گۈزەلـ شاھنىڭ ئۈچ يۈز ئاتمىش سەركەردىسى ۋە پۇتۇن شەھەر خەلقى جەم بولدى. گۈزەلشاھ كېلىپ بۇلارنىڭ ئاتلىرىنى سوردى. مىرزا ئەھمەد ئەييار:

ــ چوڭىنىڭ ئېتى يۈسۈپ، كىچىكىنىڭ ئەھمەد، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

گۈزەلشاھ يىگىتلەرگە قاراپ:

ــ سىلەر قەيەرلىك؟ يۈرتۇڭلارنىڭ ھاۋاسى قانداق؟ ئەل ـ خەلقىڭلارنىڭ يېمەك ـ ئىچمىكى، كىيىم ـ كېچىكى قانداق؟ ــ دەپ سوردىلەر. يۈسۈپ بەگ ئۆز خەلقى ۋە ئۆز يۈرتىنى تەرىپلەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

شاهىم، بىزنىڭ ئەل ۋە يۇرتنىڭ
خۇش ئۆتىدۇ ياز ـ قىشلىرى.
باغىمىزنى باغۋەن باقۇر،
مېۋىلىكتۇر دەرەخلىرى.

قىزلىرى ئۆيدە ياتۇر،
يىگىتلىرى ئوقيا ئاتۇر،
قىز ـ جۇۋانلار سۆھبەت قىلۇر،
زوقى ساپادۇر ئىشلىرى.

ناز بىرلە باقار قايرىلىپ،
يىگىتلەرنىڭ كۆڭلىن ئېلىپ،
باغقا كىرەر قولىن سېلىپ،
بىزنىڭ ئەلنىڭ بۇ ئىشلىرى.

كۆرگەننىڭ جېنىن داغلىغان،
گويا پەرى دەپ چاغلىغان،
تىللا كەمەرلەر باغلىغان،
ئاياغىدا كېپىشلىرى.

بىدۇ ئاتلار شوخ ئويناقلار،
ھەر چاپقاندا كۆكتىن ئۆتەر،
دۇبۇل قاقىپ ئۆردەك ئۇچار،
بەلەن پەرۋازدۇر قۇشلىرى.

ئاپئاق قاردۇر تاغ باشلىرى،
ياقۇت ـ مارجان ھەر تاشلىرى،
باغ ـ ئېتىزدۇر ھەم قاشلىرى،
بۇغداي، گۈرۈچتۇر ئاشلىرى.

ئۆرگەنچىتە ئەسقەر تاغى،
يىگىتلەرنىڭ چاھار باغى،
خۇش ئۆتىدۇ ھەربىر چاغى،
ئويناپ ـ كۈلۈشتۇر ئىشلىرى.

خەۋەر بەرسەم بۇگۈن مۇندىن،
لەشكەر كېلۇر بىلگىن ئاندىن،
ئالتە پاتمان گۈرزە تۇتۇپ،
ھايال يوقتۇر كېلىشلىرى.

قۇلاق سال، گۈزەلشاھ خۇنپەر،
قايتىپ ساڭا قىلسام سەپەر،
ھەر يىگىتىم مىڭنى قرار،
ئىسپاھاننىڭ قىلىچلىرى.

كۆڭۈل ئىچرە ئارمان بىسيار،
كەتتى بىزلەردىن ئىختىيار،
مەيدان ئىچرە رۇستەمچە بار،
يىگىتلىر مىنىڭ تۇرۇشلىرى.

ھىچكىم مېنىڭ ھالىم بىلمەس،
بۇ زالىملار كۆزگە ئىلماس،
ئەجەل يەتمەي كىشى ئۆلمەس،
ئاقتۇرما كۆزۈمنىڭ ياشلىرى.

بىر توققۇزدىن ياراغدۇر،
جاندا يۇزمىڭ داغدۇر،
مېنىڭ ئۈچۈن قان يىغلايدۇ،
خاھى قېرى، خاھ ياشلىرى.

يۇسۇپ بەگ دەر: شۇدۇر ئىشىم،
خۇداغا يەتكەي نالىشىم،
ئازاد بولسام بەندە باشىم،
ھاسىل بولۇر ئارمانلىرى.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھ بۇ سۆزلەرنى ئىشتىپ دەرغەزەپ بولۇپ: « ھەمزە مىرشەپنى چاقىرىپ كېلىڭلار !» دېدى. جاللاتلار ھەمزىنى چاقىرىپ كەلدى. گۈزەلشاھ دېدىلەركىم:

ــ بۇلارنى ئېلىپ بېرىپ زىندانغا تاشلىغىن، كىم بۇلارغا بىر قاچا سۇ، بىر لوقما تائام بەرسە، ئۇنى يەر يۇزىدىن يوق قىلىمەن.

ھەمزە مىرشەپ «خوپ بولغاي ! » دەپ، بۇلارنى زىندانغا تاشلىدى. بۇلار زىندانىنىڭ ئىچىگە قارىسا، يالغۇز بىر ئاقساقال، نۇرانە كىشى ئولتۇرۇپتۇ. يۈسۈپ، ئەھمەدلەر « ئەسسالامۇئەلەيكۇم» دەپ بوۋايدىن ھال ـ ئەھۋال سوراشتى.

يۈسۈپ بەگ:
چاھ ئىچىدە ياتقان بوۋا،
قەيەر بولۇر جايىڭ سېنىڭ؟
بەندە بولغان، ئەي بىناۋا،
قەيەر بولۇر جايىڭ سېنىڭ؟

بوۋاي قەمبەر:
ئىرادە بىلەن چۈشكەن بەگلەر،
شۇل بولۇر جايىم مېنىڭ.
ئارمان بىلەن چۈشكەن بەگلەر،
شۇل بولۇر جايىم مېنىڭ.

يۈسۈپ بەگ:
كېلىڭ، بوۋا، كۆرۈشەيلى،
يات بولساقمۇ تونۇشايلى،
نەچچە ۋاقىتتۇر سورىشايلى،
قەيەر بولۇر جايىڭ سېنىڭ؟

بوۋاي قەمبەر:
كېلىڭ، بالام، كۆرۈشەيلى،
غېرىبلىقتا تونۇشايلى،
بىر يىل بولدى مەن چۈشكىلى،
شول بولدى جايىم مېنىڭ.

يۈسۈپ بەگ:
بارمۇ سېنى مۇندا كۆرگەن،
كۆرۈپ ساڭا ھەمدەم بولغان؟
نېچۈك زاتسەن پەلەك ئۇرغان،
نە بولدى گۇناھىڭ سېنىڭ؟

بوۋاي قەمبەر:
گۇزەلشاھ چۈشىن ئۆرۈدۈم،
شۇل بولدى گۇناھىم مېنىڭ.

يۈسۈپ بەگ:
نە سەۋەبتىن ئازاب تارتتىڭ،
ساقالىڭنى ھەم ئاقارتتىڭ؟
شاھىڭ چۈشىن نېچۈك ئېيتتىڭ،
نە بولدى گۇناھىڭ سېنىڭ؟

بوۋاي قەمبەر:
يۈسۈپ، ئەھمەد كېلۇر دېدىم،
تاجۇ تەختىڭ ئالۇر دېدىم،

سېنى چاھقا سالۇر دېدىم،
شۇل بولدى تەبىرىم مېنىڭ.

ئۆرگەنچتۇر جايلارىم مېنىڭ.

بوۋاي قەمبەر:

يۈسۈپ بەگ:
ئېتىم يۈسۈپ، سەرسانىمەن،
بەندە زارى ھەيرانىمەن،
خارەزمنىڭ سۇلتانىمەن،

ئەرزىم ئىشىت ،ماھى ئەنۋەر،
ئېتىم سورىساڭ، بوۋاي قەمبەر،
قىلغانىدىم مۇشكۈل سەپەر،
چىنى ماچىندۇر يۇرتۇم مېنىڭ.

ئۇلار بىر - بىرى بىلەن ھال - ئەھۋال سوراشتى، سىرلىرىنى بىر - بىرلىرىگە ئېيتىشتى. ئەلقىسسە، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئەھمەد بەگ كېسەل بولۇپ قالدى، ماجاللىرى يوق، كۆزىنى ئاچارغا تاقەتلىرى قالمىدى. يۈسۈپ بەگ ئىنىسى ئەھمەد بەككە قاراپ رەھمى كېلىپ، كۆڭۈللىرى بۇزۇلۇپ ئۆزىنى توختىتىۋالالماي، غەم - غۇسسە بىلەن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئىگەم، رەھىم ئەيلىگىن ئاققان يېشىمغا،
بىر بېشىمدا يۈزمىڭ تۈرلۈك ئەلەم بار.
غېرىبلىقتا ھېچكىم كەلمەس قېشىمغا،
نە ئاتا بار، نە ئانا بار، ئاغام بار؟

ئەھمەد ئىدى مېنىڭ بۇندا ھەمدەمىم،
ئۇنى كۆرسەم تازا بولۇر ھەر دەمىم،
كۈندىن - كۈنگە بەتتەر بولدى ئەلىمىم،
ھېچ چارەم يوق، سەندىن ئۆزگە كىمىم بار؟

ئەۋۋەلدە بۇ دۇنياغا كەلمىگەي ئىدىم،
سېنى بۇ دەردتە كۆرمىگەي ئىدىم،
ئىلاجىم يوق، بۇ يەردە تۇرمىغاي ئىدىم،
پىراقىدا قان يىغلىغان كۆزۈم بار.

ئەھمەد خانىم، سېنىڭ ئۈچۈن يىغلايمەن،
بۇ جانىمنى ساڭا قۇربان قىلايمەن،
پىراقىڭدا ئەمدى كۆيۈپ ئۆلۈرمەن،
پىدا قىلۇر ساڭا يالغۇز جېنىم بار.

بۇ زىندانىدا ئادا بولدۇم نەيلەيىن،
بادى خازان بىلەن سولدۇم نەيلەيىن،
قەقنۇس كەبى كۆيۈپ قالدىم نەيلەيىن،
بىر باشىمدا كۈندە يۈزمىڭ ئەلەم بار.

يۈسۈپ بەگ دەر: يىغلاپ بولدى باغرىم قان،
غېرىبلارغا ئىگەم ئۆزۈڭ مېھرىبان،
كەجرەپتار پەلەكتىن[35] ماكانىم زىندان،
قان يىغلارمەن، كۆزدىن ئاققان يېشىم بار.

بوۋاي قەمبەر بۇلارغا تەسەللى بەردى. ئۇ يانچۇقىدىن بىر خالتىسىنى چىقىرىپ، ئۈنىڭدىن قوناق-چىلىك دورىنى ئېلىپ ئەھمەد بەككە يېگۈزدى، ئەھمەد بەگ ئۇخلاپ قالدى. سۇبھى ۋاقتىدا ئەھمەد بەگ كۆزىنى ئېچىپ بۇلارغا قارىدى. بوۋاي قەمبەر بىلەن يۈسۈپ بەگ خۇشال بولدىلەر. ئەھمەد بەگ ئېيتتىلەركىم:

— قەمبەر ئاتا، بۇ كېچە سەھەر بىر چۈش كۆردۈم.

بوۋاي قەمبەر دېدىلەركىم:

— بالام، كۆرگەن چۈشىڭنى ماڭا بايان ئەيلىگىن.

ئەھمەد بەگ كۆرگەن چۈشىنى بوۋاي قەمبەرگە بايان قىلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئاتا، كېچە ياتار ئىدىم، بىر ئەھۋال كۆردۈم،
ئەرانلەر كەلدىلەر قېشىمغا مېنىڭ.
شۇكۇر، ھامان سەھەت تېپىپ ئورنۇمدىن تۇردۇم،
تىللا كەمەر باغلادىلەر بېلىمگە مېنىڭ.

كۆپ مۇناجات قىلدىلەر ئاسمانغا بېقىپ،
مېنىڭ ئۈچۈن كۆزلىرىدىن ياشلىرى ئېقىپ،
بۇ زىنداننىڭ ئىچىگە چىراغلار يېقىپ،
ئىككى چىراغ تۇتقۇزدىلەر قولۇمغا مېنىڭ.

سەھەر ۋاقتى كۆرسەتتىلەر ماڭا كارامەت،
ئۇلار قىلغان دۇئالەر بولدى ئىجابەت،
مۇرادىمنى خۇدا قىلدى كىپايەت،
كېلىپ رەھىم قىلدىلەر يېشىمغا مېنىڭ.

بەگ ئەھمەد زىنداندا جاپا چەكتىلەر،
كۆزلىرىدىن قان ياشىن تولا تۆكتىلەر،
ئېيتىپ بېرىڭ، بۇۋا، بۇ كىم ئىدىلەر؟
جەمئىي بولۇپ كىردىلەر چۈشۈمگە مېنىڭ.

بوۋاي قەمبەر ئەھمەد بەگنىڭ چۈشىگە تەبىر بەرمەك ئۈچۈن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئول، بالام، كەلگەن قېشىڭغا سېنىڭ،
سۇلتان ئۈۋەيس قەرەن ئىدى، جان بالام.
خۇش ئىپار چاچقان بېشىڭغا سېنىڭ،
خۇدا سۆيگەن قۇللار ئىدى، جان بالام.

ئىككى چىراغ بەردى شۇلار قولۇڭغا،
رەھىم ئەيلىدى ئىگەم سېنىڭ ھالىڭغا،
تىللا كەمەر باغلىغان سېنىڭ بېلىڭگە،
شاھىمەردان پىرىم ئىدى، جان بالام.

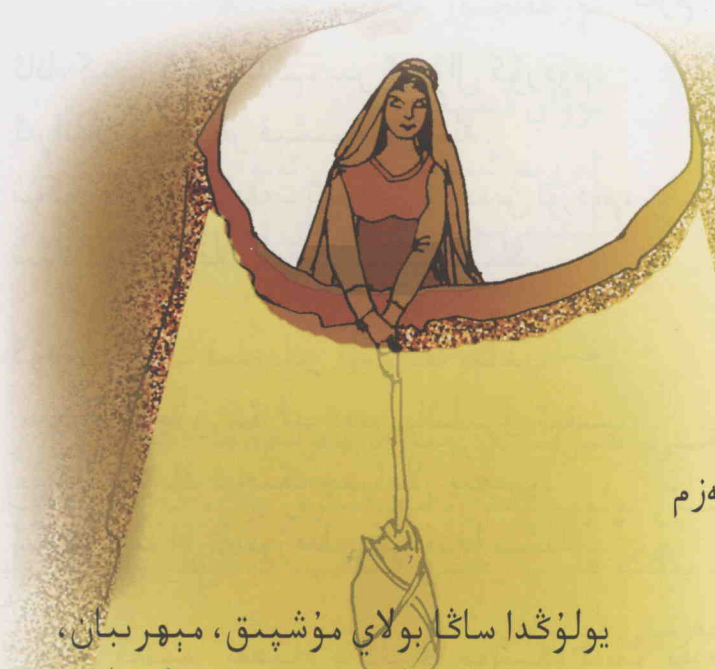
سېنىڭ ئۈچۈن يۈرەك ـ باغرىن داغلىغان،
ئەرانلەردىن ساڭا مەدەت سورىغان،
يۈسۈپ بىلەن قەمبەر خۇداغا يىغلىغان،
ئۈنتۇلۇر ئاخىر، بۇ كۆرگەن كۈنلىرىڭ.

ئۇلار چۈشىنىڭ بۇ تەبىرىدىن خۇشۋاخ بولۇشتى، ئەمما ئۈچەيلەن نىھايەت دەرىجىدە ئاش ـ نان تەڭلىكىنى تارتىپ، ئاچ قورساق ياتار ئىدىلەر.

ئەلقىسسە، باشقا سۆز ئىشتىمەك كېرەككى، ھەمزە مىرشەپ دېگەن پاششاپىنىڭ ساھىبجامال بىر قىزى بار ئىدى، ئول قىزنىڭ ئېتىنى قاراكۆز ئايىم دەر ئىدىلەر. كېچە يېتىپ كۆزى ئەمدى ئۇيقۇغا بارغاندا بىر چۈش كۆردى، چۈشىدە ھەزرەت ئەلى شاھىمەردانىنىڭ روھىناتلىرى ھازىر بولۇپ: «ئەي، قاراكۆز بالام، زىندانداغى ئۈچ يارانلار تولىمۇ ئاش ـ نان تەڭلىكىنى تارتىپ قالدى، سەن ئۇلارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرغىل، ئۇلارنىڭ ئاتلىرى يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگ، بوۋاي قەمبەردۇر» دەپ غايىب بولدى.

قارا كۆز چۆچۈپ ئويغاندى ـ دە، بۇ چۈشتىن كۆڭلىگە چىراغ ياندۇرغاندەك بىر مۇھەببەت پەيدا بولدى. قىز خۇداغا شۇكۇر قىلىپ، توققۇز نان، بىر كوزىدا قېتىق ئەكېلىپ زىنداننىڭ ئىچىگە قارىسا، ئاپتاپتەك ئىككى يىگىت ۋە بىر ئاقساقال كىشى ئولتۇرۇپتۇ. بۇلارنى كۆرۈپ، نان بىلەن قېتىقنى بىر ئارغامچىغا باغلاپ زىندانغا سالدى. بۇلار خۇشۋاخ بولۇشۇپ، نانىنى قېتىققا تۇگۇرۇپ يەپ شۇكرانىسىگە

دۇئا قىلدىلار. شۇ چاغدا قاراكۆز يۈسۈپ بەگنى كۆرۈپ جان ـ دىلى بىلەن ئاشىق بولدىلەر. ئاندىن بۇلار ھال ـ ئەھۋال سوراپ، ئوتلۇق دەرد بىلەن خۇن ـ جىگەرلىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

نە سەۋەبتىن ئازغىنىپ چۈشتۇڭ زىندانغا،
قەددى سەرۋى نېھال، يۈزى تابان يىگىتلەر؟
خاتىرىڭ بولمىش بۇندا ۋەيرانە،
كۆزىگە سەدەپ يەتلىغ ئاب تولغان يىگىتلەر.

پەلەكنىڭ گەردىشى سېلىپتۇر بۇ كۈلپەتكە،
كېچە ـ كۈندۈز مېنى سالغىل خىزمەتكە،
خۇدا رەھمەت قىلىپ چىقساڭ راھەتكە،
تەسەددۇقۇڭ بولاي، پالۋان يىگىتلەر.

دۇنياغا مەغرۇردۇر، ئول كىشى ۋەيران،
ھىجرىڭ ئوتى باغرىمنى ئەيلىدى بىريان،
يولۇڭدا ساڭا بولاي مۇشىپىق، مېھرىبان،
سەۋەبكارىڭ بولاي، نەۋ جەۋان يىگىتلەر.

مېنى سورىساڭ، ھەمزە مىرشەپنىڭ قىزىمەن،
جاھاندا ياخشىلارنىڭ يەككە ئۆزىمەن،
كۆرگىنىم يوق بۇ دەمگىچە ئەركەك يۈزىمەن،
ساڭا ئۆزۈم قۇربان قىلاي، يىگىتلەر.

قاراكۆز دەر: جاۋاب بەرگىل سۆزۈمگە،
نەزەر قىلىپ قاراپ تۇرغىل كۆزۈمگە،
ھېچكىمسەنى تەڭ قىلمادىم ئۆزۈمگە،
بىر جاۋاب ئېيتىڭلار، خۇش زەبان يىگىتلەر.

بەگلەرقارا كۆزدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ: «ئەي قاراكۆز، بىزنىڭ كۆڭلىمىز بەك پەرىشان، بىزگە يىپ ئېگىرىدىغان چاقنىڭ بىر قانىتىنى، بىر پارچە يېلىم بىلەن ئەكېلىپ بەرسىڭىز، بىر دۇتار راسلاپ، سىزنىڭ شەنىڭىزگە بىر سۆز ئېيتساق» دېدى. شۇ چاغدا قاراكۆز ئايىم دەرھال ئۆيىگە يۈگۈرۈپ بېرىپ، بىر چاقنى سۈندۈرۈپ، كەكە بىلەن ئەكېلىپ زىندانغا تاشلاپ بەردى. بوۋاي قەمبەر دۇتارنى راسلاپ، ئەھمەد بەگكە بەردى. يۈسۈپ بەگ زىنداندىن قاراكۆزگە قاراپ، يۈرەك ـ باغرىنى داغلاپ، قارا كۆزنىڭ شەنىگە دەردلىك سۆز بىلەن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

زىندان ئىچرە باغرىم يارادۇر،
مەن سېنى سۆيدۈم، قاراكۆز.
بىلمەيمەن، بەختىم قارادۇر،
مەن سېنى سۆيدۈم، قاراكۆز.

سەن قىزىلباشلار گۈزەلى،
كەلگىل، سۆھبەت تۈزەلى،
بىزگە قىسمەت ئەزەلى،
مەن سېنى سۆيدۈم، قاراكۆز.

قاراكۆزۈڭ ھەم سۈزۈلۈر،
كەتسەڭ مەجلىس بۇزۇلۇر،
ھىجرىڭدە جانىم ئۆزۈلۈر،
مەن سېنى سۆيدۈم، قاراكۆز.

قايسى ئەلنىڭ شاھىسەن،
كۆكنىڭ يورۇق ماھىسەن،
خەستە كۆڭلۈم ئارامگاھىسەن،
مەن سېنى سۆيدۈم، قارا كۆز.

كىيگەن تونۇڭ زەرباپدۇر،
ئىشىكىڭدا باغرىم كاۋاپتۇر،
بىزنى سورىغان ساۋابتۇر،
مەن سېنى سۆيدۈم، قاراكۆز.

ياتارمەن زىندان ئىچىدە،
ئازاب چېكىپ كېچىدە،
ئويلاپ سېنى تاڭغىچە،
سېنى سۆيدۈم، قاراكۆز.

چاق قانىتى بولدى سازىم،
يېتەرمۇ ساڭا ئاۋازىم؟
سەنسەن مېنىڭ سەرۋى نازىم،
سېنى سۆيدۈم، قارا كۆز.

ئاشىق بولدۇم ئۆزۈڭگە،
قاشلىرىڭغا، كۆزۈڭگە،
تەشنادۇرمەن سۆزۈڭگە،
سېنى سۆيدۈم، قاراكۆز.

يۈسۈپ بەگ دەر: يوقلا مېنى،
خاتىرىڭدە ساقلا مېنى،
ئۇنتۇمىغىن ئەسلا مېنى،
سېنى سۆيدۈم، قاراكۆز.

قارا كۆز ئايىم بۇ سۆزنى ئىشىتىپ خۇشۋاخ بولۇپ ئۆيگە قايتتى.

ئۇلار قاراكۆزنىڭ جامالىنى كۆرگەندىن كېيىن، بوۋاي قەمبەر: ماڭا ئاشىقتۇر، دېدى؛ يۈسۈپ بەگ: ماڭا ئاشىق، دېدى؛ ئەھمەد بەگمۇ: ماڭا ئاشىق، دېدى. قىسقىسى، زىنداندا خېلى تالاشلار بولدى. شۇ چاغدا يۈسۈپ بەگ:

ـــ ئەي بوۋا، ئۇنداق بولسا، بىز ئەھمەد بەگ بىلەن زىندانىنىڭ بۇلۇڭىدا ياتايلى، قاراكۆز كەلگەندە سىز كۆرۈنۈش قىلىڭ، شۇ چاغدا مەلۇم بولىدۇ، ـــ دېدى.

بوۋاي قەمبەر «خوپ» دەپ ماقۇل بولدى. ئەتىسى قاراكۆز بىر توقاچ نان ۋە بىر خۇمرا قېتىق ئەكېلىپ

زىندانغا سالدى. بوۋاي قەمبەر ئورنىدىن تۇرۇپ قارا كۆزگە تەزىم قىلدى، ئاندىن ئولتۇرۇپ نان بىلەن قېتىقنى راسا يېگىلى تۇردى. قاراكۆز زىندانغا سىنچىلاپ قارىسا، يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر يوق. قاراكۆز ئايىم خاپا بولۇپ، بوۋاي قەمبەرگە قاراپ، يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنى سوراپ كۆيدۇرگۈچى دەرد بىلەن خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بەندە بولغان ئەي ئاق ساقال چال بوۋا،
يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد بەگنى نەيلەدىڭ؟
نان يۇزىنى ھېچ كۆرمىگەن بىناۋا،
يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد بەگنى نەيلەدىڭ؟

ئادەم يۈتقان ئەجدىھادىن بەتتەرسەن،
قېتىق بىلەن نانىنى ئادا ئېتەرسەن،
نانلارنى يەپ، خورمانى ھەم يۈتارسەن،
يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد بەگنى نەيلەدىڭ؟

قېتىقنى ئىچەرسەن ساقالىڭغا قاتىپ،
زىنداندا ياتارسەن رەڭگىڭ سارغايىپ،
ئىلاھىم ئۆلگەيسەن زىنداندا قالىپ،
يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد بەگنى نەيلەدىڭ؟

ئادەم يۈتماي تويماس سېنىڭ كۆزلىرىڭ،
ئەي نائىنساپ، قارا بولسۇن يۈزلىرىڭ،
جاۋاب بەرگىن، مەن ئىشتەي سۆزلىرىڭ،
يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد خانىنى نەيلەدىڭ؟

بوۋا، ئەمدى بىلىپ قىلغىن ئىشىڭنى،
ئۆتكۈزۈپسەن، بوۋا سەكسەن يېشىڭنى،
جاۋاب بەرگىن، كۆتۈر ئەمدى بېشىڭنى،
يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد خاننى نەيلەدىڭ؟

قاراكۆز دەر: بۇدۇر ساڭا سۇئالىم،
جاۋاب بەرمەي ئىلاجىڭ يوق،ئەي زالىم،
سېنى كۆرۈپ، قالمىدىلەر ماجالىم،
يۈسۈپ بىلەن ئەھمەد خاننى نەيلەدىڭ؟

بۇۋاي قەمبەر قېتىق بىلەن ناننى يەپ بولۇپ، قاراكۆزگە بېقىپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

نەزم

جانىمنى ئالدىلەر شېرىن سۆزلىرىڭ،
بوۋاڭنىڭ هالىنى سورىغىن، قاراكۆز.
قانىمنى تۆكتىلەر جاللات كۆزلىرىڭ،
رەھىم ئەيلەپ هالىمنى سورىغىن، قاراكۆز.

قولۇمنى ئۆتكۈزسەم ئوڭ ۋە سولۇڭدىن،
قۇچاقلىسام ئەۋرىشىم نازۇك بېلىڭدىن،
چىشلىسەم لېۋىڭنى، شوراپ تىلىڭدىن،
سەن هەم مېنى قوبۇل قىلغىن، قاراكۆز.

مەن بولۇپمەن گۇل يۈزۈڭگە مۇشتاقى،
يولۇڭدا قالمىسۇن دەۋرانلار باقىي،
كۆكسۈڭگە يارىشۇر ساقلىلىم ئاقى،
يالغان دېمەي راستىنى سۆزلە، قاراكۆز.

قەمبەر ئېيتۇر: هۆسنۇڭ باغى گۇلزاردۇر،
بىر يىل بولدى مېنىڭ هالىم ئۆزگىدۇر،
يۈسۈپ ـ ئەھمەد ساڭا ئاشىق ئەمەستۇر،
بۇ سۆزۈمگە ئىشەن، جانىم قاراكۆز.

قارا كۆز بۇ سۆزلەرنى ئىشىتكەندىن كېيىن، يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنى ياد ئېتىپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئېچىلغاندا گۇلۇم سولسا،
سېنى دەيمەن يۈسۈپ خانىم.
مەيلى رەقىب ماڭا كۇلسە،
سېنى دەيمەن، يۈسۈپ خانىم.

ھەققىڭگە مەن دۇئا قىلدىم،
بۇ جانىمنى پىدا قىلدىم،
بۇ نەپسىمنى رىزا قىلدىم،
سېنى دەيمەن، يۈسۈپ خانىم.

ئۆمرۈم تۈگەپ، كۈنۈم پۈتسە،
دوست يىغلىسا، رەقىب كۇلسە،
ئەزرائىل گەر يېتىپ كەلسە،
سېنى دەيمەن، يۈسۈپ خانىم.

ئالتۇن ـ كۈمۈش ئالغۇنچە،
باشقىلارغا باققۇنچە،
تېنىمدىن جان چىققۇنچە،
سېنى دەيمەن، يۈسۈپ خانىم.

يۈرەك ـ باغرىمنى تىلغۇنچە،
كېپەن تونىنى كىيگۈنچە،
ياغاچ ئاتقا مىنگۈنچە،
سېنى دەيمەن، يۈسۈپ خانىم.

مەھشەر كۈنى بولغاندا،
يۈرەكىم دەردكە تولغاندا،
قارا كۆز دەر: تىرىلگەندە
سېنى دەيمەن، يۈسۈپ خانىم.

قارا كۆز بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ ئۆيگە يېنىپ كېتەي دېگەندە، بوۋاي قەمبەر دەرھال يۈسۈپ ـ

ئەھمەدلەرنىڭ قېشىغا كېلىپ:

ــ ئەي بەگلەر، ئەمدى قايىل بولدۇم، قارا كۆز سىلەرگە ئاشىق ئىكەن، سىلەر كۆرۈنۈش قىلمىگلار، قاراكۆز خاپا بولۇپ قايتمىسۇن، ــ دېدى.

يۈسۈپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگلەر كۈلۈشۈپ، ياتقان ئورنىدىن تۇرۇپ كۆرۈنۈش قىلدىلەر. قاراكۆز ئايىم يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنى كۆرۈپ، كۆڭلى گۈلدەك ئېچىلدى. يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر ئېيتتىلەركى:

ــ ئەي قاراكۆز، بىزنىڭ كۆزىمىز ئۇيقۇغا كەتكەنىكەن، نان بىلەن قېتىقنى بوۋاي يەپ قويۇپتۇ، بىزگە بېرىدىغان بىرەر نەرسىڭىز يوقمۇ؟

قاراكۆز بۇ سۆزنى ئاڭلاپ دەرھال ئۆيگە بېرىپ توققۇز ناننى پېتىر قىلىپ يېقىپ، بىر خۇمرا قېتىق كەلتۇرۇپ زىندانغا سالدى.

بۇلار خۇشال بولدىلەر. قاراكۆز ئايىم ئۆيگە يېنىپ كەتتى.

پەسلى داستان ئىشتىمەك كېرەككى، ئۆرگەنچ، خارەزم شەھەرلىرىگە سودىگەرلەر يالغان سۆزلەرنى ئەكەلدى: « يۈسۈپ بەگنى دارغا ئېسىپتۇ، ئەھمەد بەگنى مۇنارىدىن تاشلاپتۇ...» دېگەن گەپلەر تارقالدى. بۇ چاغدا ئۆرگەنچ، خارەزمنىڭ چوڭلىرى مەسلىھەت قىلىشىپ، « ئۆلۈك ئارسلاندىن تىرىك چاشقان ياخشىدۇر » دەپ يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگلەرنىڭ ئۆرگەنچ، خارەزمدىكى « ھازار سىيىت » دېگەن يۇرتلىرىنى تارتىۋېلىپ، لەئلىخان ئايىم، قالدىرغاچ ئايىم، گۈلئەسەل ئايىم ۋە خەدىچە ئايىمنى شەھەردىن قوغلاپ چىقاردى. ئېرئەلىخاننىڭ سۆزىگە ھېچكىم ئۇنىمىدى. بۇلار ھوشۇر بەگ سەردار باشلىق شەھەردىن چەقىپ، يۈسۈپ، ئەھمەدلەرنىڭ خىزمەتىدىكى ئۆز قولى بىلەن سالغان چارباغ، ئىمارەتلىرىگە چۈشۈپ بەرقارار بولدى.

لەئلىخان ئايىم يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنى ياد قىلىپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئەمدى يوق دەپ كىمگە يىغلاي،
يۈسۈپ قېنى، ئەھمەد قېنى؟
يۈرەكىمنى ئوتقا داغلاي،
يۈسۈپ قېنى، ئەھمەد قېنى؟

غۇبار تۇتتى ئىككى كۆزۈم،
ھېچ كىشىگە ئۆتمەس سۆزۈم،
قېنى مېنىڭ ئىككى قوزۇم؟
يۈسۈپ قېنى، ئەھمەد قېنى؟

باشتىن ئۇچتى دۆلەت قۇشى،
جانىمغە يەتتى كار ـ ئىشى،
ئۆلدى دەيدۇ تولا كىشى،
يۈسۈپ قېنى، ئەھمەد قېنى؟

يۈرەكتە قالدى داغلار،
خازان بولدى چارباغلار،
ئۆتتى بىزدىن باھار چاغلار،
يۈسۈپ قېنى، ئەھمەد قېنى؟

يۈسۈپ بەگنى ئاسقانمىش دارە،
ئەھمەد بەگنى تاشلاپ مۇنارە،
يوقتۇر بىزگە ئەمدى چارە،
يۈسۈپ قېنى، ئەھمەد قېنى؟

لەئلىخان دەر: بولدۇم نالان،
پەلەك قىلدى مېنى گىريان،
ھېچ بىلمەدىم ياخشى ـ ياماڭ،
يۈسۈپ قېنى، ئەھمەد قېنى؟

گۈلئەسەل ئايىم لەئلىخان ئايىمدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ بىتاقەت بولۇپ، ئۆزىنى توختىتالالماي، دەرد بىلەن خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

نەيلەيسن ئۇپتادەمەن ئول ياردىن ئايرىلمىشىم،
ھەم گۈلۈم، ھەم بۇلبۇلۇم، گۈلزاردىن ئايرىلمىشىم،
ھۆسنى زىبا، كۆزلىرى خۇماردىن ئايرىلمىشىم،
ھالىمە رەھىم ئەتكۈچى غەمخاردىن ئايرىلمىشىم،
ھەۋزىكەۋسەر ساقىئى مۇختاردىن ئايرىلمىشىم.

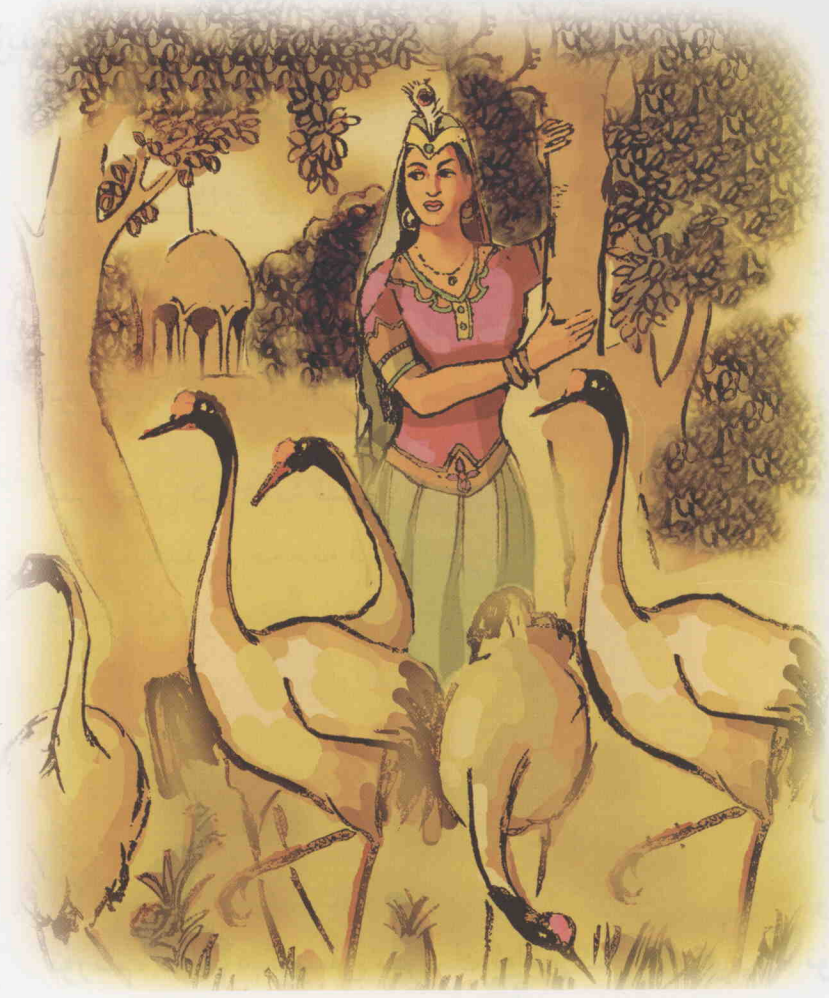
دوستلىرىم، ئەمدى نېتەي، ئۆمرىم ئادا بولدى بۇگۈن،
ھەسرىتىدە بۇ جېنىم تەندىن جۇدا بولدى بۇگۈن،
زۇلۇم ئەيلەپ كاج پەلەك، بەختىم قارا بولدى بۇگۈن،
دەرد ـ ئەلەمگە خەستە كۆڭلۈم ئاشنا بولدى بۇگۈن،
گۈللىرىمنىڭ تازاسى گۈلزاردىن ئايرىلمىشىم.

ئايرىلىپ قالدىم تۆرەمدىن مەن غېرىبقا ماجىرا،
تىغى زۇلمى سالدى كۆكسۈمگە مېنىڭ سانسىز يارا،
خەلقئارا مەن بولمىشىم كۆپ خارۇ زارۇ مۇپتىلا،
يەتتە يىل بەندە بولۇپ ئول بەگلىرىم زىندان ئارا،
بۇ ئۆلۈمنىڭ جەبرىدىن دىلداردىن ئايرىلمىشىم.

بۇ جاھان ئايۇانىدا ساھىبقىران سۇلتانلارىم،
تۈگىمەس ھىجرانغا سالدى مېھرىبان سۇلتانلارىم،
خانىمانىم ھەم كېتىپ، بولدى تالان سۇلتانلارىم،
بىزگە بولدى ئۇشبۇ كۈن ئاخىرزامان، سۇلتانلارىم،
ئول خېرىدارىم كېتىپ، بازاردىن ئايرىلمىشىم.

گۈلئەسلەدەك ھېچ كىشكىم خانىۋەيران بولمىسۇن،
ھەمدەمدىن ئايرىلىبان دىيدە گىريان بولمىسۇن[36]،
دائىما شامۇ سەھەر باغرى تولا قان بولمىسۇن،
ھەرنە ئىنسانلار بېرىپ بەندە زىندان بولمىسۇن،
نە قىلاي، بەختىم قارا، ئول بەگلىرىمدىن ئايرىلمىشىم.

شۇنداق قىلىپ ئاردىن بىرنەچچە كۈن ئۆتتى. بىر كۈنى گۈلئەسەل ئايىم چارباغدا يالغۇز قېلىپ ئەتراپقا كۆز سالغانىدى، قارىسا يۇسۇپ بەگنىڭ تىككەن كۆچەت ـ دەرەخلىرى ئېگىز ئۆسۈپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ: «ئادەمنىڭ ئۆمرى دەرەخچە بولماس ئىكەن» دەپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ زار ـ زار يىغلاپ كەتتى. بۇ باغدا يۇسۇپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر ـ نىڭ چۈجىلىك ۋاقتىدىن بېقىپ چوڭ قىلغان بەش تۇرنىسى بار ئىدى. تۇرنىلار گۈلئەسەل ئايىمنىڭ يىغىسىغا تاقەت قىلىپ تۇرالماي، ئالدىغا كېلىپ بېشىدىن ئايلىنىپ تۇردى. گۈلئەسەل ئايىم تۇرنىلارغا بېقىپ: «ئەي جانىۋارلار، سىزلەر يۇسۇپ بەگنىڭ قەدىردان تۇرنىلىرى ئىدىڭىزلەر، سىزلەرنىڭ قانىتىڭىزلار بار، شەھىرى مىسىرغا بېرىپ، بەگلەرنىڭ بار ـ يوقلۇقىدىن خەۋەر ئېلىپ كەلسەڭلار نە بولغاي» دېدى. تۇرنا گۈلئەسەل ئايىمنىڭ قۇچقىغا كېلىپ ئولتۇردى. گۈلئەسەل ئايىم بىر پارچە نامە تەييار قىلىپ، بۇ تۇرنىنىڭ قانىتىغا باغلاپ قويۇپ بەردى. تۇرنىلار ئۇچۇپ مىسىر تەرەپكە

كەتتى. گۈلئەسەل ئايىم ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

قادىر ئاللا، دەرگاھىڭغا سېغىندىم،
خەستەلەرگە، ئاجىزلارغا پاناھ بەر.
تۇرنىلارنى بۇگۈن ساڭا تاپشۇردۇم،
بەندە بولغان بەگلىرىمگە پاناھ بەر.

مەن قالىپمەن ھەيران‌لىقىڭ جەبرىگە،
تاقىتىم يوق ئول يارىمنىڭ ھىجرىگە،
جانىۋارلار بارسا مىسىر شەھرىگە،
قادىر ئىگەم، تۇرنىلارغا پاناھ بەر.

تۇشتى ماڭا بۇگۈن يۇزمىڭ مالامەت،
گويا بولدى ماڭا ئەرسات قىيامەت[37]،
بەگلىرىمگە ئۆزۈڭ قىلغىن كارامەت،
بىچارەمەن، ئاجىزلارغا پاناھ بەر.

غېرىبلارنى شاد ـ خەندان ئەيلىگىن،
مۇشكۈلۈمنى ئىگەم ئاسان ئەيلىگىن،
مەدەتكارىم پەخرى جاھان ئەيلىگىن،
بارچە مىسكىن قۇللىرىڭغا پاناھ بەر.

گۈلئەسەل دەر: بولدى ئەلەم زىيادە،
زىمىستان پەسىل بولدى ماڭا ئىرادە،
ئۆلدىلەر دەپ مۇندا كەلدى ئاۋازە،
بەندە بولغان بەگلىرىمگە پاناھ بەر.

ئەلقىسسە، تۇرنىلار شەھرى خۇەدىن ئۇچۇپ، نەچچە ئېگىز تاغلاردىن ئېشىپ، يەتتە ئايلىق يولنى يەتتە كۈندە بېسىپ مىسىر شەھرىگە يەتتى ـ دە، زىندانمۇ زىندان ئۇچۇپ ئاخىر پېشىن ۋاقتىدا يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەر ياتقان زىندانىنى تېپىپ شۇ يەرگە قوندىلەر. بۇ چاغدا يۇسۇپ ـ ئەھمەد ئاسمانغا قارىغانىدى، كۆزلىرى بۇ تۇرنىلارغا چۈشتى. «مېنىڭ چار بېغىمدىكى تۇرنىلار ئوخشايدۇ» دەپ، لەئلىخان ئايىم، گۈلئەسەل ئايىم، قالدىرغاچ ئايىم ۋە ھوشۇر بەگ سەردارىنى، قىرىق يىگىتنى ياد قىلىپ، كۆيدۇرگۈچ دەرد بىلەن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئېيتاي ساڭا بۇگۈن ئەرزى ـ ھالىمنى،
تۇرنام، سالام دېگەيسەن بىزنىڭ ئەللەرگە.
دائىم يىغلاپ ئۆتكۈزىمەن ماھۇ سالىمنى[38]،
تۇرنام، سالام دېگەيسەن بىزنىڭ ئەللەرگە.

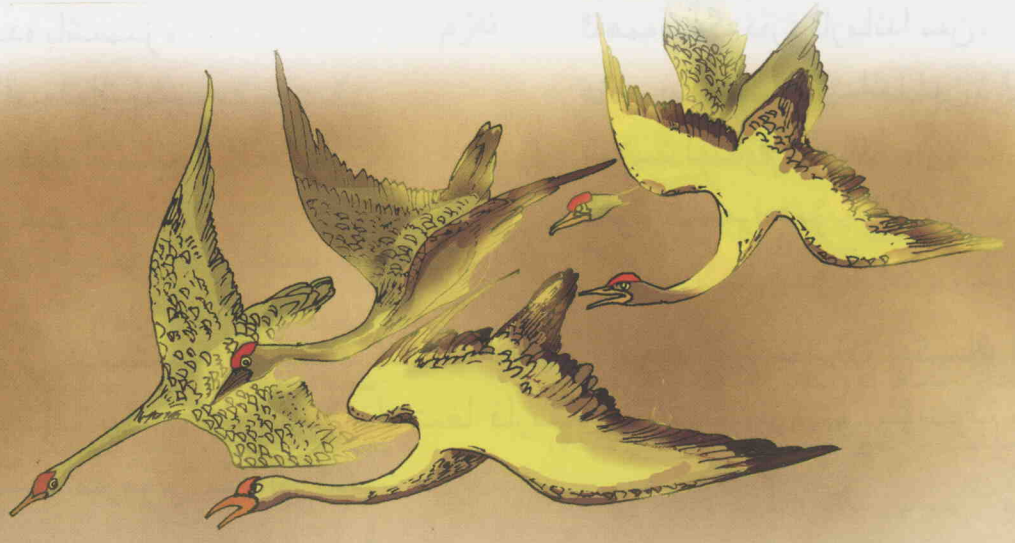
بىر چۈش كۆردۈم: ئېتىم بۇرنى قانىدى،
يىراقلىقىدىن خەستە قانىم ئۆرتەندى،
ئات ئىكەندۇر مەرد يىگىتنىڭ قانىتى،
تۇرنام، سالام دېگەيسەن بىزنىڭ ئەللەرگە.

بۇ زىنداندا جەبىر ـ جاپا چېكەرمەن،
كۆزلىرىمدىن قانلىق ياشلار تۆكەرمەن،
پالاكەتنىڭ لەشكىرىگە نۆكەرمەن،
تۇرنام، سالام دېگەيسەن بىزنىڭ ئەللەرگە.

خارەزمدۇر مېنىڭ يۇرتۇم ـ ماكانىم،
ئاندا قالدى ئويناپ ئۆسكەن يارانىم،
ئېمىلدىشىم، قېرىندىشىم، تۇغقانىم،
تۇرنام، سالام دېگەيسەن بىزنىڭ ئەللەرگە.

ھېچ كەتمەستىن بۇ زىنداننى ئايلاندىڭ،
بۇلۇت كەبى باشىم ئۈزرە چۆرگەلدىڭ،
خارەزمدىن بۇ شەھەرگە يۇزلەندىڭ،
تۇرنام، سالام دېگەيسەن بىزنىڭ ئەللەرگە.

يەتتە ئايلىق يولدىن ئۇچۇپ كېلۇرسەن،
بۇگۈن مەندىن ئۇشبۇ سۆزنى ئاڭلارسەن،
يۇسۇپ بەگنىڭ پەيامىنى ئاڭلارسەن،
تۇرنام، سالام دېگەيسەن بىزنىڭ ئەللەرگە.

تۇرنىلار يۇسۇپ بەگدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ زىنداننىڭ لېۋىگە قوندى. يۇسۇپ بەگ ئەھمەد بەككە قاراپ:
ــ ئەي ئىنىم، بۇ تۇرنىلار بىزنىڭ چارباغدىكى تۇرنىلارغا ئوخشايدىكەن، سىزمۇ ئۇلارغا بىر سۆز ئېيتىڭ، ــ دېدى. ئەھمەد بەگ « خوپ » دەپ، تۇرنىلارغا قاراپ خۇن ـ جىگەرلىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

يۇسۇپ بەگنىڭ تۇرنالىرى،
خەۋەر ئالغىن غېرىبلاردىن.
جانىۋارلار كەلگىن بېرى،
خەۋەر ئالغىن غېرىبلاردىن.

ھاكىم ئىدىم ھازار رەستە،
مۇندا بولدۇم مەن قەپەستە،
چاھ ئىچىدە كۆڭلۇم خەستە،
خەۋەر ئالغىن غېرىبلاردىن.

يىراق بولدۇم باغدىن، گۈلدىن،
ئايرىلدىلەر گۈل بۇلبۇلدىن،
مەن ئايرىلدىم ئۆز يۇرتۇمدىن،
خەۋەر ئالغىن غېرىبلاردىن.

قايغۇ ـ ئەلەمدە باشمىز،
سىزلەر بولۇڭ يولداشمىز،
بۇگۈن بولۇڭ قولداشمىز،
خەۋەر ئالغىن غېرىبلاردىن.

ئەھمەد بەگ دەر: ئارماندا مەن،
ھەسرەت ئىچرە زىندادا مەن،
غېرىب بولدۇم جاھاندا مەن،
خەۋەر ئالغىن غېرىبلاردىن.

تۇرنىلار بۇ سۆزنى ئىشىتىپ زىنداننىڭ ئىچىگە چۈشتى. چوڭ تۇرنا يۈسۈپ بەگنىڭ قۇچىقىغا چىقىپ ئولتۇردى. يۈسۈپ بەگ بۇ تۇرنىنىڭ قانىتىغا قارىسا، بىر خەت تۇرۇپتۇ. يۈسۈپ بەگ دەرھال يېشىپ ئوقۇدى. خەتنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى:

نەزم

يۈسۈپ بەگنىڭ تۇرنالىرى،
مىسىر شەھرىگە بېرىپ كەلگىن.
ھىممەت قىلىپ، تاغدىن ئېشىپ،
بەگ ـ تۆرەمنى كۆرۈپ كەلگىن.

پەلەك مېنى جۇدا قىلسا،
خازان بولۇپ گۈلۈم سولسا،
يۈسۈپ بېگىم ئۆلگەن بولسا،
قارا كىيىپ يىغلاپ كەلگىن.

قاناتىڭنى تۇگمەي ئاچقىن،
چۆللەردە سوقمىسۇن لاچىن.
بېرىپ كۆرگىن مېنىڭ ئۇچۇن،
بار ـ يوقىنى ئاڭلاپ كەلگىن.

مەن قالدىممەن ئېسىم كېتىپ،
كېچە ـ كۈندۈز قانلار يۇتۇپ،
ئىخلاس بىلەن پەرۋاز ئېتىپ،
باشىدىن ئايلىنىپ كەلگىن.

جاھاننىڭ مەن ئىدىم گۈلى،
ئۇچتى باغىمنىڭ بۇلبۇلى،
ھايات بولسا بەگلەر جېنى،
قانات قېقىپ، ئوينىاپ كەلگىن.

ئاڭلا گۈلئەسەلنىڭ زارىنى،
كۆرۈپ يۈزى غۇبارىنى،
تاۋاپ قىلىپ مازارىنى،
تۇپراقىدىن ئېلىپ كەلگىن.

يۈسۈپ بەگ گۈلئەسەل ئايىمنىڭ ئەۋەتكەن خېتىنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن، مۇنداق دېدى:

ــ ئىسىت، بىزلەردىن ئايرىلىپ بىچارىلەرنىڭ دۆلىتى قولىدىن كېتىپ قالغان ئوخشايدۇ، بىزلەر ھاياتلىقىمىزنىڭ بىر نىشانىسىنى ئەۋەتسەك بولۇر.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىنىڭ ھايات ئىكەنلىكلىرىنى ئىزھار قىلىپ بىر نامە پۈتۈپ، تۇرنىلارنىڭ قانىتىغا مەھكەم باغلاپ قويۇپ بەردى. تۇرنىلار بەگلەرنىڭ دۇئاسىنى ئېلىپ زىندادىن چىقتى ـ دە، يولغا راۋان بولۇپ، ئون ئۇچ كېچە ـ كۈندۈز يۇرگەندىن كېيىن ئۆرگەنچ شەھرىگە يېتىپ كەلدى.

ئەلقىسسە، گۈلئەسەل ئايىم تۇرنىلارنى بۇگۈن كېلەر، ئەتە كېلەر، دەپ يولغا قاراپ تۇرار ئىدى، پېشىن ۋاقتىدا تۇرنىلار مىسىر تەرەپتىن قانات قېقىپ كېلىپ، چارباغقا چۈشتى. گۈلئەسەل ئايىم خۇشنۇد بولۇپ تۇرار ئىدى، چوڭ تۇرنا ئۇنىڭ قۇچىقىغا چىقىپ ئولتۇردى، قارىسا تۇرنىنىڭ قانىتىدا بىر خەت تۇرۇپتۇ. خەتنى ئېلىپ كۆردى، مەزمۇنى مۇنداق ئىكەن:

نەزم

بۇندىن بارار بولساڭ ئۆرگەنچ شەھىرىگە ،
تۇرنىلار، سالام دەڭلار ئېرئەلىخانگە.
ئامان بارساڭ بىزنىڭ گۈزەل قەسرىگە،
تۇرنىلار، سالام دەڭلار غېرىب ئانامغا.

ئېر ئەلىخان ئاتام ئۆرگەنچ شەھىرىدە،
شىكار قىلىپ ئويىنار ئىدى ئايدىڭ كۆلىدە،
ياد قىلسۇن بىزنى جانۇ دىلىدە،
سالام دەڭلار، زىنھار بىزنىڭ ئەللەرگە.

مەن نەيلەيىن قىرىق يىگىتىم بار ئىدى،
جەڭگە كىرسە ياۋلار قورقۇپ تىترەر ئىدى،
يىگىتلەرگە ھوشۇر بەگ سەردار ئىدى،
سالام دەڭلار، ھوشۇر بېگىم تاغامغا.

بىر سىڭلىم بار ئىدى خۇش شەھىرىدە،
سەيلە قىلار ھەر باھار ـ ياز پەسلىدە،
بىز كۆيەرمىز قان ـ قېرىنداش ۋەسلىدە،
سالام دەڭلار، ئاشۇ مىسكىن سىڭلىمغا.

گۈلئەسەلخان يارىم ساچىن تاراسۇن،
بارغانلاردىن بىزنى پات ـ پات سوراسۇن،
بىز بارۇرمىز، ئۇدا ئۇچ يىل قاراسۇن،
سالام دەڭلار، مېنىڭ غېرىب يارىمغا.

يۇسۇپ بەگ دەر: بەندە بولدۇم زىنداندا، ئامان بولسۇن ئۇلار ئاندا، بىز مۇندا،
بۇ دۇشمەنلەر زۇلمىدىن قالدىم ھەيراندا، سالام دەڭلار، زىنھار بىزنىڭ ئەللەرگە.

گۇلئەسەل ئايىم خەتنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن ھوشىدىن كېتىپ، بىرھازادىن كېيىن يەنە ھوشىغا كەلدى. قارىسا، تۇرنىنىڭ يەنە بىر قانىتىدا بىر خەت تۇرۇپتۇ. بۇ خەتنى ئوقۇپ كۆرسە، مەزمۇنى مۇنداق ئىكەن:

نەزم

ئەرزىم ئىشتىكىن، ئەي تۇرنىلار شاھى، ئىسپاھاننىڭ ئادالەتلىك سۇلتانى،
ئەمىر ئەھلى ئەزىز تاغام بوز ئوغلان كەلسۇن، باشىمىزدىن دەپئى قىلسۇن بالانى،
رەپىقەمنىڭ كۆڭۈل شادى، قىبلىگاھى، ھايال بولماي يېتىپ كەلسۇن زامانى،
ئەمىر ئەھلى ئەزىز تاغام بوز ئوغلان كەلسۇن. ئەمىر ئەھلى ئەزىز تاغام بوز ئوغلان كەلسۇن.

كۆزلەپ چىققىن ئۇچۇپ كېتەر يېرىڭنى، ۋاھ دەرىغا! تاغام پەندىن ئالمادۇق،
يات رەقىبلەر بىلەلمىسۇن سىرىڭنى، كۆكچى بەدرەك يامانلىغىن بىلمەدۇق،
بېرىپ ئېيتقىن مېنىڭ ئۇشبۇ دەردىمنى، مېھرىبانىم شۇل ئانادىن ئايرىلدۇق،
ئەمىر ئەھلى ئەزىز تاغام بوز ئوغلان كەلسۇن. ئەمىر ئەھلى ئەزىز تاغام بوز ئوغلان كەلسۇن.

خەۋەر بەرگىن مېنىڭ مۇنداق ھالىمدىن، يۇسۇپ بەگ دەر: قالدىم داغۇ ئارماندا،
بەندە بولۇپ ھېچ ئىش كەلمەس قولۇمدىن، قىلىچلىشىپ قان تۆكمىدىم مەيداندا،
خالاس قىلسۇن بىزنى ئۇشبۇ زۇلۇمدىن، مەنمەنلىكتىن قارار تاپتىم زىنداندا،
ئەمىر ئەھلى ئەزىز تاغام بوز ئوغلان كەلسۇن. ئەمىر ئەھلى ئەزىز تاغام بوز ئوغلان كەلسۇن.

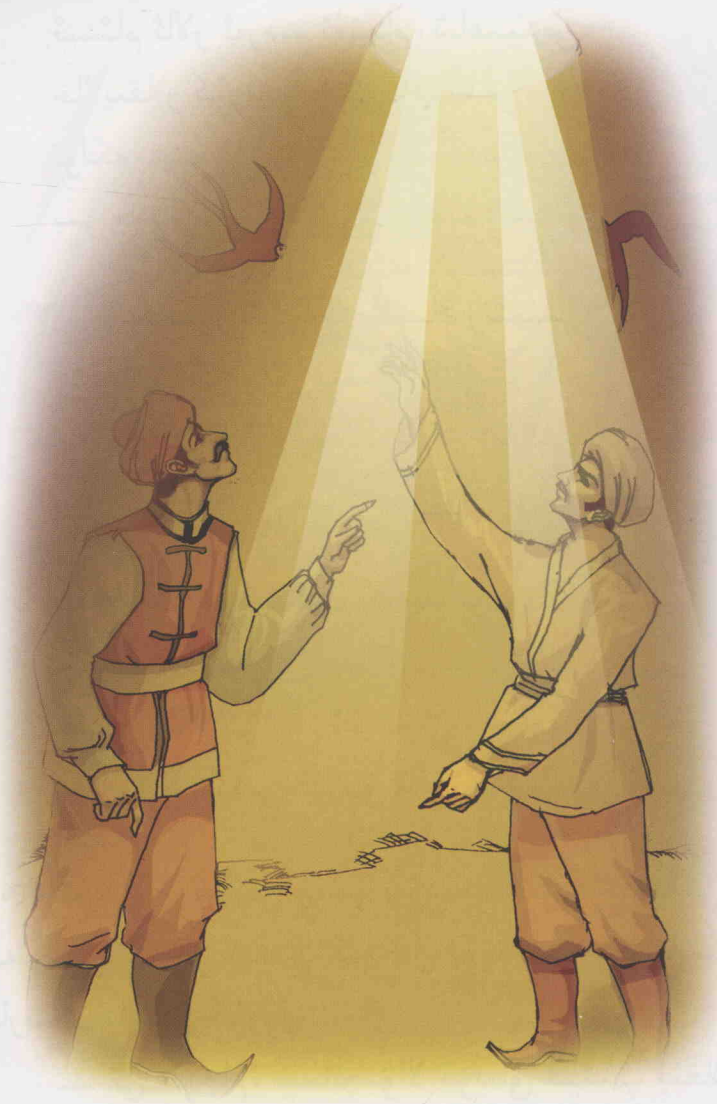
گۇلئەسەل ئايىم ھەرنە بولسا تىرىكلىكىنىڭ نىشانى، دەپ ئول نامەنى ئېلىپ لەئلىخان ئايىمنىڭ قېشىغا كەلدى، لەئلىخان ئايىم بۇ نامەنى ئېچىپ كۆرۈپ، ئامانلىق نىشانىسىدىن خۇشۋاخ بولدى. ھوشۇر بەگ سەردار باشلىق چوڭلار بىلەن مەسلىھەت قىلىپ، نامەنى بوز ئوغلانخانغا ئەۋەتىپ بەردىلەر. بوز ئوغلانخان بۇ نامەنى كۆرۈپ:

« مىسىر بىلەن ئىسپاھاننىڭ ئارىسى يەتتە ئايلىق يول تۇرسا، ئۇنىڭ ئارىلىقىدا ئاسمان ـ پەلەك يەتتە تاغ تۇرسا، بۇ جانىۋارلارنىڭ بېرىپ كەلمىكى ئەجەب ئىش » دەپ كۆپ ئويلاندى ـ دە، بەگلەرنىڭ ئامانلىقىغا دەرگۇمان بولۇپ نامەگە جاۋاب قىلمىدى. لەئلىخان ئايىم، ھوشۇر بەگ سەردار ھېچ ئامال قىلالماي زار ـ زار يىغلاپ يۇردىلەر.

ئەلقىسسە، ئەمدى سۆز ئىشتىمەك كېرەككى، ئارىدىن بىر يىل ئۆتتى، يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەرگە ئەل ـ يۇرت تەرەپتىن بىرەر خەۋەر بولمىدى. بۇلار زىندان ئاستىدىن ئاسمانغا قاراپ پەرىشان ياتار ئىدىلەر. بۇ زىنداننىڭ ئىچىدە بىر جۇپ قارلىغاچ ئۇۋا تۇتقانىدى. بالىلىرى چوڭ بولۇپ، ئۇچۇرما بولاي دېگەنىدى. ئاندا يۇسۇپ بەگ بوز ئوغلانخان تاغىسىنى، ھوشۇر بەگ سەردارىنى ۋە قىرىق يىگىتىنى سېغىنىپ، قارلىغاچلارغا قاراپ زار ـ زار يىغلاپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بۇ مەنزىلدە ماكان تۇتقان قارلىغاچ، بەندەدۇرمىز، بىزدە يوقتۇر ھېچ ئىلاج،
خەۋەر بەرگىن، بوز ئوغلانخان تاغام كەلسۇن. ئىسپاھاندىن بوز ئوغلانخان تاغام كەلسۇن.

يىگىتلىرى باردۇر تللا قالقانلىق،
ئاتلىرىنى سورىساڭ تاغى بىلخانلىق،
لەشكىرىنىڭ سانى يوق، نامۇ نىشانلىق،
ئىسپاھاندىن بوز ئوغلانخان تاغام كەلسۇن.

يىگىتلىرى باردۇر ئارسلان يۈرەكلىك،
جەڭگە كىرسە بارى بىر دەك كېرەكلىك،
قىلىچلىرى دۈشمەنلەرگە بىلەكلىك،
ھوشۇر بەگدەك سەردارىم شىر غىران كەلسۇن.

يۈسۈپ بەگ دەر: يەتكۈز ئۇشبۇ پەيامىم،
تەقدىر بىلەن ئىشىت مېنىڭ كەلامىم،
مەندىن سىزگە شۇلار بولسۇن سەلامىم،
ئىسپاھاندىن بوز ئوغلانخان تاغام كەلسۇن.

قارلىغاچلار بۇ سۆزنى ئىشىتىپ زىندانىدىن چىقىپ ئىسپاھانغا قاراپ پەرۋاز قىلدىلەر. بۇلار خەۋەر كۈتۈپ زىندانىدا قالدىلەر.

ئەلقىسسە، ئەمدى سۆز ئىشىتمەك كېرەككى، بىر كۈنى زىندانغا قارايدىغان بىر قىزىلباش گۈزەلشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئەي شاھىم، بۇ بەگلەر ھاۋادىكى تۇرنىلار، قارلىغاچلار بىلەن سۆزلىشىپ، ئۆز يۇرتلىرىغا خەت ـ خەۋەر ئەۋەتىپ يۇرۇشەر ئىكەن، — دەپ ئەرز قىلدى.

— كىم تۇرنا، قارلىغاچلارنىڭ يولىنى توسۇپ ئۇلارنىڭ ئۆلۈكىنى ماڭا ئەكەلسە، ئۇ كىشىگە كۆپ ئىنئام بېرۈرمەن، — دېدى گۈزەل شاھ بۇ سۆزنى ئىشىتىپ.

مەرگەنلىكتە داڭ چىقارغان مىرزا جاببار دېگەن بىر ئادەم بار ئىدى. بۇ پەرماننى ئاڭلاپ، ئىشنى ھۆددىگە ئېلىپ شەھەر سىرتىغا چىقىپ بىر چوڭ تاغنىڭ ئۈستىدە ماراپ تۇردى. قارىغۇدەك بولسا مەسىر تەرەپتىن بەش غاز ئۇچۇپ كېلىۋاتىتۇ، بۇ غازلارنى كۆرۈپ، «يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنىڭ تۇرنىلىرى ئۇشبۇ ئوخشايدۇ» دەپ ئوقيادىن بىر ئوق ئاتقانىدى، غازلار جېنىنىڭ بارىچە يۇقىرى ئۆرلەپ ئۆز يولىغا ئۇچۇۋەردىلەر. بۇ ئادەم غەزەپلىنىپ غازلارنىڭ ئارقىسىدىن ئوچ كۈن قوغلاپ يېتەلمەي نائۈمىد قايتىپ كېلىپ، ئۆزىنىڭ بېغىدا بېقىپ چوڭ قىلىۋاتقان ئىككى غازنى ئېلىپ بېرىپ گۈزەلشاھقا سوۋغا قىلماقچى بولدى. بېغىغا كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، غاز يوق، باغنىڭ سۈڭگۈچىدىن تۆلكە كىرىپ غازنى چالا يەپ چىقىپ كېتىپتۇ. بۇ كىشى غازلارنىڭ ئىچ ئاغرىقىدا خاپا بولۇپ، تۆمىقىنى ئالدىغا قويۇپ ھەسرەت بىلەن بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ يىغلىدى:

نەزم

تۇرنىلارغا قەست قىلدىم، بىلمەي ئۆزگىچە،
ئارقىسىدىن قوغلىدىم بىكار ئوچ كېچە،
بىر جۈپ غازدىن ئايرىلىپ قالدىم، نەيلەيىن.
بىر جۈپ غازدىن قۇرۇق قالدىم، نەيلەيىن.

ئىنئام ئالار ئەردىم تۇتسام، شاھمىدىن،
خالايمقلار كۆرسە يىغلار ئاھمىدىن،
تۇلكە يەپتۇ غازلىرىمنى باغمىدىن،
بىر جۇپ غازدىن قۇرۇق قالدىم، نەيلەيمىن.

غاز ئىكەندۇر بىلسەڭ باغنىڭ زىننىتى،
ھەر كىشىگە بولۇر يېقىن ئۇلپىتى،
ھەرگىز كەتمەس بۇ باشمىدىن دۆلىتى،
بىر جۇپ غازدىن قۇرۇق قالدىم، نەيلەيمىن.

مېنىڭ ئەمدى بۇ ئەلەمگە چارەم يوق،
يىغلاپ قالدىم يۇرىكىمگە تەگدى ئوق،
ماڭا بۇگۈن كۆڭۈل ئېيتار كىشى يوق،
بىر جۇپ غازدىن قۇرۇق قالدىم، نەيلەيمىن.

غازىم قېنى باغ ئىچىدە، گۈللەردە؟
ھايات بولسا يۇرەر ئىدى كۆللەردە،
شۇنچە زاغلار قاقىلدىشۇر چۆللەردە،
بىر جۇپ غازدىن قۇرۇق قالدىم، نەيلەيمىن.

گۈزەلشاھنىڭ خىزمىتىنى قىلمىدىم،
ياخشى - ياماننى پەيلىنى ھەم بىلمىدىم،
«مەن ئوڭچى» دەپ، تۇرنىلارنى تۇتمىدىم،
بىر جۇپ غازدىن قۇرۇق قالدىم، نەيلەيمىن.

مىرزا جاببار يامان بولدى بۇ ئىشلار،
ياز ئۆتسىلا كېلەر ئالتە ئاي قىشلار،
مېنى ئەمدى ياخشى يولغا كىم باشلار؟
بىر جۇپ غازدىن قۇرۇق قالدىم، نەيلەيمىن.

ئەمدى سەييادنى مۇشۇ يەردە يىغلىتىپ قويايلى. سۆز ئىشتىمەك كېرەككى، مىرزا جاببارنىڭ ئۆز-گەنچتىن ئەسىر ئېلىپ كەلگەن بۇۋىنىيازخان ئاتلىق بىر خىزمەتكارى بار ئىدى. بۇۋىنىيازخان بۇ ئەي-يارنىڭ ھالىنى كۆرۈپ:

— ئى خوجام، نېمانچىۋالا قوشاق قېتىپ يىغلايسىز، سىزگە نېمە ئەلەم يۈزلەندى؟ — دېدى.

مىرزا جاببار بولغان ئەھۋاللارنى سۆزلەپ بەردى. بۇۋىنىيازخان ئايىم يۈسۈپ - ئەھمەد بەگنىڭ نا-مىنى ئاڭلاپ يۈرىكى ئۆرتەندى. بۇ قىز ئۆرگەنچ دىيارىدا بۇ بەگلەرنى بىلەر ئىدى. بىر كۈنى پۈرسەت تېپىپ ئۇلار تۇرغان زىنداننىڭ بېشىغا كەلدى. بۇ يەردە بەگلەرنى كۆرۈپ، ئۇلارغا ئىچىنى ئاغرىتىپ زار - زار يىغلاپ ئولتۇردى.

يۈسۈپ بەگ بۇ قىزنىڭ نالە - پىغانلىرىنى ئاڭلاپ:

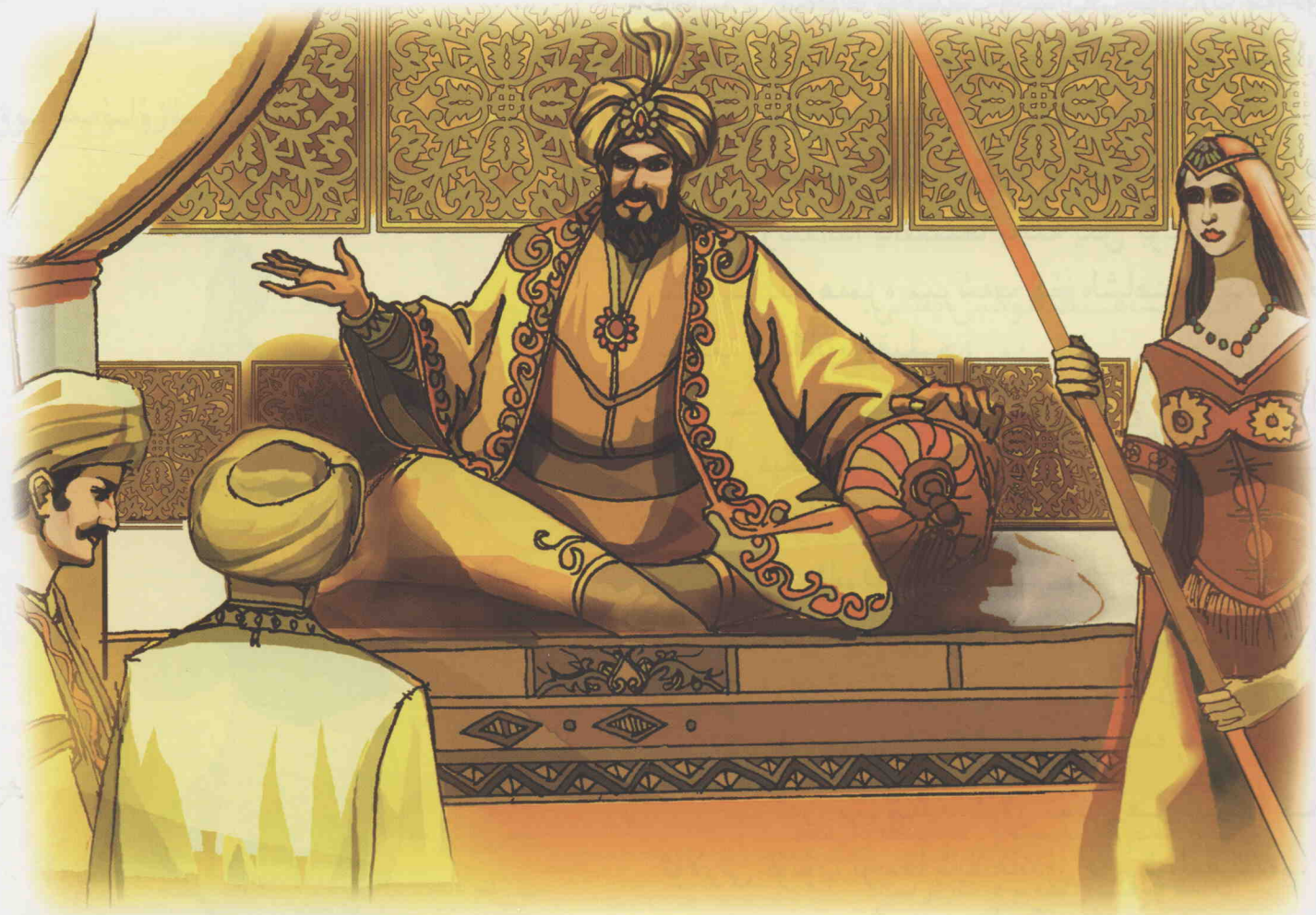
— ئەي قىز، سەن نېچۈك زاتسەن، نېمە ئۈچۈن يىغلايسەن؟ — دەپ خۇن - جىگىرىدىن مۇنداق دېدى:

نەزم

نى سەۋەبتىن يىغلىدىڭ، ئى، كۆزلىرىڭ مەستانسەن؟
ئەقلىم ئالدى كۆزلىرىڭ، ئى، چىشلىرىڭ دۇردانسەن،
يا مۇساپىر بولۇبان، ئۆز يۇرتىدىن بىگانسەن،
بۇ مېنىڭ ھالىمنى كۆرۈپ، ئۆرتىنىپ پەرۋانسەن،
ئەسلىي زاتىڭ قايسىدۇر، بىلمەم نېچۈك جانانسەن؟

نە سەۋەبتىن مۇندا چۈشتۈڭ خارەزمدىن، مۇپتىلا،
تولا يىغلاپ ئاھ ئۇرارسەن سەن غېرىبى بىناۋا،
نە ئۈچۈن پانىي جاھاندا سەن بۇگۈن ماتەم سەرا،
شۇم پەلەكنىڭ دەردىدىن ساڭا كەلدى بۇ جاپا،
ئەسلىي زاتىڭ قايسىدۇر، بىلمەم نېچۈك جانانسەن؟

سەن نېچۈك بۇ ھالغا قالدىڭ كەھرىۋادەك سارغايىپ،
ئاتا - ئاناڭ يىغلاشىپ قالغاندۇر سەندىن ئايرىلىپ،
يۈز پىراق دەردى بىلە قاپسەن بۇ يەردە مۇزتەرىپ،
قاي سەۋەبتىن مۇندا چۈشتۈڭ ئەي مۇساپىر، ئەي غېرىب،
ئەسلىي زاتىڭ قايسىدۇر، بىلمەم نېچۈك جانانسەن؟

ئەلقىسسە، بۇۋنىيازخان يۈسۈپ بەگدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، كۆزىنىڭ ياشلىرىنى سۈرتۈپ، بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتلىرىنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىپ، يۈسۈپ بەگكە قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئەرزىم ئىشىت يۈسۈپ ئاغا،
غەم - قايغۇدا دىلىم مېنىڭ.
بەندە بولۇپ قىزىلباشقا،
قالدى داغدا دىلىم مېنىڭ.

كۆيدۈم پەلەكنىڭ جەبرىدىن،
ئۆلدۈم يىراقلىق دەردىدىن،
ئەسلىم خارەزم شەھرىدىن،
باتۇر خەلق - ئېلىم مېنىڭ.

ئۆز خەلقىمدىن بولدۇم جۇدا،
بىر دۈشمەنگە بولدۇم جورا،
ھەجىر ئوتىدا كۆيدۈم تولا،
سۆزگە ئاجىز تىلىم مېنىڭ.

مەن سىلەردىن ئاڭلاي خەۋەر،
دۈگا قىلاي شامۇ سەھەر،
ئېلىپ كەتكىل چىقساڭ ئەگەر،
شۇدۇر ساڭا ئەرزىم مېنىڭ.

نىيازخان دەر: دىلىم خەستە،
تۈتى يەڭلىغ مەن قەپەستە،
ئاجىز دۈرمەن بىر شىكەستە،
ئۆرگەنچىدۇر جايىم مېنىڭ.

يۈسۈپ بەگ بۇۋنىيازخاندىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ: «بىز بۇ زىندانىدىن خالاس بولساق سىزنى ئەكەتكەيمىز» دېدى. بۇۋنىيازخان خۇش بولۇپ، دەرھال ئۆيىگە قايتىپ بار - يوقىنى سېتىپ، بۇ ئۇچەيلەنگە

كىيىم ـ كېچەك ئەكېلىپ زىندانغا تاشلاپ بەردى. شۇنداق قىلىپ، قارا كۆز بىلەن بۇۋىنىيازخان بۇلار ـ نىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇردى.

ئەلقىسسە، كۈنلەر ئۆتتى، ئايلار ئۆتتى، ئۇچەي ـ لەننىڭ زىندانىدا ياتقىنىغا يەتتە يىل بولدى. كۈنلەر ـ نىڭ بىرىدە ھەمزە مىرشەپ گۈزەلشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ شىكايەت قىلىپ:

ــ ئى پادىشاھىئالەم، يۈسۈپ ـ ئەھمەد، بۇۋاي قەمبەر دېگەنلەرنىڭ زىندانىدا ياتقىنىغا يەتتە يىل بولدى، ئۇلارنىڭ سەۋەبى بىلەن مەن پۈتۈن مال ـ مۈلكۈمدىن ئايرىلىپ، قەرزدار بولۇپ قالدىم، قەلەندەر بولغىلى ئازلا قالدىم. ئۇلارنى يا ئۆلتۈرۈڭ، يا ئازاد قىلىڭ، ــ دېدى.

گۈزەلشاھ ئېيتتىلەركى:

ــ ئەي مىرشەپ، ئۇلار تېخى ھايات ـ مۇ؟ مەن ئۇلارنى ئۆلۈپ توپىغا ئايلانغاندۇر دەپ ئويلىغانىدىم.

ھەمزە مىرشەپ دېدىلەركى:

ــ ئەي پادىشاھىئالەم، ئۇلار ئاجايىپ ماھىر سازەندىلەر ئىكەن، دائىم دۇتار چېلىپ، ئاشىقانە غەزەللەر ئوقۇيدۇ. زىنداننىڭ بېشىغا قانچە ـ قانچە ئادەملەر كېلىپ يىغلىشىپ كېتىدۇ. ئاسماندىن ھەرقانداق قۇشلار ئۆتسە، زىنداننىڭ لېۋىگە چۈشۈپ خەۋەر ئالماي كەتمەيدۇ، بۇ گۇناھكارلار سېھىرگەر ـ لەرمىكىن ياكى جادۇگەرلەرمىكىن؟ تۇرنىلار، قارلىغاچلار ئۇلارنىڭ شەھىرىگە خەۋەر بېرىپ تۇرىدۇ.

گۈزەلشاھ ھەمزە مىرشەپتىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولۇپ، تۆت يۈز ياساۋۇل بىلەن قىرىق جاللاتنى قوشۇپ:

ــ بوۋاي قەمبەرنى زىندانىدا قويۇپ، يۈسۈپ ـ ئەھمەدنى زىنداندىن چىقىرىپ ئەكېلىڭلار. ئەگەر مېنىڭ دىنىمگە كىرسە مېھرىبانلىق قىلاي، بولمىسا يۈسۈپ بەگنى مۇنارىدىن تاشلاڭلار، ئەھمەد بەگنى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈڭلار ! ــ دېدى.

ياساۋۇللار بىلەن جاللاتلار زىنداننىڭ بېشىغا كەلدى. ئۇلار تاڭ ئاتقۇچە ساقلاپ يېتىپ، كۈن

چىققاندىن كېيىن زىندانغا ئارغامچا تاشلاپ:

ــ ئەي گۇناھكارلار، بېلىڭلارنى مەھكەم باغلاپ زىنداندىن چىقىڭلار ! ــ دېدى.

يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر بۇ بەتبەختلەرنى كۆرۈپ بۇ دۇنيادىن ئۈمىد ئۈزۈپ، كۆڭلى بۇزۇلۇپ، بوۋاي قەمبەر بىلەن خوشلىشىپ، زار ـ زار يىغلاپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

گۈزەلشاھنىڭ ھۆكمى يەتتى،
بوۋام قەمبەر، خۇش قال ئەمدى،
ئەجەل كېلىپ ياقام تۇتتى،
بوۋام قەمبەر، خۇش قال ئەمدى.

خۇدا قوشقان باش ھەمراھىم،
ھەمدەمىم، پۇشتىپاناھىم،
ئۇلۇغ ئاتا ــ قىبلىگاھىم،
ئاتام قەمبەر، خۇش قال ئەمدى.

ھېچكىم ئىشتىمەس مېنىڭ زارىم،
تەندە يوقتۇر سەبرۇ قارارىم،
قولدىن كەتتى ئىختىيارىم،
كەئىبەم قەمبەر، خۇش قال ئەمدى.

پاناھىمىز قادىر ھەقتۇر،
ئەجەل ئوقى مۇئەللەقتۇر،
قايتىپ سىزنى كۆرمەك يوقتۇر،
پىرىم قەمبەر، خۇش قال ئەمدى.

يۈسۈپ سۆزىن ئاڭلا، بوۋا،
ئۆمرۈم بۇگۈن بولدى ئادا،
غېرىبلىقتا يەتتى قازا،
بوۋام قەمبەر، خۇش قال ئەمدى.

يۈسۈپ بەگدىن بوۋاي قەمبەر بۇ سۆزنى ئىشىتىپ تاقەتلىرى قالماي، دەرھال زىنداننىڭ بېشىغا قاردى. جاللاتلار قولىدا قىلىچ ـ نەيزىلىرىنى تۇتۇپ ۋارقىراۋېتىپتۇ. بوۋاي قەمبەر بەگلەرنى قۇچاقلاپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

كېلىڭ ئەمدى، يىغلىشايلى، بەگلىرىم،
بۇگۇن بىزگە ئاخىر زامان بولۇپتۇر.
يۈسۈپ ـ ئەھمەد سەنسەن مېنىڭ پەرزەنتىم،
بۇگۇن بىزگە ئاخىر زامان بولۇپتۇر.

بۇگۇن سىزنى بۇ زىنداندىن ئالسىلەر،
تۆت تەرەپتىن جاللات خەنجەر سالسىلەر،
جەبرى بىرلە تەننى پارە قىلسىلەر،
بۇگۇن بىزگە ئاخىر زامان بولۇپتۇر.

بۇ جانمنى سىزگە پىدا قىلايىن،
نە ھەسرەتتۇر سىزنى ئەمدى كۆرمەيىن،
نە ھاياتتۇر ئەمدى بىرگە تۇرمايىن،
بۇگۇن ماڭا ئاخىر زامان بولۇپتۇر.

بۇگۇن بولدى ماڭا مۇنچە قىيامەت،
ھەقتائالا قىلسۇن سىزنى سالامەت،
پىرلىرىمىز كۆرسەتمىسە كارامەت،
بۇگۇن بىزگە ئاخىر زامان بولۇپتۇر.

زالىم پەلەك بىزگە سالدى مىڭ ئەلەم،
شۇم يەزىدىلەر بىزگە قىلدى كۆپ ستەم،
ئىدىكىزلەر ماڭا دائىم يار ـ ھەمدەم،
بۇگۇن ماڭا ئاخىر زامان بولۇپتۇر.

كۇندىن ـ كۇنگە زىيادەدۇر كۇلپىتىم،
زەئىپلەشتىم، ئاجىزلاشتى قۇۋۋىتىم،
سىزلەر كېتىپ، كىملەر بولار ئۇلپىتىم،
بۇگۇن ماڭا ئاخىر زامان بولۇپتۇر.

قەمبەر ئېيتۇر: سىزلەر ئۇچۇن زار بولسام،
ئارمان بىلەن قاناتسىزدىن قايتىلسام.

قانلار يىغلاپ مەن سىلەردىن ئايرىلسام،
بۇگۈن ماڭا ئاخىر زامان بولۇپتۇر.

يۈسۈپ ـ ئەھمەد بوۋاي قەمبەر بىلەن خوشلىشىپ زىندانىدىن چىققانىدى، قارىسا، ئادەمنىڭ بۇرۇن ـ قۇلاقلىرىنى كېسىپ بوينىغا ئېسىۋالغان بەھەيۋەت جاللاتلار تۇرۇپتۇ. يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر بۇنى كۆرۈپ:

ـــ ئەي جاللاتلار، بىزنى زىندانىدىن ئاچقىتىڭلار، نېمە قىلىسىلەر؟ ـــ دېدى. جاللاتلار ئېيتىلەركى:

ـــ يۈسۈپ بەگنى مۇنارىدىن تاشلاپ، ئەھمەد بەگنى دارغا ئاسىمىز!

يۈسۈپ بەگ بۇ سۆزنى ئىشىتىپ: «ۋاھ دەرىغا، مېھرىبان ئانامنى، سىڭلىمنى، يارىمنى، بوز ئوغلان خانىنى، هوشۇر بەگ سەردارنى، قىرىق يىگىتىمنى بىر كۆرمەي كېتىدىغان ئوخشايمەن، يىگىتلىرىمنى باشلاپ بىر جەڭ قىلىپ ئۆلسەم ئارمىنىم يوق ئىدى!» دېدى. يۈسۈپ بەگ زىندانغا قاراپ:

ـــ ئەي بوۋا، سىز چىقارسىز، بىزنىڭ سالامىمىزنى خارەزم، ئۆرگەنج، هازار رەستە يۇرتلىرىغا يەتكۈزگەيسىز، ـــ دەپ، ئۆزىنى توختىتىۋالالماي زار ـ زار يىغلاپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بۇگۈن بولدى بىزگە مەھشەر قىيامەت،
كۆرۈشكۈنچە، قىبلىگاهىم، خوش ئەمدى.
جاللات كېلىپ، يۇرەك بولدى جاراهەت،
كۆرۈشكۈنچە، قىبلىگاهىم، خوش ئەمدى.

خارەزمگە قايتا يېنىپ بارمىدىم،
چاهدىن چىقىپ زەۋقى ـ ساپا سۈرمىدىم،
ئارمان قالدى، گۈلئەسەلنى كۆرمىدىم،
كۆرۈشكۈنچە، قىبلىگاهىم، خوش ئەمدى.

زۇلۇم بىلەن يۇرەك ـ باغرىم يارادۇر،
ئىقبالىم يوق، مۇنچە بەختىم قارادۇر،
ئارمان بىلەن بۇگۈن ئۆمرۈم ئادادۇر،
كۆرۈشكۈنچە، قىبلىگاهىم، خوش ئەمدى.

ئۆز جانىمغا ئۆزۈم قىلدىم زۇلۇمنى،
مەنمەنلىكتىن باغلاتتىم مەن قولۇمنى،
تاپالمىدىم ئەمدى هايات يولۇمنى،
كۆرۈشكۈنچە، قىبلىگاهىم، خوش ئەمدى.

هېچ كىشىلەر بىزدەك غېرىب بولمىسۇن،
ئارمان بىلەن بەندە بولۇپ قالمىسۇن،
بىزدەك بولسا بۇ دۇنياغا كەلمىسۇن،
كۆرۈشكۈنچە، قىبلىگاهىم، خوش ئەمدى.

مېنى ئىلتىپ تاشلار ئىمىش مۇنارە،
ئەھمەد بەگنى ئاسار ئىمىش هەم دارە،
يۈسۈپ بەگ دەر: باغرىم مېنىڭ مىڭ پارە،
كۆرۈشكۈنچە، قىبلىگاهىم، خوش ئەمدى.

ئەلقىسسە، جاللاتلار يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنى گۈزەلشاهنىڭ ئالدىغا ئېلىپ ماڭدى. بۇ كۈنى مىسىر شەهرىنىڭ هەممە ئادەملىرى: «يۈسۈپ بەگنى مۇنارىدىن تاشلاپ، ئەھمەد بەگنى دارغا ئاسارمىش» دەپ، يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بىرى قالماي گۈزەلشاهنىڭ ئوردىسى ئالدىغا جەم بولدى. بۇ چاغدا بەگلەر يېتىپ كېلىپ گۈزەلشاهنىڭ ئالدىغا كىردى. گۈزەلشاه بۇ بەگلەرگە:

ـــ ئەي يىگىتلەر، بىزنىڭ دىنىمىزغا كىرىڭلار، كۆپ مۇرۇۋۋەت قىلۇرمىز، ياخشى قىزلىرىمىزنى ئېلىپ بېرەي، ئالتۇن جابدۇقلۇق ئاتلارنى بېرەي، بولمىسا هەر ئىككىڭلارنى ئۆلتۈرىمەن، ـــ دېدى.

يۈسۈپ بەگنىڭ ئاچچىقى كېلىپ، گۈزەلشاهقا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بەندە بولدۇم زالىملارنىڭ ئېلىگە،
ئەللىرىڭ بار، بىزنىڭ ئەلگە ئوخشىماس.
نەلەر دەرسەن، بىز كىرمەيمىز تىلىڭگە،
تىللىرىڭ بار، بىزنىڭ تىلغا ئوخشىماس.

سەھرالىرىڭ باردۇر يازۇ ياياقى،
تۆۋەلەرنى كۆردۇم، ئوينار تاياقى،
زىمىستانغا ئوخشار شەھرىڭ قىشلاقى،
يۇرتلىرىڭ بار، بىزنىڭ يۇرتقا ئوخشىماس.

كۆزۈڭ ئويۇپ يېدۇرسەم مەن ئۆزۈڭگە،
قوغۇشۇنلار قۇيدۇرسام مەن كۆزۈڭگە،
تا ئۆلگۈنچە كىرمەسمەن ھېچ سۆزۈڭگە،
تىللىرىڭ بار، بىزنىڭ تىلغا ئوخشىماس.

مەھرەملىرىم[39] بار ئىدى ياندا ساقلاقلىق،
قىرىق يىگىتىم بار ئىدى ئالتۇن تاياقلىق،
بويى غۇنچە، مۇشكۈل ئىشقا ياراقلىق،
بەگلىرىڭ بار، بىزنىڭ بەگكە ئوخشىماس.

كېنىزىكىم بارى ھۆرى ـ غىلماندەك،
يىگىتلىرىم مىسالى شىرى غەررانەدەك،
سەردارلىرىم ھەربىرى مىڭ پەھلىۋاندەك،
بەگلىرىڭ بار، بىزنىڭ بەگكە ئوخشىماس.

يۇسۇپ بەگ دەر: ئەزىز ئانا ماكانى،
گۈلچىمەنگە تولغان باغۇ بوستانى،
ئاخىر كېلۈر بىزلەرنىڭمۇ زامانى،
ئەللىرىڭ بار، بىزنىڭ ئەلگە ئوخشىماس.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

— ئەجەب سۆزى چوڭ، گەدىنى قاتتىق بەگلەر ئىكەن، — دېدى.

ئەھمەد بەگنىڭ غەزىپى كېلىپ:

— ئەي گۈزەلشاھ، يەتتە يىل زىندانىدا يېتىپ ئاجىزلىشىپ قالدۇق. بۇرۇنقى چاغ بولسا، بۇرنۇڭنى كېسىپ، ئۆزۈڭگە يېگۈزەر ئىدىم. كۆزۈڭگە قوغۇشۇن قۇيدۇرار ئىدىم، — دەپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

بۇرنۇڭنى كېسىپ يېدۈرەر ئىدىم ئۆزۈڭگە،
نە ئەيلەيىن، بۇرۇنقىدەك قۇۋۋىتىم بولسا.
قوغۇشۇنلار قۇيار ئىدىم كۆزۈڭگە،
نە ئەيلەيىن، بۇرۇنقىدەك قۇۋۋىتىم بولسا.

نەچچە يىللار تاقەت قىلدىم زۇلۇمگە،
كېچە ـ كۈندۈز تەييار تۇردۇم ئۆلۈمگە،
قايتا كېلىپ ئات سالۇرمەن ئۇستۇڭگە،
ئول خۇدايىم، پەيغەمبەرلەر يار بولسا.

بۇندا كېلۈر بارچە ئايماق پالۋانى،
باشىڭ ئۈزرە سالۇر تۇرلۇك بالانى،
تاپالماسسەن ئۇلاردىن ھېچ ئامانى،
ئەل ۋە يۇرتۇم، جەمى خەلقىم يار بولسا.

شەھرىڭگە كەلمەككە بولدۇڭ سەن سەۋەب،
سۆزىمىز ھەق، دېمە بىزنى بىئەدەپ،
ئەي گۈزەلشاھ، بولما مۇنچە دەرغەزەپ،
ساقلا بىزنى سەندە غەيرەت بار بولسا.

ئەھمەد بەگ دەر: ئەي گۈزەلشاھ، سەن ئىشىت،
ئۆرگەنچىدۇر جايىم مېنىڭ ئەي پەلىت،
خۇشامەتلەر قىلماس ھەرگىز مەرد يىگىت،
ئاسقىن جاللات، ئالدىدا گەر دار بولسا.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھ ئەھمەد بەگدىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ دەرغەزەپ بولۇپ:

— ئەي بەگلەر، نېمانچە لاپ ئۇرىسلەر، مۇبادا مەن سىلەرنى قويۇپ بەرسەم قولۇڭلاردىن نېمە كېلۈر ئىدى؟ — دېدى.

يۈسۈپ بەگ:

— قولىمىزدىن نېمە كېلىدىكىن، قېنى ئاڭلاپ تۇر، — دەپ دەرغەزەپ بولۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

نېسىپ قىلسا ئاللا ئەگەر،
مەن كېلۈرمەن لەشكەر تارتىپ.
تۇغ كۆتۈرۈپ ئۇچ يۈز ئاتمىش،
يەتتە يۈز مىڭ توپ سۆرىتىپ.

كېچىلىرى يېقىپ چىراغ،
تەييار قىلىپ جەڭگە ياراغ،
ئارىمىزدا يەتتە يۈز تاغ،
مەن ئۆتەرمەن كاناي تارتىپ.

سالۇرمەن بوينۇڭغا غولنى،
قىلۇرمەن ساڭا زۇلۇمنى،
بېرىپ يىغارمەن ئېلىمنى،
شامۇ سەھەر ھۇۇ - ھۇۇلاتىپ.

ئوغۇل - قىزىڭنى ئالۇرلەر،
سېنى خەلقىم ساتارلەر،
يەتتە ئاي كاناي تارتارلەر،
ئەل - خەلقنى جېدەللىتىپ.

شاھىم ئەسىر قىلدىڭ، مېنى،
ۋەسىيىتىم ئىشىت قېنى،
يىگىتلىرىم كېلىپ سېنى،
ئېلىپ كېتەر قول باغلاتىپ.

لەشكەر كېلۈر ئىسپاھاندىن،
ئۇرۇش قىلۇر ئىككى ياندىن،
مەرد يىگىتلەر كېچەر جاندىن،
قىلىچ چاپۇر هاي - هايلاتىپ.

يەتتە يىللار سالدىڭ چاھقا،
يېتىشتىم زەۋقى - ساپاغا،
ۋەدە قىلىپ مەن ۋاپاغا،
ئالاي قىزىڭ نىكاھلاتىپ.

يۈسۈپ بەگ دەر: راستىن ئېيتار،
ئاتتىن چۈشمەي يۇرۇشتىن قايتار،
يا مالىلىرىڭ تۇتۇپ ساتار،
كاتتا - كىچىكنى يىغلاتىپ.

بۇ سۆزدىن كېيىن گۈزەلشاھ:

— بۇلار غەيرىتىدىن بۇ سۆزنى قىلىدۇ ھەم بۇلار ئۇستا شائىرلار ئىكەن. كۆكچى شائىرنى كەلتۈرۈڭلار، بۇلار بىلەن بەسلەشسۇن، بىر تاماشىسىنى كۆرەيلى، قايسى-

سى غالىب كەلسە ئۇنىڭغا ئىنئام بېرەي، ــ دېدى.

كۆكچى بۇ مەيداندا يوق ئىدى. دەرھال خەۋەر بېرىپ ئالدۇرۇپ كەلدى. گۈزەلشاھ كۆكچىگە قاراپ:

ــ كۆكچى، سەن يۈسۈپ بىلەن شائىرلىقتا بەھس قىل، سەن شېئىردا غالىب كەلسەڭ بىر شەھەرگە ھاكىم قىلاي، يۈسۈپ غالىب كەلسە قىرىق قېچىرغا خەزىنە يۈكلەپ يۈرتىغا قايتۇراي، ــ دېدى.

كۆكچى بۇ سۆزنى ئىشىتىپ خۇشۇاخ بولۇپ، سازىنى قولىغا ئالدى.

شۇ چاغدا يۈسۈپ بەگ:

ــ ئەگەر مېنىڭ سازىم بولسا ئىدى، ئاجايىپ شائىرلىق قىلار ئىدىم، ــ دېدى.

گۈزەلشاھ بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، ئالتۇندىن ياسىغان دۇتارنى كەلتۇرگەنىدى، يۈسۈپ بەگ:

ــ مۇنداق دۇتارىڭ قولۇمغا تۇگۈل، پۇتۇمغىمۇ يارىمايدۇ. زىنداندا بوۋاي قەمبەر ئاتام ياساپ بەرگەن بىر دۇتارىم بار، شۇنى كەلتۇرۇپ بەرگىن، ــ دېدى.

گۈزەلشاھ دەرھال ئون ياساۋۇلنى بۇيرۇپ زىنداندىن يۈسۈپ بەگنىڭ دۇتارىنى كەلتۇرۇپ بەردى.

يۈسۈپ بەگ سازىنى قولىغا ئېلىپ:

ــ ئەي كۆكچى، سەن ئېيتقىن، ــ دېدى.

كۆكچى:

ــ سەن ئېيتقىن، ــ دېدى.

يۈسۈپ بەگ:

ــ ساڭا يول بېرەي، سەن ئېيتقىن، ــ دېدى.

كۆكچى سازىنى قولىغا ئېلىپ باشلىدى:

نەزم

كۆكچى:

سىپاھ[40] بولسا مەيدان يولىن ئاچارلەر،
قىلىچ چاپىپ قىزىل قانلار ساچارلەر،
بىر كۆكچىدىن ئون مىڭ يۈسۈپ قاچارلەر،
شەھرىگە بارغاندا كۆرگىل تاماشا.

يۈسۈپ بەگ:

يىگىتلىرىم ئەجدىھادەك قوزغالىپ،
سەردارلىرىم جەڭ قىلماقتا ئاتلانىپ،
كەلسە خەلقىم تۆت تەرەپتىن ئات سالىپ،
سۈرۈپ تەختىڭنى ئالغاندا كۆرگىل تاماشا.

كۆكچى:

توققۇز كاناي، ئوتتۇز سۇناي چالىنۇر،
لەشكەرلىرىڭ ئاياغمغا يىقىلۇر،
بىرىڭ داردا، بىرىڭ مۇنارىدىن تاشلىنۇر،
يىرتقۇچ قۇشلار يېگەندە كۆرگىل تاماشا.

يۇسۇپ بەگ:
ئۆرگەنچتىن قوشۇنلىرىم كەلگەندە،
ئات ئويناتتىپ جەڭ مەيدانغا يەتكەندە،
يىگىتلىرىم سەن دىنسىزنى كۆرگەندە،
هاي ـ هايلىتىپ قىرغاندا كۆرگىل تاماشا.

كۆكچى:
ئايا، سېنىڭ نازۇك بېلىڭ پۈكۈلسۇن،
ئۇستىخانىڭ قاقشال بولۇپ تۆكۈلسۇن،
توققۇز كاناي، ئوتتۇز سۇناي تارتىلسۇن،
يولۋاس، شىرلار كەلگەندە كۆرگىل تاماشا.

يۇسۇپ بەگ:
گۈزەلشاھنىڭ قول ـ پۇتىنى باغلاتتىپ،
سەركەردىلەرنىڭ بىرىن قويماي يىغلاتتىپ،
مىڭ ئۆكۈزگە كاتتا توپلار سۆرىتتىپ،
ئىرئەلىخان كەلگەندە كۆرگىل تاماشا.

كۆكچى:
يۇسۇپ سېنىڭ قۇتۇلمىقىڭ گۇماندۇر،
يۇرتۇڭ يىراق، يوللار ئۇزاق داۋاندۇر،
سېنى قىرماي، تىرىك قويغان ياماندۇر،
چۆل ئىچىدە قىرغاندا كۆرگىل تاماشا.

يۇسۇپ بەگ:
نېسىپ بولسا دۇلدۇل، بىدۇ مىنەرمەن،
يۇرتقا بېرىپ يەنە قايتىپ كېلەرمەن،
چوڭلىرىڭنى تۇتۇپ باشىن كېسەرمەن،
باشتىن مۇنار ياسالغاندا كۆرگىل تاماشا.

كۆكچى:
ئايا يۇسۇپ، چاغلىمايسەن ئۆزۈڭنى،
قولۇڭ بوشتۇر، چوڭ قىلارسەن سۆزۈڭنى،
قايتا باغلاپ گۈزەلشاھىم قولۇڭنى،
قارا كۈنلەر سالغاندا كۆرگىل تاماشا.

يۇسۇپ بەگ:
ئايا تەرسا، چىقالمايسەن قەلئەڭدىن،
يىگىتلىرىم كېلۈر ئۆرگەنچ شەھرىدىن،
قىزلىرىڭنى نىكاھ قىلىپ بىر ـ بىردىن،
سىپاھلارغا بەرگەندە كۆرگىل تاماشا.

كۆكچى:
تۈلكە، قۇشلار كۈلەر سېنىڭ هالىڭغا،
قاتتىق كۈنلەر چۈشەر سېنىڭ باشىڭغا،
بىز بارۇرمىز ئاخىر سېنىڭ يۇرتۇڭغا،
تاجۇ تەختىڭ ئالغاندا كۆرگىل تاماشا.

يۇسۇپ بەگ:
ئايا كۆكچى، ئويسا، سېنىڭ كۆزۈڭنى،
يىگىتلىرىم تىرىك سويار ئۆزۈڭنى،
ئەسىر قىلىپ خوتۇنلىرىڭ ـ قىزىڭنى،
ئولجا قىلىپ ئالغاندا كۆرگىل تاماشا.

كۆكچى:
ئايا، يۇسۇپ، تىل ـ قۇلاقىڭ كېسىلسۇن،
ئەزالىرىڭ دەرۋازىگە ئېسىلسۇن،
سېنىڭ شاھىڭ بىزنىڭ شاھقا قۇل بولسۇن،
كۆكچى سۇلتان بولغاندا كۆرگىل تاماشا.

يۇسۇپ بەگ:
يۇسۇپ بەگ دەر: يەنە قايتىپ كەلمىسەم،
شەھەرلىرىڭ بىردىن ـ بىردىن ئالمىسام،
مېنى سالغان چاھقا شاھىڭ سالمىسام،
لەشكەرلىرىم كەلگەندە كۆرگىل تاماشا.

شېئىر ئېيتىش مۇشۇ يەرگە كەلگەندە گۈزەلشاھ ئىنساپقا كېلىپ:
ـــ قايسىسى ئوبدان شېئىر ئېيتتى؟ ـــ دېدى.
ياساۋۇللاردىن بىرى:
ـــ ئەي پادىشاھىم، كۆكچىدىن يۇسۇپ ئوبدان ئېيتتى. كۆكچى ئىككى مىسرادىن قالدى هەم

جانسىز ئېيتتى. يۈسۈپ قورقماي، مەردانىلىك بىلەن ئېيتتى، — دېدى.

گۈزەلشاھ سۆزىدىن يانالماي، دەرغەزەپ بولۇپ كۆكچى ئەييارغا:

— سەن مېنىڭ ئاش ـ نېنىمنى يەپ تۇرۇپ، نېمە ئۈچۈن بۇنىڭ بىلەن باراۋەر كېلەلمەيسەن؟ — دەپ ياساۋۇللارغا بۇيرۇق بېرىپ، كۆكچىنى يالىڭاچلاپ باستۇرۇپ، يەتمىش دەررە ئۇرغۇزدى ۋە تىللا سا ـ زىنى تارتىۋېلىپ، زەرباپ تونلىرىنى سالدۇرۇپ، مەيداندىن قوغلاپ چىقاردى. يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرگە قـ ـ رىق قېچىردا ئالتۇن ـ كۈمۈش يۈكلەپ بەردى، يەنە قىممەت باھا ئۈستۈاش كىيىم ـ كېچەك ۋە بىردىن ئىككى ئات، لازىملىق ياراغ ـ جابدۇقلارنى بېرىپ ئۆز يۇرتىغا كېتىشكە ئىجازەت بەردى. يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر قېچىرلىرىنى ئالدىغا سېلىپ كەتمەكچى بولدىلەر، ئول چاغدا گۈزەلشاھ يۈسۈپ ـ ئەھمەد ـ لەرگە قاراپ:

— ئەي بەگلەر، ئۆز يۇرتۇڭلارغا بارغاندا يەنە قايتىپ كەلمەكنى ئىختىيار قىلماڭلار، بىزلەرگە ئاداۋەت تۇتماڭلار، ئەگەر پۇلۇڭلار يېتىشمىسە، بىر خىزمەتكار ئەۋەتىڭلار، يەنە ئالتۇن ـ كۈمۈش يۈكلەپ بېرىمىز، — دېدى.

يۈسۈپ بەگ ئۈزەڭگىگە پۈتىنى قويۇپ تۇرۇپ، گۈزەلشاھقا قاراپ خۇن ـ جىگەرلىرىدىن بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

نەزم

سۆزۈم ئاڭلا، يەزىدىلەرنىڭ سۇلتانى،
ئۈچ يۈز ئاتمىش شەھەرلىرىڭ ئېلىنۇر،
نۆۋەت ئەمدى سىزدىن بىزگە ئۆتكەندۇر.
كۈللى دۇشمەن ئاياغىمغا يىقىلۇر،
يەتتە يىلدۇر بەندە زىندان بولغىلى،
قىرىق كۈنگىچە شادىيانە چېلىنۇر،
نۆۋەت ئەمدى سىزدىن بىزگە ئۆتكەندۇر.
نۆۋەت ئەمدى سىزدىن بىزگە ئۆتكەندۇر.

نە سەبەبتىن قول ـ ئاياغىم باغلادىڭ،
سەركەردەڭنىڭ بىرىنى قويماي ئۆلتۈرۈپ،
نەچچە نۆۋەت ئۆلتۈرمەكنى چاغلادىڭ؟
كوچىلارنى ئۆلۈكلەرگە تولدۇرۇپ،
يەتتە يىلدۇر زىندان ئىچرە ساقلادىڭ،
ئاياغىمغا سېنى تەزىم قىلدۇرۇپ،
نۆۋەت ئەمدى سىزدىن بىزگە ئۆتكەندۇر.
مەن كېتەرمەن، نۆۋەت بىزگە ئۆتكەندۇر.

قايتىپ كېلىپ ئالاي سېنىڭ يۇرتۇڭنى،
يۈسۈپ بەگ دەر: غوللار سېلىپ بوينۇڭغا،
ئۇلەشتۇرۇپ بېرەي مالۇ مۇلكۇڭنى،
بەندە قىلىپ زەنجىر سېلىپ قولۇڭغا،
يەكسان قىلاي سېنىڭ ئايۇان ـ تەختىڭنى،
ئوت قويارمەن قەسرى ـ ئايۇان، يولۇڭغا،
نۆۋەت ئەمدى سىزدىن بىزگە ئۆتكەندۇر.
چاھدا ياتماق ئەمدى ساڭا ئۆتكەندۇر.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھ يۈسۈپ بەگدىن بۇ سۆزنى ئىشتىپ، بۇلارنى ئازاد قىلىپ قويۇپ بەرگىنىگە يۈز مىڭ پۇشايمان ۋە نادامەتلەر قىلدى، ئەمما قىلغان ھۆكمىدىن يانالمىدى، ئاندىن كېيىن:

— سىلەرنىڭ يۇرتۇڭلار ئۆرگەنچدۇر. مىرزا ئەھمەد سىلەرنى ئالداپ، ھىيلە ـ مىكرى بىلەن تۇتۇپ كەلگەن، ھالىڭلار شۇدۇر، ئۆزۈڭلارنى نېمە چاغلايسىلەر، مەي ئىچىپ مەست بولدۇڭلارمۇ؟! — دېدى.

يۈسۈپ بەگ دەرغەزەپ بولۇپ، ئۆزىنىڭ ئەل ـ يۇرت، قېرىنداشلىرىنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلىپ، گۈزەلشاھقا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئەندجان بىلەن مەرغىلاندىن،
قىرىق مىڭ ئۆيلۈك قوقان كېلۈر.
بىر ـ بىرىگە ئەھدە باغلاپ،
جاننى جانغا قاتقان كېلۈر.

جەڭگە ئۆزىنى چاغلىغان،
مەيدانغا بەلنى باغلىغان،
بىزلەرنى تىنماي يوقلاغان،
ئاغا ـ ئىنى تۇغقان كېلۈر.

لەشكەر كېلۈر نەمەنگاندىن،
ئات ئويىنىتىپ داۋانلاردىن،
كاناي تارتىپ ئىسپاھاندىن
بوز ئوغلانخان تاغام كېلۈر.

قورشاپ لەشكەر شەھىرىڭ ئالۈر،
ئايۇانىڭنى ئوردا قىلۈر،
تاممي خەلقىم قالماي كېلۈر،
ھەيۋىسى زور توپان كېلۈر.

بەلخ شەھىرىگە بارسا خەۋەر،
ھىسار خەلقى قىلۇر سەپەر،
تاغلار بولۇر زىرۋ زەۋەر،
ئوتتۇز بىرلەك ئاۋغان كېلۇر.

سەمەرقەندكە نامە يەتسە،
لەشكەر كېلۇر ھەم ئون ھەسسە،
ھەممە بىر تەك ئول بىر ھەسسە،
ئالاي بېگى چاققان كېلۇر.

نامە بارسا ھىندىستانغا،
لەشكەر چۈشەر كوھىستانغا،
خەۋەر يەتسە چىنى ماچىنغا،
قاتار ـ قاتار كارۋان كېلۇر.

كىشى بارسا بەدەخشانغا،
كابۇل بىلەن بىلۇجىستانغا،
ئاندىن نېرى يۇرت ـ ماكانغا،
نامى ئۇلۇغ ئوغلان كېلۇر.

يۈسۈپ بەگ دەر: قىشلاقىغە،
بەندە قىلىپ ئىشلاقىغە،
شېھىتلەرنىڭ ئىنتىقامىغە،
ھوشۇر بەگدەك ئارسلان كېلۇر.

گۈزەلشاھ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، كۆرگەن چۈشى يەنە ئېسىگە كېلىپ، بۇلارنى قويۇپ بەرگىنىگە يۈزمىڭ پۇشايمان قىلدى، نادامەت چەكتى، لېكىن قىلغان ۋەدىسىدىن يانالمىدى. بۇ چاغدا يۈسۈپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگ قېچىرلىرىنى ئالدىغا سېلىپ يولغا راۋان بولدى. بۇ بەگلەرنىڭ ئۆز يۇرتىغا كەتمەكچى بولغانلىقىنى مىرزا ئەھمەد كۆرۈپ داغ ـ ھەسرەتتە قالدى. بۇ ئىشقا تاقەت قىلالماي: «بۇلارنى بىر ئىلاج قىلىپ ئۆلتۈرمىسەم بولمايدۇ، بۇلار ھېچ ۋاقىتتا مېنى تىرىك قويمايدۇ، ئۇلار يۇرتىغا يەتكەندىن كېيىن يەنە قايتىپ كېلىدۇ، ماڭا ئامانلىق يوق» دېدى ـ دە، ئۆز مۇلكىدىن توققۇز قېچىرغا ئالتۇن ـ كۈمۈش يۈكلەپ پاسىق نىيەت بىلەن بۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى.

بىرقانچە كۈندىن كېيىن كۆكچى ئەيىيار يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرنىڭ ئارقىسىدىن يېتىشىپ كېلىپ، بەگلەرگە سالام بەردى.

ئەھمەد بەگ مىرزا ئەھمەدنى كۆرۈپ:

— بىزنى ھىيلە بىلەن تۇتۇپ يەتتە يىل زىندانىنىڭ ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىگە سالغان قۇل سەن ئەمەسمۇ؟! — دەپ قىلىچىنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ كۆكچىگە ئېتىلدى، بىر قۇلىقى بىلەن

قولىنىڭ يېرىمىنى چېپىپ تاشلىدى. ئاڭغىچە كۆكچىنىڭ ئادەملىرى ئۇنى ئېلىپ قاچتى ۋە قايتىپ بېرىپ ئەھۋالنى گۇزەلشاھقا مەلۇم قىلدى. گۇزەلشاھ بۇنى ئاڭلاپ ئۇلارنى قويۇپ بەرگىنىگە قاتتىق پۇشايمان قىلدى.

ئەلقىسسە، يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر ئاتلىرىغا مىنىپ ئۆز يولىغا قاراپ كېتىۋەردى. شۇ ماڭغاچە يەتتە كېچە ـ كۈندۈز ئارام ئالماي يول يۈرۈپ، بىر سەھرانى يېتىپ كەلدى. ئۆستەڭ بويىغا چۈشۈپ دەم ئېلىشقا ئولتۇرغاندى، چوڭ هويلىدىن بىر كېلىنچەك سۇغا چىقىپ كەلدى، يېنىدا يەنە بىر ھەمراهى بار ئىدى. كوزىسىغا سۇ ئېلىپ ئارقىسىغا ياناي دەپ تۇرىۋېدى، ئاندا يۈسۈپ بەگ ئەھمەد بەگكە:

ــ ئۇكام، بىز ئۇزاق ۋاقىت زىندانىدا يېتىپ ئادەم كۆرمەي زېرىكىپ كەتتۇق. شۇلار بىلەن بىر چاقچاقلىشىپ ئۆتسەك قانداق؟ ــ دېدى.

ئەھمەد بەگ «خوپ بولۇر» دەپ كېلىنچەكنىڭ قېشىغا كەلدى. قارىسا، يېنىدا بويىغا يەتكەن بىر قىز تۇرۇپتۇ. بۇنى كۆرۈپ يۈسۈپ بەگ قىزنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇ قىز يۈسۈپ بەگنىڭ رەڭگىرويىغا سەپسېلىپ، كوزىسىنى ئاستا يەرگە قويۇپ كۆزلىرىنى سۈزۈپ، لېۋىنى چىشلەپ تۇردى. يۈسۈپ بەگ كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ خېنىم، يول قايسى؟ چۆل قايسى؟ بىز يولدىن ئادىشىپ قالدۇق، يول بىلەمسىز؟ ــ دەپ سۆز تاشلىدى:

نەزم

يۈسۈپ بەگ:
سۇ بويىدا تۇرغان گۈزەل،
بىزنىڭ يوللار قايدا بولۇر؟
شەنىگزگە ئېيتاي غەزەل،
بىزنىڭ ئەللەر قايدا بولۇر؟

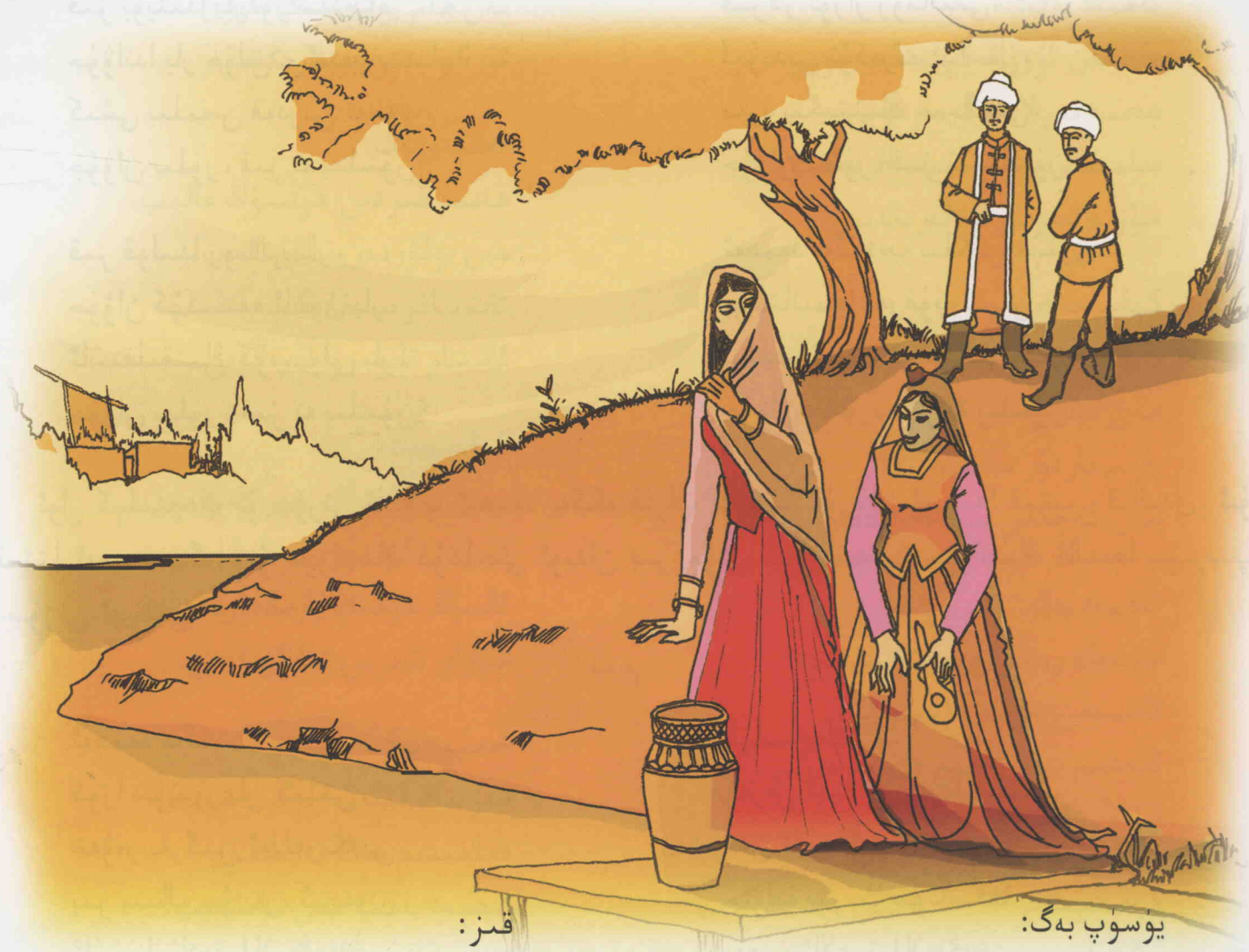
قىز:
تونالمىدىم نېچۈك ئادەمسەن،
قايسى يۇرتلاردىن كەلدىڭسەن؟
بەلكى ماڭا نامەھرەمسەن،
بىلمەسمەن جايىڭ قايدىدۇر؟

يۈسۈپ بەگ:
تەشنا بولدۇم مەن سۆزۈڭگە،
مېھماندۇرمىز ئۆزۈڭگە،
قۇربان بولاي قاش ـ كۆزۈڭگە،
بىزنىڭ يوللار قايدىدۇر؟

قىز:
قايلاردىن كەلدىڭ مۇندا سەن،
ھۆسنۈمگە بولدۇڭ بەندە سەن،
ئاتا بىزار كۈندە سەن،
بىلمەسمەن جايىڭ قايدىدۇر؟

يۈسۈپ بەگ:
قىز بىلباشقا بولدۇم بەندە،
ئاياغىمغا سالدى گۈندە،
ئازاد بولۇپ كەلدىم مۇندا،
بىزنىڭ يوللار قايدىدۇر؟

قىز:
قويۇڭ ئەمدى كېتەي مېنى،
بىللە كەلگەن يەڭگەم قېنى؟
ئانام كۆرسە ئۇرار مېنى،
بىلمەسمەن جايىڭ قايدىدۇر؟

قىز:

ماڭا لازىم كوشەك ئەلا،
كۆزۈڭ جادۇ، ھۆسنۈڭ رەنا،
سورىساڭ مېنىڭ ئېتىم زوھرا،
بىلمەسمەن جايىڭ قايدىدۇر؟

يۈسۈپ بەگ:

ھۆسنۈڭ گۈللەر خىرمىنى،
كەل، قوينۇڭغا ئال مېنى،
يۈسۈپ بەگ دەپ بىلگىن مېنى،
بىزنىڭ يوللار قايىدىدۇر؟

بۇلارنىڭ ئېيتىشىشلىرىنى ھېلىقى كېلىنچەك ئاڭلاپ ئاچچىقى كېلىپ: «ئول قىزدىن مەن چىراي-لىق تۇرسام، ماڭا سۆز قىلمىدى» دەپ نەپسى ئىزا تارتىپ ئارقىسىغا قاراپ ـ قاراپ كېتىۋاتاتتى، بىر تاشقا پۇتلىشىپ كېتىپ كوزىسى سۇنۇپ كەتتى. كېلىنچەك كوزىسىنى سۇندۇرۇپ، كۆڭلىنى تىندۇ-رۇپ، ساپالىنى ئۇشلاپ، بەگكە قاراپ كۆڭلىنى خۇشلاپ، ئىشق ئوتىدا كۆزىنى ياشلاپ تۇراتتى.

ئەھمەد بەگ:

— ئول جۇۋاننىڭ نەپسى ئىزا تارتىپ، خاپا بولدى. مەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ قويايي، — دەپ شوخلۇق بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

قىز قولىدا تىللا ئۈزۈك،
جۇۋاننى كۆردۇم مەن تۇزۈك،
سۆزى شېرىن، تىلى چۇچۇك،
جۇۋان بىلۇر، قىز نە بىلسۇن؟

ئاشىقلىقنىڭ قەدرىنى
جۇۋان بىلۇر، قىز نە بىلسۇن؟
ياش يىگىتلەرنىڭ قەدرىنى،
جۇۋان بىلۇر، قىز نە بىلسۇن؟

قىز بويىندا باردۇر سەدەپ،
جۇۋاندا بار خۇلق ـ ئەدەپ،
كىشى بىلمەس قەدرىن ئەجەب،
جۇۋان بىلمۇر، قىز نە بىلسۇن؟

قىز قولىدا رومالى بار،
جۇۋان كۆكسىدە ئاناری بار،
ئاشقىلىقنىڭ كۆپ يولى بار،
جۇۋان بىلمۇر، قىز نە بىلسۇن؟

قىزلار ئورار رومالىنى،
لېۋىدىن تۆكەرلەر بالىنى،
مەرد يىگىتنىڭ خىيالىنى،
جۇۋان بىلمۇر، قىز نە بىلسۇن؟

ئەھمەد بەگ دەپ بىلگىن مېنى،
بوستانىمغا مەرغۇپ سېنى،
بىلدىم ئەسلىڭ بىر ئەر مېنى،
جۇۋان بىلمۇر، قىز نە بىلسۇن؟

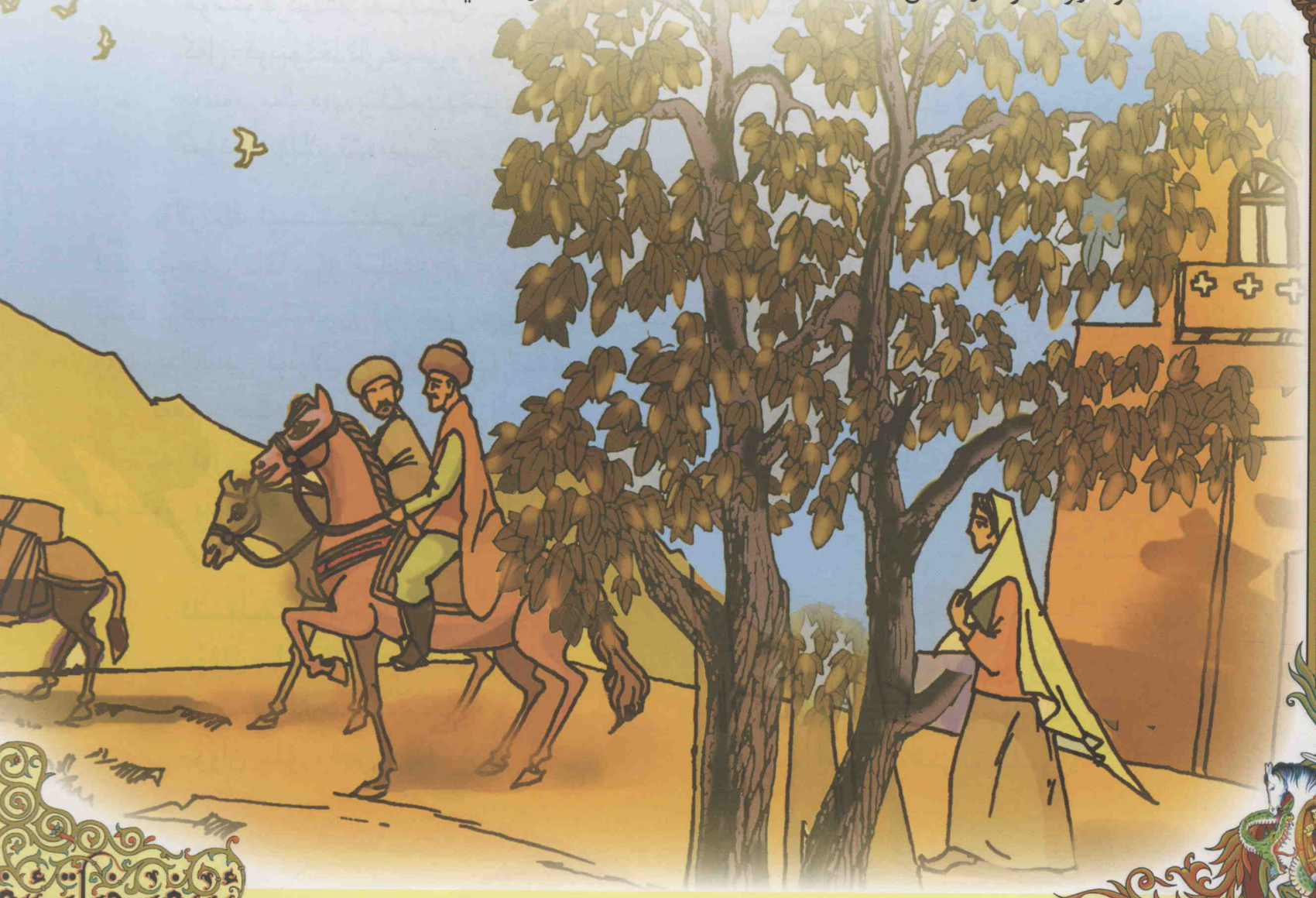
ئول كېلىنچەك بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئەھمەد بەگكە قاراپ كۈلۈپ، تۇرغان ئورنىدا قېتىپ قالدى. ئۇ ۋاقىتتا ئەھمەد بەگ: «بۇ جۇۋاننىڭ كۆڭلىنى ئوبدان بىر خۇش قىلاي» دەپ، جۇۋاننىڭ ئالدىغا بېرىپ بۇ سۆزنى ئېيتتى:

نەزم

ئەھمەد بەگ:
كوزا سۇندۇرغان كېلىن،
خەۋەر بەرگىن ئەللەرىڭدىن.
بىر پىيالە سۇ بەر، ئىچەي،
ئاشۇ نازۇك قوللارىڭدىن.

كېلىنچەك:
غەزەل ئېيتقان بەرنا يىگىت،
مەن ئايلىناي بويلارىڭدىن.
جاۋاب بېرىپ سوئالىڭغا
بەھرە ئالاي تىللارىڭدىن.

ئەھمەد بەگ:
سەنسەن ئۆزۈڭ كېلىنلەر خوبى،
ھەممە قىزلارنىڭ مەرغۇبى،
بىلمىدىم، سەن كىمنىڭ مەھبۇبى،
سۆزلە شېرىن لەۋلەرىڭدىن.

كېلىنچەك:
بىزلەر بىلەن قىلما ھەزلە،
سەن كېتەرسەن ئۇزاق يەرگە،
ياريم باردۇر سەندىن ئەلا،
سەن كەچكىن بۇ ئويلارىڭدىن.

ئەھمەد بەگ:
سەندەك رەنانى ھېچ كۆرمىدىم،
ئاتمىدىن يەرگە چۈشمىدىم،
ئىچتىم سۇنى، ھېچ قانمىدىم،
سۆيۈپ كېتەي لەۋلەرىڭدىن.

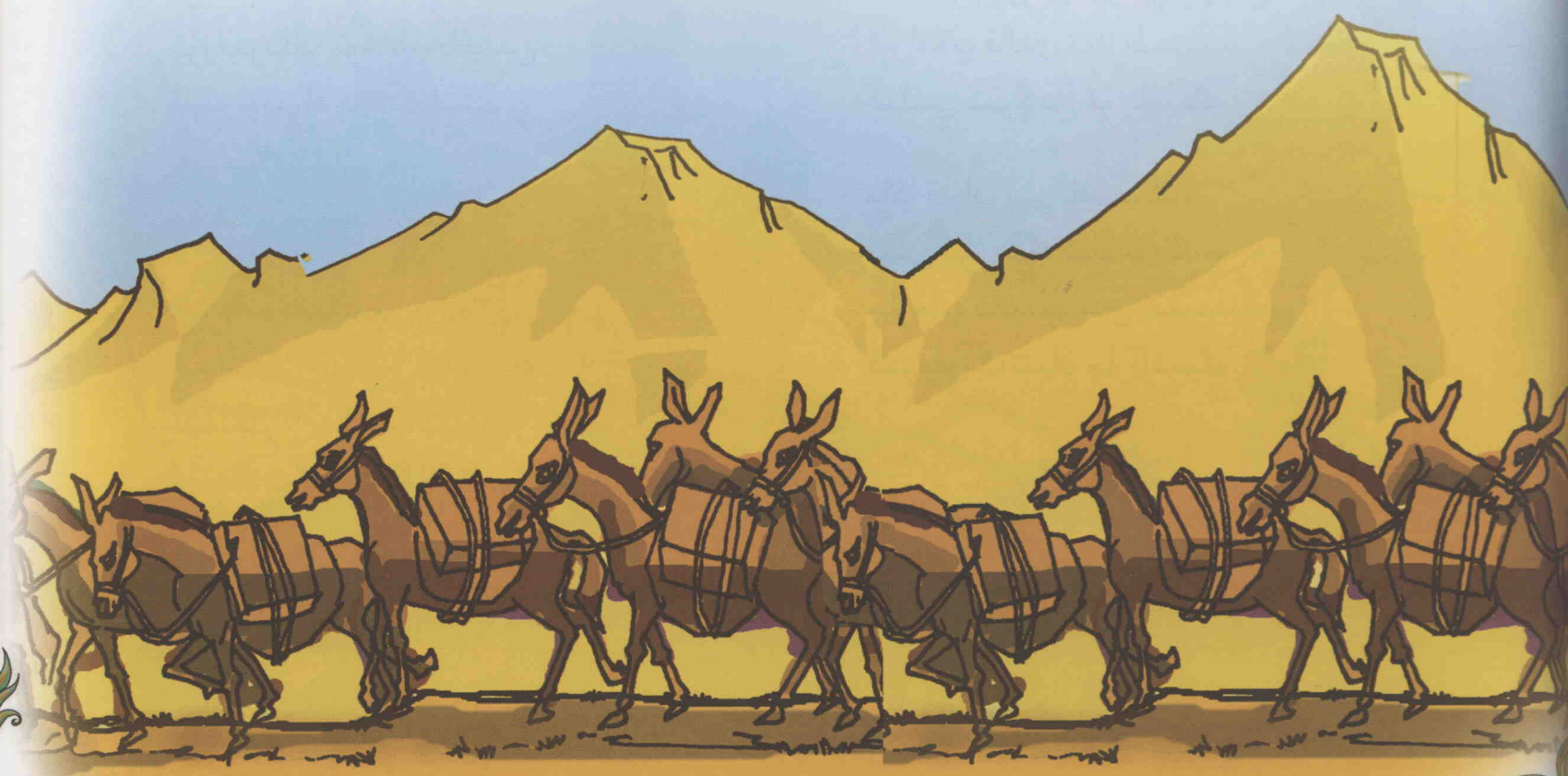
كېلىنچەك:
سۇ تىلەرسەن، كەلگىن بېرى،
ھەزىل قىلىپ كەتمە نېرى،
مەن ھەم بولاي ساڭا جورى،
ئۆرگۈلەيمىن بويلارىڭدىن.

ئەھمەد بەگ:
ھەممە قىزدىن ھۆسنۈڭ غالىب،
مەن بولۇرمەن ساڭا تالىپ،
ئات ساغرىسىغا قامچا سالىپ،
ئاشسام تاغۇ چۆللەرىڭدىن.

كېلىنچەك:
مېنى سورىساڭ، جورائدۇرمەن،
كېچە ـ كۈندۈز زارىڭدۇرمەن،
ئالساڭ سېنىڭ يارىڭدۇرمەن،
شورای شېرىن تىللارىڭدىن.

ئەھمەد بەگ:
قىزنىڭ قېشىدا بەگ يۈسۈپ،
قىلمىدىم ساڭا تەئەسسۇپ،
ئەھمەد بەگكە سەن مۇناسىپ،
دانە ـ دانە خاللارىڭدىن.

كېلىنچەك:
ئايلاخان دەر تۇت قولۇمدىن،
باغچامغا كىر، ئۈز گۈلۈمدىن،
كۆيلەر ئىشت بۇلبۇلۇمدىن،
قۇچۇپ ئالاي بەللەرىڭدىن.

جۇۋان كۆزىدىن يېشىنى توختىتىۋالالماي تۇرغانىدى، ئەھمەد بەگ بۇ ھالنى كۆرۈپ:

ــ كېلىنچەك، بۇ بىزنىڭ چاقچاق سۆزىمىز، كۆڭلىمىزدە كىر يوق، بىز بۇ يەردە تۇرالمايمىز، ــ دەپ خارەزمگە قاراپ يول ئالدى. كېلىنچەك ھەسرەت بىلەن يىغلاپ قالدى.

يۈسۈپ بەگ ئول قىزغا:

ــ بىز سەن بىلەن بىرمۇنچە سۆزلەشتۇق. مېنىڭ گۈلئەسەل دەپ يارىم بار، ئۇنىڭ نۇرغۇن كېنەزەكلىرى بار، سەن ئۇلارنىڭ قاتارىدا يوقسەن، ــ دەپ قىزنىڭ يىغا ـ زارىسىگە قارىماي يولغا راۋان بولدى.

قىز يۈسۈپ بەگكە يېلىنىپ:

ــ مەن ئالدىڭىزدا شاتۇر بولۇپ ماڭسام، مېنى كېنىزەكلەر قاتارىدا كۆرسىڭىز ناھايىتى خۇشۇاخ بولسام، ــ دەپ يۈسۈپ بەگنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭدى. لېكىن، ئىككى سايدىن ئۆتكەندىن كېيىن ھېرىپ ماڭغۇچىلىك مادارى قالماي بەگكە يېتىشەلمىدى. ھارغان يېرىدە ئولتۇرۇپ قېلىپ، يۈسۈپ بەگنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ يىغلاپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزنى ئېيتتى:

نەزم

يۈسۈپ بېگىم مەندىن سالام ــ
ئېيتىڭ گۈلئەسەلخان ئايىمگە.
بويى زىلۇا، قەلەمقاشلىق،
خۇلقى خۇشخۇي مۇلايىمگە.

كۆزلىرىڭىز توختاپ ياشتىن،
ئازاد بولدۇڭ قىزىلباشتىن،
يەنە سالام قايتىۋاشتىن،
جادۇ كۆزى خۇمارىڭگە.

قىزىل مەخمەلدۇر چادىرىڭىز،
ئېسىمدىن كەتمەس خاتىرىڭىز،
ئالدىڭىزدا بولاي چاكىرىڭىز،
قامچاڭ تەگسۇن ساچ باغىمگە.

ئەۋۋەلدە دوست بولارسەن،
ئاخىردا سۇست بولارسەن،
سۆيسەم ئەگەر مەست بولۇرسەن،
بۇيۇم تەگسۇن دىماغىڭگە.

مەن بىر گۈلۈڭ، سەن بۇلبۇلۇم،
ساڭا لايىق زۇلپ سۇنبۇلۇم،
ئۇزاقلاپ قالدى مەنزىلىم،
كېلىپ كىرگىن قۇچاغىمگە.

ماڭا قاراپ بىر باقمىدىڭ،
مېنى كۆزۈڭگە ئىلمىدىڭ،
چارچاپ قالدىم، سەن بىلمىدىڭ،
كىرمەي كەتتىڭ چارباغىمگە.

زۆھرا كەلدى يانە ـ يانە،
خاللارىڭ بار دانە ـ دانە،
خاھ ئاشىنا بول، خاھ بىگانە،
مەن تاپشۇردۇم خۇدايىمگە.

شۇ سۆزدىن كېيىن زۆھراخان زار ـ زار يىغلاپ، يۈسۈپ ئىشقىدا ئاھۇ زار ئەيلەپ تۆت سائەت ئولتۇرۇپ، نامازدىگەر ۋاقتىدا ئۆيىگە قايتتى.

ئەلقىسسە، يۈسۈپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگلەر قىزىلباشلار يۇرتىدىن چىقىپ، تاغلاردىن ئېشىپ،

چۆللەرنى كېزىپ، ئون كۈن بولدى دېگەندە بىر تاغ باغرىدىكى بۇلاقنىڭ ياقىسىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى. ئۇلار قېچىرلىرىنى ئوتقا قويۇپ ئولتۇرۇشقانىدى، يىراقتىن نۇرغۇن ئاتلارنىڭ ئوپۇر - توپۇر قىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى. يۈسۈپ بەگ دەرھال ئېتىغا مىنىپ تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپ قارىسا، كۆكچى ئەيىيار يەتتە يۈز ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ قوغلاپ كېلىۋېتىپتۇ. يۈسۈپ بەگ تاغدىن چۈشۈپ ئەھۋالىنى ئەھمەد بەگكە خەۋەر قىلدى.

ئەھمەد بەگ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولۇپ، غەيرىتى جۇش ئۇرۇپ، دۈشمەنگە ئات سالماقچى بولدى. يۈسۈپ بەگ ئەھمەد بەگنىڭ ئېتىنىڭ جىلاۋىنى چىڭ تۇتۇۋالدى. ئەھمەد بەگ جەڭگە كىرىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. يۈسۈپ بەگ ئەھمەد بەگكە جاۋاب بەرمىدى. ئۇلار نەچچە يەردىن تەمسىل كەلتۈرۈپ، بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

ئەھمەد بەگ:
ئارقىمىزدىن يېتىپ كەلدى دۈشمەنلەر،
ماڭا رۇخسەت بەرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.
تاغ - سايلارغا بۈگۈن تولدى مەلئۇنلار،
ماڭا رۇخسەت بەرگىل، يۈسۈپ سۇلتانىم.

يۈسۈپ بەگ:
ياش ئوغلانسەن، كۆرمىگەنسەن مەيدانىنى،
نەچچە يىللار كۆرۈپ ياتتىڭ زىندانىنى،
كۆپ ئادەملەر بىلمەس ياخشى - يامانىنى،
تاماشالەر كۆرگىل، ئەھمەد سۇلتانىم.

ئەھمەد بەگ:
نەچچە ۋاقىت ئەجەب دىلگىر بولۇپمەن،
نەزەر تارتىپ بۇ يەرلەرگە كېلىپمەن،
دۈشمەنلەرنى بۇ ئەھۋالدا كۆرۈپمەن،
جاۋاب بەرگىل ماڭا، يۈسۈپ سۇلتانىم.

يۈسۈپ بەگ:
قىلىچلىشاي بۇ دۈشمەنلەر قەستىدە،
ئۆلۈكلىرى قالسۇن تاغنىڭ پەستىدە،

هازىر تۇروپ قېچىرلارنىڭ ئۇستىدە،
تاماشالار كۆرگىل، ئەھمەد سۇلتانىم.

ئەھمەد بەگ:
كۆردۇڭ ئاكا، ياۋۇز دۇشمەن كېلىپتۇر،
بىزنى تۇتقان كۆكچى ئەييار كېلىپتۇر،
مەرد يىگىتتە مەردانىلىك تولۇپتۇر،
ماڭا رۇخسەت بەرگىل، يۇسۇپ سۇلتانىم.

يۇسۇپ بەگ:
تاماشا قىل، كۆروپ ئاكاڭ ئىشىنى،
قويماي ئۇزەي دۇشمەنلەرنىڭ بېشىنى،
قانغا بويايۇ كەڭ ساينىڭ تېشىنى،
تاماشالار كۆرگىل، تۇروپ سۇلتانىم.

ئەھمەد بەگ:
قاراپ تۇرغىن مەرد يىگىتنىڭ شەنىگە،
قويوپ بېرەي ئاتنى دۇشمەن ئۇستىگە،
ئۆلۈكلىرى كۆمۈلسۇن تاغنىڭ ئاستىگە،
رۇخسەت بەرگىل ماڭا، يۇسۇپ سۇلتانىم.

يۇسۇپ بەگ:
ئەھمەدخانىم، كۇتۇپ تۇر، مەن باراي يەككە،
ئەجەل ئوقى تەگسۇن كۆكچى بەدرەككە،
تاغ ـ داللار تولسۇن شۇندا ئۆلۈككە،
تاماشالار كۆرگىل، ئەھمەد سۇلتانىم.

ئەھمەد بەگ:
ئەھمەد بەگ دەر: مېنى كۆزگە ئىلمىدىڭ،
ئۆزۇڭ بىلدىڭ، مېنى ئادەم بىلمىدىڭ،
قاراپ تۇروپ ماڭا جاۋاب بەرمىدىڭ،
رۇخسەت بەرگىل ماڭا، يۇسۇپ سۇلتانىم.

يۇسۇپ بەگ:
يۇسۇپ بەگ دەر: ئۇكام ئارسلان ئىكەنسەن،
شىجائەتلىك شىرى يەزدان ئىكەنسەن،
ئەلگە مەشھۇر بىر پەھلىۋان ئىكەنسەن،
بىرنى قويماي قىراي، ئەھمەد سۇلتانىم.

ئۇلار مەيدان تالىشىپ، بىر ـ بىرىنىڭ ئاتلىرىنى قويوپ بەرمەي، ئاخىر ھەر ئىككىسى دۇشمەن ئۇستىگە بىر يولى ئات قويدى. بۇلار دۇشمەن سېپىنى بۆلۈپ تاشلاپ، قوغلاپ يۇروپ زەربە بەردى. ئەھمەد بەگ كۆكچى ئەييارنى قوغلاپ يۇروپ تۇتۇپ، يۇسۇپ بەگنىڭ ئالدىغا ئەكەلدى. يۇسۇپ بەگ كۆكچى ئەييارنىڭ يالۇۋرغىنىغا قارىماي نەچچە مىڭ ئازابلار بىلەن ئۆلتۈردى. يۇسۇپ بەگ قاچقان دۇشمەنلەرنى قوغلاپ تۇتۇپ ئەسىر قىلدى ۋە ئەسىرلەرنى يىغىپ ئۇلارغا سىياسەت قىلىپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

شاھىڭغا بېرىپ ئېيتقىن مېنىڭ سۆزۇمنى،
مۇندىن بېرىپ ئاتتىن چۈشمەي كېلۇرمەن.
ئەللىرىمگە بىر كۆرسىتىپ ئۆزۇمنى،
نۇرغۇن لەشكەر باشلاپ ئاخىر كېلۇرمەن.

دۇشمەنلەرنىڭ كۆزلىرىنى ياش قىلىپ،
ئۆلۈكلەرنى مەيدان ئىچرە تاش قىلىپ،
ھوشۇر بەگنى مەيدان ئىچرە باش قىلىپ،
يۇرتلىرىڭنىڭ بارىن ۋەيران قىلۇرمەن.

تۆت تەرەپتىن، تۇشمۇ تۇشتىن توپ ئېتىپ،
ئۆلۈكلىرىڭ مەيدان ئىچرە تولدۇروپ،
لەشكىرىڭنى قىلىچ تىغىدىن ئۆتكۈزۇپ،
ئوغۇل ـ قىزىڭ ئولجا قىلىپ كېلۇرمەن.

قانلىرىڭدا بويىاپ مەيدان يۇزىنى،
ئەسىر ئېلىپ ئۇلۇغ ـ ئۇششاق ھەممىڭنى،
ئاڭلا بۇگۇن يۇسۇپ ـ ئەھمەد سۆزىنى،
گۇزەلشاھنى ئاخىر چاھقا سالۇرمەن.

ئەلقىسسە، يۇسۇپ ـ ئەھمەد ئەسرلەرنى قويۇپ بېرىپ، غەلىبىدىن كۆڭۈللىرى چاغ بولۇپ، ئۆرگەنچ، خارەزم يولىغا راۋان بولدىلەر. شۇ ماڭغانلىرىچە نەچچە مەنزىللەردىن ئوتۇپ، يەتتە تاغدىن ئېشىپ، ئەسقەر تېغىغا يېتىپ كەلدىلەر. بۇ تاغنى كۆرۈپ باشتىن ئۆتكەن كۈنلىرى ئېسىگە كېلىپ، كۆڭۈللىرى بۇزۇلدى. ئەھمەد بەگ نەچچە يەردىن تەمسىل كەلتۈرۈپ، ئۆزىنى توختىتىۋالالماي، خۇن ـ جىگىرىدىن چىقىرىپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

شۇكۇر ئېيتاي خۇدايىمغا،
ياماندىن كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.
دۈشمەنلەرگە بەندە بولۇپ
چۈشكەن كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

بەندە بولۇپ ئول ئىرادە،
ئەلەم چېكىپ كۆپ زىيادە،
دۈشمەن ئاتلىق، مەن پىيادە،
يۈرگەن كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

كىمگە ئېيتاي بۇ داغىمنى،
ھېچكىم بىلمەس سوراغىمنى،
تاشلار يېرىپ تىرناغىمنى،
يۈرگەن كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

بېشىمىزغا ئۇرۇپ قامچى،
رەھىم قىلماي زالىم كۆكچى،
تىل ـ ئاھانەت قىلىپ شۇنچى،
كۆرگەن كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

يەتتە يىللار سىنەم داغلاپ،
ئازاب بىلەن دائىم يىغلاپ،
ئات ئالدىدا قولۇم باغلاپ،
تارتقان كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

چىقىپ زىنداننىڭ ئىچىدىن،
ئېغىر كۈلپەتلەر ئاستىدىن،
تاغۇ تاشلارنىڭ ئوستىدىن
يۈرگەن كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

ئارقىمىزدا مىڭ مۇھاسىل،
دەم ئالدۇرماي ماڭدى بىر خىل،
يىراقلىشىپ شەھرۇ مەنزىل،
قالغان كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

ئەھمەد بەگ دەر: ئەي بېرۇ بار،
نەچچە يىل بولدۇم ئىنتىزار،
زىندان ئىچىدە خارۇ زار
ياتقان كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

ئەلقىسسە، يۈسۈپ بەگ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، ئەھمەد بەگنىڭ كۆڭلىگە تەسەللى بەردى. ئۇلار بىر - بىرىگە مەدەت بېرىپ ئەسقەر تېغىدىن ئاشقاندى، كۆرەگان دەرياسى كۆرۈندى. دەريا بويىغا كېلىپ قارىسا، سەل كېلىپ ئېگىز - پەسنى بېسىپ، دەريا سۈيى مەۋج ئۇرۇپ تۇرۇپتۇ. بەگلەر بۇ دەريانى قاراپ ئۆرتىگۈچى دەرد بىلەن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

كەلدى خارەزم سۇلتانى،
يول بەر، كۆرەگان دەريانى!
ئەسقەر تېغىنىڭ بۇلاقى،
يول بەر، كۆرەگان دەريانى!

كېلۇرسەن ئەسقەر تاغىدىن،
ئۆتەرسەن ئېرەم باغىدىن،
ئۆتمە، ئېتىم تۇياقىدىن،
يول بەر، كۆرەگان دەريانى!

ئۇستۇڭدىن ئات ئىرغىتۇرمەن،
بۇلاقلىرىڭ بېركىتۇرمەن،
سۇلىرىڭنى قۇرۇتۇرمەن،
يول بەر، كۆرەگان دەريانى!

بەندە ئىدۇق، بولدۇق ئازاد،
يول بەر بىزگە كەڭ - كۇشاد،
بارغان يېرىڭ بولۇر ئاۋات،
يول بەر، كۆرەگان دەريانى!

بۇ قېچىرلار يۇرتقا كېتەر،
ئۆتەر يولنى قىلما خەتەر،
يۈسۈپ - ئەھمەد ھەيدەپ ئۆتەر،
يول بەر، كۆرەگان دەريانى!

دېگەندىن كېيىن، قېچىرلارنى ئالدىغا سېلىپ، دولقۇنلار بىلەن ئېلىشىپ مىڭ تەستە دەريادىن ئۆتۈپ يولغا راۋان بولدىلەر. شۇ يۇرگەنلىرىچە يول مېڭىپ، يەتتە ئاي، يەتتە كۈن بولدى دېگەندە خارەزمنىڭ دەرەخلىرى، باغلىرى كۆرۈندى. ئەھمەد بەگ بۇنى كۆرۈپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، خۇن - جىگىرىدىن بۇ سۆز - لەرنى ئېيتتى:

نەزم

يۈسۈپ ئاكا، ئارمان قالماس كۆڭلۈمدە،
ئاغا - ئىنى تۇغقانلارغا يەتكۈزسە.
قادىر ئىگەم ئىككىمىزنى قۇتقۇزدى،
ئاغا - ئىنى قېرىنداشقا يەتكۈزسە.

ئەمدى كېتەر بىزدىن ھىجران داغلىرى،
ئويناپ ئۆسكەن شۇ جايلارغا يەتكۈزسە.

جىلۋە قىلدى خارەزمنىڭ باغلىرى،
بۇلبۇللىرى سايرار سەھەر چاغلىرى،

يەتتە يىللار زىندان بولدى ماكانىم،
بۇ يۇرتلاردا قالمىغاندۇر نىشانىم،
ئەمدى كىرەر پۇت - قولۇمغا دەرمانىم،
مەدەت بەرگەن يۇرتلىرىمغا يەتكۈزسە.

ئانام، تاغام تىنماي بىزنى ياد ئېتەر،
گۈلخەدىچە پىراقىمدا داد ئېتەر،
ئەھمەد بەگنىڭ بۇگۈن كۆڭلىن شاد ئېتەر،
ئېسەن ـ ئامان تۇغقانلارغا يەتكۈزسە.

دېگەندىن كېيىن، يۈسۈپ بەگنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلۇپ:

ـــ ئەي ئۇكام، بىز زىنداندىن خالاس بولدۇق. ئەجەل يەتمىسە، كىشى ئۆلمەس ئىكەن. ئاتا ـ ئانا، ئۇرۇق ـ تۇغقانلار سالامەت بولسا ناھايىتى ياخشىدۇر، ئەگەر ۋاپات بولغان بولسا بىزگە قىيامەت شۇندا، ـــ دەپ، ئەھمەد بەگكە قاراپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

يەتتە يىللار بەندە بولدۇم، مىسكىن ئانالار بارمىكىن،
بىزنى يادلاپ يىغلىغان ساھىبدۇئالار بارمىكىن؟
يارى جورام، سىردىشىم ھەم ئاشنالار بارمىكىن،
پەھلىۋان سەردارلىرىم ـ رۇستەمنەمالار بارمىكىن؟

كېچە ـ كۈندۈز تىنمايىن خۇشخۇي غەزەلخان ئەيلىگەن،
قارى قۇرئان بولۇبان زىكرى سۇبھان ئەيلىگەن،
مەرىپەت مەيداننى دائىم گۈلىستان ئەيلىگەن،
ھەق يولىغا ئۆزىن ئۇرغان دىلنەۋالار بارمىكىن؟

يەتتە يىل زىنداندا قالدىم، مەن بېگىم ئەھمەد بىلەن،
پۈرقىتى ھىجراندا قالدىم، مەن بېگىم ئەھمەد بىلەن،
ھەسرەتۇ ئارماندا قالدىم، مەن بېگىم ئەھمەد بىلەن،
ئويناپ ئۆسكەن يارۇ دوستۇ ئەقرەبالار بارمىكىن؟

بىلمىدىم، بارمۇ يىگىتلەر ھەم ھوشۇر بەگ سەردار،
بىز ئۇچۇن قان يىغلىشىپ ئانا ـ سىڭىللار ئىنتىزار،
كۆرمىگۈنچە تا ئۇلارنى، مەندە يوق سەبرۇ قارار،
بىللە يۈرگەن بىز بىلەن ئىنى ـ ئاغالار بارمىكىن؟

بەگ يۈسۈپ دەر: نەيلەيىن، ئارماندا قالدىم مەن بۇگۈن،
كۆرمىگۈنچە تا ئانام، ھىجراندا قالدىم مەن بۇگۈن،
قايتىۋاشتىن يىغلايىن، گۈماندا قالدىم مەن بۇگۈن،
گۈلخەدىچە، گۈلئەسەل زۇلپى سىياھلار بارمىكىن؟

ئەلقىسسە، بەگلەر قېچىرلارنى ھەيدەپ، ئۆرگەنچ يۈرتىغا كىرىپ كۆرسە، بۇ شەھەرنىڭ كوچا ـ ئىمارەتلىرى باشقىچە بولۇپ كېتىپتۇ. يوللاردا ئادەم ناھايىتى كۆپ، ئۇلار ھەر تەرەپكە يۈگۈرۈشۈپ يۈرۈپتۇ. بىر تۇز سەھىندە بەش ـ ئالتە مىڭ ئادەم ئوغلاق تارتىپ يۈرۈپتۇ.

ئويۇن كۆرۈۋاتقان ئادەملەر بۇ بەگلەرنى كۆرۈپ:

ـــ نادىر بەگ سۇلتانىنىڭ تويىغا كەلگەن يىگىتلەردەك كۆرۈنىدۇ، ـــ دېيىشتى.

بەگلەر بۇ سۆزنى ئىشىتىپ تەئەججۇپلەندى. شۇ ئەسنادا بېشىغا كۆك سەللە ئورىغان، كۆك كىيىم كىيگەن بىر يىگىت يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەرگە يېقىن كېلىپ سالام قىلدى ۋە:

ـــ سىزلەر كىم بولۇرسىزلەر؟ ـــ دەپ سورىدى.

يۈسۈپ بەگ جاۋاب بەردى:

ـــ بىز مىسىر شەھىرىدىن چىقىپ كەلدۇق، خارەزم شەھىرىگە بارىمىز.

ئاندىن يۈسۈپ بەگ بۇ يىگىتتىن:

ـــ بۇ كاتتا توي كىمنىڭ؟ ـــ دەپ سورىدى.

يىگىت:

ـــ ئەي تۆرەم، بۇنى بىر سورىماڭ، مەن دېمەيلا قويماي، ـــ دەپ كۆزىگە لىق ياش ئالدى.

يۈسۈپ بەگ:

— قېرىندىشىم، ئاشنالىقىمىزنىڭ ھەققى، ئېيتىپ بەرگىن، — دېدى. يىگىت تاقەت قىلىپ تۇرالماي:

— مېنىڭ ئېتىم ۋاپا بەگ، بىزلەرنىڭ يۇسۇپ بەگ، ئەھمەد بەگ دەپ ئىككى بەگزادىمىز بار ئىدى. يەتتە يىل ئۆتۈپ، سەككىز يىلغا قەدەم قويدى. ئۇلار مىسىر يۇرتىغا ئەسىر چۈشۈپ كەتكەن. ئۇلارنى ئۆلدى، دەپ، ئاغىچىسى گۈلئەسەل ئايىم مۇسىبەت ئۈستىدە ئولتۇرىدۇ. گۈلخەدىچە ئايىمنى نادىر بەگ سەردارغا بەرمەكچى، قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي بولدى. بۈگۈن ئاخشام نىكاھ ئوقۇلدۇ. مەن يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەرنىڭ قىرىق يىگىتىنىڭ بىرى ئىدىم، بەگلەر ئۈچۈن ھازا تۈتۈپ كۆك سەللە ئوردىدىم، كۆك كىيىم كىيدىم، — دېدى.

ئەھمەد بەگ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ، ئەسلا تاقەت قىلالماي دەرد ـ ھەسرەت بىلەن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

مۇساپىرمەن، كەلدىم تاغلاردىن ئېشىپ،
ئەرز ـ ھالىم ئىشىت، مېنىڭ سىرداشىم.
ياريم تويىن قىلاي مەنمۇ تاماشا،
تويغا باشلا بىزنى، يۇر، قېرىنداشىم.

شۇنداق بولدى بىزگە تەقدىر ـ ئىرادە،
سېنى كۆرۈپ دەردىم بولدى زىيادە،
نە يۈز بىلەن يۈرەرمەن بۇ دۇنيادە،
تويغا باشلا بىزنى، يۇر، قېرىنداشىم.

شۇنداق بولدى بىزگە تەقدىر ئەزەلى،
يۇرتۇمىنىڭ شەنىگە ئېيتاي غەزەلى،
يارنى كۆرمەك ئۈچۈن يوقتۇر مەجەلى،
شۇنداق ئىشلار بولدى ماڭا، سىر داشىم.

ئەجەب غەۋغا كۆرۈپ قالدىم شەھرىڭنى،
تاماشالار قىلاي يارىم تويىنى،
بېرىپ كۆرەي شۇ دىلدارىم يۈزىنى،
بىزنى تويغا باشلاپ بارغىن، سىر داشىم.

ئەھمەد بەگ دەر: ئەجەب زامان بولدىلەر،
يۈرەك ـ باغرىم بۇگۈن قانغا تولدىلەر،
يېڭىۋاشتىن تەندە روھىم ئۆلدىلەر،
مېنى تويغا باشلاپ بارغىن، سىر داشىم.

ئەلقىسسە، ۋاپا بەگ يۈسۈپ بەگدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئاتتىن ئۆزىنى تاشلاپ، ئىككى كۆزىنى ياشلاپ، بەگلەر ئېتىنىڭ يۈگىنىنى مەھكەم ئۇچلاپ، ئۇزەڭگىگە كۆزىنى سۈرتۈپ، ئۆزىنى توختىتىپ ئالالماي خۇن جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بەندە بولۇپ ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلغان،
شاتۇتىدەك ئىككى بېگىم سىزمۇ سىز.
نەۋنىهال چاغ شاخى سۇنۇپ قايرىلغان،
تاراج بولغان گۈلىستانىم سىزمۇ سىز.

كۆڭلۈمىنىڭ مەقسىتى، ئارزۇ ـ ئارمانى،
يۈرىكىمنىڭ قۇۋۋىتى، دەردىم دەرمانى،
خارەزمنىڭ ئادالەتلىك سۇلتانى،
بەندە بولغان ئارسلانىم سىزمۇ سىز.

جانىنى ئالدى كۆزدىن ئاققان ياشلىرىڭ،
كۆزۈم سۈرتەي بۇگۈن باسقان ئىزلىرىڭ،
يۈرىكىمگە تەگدى قىلغان سۆزلىرىڭ،
قان يىغلىغان سۇلتانلىرىم سىزمۇ سىز.

ھەجرى ئوتىدا يۈرىكىمنى داغلىغان،
زالىم دۇشمەن قوللىرىنى باغلىغان،
ئات ئالدىدا زارى ـ گىريان يىغلىغان،
يۈسۈپ بېگىم، ئەھمەد بېگىم سىزمۇ سىز.

ئەلقىسسە، بەگلەر ۋاپا بەگدىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دېدىلەركىم:

ـــ بىز يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر ئەمەس، سودىگەردۇرمىز، بىزلەرنىمۇ گۈزەلشاھ زىندانىغا سالغانىدى. يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگلەر بىلەن زىندانىدا بىللە يېتىپ، سازەندىلىكنى ئۆگەنگەنىدۇق. ئۇلارمۇ بىر ھەپتىدىن كېيىن كېلۇر. بىزنى بۇگۈن تويغا ئېلىپ بارغىن، زېرىكىپ كەتتۇق، تاماشا كۆرەيلى.

ۋاپا بەگ «خوپ» دەپ ئالدىغا كىرىپ، شەھەر دەرۋازىسىغچە يول باشلاپ كەلدى. ئۇلار بىر سائەت يول يۈرۈپ ئۆرگەنچ شەھرىنىڭ دەرۋازىسىغا كېلىپ، نادىر بەگ سۇلتانىنىڭ ئوردىسى تەرەپكە قاراپ كېتىپ باراتتى، بىر چوڭ مەسچىتنىڭ ئالدىدا بىر ئاقساقال بوۋاينىڭ ئولتۇرغىنىنى كۆردى. يۈسۈپ بەگ ئاتتىن چۈشۈپ سالام بەردى. بوۋاي بۇلارنىڭ سالامىنى ئېلىك ئالدى. بوۋاينىڭ ئىسمى ئوبۇل خوجا ئىشان ئىدى. بوۋاي يۈسۈپ بەگدىن سوئال سورىدى، يۈسۈپ بەگنىڭ ئىشانغا قاراپ جاۋاب بەرگىنى:

نەزم

ئىشان:
بەندە بولۇپ، ئازاد بولغان بەگ يىگىت،
جاۋاب بەرگىن، ئوغلۇم، قايدا بارۇرسەن؟

قۇلاق سالىپ سۆزلىرىمنى سەن ئىشىت،
جاۋاب بەرگىن، ئوغلۇم، قايدا بارۇرسەن؟

يۇسۇپ بەگ:
ئەرزىم ئىشىت، بوۋام، ئەزىز ئىشانىم،
قويۇپ بەرگىن مېنى، تويغا بارۇرمەن.
ئۆلمەي تۇرۇپ يوق بولغاندۇر نىشانىم،
قويۇپ بەرگىن مېنى، تويغا بارۇرمەن.

ئىشان:
مەيدان ئىچرە رۇستەم ئوخشاش قۇۋۋەتلىك،
سېخىيلىق بابىدا ھاتەيىم سۇپەتلىك،
مۇشكۈللەردە شىجائەتلىك، غەيرەتلىك،
خەۋەر بەرگىن، ئوغلۇم، قايدا بارۇرسەن؟

يۇسۇپ بەگ:
مەن بارۇرمەن نادىر بەگنىڭ تويىغا،
ھەيران بولدۇم ئۇنىڭ قىلغان ئىشىغا،
زەھەر سېلىپ ياناي، يېگەن ئېشىغا،
قويۇپ بەرگىن، بوۋا، تويغا بارۇرمەن.

ئىشان:
چاھىتىن چىقىپ كەلدىڭ سەھەت ـ سالامەت،
پىرلار قىلدى ساڭا تولا كارامەت،
تۇتما ھەرگىز تۇغقانلارغا ئاداۋەت،
خەۋەر بەرگىن، ئوغلۇم، قايدا بارۇرسەن؟

يۇسۇپ بەگ:
يەتتە يىللار چاھ ئىچىدە خار بولدۇم،
بىر كۆرگىلى جامالىڭنى زار بولدۇم،
بەندە بولۇپ ئەل ئىچىدە خار بولدۇم،
قويۇپ بەرگىن، بۇگۈن تويغا بارۇرمەن.

ئوبۇل خوجا ئىشان بۇلارغا بىرمۇنچە نەسىھەت قىلىپ ئۇزىتىپ قويىدى. يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەر بوۋايغا ئىنئاملار بېرىپ يولغا راۋان بولدىلەر.

ئۇلار شۇل يۇرگەنلىرىچە نادىر بەگ سۇلتانىنىڭ ئوردىسىغا يېتىپ كەلدى. قاراپ كۆرسە ناغرا ـ سۇناي ئاۋازى پەلەككە ياڭراۋاتقۇدەك، چوڭ قازانلار ئېسىلىپ، نۇرغۇن قويلار سويۇلۇپتۇ، چېدىر ـ بارگاھلار تىكىلىپتۇ. يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەر تاماشا كۆرۈپ تۇراتتى، بىرقانچە ياساۋۇل كېلىپ سورىدىلەركىم:

ـــ ئەي يىگىتلەر، قايدىن كېلۇرسىزلەر؟

يۇسۇپ بەگ دېدىكى:

ـــ بىز مۇساپىرلارمىز، پادىشاھنىڭ تويىنى تاماشا قىلغىلى كەلدۇق.

ياساۋۇللار دېدىكىم:

ـــ ئۇنداق بولسا، ئاتلاردىن چۈشۈپ، مۇندا كىرىپ ئولتۇرۇپ تاماشا كۆرۈڭلار.

يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەر ئات ـ ئۇلاغ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى بىر يەرگە جايلاشتۇرۇپ قويۇپ، ئۆزلىرى نادىر بەگ سۇلتانىنىڭ چېدىر ـ بارگاھلىرىغا كىرىپ ئولتۇردى. ئۇ ۋاقىتتا ئەھمەد بەگ نادىر بەگ سۇلتانىنى كۆرۈپ دەرغەزەپ بولۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

پىنھان سۆزۈم بۇگۈن ساڭا ئېيتايىن،
تويۇڭ قۇتلۇق بولسۇن سېنىڭ، سۇلتانىم.
ھېلىھەم مەن زىيان قىلماي كېتەرمەن،
تويۇڭ قۇتلۇق بولسۇن سېنىڭ، سۇلتانىم.
بەندە بولۇپ تۇشتۇم دۇشمەن قەستىدە،
يەتتە يىللار قالدىم زىندان تەكتىدە،
شۇكرى لىللا، چىقتىم يەرنىڭ ئۈستىگە،
تويۇڭ قۇتلۇق بولسۇن سېنىڭ، سۇلتانىم.

بىزلەر كەتتۇق، سەن بۇ يەردە قېلىپسەن،
ئەجەب بۇزدۇڭ مېنىڭ كۆڭۈل شادىمنى،
تىرىك تۇرۇپ بىزنى ئوتقا سېلىپسەن،
ۋەيران قىلدىڭ ۋاپادارىم، يارىمنى،
بىزنىڭ يارغا بۇگۈن توينى قىلىپسەن،
ئەھمەد بەگ دەر، بىلسەڭ مېنىڭ نامىمنى،
تويۇڭ قۇتلۇق بولسۇن سېنىڭ، سۇلتانىم.
تويۇڭ قۇتلۇق بولسۇن سېنىڭ، سۇلتانىم.

دەپ تۇرۇشىغا، سىرتتىن بىر كېنىزەك كىرىپ:

ــ ئەي پادىشاھىم، قالدىرغاچ ئايىم كېنىزەكلىرى بىلەن يېتىپ كەلدى، ــ دەپ خەۋەر قىلدى.

يۈسۈپ بەگ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ: «بىز چىقىپ كۆرەيلى» دېدى. ئۇلار ئېگىز بىر جايدا تۇرۇپ كۆردى. لەركىم: سىكلىسى قالدىرغاچ ئايىم ئۇچ يۈز كېنىزىكى بىلەن كېلىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ يۈسۈپ بەگنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كېنىزەكلەرگە قاراپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

يەتتە يىلدۇر كۆرگىنىم يوق سىلەرنى،
قارا كىيىپ ماتەم تۇتقان يارانلار،
بىزنىڭ يۈرتىڭ پەرىلىرى ئامانمۇ؟
ھازا تۇتقان سەرۋى نازلار ئامانمۇ؟

ئازاد بولغان بەندە دەرلەر بىزلەرنى،
ئىشىتىڭلار، يۈسۈپ بەگنىڭ زارىنى،
قان يىغلىغان سەرۋى نازلار ئامانمۇ؟
شۇم رەقىبلەر ئاڭلىمىسۇن ئاھىنى،

جادۇ كۆزلۈك، ئۇنچە چىشلىق جانانلار،
خەۋەر بەرگىن سۇنغان كۆڭۈل شادىنى،
قەلەمقاشلىق، ھۆسنى ماھىتابانلار،
گۈلئەسەلدەك شېرىن سۆزلەر ئامانمۇ؟

ئەلقىسسە، قالدىرغاچ ئايىم يۇسۇپ بەگنىڭ بۇ سۆزىنى ئىشىتىپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كېنىزەكلىرىگە قاراپ:
ــ ئەي قىزلار، بىر يىگىت ناخشا ئېيتىۋاتىدۇ، ئاۋازى خۇددى ئاكامنىڭ ئاۋازىغا ئوخشايدۇ، دەرھال بېرىپ كۆرۈپ كېلىڭلار، ــ دەپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

مېنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن كېنىزەكلەر،
كۆرۈپ كېلىڭ، ئۇنى ئاكامغە ئوخشايدۇ.
ئاكام ئۇچۇن زار يىغلىغان كېنىزەكلەر،
كۆرۈپ كېلىڭ، ئۇنى ئاكامغە ئوخشايدۇ.

زۇلۇم بىلەن ئەلەم تارتىپ يىغلىغان،
ھىجرى ئوتىدا يۇرەك ـ باغرىن داغلىغان،

كۆكچى ئەييار قوللىرىنى باغلىغان،
كۆرۈپ كېلىڭ، ئۇنى ئاكامغە ئوخشايدۇ.

يۇسۇپ ئاكام جامالىنى كۆرمىدىم،
ئەھمەد بەگنىڭ دىدارىغا تويمىدىم،
كېچە ـ كۇندۇز دائىم قانلار يىغلىدىم،
كۆرۈپ كېلىڭ، ئۇنى ئاكامغە ئوخشايدۇ.

قالدىرغاچ ئايىم يۇسۇپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگكە قاراپ تۇراتتى، ئاڭغىچە يېشىل مەپىدە گۇلئەسەل ئايىم يېتىپ كەلدى. بۇ چاغدا يۇسۇپ بەگ بىتاقەت بولۇپ، مەپىگە قاراپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆز ـ لەرنى ئېيتتى:

نەزم

چەرخى پەلەك يۇرىكىمگە ئوت سالدى،
قىيامەت بولغان جايغا بۇگۇن يېتىشتىم.
قايتىۋاشتىن يەنە دەردىم قوزغالدى،
گۇلئەسەلخان يۇرگەن جايغا يېتىشتىم.

ھېچبىر ئادەم بۇ دۇنياغا تويارمۇ؟
يار ھىجرىدىن ئىككى كۆزىن ئويارمۇ؟
تىرىك تۇرۇپ ياردىم شۇنچە كۆيەرمۇ؟
قان يىغلىغان شول يارىمگە يېتىشتىم.

پىراقىدا كېچە ـ كۇندۇز داد ئېتىپ،
دوستىنى غەمكىن، دۇشمەنلەرنى شاد ئېتىپ،
مەپىسىنىڭ ئۇستىنى كۆك بويىتىپ،
يارىم جاپا چەككەن يەرگە يېتىشتىم.

يۇسۇپ بەگ دەر: كۆيدۇم ھىجران ئوتىدا،
سەبرۇ تاقەت تۇگەپ ياتلار يۇرتىدا،
يۇسۇپ كەبى ياتتىم چاھنىڭ ئاستىدا،
ئاخىر بۇگۇن ئۆز يۇرتۇمغا يېتىشتىم.

بۇ چاغدا يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەرنى ھېچكىم تونۇمىدى، يۇسۇپ بەگنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، ئەھمەد بەگكە قاراپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بىلۇرمۇسەن، ئەھمەدخانىم،
ئاخىر زامان كۇندۇر بۇگۇن.
ھېچكىم سورىماس مېنىڭ ھالىم،
بىر ناتاۋان كۇندۇر بۇگۇن.

دەردىم بولدى مېنىڭ بەتتەر،
ھەركىملەردىن دەۋران ئۆتەر،

كۆرمىگۇنچە كۆپتۇر خەتەر،
بىر خىيالىي كۇندۇر بۇگۇن.

ھازا تۇتۇپ سەرۋى سەمەن،
كېنىزەكلەر كۆپ ئەنجۇمەن،
يۇسۇپ بەگ دەر: يارىم بىلەن،
قان يىغلىشار كۇندۇر بۇگۇن.

گۈلئەسەل ئايىم يۇسۇپ بەگنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، بىتاقەت بولۇپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، بۇ سۆز-لەرنى ئېيتتى:

نەزم

ئۆلمىسۇن دوستلار، ئۆلمىسۇن،
دۈشمەن ھەرگىز كۈلمىسۇن.
ھەممىڭلار قاراڭلار،
بىزنىڭ يۇسۇپ بەگ بولمىسۇن!

ئىسسىق كۆرۈنۈر كۆزۈمگە،
قۇلاق سال بۇ سۆزۈمگە،
يېتەرمەنمۇ يارىمگە؟
يۇسۇپ خانىم بولمىسۇن!

يىغلىماقتۇر مېنىڭ ئىشىم،
خۇداغا يەتكەي نالىشىم،
خۇدا قوشقان باش يولدىشىم
بىزنىڭ يۇسۇپ بەگ بولمىسۇن!

گۈلئەسەل دەر: كۆيدى جانىم،
ئىشتىڭ يارى يارانىم،
مۇرادىم، ئىككى جاھانىم،
بىزنىڭ يۇسۇپ بەگ بولمىسۇن!

ئەلقىسسە، گۈلئەسەل ئايىم كېنىزەكلىرىنى ئەۋەتكەندى، بۇلار يۇسۇپ - ئەھمەدلەر قېشىغا بار-غاندا بەگلەر ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بوز ئوغلانخان ئەۋلادى،
كېلىڭ، خانلار، كۆرۈشەيلى.
خارەزمنىڭ گۈل قىزلىرى،
كېلىڭ، خانلار، كۆرۈشەيلى.

توي ـ تويلاشقان ئەزىز قىزلار،
يۈزى رەنا، زۇلپ چىنلار،
بىز ئېرۈرمىز سىزنىڭ بەگلەر
كېلىڭ، خانلار، كۆرۈشەيلى.

ھەيران كۆردۈم مەن سىزلەرنى،
تونۇمىدىڭلار سىز بىزلەرنى،
خۇدا قۇتقۇزدى بىزلەرنى،
كېلىڭ، خانلار، كۆرۈشەيلى.

ئىشتىڭلار پەريادىمنى،
خۇدا بەردى مۇرادىمنى،
يۈسۈپ ـ ئەھمەد بىل ئاتىمنى،
كېلىڭ، خانلار، كۆرۈشەيلى.

كېنىزەكلەر بۇ سۆزنى ئىشتىپ: «ۋاي، يۈسۈپ بېگىم بىلەن ئەھمەد بېگىملەر ئىكەن» دەپ يۈگۈ-رۈشۈپ كېلىپ، ئۇزەڭگىلىرىگە يۈز ـ كۆزلىرىنى سۈرتتى. ئاندىن گۈلئەسەل ئايىمنىڭ ئالدىغا بېرىپ خۇش خەۋەر يەتكۈزدى. گۈلئەسەل ئايىم يۈسۈپ بەگنىڭ ھىجرى ـ پىراقىدا تولا يىغلاپ كۆزىنىڭ خۇنى كېتىپ، كۆرمەس بولۇپ قالغانىدى، شۇڭا مەپىدىن چۈشەلمىدى. يۈسۈپ بەگ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، مەپىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۆزىنى توختىتىۋالالماي زار ـ زار يىغلاپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

يۈسۈپ بەگ:
تونۇرمۇسىز، سۆيگەن يارىم؟
كېلىڭ، خانىم، كۆرۈشەيلى.
سەنسەن مېنىڭ ۋاپادارىم،
كېلىڭ، خانىم، كۆرۈشەيلى.

گۈلئەسەل:
يەتتە يىلدۇر زارىڭدۇرمەن،
مېنى سورىساڭ يارىڭدۇرمەن،
بەلكى سېنىڭ جانىڭدۇرمەن،
كېلىڭ، يارىم، كۆرۈشەيلى.

يۈسۈپ بەگ:
قىزىلگۈلۈڭ سولدۇردۇڭمۇ؟
باشقىلارغا يار بولدۇڭمۇ؟
بىلمەي بىزنى ئۇنتۇدۇڭمۇ؟
چۈشۈڭ، ئايىم، كۆرۈشەيلى.

گۈلئەسەل:
يەتتە يىللار قان يىغلىدىم،

كېلەر، دەپ ئۈمىد باغلىدىم،
باغرىمنى ئوتتا داغلىدىم،
ئاتتىن چۈشۈڭ، كۆرۈشەيلى.

يۈسۈپ بەگ:
دۈشمەنلەرگە بولۇپ بەندە،
قول ـ پۇتۇمغا سېلىپ گۈندە،
ئازاد بولۇپ كەلدىم مۇندە،
كېلىڭ، ئايىم، كۆرۈشەيلى.

گۈلئەسەل:
كۆرۈلدى قاتتىق ئالامەت،
باشىمگە چۈشتى قىيامەت،
دۈشمەنلەر قىلۇر مالامەت،
كېلىڭ، يارىم، كۆرۈشەيلى.

يۈسۈپ بەگ:
چىقتىم زىنداننىڭ ئاستىدىن،
قۇتۇلدۇم دۈشمەنلەر قەستىدىن،
چۈشەي ئاتنىڭ ئۈستىدىن،

كېلىكى، خانىم، كۆرۈشەيلى.

گۈلئەسەل:
گۈلئەسەل ساڭا زار بولدى،
يۈلۈڭغا ئىنتىزار بولدى،
ئىككى كۆزۈم غۇبار بولدى،
كېلىكى، يارىم، كۆرۈشەيلى.

شۇنىڭدىن كېيىن گۈلئەسەل ئايىم مەپىدىن چىقىپ ئۆزىنى يۈسۈپ بەگنىڭ ئالدىغا تاشلىدى. بۇ ئىككىيلەن قۇچاقلىشىپ يىغلىشىپ، بىھوش بولۇپ يىقىلدى. ئەھمەد بەگ بۇنى كۆرۈپ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، گۈلخەدىچە ئايىمنى ياد قىلىپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

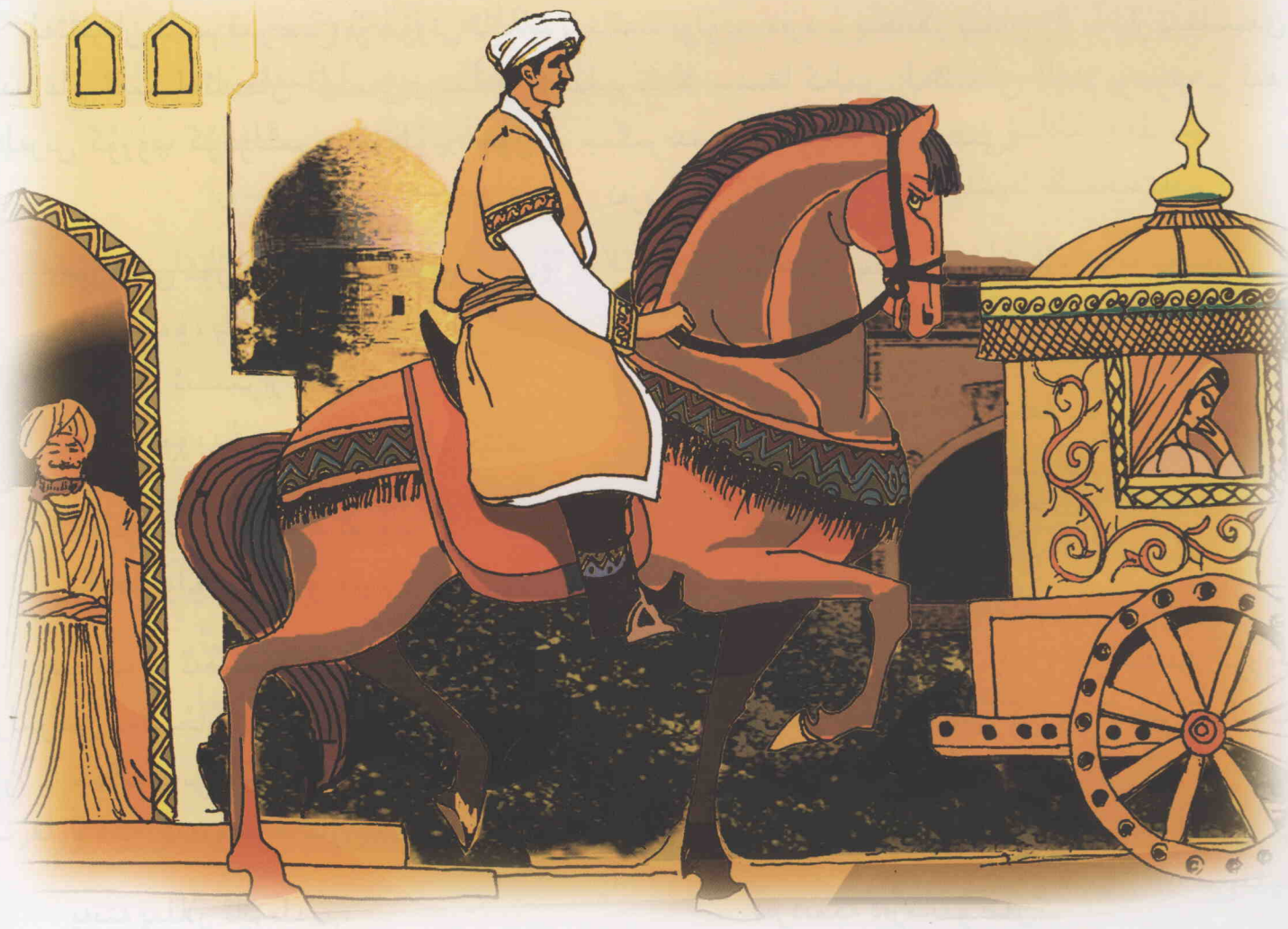
نەزم

مەن كەلدىم مىسىر شەھىرىدىن،
قايدا بولۇر يارىم مېنىڭ؟
قانلار يۇتتۇم يار ھىجرىدىن،
يېتىشمەس ئاھ ـ زارىم مېنىڭ.

بۇلبۇل كەبى نالاندىمەن،
داغۇ ھەسرەت ئارماندىمەن،
ئازاب چەكتىم سەرساندىمەن،
كەتتى ناموس ـ ئارىم مېنىڭ.

پەلەك پەس قىلدى ئىقبالىمنى،
تاراج ئەتتى مۇلۇك ـ مالىمنى،
قاتتىق بىلىڭ ئەھۋالىمنى،
يامان بولدى ھالىم مېنىڭ.

ئەھمەد بەگ ياردىن ئايرىلىپ،
سۈندى قاناتىم قايرىلىپ،
بولدۇم بۇگۈن مىسكىن، غېرىب،
گۈلخەدىچەم يارىم مېنىڭ.

ئەھمەد بەگ هوشىدىن كېتىپ ئاتتىن يىقىلىپ چۈشتى. شۇ ئەسنادا تويغا كەلگەن قالدىرغاچ ئايىم بۇ يەردە ئۇچ كىشىنىڭ هوشىدىن كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، دەسلەپتە تونۇيالمىدى، يۇسۇپ بەگنىڭ ئوڭ قاپىقىدا مېڭى بار ئىدى، بۇ مەڭنى كۆرۈپ، ئاكىسىنى تونۇپ، بېشىدىن پەرۋانىدەك ئايلىنىپ، زار ـ زار يىغلاپ، ئاندىن ئاننىسى لەئلىخان ئايىمنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ خەۋەر قىلدى ۋە ئۆزىنى ئۇرۇپ خۇن ـ جىگىر بىدىن ئاننىسىغا بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

شۇكۇر قىلغىل خۇدايىمغا،
كېرەملىك سۇلتانىڭ كەلدى.
مىسىر ئېلىگە بەندە بولغان،
خەتەرلىك كارۋانىڭ كەلدى.

ئىككى كۆزۈڭنىڭ روشىنى،
خەستە جانىنىڭ جۇشىنى،
يۈزى جەننەت گۈلشىنى،
قوچقار سۇلتانىڭ كەلدى.

يەتتە يىللار چاھدا ياتقان،
كۆز ـ ياشى سۇ بولۇپ ئاققان،
ياقۇپ كەبى قان يىغلىغان،
يۈسۇپى كەنئانىڭ كەلدى.

خۇدايىم بولدى مېھرىبان،
يۈسۇپ ـ ئەھمەد كەلدى راۋان،
هىجران كېتەر، ئى ئانىجان،
دەردىڭگە دەرمانىڭ كەلدى.

ئانىجان، كۆتۈر باشىڭنى،
تۆكمە ئەمدى كۆز ياشىڭنى،
قالدىرغاچ كۆرەي بەرداشىڭنى،
يۈسۇپ ـ ئەھمەد ئوغلانىڭ كەلدى.

لەئلىخان ئايىم قىزىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ بىتاقەت بولۇپ، دەرد ـ پىغانلار بىلەن زار ـ زار يىغلىدى، قالدىرغاچ ئايىم لەئلىخان ئايىمنى يېتىلەپ ئاكىلىرىنىڭ يېنىغا كەلدى. لەئلىخان ئايىم يۈسۇپ ـ ئەھمەدلەرنى كۆرۈپ كۆڭۈللىرى بۇزۇلۇپ، خۇن ـ جىگىر بىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

يۈزۈڭنى كۆرمەككە زار بولدۇم،
تاپارمەنمۇ، بالام، سېنى؟
يولۇڭغا ئىنتىزار بولدۇم،
تاپارمەنمۇ، بالام، سېنى؟

هەسرەتتە قالدىم ئاھ ئۇرۇپ،
تالدىم يولۇڭغا تەلمۇرۇپ،
جاھاننى مەن ئاختۇرۇپ،
تاپارمەنمۇ، بالام، سېنى؟

لەئلىخان دەر: قانلار يىغلاپ،
دەردىڭدە مەن بولدۇم خاراب،
يۈرەك ـ باغرىم بولدى كاۋاپ،
كۆرەرمەنمۇ بالام سېنى؟

يۈسۇپ ـ ئەھمەدلەر لەئلىخان ئايىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ هوشىغا كېلىپ، دەس ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆزلىرىنى لەئلىخان ئايىمنىڭ قۇچىقىغا ئاتتىلەر. لەئلىخان ئايىم ئوغۇللىرىنى كۆرۈپ خۇش بولۇپ، خۇن ـ جىگىر بىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

يەتتە يىللار ئايرىلدىم،
دەردىمگە دەرمانمۇ سەن؟

يىگىتلەرنىڭ سەرۋىرى،
رۇستەمى داستانمۇ سەن.

سەنسەن بەختىم ئەختەرى،
يېزىلدى شادلىق دەپتىرى،
سەلتەنەتنىڭ ئەپسىرى،

يۈسۈپ ـ ئەھمەد خانىممۇسەن؟

كۆرەر كۆزۈم روشىنى،
كۆڭلۈم بېغى گۈلشىنى،
قۇچاق ئاچاي، سەن قېنى،
جانمۇ سەن، جانانمۇ سەن؟

يۈسۈپ بەگ لەئلىخان ئايىمدىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئۆزىنى توختىتىۋالالماي، ئانىلىرىغا بېقىپ بۇ سۆزلەرنى ئېيىتتى:

نەزم

ئەرزىم ئىشىت، جانىم ئانا،
مەنمەنلىكتىن بالا تاپتىم.
بەندە بولۇپ قانلار يىغلاپ،
جەبىر ـ كۈلپەت تولا تارتتىم.

ئارمان بىلەن بەندە بولۇپ،
پىراقنىڭ دەردىدە سولۇپ،

يەتتە يىللار چاھدا قېلىپ،
كۈندە يۈزمىڭ جاپا تارتتىم.

مەن ئۇچرىدىم بىر زالىمغا،
رەھىم ئەتمىدى بۇ ھالىمغا،
ھەر كۈن يىغلاپ خۇدايىمغا،
ئاخىر دەردكە شىپا تاپتىم.

لەئلىخان ئايىم بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، كۆرگەن كۈنلىرىنى بايان قىلىپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيىتتى:

نەزم

ئەل ئىچىدە غېرىب بولدۇم،
بالام، سەندىن ئايرىلغاندا.
قىيامەتتەك كۈنلەر كۆردۈم،
بالام، سەندىن ئايرىلغاندا.

خازان بولدى باغۇ گۈلشەن،
كۆزلىرىمدىن كەتتى روشەن،
دوستلار بولدى بىزگە دۈشمەن،
بالام، سەندىن ئايرىلغاندا.

قالمىدى ھېچبىر ماداريم،
سەنسەن ئىدىك غەمگۈزاريم،
قولدىن كەتتى ئىختىياريم،
بالام، سەندىن ئايرىلغاندا.

ياخشى كۈنلەر بولدى يامان،
دۈشمەنلەر بىزگە قىلدى زىيان،
ماڭا بولغان ئاخىر زامان،
بالام، سەندىن ئايرىلغاندا.

لەئلىخان دەر: بولدۇم خاراب،
باغرىم كۆيۈپ بولدى كاۋاپ،
ئىزلىرىڭنى قىلاي تاۋاپ،
بالام، سەندىن ئايرىلغاندا.

يۈسۈپ بەگ ـ ئەھمەد بەگلەرنىڭ كەلگەنلىكى ھوشۇر بەگ سەردارنىڭ قۇلىقىغا يەتكەچ، سەردار يىگىتلىرى بىلەن يېتىپ كەلدى. بۇلار خۇشال ـ خۇرام كۆرۈشتى. بۇنى كۆرگەن ئەھمەد بەگنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، گۇلخەدىچە ئايىمنى كۆرۈشكە ئىنتىزار بولۇپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ مۇخەممەسنى ئوقۇدى:

نەزم

يەتتە يىللار چاھ ئىچىدە زارى ھەيران بولمىشىم،
گويا كى بىر تاغ ئىدىم، يەر بىرلە يەكسان بولمىشىم،
شۇم پەلەكنىڭ زۇلمىدىن مەن خانۇەيران بولمىشىم،
ئۆز ئېلىمدىن ئايرىلىپمەن، بەندە زىندان بولمىشىم،
نەيلەيىن، بەختى قارا مەن، شۇنچە سەرسان بولمىشىم.

ئايرىلىپمەن دىلبىرىمدىن مەن بىتەلەي، بىناۋا،
تىغى ھىجران سالدى كۆكسۈمگە مېنىڭ سانسىز يارا،
بۇ جاھان ئايۋانىدا بولدۇم يانا ماتەمسەرا،
ھېچ كىشىلەر بولمىسۇن مەندەك ئەلەمگە مۇپتىلا،
مۇنچە ھەم بەختىم قارادۇر خانۇەيران بولمىشىم.

كىچىكىمدە مەن ئاتادىن بولمىغايدىم كاشكى،
ئۆرتىنىپ ھىجران ئوتىدا كۆيمىگەيدىم كاشكى،
ئۇشبۇ ھەسرەتلىك جاھانغا كەلمىگەيدىم كاشكى،
بۇ يامان كۈنلەرنى مەنمۇ كۆرمىگەيدىم كاشكى،
نەيلەيىن، بەختى قارامەن، مۇنچە سەرسان بولمىشىم.

خەستە جانىمغا بۇگۈن يۈز مىڭ جاپا قىلدى پەلەك،
ئەل ئىچىدە، نەيلەيىن، ساھىب ئەزا قىلدى پەلەك،
دىلبىرىمدىن ئايرىدى، ئۇندىن جۇدا قىلدى پەلەك،
ھەسرەتۇ ئارمان بىلەن دىلنى يارا قىلدى پەلەك،
نەيلەيىن، بەختى قارامەن، مۇنچە ۋەيران بولمىشىم.

ئەلقىسسە، ھوشۇر بەگ سەردار ئەھمەد بەگدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، يۈرەك ـ باغرى ئېزىلىپ:

ـــ ئەي تۆرەم، تولا پەرىشان بولماڭ، يۈرۈڭ، تاماشا كۆرەيلى، ـــ دېدى ۋە يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگنى باشلاپ تاماشا سورۇنىغا كەلدى.

بۇ چاغدا نادىر بەگ جامائەتنى تارقىتىۋېتىپ گۇلخەدىچە ئايىمنى نىكاھقا ئولتۇرغۇزۇپ، قازى نىكاھ خۇتبىسىنى ئوقۇماقتا ئىدى. گۇلخەدىچە ئايىم رازىلىق بەرمەي يىغلاپ ئولتۇراتتى، يېنىدىكى

قىزلار گۈلخەدىچە ئايىمنى نۇقۇپ:

ــ ئەھمەد بەگ ئۆلگەن تۇرسا، ئۆلۈك يولۇاستىن تىرىك چاشقان ياخشى ئەمەسمۇ؟ نىكاھنى قوبۇل قىلغايلا، ــ دەپ قىستىشاتتى.

گۈلخەدىچە ئايىم: «قوبۇل قىلمايمەن!» دەپ رەددىيە بېرەتتى. خوتۇنلار يەنە گۈلخەدىچە ئايىمنى بەزلەپ:

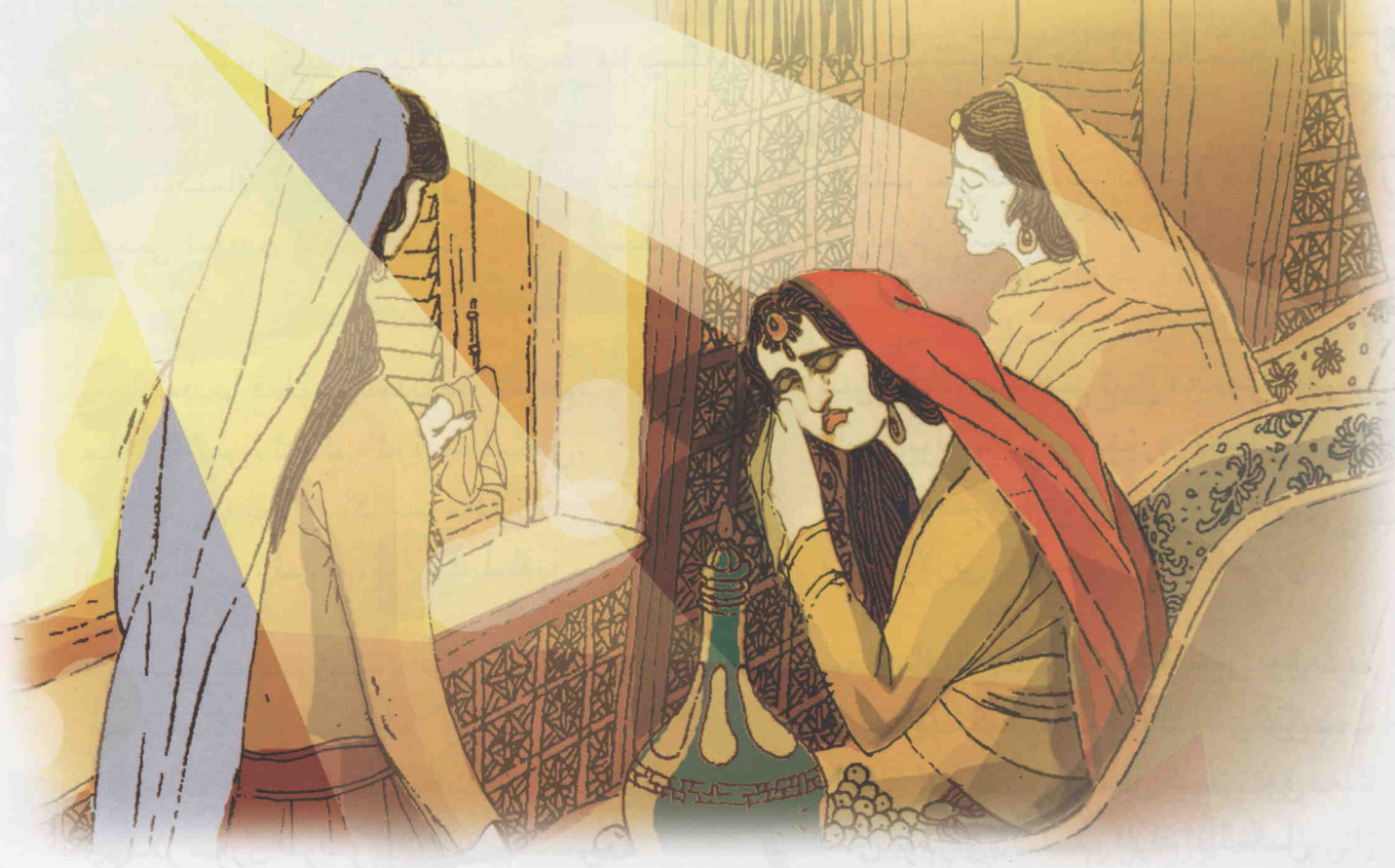
ــ ئۆلۈكتىن تەمە كۈتسەڭ كۆڭلۈڭ ئېچىلماي ئۆتىدۇ، تىرىكنى تەلەپ قىل، بىز ئايالالرنىڭ ھۆرمىتىمىز ئەركىشى بىلەندۇر، ــ دەپ گۈلخەدىچە ئايىمنى ماقۇل كەلتۈرمەكچى بولاتتى.

بۇ چاغدا گۈلخەدىچە ئايىم ئەھمەد بەگنى ياد قىلىپ، يۈرەك ـ باغرىنى قان قىلىپ، زار ـ زار يىغلاپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

ئەي يارانلار، ماتەم تۇتۇپ يىغلايىن،
ئارمان بىلەن مەن يارىمدىن ئايرىلدىم.
ھىجران ئوتى بىلەن جانىم داغلايىن،
غەپلەت بىلەن شول تۆرەمدىن ئايرىلدىم.

ئەمدى ماڭا شېرىن جانىم كېرەكمەس،
مالۇ مۈلكۈم، خانمانىم كېرەكمەس،
پەسلى باھار گۈلىستانىم كېرەكمەس،
يۈرەك باغرىم، مادارىمدىن ئايرىلدىم.

يەتتە يىلدۇر چەكتىم دەردۇ ھىجرانلار،
گۈلخەدىچە قان يىغلىدى داد ئېتىپ،
يۈرەكىمدە قالدى داغۇ ئارمانلار،
ناله قىلىپ ياقاسىنى چاك ئېتىپ،
ئەھمەد بەگدىن جۇدا بولدۇم يارانلار،
تا ئۆلگۈنچە ئەھمەد بەگنى ياد ئېتىپ،
مەن نەيلەيىن، پاناھىمدىن ئايرىلدىم.
ئارمان بىلەن تۆرەمدىن مەن ئايرىلدىم.

شۇل ۋاقىتتا ھوشۇر بەگ سەردار يېتىپ كەلدى. قارىسا، يەنە ناغرا ـ سۈنايلار چېلىنىپ تۇرۇپتۇ. ھوشۇر بەگنىڭ غەزىپى كېلىپ قىلىچىنى قولىغا ئېلىپ، تويغا كەلگەنلەرنى سۈرۈپ قوغلىدى. كىشىلەر قورقۇپ ھەر تەرەپكە قېچىشتى. ھوشۇر بەگ بارغان پېتى نادىر بەگ ۋە ئايخان سەركەردىنى بوينىدىن باغلاپ ئەھمەد بەگنىڭ ئالدىغا ئەكەلدى. ئەھمەد بەگنىڭ غەزىپى كېلىپ، قازىغا دېدىلەركىم:

ــ ئەي قازى، سەن بۇ ئىشقا شەرىئەت ھۆكمى بىلەن پەتۋا بەرگىن. مەن تىرىك تۇرۇپ، شۇنداق قىلىشقا بولامدۇ؟

قازى گەدىنىنى قاشلاپ:

ــ ئەگەر مەزلۇمنىڭ كۆيۈسى غايىب بولۇپ سەككىز يىلغىچە خەۋىرى چىقمىسا، ئەرگە تەگمىكى دۇرۇستۇر. ئەگەر سەككىز يىل تېخى توشماي تۇرۇپ ئەرگە تەگسە دۇرۇس بولمايدۇ. مۇبادا ئول ئەرنىڭ ئۆلگەن خەۋىرى بولسا، ئۇنىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئىككى ئەر شەرىئەت ئالدىدا ئىسپات قىلسا ئاندا ھەم دۇرۇس بولۇر، ــ دېدى.

ئاندىن نادىر بەگ بىلەن ئايخاننى چالما ـ كېسەك قىلىپ ئۆلتۇرۇشكە پەتۋا چىقىرىلدى.

ئەھمەد بەگ نادىر بەگ بىلەن ئايخانغا بىرمۇنچە سىياسەتلەر قىلغاندىن كېيىن، ئۇلار باغلىنىپ، بىلىگچە كۆمۈپ تاشلاندى. شەھەر خەلقى ئۇلارغا مالامەت قىلغىلى تۇردى. ئۇلار ئىزا ـ ئاھانەت ئىچىدە زار ـ زار يىغلاشقا باشلىدى. ھەركىم ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتسە تاش ـ چالما ئېتىپ ئۆتتى. ھەتتا بەزىلىرى ئۇلارنىڭ باشلىرىغا تېپىپ ئۆتتى.

نادىر بەگ بىلەن ئايخان خالايىقنىڭ بۇ غەزىپىگە، قىلغان ئاھانەتلىرىگە چىدىيالماي زار ـ زار يىغلاشقا باشلىدى.

يۈسۈپ بەگنىڭ ئۇلارغا رەھمى كېلىپ، ئايخاننىڭ ياخشىلىقلىرىنى ئەسلەپ، ئەھمەد بەگدىن ئۇلارنىڭ گۇناھىنى تىلەپ، ئەھمەد بەگكە خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بەندە تەدبىر قىلۇر، تەقدىر دۇر ئەزەل،
سەن ئۆلتۇرسەڭ ھېچ ئىش كەلمەس قولىدىن،
سەن بۇلارنى، ئىنىم، ئازاد ئەيلىگىل.
غاپىل بولۇپ ئېزىقىپتۇر يولىدىن،
تا ئۆلگۈنچە بۇلار ساڭا خىزمەتكار،
يەرگە كۆمدۈڭ قاق ئوتتۇرا بېلىدىن،
سەن بۇلارنى، ئىنىم، ئازاد ئەيلىگىل.
سەن بۇلارنى، ئىنىم، ئازاد ئەيلىگىل.

مەنمەنلىكتىن كىشى قالۇر بالادە،
يىغلىماقتىن باشقا ئۇنىڭ ئىشى يوق،
كەم بولغانلار ئاخىر بولۇر زىيادە،
ئارىغا چۈشكۈدەك ھېچ تەڭتۇشى يوق،
ياخشىلىق قىل، ئېتىڭ قالسۇن دۇنيادە،
ئۆلۈپ كەتسە سورايدىغان كىشى يوق،
چوڭلار سۆزى شۇلدۇر، ئازاد ئەيلىگىل.
سەن بۇلارنى، ئىنىم، ئازاد ئەيلىگىل.

یامانلىققا ياخشىلىق قىلماق قەرزدۇر،
ئۇلۇغلارغا ئىززەت قىلماق پەرزدۇر،
ئەھمەد خانىم مەندىن سىزگە ئەرزدۇر،
سەن بۇلارنى، ئىنىم، ئازاد ئەيلىگىل.

يەرگە ئۇرما يۈسۈپ ئاكاڭ سۆزىنى،
تولا ئەمدى تەلمۈرتمىگىن كۆزىنى،
قوبۇل قىلغىن يۈسۈپ ئاكاڭ سۆزىنى،
سەن بۇلارنى، ئىنىم، ئازاد ئەيلىگىل.

يۈسۈپ بەگ ئەھمەد بەگنى تولا تەڭلىككە سالغاندىن كېيىن ئاكىسىغا يۈز كېلەلمەي بۇ ئىككىيلەنـ
ىىڭ گۇناھىدىن ئۆتۈپ، نادىر بەگ بىلەن ئايخانىڭ پۇت ـ قوللىرىدىن زەنجىر ـ كىشەنلەرنى ئېلىپ تاشلاپ، ئازاد قىلىپ قويۇپ بەردى. ئاندىن كېيىن گۈلخەدىچە ئايمىنى يېڭىۋاشتىن ئەھمەد بەگكە تۇي قىلىپ ئېلىپ بەردى.

كېيىن يۇرت باشلىقلىرى ئارىغا چۈشۈپ بۇلارنى كېلىشتۇرۇپ، قالدىرغاچ خان ئايمىنى ئايخان سەركەردىگە تۇي قىلىپ بەردى. ئۇلار مۇراد ـ مەقسىتىگە يەتتى.

ئەلقىسسە، يۈسۈپ بەگ هوشۇربەگدىن قېينىناتىسى ئىبرئەلىخاننى سوربىدى. هوشۇر بەگ دېدىلەركىم:

ـــ تۆرەم ھەزرەتلىرىنى ئۆلدى دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ، پادىشاھلىقنى تاشلاپ، يەتتە يىلدىن بېرى سىلەرنىڭ دەردى ـ پىراقىڭلاردا تولا يىغلاپ كۆزلىرى كۆرمەس بولۇپ «چىنقا» دېگەن غارنى ماكان قىلىپ، خالايىققا كۆرۈنمەي، تەركىدۇنيا بولۇپ ياتىدۇ.

يۈسۈپ بەگ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ زار ـ زار يىغلاپ:

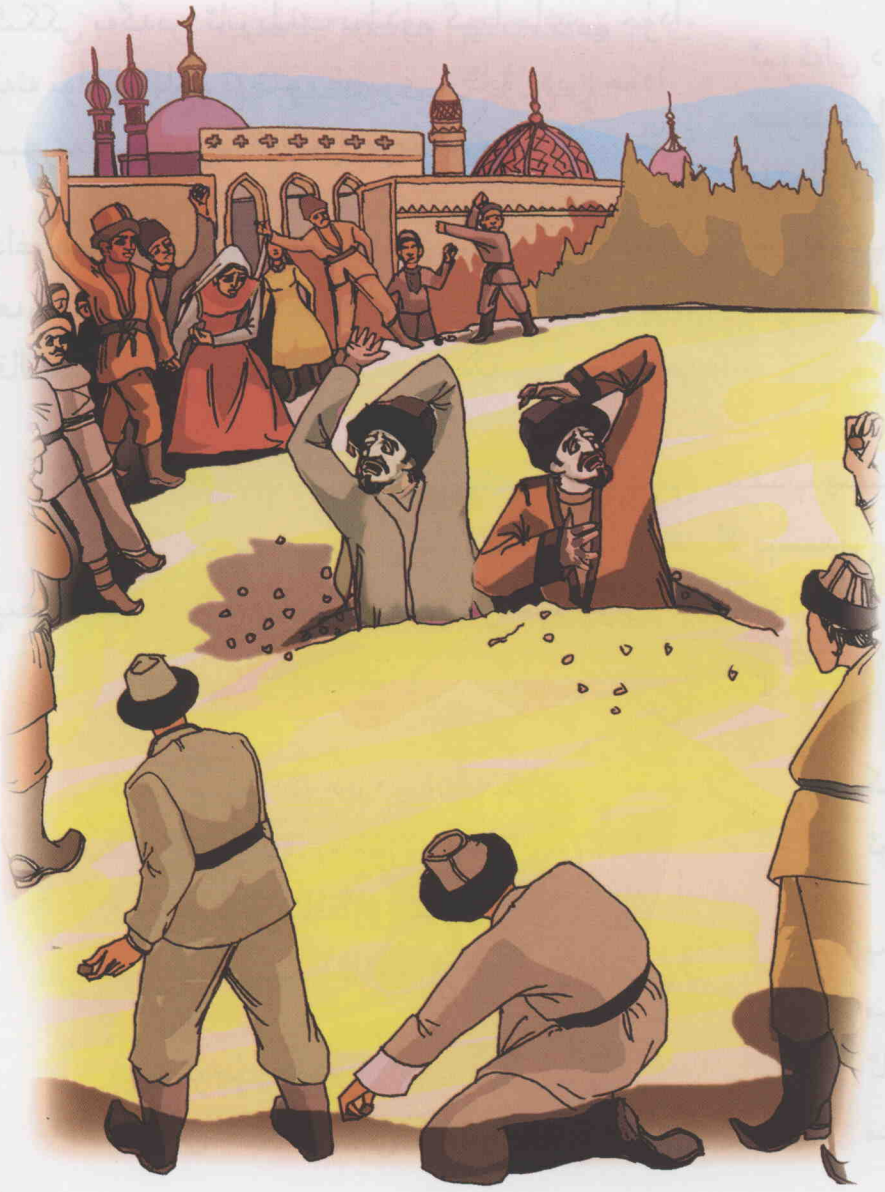
ـــ ئۇنداق بولسا، سىز مېنى شۇ غارغا باشلاپ بېرىڭ، ـــ دېدى.

هوشۇر بەگ يۈسۈپ بەگنىڭ ئالـ
دىغا چۈشۈپ، ئۇنى غارغا ئېلىپ باردى ۋە غار ئالدىدا ئاتىنى تۇتۇپ تۇردى. يۈسۈپ بەگ غارغا كىرىپ قارىسا، ئىبرئەلىخان يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ، يىغلاپ ئىبادەت قىلىۋېتىپتۇ.

يۈسۈپ بەگ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ئىبرئەلىخانغا سالام بەردى. ئىبرئەلىخان سالامنى ئېلىك ئېلىپ، كىملىكىنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى. يۈسۈپ بەگ ئۆزىنى تونۇتماق ئۈچۈن دەردى ـ پىغان بىلەن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

غەپلەت بىلەن بەندە بولدۇم مەن ياۋغا،
مەنمەنلىكتىن قالدىم تۇرلۇك بالاغا،
كېچە ـ كۈندۈز ناله قىلدىم خۇداغا،
زاتى پاكىڭغا ئۆزۈمنى رەھنەما تۇتتۇم.

زىندان ئىچىده زار يىغلىدىم شام ـ سەبا،
چىلتەنلەر بىزگە قىلدى كۆپ دۇئا،
ئىزلىرىڭىز بولدى كۆزگە تۇتىيا،
ياشىمنى يولۇڭغا خاكىپا تۇتتۇم.

يۈسۈپ بەگ دەر: مەن ھەم بولدۇم سەرگەردان،
ئەھمەد بەگدۇر ھەمدەمىم، ماكانىم زىندان،
مەنمەنمەنلىكتىن ئاخىر بولدۇم پۇشايمان،
بوۋاي قەمبەرنى زىنداندا پېشۋا تۇتتۇم.

ئەلغەرەز، ئىبرئەلىخان يۈسۈپ بەگ ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي: «يۈرىكىمگە ئوت قويغان كىمسەن، بالام؟ !» دەپ، خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيىتتى:

نەزم

مەن غېرىبى ناتاۋاننى ئىزدىگەن كىمسەن، بالام؟
ئىلتىپات ئەيلەپ قېشىمدا سۆزلىگەن كىمسەن، بالام؟
ناله ئەيلەپ، جانۇ جىسىمىم داغلىغان كىمسەن، بالام؟
كونا دەردۇ كۈلپىتىمنى قوزغىغان كىمسەن، بالام؟
ئۇشبۇ ھالىمنى كۆرۈپ قان يىغلىغان كىمسەن، بالام؟

چۈن سەدەپتەك ئايرىلىپ مەن گۆھىرى كاندىن جۇدا،
بۇلبۇلى شورىدىدەك بولدۇم گۈلىستاندىن جۇدا،
ئىككى بەگدىن ئايرىلىپ بولدۇم گويا جاندىن جۇدا،
يەنە بولدۇم تاجۇ تەختۇ، قەسرى ـ ئايۋاندىن جۇدا،
مېھرىبانلىق بىرله كەلگەن، يوقلىغان كىمسەن، بالام؟

داغۇ ھىجران بىرله قالدىم، يوق مېنىڭ ھېچ تاقىتىم،
ھەمدەمىم ھەم مۇنىسىم، قايغۇ ـ پالاكەت ئۈلپىتىم،
قالمىدى دەرمان تېنىمده، كەتتى بەلدىن قۇۋۋىتىم،
رەھمى كەلگەي ھەركىشىنىڭ كۆرسە ئۇشبۇ قىسمىتىم،
ئۆرتىنىپ تۇرغان يۈرەكنى قوزغىغان كىمسەن، بالام؟

ئىككى شۇڭقارىم كېتىپ، سۇندى قاناتىم قايرىلىپ،
بۇ جاھان بولدى قاراڭغۇ، كۆز نۇرۇمدىن ئايرىلىپ،
ناگىھان غەم لايىغا پاتتى ئاياغىم تېرىلىپ،
زەپىران بولدى چىرايىم بۇ ئەلەمدىن سارغىيىپ،
مەن كەبى ئۇفتادەنى[41] ھەم يوقلىغان كىمسەن، بالام؟

ئېبرئەلى دەر: شاھ ئىدىم، ئاخىر گادا بولدۇم بۇگۈن،
قېرىلىقتا دەرد ـ ئەلەمگە مۇپتىلا بولدۇم بۇگۈن،
بۇ جاھان ئايۋانىدا ماتەمسەرا بولدۇم بۇگۈن،
ئول يۈسۈپ ـ ئەھمەد بېگىمدىن مەن جۇدا بولدۇم بۇگۈن،
غاردا ياتقان بىناۋانى يوقلىغان كىمسەن، بالام؟

كېچە ـ كۈندۈز دەرد چەككەنگە،
ھەق ئۆزى داۋا يەتكۈزۈر.
كۆزلىرىدىن ئاققان ياشىگە،
ئول ئىگەم شىپا يەتكۈزۈر.

ھەق ئۇچۇن يۈرەك داغلىسا،
سىدقى[42] بىلەن بەل باغلىسا،
كۆڭلىدە ئىخلاس ساقلىسا،
ئول بەندىگە سەفا[43] يەتكۈزۈر.

بىھۇدە تۆكمە كۆز ياشىڭ،
مېنى كۆيدۈردى نالىشىڭ،
ئاچ كۆزۈڭنى، كۆتۈر باشىڭ،
مېھرى بىلەن ۋاپا يەتكۈزۈر.

يۈرەكىڭدىن كېتەر داغىڭ،
ياناركەن ئەمدى چىراغىڭ،
خۇش ئەيلىگىن دماغىڭ،
ئۆمرۈڭگە سەفا يەتكۈزۈر.

ئوغلۇڭ كەلدى يۈسۈپ دېگەن،
بەندە بولۇپ مىسىرغا كەتكەن،
باشىڭ ئۆزرە كېلىپ تۇرغان،
دوست رەھنەما[44] يەتكۈزۈر.

كەلدىلەر ئىككى ئوغلانىڭ،
ئاچىلۇر ئەمدى ئاسمانىڭ،
كەتتى باشىڭدىن تۇمانىڭ،
زوق بىلەن سەفا يەتكۈزۈر.

يەتتە يىلدۇر تارتتىم جاپا،
بۇ قىسمەتكە بولدۇم رىزا،
يۈسۈپ بەگ بىل، مېنى، ئاتا،
مەقسەتكە خۇدا يەتكۈزۈر.

ئىبرئەلىخان يۈسۈپ بەگدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ «كەل، بالام!» دەپ قولىنى ئۇزاتتى. يۈسۈپ بەگ ئۆزىنى ئاتىسىنىڭ قۇچىقىغا ئاتتى. ئىبرئەلىخاننىڭ كۆزلىرى يورۇپ، شادىمان بولدى. يۈسۈپ بەگنىڭ كۆڭلى خۇش بولۇپ، ئۆز بېشىغا كەلگەن سەرگۈزەشتلىرىنى بىر - بىر بايان قىلىپ، خۇن - جىگەر-دىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

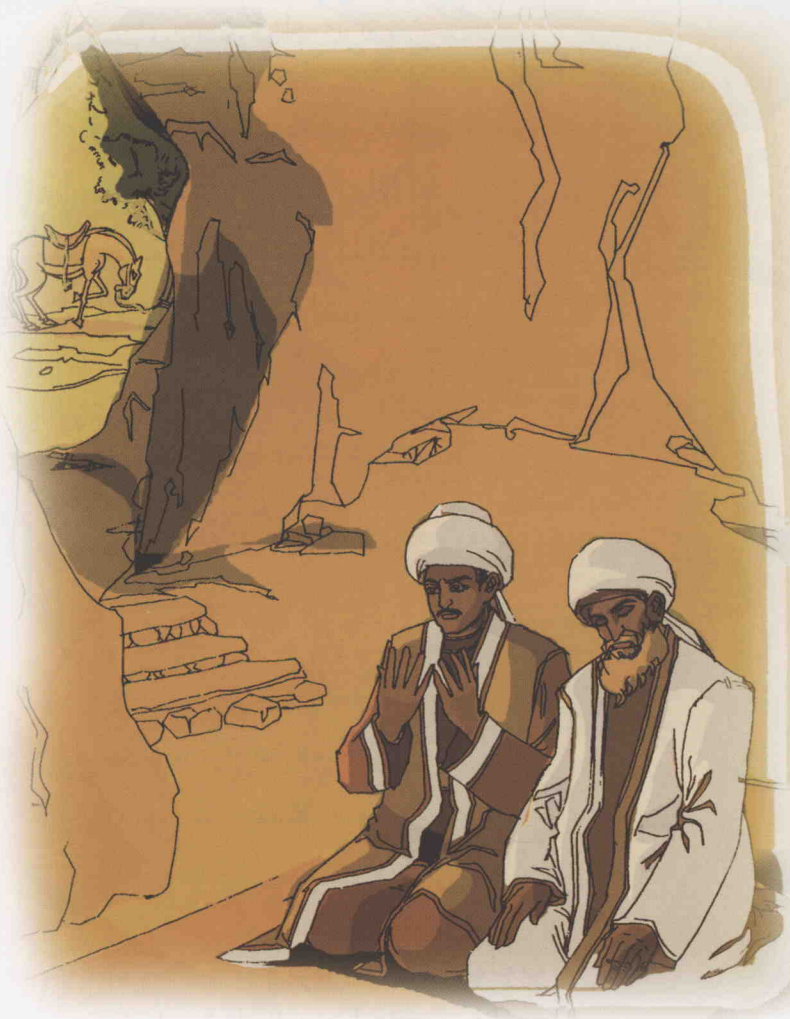
يۈسۈپ بەگ:
شۈكرى ھەقنىڭ دەرگاھىدا،
ئادالەتلىك شاھنى كۆردۈم.
پىراقىدا قانلار يىغلاپ،
مېھرىبان ئاتامنى كۆردۈم.

رەھىم ئەيلىدى ئول خۇدايىم،
پىرلار بولدى پۇشتىپاناھىم،
ھەققە يەتتى چەككەن ئاھىم،
يۈسۈپ - ئەھمەد شاھنى كۆردۈم.

ئول خۇدادىن كەلدى رەھمەت،
مۇشكۈلۈم بولدى كۈپايەت،
قايتا تىكلەندى ئىمارەت،
ئىبرئەلىخان شاھنى كۆردۈم.

ئىبرئەلىخان:
يەتتە يىللار تىنماي يىغلاپ،
سەككىز يىلدا ئىگەم يوقلاپ،
ياقۇپ ئوخشاش قانلار يىغلاپ،
يۈسۈپ - زىلەيخانى كۆردۈم.

تېپىلدى كۆڭلۈم مەتلۇبى،
ياندى بەختىمنىڭ چىراغى،
كۆتۈرۈلدى ھىجران داغى،
ئەزىز ئوغلۇمنى مەن كۆردۈم.

يەتتە يىللار بولدۇم ھەيران، ئەلىخان دەر: غەمگۇزارىم،
باغرىم بىريان، كۆزۈم گىريان، ئاچىلدى ئەمدى گۈلزارىم،
ئىمارەتلەر بولدى ۋەيران، روشەن بولدى كۆز غۇبارىم،
ئۇلۇغ سۇلتانىمنى كۆردۈم. قايتىۋاشتىن دۇنيانى كۆردۈم.

ئىرئەلىخان بىلەن يۈسۈپ بەگ تاغدىن بىللە چۈشۈپ، ئۆرگەنچ شەھرىگە كىردىلەر. ئىرئەلىخان ئۆزىنىڭ تەختىنى يۈسۈپ بەككە بېرىپ، خانلىق ئىشلىرىنى تاپشۇردى. ئەھمەد بەگ ۋەزىر بولدى. ھەر-قايسى جايلاردىكى بەگلەر تارتۇقلارنى ئەكىلىپ يۈسۈپ بەگنى مۇبارەكلەشتى.

يۈسۈپ بەگ تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن، بىر كۈنى ئىرئەلىخانغا:

ــ ئى ئاتا، ئەمدى مىسىرغا لەشكەر تارتىپ بېرىپ بوۋاي قەمبەرنى زىنداندىن قۇتقۇزۇۋالمىسام، ئول بىچارە ئاجىزلىشىپ ئۆلۈپ كېتىدۇ، ــ دېدى. ئىرئەلىخان ئىجازەت بەردى.

يۈسۈپ بەگ قىرىق مىڭ لەشكەرنى جەم قىلىپ، يىگىتلىرىنى توپلاپ، مىسىر شەھرىگە يۈرۈش قىلماقچى بولدى. ئاندىن مىرزىلارغا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ئۆز تەۋەسىدىكى ئوچ يوز ئاتمىش شەھەر بەگ-لىرىگە نامە يازدۇرۇپ، بۇ نامىلەرنى ئوچ يوز ئاتمىش ياساۋۇلدىن ئەۋەتمەك بولۇپ، ئۇلارغا بۇ سۆزلەرنى ئېيىتتى:

نەزم

بىزدىن سالام، بېرىپ ئېيتىڭ، تۈركمەن ئېلىگە باش بولۇپ،
ئادالەتلىك سۇلتان كەلسۇن. تىكە بەگ سۇلتان زامان كەلسۇن.

ياساۋۇللار بېرىپ قايتىڭ، مەيدان ئىچرە قۇرۇپ چادىر،
شېرىن سۆزلۈك ئارسلان كەلسۇن. ئات ئالدىغا سېلىپ شاتىر[45]،
لەشكەر تارتىپ بارچە باتۇر،
قېرىنداشلار كۆڭۈل شادى، ئارسلان بىلەن ئاقمان كەلسۇن.
بۇ نامەمنى ئالسۇن يادى،
يۇلتۇز بوۋامنىڭ ئەۋلادى، ھېچ قالمىسۇن كۈللى سىپاھ،
ئاكام يۇنۇس سۇلتان كەلسۇن. مىسىر بولسۇن ئەمدى جەڭگاھ،
يەمەن ـ يىسار بولسۇن ئاگاھ،
ئۇستازلاردىن تەلىم ئالغان، قارلۇق، قىپچاق تامام كەلسۇن.
ياۋغا تۇرلۇك شورىش سالغان،
گۆر ئوغلىدەك ئەر ئاتالغان، خەۋەر بارسا بۇگۇن مۇندىن،
سەنئان ئوغلى چاقان كەلسۇن. لەشكەر كېلۇر بەلكى ئاندىن،
ئەرەب، ئەجەم ھەم يۇناندىن،
مۇندىن نېرىدۇر ماكانى، ئون ئىككى مىڭ نامدار كەلسۇن.
ئىشتىپ، تۇرمىسۇن بىر زامانى،
كۈللى قازاقنىڭ سۇلتانى، ھەق يولىنى ئاچە ـ ئاچە،
بۇركۇت سۇلتان ــ پالۋان كەلسۇن. مەنزىل بولسۇن كۆچە ـ كۆچە،
ھېچ قالمىسۇن ئاخۇن، غوجە،
بىر ـ بىرىگە تۇش ـ تۇش بولۇپ، شام ھاكىمى قالماي كەلسۇن.
خوروج قىلسۇن دىلخۇش بولۇپ،

رۇم ھەم باغداد، پەرەڭستان،
كەشمىر، توبىت ھەم ھىندىستان،
توقسان ئىككى بەگ ـ بەگستان،
نامە بارغان ھامان كەلسۇن.

بەللىرىگە قىلىچ ئېسىپ،
قوشۇن تارتىپ، شەھەر ئېلىپ،
مىلڭ ئۆكۈزگە توپ سۆرىتىپ،
بوز ئوغلانخان تاغام كەلسۇن.

بەلخ شەھىرىگە بارسا خەۋەر،
ھىسار خەلقى قىلۇر سەپەر،
تاغلار بولۇر زىرۇ زەۋەر،
ئوتتۇز بىر لەك ئافغان كەلسۇن.

قەشقەر بىلەن موغۇلستان،
ياركەنت، خوتەن ھەم بەدەخشان،
شەۋكەت بىلەن شاھ ئاببباسخان،
لەشكەر ئېلىپ راۋان كەلسۇن.

ئەلقىسسە، يۈسۈپ بەگ ياساۋۇللىرىدىن شەھەر ـ شەھەرگە نامە ئەۋەتىپ، ئاندىن ئاننىسى لەئلىخان ئايىمنىڭ قېشىغا كىرىپ ئىجازەت سورىدى. لەئلىخان ئايىم:

ـــ ئەي بالام، سىلەردىن ئايرىلغىلى سەككىز يىل بولدى دېگەندە بىزگە قوشۇلدۇڭ، سېنىڭ دەردىڭنى تولا تارتتىم، مۇشۇ دۆلىتىڭ ساڭا يەتمەسمۇ؟ ـــ دېدى.

يۈسۈپ بەگ دېدىكىم:

ـــ ئەي ئانا، دېگەنلىرىڭىز دۇرۇس، لېكىن بوۋاي قەمبەر دېگەن بىر ئۇلۇغ كىشى بىلەن زىنداندا

يەتتە يىل بىللە ياتقاندۇق. ئول كىشىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ، زىنداندىن قۇتقۇزۇۋالساق ياخشى بولۇر ئىدى.

لەئلىخان ئايىم نائىلاج رازى بولۇپ، يۈسۈپ بەككە قاراپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بېشىڭدىن ئۆرگىلەي، بارغىن شۇڭقارىم،
خۇدادىن ئىمان ئالغان بالامسەن.
يۈرىكىم قۇۋۋەتتى، چابۇكسەۋزارىم،
ئەزەلدىن باتۇر ئاتالغان بالامسەن.

ئۇرۇش مەيدانىدا رۇستەم سۈپەتلىك،
سېخىيلىق بابىدا ھاتەم سۈپەتلىك،
يولۋاستەك كۈچلۈك، ئۆزۈڭ ھەيۋەتلىك،
ئۇلۇغلارنىڭ تەلىمىن ئالغان بالامسەن.

يارانلارغا دائىم زىكرى ـ سۆھبەتلىك،
دۈشمەنلەرگە قاتتىق سىياسەتلىك،
دوستلىرىڭغا ۋاپادار، مۇرۇۋۋەتلىك،
پىرلەر سۆھبىتىدە تۇرغان بالامسەن.

قىلغان ئىشىڭ دائىم ئەمەل ھەم ئەدەپ،
خۇدايىم يەتكۈزۈر، قىلساڭ ھەر تەلەپ،
ياخشى سۈپەتلەر سەندە كۆپ ئەجەب،
ئۇلۇغلارنىڭ دۇئاسىن ئالغان بالامسەن.

قايدا بارساڭ پىرلار ساڭا يار بولسۇن،
دۈشمەنلىرىڭ ئاياغ ئاستىدا خار بولسۇن،
باشىڭدا دۆلىتىڭ بىشۈمار بولسۇن،
ئاناڭ لەئلى ھالىنى بىلگەن بالامسەن.

بۇ سۆزلەر بىلەن لەئلىخان ئايىم دۇئا قىلىپ، ئىجازەت بەردى. يۈسۈپ بەگ ئاتلىرىغا مىنىپ، لەشكەر ـ لىرىگە قوشۇلۇپ، مىسىرغا قاراپ يولغا چىقتى. شۇ يۇرگەنلىرىچە يەتتە كېچە ـ كۈندۈز يول يۈرۈپ، ئەسقەر تېغىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى.

بۇ تاغنىڭ باغرىدا ئۇچ يۈز ئاتمىش دارا بولۇپ، ھەربىر دارادا بىردىن بۆلاق بار ئىدى. بۇ بۆلاقلار قوشۇ ـ لۇپ، ئۇلۇغ بىر دەريا بولۇپ ئاقاتتى. بۇ دەريا «كۆرەگان» دەپ ئاتىلاتتى. يۈسۈپ بەگ ـ ئەھمەد بەگلەر شۇ دەريانىڭ لېۋىدە چېدىر تىكىپ بىر كېچە قوندى. ئەتىسى ناماز بامدات بىلەن يولغا چىقاي دەپ تۇرغاندا، يىراقتىن نۇرغۇنلىغان لەشكەرلەرنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. يۈسۈپ بەگ ھوشۇر بەگ سەردارنى ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئەۋەتتى. ھوشۇر بەگ بېرىپ قارىسا، تىكە بەگ زامان يەتتە لەك لەشكەر بىلەن تۇركمەن بەگلىرىنى باشلاپ كەپتۇ. بۇلار يۈسۈپ بەگنىڭ لەشكىرىگە قوشۇلدى. يۈسۈپ بەگ ناھايىتى خۇش بولۇپ، كاناي ـ سۇ ـ ناي، ناغرىلارنى چالدۇرۇپ، زور قوشۇن بىلەن بۇ ئەزىم دەريادىن ئۆتۈشكە تەييارلاندى. ئاندىن بۇ دەريانىڭ قاراپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بىر خۇدانىڭ مەخلۇقىسەن،
ئاقماي تۇر ئەمدى، تۇر ئەمدى.
دەريالارنىڭ ئۇلۇغىسەن،
ئاقماي تۇر ئەمدى، تۇر ئەمدى.

ئېقىپ بارۇرسەن شەھرۇ شەھرى،
بارچە سەندىن ئالۇر بەھرى،
بىز بارۇرمىز مىسىر شەھرى،
ئاقماي تۇر ئەمدى، تۇر ئەمدى.

يول بەرگىن بىزگە كۇشادە،
سەللىرىڭنى قىلما زىيادە،
بارغان يېرىڭ بولسۇن ئابادە،
ئاقماي تۇر ئەمدى، تۇر ئەمدى.

يۇسۇپ بەگ دەر: ئەزىم دەريا، ئاۋازىڭ تولسۇن ئالەم ئارا،
تەلىپىمنى قىلغىن ئادا، ئاقماي تۇر ئەمدى، تۇر ئەمدى.

ئەلقىسسە، يۇسۇپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر دەريانىڭ تېيىزراق يېرىدىن سۇ كېچىپ، لەشكەرلەرنى باشلاپ تىنچ ـ ئامان ئۆتۈشتى. شۇ يۇرگەنلىرىچە يول يۇرۇپ كۆكچى ئەييارنى ئۆلتۇرگەن يەرگە كەلدى، قارىسا، دۇشمەنلەرنىڭ جەسەتلىرى چىرىپ كېتىپتۇ، قاغا ـ قۇزغۇنلار ئولىشىپتۇ. لەشكەرلەر بۇ ئۆلۈكلەرنى سوريدى.

يۇسۇپ بەگ كۆكچى ئەييار ۋە ئۇنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن بولغان جەڭنى بايان قىلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نەزم

ئارقىمىزدىن يەتتى كۆكچى، سايلار تولدى لىق ئۆلۈككە،
بىزلەر چاپتۇق ئات ئۈستىدە. ئاھۇ زارى يەتتى كۆككە،
دۇشمەن قالدى قان يىغلىشىپ، تىرىكلىرى چۈشتى تۆلەككە[46]،
غەمگە پېتىپ داد ئۈستىگە. ئەجدەر بىلەن شىر ئۈستىگە.

قوغلاپ كەلدى تىنماي كۆكچى، يۇسۇپ ـ ئەھمەد ئىككى سۇلتان،
ئادەم يىغىپ يەتتە يۈزچە، ھەق يولىدا جانلار قۇربان،
قىرغىن بولدى ئاخىرغىچە، مۇشكۈلىمىز بولدى ئاسان،
ياغدى يامغۇر قار ئۈستىگە. باز كەلدۇق خۇنخار ئۈستىگە.

ئۇلار بۇ يەرلەردىن ئۆتۈپ شۇ يۇرگەنلىرىچە ئالتە ئاي بولدى دېگەندە ھەزرەت تېغىغا يېتىپ كەلدى. بۇ تاغنىڭ باغرىدا بىر سۇزۇك بۇلاق بار ئىدى. بۇ بۇلاقنىڭ ئايىغى قوشۇلۇپ بىر ئەزىم دەريانى ھاسىل قىلاتتى. ئۇلار شۇ يەردە قوندى. ئەتىسى نامازىگاھىنى ئوقۇپ بولۇپ تۇرۇشىغا، يەنە يىراقتىن نۇرغۇن لەشكەرلەرنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ھوشۇر بەگ سەردار ئەۋەتىپ خەۋەر ئالغۇدەك بولسا، ئوتتۇز بىر لەك ئافغان لەشكەرلىرى يېتىپ كەپتۇ. بۇلارمۇ يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەرنىڭ لەشكەرلىرىگە قوشۇلدى.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە يولغا چىقىشقا ھازىرلىنىۋاتقاندا، يىراقتىن نۇرغۇن ئاتلارنىڭ تۇيۇقسىز ئاڭلاندى، ئاندىن نۇرغۇن لەشكەرلەرنىڭ سېپى كۆرۈندى. قارىغۇدەك بولسا، ئىسپاھاندىن بوز ئوغلانخان ئەلىك مىڭ لەشكەرنى باشلاپ يېتىپ كەپتۇ. بۇلارمۇ كېلىپ يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەرنىڭ قوشۇنىغا قوشۇلدى. بوز ئوغلانخان يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەر بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. يۇسۇپ ـ ئەھمەدلەر ئىنتايىن خۇرسەن بولدى. بوز ئوغلانخان يۇسۇپ بەگكە قاراپ:

ـــ بالىلىرىم، بىرىنچى قېتىم نەسىھەت قىلسام ئىسپاھاندىن چىقىپ كەتتىڭلار، ئىككىنچى قېتىم نەسىھەت قىلسام، مىرزا ئەھمەدنى ئۆلتۈرمەي دۇشمەنلەرگە تۇتقۇن بولدۇڭلار، يەنە بىر نەسىھەت قىلاي، قۇلىقىڭلاردا مەھكەم تۇتۇپ، سۆزۈمگە ئەمەل قىلىڭلار، ـــ دەپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

قۇلاق سېلىپ ئىشىتىڭ، ئىككى سۇلتانىم، ياخشى بولساڭ سۆزۈڭ ئۆتەر تاشتىن،
ئۆزۈڭدىن تۆۋەننى ئەيلىگىل مەنزۇر. يامان بولساڭ، دۆلەت كېتۇر باشتىن،
تەسەددۇقدۇر سىزگە بۇ جىسمۇ جانىم، ئىبرەت ئالغىن سەن دەرەختىن ـ ياغاچتىن،
مەنمەنلىكىنىڭ ئىشى ئاخىر ئەلەمدۇر. مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ بېشى خەم بولۇر.

ئۆز خەلقىڭنىڭ ئىشىن قىلغىن ئەندىشە،
ئاجىزلارغا قىلغىن ياخشىلىق پىشە،
خۇدايىمنى ياد قىلىپ، يىغلا ھەممىگە،
كۆز يېشىڭنىڭ ھەر قەترىسى ياقۇتتۇر.

بوز ئوغلانىنىڭ ساڭا شۇدۇر سوئالى،
غازات قىلماق ئېرۇر مەردنىڭ خىيالى،
يېتىپ كەلدى دۇشمەنلەرنىڭ زاۋالى،
قۇدرىتىڭدىن كۇللى ئىشلار مەۋجۇتتۇر.

يۇسۇپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر بوز ئوغلانخاندىن بۇ سۆزلەرنى ئىشتىپ، بۇرۇنقى ئىشلىرىغا پۇشايمان قىلىپ:

— ئەي ئاتا، پەرمانىڭىزغا بويسۇنمىز، ئەمدى ئىختىيار سىزدە بولسۇن، — دېدى.

بوز ئوغلانخان:

— ئۇنداق بولسا، قاراۋۇل ئەۋەتكىلار، گۈزەلشاھنىڭ شەھرىگە بىر ئايلىق يول قالدى، — دېدى.

يۇسۇپ بەگ ماقۇل بولۇپ، پالۋان يىگىتلەردىن ئۈچ يۈز ئاتمىشنى ئايرىپ، ھوشۇر بەگ سەردارنى بۇلارغا باش قىلىپ، ئىرولغا ماڭدۇردى.

ئۇلار ئون بەش كۈن يول يۈرۈپ بىر تاغقا يېتىپ كەلدى. بۇ تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپ كۆردىلەر - كىم، يىراقتىن نۇرغۇن دۇشمەنلەر توپلىرىنى سۆرەپ كېلىۋېتىپتۇ. ھوشۇر بەگ سەردار:

— دۇشمەن ئۈستىگە ئات قويايلى، — دېدى.

يىگىتلەر ئېيتتىكى:

— ئارقىمىزدىن بەگلىرىمىزنىڭ تۇغ - ئەلەملىرىنى كۆرۈپ، ئاندىن ئات سالايلى.

ھوشۇر بەگ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، يىگىتلەرگە مەردانىلىك تىلەپ، بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

نەزم

مەرد بولۇڭلار، يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگلىرى،
يەتمىدىمۇ سىلەرگە بەگلەرنىڭ پۇلى،
كەلدى بۇگۈن جاندىن كېچەر كۈن ئەمدى.
تۇغ بىدۇنى ئولجا قىلۇر كۈن ئەمدى.
شاھمەردان ھىممەت بەرسۇن سىزلەرگە،
ياشىرۇر جەڭلەردە يىگىتلەر جانى،
دۇشمەندىن ئۆچ ئالمىدىغان كۈن ئەمدى.
تۆكۈلمىدۇ يەر ئۈستىگە دۇشمەنلەر قانى،
باھار بولسا ئاچىلۇر باغلارنىڭ گۈلى،
قورقماڭلار «كۆپ ئىكەن» دەپ دۇشمەننىڭ سانى،
جەڭ كۈنلىرى ئاچىلۇر مەردلەرنىڭ يولى،
ئەجەل يەتسە شۈبھەت بولۇر كۈن ئەمدى.

يىگىتلەر ھوشۇر بەگ سەردارنىڭ بۇ سۆزىدىن خىجىل بولۇپ تۇرار ئىدى. خالدارخان سەردارنىڭ تۆلەك باتۇر دېگەن بىر يىگىتى ھوشۇر بەگنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن تىترەپ، ئەقلى ـ ھوشىنى يوقىتىپ، خالدارخانغا يالۇرۇپ، قورقۇنچتىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

مەرد بولۇپ ئاتقا مىنمەيمەن،
چاپاي دېسەم ئېتىم ئاغرىق،
ئەمدى مەن نۆكەر بولمايمەن.
ئەمدى مەن نۆكەر بولمايمەن.
خۇدا ساقلىسۇن جانمنى،
لازىم تۇتقان ئۆيۈم قالدى،
ئەمدى مەن نۆكەر بولمايمەن.
ئاق سۇت بەرگەن ئانام قالدى،
مەن تۇزەتتىم ئىش خاممنى،
جاندىن ئەزىز بالام قالدى،
چاغلىمىدىم تۇراشمنى،
ئەمدى مەن نۆكەر بولمايمەن.
تاپشۇراي مىنگەن ئاتىمنى،
زىمىستاندۇر مېنىڭ يازىم،
ئەمدى مەن نۆكەر بولمايمەن.
ئىشتىكىن ئەمدى ئاۋازىم،
ئۈچىم ئاغرىدى شېرىن جانغا،
ئەي خالدارخان شەھبازىم،
تويدۇم بۇگۈن مىنگەن ئاتقا،
ئەمدى مەن نۆكەر بولمايمەن.
بۇلغانمايمەن قىزىل قانغا،
ئىشىت تۆلەكنىڭ ئەرز ـ ھالىنى،
ئەمدى مەن نۆكەر بولمايمەن.
دۇشمەن تۆكەر بۇ قانمنى،
بىر ئات بەردىڭ سامان سېرىق،
خۇدا ساقلىسۇن جانمنى،
بوغۇز بەردىڭ پاتمان تېرىق،
قوي، ئەمدى نۆكەر بولمايمەن.

خالدارخان تۆلەكتىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، غەزەپتىن پۈتۈن بەدەنلىرى تىترەپ كەتتى. ئۇ تۆلەككە قاراپ ئۆزىنى توختىتىۋالالماي بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

قىزىلگۈلۈڭ سولدۇرايمۇ،
مەن ھەم ساڭا سەردار بولۇپ،
پەيمانىڭنى تولدۇرايمۇ؟
دەرھال سېنى ئۆلتۈرەيمۇ؟

بىز يەتتە ئاي سەپەر قىلساق،
ئۆرگەنچتىن مىسىرغا بارساق،
سەن لەنەتكار بولدۇڭ قاچماق،
قۇلاق ـ بۇرنۇڭ كەستۇرەيمۇ؟

باشىڭنى تەندىن جۇدا قىلاي،
ئات ـ تونۇڭنى تالان قىلاي،
سەن بەدرەكنى مەن ئۆلتۈرەي،
قېنىڭنى يەرگە ئاقتۇرايمۇ؟

بۇ ئادەملەر يوقمۇ سەنچە،
ئۇياتمامسەن، قورقاق غالچە،
مىڭ تىللانى ئالدىڭ شۇنچە،
ئەمدى سېنى ئۆلتۈرەيمۇ؟

بۇ يەر بولسا جەڭ مەيدانى،
تىترىگەيمۇ يىگىت جانى،
جاننى جانغا بېرەر كۈنى،
تېنىڭ يەرگە كۆمدۈرەيمۇ؟

چىقارما ئەمدى ئۇنۇڭنى،
كىم ئالۇر مەندىن خۇنۇڭنى،
سۇغۇرۇپ كېلىپ تىلىڭنى،
سىنە باغرىڭ تىلدۇرايمۇ؟

قويدى سېنى كىم بۇ ئىشقا،
مەھەل يوقتۇر گەپ سوراشقا،
خالدارخان كىرەر ئۇرۇشقا،
تېنىڭنى ئىتقا يېدۈرەيمۇ؟

ئەلقىسسە، تۆلەك باتۇر خالدارخاندىن بۇ سۆزنى ئىشتىپ، شېرىن جان ۋەھىمىسىدىن نېمە دې-يىشنى بىلمەي، كۆزلىرىنى ئالاق ـ جالاق قىلىپ، خالدارخانغا يالۋۇرۇپ، ئۇنىڭ غەزىپىنى يانداۇرۇپ، ئۆزرە ئېيتىپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

مېنىڭ قىلغان سۆزلىرىمگە غەم يېمە،
راستى شۇلدۇر، بىلگىن ئەمدى، خالدارخان.
كۆزلىرىمدىن ئاققان ياشنى ياش دېمە،
قەھ ـ قەھ ئۇرۇپ كۈلگىن ئەمدى، خالدارخان.

غەيرەتسىزلەر مەندىن ئىبرەت ئالسۇن دەپ،
كەم ھىممەتلەر ئارا يولدا قالسۇن دەپ،
بەگ، يىگىتلەر بۇ سۆزۈمگە كۈلسۇن دەپ،
شوخلۇق قىلدىم ئالتە ئېغىز، خالدارخان.

ئۆزۈم يەككە دۈشمەنلەرگە ئات قويماي،
دۈشمەنلەرنىڭ يۈرىكىگە تىغ سالماي،
تاماشانى كۆرۈڭ شۇنداق جەڭ قىلماي،
مەندىن ئەمدى غەم قىلمىغىن، خالدارخان.

تۆلەك باتۇر بۇ سۆزنى قىلغاندىن كېيىن: «ئۇزەڭگە بېغىم بوشاپ كەتتى» دەپ ئاستا ئۆزىنى كەي-نىگە تارتقاندى، ئارقىسىدىن بىر يىگىت شوخلۇق قىلىپ، تۆلەك باتۇرنىڭ ئېتىغا قامچا ئۇردى. ئۇنىڭ ئېتى دۈشمەن تەرەپكە قاچتى. تۆلەك باتۇر قورقۇنچىدىن ئارقىسىغا قاراپ، جېنىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، ئاتنىڭ بوينىنى قۇچاقلاپ، يىگىتلەرگە يىغلاپ ـ يالۋۇرۇپ، مۇنداق نالە قىلدى:

نەزم

سىپاھ بولغان يارانلىرىم،
توسقىل، مېنىڭ بۇ ئاتىمنى.
قامىتىڭدىن مەن ئايلىناي،
توسقىل، يىگىتلەر، ئاتىمنى.

تۆكۈلمىسۇن قىزىل قانىم،
ۋەيران بولۇپ خانۇ مانىم،
ئامان قالسۇن ئەزىز جانىم،
توسقىل، يىگىتلەر، ئاتىمنى.

دوستلار مېنىڭ باردۇر ۋەھىمم،
دۇشمەن ئىچرە يوق ھەدىمم،
نابۇت بولۇر شېرىن جېنىم،
توسقىل، يىگىتلەر، ئاتمىنى.

ئىچىم كۆيەر شېرىن جانغا،
تويدۇم بۇگۈن يېگەن نانغا،
بېشىم كەتتى مىنگەن ئاتقا،
توسقىل، يىگىتلەر، ئاتمىنى.

بەگلىرىم بۇ ئاتنى تۇتۇڭ،
يولدىن جىلاۋىن قايتۇرۇڭ،
تۆلەك جانىن قۇتقۇزۇڭ،
توسقىل، يىگىتلەر، ئاتمىنى.

بىزگە سەردار خالدار بېگىم،
ھەيۋىتىدىن تىترەر تېنىم،
قۇتۇلمىغاي ئەمدى جېنىم،
توسقىل، يىگىتلەر، ئاتمىنى.

تۆلەك باتۇر يىغلىغان پېتى يىگىتلەردىن ئۈزاپ كەتتى. مىنگەن ئېتى چاپقىنچە ئۇنى دۇشمەن لەشكەرلىرى ئىچىگە ئەكىردى. تۆلەك باتۇر: «ۋاھ دەرىخا! ئەمدى مەن ۋاقىتسىز ئۆلىدىغان بولدۇم، بىر ئىش قىلىپ جېنىمنى ساقلاپ قالسام ياخشى بولاتتى، نېمىلا بولمىسۇن، بېشىمغا كەلگەننى كۆرەي» دەپ، قىلىچىنى سۇغۇرۇپ دۇشمەنگە ئېتىلدى.

دۇشمەنلەر بۇنى كۆرۈپ: «بۇ يىگىت ئاجايىپ باتۇر ئىكەن، بىزلەرگە يەككە ـ يېگانە ئات سالدى، ھەممىمىزنى قىرىپ تاشلايدىغان ئوخشايدۇ، بىردەم بولسىمۇ بىزگە جېنىمىز غەنىيمەت» دەپ ئۆز ـ لىرىنى دالدىغا ئالدى.

بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن خالدار بەگنىڭ يىگىتلىرى: «بىزمۇ تۆلەك باتۇردىن كەم ئەمەس» دېيىشىپ، ھوشۇر بەگ سەردار باشچىلىقىدا دۇشمەنگە بىراقلا ئات قويدى. ئۆلگەن دۇشمەننىڭ ھەددى ـ ھېسابىنى

بىلگىلى بولمايتتى. ھەربىر يىگىت ئون بەشتىن دۇشمەننى ئەسىر ئېلىپ، مەيداندىن چىقتى.
ھوشۇر بەگ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، يىگىتلەرگە مەدەت بېرىپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

قۇلاق سېلىپ ئەرزىم ئىشتىڭ، دۇشمەنلەرنىڭ ئويۇڭ كۆزىن،
شېرىن جاندىن كېچىڭ، بەگلەر. قايتىۋاشتىن چېپىڭ، بەگلەر.
ئارقىسىدىن ھەم ئات قويۇپ، قانلار بولسۇن دۇشمەن ياشى،
دۇشمەنلەرنى قىرىڭ، بەگلەر. زەھەر بولسۇن ئىچكەن ئاشى،

جەڭلەر قىلماق پەرزدۇر، بىلىڭ، يەكسان بولسۇن دۇشمەن باشى،
ئەل ۋە يۇرتنى يادقا ئېلىڭ، بەندە قىلىپ ئېلىڭ، بەگلەر.
غازات قىلىپ غازى بولۇڭ،
ئىززەت ـ ئابرۇي تېپىڭ، بەگلەر. مەيدان بولسۇن ھەم قىزىل قان،
ھەربىر يىگىت بىر پەھلىۋان،
قوبۇل قىلىڭ ئېيتقان سۆزۈم، دۇشمەنلەر تاپمىسۇن ئامان،
سارغايتۇرماڭ مېنىڭ يۇزۈم، ھايال قىلماي سۇرۇڭ، بەگلەر.

بۇ سۆز بىلەن يىگىتلەر دۇشمەن سېپىگە قاراپ قايتا ئات سالدىلەر. ئۆلگەنلەرنىڭ سانى ـ ھېسابى بولمىدى. بىرمۇنچە دۇشمەنلەر پاراكەندە بولۇپ، ھەر تەرەپكە قاچتى. بىرمۇنچىلىرى تۇتۇلدى. ياراغ ـ جابدۇقلىرى ۋە توپلىرى غەنىيمەت ئېلىندى. ئات، ئالتۇن ـ كۈمۈش، سەرپاي، نەرسە ـ كېرەكلەر ھەددىدى ـ ھېسابسىز كۆپ ئىدى.

يىگىتلەر جەڭ مەيداندىن قايتىپ چىقتى. ئولجا ئېلىنغان نەرسىلەرنى ئەكېلىپ، يۇسۇپ ـ ئەھمەد بەگلەرنىڭ ئالدىغا قويدى. بارلىق لەشكەرلەر خالدارخانىڭ بۇ قىلغان ھىممەت ۋە كۈچ ـ قۇۋۋىتىلىرىگە ئاپىرىن ئوقۇدى. ئاندىن خالدارخان بىلەن ھوشۇر بەگكە كىمخاب تون، ئالتۇن دەستار كىيدۇردى. ئاندىن يۇسۇپ بەگ تىكە بەگ زامانغا رۇخسەت بەردى.

تىكە بەگ زامان يۇسۇپ بەگلەر بىلەن خوشلىشىپ، يەتتە مىڭ يىگىتنى باشلاپ قاراۋۇللۇققا ئالدىن يۇرۇپ كەتتى. بۇلار كېچە ـ كۈندۈز يول يۇرۇپ، سەككىز كۈن بولدى دېگەندە يىراقتىن چاڭ ـ توزان پەيدا بولغانلىقىنى كۆردى. قارىسا، دۇشمەن ئوتتۇز تۇغ ـ ئەلەم بىلەن قۇم ـ تۇپراقتىك چىقىپ كېلىۋاتىپتۇ. دۇشمەننىڭ كۆپلۈكىنى كۆرۈپ يىگىتلەر تىكە بەگ زامانغا:

ـــ ئەي تۆرەم، بىز يامان ۋاقىتتا كېلىپتۇرمىز، ـــ دېگەندى، بۇ سۆزنى ئاڭلىغان تىكە بەگ زامان:

ـــ ئەي يىگىتلەر، ئەمدى ئارقىمىزغا يانغىلى بولمايدۇ. جەڭ قىلغىنىمىز ئەۋزەل، ـــ دەپ، خۇن ـ جىگىر بىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

مەرد يىگىتلەر، ئات قويۇڭلار مەيدانغا، بۇ دۇشمەنلەر بۇگۈن قالسۇن بالاغا،
سىپاھ بولۇپ قاراپ تۇرماق ئىش ئەمەس. ئۆلۈكلەرنى تولدۇرۇڭلار دالاغا،
جەڭگە كىرمەك لازىم بۇگۈن پالۋانغا، دۇشمەنلەرنىڭ قانىن تۆكۈڭ جىراغا،
يامۇ تارتىپ قاراپ تۇرماق ئىش ئەمەس. مەرد يىگىتلەر، قاراپ تۇرماق ئىش ئەمەس.

بېخىل بەگلەر ساقلىيالماس يىگىتنى،
جەڭگە ئاتار نوموس ئۇچۇن بېشىنى،
نامەرد باغۇەن ساقلىيالماس گۈلشەننى،
مەرد يىگىتكە قاراپ تۇرماق ئىش ئەمەس.
مەرد يىگىتلەر ئەگەر كۆرسە دۈشمەننى،
تىكە بەگ دەر: دۈشمەنلەرنى ئۆلتۈرۈڭ،
ئۇرۇش قىلۇر، ھەرگىز قاراپ تۇرالماس.
قىلىچ ـ تىغنى كۆكرىكىدىن ئۆتكۈزۈڭ،
مېھنەتلەرگە قويماس ئۇلار ئىشىنى،
ئامان بەرمەي بۇگۈن قىرىپ تۇگىتىڭ،
جەڭدە ئەسلا تۆكمەس كۆزنىڭ يېشىنى،
سىپاھلارغا قاراپ تۇرماق ئىش ئەمەس.

يىگىتلەر تىكە بەگ زاماندىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، غەيرەتلىرى جۇش ئۇرۇپ، تۆت ئەتراپتىن نەرە تارتىپ دۈشمەنلەر بىلەن ئانداق جەڭ قىلدىلەركىم، دۈشمەنلەر قاچقىلى يەر تاپالماي قالدى. بۇ چاغدا ساپا بەگ ئاتلىق بىر پالۋان يىگىرمە مىڭ يىگىتى بىلەن كېلىپ قوشۇلدى. ئۇلار بىرلىكتە دۈشمەنلەرنى قوغلاپ يۇرۇپ ئەللىك مىڭنى دوزاخقا يوللىدىلەر، قالغان دۈشمەنلەر مىسىر شەھىرىگە قېچىپ كەتتىلەر.

بۇ بەگلەر ھېسابسىز ئولجىلارنى ئېلىپ، ئەسىرگە چۈشكەنلەرنى ئالدىغا سېلىپ، يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەرنىڭ قېشىغا ئەكەلدى. يۈسۈپ بەگ ئەھمەد بەگلەر تىكە بەگ زامان ۋە ساپا بەگلەرنىڭ بـ ـ تۇرلۇقىغا ئاپىرىن ئېيلەپ، كۆپ ئىنئام بەردىلەر. ھەممەيلەن ئۇلارنىڭ باتۇرلۇقىغا قايىل بولدى.

يۈسۈپ بەگ:

ــ سىلەر بۇ سىپاھگەرچىلىكنى كىمدىن تەلىم ئالغان؟ ــ دەپ سورىدى. ساپا بەگ ئوغلى چاقان:

ــ بۇ سىپاھگەرچىلىكنى گۆرئوغلىدىن ئۆگەندىم، ــ دەپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

ئۇستازىمنى سىزگە بايان ئەيلىسەم،
نەزەركەردە گۆرئوغلىدىن ئۆگەندىم.
پىراقىدا جانىنى قۇربان ئەيلىسەم،
سۇلتان ئوغلى تۆمۇرخاندىن ئۆگەندىم.

ئۇرۇش بولسا ئۆزى يالغۇز كىرەتتى،
غۇلغۇلىسى يەتتە كۆككە يېتەتتى،
ئاۋازىمۇ يەر ـ زېمىنگە كېتەتتى،
ھاۋاز ئوغلى ئارسلانخاندىن ئۆگەندىم.

دۇشمەن كۆرسە باشىنى تەندىن ئۇزەتتى،
بىدۇ مىنىپ كۇندە تاغنى كېزەتتى،
توپلار ئېتىپ دۇشمەن سېپىن بۇزاتتى،
خاسىيەتلىك خالدارخاندىن ئۆگەندىم.

نەۋجەۋان ھەم ئۆزى ئېردى پەھلىۋان،
ھۆسنى زىبا ئېردى ئۆزى خىرامان،
جانىنى قىلۇر ئېردىم يولىغا قۇربان،
قۇززات ئوغلى ئاۋازخاندىن ئۆگەندىم.

ساپا بەگ ھەم ۋاپا بەگ ھەم قۇندۇزخان،
ئالتۇن ساداق ئېسىپ، ئېتىن قوغلىغان،
ئەسقەر تاغدا چېدىرلارنى تىكتۇرگەن،
قۇززات ئوغلى سابۇرخاندىن ئۆگەندىم.

سەپەر قىلدى ئۇلار بارچە جاھاندىن،
قول يىغدىلەر بارچە پايدا ـ زىياندىن،
ئۇشبۇ سۆزلەر ساپا ئوغلى چاقاندىن،
ھېسابسىز جەڭ مەيداندىن ئۆگەندىم.

شۇنىڭدىن كېيىن يۇسۇپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر بوز ئوغلانخان باشلىق تامامى لەشكەرلەر بىلەن چېدىر ـ بارگاھلىرىنى يۇكلەپ يولغا راۋان بولدى. ئەڭ ئالدىدا ھوشۇر بەگ سەردار قىرىق مەڭ لەشكىرى بىلەن يۇردى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن تىكە بەگ زامان ئوتتۇز مىڭ لەشكەر بىلەن يۇردى. ئاندىن بەلخ پادىشاھى ئوتتۇز مىڭ ئافغان بىلەن يۇردى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ساپا بەگ ئوغلى چاقان يىگىرمە مىڭ كىشىلىك قوشۇن بىلەن يۇردى. ئاندىن كېيىن، قازاق پادىشاھى ئەللىك مىڭ كىشىلىك قوشۇن بىلەن يۇردى. ئەڭ ئاخىردا خالدار خان قىرىق مىڭ كىشىلىك قوشۇن بىلەن يۇردى.

بۇلار كېچە ـ كۇندۇز يول يۇرۇپ سەككىزىنچى كۇنى شەھىرى مىسىرغا يەتتى، شەھەرنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا چۇشۇپ، چېدىر ـ بارگاھلىرىنى تىكتى، ئاندىن گۈزەلشاھنى قورقۇتۇپ بىر نامە پۈتۈپ، ئۇنىڭ قېشىغا ئەلچى كىرگۈزدى.

گۈزەلشاھ ئۇچ يۇز ئاتمىش سەركەردىنى يىغىپ بۇ نامەنى ئوقۇدى:

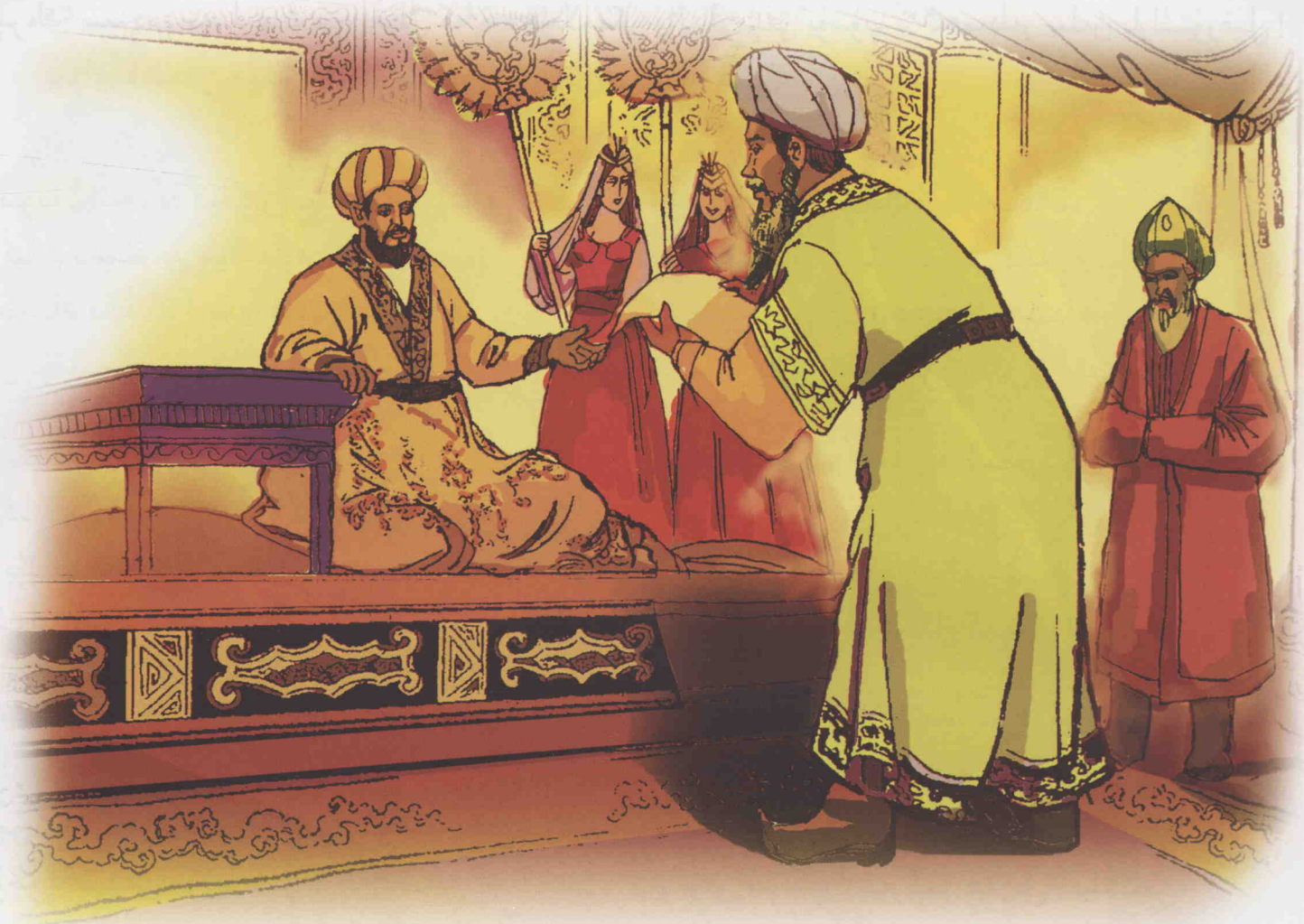
نەزم

گۈزەلشاھقا يۇسۇپ بەگدىن سالامى،
ئەلچىلەردىن ئىبەردىم توغرا كالامى،
ئەمدى يوقتۇر گۈزەلشاھنىڭ ئامالى،
تەسلىم بولۇپ مېنىڭ ئالدىمغا چىقسۇن.

ھەركىم كۆرسە، كۆيدۇرۇشكە يارىتىلغان،
يۇزلىرىگە دانە ـ دانە خال قويغان،
كۆرگەن كىشى يۇرىكىگە داغ قويغان،
يەنە قىرىق مىڭ زىبا ـ چېھرە ئىبەرسۇن.

ئوڭ ـ سولىغا سىياھ زۇلپىن تاشلىغان،
ئادەم كۆرسە ئۇنىڭ ۋاقتىن خوشلىغان،
ناز ـ غەمزە بىلەن ئويۇن باشلىغان،
قىرىق مىڭ رەنا كۆيدۇرۇشكە ئىبەرسۇن.

قىرىق مىڭ دەستار ئىبەرسۇن رۇمنىڭ داكسىدىن،
قىرىق مىڭ بەلۋاغ ئىبەرسۇن كابۇل لۆڭگىسىدىن،
تارتۇق قىلسۇن قىرىق مىڭ مىسىر دوپپىسىدىن،
چىنى ماچىنىڭ ئەتلىسىدىن قىرىق مىڭنى ئىبەرسۇن.

يەنە قىرىق مىڭ بىدۇ بولسۇن قارا يال ـ قۇيرۇق،
قىرىق مىڭى بوز بولسۇن، قىرىق مىڭى تورۇق،
بەرى بولسۇن ئالتۇن ئېگەر، كىمخابتىن يوپۇق،
جىلاۋدارغا قىرىق بەرنا ئىبەرسۇن.

گەر بەرمىسە بۇزدۇرارمەن يۇرتىنى،
ۋەيران قىلىپ تۇزلىتەرمەن كەنتىنى،
ۋاقىپ قىلسۇن پۇتۇن مىسىر خەلقىنى،
سۆزۈم ئاڭلاپ، هايال قىلماي ئىبەرسۇن.

نامە ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، گۈزەلشاه سەركەردىلىرىگە قاراپ:

ــ مەسلىھەت نېمەدۇر؟ ــ دەپ سورىدى.

سەركەردىلەر:

ــ ئالدىراپ بىرنەرسە ئەۋەتىش خوپ ئەمەس. باشتا چۈشىنىزنى بۇۋاي قەمبەردىن سورىغاندىنكىز، ئول كىشى سىزگە «يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر كېلىپ تاجۇ تەختىنى ئالۇر» دەپ تەبىر ئېيتقانىدى. ئۇنىڭ سۆزى راست چىقتى. ئول كىشىنى سىز سەكسەن قامچا ئۇرۇپ زىندانغا تاشلىغاندىنكىز، هازىرغىچە زىنداندا ياتۇر. هېلىھەم بولسا، نامەنىڭ مەسلىھەتىنى شۇ كىشىدىن سورايلۇق، ــ دېيىشتى.

بۇ سۆزنى ئىشىتىپ گۈزەلشاه ئۈچ يۈز ئاتمىش سەركەردىسى بىلەن زىندان بېشىغا كېلىپ، بۇۋاي قەمبەرگە تەزىم قىلدى. گۈزەلشاه ئېيتتىكى:

ــ ئەي بۇۋاي قەمبەر، كۆرگەن چۈشۈمنى ساڭا ئېيتسام، «يۈسۈپ ـ ئەھمەدلەر كېلىپ، تاجۇتەختىنى ئالۇر» دېگەنىدىڭ، مانا ئەمدى ئۇلار توقسان بەش مىڭ لەشكەر بىلەن كەپتۇ. قانداق قىلىش

كېرەك؟ سىزدىن مەسلىھەت سورىغىلى كەلدىم. ئىلاجىكى بولسا، مېنى يوسۇپ ـ ئەھمەدلەر بىلەن ياراشتۇرغىل!

بوۋاي قەمبەر خۇشۇاخ بولۇپ، گۈزەلشاھقا قاراپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

يوسۇپ ـ ئەھمەد كەلگەن بولسا ئۇستۇڭگە،
يوسۇپ بەگكە بۇ ئىشلاردۇر باھانە،

دۇنيا ـ مالىڭ بەرسەڭ باۋەر ئەيلىمەس.
كوچىلىرىڭ بويىلار قىزىل قانە،

ھەممەڭ قالدىڭ ئەمدى قىلىچ ئاستىدا،
يەتتە يىلدىن بېرى سالدىڭ، زىندانە،

قان يىغلىساڭ ھەرگىز باۋەر ئەيلىمەس.
قىساس ئالۇر، ھەرگىز تەبدىل[47] ئەيلىمەس.

يالىڭاچلاپ، بەندە قىلىپ ئۆزۈڭنى،
قوبۇل قىلماس ئەمدى قىلساڭ ئاھ ـ ۋاھ،

يىگىتلەرگە ئويدۇرۇرلەر كۆزۈڭنى،
سامان تىقىپ پوستۇڭغا ئول ئىككى شاھ،

قوبۇل قىلماس سېنىڭ ئېيتقان سۆزۈڭنى،
شەھىرىڭگە ئوت قويۇپ، سېنى سالۇر چاھ،

باشىڭ كېسەر، ئەمدى ھايال ئەيلىمەس.
بىر ـ بىرىڭگە ھەر خىل كېپىل ئەيلىمەس.

كاتتا ـ كىچىك بوينۇڭغا غول سالدۇرۇپ،
يىگىتلىرىڭ مەيدان ئىچرە ئۆلتۇرۇر،

جاللاتلارغا تېرىلىرىڭ سويدۇرۇپ،
ئۆلۈكلىرىڭ خەندەك ئىچرە تولدۇرۇر،

تاجۇ تەختىڭ، شەھىرىڭگە ئوت قويدۇرۇپ،
بوۋاي قەمبەر بۇ توغرىدىن سۆز قىلۇر،

كۆچۈپ كېتەر، مۇندا مەنزىل ئەيلىمەس.
راستى شولدۇر، ھەرگىز ھەزىل ئەيلىمەس.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھ بوۋاي قەمبەردىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ:

ــ ئەي بوۋاي قەمبەر، سىزنى نەچچە يىلدىن بېرى زىندانغا سالغانىدىم، ئەمدى سىزگە ناماقۇل بولاي، سىز بېشىمنى ئوڭلاڭ، ــ دەپ، بىتاقەت بولۇپ يىغلاشقا باشلىدى.

بوۋاي قەمبەر گۈزەلشاھنى قورقۇتۇپ يەنە بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

تارىخلاردا، نۇسخىلاردا پۈتۈلگەن،
خوتۇنلىرىڭ، قىزلىرىڭنى يىغلاتۇر،

كۈشەندەڭدۇر يوسۇپ بىلەن ئەھمەدخان.
كۈشەندەڭدۇر يوسۇپ بىلەن ئەھمەدخان.

ھەقدىن كەلگەن تۆت كىتابقا يېزىلغان،
رەھىم قىلماس كۆزدىن ئاققان ياشىڭغا،

كۈشەندەڭدۇر يوسۇپ بىلەن ئەھمەدخان.
قىلىچ تارتىپ كېلۇر مەردلەر قاشىڭغا،

تىز پۈكمىسەڭ ئويار ئىككى كۆزۈڭنى،
تۇرلۇك بالا ياغار ئەمدى باشىڭغا،

قۇزغۇنلارغا تاشلاپ بېرەر ئۆزۈڭنى،
كۈشەندەڭدۇر يوسۇپ بىلەن ئەھمەدخان.

يىگىتلەرگە ئېلىپ بېرەر قىزىڭنى،
تۆت تەرەپتىن كاناي ـ سۇناي تارتارلار،

كۈشەندەڭدۇر يوسۇپ بىلەن ئەھمەدخان.
باشىڭ كېسىپ دەرۋازىغا ئاسارلار،

جۇدالىق ئوتىغا باغرىڭ داغلاتۇر،
سۆرەپ كېلىپ بىر مىڭ توپنى ئاتارلار،

يىگىتلەرگە قول ـ ئاياغىڭ باغلاتۇر،
كۈشەندەڭدۇر يوسۇپ بىلەن ئەھمەدخان.

ئەلقىسسە، گۈزەلشاھ بۇ سۆزنى ئىشىتىپ قورقۇپ يىغلاپ كەتتى. بوۋاي قەمبەر:

ــ سەن ماڭا تولا يامانلىق قىلدىڭ، ھەرقانداق بولسىمۇ ساڭا بىر ياخشىلىق قىلاي، بۇ

شەھەردە ئىككى سەرۋى ناز قىز بار، ئۇلارنى ئەلچى قىلىپ چىقارساڭ، ئىشىڭ ھەل بولۇر، ــ دەپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بۇ شەھەردە باردۇر ئىككى سەرۋى ناز،
بۇ ئەرزىڭنى ئىككىسىگە يەتكۈزگىن.
ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلغىن قىش ۋە ياز،
پەيامىڭنى ئىككىسىگە يەتكۈزگىن.

ئىككىسىگە قوشقىل قىرىقتىن كېنىزەك،
ھەربىرى ساھىبجامال سەنەمدەك،
ئون تۆت ياشار بولسۇن ھەممىسى بىردەك،
بۇ سۆزلەرنى ئىككىسىگە يەتكۈزگىن.

ئەلچى قىلىپ ئىبەر يۈسۈپ سۇلتانغا،
ھۆكۈمىتى يېتەر رۇم ـ ئىسپاھانغا،
تۇغ ـ ئەلەملەر راسلىنۇر چوڭ مەيدانغا،
بۇ ئەرزىڭنى ئىككىسىگە يەتكۈزگىن.

بۇۋىنىياز ئايىمدۇر ئۆرگەنچ پەرزەندى،
دۇشمەنلەر قولىغا چۈشكەن بىر بەندى،
كۆپ جاپالار كۆرگەندۇر ئۇ ھەرچەندى،
سالامىم ئول ماھلىقاغە يەتكۈزگىن.

قەمبەر ئېيتۇر: يەتكۈز ئۇلاردىن دادى،
سورىساڭ، ئۇلار ھەمزە مىرشەپ ئەۋلادى،
گەر ئاتىنى سورىساڭ، قاراكۆز ئاتى،
بۇ خىزمەتنى ئىككىسىگە يەتكۈزگىن.

گۈزەلشاھ بۇ سۆزنى ئىشىتىپ خۇشال بولۇپ، بۇۋىنىياز بىلەن قاراكۆزگە كىشى ئەۋەتىپ ئەكەلدىلەر. ئول قىزلارنىڭ ھەربىرىگە قىرىقتىن كېنىزەك قوشۇپ، ئەلچى قىلىپ چىقاردى.

بۇ قىزلارنىڭ كېلىۋاتقانلىقى ھەققىدىكى خەۋەرنى يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگلەر ئاڭلاپ، ئالدىغا كىشى

چىقىرىپ، چېدىر ـ بارگاھلىرىغا ئەكىرىدىلەر. قاراكۆز ئايىم يۇزىدىن نىقابىنى ئېلىپ، يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگلەرگە تەزىم قىلىپ تۇردى.

يۈسۈپ بەگ بىلەن ئەھمەد بەگ قاراكۆز ۋە بۇۋىنىيازخان ئايىمنى كۆرۈپ خۇشۇاخ بولۇپ، ئوتلۇق يۈرىكىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتىلەر:

نەزم

بەندە بولۇپ چۈشكىنىمدە، قاشىمغا
مەستانە ـ مەستانە كەلگەن قاراكۆز.
بۇلۇتلاردەك سايە سېلىپ باشىمغا،
سەيلانە ـ سەيلانە كەلگەن قاراكۆز.

پەرۋانىدەك مەن ئايلىناي ئۆزۈڭگە،
قۇربان بولاي قاشلىڭ بىلەن كۆزۈڭگە،
مىڭ رازىمەن سېنىڭ بەرگەن تۇزۇڭغە،
مەستانە ـ سەيلانە كەلگەن قاراكۆز.

كوكۈلىغا گۆھەر ـ مەرۋايىت ئاسقان،
ئىشارەتلەر قىلىپ قاشىن ئويناتقان،
يەتتە يىللار بېقىپ، بىزنى قۇتقۇزغان،
مەستانە ـ سەيلانە كەلگەن قاراكۆز.

يۈسۈپ بەگنىڭ مۇددىئايى شول ئىدى،
تەندە جانىم قەمبەر ئۈچۈن قۇل ئىدى،
كەلمىكىم ـــ قەمبەر ئاتامغا يول ئىدى،
قەمبەر بىلەن قايتىپ كەلگەن قاراكۆز.

قاراكۆز بۇ سۆزنى ئىشتىپ، خۇشۇاخ بولۇپ، يۈسۈپ بەككە ۋە ئەھمەد بەككە چىن يۈرىكىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

ئەي بەگلىرىم، ئىشتىڭلار ئەرزىمنى،
مۇرۇۋۋەت ئەيلەڭىز مىسكىن گاداغە.
سارغايتۇرماڭ مېنىڭ رەڭگرويىمنى،
مۇرۇۋۋەت ئەيلەڭىز مىسكىن گاداغە.

«چۆرەمەن» دەپ كەلدىم، ئاڭلاڭ سۆزلىرىم،
ساڭا قاراپ تەلمۈرەدۇر كۆزلىرىم،
ئىشتىڭ سىز بۇگۈن مېنىڭ ئەرزلىرىم،
مۇرۇۋۋەت ئەيلەڭىز مىسكىن گاداغە.

ئەرزىمىز بار، قۇلاق سېلىڭ بىزلەرگە،
ئەلچى بولۇپ كەلدۇق بۇگۈن سىزلەرگە،
تەرەھھۇم ئەيلەڭىز كەلگەن قىزلەرگە،
مۇرۇۋۋەت ئەيلەڭىز مىسكىن گاداغە.

قارا كۈنلەر سالماڭ مىسىر ئەھلىگە،
رەھىم قىلىڭ بۇ قىزلارنىڭ ھالىگە،
ئەسلا زىيان سالماڭ باغنىڭ گۈلىگە،
مۇرۇۋۋەت ئەيلەڭىز مىسكىن گاداغە.

قاراكۆزگە غەزەپ بىلەن قارىماڭ،
جاپا تىغى بىلەن باشنى توغرىماڭ،
ئۆلۈپ كەتكەن كىشىلەرنى سورىماڭ،
مۇرۇۋۋەت ئەيلەڭىز مىسكىن گاداغە.

يۈسۈپ بەگ بۇ سۆزنى ئىشتىپ:

ـــ ئەي قىزلار، بۇۋاي قەمبەر ئاتا ھايات بارمۇ، يوق؟ ئەگەر ۋاپات بولغىنى راست بولسا، مەن مىسىر شەھرىنى ۋەيران قىلىۋېتىمەن، ـــ دەپ قاراكۆزگە قاراپ خۇن ـ جىگىرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

بوۋام ئۇچۇن كەلدىم مىسىر شەھىرىگە،
ياراش بولماس شۇ بوۋامنى كۆرمىگۈنچە.
تالان سالاي گۈزەلشاھنىڭ يۇرتىغە،
ياراش بولماس شۇ بوۋامنى كۆرمىگۈنچە.

بېرىپ كۆرەي بوۋام ياتقان يېرىنى،
ئۆلگەن بولسا، ئۆلتۈرەي مىسىر شاھىنى،
ۋەيران قىلىپ كېتەي بۇگۈن شەھرىنى،
سۇرمە قىلىپ تۇپراقنى ئۆلگۈنچە.

ئۆز خەلقىمگە سۇلتانلىقنى قىلىپمەن،
جەڭ قىلماقتا يۈزمىڭ لەشكەر يىغىپمەن،
خارەزمدىن بوۋام ئۇچۇن كېلىپمەن،
ياراش بولماس شۇ بوۋامنى كۆرمىگۈنچە.

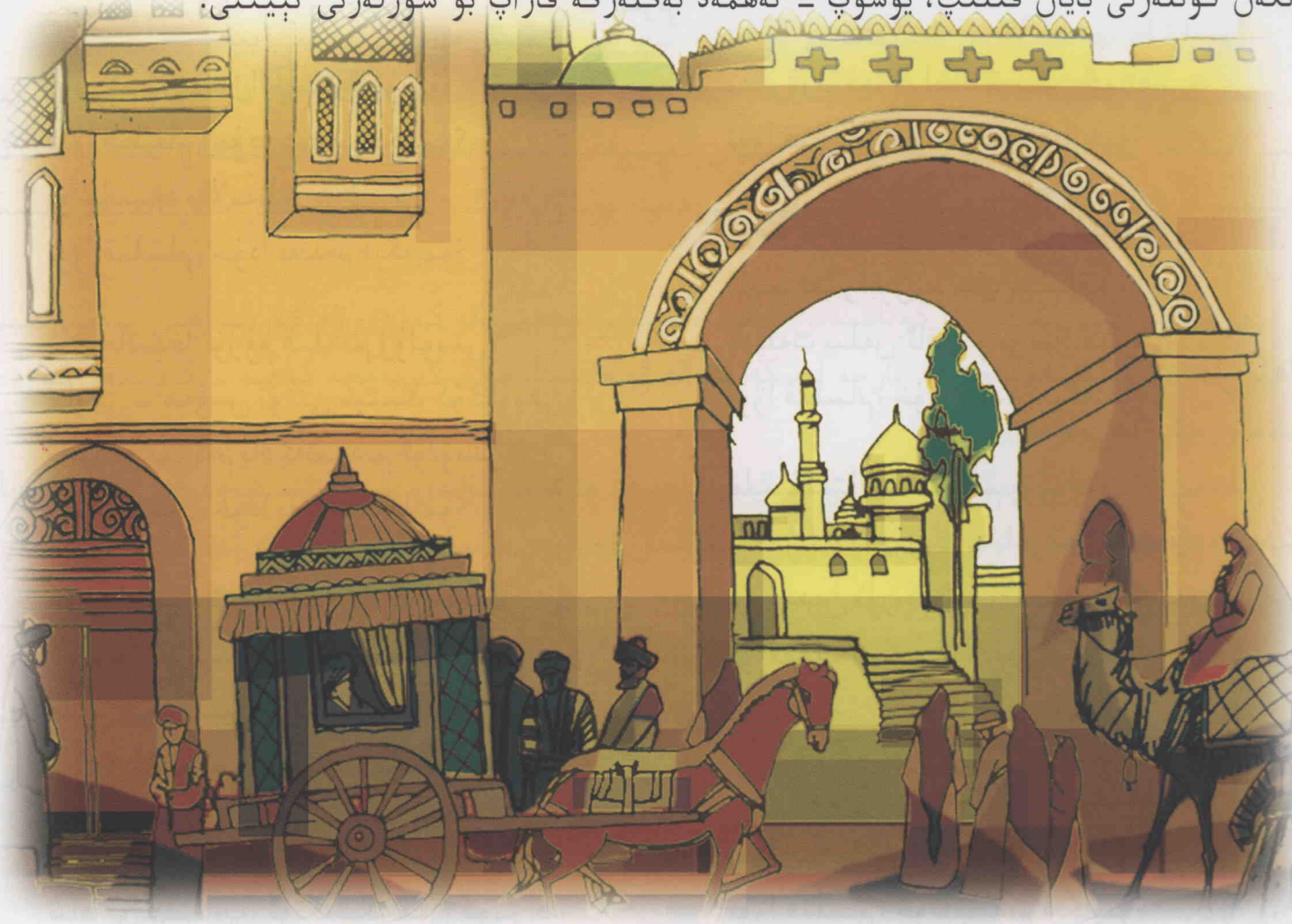
يۈسۈپ بەگ دەر: بولۇر روزى قىيامەت،
جۈملە ئىنسان قىلۇر ئاندا نادامەت،
تا قىلمىسام مەن ئاتامنى زىيارەت،
ئۇرۇش قىلاي مەيدانغا قان تولغۇنچە.

يۈسۈپ بەگ: «بوۋاي قەمبەرنى ئەكەل» دەپ قاراكۆزنى قايتۇردى، بۇۋىنىيازخان ئايمىنى ئېلىپ قالدى.

قاراكۆز گۈزەلشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ، يۈسۈپ بەگنىڭ سۆزلىرىنى بىر - بىرلەپ بايان قىلدى.

گۈزەلشاھ قاراكۆزدىن بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ، بوۋاي قەمبەرنى دەرھال زىندانىدىن چىقىرىپ، باشلىرىغا دەستار يۆگەپ، ئۇچىسىغا زەر تون يېپىپ، بېلىگە تىللا كەمەر باغلاپ، تىللادىن ياسالغان مەپىگە ئولتۇرغۇزۇپ، ئىززەت - ئىكراملار بىلەن يۈسۈپ - ئەھمەدلەرنىڭ ئالدىغا ئەۋەتتىلەر.

ئەلقىسسە، يۈسۈپ - ئەھمەد بەگلەر بوۋاي قەمبەرنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ئالدىغا چىقىپ كۆرۈشۈپ، بارگاھلىرىغا قايتىپ كېلىپ، بىر - بىرى بىلەن ھال - ئەھۋال سوراشتى. بوۋاي قەمبەر ئۆتكەن كۈنلەرنى بايان قىلىپ، يۈسۈپ - ئەھمەد بەگلەرگە قاراپ بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

ئەزەل كاتىپلىرى يازغان،
بۇ قىسمەتلەر ئەزەلدىندۇر.
ئىشتىكىل، بەگ يۈسۈپ سۈلتان،
نادامەتلەر ئەزەلدىندۇر.

چىنى ماچىندىن مىسىرغا كەلدىم،
گۈزەلشاھنىڭ چۈشىن ئۆرۈدۈم،
چاھ ئىچىدە، ئازاب كۆردۈم،
بۇ قىسمەتلەر ئەزەلدىندۇر.

يۈرىكىمگە چۈشتى ئەلەم،
ھىجرى ئوتىدا كۆيدى سىنەم،
يۈسۈپ ـ ئەھمەد، جانىم بالام،
بۇ قىسمەتلەر ئەزەلدىندۇر.

زار يىغلىدىم كېچە ـ كۈندۈز،
ھەردەم چېكىپ ئاھنى دىلسوز،
سىز كەتتىڭىز، قالدىم يالغۇز،
بۇ قىسمەتلەر ئەزەلدىندۇر.

قوبۇل قىلماي ئېيتقان سۆزۈم،
سارغايدىلەر قىزىل يۈزۈم،
يۈسۈپ ـ ئەھمەد ئىككى قوزۇم،
بۇ قىسمەتلەر ئەزەلدىندۇر.

كېچە ـ كۈندۈز زىكرى قىلغىل،
ئاخىرەتنىڭ پىكرىن قىلغىل،
قەمبەر ئېيتۇر: شۈكۈر قىلغىل،
بۇ قىسمەتلەر ئەزەلدىندۇر.

يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەر بوۋاي قەمبەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، گۈزەلشاھنى ئۆتكەن چاغلاردىكى قىلغان ئىشلىرىغا توۋا قىلىشقا ئۈندىدى. گۈزەلشاھ قوبۇل قىلىپ، خۇدادىن تەۋپىق تىلەپ، بۇ سۆزلەرنى ئېيتتى:

نەزم

ئۆمرۈم ئەجەب زالالەتتە ئۆتۈپتۇر،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟
بۇ جانىمغە مالامەتلەر يېتىپتۇر،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟

ئۆز جانىمغا ئۆزۈم قىلدىم زۇلۇمنى،
ھاۋايى ـ ھەۋەس تۇتتى مېنىڭ كۆڭلۈمنى،
ئەسلىي بىردەم ياد ئەتمىدىم ئۆلۈمنى،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟

كۈھىقاپتىن ئېغىر مېنىڭ گۇناھىم،
ئاچىلۇرمۇ مېنىڭ بەختى سىياھىم،
قادىر ئىگەم سەن ئۆزۈڭسەن پاناھىم،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟

نەچچە يىللار مىسىر ئىچرە بولدۇم شاھ،
شاھ بولدۇم دەپ، ئۆتكەنكەنمەن گۇمراھ،
مەغرۇرلۇقتا قىلغانكەنمەن گۇناھ،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟

ئەجەل كۈنى پۈتۈلگەنكەن ئىقبالىم،
ئاخىرىدا زەبۇن بولدى بۇ ھالىم،
غەپلەت بىلەن ئاقارىپتۇ ساقالىم،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟

غاپىللىقتا قامەتلىرىم پۈكۈلدى،
ئاخىر دەمدە يۈرەك ـ باغرىم ئېزىلدى،
يۇزۇمدىن نۇر كېتىپ، تىشىم تۆكۈلدى،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟

گۈزەلشاھ دەر: ئادا قىلدىم سۆزۈمنى،
ئايا، بەگلەر ئىشتىكلار ئەرزىمنى،
غەپلەت بىلەن ئۆتكۈزدۈم مەن ئۆمرۈمنى،
توۋا قىلسام، خۇدا بەندەم دېگەيمۇ؟

گۈزەلشاھ بۇ سۆزلەرنى ئېيتقاندىن كېيىن، ئۇچ يۈز ئاتمىش سەركەردىسىنى يىغىپ:

ــ ئەي يارەنلار، بىز يولدىن ئاداشقانكەنمىز، يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەرنى ناھەقتىن ئەسىر قىلىپ زىندانغا تاشلاپ، ئازاب ـ ئوقۇبەتلەر بىلەن قىينىغانكەنمىز، ئەمدى بىز بۇ قىلغان ئىشلىرىمىزنى بويىنىمىزغا ئېلىپ، گۈناھىمىزنى تىلەيلى، ــ دەپ، يۈسۈپ بەگ، ئەھمەد بەگلەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ قول باغلاپ تۇردى.

بۇ بەگلەر گۈزەلشاھنىڭ گۈناھىدىن ئۆتۈپ، مىسىر شەھرىگە كىردى ۋە گۈزەلشاھنى يېڭىۋاشتىن شاھلىق تەختىگە ئولتۇرغۇزدى. بارچە لەشكەرلەرگە ۋە مىسىر خەلقىگە نەچچە كېچە ـ كۈندۈز تۇي ـ تاماشا، زىياپەتلەر بەردى.

ئاندىن كېيىن بۇ بەگلەر خارەزم، ئۆرگەنچ يۈرتىغا قايتىپ كەلدى. شەھەر ـ شەھەردىن كەلگەن پادىشاھ ۋە شاھزادىلەرگە ئۆز لايىقىدا سەرپاي ـ ئېسىل تونلارنى كىيدۈرۈپ، تۈرلۈك ئىنئام ـ ئېھسانلارنى قىلىپ، ئۆز شەھرىگە ياندۇردىلەر.

بۇۋاي قەمبەر چىنى ماچىن شەھرىگە قايتتى.

يۈسۈپ ـ ئەھمەد بەگلەرنىڭ كۆڭلى تەسكىن تېپىپ، ئۆتكەن سەرگۈزەشتلىرىنى يادىغا كەلتۈرۈپ، تىنچ ـ ئامان ئۆز تەختلىرىدە ئولتۇرغانلىقلىرىغا شۈكۈر قىلىپ: «ئەمدى بۇ دۇنيادا ھېچ ئىشتىن ئار مانىم قالمىدى» دەپ، خۇن ـ جىگەرلىرىدىن بۇ سۆزنى ئېيتتىلەر:

ئەجدادلارنىڭ ئىزى بىلەن،
يۈردۇم، ئارمانىم قالمىدى،
يالغانچى پانىي دۇنيانى
كەزدىم، ئارمانىم قالمىدى.

توققۇز ياشتا جاپا كۆرۈپ،
بۇ ۋاقىتتا ۋاپا كۆرۈپ،
ئىسپاھاندىن ئازار كۆرۈپ،
كەلدىم، ئارمانىم قالمىدى.

مىڭ ئاتلارغا سالدىم موۋۇت،
يىگىتلەر كەلدى زىرىھ ـ دوبۇت[48]،
تىللا قالقان، ئالتۇن ساۋۇت،
كىيدىم، ئارمانىم قالمىدى.

يەتتە يىللار جاپا تارتىپ،
ئەل ـ يۇرتۇمدىن ھەم ئايرىلىپ،
چاھىتىن چىقىپ، ئازاد بولۇپ،
كەلدىم، ئارمانىم قالمىدى.

ئارغىماقلارنى ئىرغاتىپ،
تىللا قىلىچنى زورلاتىپ،
تۇغ، بىدۇنى ھەم ئويناتىپ،
يۈردۇم، ئارمانىم قالمىدى.

مەنمەنلىكتىن بەندە بولدۇم،
تەلىيىمدىن خاسىيەت كۆردۇم،
زىندان ئىچرە ئازاب كۆردۇم،
چىقتىم، ئارمانىم قالمىدى.

دۇئا قىلدى ئوبۇل خوجى[49]،
ئېگىز بولدى تەختۇ تاجى،
ئارقىمىزدىن كەلدى كۆكچى،
قىردىم، ئارمانىم قالمىدى.

ناھايەتسىز ئىشلار قىلىپ،
توقسان بەش لەك ئەسكەر ئېلىپ،
مىسىر يۇرتىغا غارەت سېلىپ،
ئالدىم، ئارمانىم قالمىدى.

گۈزەلشاھنى ھەم قورقۇتۇپ،
لەشكىرىنى تىز پۈكتۈرۈپ،
قەمبەر ئاتامنى قۇتقۇزۇپ،
كەلدىم، ئارمانىم قالمىدى.

سۇلتانلارغا جاۋاب بېرىپ،
ھەرقايسىغا ئىنئام بېرىپ،
قەمبەر ئاتامنى يولغا سېلىپ
قويدۇم، ئارمانىم قالمىدى.

يۈسۈپ بەگ دەر: بولدۇم ساپا،
بىر كۈن يېتەر جانغا قازا،
ۋاپاسى يوق كونا دۇنيا،
كەزدىم، ئارمانىم قالمىدى.

چىن تۆمۇر باتۇر

ھەدىمكى زاماندا ئىلى ئىقلىمدا چوڭ بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن. ئۇنىڭ مىڭگەن ئېتىنىڭ تاقىسى ئالتۇندىن، ئېگەر ـ جابدۇقلىرى ئۇنچە ـ مەرۋايىتتىن ئىكەن. ئۇ پادىشاھنىڭ ئىككى خوتۇنى بولسىمۇ، ئەمما پەرزەنت كۆرمىگەنكەن. شۇڭا ئۇنىڭ كۆڭلى بەك بىئارام ئىكەن. ئۇ خاپىچىلىقىنى بېسىش مەقسىتىدە ھەر دائىم شىكارغا چىقىپ تاماشا قىلىشنى ياخشى كۆرەدىكەن. كېيىن كىچىك خوتۇنى ھامىلدار بوپتۇ، بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ خۇشاللىقىدىن شىكارغا تېخىمۇ بەك ئامراق بولۇپ كېتىپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى، پادىشاھ ۋەزىرلىرى بىلەن شىكارغا چىقىپ كەتكەندە، كىچىك خوتۇنى بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. بىراق بۇنى پادىشاھنىڭ چوڭ خوتۇنى كۈنلەپ، خىزمەتچىلىرىگە بالىنى كۆلگە تاشلىدۇرۇپتىپ، ئورنىغا ئىتنىڭ كۈچۈكىنى ئەكېلىپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ.

پادىشاھ شىكاردىن يېنىپ كەلگەندە چوڭ خوتۇنى ئالدىغا چىقىپ: «سىلىنىڭ خوتۇنلىرى كۈچۈك تۇغدى» دەپ خەۋەر قىپتۇ. دەرغەزەپ بولغان پادىشاھ توقالنى ئۆلتۈرمەكچى بوپتۇ. شۇئاندا چوڭ خوتۇنى ھىيلىگەرلىك بىلەن: «ئۆلتۈرمىسىلە، پادىشاھىئالەم، بۇ نۆۋەت مەن بىر قوشۇق قېنىنى تىلىۋالاي» دەپ يالۋۇرغان بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ بىر قېتىمغا ئامان قالدۇرۇپتۇ.

ئاردىدىن ئاي ۋە يىللار ئۆتۈپتۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ يەنە شۇ بۇرۇنقى ئادىتى بويىچە شىكارغا چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ بىر ئايلىق يەرگە كەتكەنكەن. كەلگۈچە كىچىك خوتۇنى بىر قىز تۇغۇپتۇ. چوڭ خوتۇنى بۇنىمۇ كۆلگە تاشلىۋېتىپ، ئورنىغا مۈشۈكنىڭ بالىسىنى ئەكېلىپ قويۇپتۇ. پادىشاھ قايتىپ كەلگەندە چوڭ خوتۇنى مۈشۈك بالىسىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ: «مانا، سىلىنىڭ توقاللىرى، ئەمدى مۈشۈك تۇغدى، يۇرت ئىچىدە يۈزىمىزنى يەر قىلمۇەتتى، بۇ نېمىدېگەن رەسۋاچىلىق؟!» دەپ يالغاندىن يىغلاپ ئوردىنى بېشىغا كىيىپتۇ. ئاچچىقلانغان پادىشاھ توقالغا ئېغىر جازا بېرىشنى بۇيرۇپتۇ.

ئەمدى بىر كەلىمە سۆزنى بالىلارنىڭ ئەھۋالىدىن ئاڭلايلى:

چوڭ خوتۇن تەرىپىدىن كۆلگە تاشلىۋېتىلگەن ھېلىقى بالىلارنى بىر ئېيىق جاڭگالغا ئېكېتىپ باققانىكەن. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككى بالا ئېيىقنىڭ تەربىيىسىدە ئۆسۈپ چوڭ بوپتۇ، ئەقىلگە كەلگەندە ئۇلار بىر ـ بىرىگە ئات قويۇشۇۋاپتۇ. ئوغۇلنىڭ ئېتى چىن تۆمۇر، قىزنىڭ ئېتى مەختۇمسۇلا بوپتۇ. بۇ بالىلار سەھرانىڭ ساپ ھاۋاسىدا ساغلام، بەك چىرايلىق ھەم كۈچلۈك بولۇپ ئۆسۈپتۇ.

چىن تۆمۇر كىچىك چېغىدىنلا ئوۋغا ئۆگىنىپ، تۇرلۇك جانىۋارلارنى تۇتىدىغان بوپتۇ. شۇنداق

قىلىپ يۈرۈپ ئاجايىپ باتۇر يىگىتكە ئايلىنىپتۇ. كېيىنچە ئۇلار ئېيىقتىن ئايرىلىپ جاڭگالنىڭ بىر چېتىگە ئۆي ياساپ، شۇ ئۆيدە ياشاشقا باشلاپتۇ.

باتۇرلۇقتا ھېچبىر جان،
چىن تۆمۈرگە يەتمەيدۇ.
مىسران قىلىچ، مىلتىقى
قولدىن نېرى كەتمەيدۇ.

ئالغۇر بۇركۇتى بېشىدىن
كەتمەي ئۇچۇپ يۈرىدۇ.
تايغان ئىتى ئىشكىتە،
بىر مۇشۇكى تۆشەكتە،
بىر توخۇسى كاتەكتە،
ئۆيناپ تەييار تۇرىدۇ.

چال قۇيرۇقى كۆك بوز ئات،
كىشنەپ تۇرار ئېغىلدا.
ئوۋغا چىقسا ھەممىسى
ھازىر بولار يېنىدا.

شۇنداق قىلىپ، بۇلار ناھايىتى ئۆملۈكتە كۈن كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى مەختۇمسۇلا شۇنداق بىر چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە: ئاكىسى ئوۋغا چىقىپ كۆپلىگەن بۇغا ـ ماراللارنى تۇتۇپتۇدەكمىش، بۇغا ـ ماراللارنىڭ بېشىنى ئېتىغا غانجۇغلاپ كېلىۋاتقۇدەكمىش، گۈشىنى زىخقا ئۆتكۈزۈپ، كاۋاپ قىلىۋاتقۇدەكمىش. مەختۇمسۇلا ئويغىنىپ كېتىپ، كۆرگەن چۈشىنى ئاكىسىغا ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئاكىسى:

«تولا ياخشى چۈش كۆرۈپسىز، سىگىلىم، ئۇنداق بولسا مەن يەتتە كۈنلۈك ئوۋغا چىقاي. مەن قايتقۇچە سىز نەسىھەتمىنى ئېسىڭىزدە تۇتۇڭ» دەپ مۇنداق دەپتۇ:

بېشىڭىزنى تارماڭ،
سۇ بويىغىمۇ بارماڭ.
ئىتىڭىزنى «چاغ»دېمەڭ،
مۇشۇكنىمۇ «پەش»دېمەڭ.
ئوتىڭىزنى ئۆچۈرمەڭ،
ئۆگزە ئۈستىگە چىقماڭ.
ئوت ئۆچۈپ قالار بولسا،
تۇتۇن چىققان ياقلارغا،
ئوت سوراپ كېتىپ قالماڭ.

ئەلقىسسە، چىن تۆمۇر باتۇر مىسران قىلىچىنى ئېسىپ، ئارغىماق ئېتىغا مىنىپ، كاپ ـ كاپ كۇ ـ چۇكىنى ئەگەشتۇرۇپ ئوۋغا چىقىپ كېتىپتۇ. مەختۇمسۇلا يالغۇزلۇقتا زېرىككەندىن كېيىن، ئۆگزىگە چىقىپ بېشىنى تاراپ ئولتۇرۇپتۇ. مۇشۇكى بىلەن توخۇسمۇ ئۇنى ئەگىشىپ ئۆگزىگە چىقىپتۇ.

مۇشۇك مىياۋلاپ، مەختۇمسۇلانىڭ ئىچىنى پۇشۇرۇپتۇ. توخۇسى قاقاقلاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن مەختۇمسۇلا مۇشۇكىنى «پەش» دەپتۇ، توخۇسىنى «تاخ» دەپ ئۆگزىدىن قوغلۇۋېتىپتۇ. مۇشۇكى بىلەن توخۇسى ئۆگزىدىن چۈشۈپ ئۆيگە كىرىپتۇ. مۇشۇك ئوچاق يېنىغا كېلىپ چۆگۈننى ئۆرۈۋېتىپتۇ. توخۇ كۈلنى تاـ تىلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئوچاقنىڭ ئوتى ئۆچۈپتۇ. مەختۇمسۇلا ئۆيگە كىرگىنىدە ئوتنىڭ ئۆچۈپ قالغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بۇ ئىشقا ناھايىتى قايغۇرۇپ يەنە ئۆگزىگە چىقىپتۇ. «ئەمدى قانداق قىلارمەن؟» دەپ يىغلاپ ئولتۇرسا، ئوڭ تەرىپىدىن ئىتنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. سول تەرىپىدىن تۈتۈن كۆرۈنۈپتۇ. مەختۇمسۇلاغا ئوت تېپىش قايغۇسى چۈشۈپتۇ. «نېمە بولسا بولسۇن، پىشانەمدىن كۆرەي» دەپ ئىس چىققان تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇزۇن مېڭىپ، ئىس چىقىۋاتقان بىر ئەسكى تاملىق ئۆيگە يېتىپ كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۆي ئىچىدە بىر موماي ئولتۇرغۇدەك. مەختۇمسۇلا: «ئەسسالامۇئەلەيكۇم» دەپ ئۇنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ.

موماي ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، سەت ھەجىيىپ:

سالامىڭنى ئالدىم ئىلەك، قىلارئىدىم يەتتە بۆلەك.
سالام قىلمىساڭ شۇتاپ

دەپ جاۋاب قايتۇرۇپتۇ. شۇندا مەختۇمسۇلا ئۇنىڭ يەتتە باشلىق يالماۋۇز ئىكەنلىكىنى سېزىپ ئەيمىنىپ قاپتۇ. يالماۋۇز قىزنىڭ قورققانلىقىنى بىلىپ:

خۇدا بەرگەن چىرايلىق قىز، كېلىپ مېنىڭ بېشىمنى باق،
كەل، قورقماي يېنىمغا ئۆت. ئۆز ئاناڭدەك مېنى سەن كۆت.

دەپتۇ.

مەختۇمسۇلا قورققىنىدىن ئامالسىز ماقۇل بوپتۇ. يالماۋۇز تېخىمۇ سىپايىلىك بىلەن، گەپ ئالماق بولۇپ:

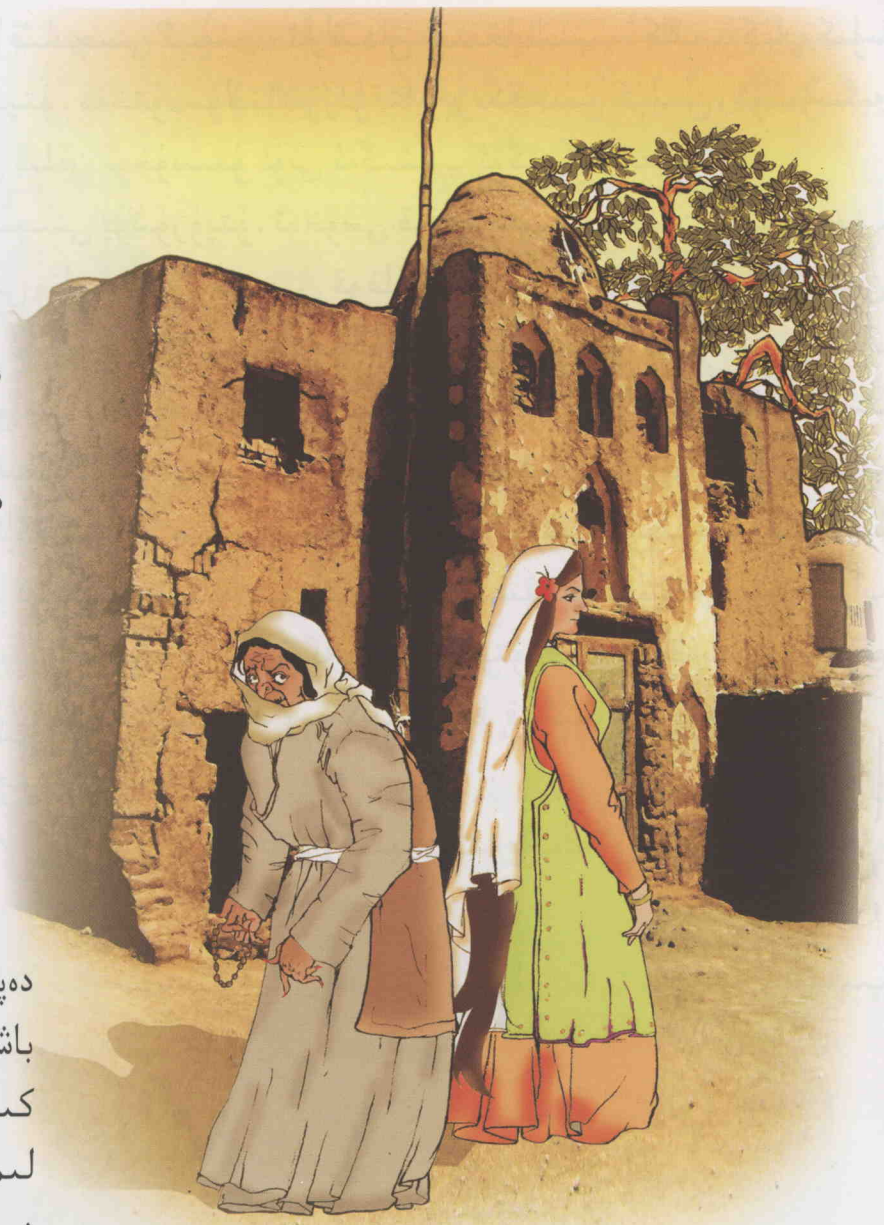
قاي تەرەپتىن كەلدىڭىز؟ قايسى ئۆيدە تۇرىسەن؟
كىمنىڭ قىزى بولىسەن؟ نامى ـ ھالىڭ ئايان ئەت،
ئاتاڭ بارمۇ، ئاناڭچۇ؟ ماڭا بىر ـ بىر بايان ئەت.

دەپتۇ.

يالغانغا ئۆگەنمىگەن مەختۇمسۇلا مومانىڭ سوراقلىرىغا جاۋاب بېرىپ، ئوت سوراپ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. يالماۋۇز بىر تال تېزەككە ئوت تۇتاشتۇرۇپ، ئۇنى ياغاچقا سانجىپ مەختۇمسۇلانىڭ ئاغزىغا چىشلىتىپ قويۇپتۇ. ئاندىن ئۇنىڭ بىر يېڭىگە پىت، يەنە بىر يېڭىگە سىركە تولدۇرۇپتۇ ـ دە، «ئۆيۈڭگە بارغۇچە بۇ پىت بىلەن سىركىنى ئىككى تەرەپكە چېچىپ ماڭغىن» دەپ بۇيرۇپتۇ. مەختۇمسۇلا قورقىنىدىن مومانىڭ ئېيتقانلىرىنى بىر ـ بىرلەپ ئورۇنداپتۇ. يالماۋۇز موماي قارىغۇ ئىكەن، ئۇنداق قىلمىشتىن مەقسىتى مەختۇمسۇلانىڭ ئۆيىنى تېپىپ بېرىش ئۈچۈن ئىكەن. كېيىن بۇ سىركە تۆككەن تەرەپكە چېقىرتىكەن، پىت تۆككەن تەرەپكە ئازغان ئۆسۈپ چىقىپتۇ ـ دە، ئوتتۇرىسىدا يول ھاسىل بولۇپ قاپتۇ.

بىر كۈنى يالماۋۇز موماي شۇ يول بىلەن مېڭىپ مەختۇمسۇلانىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. ئىشىك تۈۋىدە تۇرۇپ:

چىن تۆمۇر باتۇر ئۆيىدە بارمۇ؟ ئارغىماق ئېتى ئېغىلدا بارمۇ؟

مسران قىلىچى قوزۇقتا بارمۇ؟
ئالغۇر بۇركۈتى ئورنىدا بارمۇ؟
كاپ ـ كاپ كۈچۈكى ئىشكتە بارمۇ؟
پۇش ـ پۇش مۇشۈكى تۆشەكتە بارمۇ؟
تاخ ـ تاخ توخۇسى قونداقتا بارمۇ؟

دەپ سوراپتۇ.

ھېچنېمىدىن خەۋىرى بولمىغان مەختۇمسۇلا ئۆيىدىن چىقماي تۇرۇپ:

چىن تۆمۈر باتۇر شىكارغا كەتتى،
مسران قىلىچى قىنىدا كەتتى.
ئالغۇر قۇشمۇ قولىدا كەتتى،
كاپ ـ كاپ كۈچۈكى يېنىدا كەتتى.
پۇش ـ پۇش مۇشۈكى ئۇيقۇغا كەتتى،
تاخ ـ تاخ توخۇسى دان ئىزدەپ كەتتى.

دەپتۇ. مومای سۇرىتىگە كىرىۋالغان يەتتە باشلىق يالماۋۇز شۇنىڭدىن كېيىن ئۆيگە كىرىپ، مەختۇمسۇلانىڭ ئۇزۇن چېچىدىن لىمغا ئېسىپ قويۇپ، تاپىنىنى تېشىپ قېنىنى شوراپتۇ. يالماۋۇز شۇ تەرىقىدە ھەر كۈنى بىر قېتىم كېلىپ مەختۇمسۇلانىڭ قېنىنى شورايدىكەن، قايتىشىدا: «بۇ ئىشنى ھېچكىمگە، ھەتتا ئاكاڭغىمۇ ئاڭلاتما، ئەگەر ئېيتىدىغان بولساڭ، مېنىڭدىن زادى قۇتۇلالمايسەن» دەپ پوپوزا قىلىدىكەن.

شۇنىڭ بىلەن مەڭزى ئانارەك، ھۆسنى تاۋارەك مەختۇمسۇلا كۈندىن ـ كۈنگە ماغدۇرسىزلىنىپ، زەپىرانەك سارغىيىپ كېتىپتۇ.

ئاكىسى چىن تۆمۈر باتۇر ئۆۋدىن قايتىپ كېلىپ، سىڭلىسىنى كۆرۈش بىلەن ھەيران بوپتۇ، كۆڭلىگە گۇمان تولۇپتۇ ـ دە، سىڭلىسىدىن: «ئەي سىڭلىم، يەتتە كۈننىڭ ئىچىدە شۇنچە ئورۇقلاپ سارغىيىپ ھالىڭدىن كېتىپسەن، نېمە بولدۇڭ؟ كىم ساڭا ئازار بەردى؟» دەپ سوراپتۇ. مەختۇمسۇلا ئاكىسىنىڭ نەسىھەتىنى ئېسىدە تۇتماي بالاغا گىرىپتار بولغانلىقىنى ئويلاپ، خىجالەتچىلىكتىن ئۆز ھالىنى ئېيتىشتىن قورقۇپتۇ. ئاكىسى يەنە: «سېنىڭدە بىر ئېغىر دەرد بار، سىڭلىم، مەندىن يوشۇرما، ئېيتساڭمۇ ئېيتمىسەن، ئېيتمىساڭمۇ ئېيتىسەن» دەپ قاتتىق قىستىغاندىن كېيىن، مەختۇمسۇلا بولغان ۋەقەنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىپ، ھەسرەتتىن قار ـ يامغۇر يىغلاپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر ئەھۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، دەرغەزەپ بولۇپ:

ـــ ئەگەر مەن شۇ يەتتە باشلىق يالماۋۇزنى ئۆلتۈرمىسەم، چىن تۆمۈر باتۇر بولماي كېتەي، ـــ دەپ قەسەم ئىچىپتۇ ـ دە، ئاندىن مەختۇمسۇلاغا: «ئەي سىڭلىم، مەن ئىشكىنىڭ كەينىگە ئورا كولاپ مۆكۈنۈپ ياتىمەن، ئەگەر يالماۋۇز كېلىپ مېنى سورىسا ئۆۋدىن كەلمىدى دېگىن، ئادەم پۇرىقى بار دەپ ئۆيگە

كىرگىلى ئۇنمىسا، ئاكامنىڭ كۆڭلەك، تامبىلىنى يۇيۇشقا ئېلىپ قېلىۋېدىم، شۇ كىيىم ـ كېچەكنىڭ پۇرىقى دەپ جاۋاب بەرگىن» دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ چىن تۆمۇر باتۇر مەيدىسىگە يەتتە قات ساۋۇتنى تېڭىپ، بېشىغا دۇبۇلغا كىيىپ، مىسران قىلىچىنى تۇتۇپ ئورىغا مۆكۈنۈپ تەييار تۇرۇپتۇ.

يالماۋۇز كېلىپ ئىشكىنىڭ ئالدىدا توختاپتۇ. ئۇنىڭ يۇرىكى دۇپۇلدەپ، بەدىنى شۇركۈنۈپ كېتىپتۇ. بىراق ئۇنىڭ نەپسى تاقىلداپ بۇرۇنقى ئادىتى بويىچە سوراپتۇ، مەختۇمسۇلا ئاكىسىنىڭ يوقلۇقىدىن خەۋەر بەرگەندىن كېيىن، يالماۋۇز تاشقىرىقى ئۆيگە كىرىپ توختاپ:

تۇرار تېنىم ئەيمىنىپ،
بۇگۈن ئۆيۈڭگە كىرىشكە.
بىراق نەپسىم تاقىلداپ،
يول قويمىدى كېتىشكە.

چىقىپ تۇرار ئۆيۈڭدىن،
ئادەمزات پۇرىقى.
يالغان ئېيتىپ ئالدىساڭ،
باردۇر ساڭا سورىقى.

دەپ پوپوزا قىپتۇ. مەختۇمسۇلا تەمكىنلىك بىلەن:

ئاكام كەتكەن شىكارغا،
قالغان كۆڭلەك ـ تامبىلى،
يۇغانىدىم بايا تىن
شۇدۇر ئادەم پۇرىقى.
ئىشەنمىسەڭ ماڭغىن،
ئۆيگە كىرىپ قارىغىن.
بولماسمىدى قوزۇقتا،

مىسران قىلىچ ئېسىقلىق.
تۇرماسمىدى ئېغىلدا،
بوز ئېتىمۇ باغلاقلىق.
كاپ ـ كاپ كۈچۈك يوق ئەنە،
ئىشكىمۇ كەڭ ئېچىقلىق.
كىرىۋەرگىن ئۆيۈمگە،
ئىشەنگىن سەن سۆزۈمگە.

يالماۋۇز ئۆيگە كىرىپتۇ. ئادىتى بويىچە مەختۇمسۇلانى ئۇزۇن چېچىدىن لىمغا ئېسىپ ئەمدىلا قېنىنى شورايى دەۋاتقاندا، چىن تۆمۇر باتۇر ئوردىدىن چىقىپ، مىسران قىلىچى بىلەن ئۇنى شۇنداق چېپىپتۇكى، يالماۋۇزنىڭ بىر بېشى ئۇزۇلۇپ چۈشۈپتۇ. يالماۋۇز چىن تۆمۇر باتۇرغا قاراپ: «بىر بېشىمنىغۇ ئالدىڭ، قالغان ئالتە بېشىمغا قانداق جاۋاب بېرىسەن؟» دەپ قەھر ـ غەزەپ بىلەن ئېلىشىشقا كىرىشىپتۇ ۋە تېخىمۇ ۋەھشىيلىشىپ، چىن تۆمۇر باتۇرغا مەھكەم يېپىشىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئېلىشىش بىر كېچە ـ كۈندۈز داۋاملىشىپ، يالماۋۇز ئۈچ بېشىدىن ئايرىلىپتۇ. يالماۋۇز قېچىشنىڭ ئىلاجىنى تاپالماي غالجىرلىشىپ، چىن تۆمۇر باتۇرغا يەنە ئېسىلىپتۇ. ئۇلار يەنە بىر كېچە ـ كۈندۈز قاتتىق ئېلىشىپتۇ. چىن تۆمۇر باتۇر ئۇنىڭ ئالتىنچى بېشىنىمۇ كېسىپ چۈشۈرۈپتۇ. يالماۋۇز ئەمدى ماغدۇرسىزلىنىپ، كۆزلىرى پىيالىدەك بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئەمدى «يەل مۆڭگۈز» دەپ ئاتالغان بىرلا بېشى قاپتۇ. ئۇ ئامالسىز قالغىنىدا، قۇيۇنغا ئايلىنىپ ئۆينىڭ تۆڭلۈكىدىن چىقىپتۇ ـ دە:

هەي مەختۇمسۇلا،
خەپ، توختاپ تۇرغىن.
كۆرگۈلۈكتىنى
ئەمدى بىر كۆرگىن.

ئەجدىها بولۇپ
سېنى يۇتارمەن.
بىر بېشىڭغا مىڭ
كۈلپەت سالارمەن.

دەپ بەدەر قىچىپتۇ.

چىن تۆمۇر باتۇر ئارغىماق ئېتىغا مىنىپ بىر بېشى قالغان يالماۋۇزنى قوغلاپتۇ. مەختۇمسۇلا باغلاقلىق كاپ ـ كاپ كۈچۈكىنى قويۇۋېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن چىن تۆمۇر باتۇر يالماۋۇزغا يېتىشىپتۇ، ئۇلار كەچ كىرگۈچە قاتتىق ئېلىشىپتۇ، چىن تۆمۇر باتۇرنىڭ كاپ ـ كاپ كۈچۈكى يېتىپ كېلىپ يالماۋۇزنىڭ پاچىقىدىن چىشلەپ تارتىپتۇ. بىر ئازدىن كېيىن يالماۋۇز ھالسىزلىنىپ يىقىلىپتۇ. كاپ ـ كاپ كۈچۈك يالماۋۇزنى تالاپ ئۆلتۈرۈپتۇ. چىن تۆمۇر باتۇر يالماۋۇزنىڭ يەتتىنچى بېشىنى ئېلىپ خۇشال ئۆيىگە قايتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ چىن تۆمۇر باتۇر بىلەن مەختۇمسۇلا خۇشال ـ خۇرام ئۆتۈپتۇ. مەختۇمسۇلانىڭ رەڭگى ـ رۇخسارى ئاستا ـ ئاستا ئوڭلىنىپ شۇنداق ئۇز بولۇپ كېتىپتۇكى:

كۆزلىرى چەشمە بۇلاقتەك،
قاشلىرى زىرۇ زىۋەر.
قامىتى شەمشاد دەرەختەك،
سۆزلىرى شېرىن ـ شېكەر.

چاچلىرى مەجنۇن گويا،
يۈزلىرى شەمسى قەمەر.
لەۋلىرى گويا كى ياقۇت،
قوللىرى ئىشقا چېۋەر.

چىشلىرى دۇررى سەدەپتەك،
پىكرى كەك، ئالەم كېزەر.
كىمكى كۆرسە ئاھ ئۇرۇپ،
ئىشقى ئوتىدا جان بېرەر.

ئەلقىسسە، كۈنلەردىن بىر كۈنى چىن تۆمۇر باتۇر زېرىكىپ يەنە ئوۋغا چىقىش خۇمارى تۇتۇپتۇ. ئۇ مەختۇمسۇلاغا ئېيتىپتۇ: «ھەي سىڭلىم، مەن يەنە ئوۋغا چىقىمەن. سەن ئۆيدىن تالاغا چىقمىغىن. ئېرىق بويىدا ئولتۇرۇپ بېشىڭنى تارىمىغىن» دەپ نەسىھەت قىلىپ ئوۋغا كېتىپتۇ.

مەختۇمسۇلا نەچچە كۈنگىچە تالاغا چىقماپتۇ، بىراق يەنە زېرىكىپ، ئاقىۋەت تالاغا چىقىپتۇ. ئۇ شىكىنىڭ ئالدىدا تازا، سۆزۈك سۇ ئاقىدىكەن. مەختۇمسۇلا سۇنىڭ ئېقىشىغا قىزىقىپ، ئېرىق بويىدا

ئولتۇرۇپ بېشىنى تاراپتۇ. ئۇنىڭ ئۇزۇن سۇمبۇل چاچلىرىدىن بىرنەچچە تېلى سۇغا چۈشۈپ كېتىپتۇ، بۇ چاچلار ئېقىپ بېرىپ سانجۇ پادىشاھىنىڭ[50] ئوردىسىدىكى كۆلگە چۈشۈپتۇ. بۇ ۋاقىتتا سانجۇ پادىشاھىنىڭ ئوغلى ئۇزمۇخ نۆكەرلىرى بىلەن كۆلنىڭ بويىدا ئولتۇرغانىكەن. شاھزادە ئۇزمۇخ كۆل بويىغا كېلىپ باش - كۆزىنى يۇيۇۋاتسا، قولىغا سۇمبۇل چاچ ئىلىنىپ چىقىپتۇ. بۇ چاچنىڭ ئۇزۇن ۋە سۇمباتلىقى شاھزادىنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ. ئۇزمۇخ نۆكەرلىرىدىن:

— بۇ نېمىدېگەن ئاجايىپ چاچ؟ — دەپ سوراپتۇ.

نۆكەرلەر:

— ھەي شاھزادە، بۇ ئىلى ئىقلىمىنىڭ گۈزىلى مەختۇمسۇلانىڭ چېچىغا ئوخشايدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شاھزادە ئۇزمۇخ مەختۇمسۇلانى كۆرمەي تۇرۇپ ئىشق ۋەسۋەسىسىگە چۈشۈپتۇ. بۇ چاغدا نۆكەرلەر «ئۇنىڭ چىن تۆمۇر باتۇر دېگەن ئاكىسى بار. يەتتە ئىقلىمدا ئۇنىڭدەك كۈچلۈك ئەر يوق» دەپتۇ. ئىشق پىراقىدا بىتاقەت بولغان شاھزادە دەرھال چىن تۆمۇر باتۇرغا كىشى ئەۋەتىپ: «سىڭلىڭىنى ماڭا بەر، بەرمىسەڭ لەشكەر تارتىپ سوقۇشۇپ ئالىمەن» دەپ پوپوزا قىپتۇ. چىن تۆمۇر باتۇر شاھزادىنىڭ ئەلچىسىگە: «مېنىڭ ئۇنداق سانجۇ پادىشاھقا بېرىدىغان سىڭلىم يوق. قۇربى بولسا سوقۇشۇپ ئالسۇن» دەپتۇ. جاۋابىنى ئاڭلىغان شاھزادە ئۇزمۇخ دەرغەزەپ بولۇپ، ھەممە لەشكەرلىرىنى يىغىپ چىن تۆمۇر باتۇرنىڭ يۇرتىغا قاراپ يول ئاپتۇ. ئۇ كەلگەندە چىن تۆمۇر باتۇر ئوۋغا چىقىپ كەتكەنىكەن. ئۇ ئالغۇر قۇشىنى قالدۇرۇپ، سىڭلىسىغا: «ناۋادا بېشىڭىزغا بىرەركۈن چۈشسە بۇ قۇشنى قويۇۋېتىڭ. قەيەردە بولسام شۇ يەرگە خەۋەر يەتكۈزۈپ بارىدۇ»دەپ تاپىلىغانىكەن.

مەختۇمسۇلا چۈمۇلىدەك قورشاپ كېلىۋاتقان لەشكەرلەرنى كۆرۈپ قۇشنى قويۇۋېتىپتۇ. ئۆزى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. شاھزادە ئۇزمۇخ مەختۇمسۇلانى كۆرۈپ ھوشىدىن كەتكىلى تاس قاپتۇ.ئۇ مەختۇمسۇلاغا قاراپ: «ئەي رەنا، ئۆزۈڭگە مېنى ياخشىلىقچە قوبۇل قىلساڭ قىلدىڭ، بولمىسا مەن قان تۆكۈپ ئالىمەن» دەپتۇ. مەختۇمسۇلا: «بۇ قانداق ئۇياتسىزلىق؟ مەندەك يالغۇز زەئىپ بىر قىزغا شۇنچە كۆپ لەشكەر تارتىپ كەلگىنىڭلار نامەردلىك ئەمەسمۇ؟» دەپ باش ئەگمەپتۇ - دە، لەشكەرلەر بىلەن جەڭ قىلىشقا باشلاپتۇ ۋە بىرقانچىسىنىڭ كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ. ئاڭغىچە چىن تۆمۇر باتۇر خەۋەر تېپىپ يېتىپ كەپتۇ. ئۇ مىسران قىلىچىنى ئوينىتىپ، بىر ئۆزى نەچچە تۈمەن لەشكەر بىلەن قاتتىق ئېلىشىپتۇ. تەڭ كېلەلمىگەن لەشكەرلەر ئۆلەر - تىرىلىشىگە باقماي قېچىشقا باشلاپتۇ.

شاھزادە ئۇزمۇخ قېچىپ كېتىپ بارغان لەشكەرلىرىگە: «سىلەر ئىككى كىشىدىن شۇنچە قاچامسىلەر؟ ئاخىرغىچە ئېلىشىڭلار ! بولمىسا مەندىن ياخشىلىق كۆرمەيسىلەر ! » دەپ، ئۆزى باشلاپ يەنە ئۇرۇش ئېچىپتۇ. شاھزادە ئۇزمۇخ چىن تۆمۇر باتۇرغا بىرقانچە ئون پالۋانى بىلەن بىراقلا ھۇجۇم قىپتۇ. ئەيىۋەھەننىڭ، نەيزە - قىلىچلارنىڭ بىر - بىرىگە ئۇرۇلۇشىدىن چاقماق چاقىقاندەك ئوتلار چاقناپتۇ. بىراق ئۇلار بىر - بىرىنى يېڭەلمەپتۇ. مەختۇمسۇلا بۇ ھالنى كۆرۈپ ئەندىشىگە چۈشۈپتۇ: «ئاكامغا زەخمەت يەتمىگەندى، ئۇنىڭ مېيىپ بولغىنىدىن مېنىڭ يوق بولغىنىم ياخشى» دەپ ئاكىسىغا قاراپ مۇنداق يالۋۇرۇپتۇ:

ياۋ لەشكىرى ساناقسىز، ئاكا، ئامان قېلىڭ سىز.
ئۇلار بەكمۇ رەھىمسىز. شۇڭا جەڭدىن يېنىڭ سىز،
مەيلى ئۆلسەم مەن ئۆلەي، تىلەر شۇنى سىڭلىڭىز.

شۇئاندا چىن تۆمۈر باتۇر سىڭلىسىغا قاراپ:

چىن تۆمۈر دەپ ئېتىم بار،
تەشۋىش قىلما مېنىڭدىن.
ئايرىلىشقا جانجىگەر،
قانداق چىداي سىڭلىدىن.

چىنار ھەرگىز يىقىلماس،
بوران ـ چاپقۇن، جۇدۇندىن.
ياۋ ئالدىدا باش ئېگمىش،
ئارتۇق ماڭا ئۆلۈمدىن.

دەپ جەڭنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. شاھزادە ئۇزمۇخنىڭ لەشكەرلىرى ئۆلۈپ تۈگەشكە ئاز قالغاندا، ئارقىدىن يەنە يارەمگە ئەۋەتىلگەن سانجۇ لەشكەرلىرى نەرە تارتىپ يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار قىلىچ ـ نەيزىلىرىنى يالـ لىڭاچلاپ، ئوقيالىرىنى چەنلەپ چىن تۆمۈر باتۇرغا قارا قاغىدەك يېپىشىپتۇ. شاھزادە ئۇزمۇخ پۇرسەتـ نى غەنىيمەت بىلىپ مەختۇمسۇلانى تۇتۇۋېلىپ، قول ـ پۇتىنى مەھكەم باغلاپ ئېلىپ قېچىپتۇ.

چىن تۆمۈر باتۇر قەھر ـ غەزەپكە تولۇپ يەتتە كېچە ـ كۈندۈز جەڭ قىلىپ، ئاخىر ھەممىسىنىڭ كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ. جەڭدىن كېيىن قارىغۇدەك بولسا، مەختۇمسۇلا ھېچ يەردە كۆرۈنمەيـ تۇ. چىن تۆمۈر باتۇر تېخىمۇ غەزەپلىنىپ چالا قۇيرۇق بوز ئارغىماقىقا مىنىپ، مەختۇمسۇلانى ئىزدەپ دەشت ـ چۆللەرنى كېزىپتۇ. بىر جايغا كەلگەندە ھاردۇق ئاپتۇ ـ دە، كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئادەتتە ئۇ بىر ئۇخلىدىمۇ، بولدى، نەق قىرىق كېچە ـ كۈندۈز ئۇخلايدىكەن. بۇ قىرىق كۈن ئىچىدە چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ چالا قۇيرۇق ئېتى ئوتلاپ، نەچچە تاغلاردىن ئاتلاپ باشقا بىر يۇرتنىڭ قۇلان پادىسىغا قوشۇلۇپ كېتىپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر ئۇخلاپ ئويغانسا، يېنىدا ئېتى يوقمىش. چۆل ـ جەزىرىدە پىيادە قالغان چىن تۆمۈر باتۇر مىسران قىلىچىنى ئېسىپ، ئېتىنى ئىزدەپ تاغ تەرەپكە راۋان بوپتۇ. بىر غولنىڭ يېنىدا چىن تۆمۈر باتۇر بىر توپ قۇلانلارغا يولۇقۇپتۇ. ئۇ قۇلانلارغا قاراپ:

دۇپۇر ـ دۇپۇر قۇلانلار،
ئۇچقۇر ـ ئۇچقۇر قۇلانلار،
كېپىش[51] مەيسە كىيگەندەك،

توم تۇياقلىق قۇلانلار،
چالا قۇيرۇق ئېتىمنى
كۆردۈڭلارمۇ، قۇلانلار؟

دەپ سوراپتۇ.

بىراق قۇلانلار ھېچقانداق جاۋاب بەرمەستىن ئۇركۈپ قېچىپ كېتىپتۇ. چىن تۆمۇر باتۇر بۇ ئەھۋالدىن رەنجىپ كېلىۋاتسا، يەنە بىر توپ قۇلانلارغا يولۇقۇپتۇ. ئۇ ئۇلارغا قاراپ:

دۇپۇر ـ دۇپۇر قۇلانلار،
ئۇچقۇر ـ ئۇچقۇر قۇلانلار،
مەخمەل، تاۋار كىيگەندەك،

قۇندۇز يەڭلىغ قۇلانلار،
چالا قۇيرۇق ئېتىمنى
كۆردۈڭلارمۇ، قۇلانلار؟

دەپ سوراپتۇ.

بۇلارمۇ ھېچقانداق جاۋاب بەرمەپتۇ. چىن تۆمۇر باتۇر خاپىچىلىقتىن بېشى گاڭگىراپ ئولتۇرسا، يەنە بىر توپ قۇلانلار سەكرىشىپ كەپتۇ. چىن تۆمۇر باتۇر يەنە:

دۇپۇر ـ دۇپۇر قۇلانلار،
ئۇچقۇر ـ ئۇچقۇر قۇلانلار،
ئالتۇن ھالقا ئاسقاندەك،

قۇلىقى ئۇز قۇلانلار،
چالا قۇيرۇق ئېتىمنى
كۆردۈڭلارمۇ، قۇلانلار؟

دەپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئەڭ كەينىدە كېلىۋاتقان بىر بوز قۇلان جاۋاب بېرىپ: «سېنىڭ چالا قۇيرۇق ئېتىڭ ئاۋۇ دۆڭنىڭ ئارقىسىدا بىر توپ قۇلانلارغا باش بولۇپ يۈرىدۇ» دەپتۇ. چىن تۆمۇر باتۇر جاۋابنى ئالغاندىن كېيىن خۇشال بولۇپ دۆڭگە چىقىپ قارىسا، دېگەندەك چالا قۇيرۇق ئېتى بىر توپ قۇلانلار بىلەن يۈرۈپتۇ. چىن تۆمۇر باتۇر ئاچچىقلىنىپ:

ئىگەڭدىن يۇز ئۆرۈگەن،
بەڭگاش ئېتىم قايدىسەن؟

كۆزلىرىمنى نەملىگەن،
ھەمدەرد ئېتىم قايدىسەن؟

دەپ ۋارقىراپتۇ.

چالا قۇيرۇق چىن تۆمۇر باتۇرنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، كىشنەپ ئالدىغا كېلىپ:

تېخى شورلۇق سۇلار ئىچىپ
تىللىرىمۇ كېسىلدى.

ئاچچىق ـ ئاچچىق چۆپلەرنى يەپ
تاماقلىرىم تېشىلدى.

دېگەندىن كېيىن، چىن تۆمۇر باتۇر جاۋاب قايتۇرۇپ دەپتۇ:

دۇپۇر ـ دۇپۇر يوللار مېڭىپ
تۇياقلىرىڭ تېشىلسە،
تۇيىقىڭنى ئەتىۋارلاپ
تۆمۇر تاقا تاقاي مەن.
تېخى شورلۇق سۇلار ئىچىپ
تىللىرىڭمۇ كېسىلسە،

سۇزۇك بۇلاق بولاي مەن.
ئاچچىق ـ ئاچچىق چۆپلەر يەپ
تاماقلىرىڭ تېشىلسە،
قارا چېچىمنى يۇلايمەن،
قىياق ئوتۇڭ بولاي مەن.

شۇنىڭدىن كېيىن چالا قۇيرۇق چىن تۆمۈر باتۇرنى ئۇستىگە مىندۈرۈپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇر خۇشال بولۇپ، سىڭلىسىنى ئىزدەپ ئىلى دەرياسىنى كېچىپ تېكەس تېغىنىڭ «كۆكتۆپە» دېگەن يېرىگە كەپتۇ. كىشىلەر داڭقى داستان بۇ باتۇرنى ناھايىتى خۇشال قارشى ئاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن چىن تۆمۈر باتۇر ئۇ يەرگە جايلىشىپ قاپتۇ. چارۋىچىلىق قىلىپ يۈرۈپ، پات ئارىدا سانسىزلىغان چارۋىلارغا ئىگە بوپتۇ. شۇنداقتىمۇ بۇ مال ـ دۇنيا ئۇنىڭ كۆزىگە زادى كۆرۈنمەپتۇ. چىن تۆمۈر باتۇرنىڭ پۇتۇن ئەس ـ يادى سىڭلىسى مەختۇمسۇلادا ئىكەن، شۇڭا، كېچە ـ كۈندۈز كۆزى ياشتىن قۇرۇماپتۇ. شۇنداق قىلىپ، چىن تۆمۈر باتۇر تولا يىغلاپ يۈرۈپ ئاخىر ئىككى كۆزى كۆرمەس بولۇپ قاپتۇ.

ئەمدى بىر كەلىمە سۆزنى سانجۇ پادىشاھى تەرەپتىن ئاڭلايلى: شاھزادە ئۇزمۇخ ساھىبجامال مەخ-
تۇمسۇلانى قولغا چۈشۈرگەندىن كېيىن، ئاپىرىپ قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي ئۆتكۈزۈپ ئۇنى مەجبۇرىي
خوتۇنلۇققا ئاپتۇ. لېكىن سانجۇ پادىشاھلىقى مەختۇمسۇلانى ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۆزىگە ئەل قىلالماپتۇ.
ئارىدىن نەچچە يىللار ئۆتۈپ، ئۇ بۇلاڭچىدىن ئىككى ئوغۇل تۇغۇپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ كېچە ـ كۈن-
دۈز ئاكىسىنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىپ، بۇلاڭچىلارنىڭ قارا ئۇۋىسىدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى ئويلاپتۇ.

سانجۇ پادىشاھلىقىنىڭ ئىككى تۇلپارى بار ئىكەن، بۇ تۇلپارلارغا پادىـ
شاھنىڭ ئۆزىدىن باشقا كىشىلەرنىڭ
مىنىشى مەنئى قىلىنغانىكەن.
مەختۇمسۇلا قېچىشنىڭ كويىغا
چۈشۈپ، بىر كۈنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا
كىرىپ، دەريا بويىغا بېرىپ سەيلە ـ
تاماشا قىلىپ كېلىشكە ئىجازەت
سوراپتۇ. پادىشاھ ئۆز كۆڭلىدە: «ھە،
ئەمدى ئىككى بالىلىق بولغاچ بىزگە
رام بولدى» دەپ ئويلاپ، رۇخسەت قې-
تۇ. مەختۇمسۇلا پادىشاھ مىندىغان
تۇلپارغا مىنىپ قىرىق كېنىزەك ھەم
قىرىق نۆكەرنىڭ مۇھاپىزىتىدە دەريا
بويىغا قاراپ يول ئاپتۇ. بۇلار ئىلى دەر-
ياسى بويىغا كېلىپ چۈشۈپتۇ. قاتار ـ
قاتار چېدىر ـ بارگاھلارنى تىكىپ، ھەر
خىل تائاملارنى پىشۇرۇپتۇ. سۇتتىن
ياسالغان شارابلارنى تۇلۇم ـ تۇلۇمى
بىلەن تىكلەپ قويۇپتۇ. چوڭ زىياپەت
باشلىنىپتۇ. مەختۇمسۇلا ئۆز قولى بە-
لەن ياغاچ ئاياقلارغا سۇت ھارىقىنى
تولدۇرۇپ، كېنىزەك، نۆكەرلەرگە بىر ـ

بىرلەپ سۇنۇپ، بىر دەمدە ھەممىسىنى مەست قىلمۇبتىپتۇ. پۇرسەتنى پەملەپ يۇرگەن مەختۇمسۇلا پادىشاھ نۆكەرلىرىنىڭ مەستلىكىدىن پايدىلىنىپ چاققانلىق بىلەن تۇلپارغا ئىرغىپ مىنىپتۇ ـ دە، ئىلى دەرياسىنى كېچىپ ئۇ قاتقا ئۆتۈۋاپتۇ. نۆكەرلىرى بۇنى تۇيۇپ قاپتۇ. پادىشاھ ئالدىدا بېشى كېتىشىدىن قورققان نۆكەرلەر دەرھال ئارقىدىن قوغلاپ دەريا لېۋىگە كەپتۇ. بىراق ھېچقايسىسىنىڭ ئېتى دەريانى كېچىشكە كۆنمەپتۇ. دەرۋەقە پادىشاھنىڭ تۇلپارىدىن باشقا ھەرقانداق جانۋار بۇ دەريانى كېچىپ ئۆتەلمەيدىكەن. شۇنداق قىلىپ، دەريا بويىدا نېمە قىلارىنى بىلمەي ۋەھىمىدە قالغان نۆكەرلەر مەختۇم-سۇلاغا قاراپ: «بېرى ئۆتۈڭ، خېنىم، بىر سىز ئۈچۈن قىرىقمىزنىڭ بېشى كەتسە ئىچىڭىز ئاغرىمامدۇ؟» دەپ تازا يالۋۇرۇپتۇ. مەختۇمسۇلا: «ئىككى ئوغلۇمنى ئەكەلسەڭلار، يېنىپ ئۆتىمەن» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. نۆكەرلەر دەرھال پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپ ئىككى ئوغلىنى ئەكەپتۇ. بۇ ئىككى ئوغۇلنىڭ چوڭىنىڭ ئىتى «ئاقار»، كىچىكىنىڭ ئىتى «چۆكەر» ئىكەن. مەختۇمسۇلا نۆكەرلىرىگە قاراپ: «ئاقار بالامنى دەريادا ئاققۇزۇڭلار، ئۇنىڭ پىراقىغا چىدىمايۋاتىمەن» دەپتۇ. نۆكەرلەر «ئاقار» نى دەريادا ئاققۇزۇپتۇ. مەختۇمسۇلا «ۋاي بالام، ۋاي بالام» دەپ يىغلىغان بويتۇيۇ، لېكىن دەريادىن ئۆتمەپتۇ. نۆكەرلەر «ئەمدى بۇ بالىسىنىمۇ سۇغا تاشلىساق، بەلكىم چىدىمايۋاتىمەن» دەپ قالار» دېيىشىپ «چۆكەر»نىمۇ دەريادا تاشلاپتۇ. بالا شۇ زامات غەرق بولۇپ چۆكۈپتۇ. ئەمدى مەختۇمسۇلا نۆكەرلەرگە نېمە دەپتۇ دېسەڭلار:

ھەي ئىنساپسىز بۇلاڭچى،
سەندە پۇتتى ئەۋلادىم.
قالدۇرمىدىم نەسلىمنى،
ھاسىل بولدى مۇرادىم.

ئەۋزەل ماڭا ئۆز يېرىم،
چىلبۆرىنىڭ يۇرتىدىن.
ئارتۇق بىلگەچ ئاكامنى،
كەچتىم ھارام مېھرىدىن.

دەپتۇ ـ دە، بالا دەردى باغرىنى كاۋاپ قىلغان بولسىمۇ، ئۇ قۇل بولۇپ ياشاشقا رازى بولماي، ئاكىسىنى ئىزدەپ، ئارقىسىغىمۇ قارىماي ئات چاپتۇرۇپ ئۇدۇل كېتىپتۇ. بۇلاڭچىلار دەريادىن ئۆتەلمەي نادامەت چېكىپتۇ.

مەختۇمسۇلا شۇ يۇرگىنىچە دەشتىلەرنى كېزىپ، تاغلاردىن ئېشىپ، بىر گۈزەل يايلاققا يېتىپ كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، نۇرغۇن تۆگىلەر يايلاپ يۈرگۈدەك. مەختۇمسۇلا تۆگىچىلەردىن: «بۇ كىمنىڭ تۆگىلىرى؟» دەپ سوراپتۇ. تۆگىچى: «چىن تۆمۇر قارىغۇنىڭ تۆگىلىرى» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. كۈتمىگەن جاۋابنى ئاڭلاپ كۆڭلى ئەندىشىگە چۈشكەن مەختۇمسۇلا: «ئۇ نېمە بولۇپ قارىغۇ بولدى؟» دەپ سوراپتۇ. تۆگىچىلەر: «ئۇنىڭ بىر سىڭلىسىنى سانجۇ پادىشاھلىقى بۇلاپ كەتكەنكەن، شۇنىڭ دەردىدە تولا يىغلاپ قارىغۇ بولۇپ قالغان» دەپتۇ. ئاندىن مەختۇمسۇلا نېرىراق بارغاندا نۇرغۇن يىلقا، كالا، قوي پادىلىرىنى كۆرۈپتۇ. پادىچىلاردىن سوراپتۇ. ئۇلارمۇ ئوخشاش جاۋاب بېرىپتۇ. ئەڭ چەتتە موزاي بېقىۋاتقان بىر تاز بالىدىن: «جېنىم ئۇكام، چىن تۆمۇر باتۇر ھازىر قەيەردە؟ ئۆيىتىپ بەرسەڭ» دەپ يېلىنىپ سوراپتۇ. تاز بالا تەسلىكتە: «چىن تۆمۇر قارىغۇ ھازىر ‹ئالتۇن ئارىشاق› دېگەن يەردە» دەپتۇ. مەختۇمسۇلا ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ: «مەن چىن تۆمۇر باتۇرنىڭ سىڭلىسى بولىمەن، مېنى ئاكامنىڭ قېشىغا باشلاپ بارساڭ» دەپتۇ. تاز بالا: «مەن پادىدىن ئايرىلالمايمەن، موزايلار يېتىپ كەتسە جاۋاب بېرەلمەيمەن» دەپ ئۇنماپتۇ. مەختۇمسۇلا: «ئۇنداق بولسا پادىلىرىڭغا مەن قاراپ تۇراي، قولۇڭغا مۇشۇ ئالمىنى ئال، ئەگەر چىن

تۆمۇر سۆزۈڭگە ئىشەنمىسە، ئالمىنى كۆزىگە سۇرتسەڭ كۆزى ئېچىلىدۇ» دەپ قولىغا بىر خالتىنى بېرىپتۇ ـ دە:

مەختۇمسۇلانىڭ خالتىسى،
ئالمۇتىيارنىڭ[52] ئالمىسى،
كۆرمەس كۆزگە سۇركىسە،
شۇئان ئېچىلىپ كەتكۈسى.

دەپتۇ.

تاز بالا ئالمىنى ئېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ. بېرىپ چىن تۆمۇر باتۇرغا مەختۇمسۇلانىڭ خەۋىرىنى ئېيتقانكەن، ھېچ ئىشەنگۈسى كەلمەپتۇ. شۇ ھامان تاز بالا:

مەختۇمسۇلانىڭ خالتىسى،
ئالمۇتىيارنىڭ ئالمىسى،
مەختۇمسۇلا بولمىسا،
قايدىن كېلۈر خالتىسى؟

دەپ ئالمىنى چىن تۆمۇر باتۇرنىڭ كۆزىگە سۇركەپتۇ. شۇ زامات ئۇنىڭ كۆزلىرى ئېچىلىپتۇ، كۆز گۆھىرىدىن نۇرلار چېچىلىپتۇ.

چىن تۆمۇر باتۇر تاز بالىغا چوڭ ئىنئاملار بېرىپ، تۇغمەس رەھمەتلەرنى ئېيتىپتۇ. ئۇ شۇ زامات مىسران قىلىچىنى يەنە ئېسىپ، چالا قۇيرۇق ئېتىغا مىنىپ، بالا بىلەن بىللە مەختۇمسۇلانىڭ قېشىغا كەپتۇ. قېرىنداشلار قۇچاقلىشىپ يىغلىشىپتۇ. يۇرەكلىرى قانغۇچە مۇڭدىشىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن تېكەس تېغىنىڭ ئېتىكىدە ئەل ـ خەلقى بىلەن بىرلىكتە خۇشال ـ خۇرام ئۆمۇر كەچۈرۈپتۇ.

ئىزاھلار:

‹1› تىرناق ئىچىگە ئېلىنغان (1)، (2)، (3)... رەقەملىرى «ئوغۇزنامە»نىڭ ئەسلىي نۇسخىسىدىكى بەت سانىنى كۆرسىتىدۇ.

‹2› ھەربىر قۇرنىڭ بېشىغا قويۇلغان 1.، 2.، 3. ... رەقەملىرى «ئوغۇزنامە»نىڭ ئەسلىي نۇسخىسىدىكى قۇر سانىنى كۆرسىتىدۇ.

‹3› خارتۇم ــ پىلنىڭ تۇمشۇقى.

‹4› پەرسەخ ــ ئۇزۇنلۇق بىرلىكى.

‹5› زىندە ــ تىرىك، ھايات.

‹6› دۇمىڭ ــ قۇيرۇقۇڭ.

‹7› تاپىسەن ــ تۆلەيسەن.

‹8› دوندۇر ــ بىراقلا تاشلانماق، ئومۇمىي ھۇجۇم.

‹9› پىرى زەن ــ ئۇلۇغ ئايال، چوڭ ياشلىق ئايال.

‹10› سەرپاي ــ ئۇستۇاش، كىيىم ـ كېچەك.

‹11› زاغ ــ قاغىنىڭ بىر خىلى.

‹12› قاپلان ــ يىلپىز.

‹13› زەررىن كۇرسى ــ ئالتۇن ئورۇندۇق.

‹14› ئەلھان ــ نەغمىچى، غەزەلچى.

‹15› پىشكەش ــ سوۋغات، تارتۇق.

‹16› بىدۇ ئات ــ ئۇچقۇر ئات.

‹17› ساخاۋەت ــ سېخىيلىق.

‹18› شاھى قەيسەر ــ رۇما پادىشاھى.

‹19› دىۋە ئەختەر ــ خەتەرلىك دىۋە.

‹20› ئۆمەر ــ چاھاريارنىڭ بىرى.

‹21› ئەسباب ــ قورال ـ ياراغ.

‹22› ئوسمان ــ چاھاريارنىڭ بىرى.

‹23› ئۇمەرا ــ ئەمىرلەر، لەشكەر باشلىقلىرى.

‹24› بىر لەك ــ يۇزمىڭ.

‹25› بەند ــ تۇتقۇن.

‹26› ھەبىب ــ دوست.

‹27› سالاھ ــ قورال ـ ياراغ.

‹28› بىشە ــ جاڭگال، ئورمانزار.

‹29› مۇھاسىل ــ ئەجەل.

‹30› دەپئى ــ يوقاتماق، خالاس قىلىش.

‹31› گەشت ــ سایاھەت، ئايلىنىش.

‹32› چەشمە ــ بۇلاق.

‹33› خەستە ــ كېسەل، ئاغرىق.

‹34› چاھ ــ زىندان، قۇدۇق.

‹35› كەجرەپتار پەلەك ــ تەتۇر ئايلانغۇچى پەلەك.

‹36› دىيدە گىريان بولمىسۇن ــ كۆزى ياشقا تولۇپ يىغلىمىسۇن.

‹37› ئەرسات قىيامەت ــ قىيامەت مەيدانى.

‹38› ماھۇ سال ــ ئاي ۋە يىل، ھەر دائىم.

‹39› مەھرەم ــ ھەمراھلار.

‹40› سىپاھ ــ قوشۇن، لەشكەر.

‹41› ئۇفتادە ــ تاشلاندۇق، خار ـ زار.

‹42› سىدقى ــ راستلىق، سادىقلىق.

‹43› سەفا ــ خاتىرجەملىك، پاكلىق.

‹44› رەھنەما ــ يول كۆرسەتكۈچى.

‹45› شاتىر ــ يول باشلاپ ماڭغۇچى.

‹46› تۆلەك ــ ئەسىر.

‹47› تەبدىل ــ ئۆزگەرمەس.

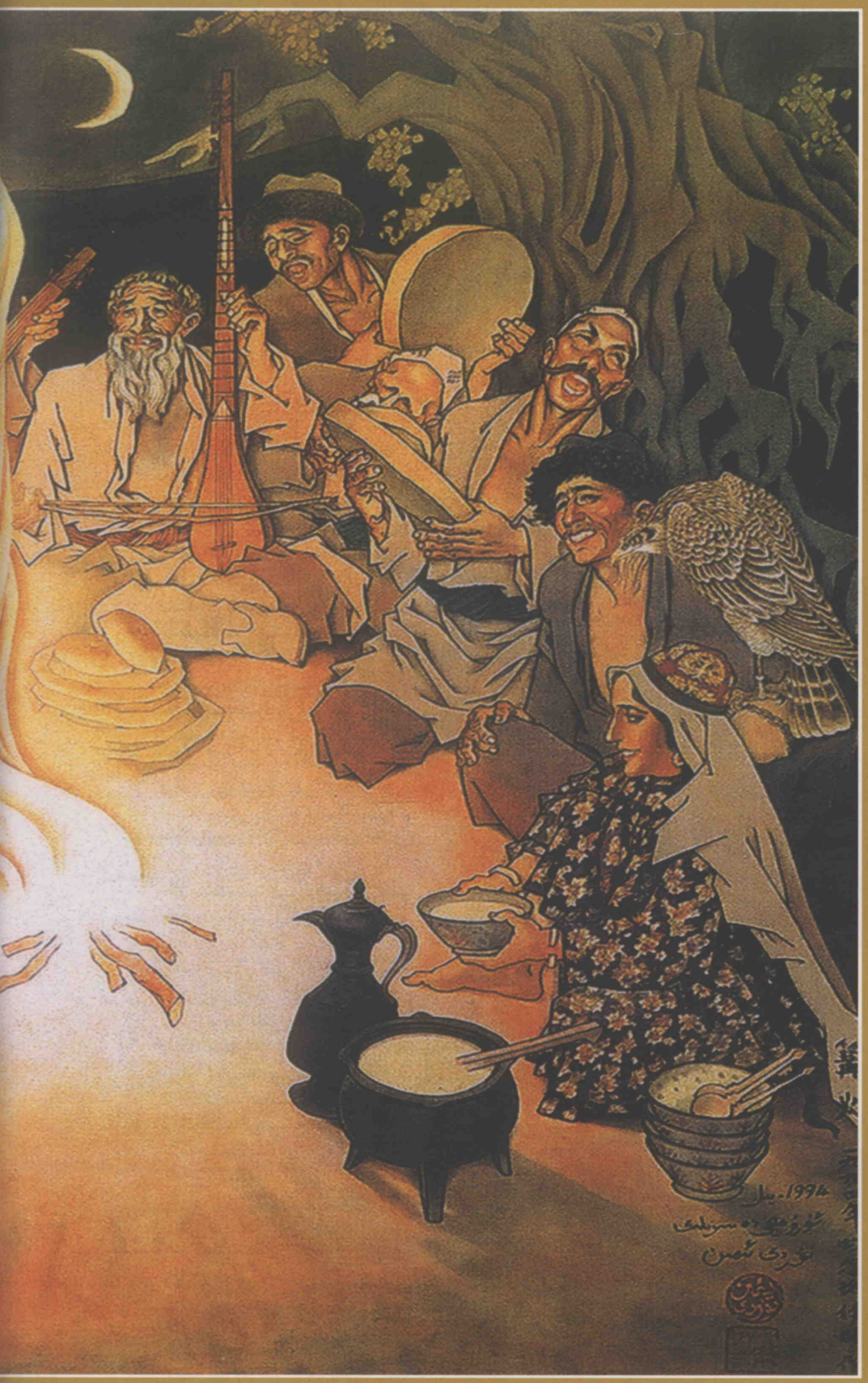
‹48› زىرىھ ـ دوبۇت ــ دوبۇلغا ـ ساۋۇت، جەڭ كىيىملىرى، تۆمۇر كىيىم.

‹49› ئوبۇل خوجا ــ پىر، ئىشاننىڭ نامى.

‹50› سانجۇ پادىشاھى ــ موڭغۇل پادىشاھىنى كۆرسىتىدۇ.

‹51› كېپىش ــ كەش (سەندەل كەش).

‹52› ئالمۇتىيار ــ تېكەستىكى جاي ئىسمى.

تۇردى ئىمىن سىزغان

تاريخي داستانلار

تاريخي داستانلار

مۇندەرىجە

ياچىبەگ.....283
ئۆمەر باتۇر.....287
ئىسلام بېگىم.....289
ئابدۇراھمان غوجا.....292
مايىمخان.....307
نۇزۇگۇم.....324
سېيىت نوچى.....333
تۆمۇر خەلىپە ھەققىدە.....350
غوجىنىياز ھاجى.....356

ياچىبەگ

ئۆتكەنىدى ياچىبەگ
بۇلاڭ ـ تالاڭ زاماندا.
چېرىك بىلەن جەڭ قىلىپ،
كەتتى ئاخىر ئارماندا.

ياچىبەگنىڭ ئۆيلىرى
تۇرۇك تېغى ئەمتىدە.
ھېيلە ـ تەمە يوق ئىدى
ياچىبەگنىڭ ئەپتىدە.

قۇنتەيجىنىڭ لەشكىرى
سالدى خەققە سورۇقلۇق.
سار سېلىشتى خالايىق،
ئۆي ـ ماكانى تۇرۇقلۇق.

قالدى يېمەك ـ ئىچمەكسىز،
قاپلاپ كەتتى قۇرۇقلۇق.
ھالدىن كەتتى خالايىق،
تېپىلماي ھېچ ئوزۇقلۇق.

شۇندا چىقتى ياچىبەگ،
ئوڭ قولىغا نەيزە ئەپ.
تاغلار ئارا يول سالدى،
پالگانلاردىن تۇزۇپ سەپ.

ياچىبەگنى كۆرگەنلەر،
سۇباتلىقەن دەر ئىدى.

گۈرزە ـ بازغان قوللىرى،
يولۋاس كەبى ئەر ئىدى.

ياچىبەگ خوپ ئەر ئىدى،
يەتتە قۇلان يەر ئىدى.
يەتتە قۇلان يەپ بولۇپ،
يەنە بارمۇ دەر ئىدى.

ياچى دېگەن بىر كىشى،
ئارقىسىدا مىڭ كىشى.
ياچىغا ئېگىلمىسە،
قۇتۇلالمايدۇ كىشى.

ياچى بېگىم ياچىدۇ،
نەيزىسىنى سانجىيدۇ.
ياچىغا ئېگىلمىسەڭ،
توقماق بىلەن يانجىيدۇ.

قالماق خانىنىڭ خېتىدە،
«تۇتسۇن» دېدى ياچىنى.
توغام ـ توغام يول توراپ،
چېرىك قويدى بارچىنى.

«ھەركىم تۇتسا ياچىنى،
مالدار قىلاي مەن ئۇنى.
ئۆزۈم بىلەن تەڭ قىلىپ،
ھاكىم قىلاي مەن ئۇنى.»

قالماق كېلىپ چىللىدى
ئوسمانبەگنى يېنىغا.
ئوسمانبەگمۇ سېتىلدى
ئالتۇن ـ كۈمۈش، تىينىغا.

مەن شۇ ئىشتا تۇردۇم دەپ،
ئەھدە قىلدى ئوسمانبەگ.
ياڭنى تۇتۇڭلار دەپ،
يارلىق قىلدى ئوسمانبەگ.

تۇتماق بولدى ئوسمانبەگ
ياڭبەگنى تىكتىڭلاپ.
تۇتالمىدى ياڭنى
يۈگۈرسىمۇ پاپپاسلاپ.

ئۇيان ئويلاپ ئوسمانبەگ،
بۇيان ئويلاپ ئوسمانبەگ.
سامانچىنى ئالداشقا
تۇتۇش قىلدى ئوسمانبەگ.

سامانچىمۇ سېتىلدى،
ئوسمانبەگكە قېتىلدى.
كەينىگە چۈشۈپ ياڭىنىڭ
تۇتماق بولۇپ ئېتىلدى.

ياڭبەگنىڭ دادىسى،
سۇلايمان دېگەن بەگ ئىدى.
ياڭبەگنىڭ سىڭلىسى،
سامانچىغا تەگكەنتى.

سۆرۈن چىراي سامانچى
ياڭىغا بولدى كۈشەندى.
نەپكە سېتىپ جېنىنى،
بولدى ئوسمانغا يالاقچى.

ياڭبەگنى تۇتماقتا
ئەھدە قىلدى سامانچى.
بۇ ئىشلارنىڭ تەكتىنى
بىلەلمىدى ھېچ ياڭى.

ئوسمانبەگ سورىدى:
«ياڭى دېگەن قايدا؟» دەپ.
جاۋاب بەردى سامانچى:
«تاغ ئارىسى، باغدا» دەپ.

ياڭبەگ قۇلان ئېتىپ،
كاۋاپ سالدى بېغىرنى.
دالاماما ئالداپ كىرىپ،
كۆپ ئىچۈردى چىغىرنى.

سامانچى ئۇنى ئىزدەيتتى،
ئۇندىن ـ بۇندىن سوراقلاپ.
تاغمۇتاغ ئارىسىدا،
يۈرگەنىدى ماراقلاپ.

چۈشۈپ كەلدى بىر كۈنى
تاغنى ئاتلاپ ياڭبەگ.

بۇ ئىشلاردىن خەۋەرسىز
كىردى يۇرتقا ياچىبەگ.

يېتىپ كەلدى شۇ كۈنى،
ياچى ئۆيىنىڭ تۆۋىگە.
چۈشمەك بولدى شۇ ھامان
سىڭلىسىنىڭ ئۆيىگە.

ياناي دېدى كەينىگە،
ئاتنى چېپىپ ئەمتىگە.
شۇ چاغ كەلدى سامانچى
ياچىبەگنىڭ ئالدىغا.

شۇل ئەسنادا ياچىغا
ئۇچراپ قالدى سامانچى.
«تىنچ كەلدىڭمۇ؟» دەپ ئۇنى،
ئىززەت قىلدى سامانچى.

«بىزنىڭ ئۆيلەر تىنچ بولدى،
چۈشۈپ ئۆتۈڭ، ياچىبەگ.
ھېرىپ ـ ئېچىپ كەلگەنسىز،
سىنچاي ئىچىڭ، ياچىبەگ.»

ئۇيان ئۆتتى ياچىبەگ،
بۇيان ئۆتتى ياچىبەگ.
ئامالسىزدىن شۇ ۋاقىت،
ئۆيگە كىردى ياچىبەگ.

تۇيدۇرمىدى بۇ ئىشنى
سامانچى ئايالىغا.
ياچىبەگنى تۇتقىچە
قويمىدى ئارامىغا.

پۇرسەت تېپىپ تالاغا
چىقىۋالدى سامانچى.
خىيال سۈرۈپ شۇ ئۆيدە
يالغۇز قالدى بۇ ياچى.

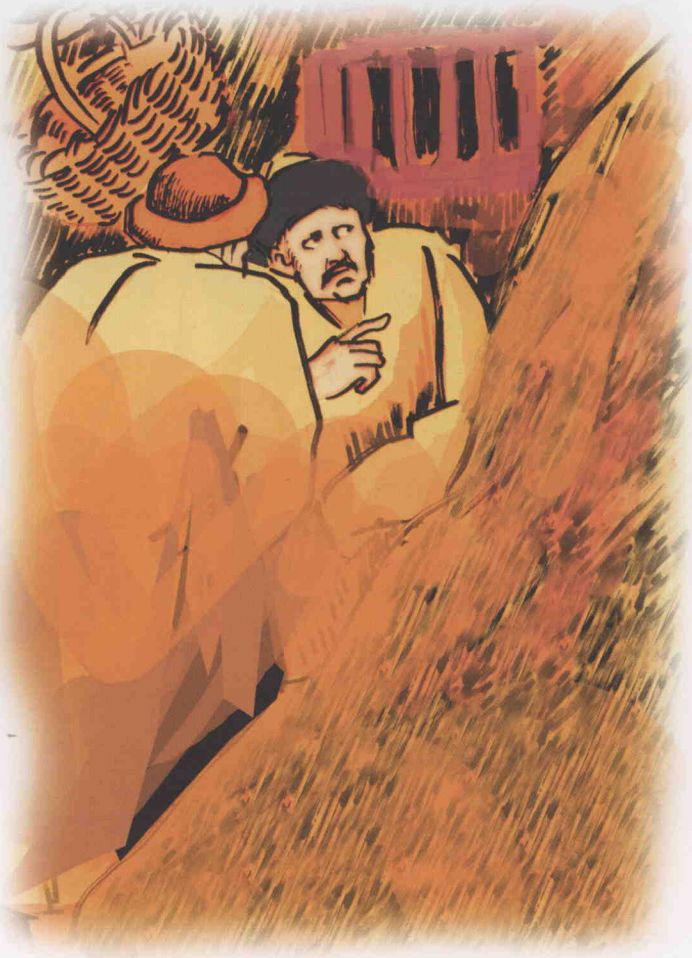
ئۆتكۈر كۆزلۈك ياچىبەگ
ئەتراپىغا سەپسالدى.
كۆرمىسىمۇ ھېچ ئىشنى،
بىر ئىشنى تۇيۇپ قالدى.

سامانچى چىقىپ سىرتقا
ھەر تەرەپكە قارايتتى.
ياچىبەگنىڭ ئېتىنىڭ
ئۇلاڭلىرىن بوشاتتى.

شۇل ئەسنادا چاقىردى،
«چاققان چىقىڭ، ياچىبەگ.»
چىقىپ دەرھال ئېتىنى
مىنمەك بولدى ياچىبەگ.

ئۇزەڭگىگە پۇت سېلىپ،
يېقىلىپ چۈشتى ياچىبەگ.
ھېيلە، قىلتاق، قاپقانغا،
چۈشۈپ قالدى ياچىبەگ.

بەلگە بەردى چېرىككە،
كۆرگەن ھامان سامانچى.

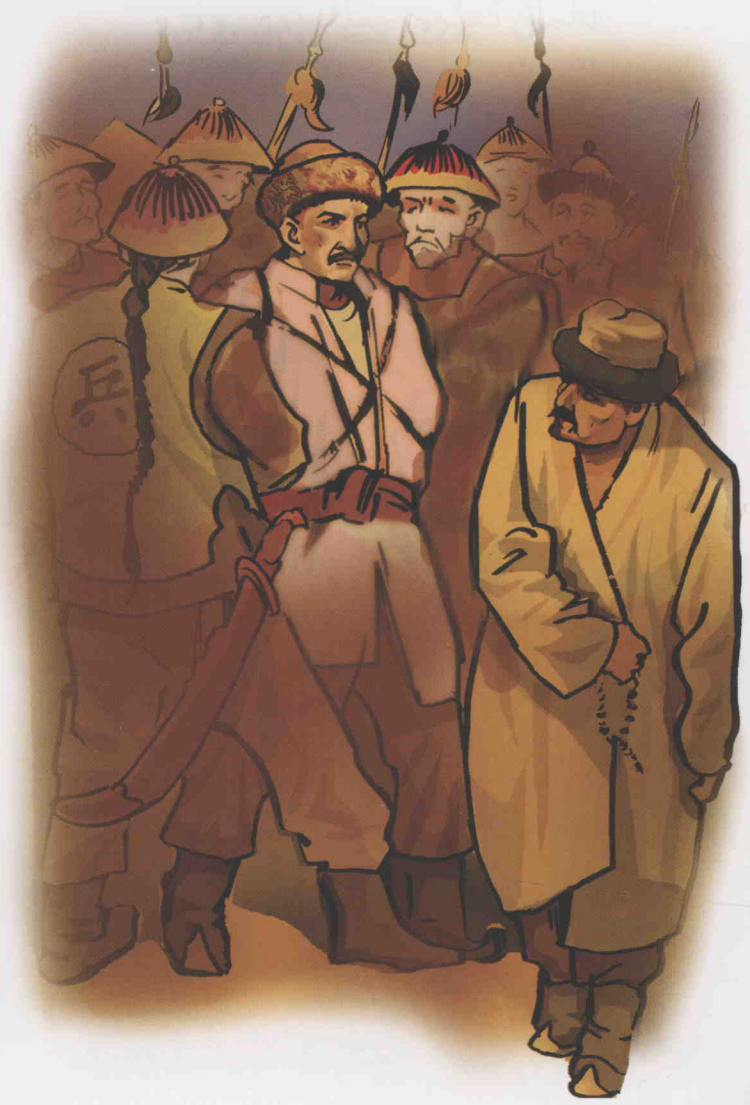

مىڭلاپ چېرىك ئاتلاندى
تۇتماق ئۇچۇن ياچىنى.

چېرىك كېلىپ شۇ تاپتا
قورشىۋالدى ياچىنى.
سالما تاشلاپ بوينىغا
تۇتۇۋالدى ياچىنى.

تۇرۇك تېغى ئالدىدا
تورىۋالدى ياچىنى.
ئەلەنجىگە قويماستىن،
باغلىۋالدى ياچىنى.

ياچىبەگنىڭ يۇرىكىن
ئەجەب ـ ئەجەب داغلىدى.
سەكسەن كىشى يىغىلىپ،
ياچىبەگنى باغلىدى.

گۇر ـ گۇر بېسىپ كەلگەندە،
ھەيران قالدى ياچىبەگ.
ھەسرەت بىلەن شۇ تاپتا،
پەرياد ئۇردى ياچىبەگ.

«ياچىبەگنى تۇتتۇقمۇ؟
‹قىمار› دا بىرنى ئۇتتۇقمۇ؟
يۇرتقا پاتماس ياچىبەگ
ئەمدى قولغا چۈشتۈڭمۇ؟»

بۇنى ئاڭلاپ ياچىنىڭ
كۆزلىرى يېنىپ كەتتى.
ياچىنى تۇتقان چېرىكلەر
غال ـ غال تىترىشىپ كەتتى.

غەزەپلەندى ياچىبەگ
سامانچىنىڭ ئەپتىگە.
«كۆرۈشەرمىز، ـــ دېدى ئۇ، ـــ
ئۆلگەندە قىيامەتتە.»

بىر تىك بېقىپ قارىدى
سامانچىنىڭ يۈزىگە.
قوللىرىنى شىلتىدى
سامانچىنىڭ كۆزىگە.

ئېلىپ ماڭدى ياچىنى،
ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇدى.
ئاللاقۇلى دېگەن ئوغلى
ئارقىسىدىن يۈگۈردى.

ياچىبەگ ئەخمەق ئىكەن،
بىلىدە چاقماق ئىكەن.
ياچىبەگنى ئۆلتۈرگەن
جالالىق قالماق ئىكەن.

ھەسرەت بىلەن خالايىق
دۇئا بەردى دوستىغا.
سامانچىنى تۇتۇۋېلىپ،
سامان تىقتى پوستىغا.

ئۆمەر باتۇر

يالغۇز تۇيۇن پارچە تاغ
بولۇپتۇ قورغان.
ئاتمىش ئالتە گۆدەكنى
بۇغدايدەك ئورغان.

ئاتمىش ئالتە گۆدەكمۇ
ئەلنى دەپ ياتقان.
يارەنلىرى قول كۆتۈرۈپ،
لەھەتكە قويغان.

كەر بالادا شېھىت بولغان
ئىمامزادىلەر.
ئىمامىلارنى شېھىت قىلغان
ھارامزادىلەر.

لاچىن غولدىن چۈشۈپ كەلدى
ئاتلار ئۆيناتىپ.
ئوك قولىدا كۈموش نەيزە،
قۇلانلار ئاتىپ.

لاچىن غولدىن چۈشۈپ كەلگەن
بىر ھاشىم ئولان.
قىزىل ـ يېشىل تون كىيىپتۇ،
ياقىسى بۇلغۇن.

ئۆمەر باتۇر تاينى مىنىپ،
ئۇچتى پەلەككە.
يالغۇز تۇيۇن ئارقىسىدا،
قوندى تېرەككە.

يالغۇز تۇيۇن، يالغۇز جاڭزا،
زېمىن كەڭتاشا.
ئۆمەر باتۇر خۇش ئەرئىدى،
قىلدى تاماشا.

يالغۇز تۇيۇنىنىڭ ئارقىسى،
قاپقارا سايدۇر.
ئۆمەر باتۇر مىنگەن ئاتى،
كۆك ئالا تايدۇر.

كۆك ئالا تاينى مىنىپ،
غول تۆۋەن چاپقان.
مەنمەن دېگەن يارەنلەرنىڭ،
ئالدىدا ماڭغان.

ئۆمەر باتۇر يېتىپ كەلدى،
يالغۇز تۇيۇن تېغىغا.
ماراپ يېتىپ چېرىكلەر،
قىستاپ كىردى يېنىغا.

ئوينىتىپ ئوقيا ـ قىلىچ،
تەرەپتىن قىرغىن سالدى.
ئۆمەر باتۇر مەردلەرچە،
غالىب تۇغىنى ئالدى.

ئۆمەر جەڭگە ئاتلىنىپ،
ياۋ ئاغزىنى قان ئەتتى.
بولۇپ بەربات دۇشمەنلەر
قۇيرۇقىن تىكىۋەتتى.

ئۆمەر باتۇر دەسلەپتە،
باتۇر چىقتى ئۇ جەڭدە.
مەغرۇرلۇقتىن ئاخىرى،
پۇشمان يېدى ئەلەمدە.

ياۋلار كىردى توساتتىن،
ھۇجۇم قىلدى ئۆمەرگە.
ئاتمىش ئالتە گۆدەكنى،
مۇپتىلا قىلدى ئەجەلگە.

ئۆمەر باتۇر خۇش ئەر ئىدى،
ئالەمدىن ئاشقان.
بىر مىڭ بىر يۈز چېرىك كەلسە،
نەيزىدە چاپقان.

كۆك ئالا تايىنى مىنىپ،
ئۈزۈن يول باسقان.
ئۆمەرنى كۆرگەن چېرىكلەر،
ئارقىغا قاچقان.

يالغۇز تۇيۇنىڭ ئارقىسى،
تۇپتۇز بىر ئالقان.
بىر مىڭ بىر يۈز چېرىك چىقىپ،
ئۆرۈلۈپ يانغان.

چېرىكلەرنى توقاي سۇرۇپ،
تاغلاردىن ئاشقان.
دۇشمەن جەڭدە يېڭىلىپ،
مىنگاڭغا قاچقان.

ئۆمەر باتۇر خوي ئەر ئىدى،
ئالەمدىن ئاشقان.
ئاتنى تاشلاپ، تايىنى مىنىپ،
داۋاندىن ئاشقان.

ئۆمەر باتۇر خوي ئەر ئىدى،
غول تۆۋەن چاپقان.
قىلماس ئىشنى قىلىپ قويۇپ،
دەردىنى تارتقان.

كۆك ئالا تايىنى مىنىپ،
سايلاردا چاپقان.
ئۆمەر باتۇر شۆھرەت بولۇپ،
زىلپۇشنى ياپقان.

ئاغىنىسى ئىزدەپ تېپىپ،
چىگمەندە يۇغان.
پەرىشتىلەر قول كۆتۈرۈپ،
لەھەتكە قويغان.

سېنىڭ بىلەن مەن جېنىمنى،
داڭغا داڭلادىم.
ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلارنىڭنى
خەقتىن ئاڭلادىم.

تىلەكلەرنى تىلەدۇرمەن،
تىلەكلەر ئۇچۇن.
سەھەر تۇرۇپ يىغلادۇرمەن،
سەن يارلار ئۇچۇن.

ئسلام بېگىم

گۈل ـ چېچەككە ئورالدى،
قۇمۇل يۇرتى ـــ بوستانى.
ئەل ئىچىگە تارالدى،
ئىسلام بېگىم داستانى.

ئىسلام سۇيى تۆۋەن ئاقۇر،
تاشنى تاشلارغا چاقۇر.
ئىسلام بەگنى كەلدى دېسە،
داپنى داپلارغا چاقۇر.

ئاخشام كەلگەن تۆت ئاتلىق،
تۆتىلىسى بوز ئاتلىق.
تۆتەيلەن ئاراسىدا،
ئىسلام بېگىم سۇباتلىق.

مىسىر تېغى دېگەن جاي،
خويمۇ ئوبدان جاي ئىكەن.
چامباشچىلىق سېھرىگە،
ئىسلام بېگىم باي ئىكەن.

مىسىر تېغى كەينىدە،
تارام ـ تارام سۇ ئاقۇر.
ئىسلام بېگىم غەيرەتلىك،
قىلىچ ئويناپ باش چاپۇر.

ئەپلەپ تۇرۇپ مۇشت ئاتتى،
يالماۋۇزغا ـــ چېرىككە.

تاغ ـ سايلارنى توشقۇزدى،
دۆۋە ـ دۆۋە ئۆلۈككە.

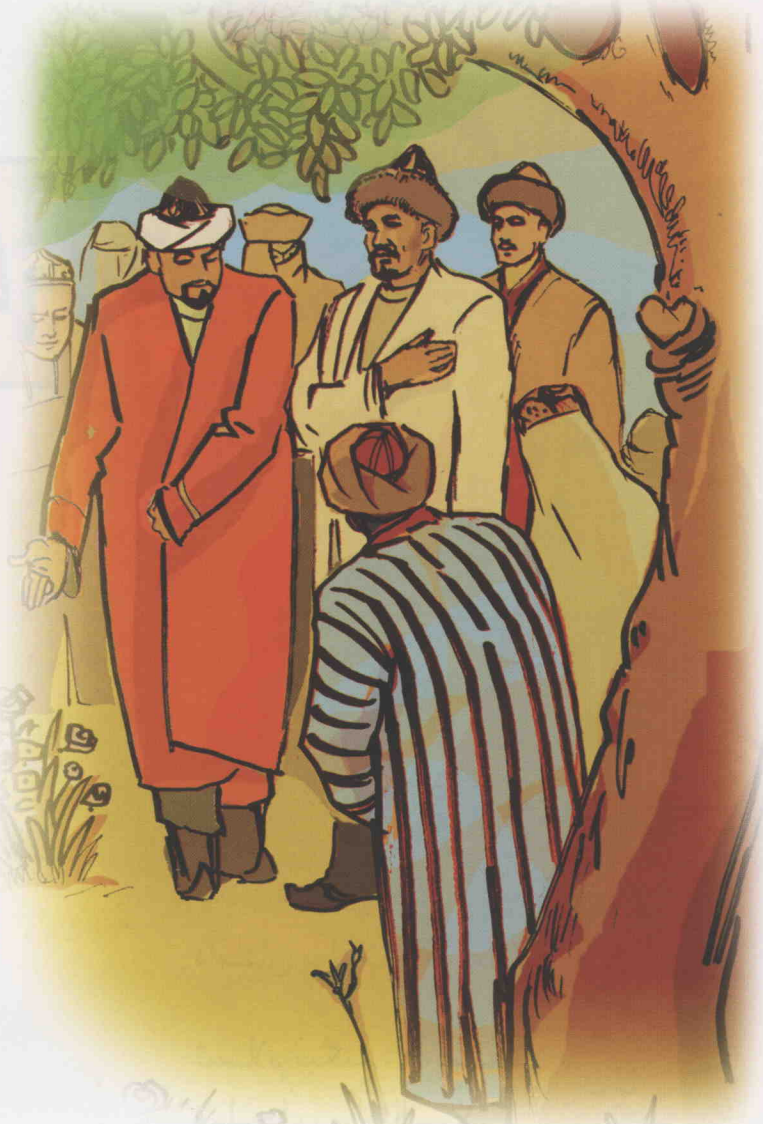
ئىسلام شۇنداق ئەر ئىدى،
نامى ئەلگە تونۇلغان.
ئەلگە قىلغان ھىممىتى،
داستان بولۇپ توقۇلغان.

ئىسلام بېگىم، قوپسلا،
قىلىچلىرىن ئالسىلا.
دۇشمەنلەرنىڭ بېشىنى،
غەزەپ بىلەن چاپسىلا.

ئىسلام بېگىم جەڭگە بارۇر،
ئاتلىرى ئويناپ تۇرۇر.
خۇدايىم نۇسرەت بەرسە،
ئىسلام بېگىم غەلىبە قىلۇر.

سۇلتان ھەزرەت خوتەندىن،
چىققان باتۇر ئەر ئىدى.
چېرىكلەرگە جەڭ باشلاپ،
ئىسلام بەگنى چىللىدى.

كۆكرەك كېرىپ ئىسلام بەگ،
كىردى مەيدان ئىچىگە.
تىترەپ كەتتى چېرىكلەر،
ئۇنىڭ تاغدەك كۆچىگە.

جەڭ قىلدى ئۇ مەردلەرچە،
ئارغىماقنى ئويىنىتىپ.
سۈردى يۈز مىڭ چېرىكنى،
دالىلارنى بويلىتىپ.

قانچە ـ قانچە چېرىكلەر،
ئىسلام بەگكە باش ئەگدى.
قازا كېلىپ غايىبتىن،
ئاڭا ئۇچ پاي ئوق تەگدى.

ياردىسىنى شۇ ھامان،
دوستلىرىغا تاڭدۇردى.
جەڭگە كىرىپ قايتمىدىن،
قىساسىنى قاندۇردى.

ئىسلام بېگىم تۇتۇلدى،
جەڭدە ئاخىر بىر كۈنى.

قەستلەپ كەلگەچ ئۇزۇندىن
دارىن دېگەن شۇم ئۇنى.

سالدى ئۇنى چۈشەكلەپ،
تۆمۈر قەپەس ئىچىگە.
ئېلىپ ماڭدى تۈيدۈرماي،
خوتەن شەھرىگە كېچىدە.

يامۇلدىكى ئامبالالار،
خۇشال بولدى شۇ ھامان.
ئىسلام بەگنىڭ ئىشلىرى،
بەربات بولدى دەپ تامام.

قارغىسىمۇ چېرىكلەر،
ئىسلام خازان بولسۇن دەپ.
ئاۋام خەلق تىلىدى،
ئىسلام ئامان بولسۇن دەپ.

قۇتۇلدۇردى دوستلىرى،
ئۇنى ئاخىر زىندانىدىن.
قىلىچ تۇتۇپ ئۇ يەنە،
ئورۇن ئالدى مەيداندىن.

ئەلنى يىغىپ ئىسلام بەگ،
قىلدى شۇنداق خىتابنى:
«يوقىتىمىز جەڭ بىلەن
كەلگەن زۇلۇم ـ ئاپەتنى.»

يىغلىماڭلار، خوتەنلىك،
ئاخىر راۋاج تاپمىمىز.
چېرىكلەرنىڭ بېشىنى،
قىيما قىلىپ چاپمىمىز.

دارىن بىلەن جەڭ قىلدۇق،
زالىملارنى ئۆلتۈرۈپ.
تۈگىتىمىز چېرىكنى،
قەھرىمىزدە كۆيدۈرۈپ.

شېهىت كەتسەك جەڭلەردە،
روسۇل قىلغاي شاپائەت.
جەننەت بىزگە يار بولۇپ،
ئاۋام كۆرگەي پاراغەت.

ئىسلام بېگىم پوتىسى،
خويمۇ كاتتا پوتادۇر.
نۇسرەت تېغى كەينىدە،
قانغا بويىلىپ ياتادۇر.

ئىسلام بېگىم يېتىپتىمۇ؟
يېنى يەرگە پېتىپتىمۇ؟
ئاغزىنى ئاچ، ئۇسسۇزلۇق بېرەي،
تاماقلىرى قېتىپتىمۇ؟

ئىسلام بېگىم مۇلايىم،
كۆكتىكى تولۇن ئايىم.
ياري بولغاندا نۇسرەت،
ئايرىۋەتتى خۇدايىم.

پولات شەمشەر قىلىچى،
مىڭلاپ ـ مىڭلاپ جان ئالدى.
يۇرت ئىچىدە ئىسلام بەگ،
باتۇر دېگەن نام ئالدى.

ئول ئىسلام بەگ داستانى
جەڭدە بولغان ھېكايەت.
يېزىلغاندۇر داستانغا
ئۇنىڭ ئىشى ناھايەت.

ئىسلام بېگىم كەتتىلەر،
ئارمان بىلەن دۇنيادىن.
روھى قۇۋۋەت تاپسۇن دەپ،
بىز تىلەيمىز ئاللادىن.

ئابدۇراھمان غوجا

ئىپتىدانى باشلايمىز،
شېھىدانە خوتەندىن.
باتۇرلارنى ئۆستۈرگەن،
شان ـ شەۋكەتلىك ۋەتەندىن.

قەدىمكى زاماندا، ئاتچى[1] دېگەن داۋاندا، ھەببۇللا مۇپتى ھاجى ئىسمىلىك بىر كىشى بولۇپ، ئۇ ـ نىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئىدى. چوڭىنىڭ ئېتى مەسۇمخان، ئوتتۇرانچىسىنىڭ ئېتى سۇدۇرخان، كىچىكىنىڭ ئېتى ئابدۇراھمان خان ئىدى. مەسۇمخان بىلەن سۇدۇرخان ئىلچى[2] شەھىرىدە تۇراتتى. ئابدۇراھمان خان مەدرىسىدە ئوقۇيتتى.

ئابدۇراھمان خان غوجا،
يەتتە ـ سەككىز يېشىدا.
پىكرى ـ زىكرى ئىلىمدە،
كالامۇللا بېشىدا.
كېتىپ بارسا بىر كۈنى،
مەرغىزار[3] لىق قېشىدا.
ئاپئاق ساقال بىر بوۋاي،
تۇرغۇدەكمىش يېنىدا.
پىنھان بولۇپ بىر ھېكمەت،

بايان قىپتۇ دالدىدا:
بويۇڭغا قارىسام تۇزۇك كۆرۈنەر،
يۈزۈڭگە قارىسام سۇزۇك كۆرۈنەر،
دىلىڭغا قارىسام ئۇزۇك كۆرۈنەر،
پېشانەڭ ئوچۇق بۇزرۇك[4] كۆرۈنەر.
مەرگىس كۆزلىرىڭ[5] ياشقا تولۇپتۇ،
شىكەستە[6] دىلىڭ بىريان[7] بولۇپتۇ.
يۈرۈڭقاش سۈيۈڭ ھەريان ئۇرۇپتۇ،
ئېيتقىل نېچۇن ئەپغان[8] چېكەرسەن؟

ئابدۇراھمان خان غوجا ئۆزىنىڭ نامۇ ھالىنى يىپقا تىزغان مارجانەك بىر ـ بىرلەپ بايان قىلغاندىن كېيىن مۇنداق مۇڭلۇق بىر مۇناجات ئوقۇدى:

ئۆز يۇرتىنى ئالەمدە،
سۆيمەيدىغان ئەر بارمۇ؟
شېھىدانە خوتەندەك،
غەپلەت باسقان يەر بارمۇ؟
شۇ كەمگىچە كۆرمىدىم،
كۇندۇز ـ تۇننىڭ پەرقىنى،
ئەزەل قارا قىلغانمۇ،
خوتەنلىكنىڭ بەختىنى؟

كەربالاغا ئوخشايدۇ،
پىيالما[9] نىڭ چۆللىرى.
ئىمام ھەسەن ـ ھۈسەن[10] دەك
خازان بولدى گۈللىرى.
شۇڭا دىلىم سۇنۇقتۇر،
غەم پەيمانىم[11] تولۇقتۇر.
تاپسا يۇرتۇم ئاسايىش،
بۇ ھەممىدىن ئۇلۇغتۇر.

بۇ نەزمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بوۋاي شاد ـ خۇراملىق ئىچىدە ئۆزىنى ئاشكارىلاپ، مۇبارەك قولى بىلەن خان غوجىنىڭ بېشىنى سىلاپ ئېيتتىكى:

ئى بالام، جانىم بالام،
قۇيۇچ خەنجەر ئۇرغايسەن.
ھەق يولىغا كىرىپسەن.
ئامبال ـ دوتەي تەختىنى،
ئانا سۈتىن ئاقلاشنى،
گۈمران قىلىپ چاققايسەن.
قەرزىڭ ـ پەرزىڭ بىلىپسەن.
شۇنداق مەھشەر بارغاندا،
ئوتتۇز ياشقا كىرگەندە،
شېھىت خەلقىڭ ئالدىدا،
كۈچ ـ قۇۋۋەتكە تولغايسەن.
ئاق يۈز بىلەن باققايسەن.
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتۇڭغا،
روھىڭ تولۇپ ھۆرمەتكە،
ئەبەد سادىق بولغايسەن.
پۈلسىراتتىن جەننەتكە،
زۇلۇم، كۈلپەت باغرىغا،
پەرۋان بولۇپ ئاققايسەن.

خىزىر بوۋاي خان غوجىنىڭ ئاغزىنى ئاچتۇرۇپ ئابىزەمزەم ئىچۈردى، ئوڭ دولىسىنى ئاچتۇرۇپ ئالتۇن تامغىسىنى باستى، چەپ دولىسىنى ئاچتۇرۇپ نەزەر ئىلتىپات قىلدى:

كۆرسەم يەتتە يېشىڭدا،
بىر خىسلەت بار بېشىڭدا.
قايدا بارساڭ، جان ئوغلۇم،
خىزىر بوۋاڭ قېشىڭدا.
نىشانە قىپ قويدۇممەن،
ئۆچمەس بەلگە ئويدۇممەن،
بارغىل، ئوغلۇم، ئامان بول،
ساڭا ئاقىيول تىلەيمەن.
ئۇستازىڭنىڭ ئۇمىدى،
ئۇنۇتمىغىل پىرىڭنى.
پانىي دۇنيا ئەھلىدىن،
پىنھان تۇتقىل سىرىڭنى.
سەۋر گۆھەر، سىر ئالتۇن،
سىرى ئەئيان ئۆزگىدۇر.
سىرى ئايان ئەھلىگە،
ئۆمرى گىريان ئۆزگىدۇر.

خىزىر بوۋاي خان غوجىنىڭ كۆزىنى يۇمدۇرۇپ قويۇپ غايىب بولدى. ئابدۇراھمان خان غوجا ھەيرانلىق ئىچىدە مەدرىسىگە يول ئالدى، خىزىرنىڭ سۆزى قەلبىدە قالدى.

.....

ئايدىنغىنا ئاي ئۆتۈپ،
كۈندىنغىنا كۈن ئۆتۈپ،
ئابدۇراھمان خان غوجا،
ئارسلاندەك ئەر بولدى.
شەمشاد كەبى جىسمىغا،
يانار تاغدەك كۈچ تولدى.
ئەرتۇغا[12] بوپ يېتىشىپ،
ھەر قەدەمدە دۈشمىنى،
يەكسان بولدى، يەر بولدى.
ئىلياس ئىدى ئۇستازى،
رازى بولدى غوجىدىن.
مەرىپەتلىك نۇر بەردى،
دۇئا ئەيلەپ دىلىدىن:
« ئەي بالام، غوجام بالام،
باسقان ئىزىڭ گۈل بولسۇن.
ساڭا ئاقيول تىلەيمەن،
ئاللا ئۆزى يار بولسۇن.
ئون ئىككى مىڭ ئىمامىلار،
ھەردەم مەدەتكار بولسۇن.
غەيرىب ـ غۇرۇڭا، يېتىملار،
يۈرىكىڭدە بار بولسۇن.
ئۇستازىڭنىڭ تىلىكى،
تۇمارىڭغا باغ بولسۇن.

ئاۋازىڭدىن ئويغانسۇن،
غەپلەت بېسىپ ياتقانلار.
شۇ چاغ ئېيتار ئاپىرىن،
نىجات نۇرى تاپقانلار.
شاگىرت بولاي مەن ساڭا،
ھەيران بىلمە ساھىبىنى.
تاپشۇرارمەن قولۇڭغا،
ئەمدى بەش يۈز تالىپنى.
پەرۋىش ئەيلەپ قىلغايسەن،
جان دىلىدىن تەربىيەت.
پەخەس بولغىن يولۇڭغا،
تاپقىن، ئوغلۇم، كارامەت.»

.....
شۇندىن باشلاپ خان غوجا،
باستى ئۇستاز ئىزىنى.
مەرىپەتنىڭ چىرىغى،
نۇرلاندۇرۇپ دىلىنى.

باھار بولدى قارلىغاچ،
نېمە بولدى كەلمىدى.
ئۇۋۇسىنى يىلانلار،
ئېلىۋالدى، بەرمىدى.
ئاينىڭ ھۆسنى قاراڭغۇ،
داغ قاپلىغان يۈزىگە.
زۇلمەت ئوقى قادالدى،
مەھكۇم ئەلنىڭ كۆزىگە.
ئىلچىنىڭ بازارىغا،
ئالتە ئېشەكتە قاق كىردى.
نارەسىدە بالىلارنىڭ،
ساقىلىغا ئاق كىردى.
كۆۋرۈكتىكى جۇپ دەمدەر،
ئۇنلىمىدى سەھەردە.
گۈلباغ[13] ئارا ئۇچالماس،
بۇلبۇل تۆمۈر قەپەستە.

قارا قۇشنى قۇشلىتىپ،
يۈرەر ئامبال، مەستمىكىن!
چاي ئورنىغا قان ئىچەر،
ئەسلىي زاتى نەسمىكىن!
پاناھ تىلەر بەندىلەر،
نالە قىلىپ خۇداغا.
تاقەت قىلىپ بولارمۇ،
مۇنداق مۇدھىش جاپاغا...
قانداق چىدار خان غوجا،
ئەل ـ يۇرتىنىڭ زارىغا.
ۋادەرىغا! بۇ قىسمەت،
تەگدى كۆكۈل تارىغا.

ئەلقىسسە، ئابدۇراھمان خان غوجا بەش يۈز تالىپ ئىچىدىن ئىشەنچلىك مەھرەم تاللىۋالدى. ئۇلارغا قوشۇمچە سىپاھگەرلىك[14] ئۆگەتتى. ھۇجرا ئىچىگە تۆمۈرچىلەرنى توپلاپ، نەيزە ـ قىلىچ سوقتۇرۇپ خۇپىيانە راسكەرلىك قىلدى.

يۇرۇقچاشنىڭ سۈلىرى،
خادا تاشتەك تۇرۇلدى.
خان غوجىنى كۆرگەندە،
قارا بۇلۇت سۈرۈلدى.
ئەسكە ئالدى خان غوجا،
خىزىر، ئۇستاز سۆزىنى.
قايدىن كەلسۇن ئۇلۇغ سۇ،
ئاچماي بۇلاق كۆزىنى؟

ئالا ـ ئالا ئارغامچا،
ئىلەڭگۈچكە يارامدۇ؟
ئەل ئۈمىدىن ئاقلىماي،
ئۆزىن ئەر دەپ سانامدۇ؟!
قايتتى شۇنداق كۈچ بىلەن،
ھۇجرىسىغا خان غوجا.
دېدى: «قىلىچ تەييارلا»
مەھرىمگە خان غوجا.
.....

ئەمدى بىر كەلىمە سۆزنى خوتەننىڭ ئامبىلىدىن ئىشتەيلى:

قاراڭغۇ تۇن ـ كېچىدە،
ئامبال دارىن چۈش كۆردى.

چۈشلىرىدە بەك يامان،
ئاجايىپ بىر ئىش كۆردى.

ئامبال شۇنداق چۆچۈپ ئويغىنىپ،
جىمىكى يايى ـ دايىلىرىنى جەم قىلدى:

ئى يايىلار، دايىلار،
چۈشۈم شۇنداق ياماندۇر.
كىمدۇر بىرى تەختىمگە،
كۆز تىككىنى ئاياندۇر.
شەمۇ شەھەر كېزىڭلار،
يۇرت ـ مەلىنى قېزىڭلار.
يۈز بېشى، بەگ، چوڭلارنى،
يامۇلغا تېز يىغىڭلار.
زۇڭداخۇينى[15] ئېچىڭلار،
ھەريان تىڭلاپ بېقىڭلار.
ماڭا خىرىس قىلغانىنى،
نەدىن بولسا تېپىڭلار.

ئامبالنىڭ يارلىقى بىلەن ھەممە يۇرتنىڭ بەگ، يۈزبېشىلىرى يىغىپ كېلىندى، قاتتىق سوراق قىلىندى. ئاتچىنىڭ سامان قورساق بېگى ئامبال

ئالدىدا قۇيرۇق شىپاڭلىتىپ ئېيتتىكى:

ــ ئەي ئامبال، ھەببۇللا مۇپتى ھاجىنىڭ ئوچ ئوغلى بار. ئۇلارنىڭ پەيلى ـ ئىمانى بۇزۇقلارغا يار، پەقەت ئۇلاردىن باشقا سىلىگە كىم خىرىس قىلالىسۇن؟!

قورققىنىدىن لاغىلداپ تىترىگەن ئامبال ئوردا چېرىكلىرىگە دەرھال بۇيرۇق چۈشۈردى:

ھەي يايلار، يايلار، دەرھال باغلاپ كېلىڭلار.
ھازىر يولغا كىرىڭلار. يۈرىكىنى سۇغۇرۇپ،
ھەببۇللا ھاجىنى، زىختا كاۋاپ قىلىڭلار.

«خوپ» دېدى ـ دە، ھايال ئۆتمەي ھەببۇللا مۇپتى ھاجىنى چەمبەرچاس باغلاپ ئامبال ئالدىغا ئەكەلدى. ئامبال ئېيتتىكى:

ئى ھاجىيۇ مۇپتاجى، گۇناھىڭدىن كەچمەيمەن.
خىرىس قىلغان تەختىمگە. يالغان بىلەن ئالدىساڭ،
سەنمۇ؟ جاۋاب بەرگەيسەن، يۈرەك قېنىڭ ئىچكەيمەن،
راست گېپىڭنى ئېيتمىساڭ، ھازىر كاللاڭ كەسكەيمەن.

ئەلقىسسە، ھېچنېمىدىن خەۋىرى يوق ھەببۇللا مۇپتى ھاجى ئامبالنى رازى قىلالمىدى. ئامبال دەرغەزەپ بولۇپ، قىزىتىلغان يېڭىنىڭ ئۇنىڭ تىرناقلىرىغا تىقتى، مىس لېگەننى قىزىتىپ كۆكرىكىگە ياقتى. ياموۇل ئىچى قىيامەت ـ ئەرساتقا تولدى.... شەھەرنىڭ قازىكالانلىرى ئامبالدىن ھەببۇللا مۇپتى ھاجىنىڭ بىر قوشۇق قېنىنى تىلىدى. ئۇچ كۈنلۈك سۇروك بىلەن كېپىلىككە ئالدى.

ھەببۇللا مۇپتى ھاجى ئۇدۇل مەدرىسىگە قاراپ يول ئالدى. ئۇ ئوغلى ئابدۇراھمان خان غوجىغا ئېيتتىكى:

ئارسلاندەك ئەر، بالام، جەڭگى ـ جېدەل باشلانسا،
سېنى كىملەر ئازدۇردى؟ كۈن بولار يامان، بالام.
ئامبالغا خىرىس قىل دەپ، .....
كىملەر گۆرنى قازدۇردى؟ ئەزىزانە خوتەننى،
بۇ پەيلىڭدىن يان، بالام، شېھىت قىلغان ئامبال شۇ.
بىزگە جاھان تار، بالام. قاشتېشى ماكانىغا،
نىيىتىڭدىن يانمىساڭ، قان تېرىغان ئامبال شۇ.
يۈرتۇڭ بولار قان، بالام. بالام قىلما قارامىلىق،
تەلىپىڭنى بېجىرەي، ئۇ قىلغىنىڭ نادانلىق.
نېمە دېسەڭ، خان بالام. يۈرىكىنى يەپ بولغاچ،
بىزنى قويما ئەلەمگە، يۈرتتا ئەر يوق يارامىلىق.
كۆز قارىچۇقۇم، جان بالام. كۆز ئالايتتىڭ ئامبالغا،
ئامبال بىلەن ئويناشما، بىزگە يوقتۇر ئارامىلىق.
ئۇ زەھەر ـ چايان، بالام.

ئابدۇراهمان خان غوجا هاجىم دادىسىنىڭ نەسىھەتلىرىدىن سۆزلەر ئېيتتى:

هاجىم دادا، قۇلاق سال،
مېنىڭ يۇرەك سۆزۈمگە.
يۈرت هالىنى ئويلىسام،
قان ـ ياش تولار كۆزۈمگە.
ئاتا ـ ئانام، ئەل ـ يۇرتۇم،
رىزا بولغاي مېنىڭدىن.
ئەر سۆزىدىن قايتمايدۇ،
يولۋاس باسقان ئىزىدىن.
قولدىن كەتكەچ تەختىمىز،
قاچقان بىزنىڭ بەختىمىز.
قاراقچىغا تا ئەبەد،
قارشى پۈتكەن ۋەدىمىز.
يوقلۇقىدىن ئادالەت،
كۆڭلۈمدە كۆپ ئاداۋەت.
قولدا قىساس قىلىچىم،
يالتىرايدۇ داۋامەت.
ئامبالغا ئوت ئاچارمەن،
ئىت قېنىنى چاچارمەن.
شېھىت ئۆتكەن ئەۋلادنىڭ،
قېنىنغا قان ئالارمەن.
ئامان قالسام غازىمەن،
شېھىت بولسام رازىمەن.
ئازاب چەككەن يۇرەكنىڭ،
جان تومۇر ئاۋازىمەن.
يېتىم ـ يېسىر، غۇربەتكە،
تەپتى ئىسسىق يازىمەن...

بىر كەم ئوتتۇز يېشىمدا،
قىسمەت يەتتى بېشىمغا.
دۇئا بېرىڭ، جان دادا،
ئاقيول تىلەپ ئىشىمغا.
سېرىقسۇ[16] دا ــ ھۇجرامدا،
يىگىتلىرىم ياتقاندۇر.
تەقەززا بوپ شۇ تاپتا،
ئەندىشىگە پاتقاندۇر.
ئاق چاچ ئانا، مېھرىبان،
رازى بولغىن مېنىڭدىن.
ئاق سۈتۈڭنى بەرگەنسەن،
ئايرىپ قىزىل قېنىڭدىن.
يىگەنمەنغۇ، جان ئاتا،
سېنىڭ ئاپئاق نېنىڭدىن.
ئاقلىمىسام قەرزىمنى،
ئۆتىمىسەم پەرزىمنى،
تۇزكور قىلىپ، بەرگىنىڭ ــ
تېشىپ چىقسۇن جېنىمدىن...
مەن سۈتۈڭنى ئاقلارمەن،
جەڭگاھ ئارا تاقلارمەن.
كۆكرىكىمنى قالقان قىپ،
ئەل ـ يۇرتۇمنى ساقلارمەن.
بارالمىدىم باغچامغا،
سالام ئېيتىڭ ئاغچامغا.
دىلى غەمناك بەش بالام
قىزىلگۈلۈم، غۇنچامغا.

ئابدۇراهمان خان غوجا شۇ تەرىقىدە مۇناجات ئېيتىپ ئىجازەت سورىدى. ھەببۇللا مۇپتى ھاجى نائىلاجلىقتىن رىزالىق بەردى. روزغار تەييارلاپ، تەڭ كېچە مەھەل بىلەن ئاقيول تىلەپ ئۇزىتىپ قويدى:

ئابدۇراهمان خان غوجا،
قايتىپ كەلدى قاتارغا.
كۆپىنىڭ كۆزى قادالدى،
بويىنىدىكى تۇمارغا.

بۆرە[17] باشلىق ئول تۇمار
مۇقەددەستۇر، مۇبارەك.
سۆيۈنەردى جان ـ دىلدىن،
ئۇنى كۆرگەن ھەر يۇرەك.

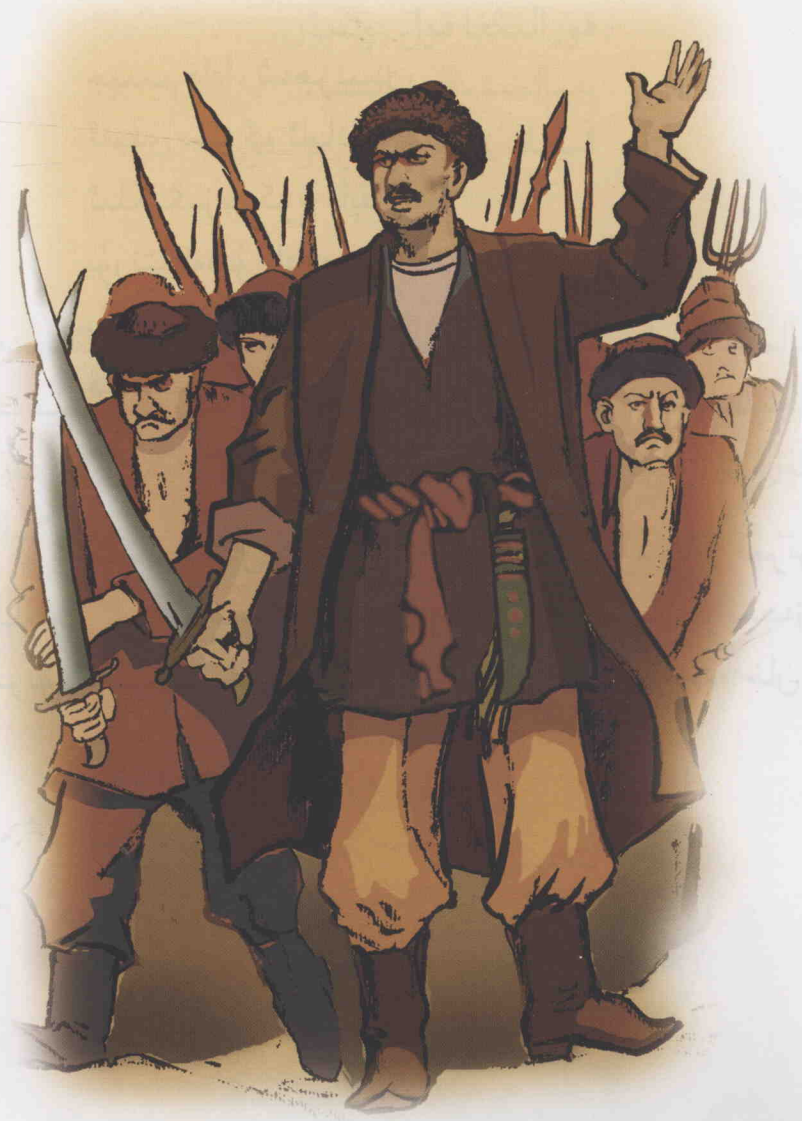
كۇتۇپ تۇرغان يارەنلەر،
چۆرىسىگە ئولاشتى.
غوجا سۆزى ئۇلارغا،
دەرمان بولۇپ جۇغلاشتى.
غوجا تولغان غەزەپكە،
ئوت چاقنىغان كۆزلىرى.
خەنجەر ئىدى، ئوق ئىدى
ئېيتقان ھەربىر سۆزلىرى.
« ئامبالدا يوق ديانەت،
بارچىسىدا خيانەت.
يۇرتنى تامام قاپلىغان،
ۋابا يەڭلىغ جىنايەت.
بىزنىڭ ئەلدە بولمىغاچ،
بەرىكە، بىرلىك، ئىنايەت.
بېشىمىزغا چۈشۈپتۇر،
دەھشەت قىزىل قيامەت.
خوتەن خاراب بولۇپتۇر،
باغرى قانغا تولۇپتۇر،
ئالدىمىزدا ئىككى يول —
ھايات ـ مامات تۇرۇپتۇر.

كىم كۆيۈنسە دىلىدىن،
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئېلىگە.
قىلىچىن ئېپ قىنىدىن،
مىنسۇن ئاتنىڭ بېلىگە.
بىلەنسۇن شەمشەر ـ قىلىچلار،
يۇرۇڭقاشنىڭ تېشىغا.
ئۆتكۈر تىغلىق قىلىچتىن،
غەم ياغسۇن ياۋ بېشىغا.

مەيداندا تاپقان شان بىلەن،
تىكلەنسۇن بىرلىك تاغلىرى،
مەردلەر تۆككەن قان بىلەن،
يۇيۇلسۇن يۇرتنىڭ داغلىرى.
باش كۆتۈر، خوتەن ئوغلانى،
خورەكنى توختات، باش كۆتۈر.

لەنەتلە تاتلىق چۈشلەرنى،
لەنەتلە، ئۇخلاش بەس، يېتەر.
مەرد بولساڭ چىق مەيدانغا،
نامەردلەرگە سۆزۈم يوق.
ئەلنى سۆيمەس نامەردكە،
قارايدىغان كۆزۈم يوق.
ئانام ھەققى قەسەمياد،
ئاتلاندىم مەن غازاتقا.
يىگىت بولساڭ قىلىچ ئال،
ئېتىڭنى چاپ مەيدانغا.»
.....
سەپداش بولدى، يول ئالدى،
تۈن كېچە ئەل ياتاردا.
ئېتىكاپتا ئولتۇردى،
ئالتۇن[18] دېگەن مازاردا.

ئۇچىنچى كۈن كېچىدە،
شوراباغ[19] تامان تاقلىدى.
دەرۋازا ئېچىلغۇنچە،
تاڭنى كۆتۈپ ساقلىدى.
سېزىپ دۈشمەن قاغىدەك،
سېپىل بويلاپ قونۇشتى.
چەللەپ غوجام كۆزىنى،
تىركەش[20] تىن ئوق ئۇزۇشتى.
جەڭ قىزىدى كارامەت،
شۇڭقار غوجام سالامەت.
دۈشمەنلەرنىڭ بېشىدا،
قاينار ئىدى قيامەت.
ئامبال ـ دارىن باش بولۇپ،
قوللىرىدا تاش بولۇپ.
جان تالىشىپ چاپاتتى،
كۆزلىرىگە قان تولۇپ...
كېڭەش ئېيتىپ ئەمەتخان،
كەلدى غوجام ئالدىغا.
دېدى: « دۈشمەن ھىيلىگەر،
يوشۇرۇندى دالدىغا.

ئىشىنىڭ قىسمىتى جەڭدۇر،
ئوندىن توققۇزى رەڭدۇر.
جەڭ قىلماقنى بىلمەكلىك،
تىرىلمەك بىلەن تەڭدۇر.
راسلايلى ئېگىز شوتا،
تەييارلايلى شاخ ـ شۇمبا.
ئوتۇنغا ياغ چاچايلى،
ئوت قويۇپ يول ئاچايلى»
خان كېڭەشكە قوشۇلدى،
شاخ ـ شۇمبىلار توشۇلدى.
لاچىن بولۇپ ئەمەتخان،
ئوت بورانى سوزۇلدى.
گۈلخاندىن چوغ چېچىلدى،
ياۋلار ھەريان قېچىلدى.
ئاھۇ پەرياد ئىچىدە،
تۆمۈر داۋزا ئېچىلدى.
نەيزە ـ قىلىچ زەپتىدىن،
مىڭلاپ چېرىك يىقىلدى.
تىرىكلىرى تۇغ تۇتۇپ،
تەسلىماتقا قېتىلدى.
قاچقانلىرى ئېتىلدى،
ئەجەل بىلەن چېتىلدى.
شېھىدانە خوتەنگە،
شام چىراغلار يېقىلدى.
قول ـ پۇتتىكى كىشەنلەر،
پارە ـ پارە چېقىلدى.
.....
كۈنلەر ئۆتتى، ئاي ئۆتتى،
دۈشمەن پۈرسەتنى كۈتتى.

قاچقان ئامبال چېرىكى،
پىيالمىنى جاي تۇتتى.
مەدەت تىلەپ ئوردىدىن،
ئىلتىماسقا خەت پۈتتى.
قىلىچتىن قان تامغۇزۇپ،
بار مۇلۈككە قول سوزۇپ.
خان ئەۋەتكەن قانخورلار،
سەپ تارتىپ كېلىپ يەتتى.

ئەلقىسسە، ئامبال قاچاقلىرى ھەيۋە بىلەن ئابدۇراھمان خان غوجىغا بىر پارچە نامە ئەۋەتتى، نامەدە: «بىز بىلەن ئېتىشار بولسا مەيدانغا چىقسۇن، ئېتىشماس بولسا خوتەننى دەرھال بىكارلاپ قويسۇن» دېيىلگەنىدى.

خان غوجا بۇ نامەنى كۆرۈپ دەرغەزەپ بولدى:

قۇل، قارام بوپ ياتقۇچە،
قانخور ئامبال قولىدا.

ئۆلۈپ كەتسەم ئارمان يوق،
ھەققانىيەت يولىدا.

دەپ جاۋاب نامە يوللاندى. ئىلچى شەھرىنى دادىسىغا تاپشۇرۇپ، قايتا جەڭگە ھازىرلاندى:

جېنىم دادا، شەھرىمىز،
ئەمدى سىزگە ئامانەت.
ئىلكىڭىزدە كۈچ تاپقاي،
يۈرتتا ئەدلۇ ئادالەت.
يۈرت بېشىغا كەلمىسۇن،
قايتىپ يەنە قاباھەت.
مەن غازاتقا باراي مەن،
بېرىڭ، دادا، ئىجازەت.
دۇئا قىلىڭ، جان دادا،
قايتىشىمغا سالامەت.
قىرىق بىر مەھرەم يېنىمدا،
جەڭ قىلۇرمەن داۋامەت.
جېنىم دادا، بىزلەرگە،
قىلىپ تۇرۇڭ شاپائەت.

ئەلقىسسە، خان غوجا ئىشەنچلىك دەپ تاللىغان قىرىق بىر مەھرىمنى سەپكە تىزىپ دادىسىنىڭ ئالدىدىن بىر ـ بىر ئۆتكۈزدى. رەڭگى ـ رۇخسارى، مىجەز ـ خۇلقى، روھىي ھالىتىگە قاراپ دادىسى قىرىق مەھرەمنى ئىشەنچلىك تاپتى. بىرىگە كەلگەندە خان غوجىغا ئېيتتىكى:

بالام قىرىقى يارادۇر،
مۇنۇ بىرى قالادۇر.
چۈنكى كۆزى ئالادۇر،
دۇر[21] لىرىمۇ قارادۇر.
ئۇنى جەڭگە ئېپ چىقساڭ،
بەلكىم باشقا بالادۇر.

ئابدۇراھمان خان غوجا دادىسىنىڭ سۆزىگە قايىل بولمىدى.

ــ ئى ھاجىم دادكا! بۇنىڭ ئېتى ئىسمائىل. يەتتە يېشىدىن ئاش ـ تۇزۇمـ نى يەپ چوڭ بولغان بىر يېتىم. ئۇ ماڭا ئىشەنچلىك، ــ دېدى ۋە يەنە ئېيتتىكى:

ئىسمائىلدۇر قاناتىم،
قاناتىمدۇر ھاياتىم.
مەن ئۇنىڭدىن ئايرىلسام،
قولدا تۇرماس نىجاتىم.
ئۇنى سەپتىن ئالماڭىز،
شۇبھە ئىچرە قالماڭىز.
دۇئا بېرىڭ، جان دادا،
ھەق ئالدىغا يولىڭىز.

دادىسى خان غوجىنىڭ لەۋزىنى قايتۇرالمىدى، ئاخىر:

یول بولسۇن، بالام ــ
یول بولسۇن،
پېشانەڭدە نۇر بولسۇن.
مەھرەملىرىڭ، ھەمدەمىڭ،
خىزىر ساڭا يار بولسۇن.

ئەل ـ يۇرتۇڭنىڭ ئۇمىدى،
قورالىڭغا قول بولسۇن.
پىيالىمنىڭ چۆلىمۇ،
ئىزىڭ يەتكەچ گۈل بولسۇن.

دەپ دۇئا ئەيلىدى.

خان غوجا دادىسى بىلەن خوشلىشىپ، پىيالىمغا قاراپ يول ئالدى. پىيالىمغا يېقىن كەلگەندە، دۇشمەنگە غازات ئېلان قىلىشقا ئىسمائىلنى ئەلچىلىككە ئەۋەتتى. ئىسمائىل پىيالىمغا كىرىشى بىلەنلا چېرىكلەر ئۇنى باغلاپ ئېلىپ ماڭدى. ئامبال ئۇزۇندىن بېرى ئىسمائىلغا كۆز سېلىپ يۈرەتتى. ئۇ ھەيـ يارلىق بىلەن ئىسمائىلنى قۇچاقلىدى. پۇت ـ قولىنى يەشتۇرۇپ، چوڭ زىياپەت ئۈيۇشتۇردى. ئوڭ يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ، ئىسمائىلغا ئېيتتىكى:

ئەي ئىسمائىل قاندىشىم،
قايسى شەيتان ئازدۇردى؟
مەزھىپىڭدىن قايتۇرۇپ،
بىزگە ئورا قازدۇردى؟
داداڭ بىلەن بىر سەپتە،
ئىدۇق بىزلەر بىر چاغدا.
سېنى ئولجا قىلغانتى،
يەتتە ياشلار ۋاقتىڭدا...
داداڭنىمۇ ئۆلتۈرگەن،
غوجا نەسلى ئەمەسمۇ؟
ئاكاڭنىمۇ ئۆلتۈرگەن،
ئاشۇ پەسلەر ئەمەسمۇ؟
ئۇنتۇدۇڭمۇ قىساسنى،
ئەگەشكىنىڭ نېمىسى؟

قاراپ تۇرغىن ئۇلارنىڭ،
قانغا پاتار ھەممىسى.
ۋاقىت ـ پۇرسەت غەنىيمەت،
ئەقلىڭنى يىغ ئۆزۈڭگە.
قىلغىل ئەمدى بىر خىزمەت،
قۇلاق سالغىن سۆزۈمگە.
ئابدۇراھمان پاشانىڭ،
كاللىسىنى ئېلىپ كەل.
ياكى نەيزەڭ ئۇچىدا،
يۈرىكىنى تىلىپ كەل.
مانا تەييار سوۋغاتلار،
سەكسەن يامبۇ ئالىسەن.
بىز خوتەنگە بارغاندا،
ئارامباغدا ياتسەن.

ئامبال سەكسەن يامبۇنى ئىسمائىلنىڭ ئالدىغا قويدى. ئىسمائىلنىڭ نىيىتى بۇزۇلدى، خان غوجـ ـدىن رىشتىسى ئۈزۈلدى، يامبۇغا سېتىلدى، ۋەدە بېرىپ ئۇلارغا قېتىلدى.

ئابدۇراھمان پاشانىڭ،
ئىشەنچىسى مەندىدۇر.
كاللا بىزنىڭ دەۋېرىڭ،
ئامانەت ئۇ تەندىدۇر.

ئىسمائىل نەقابىنى يۈزىگە تارتتى، ئىپلاسلىق بۇرچىنى يەلكىسىگە ئارتتى، خان غوجامغا كېلىپ، ھىيلىگەرلىك بىلەن شۇنداق دېدى:

قۇلاق سېلىڭ بۇ گەپكە،
باردىم دۇشمەن تەرەپكە.
چېرىكلىرى ساناقسىز،
ھېچبىر ئەمەس ياراغسىز.

ئېگىز سېپىل سوقۇپتۇ،
چۆرىدەپ تۆمۈر توقۇپتۇ.
مەھكەم ساقلاپ ياتاركەن،
ھەر ياڭزا ئوق ئاتاركەن.
ئۇلارغا تەڭ كۈچ بولماس،
كۈچ بولسىمۇ دۈچ بولماس.
ئۇرۇشمايلى، كېتەيلى،
ماكانغا تېز يېتەيلى.
يا ئۇلارغا ئەل بولۇپ،
ئامراقلىشىپ كېتەيلى.

خان غوجىنىڭ ۋۇجۇدى غەزەپكە تولدى. دادىسىنىڭ مەسلىھەتىنى ئەسلەپ ئىسمائىلدىن كۆڭلى دەرگۈمان بولدى. ئەقىل قۇشلىرى پىيالىغا قاراپ ئۇچتى. ئىسمائىلغا ئۇخلاشقا ئىجازەت بېرىپ، قۇر-ئەنداز بوۋاي ئەمەتخاندىن مەسلىھەت سورىدى. كېڭەش بويىچە، ئىسمائىلغا تۈيدۇرماي، قالغان ئەزىمەت-لىرى بىلەن دەرھال جەڭگە ئاتلىنىش قارارىغا كەلدى. مەسۇمخان بىلەن سۇدۇرخانمۇ ئىككى يۈزدىن ئات-لىق چەۋەندازلىرى بىلەن تەييار بولدى. خان غوجا ئاق بوز تۇلپارغا مىنىپ قىلىچىنى قىنىدىن سۇغۇ-رۇپ، پىيالىمىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن دۇشمەن توپىغا بېسىپ كىردى:

ئارغىماقلار ئاتلاندى،
چېرىك بېلى قاتلاندى.
بىرىنچى رەت ئېلىشتا،
سەكسەن چېرىك پاتلاندى.
ئىككى - ئۈچلەپ نۆۋەتتە،
يۈزلەپ ئۆلۈك سەپ بولدى.
پىيالىمدا دۇشمەنگە،
جان ساقلىماق گەپ بولدى.
.....

ۋاقتى سائەت ئىسمائىل،
تۇردى چۆچۈپ ئورنىدىن.
ھارام نىيەت، شۇم پېئىل،
خەنجەر ئالدى قوينىدىن.
ماڭدى چىغىر يول بىلەن،
پىنھان تۇتۇپ ئۆزىنى.
مەخپىيەتتە پاشانىڭ،
چەنلەپ ئاتتى كۆزىنى.

ئىسمائىلنىڭ قولى تىترەپ ئاتقان ئوقى خان غوجامنىڭ ئوڭ يوتىسىغا تەگدى، خان غوجام قانسىراپ ئاخىر ئاتتىن يىقىلدى، كۆزىنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا، يېنىدا قىلىچىنى تەڭلەپ ئىسمائىل تۇراتتى:

— ھەي ئىسمائىل، بېلىمدە ئون يەتتە بەرى دۇردۇنۇم بار، بىر بەرسىنى يىرتىپ يوتامنى تېڭىپ قوي، — دېدى.

ئىسمائىل ئېيتتىكى:

سەندىن قىساس ئېلىشقا،
ئەزرائىل بولۇپ كەلدىم.
بېشىڭ تەندىن جۇدادۇر،
پەيمانغا تولۇپ كەلدىم.

ئىسمائىل خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ خان غوجامنىڭ گېلىغا ئۇرماقچى بولدى.

خان غوجا ئېيتتىكى:

— ھەي ئىسمائىل، بىردەم تەخىر قىلغىن، جان ئالساڭمۇ نامەردلىك بىلەن ئالما، — دېدى - دە، بېشىنى كۆتۇرۇپ غەزەپ نەيزىسىنى ئىسمائىلنىڭ كۆزىگە قادىدى، مۇناجات ئوقۇپ پىيالىمنى لەرزىگە سالدى:

ۋاھەرىخا! بىر چايانىنى بىلمەيىن ئاسراپتىمەن،
مۆھتەرەم ھاجىم دادامنىڭ ھەق سۆزىن ئۇقماپتىمەن،
كۆزلىرىم ئويغاق تۇرۇپ، غەپلەت ئارا ئۇخلاپتىمەن،
بىر قاۋانىنى ئۆز بالام دەپ قەدىرلەپ ساقلاپتىمەن،

ھەق گۇماننى تەرك ئېتىپ، ناھەقنى مەن ياقلاپتىمەن.

كەلسە ئالدىمغا خۇشامەت بىرلە، يادەك ئېگىلىپ،
چىشلىرىنى كۆرسىتىپ، ھى ـ ھىلىسا يالغان كۈلۈپ،
كۈلكىسى، جا جىلۋىسىنى مەن نادان راست دەپ بىلىپ،
ئىلتىپات ئەيلەپتىمەن، ئوبدان كىيىم، ئاش ـ نان بېرىپ،
پەيلى ياتنىڭ شۇملۇقىنى ھېچقاچان بىلمەپتىمەن.

ئاسرىساڭ ئادەم بالاسى، ئاغزى ـ بۇرنۇڭ قان ئېتەر،
بوۋىلارنىڭ بۇ سۆزىنى ھېكمەت چىراغى شان ئېتەر،
ياتقا ئاشكارا ئەيلىسەڭ، سىرىڭنى ئول پەيمان ئېتەر،
دۇشمىنىڭگە دىل بېرىپ، باشىڭنى راست پايخان ئېتەر،
سىر تۇتۇش ئالتۇن ئىكەنكىم، قەدرىگە يەتمەپتىمەن.

مەيلى، ئىسمائىل، نىخۇيكى ئادەمنى ئاڭنى يوقات،
مەيلى كەس كاللامنى ياكى كۆكرىكىمگە نەيزە ئات،
مەن ئۆزۈم ئادەم تۇرۇپ كۇتمەسمەن ئىتتىن ئىلتىپات،
يات ياۋۇز ئاسراندىدىن داد، پەندىيات، مەڭ پەندىيات،
لەنىتى، بىلسەڭ ساڭا شۇنداق جاۋاب بەرمەكچىمەن.

ئىسمائىل بەزگەكتەك تىترەشكە باشلىدى، كۆزىنى يۇمۇپ، زەھەرخەندىلىك بىلەن خان غوجامنىڭ گېلىغا شۇنداق ئۇرغانىدى. قىلىچ ئورغاقتەك ئېگىلىپ كەتتى. خان غوجام يەنە بىر قېتىم بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئەل ـ يۇرتى بىلەن خوشلاشماق بولۇپ شۇنداق مۇناجات ئېيتتى:

ئادەمزاتنىڭ كۈلمىكى باردۇر،
ھامانەم بىر كۈن ئۆلمىكى باردۇر.
مېنىڭ بۇگۈن ئۆلەر كۈنۈمدۇر،
ئانا تۇپراقنى سۆيەر كۈنۈمدۇر.
رازى بولغايسىز، ئاتا ـ ئانىلار،
جاندىن ئەزىزلەپ سۆيگەن، بالىلار.
رازى بولغاي، ئول پىرۇ ئۇستازىم،
باش ئېگىپ قىلاي ئۇنىڭغا تەزىم.
رازى بول، مېنىڭ ئەزىمەتلىرىم،
مېنى ئۆستۇرگەن ئەزىز يەرلىرىم.
رازى بول، تاغ ـ تاش، دەريا ـ قىرغاقلار،
رازى بول، ئەل ـ يۇرت، يېقىن ـ يىراقلار....
سىلەرگە كۆزۈم قانداقمۇ قانار،
ئويلىسام باغرىم ئوت بولۇپ يانار.
قەسەمياد خەلقىم، تۇغۇم ئالدىدا،
ئۆلسەم، ئۆچلىرىم بولمىغاي ئادا.
قىساس قىلىچىم سىزگە ئامانەت،
ئەلۋىدا، ئەلۋىدا، ئەلۋىدا! ...

ئەلقىسسە، ئىسمائىل ئاخىرقى مەرتە خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ خان غوجىنىڭ يۈرىكىگە سانجىماقچى بولۇپ تۇرغاندا، بوراندەك ئات ئۈينىتىپ كېلىۋاتقان قوشۇننى كۆرۈپ قالدى ـ دە، دەرھال كۆزدىن غا-يىب بولدى. مەسۇمخان بىلەن سۇدۇرخان يېتىپ كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، خان غوجام قان دەريا-سى ئىچىدە بىھوش يېتىپتۇ. ئۇلار ئۇكىسىنىڭ ئۇستىگە ئۆزىنى ئېتىپ زار ـ زار بوزلىنىپ خان غوجامنىڭ بېشىنى يۆلىدى. خان غوجام تەسلىكتە جىلغا تەرەپنى ئىشارە قىلدى. مەسۇمخان ئېتىغا مىنىپ جىلغا تەرەپكە قۇيۇندەك ئۇچتى. ھايال ئۆتمەي ئىسمائىلنى ئاتقا سۆرىتىپ ئەكەلدى. خان غوجام كۆزىنى ئاران ئېچىپ:

— بۇ مەلئۇننى ئىلچى ئەھلىگە تاپشۇرۇڭلار، — دېدى ـ دە، كۆزىنى مەڭگۈلۈك يۇمدى.

ئېگىز چىنار يىقىلدى،
گۈلدۇرماما چېقىلدى.
ناله ـ پەرياد ئۇستىگە،
قايغۇ ـ ماتەم قېتىلدى.
غازات قىلغان باتۇرنىڭ،
ئېڭەكلىرى چېتىلدى.
ھەر يۇرەكتىن غەزەپنىڭ،
ۋولقانلىرى ئېتىلدى.
مەسۇم، سۇدۇر كۆز يېشى،
سەل ـ يامغۇردەك بىلىندى.
خان غوجامنىڭ جەستى،
تەختىراۋانغا ئېلىندى.
مەھرەملەرنىڭ مىلتىقى،
تەتۇر قىلىپ ئېسىلدى.
تۇغ ـ ئەلەملەر ئېگىلىپ،
جىنازىغا يېپىلدى.
تەتۇر كىيىپ ئېگىننى،
يولدا ساما سېلىندى.
كەڭ بايراۋان قۇچقى،
پىر قىيامەت قىلىندى.
چاقماق چېقىپ ئاسماندا،
دۇررى مونچاق تۆكۈلدى.
گويا قات ـ قات بۇلۇتلار،
چاك ـ چېكىدىن سۆكۈلدى.

مەسۇمخان بىلەن سۇدۇرخان جىنازىنى قولدىن ـ قولغا تالىشىپ شەھەرگە ئېلىپ مېڭىۋاتقان ھازىدارلارغا قاراپ ئېيتتىكى:

— ئەگەر ھاجى دادىكام بىلەن ئاغىچى ئانىكام سوراپ قالسا:

ئۇنچە ـ مارجان چېچىلدى،
تېرىپ بولماي كەچ قالدۇق.
سەگە تېرەك يىقىلدى،
يۆلەپ بولماي كەچ قالدۇق.

دەپ جاۋاب بېرىڭلار، ـــ دېدى.

جىنازا ئىلچى دەرۋازىسىدىن كىردى. خان غوجامنىڭ ئانىكىسى ئېگىز مۇنارغا چىقىپ پىيالما تە-رەپتىن كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇرغىنىغا ساق ئۇچ كۈن بولغانىدى. بىردىنلا بىر جىنازا ئالدىدا ئىككى ئو-غۇلنىڭ ئېگىنىنى تەتۇر كىيىپ ساما ئىچرە كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى ـ دە، «ئاھ» دەپ يىقىلدى. سۆڭرە جىنازىغا ئۆزىنى ئېتىپ شۇنداق بوزلىدىكى، ئۇنىڭ مىسكىن زارىدىن يەر يېرىلىپ، تاغۇ تاشلار ئېرىپ كەتكەندەك بولدى:

بۇگۈن ئۇلۇغ جۇمە كۈن، بالام،
ماڭا بولدى قارا تۇن، بالام،
يېشىم ئاقتى يۇزۇمگە، بالام،
زۇلمەت پاتتى كۆزۈمگە، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
قۇلاق سالغىن سۆزۈمگە، بالام،
تويۇڭالاي يۈزۈڭگە، بالام،
جىنازاڭغا باش قويماي، بالام،
جامالىڭدىن گۈل ئويماي، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
ھەزرەتھاجىم، دادىڭزنى، بالام،
ئاخۇن ئاغىچا ئانىڭزنى، بالام،
بەش ناتۇان بالىڭزنى، بالام،
پۈتمەس دەردكە قويدىڭز، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
ئوڭ يېنىڭغا قارىسام، بالام،
مىلتىقلىرىڭ ئېسىقلىق، بالام،
سول يېنىڭغا قارىسام، بالام،
قىلىچ، نەيزەڭ تىزىقلىق، بالام.
جىنازاڭنىڭ ئۈستىگە بالام،
ئالتۇن تۇغۇڭ يېپىقلىق، بالام،
باش ـ كۆزۈڭگە قارىسام، بالام،

ئېڭەكلىرىڭ تېڭىقلىق، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
سۇلار كەتتى، ساي قالدى، بالام،
ئىگىسى يوق جاي قالدى، بالام،
دادىسىدىن ئايرىلغان، بالام،
بەش قۇلۇنۇڭ ـ تاي قالدى، بالام.
ئالما، ئانار ئۈزۈلدى، بالام،
ئەمدى قۇرۇق باغ قالدى، بالام،
پاشا غوجام كەتتى دەپ، بالام،
يۇرىكىمدە داغ قالدى، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
پىيالمىغا بارغاندا، بالام،
تاشلار تەكمي بولدىمۇ، بالام،
ئاستىڭزغا سالغاندا، بالام،
يانتاق كۆرپە بولدىمۇ، بالام،
ئۈستىڭزگە ياپقاندا، بالام،
قامغاق يوتقان بولدىمۇ، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
تاغۇ تاشلار تەۋرەيدۇ، بالام،
بۇلبۇل مۇڭلۇق سايرايدۇ، بالام،
غەمگە پاتقان لەشكىرىڭ، بالام،
خان غوجام دەپ يىغلايدۇ، بالام،

هاۋادىكى ئاق بۇلۇت، بالام،
ساڭا ماتەم تۇتۇپتۇ، بالام،
غېرىب ـ غۇرۇا ئەۋلادىڭ، بالام،
زەھەر ـ زوقۇم يۇتۇپتۇ، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
ئېغىلدىكى بوز ئېتىڭ، بالام،
ئوت سېپ بەرسەم يېمەيدۇ، بالام،
قوتاندىكى كالاڭمۇ، بالام،
سېنى ئىزدەپ مۆرەيدۇ، بالام،
ئاسماندىكى تورغايمۇ، بالام،
ساڭا نەزمە توقۇيدۇ، بالام،
تاغلاردىكى قۇشلارمۇ، بالام،
مەرسىيەڭنى ئوقۇيدۇ، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
ئالا تايغان كۆچۈكۈڭ، بالام،
كۆككە قاراپ ھۇۋلايدۇ، بالام،
ئايۇنىڭدا ئاسلانلار، بالام،
مىياۋلىشىپ يىغلايدۇ، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
تىنچ ياتقىن گۆرۈڭدە، بالام،
يۇرتۇڭ ماڭار يولۇڭدا، بالام،
قارا زۇلمەت تەختىنى، بالام،
كۈل قىلارمىز، ئوتۇڭدا، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
مەھشەرگاھقا بارغاندا، بالام،
خۇدا قازى بولغاندا، بالام،
دەۋاغا تىك تۇرارمىز، بالام،
دۇشمەندىن خۇن سورارمىز، بالام،
ئاھ بالام، ئابدۇراھمان ئاخۇنۇم.

نادىرخان غوجام،
ئاھ ھەسرىتا، خان بالام!
ئاھ نادامەت، جان بالام!!!

مايمخان

1830 ـ يىلى ياز ئايلىرى، غۇلجا شەھرىنىڭ شەرقىي شىمالى تەرىپىدىكى دۆڭگە قاراپ كىشىلەر توپى سەلدەك ئېقىپ كېتىپ باراتتى. بۇ كىشىلەر ئارىسىدا يېزا ـ يېزىلاردىن كەلگەن دېھقانلار، شەھەر ھۇنەرۋەنلىرى، نامراتلار، ئۇششاق ئېلىپساتارلار، بىكار تەلەپلەر، ھەتتا تىلەمچى گادايلارمۇ بار ئىدى. توپنىڭ ئەڭ ئالدىدا تۆت ـ بەش چېرىك قىلىچلىرىنى ئويناتقىپ، ئەتراپتىكىلەرگە ھەيۋە كۆرسىتەتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدا پۇت ـ قولىدا ئىشكەل ـ قۇلۇپ، بوينىدا ئېغىر قوۋۇق، چاچلىرى چۈۋۈلغان، رەڭگى تاتارغان، يوغان ـ يوغان قوي كۆزلىرىدە غەزەپ ـ نەپرەتنىڭ ئۇچقۇنى قېتىپ قالغان بەستىلىك بىر قىز يىراقتا تىكىلگىنىچە ناخشا ئېيتىپ كېتىۋاتاتتى:

ئۆلۈم كەلدى بېشىمغا،
ئون سەككىز يېشىمدا.
يامۇلدىن يالاپ چىقتى،
ئاتا ـ ئانام يوق قېشىمدا.

ئاتامنىڭ يامبۇنى ئېلىپ،
شەنگەن دارىن تويامدۇ؟!
مايمخاننىڭ ئۆلتۈرسە،
خۇنى ئۇنى قويامدۇ ؟!...

مانا بۇ زالىم ھۆكۈمرانلارغا، يەرلىك بەگ ـ غوجاملارنىڭ زۇلمىغا قارشى ھۆرلۈك ـ ئەركىنلىك ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ كىشىلىك ھوقۇقى ۋە پاك مۇھەببىتى ئۈچۈن قاياناپ چىققان، ئەل ئارىسىدا تا ھازىر ـ غىچە قۇتلۇق نامى يادلىنىپ كېلىۋاتقان، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك، باتۇر قىزى، قوشاقچىسى مايمخان ئىدى.

ئۇ ئۆزىنىڭ ئون سەككىز ياشلىق سۇبھى چېغىنى چېرىكلەرنىڭ قانلىق قىلىچى ئاستىدا ئەنە شۇنداق ئاخىرلاشتۇردى. ئۇ ئۆلدى، ئەمما ئۇنىڭ باتۇرلۇقى، ئۇنىڭ مۇڭلۇق ۋە جۇشقۇن ناخشا ـ قو ـ شاقلىرى ئۆلمىدى. ھازىرغىچە ئىلى يېزىلىرىدا، ئەل ئارىسىدا ئېيتىلىپ يۈرگەن بېيىت ـ قوشاقلار بۇ ئەر يۈرەك ئەل قىزىنىڭ ئەل قەلبىدە مەڭگۇ ئۇنتۇلمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ:

تېكىلىخان تۆپەسىدە،
ئۇچۇپ يۈرىدۇ قۇشلار.

مايمخاننىڭ ئۆلتۈرسە،
ئىزىنى باسار ياشلار!...

تېكىلىخان ــ غۇلجا شەھرىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى بىنەملىك ئېگىز چوققا. ئۇنىڭ ئاستىدا قەدىمىي ئۇيغۇر يېزىلىرى بىر ـ بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن. تارىختىكى مەشھۇر «ئاقئۆستەڭ» ئەنە شۇ تېكىلىخان ئاستىنى بويلاپ كۇنىپېتىشقا قاراپ ئېقىپ ئۆتىدۇ.

مايمخان ئەنە شۇ ئاقئۆستەك بويلاپ جايلاشقان، غۇلجا شەھرىنىڭ شىمالىدىكى قەدىمكى يېزىلار-نىڭ بىرى بولغان دادامتۇ يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئۇ 1812 - يىللىرى بولۇپ، بۇ چاغدا ئىلىدا مەنچىڭ خانىدانلىقى ھۆكۈمرانلىق قىلاتتى.

توختى باقى — ئەنە شۇ دادامتۇ يېزىسىدىكى دادخان، يەنى باشقىلارغا يالىنىپ ئىشلەيدىغان دېھقان ئىدى. ئۇ يەنە ناخشىچى ۋە سازەندە ئىدى. مايمخاننىڭ ئانىسى ئازنىخانمۇ بايلارنىڭ ئۆيىدە چاكار ئىدى. توختى باقى ئاخشىمى ھېرىپ - چارچىغىنىغا قارىماي ئۆيگە كەلگەندە، كاڭنىڭ ئۇستىگە چىقاتتى - دە، كونا، نەچچە يېرىدىن يېلىم بىلەن ئاران تۇتقۇزغان دۇتارىنى ئېلىپ سازلايتتى ۋە مانتا ئوچاق ئالدىدا مەڭگەن قالاپ ئولتۇرغان مايمخان قىزغا قاراپ ناخشا باشلايتتى. بۇ چاغدا ئازنىخان تاماقتا تۇتۇش قىلاتتى. توختى باقىنىڭ ئۇششاق بالىلىرى خۇددى ئاسلانلاردەك قاپقارا كۆزلىرىنى پىلدىرلىتىپ دادىسىغا قارىشىپ ئولتۇرۇشاتتى:

ھاۋا تۇتۇلۇپ چىقتى،
قار - يامغۇرلار ياغقىلى.
يارانقانمۇ خۇدايىم،
ھەممە دەردنى تارتقىلى.

ئاتلارنى توقۇپ قويدۇق،
چۆۋ ئۇلاڭنى تارتماي.
بۇ دەردلەرنى كىم تارتسۇن،
سېنىڭ بىلەن مەن تارتماي.

دەردى يوق دەمسەن مېنى،
دەردىم ئىچىمدە بىر تۇلۇم.
ھەممىگە قادىر خۇدا،
بار پەقەت بىرلا ئۆلۇم!...

كىچىك مايمخان ئاتىسىنىڭ بۇ ناخشىلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلايتتى ۋە ئۇنى تېزلا يادلىۋالاتتى. توختى باقىنىڭ ئۇششاق بالىلىرى ئارىسىدا مايمخان ئالاھىدە مىجەزلىك، ئەقىللىق - ھوشيار قىز ئىدى. توختى باقىنىڭ ئىككى قىزى بولۇپ، كىچىكىنىڭ ئىسمى مىنىخان ئىدى. مايمخان كىچىكىدىن تارتىپلا ئىدراكلىق، ناخشىغا ھېرىسمەن قىز بولغاچقا، ئاز ۋاقىت ئىچىدىلا دادىسىدىن دۇتار چېلىشنى ئۆگىنىۋالدى. ئۇنىڭ ئىشلىرى ئائىلىسىدىكىلەرنىلا ئەمەس، مەھەللە، قولۇم - قوشنىلىرىنىمۇ ھەيران قالدۇراتتى. يا-شانغان مومايلار ياقىسىنى تۇتۇپ، ئازنىخانغا: «توۋا، بۇ قىزنىڭ باشقا ئىقلىمدىن، بۇنىڭ ئەقلىگە كىشىنىڭ ئىشەن-

گۈسى كەلمەيدۇ، كۆز تەگمىسۇن، تىلتۇمار ئېسىپ قويۇڭ !...» دېيىشەتتى.

مايمخان ئۆز يېزىسىدا ئون يېشىدىلا ساۋاتىنى چىقىرىپ بولدى، ئۇنىڭ ئەقىل ـ ئىدراكى مول ـ لىسىنى ۋە ساۋاقداشلىرىنى ھەيران قالدۇرغانىدى.

يىللار بىلىنمەي ئۆتۈپ كەتتى. مايمخان كۈندىن ـ كۈنگە ھۆسنىگە تولۇپ، كىشىلەرنىڭ نەزەرىنى ئۆزىگە تارتىدىغان بولۇپ قالدى. بولۇپمۇ ئۇ يۇرتىنىڭ ھۆكۈمدارى ـــ ھامۇتبەگ دېگەن قانخورنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالغاندىن بۇيان ئەركىدىن ئايرىلغانىدى. ھامۇتبەگ ئۇنىڭ پېيىگە چۈشكەنىدى. ھا ـ مۇتبەگ ـــ بۇ يەرنىڭ يۈزبېشى بولۇپ، ئۇنىڭ سادىق تاز دېگەن قولچومىقى بار ئىدى. بۇ ئىككىسى دادامتۇ يېزىسىنى ئۆز ئالقىنىمىزدا دەپ بىلىشەتتى. شۇڭا ھامۇتبەگ كۆزى مايمخانغا چۈشكەندە يۇرت چوڭ ـ لىرى ئېغىر خۇرسىنغان ۋە بۇ يالماۋۇزنىڭ ئاغزىدىن بىچارە مەسۇمە قىزنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىشنى ئويلاش ـ قانىدى. ھايات دېگەن سىرلىق مۆجىزات. بىر «سىرلىق» تەدبىر نېمىلا بولمىسۇن بۇ يالماۋۇزنىڭ قول ـ نى تۇتۇۋالدى. بۇ ھەقتە كېيىنرەك سۆز بېرىمىز.

مايمخانچۇ؟ ئۇ تەبىئەتنىڭ قۇدرەتلىك قولى بىلەن ئاللا ئۆزىگە ئاتا قىلغان گۈزەل جامالىنى تالا ـ تۇزدە كۆپ نامايان قىلمايدىغان بولدى. ئۇنىڭ يۈرىكىدە يوشۇرۇن بىر ئوت كۆيەتتى. ئۇ بۇ مەھەللىدىكى يولداش ئاكىنىڭ ئوغلى ھېيتباقنىغا كۆيەتتى، ئۇ بويىغا يېتىپ، يېزىلارنىڭ قەدىمىي ئادىتى بويىچە، تالا ـ تۇزگە چىقىشى چەكلەنگەندىن كېيىن خىيالەن ھېيتباقنىنى كۆرەتتى، ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشاتتى، سىردا ـ شاتتى، ئۇنىڭ بىلەن مەكتەپتە بىللە بولغان كۈنلىرىنى ئويلايتتى. تېخى يېقىندىلا ئۇلار مەكتەپكە بىللە بارغان، يانمۇيان ئولتۇرۇپ، موللىسىدىن دەرس ئاڭلىغانىدى. ئۇلار بىر ـ بىرىگە شۇنچىلىك ئېچىل ـ ئى ـ ناق ئىدىكى، بىردەم كۆرۈشمىسە تاقەتسىزلىنىپ كېتەتتى. قايسىسى مەكتەپكە بالدۇر ماڭغان بولسا، قېرى سۆگەت تۈۋىدىكى دوقمۇشتا يەنە بىرىنى ساقلاپ تۇراتتى. بۇ ئاجايىپ شېرىن چاغلار ئىدى...

شۇنداق قىلىپ كۈنلەر ئۆتۈۋەردى. ئىككى ياشنىڭ قەلبىدىكى ئوتمۇ ئۇلغىيىۋەردى. دەۋرىنىڭ زۇل ـ مى، تۇرمۇش دەردى، ئالۋان ـ سەيسىلەرمۇ بۇ ئىككى ياشنىڭ ساپ مۇھەببىتىگە سايە تاشلىيالمىدى. ياۋاش ۋە كەم سۆز ھېيتباقى ئۆز دەردىنى ئۆزى بىلىپ، ئىشقىنى پىنھان تۇتۇپ يوشۇرۇن كۆيۈپ يۇرۇ ـ ۋەردى. ئۇلار بىر ـ بىرىگە قانداقمۇ سۆز ئېيتالىسۇن؟ ! ... مۇھەببەت ئۇلارنىڭ قەلبىنى لەرزىگە كەل ـ تۇرۇپ، سۆز كەپتەرلىرىنى ئۇچۇرۇۋۈەتكەنىدى. ئۇن ـ تىنسىز ئۇچرىشىش، بىر ـ بىرىگە مەنىلىك بې ـ قىش، ئۇلارنى ھەم ئازابلايتتى، ھەم چەكسىز لەززەتلەندۇرەتتى. ئازابلانغان قەلب ئەركىن مۇھەببەتكە ئىنتىلەتتى. مۇھەببەت، سەن ئۇلارنىڭ قەلبىگە نۇر بەرگىن ! مۇھەببەت، سەن ئۇلارغا كۈچ، ئىرادە ۋە ئەركىنلىك ئاتا قىل ! ئۇلار ئەبەدىي بىللە بولسۇن، مۇھەببەتلىك ناخشىلارنى بىللە ئېيتسۇن:

سەھەردە ئويغىنادۇرمەن، بېرىشىڭنى باغدا كۆردۇم،
يىلاندەك تولغىنادۇرمەن. يېنىشىڭنى كوچىدا.
مۇرادىمغا يېتەرمەن دەپ، كوچىدا باسقان ئىزىڭ،
ئىگەمگە يالۋۇرادۇرمەن. بولدى كۆزۈمگە تۇتىيا.
.....

ئەمما قەيەردە گۈزەللىك بولسا، شۇ يەردە رەزىللىك بار. ھامۇتبەگ مايمخانىنىڭ كويىدا ئىدى. ما ـ يمخانىنىڭ بۇغداي ئۆڭ ئىللىق چىرايى، قىياقتەك قاشلىرى، قارىقاتتەك قاپقارا ئوماق كۆزلىرى ئۇنى

كېچىلىرى ئۇيقۇدىن بىدار قىلاتتى. ئىنتىلگەن نەرسىگە قول يەتمىگەنسېرى تاتلىق بولىدۇ. ھامۇتبەگ قولى بۇ تاتلىق شاپتۇلغا يەتمىگەنسېرى شېخىنى يىرىشنى ئويلايتتىيۇ، بىراق ئاقىۋىتىدىن قورقاتتى.

ھامۇتبەگنىڭ دانا ئاغىچا دېگەن ئايالى بار ئىدى. ھامۇتبەگنىڭ «قوقىقى» ئەنە ئاشۇ ئايالى ئىدى. دانا ئاغىچا ھەقىقەتەن «دانا» بولۇپ، ئۇ شەنگەن دارېن بىلەن يېقىن ئىدى. شەنگەن دارېن پات ـ پات دادامتۇ يېزىسىغا چىقىپ ئاغىچا خېنىمنىڭ داستىخىنىدا مېھمان بولۇپ، كۆڭۈل ئېچىپ تۇراتتى. شۇڭا، دانا ئاغىچا ھامۇتبەگدىن كۆچلۈك ئىدى. ئازراق ئىش بولسىلا، ئاغىچا خېنىم: «شەنگەن دارېنغا ئېيتىمەن» دەپ ھامۇتبەگنىڭ پۇتىنى بوغاتتى. مانا مۇشۇ سەۋەبتىن ھامۇتبەگ مايمخانغا شۆلگىيىنى ئېقىتىپ يۇرەتتى...

مايمخان تالا ـ تۈزگە چىقمىغاندىن كېيىن، ھېيتباقى تېخىمۇ جىمغۇر بولۇپ كەتتى. ئۇ پەقەت ئۆز دەردىنى ناخشا قىلىپ ئېيتىپ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇراتتى:

نوغايتۇنىڭ غولىدا،
تورغاي تولا سايرايدۇ.
خۇدايىم قوشقان بىزنى،
دۇشمەن قانداق ئايرىيدۇ.

ئىشىكىڭدىن تولا ئۆتتۇم،
سۆگەت شاخىنى تۇتۇپ.

چىقمايسەن تالا ـ تۇزگە،
مەن يۇرىمەن قان يۇتۇپ.

ئامرىقىم سېنى بار دەپ،
بېرىپ مەلەڭدە ئوينايمەن.
مەلەڭدە كۆرۈنمىسەڭ،
تاڭ ئاتقۇچە ئويلايمەن.

ئېچىلمايدىغان سىر بولمىغاندەك، ھېيتباقىنىڭ بۇ ناخشىلىرى ئۇنىڭ پىنھان يۈرەك سىرلىرىنى ئاشكارىلاپ قويدى.

بىر كۈنى، ھېيتباقىنىڭ قۇردىشى ھەمرا مەشرەپ بېرىپ، «ئوتتۇز ئوغۇل» نى كۆتۈۋالدى. قەدىمدىن تارتىپ ئۇيغۇر مەشرەپلىرىدە بىر ـ بىرىگە پوتا تاشلاش، «غاز ئويۇنى»، گۈل چاي تۇتۇش، مۇھەببەتلىك بېيىت ـ قوشاقلارنى ئېيتىش... ئادەتلىرى بار ئىدى. شۇ كۈنى ھەمرا ئۆز نۆۋىتىگە كەلگەن «گۈل چاي» نى ئاغىنىسى ھېيتباقىغا مۇنداق قوشاقلارنى ئېيتىپ تۇتتى:

تاغدا يايلىغان كالىلار
تاغنى ياد قىلىپ كەتتى.
بىللە ئوينىغان بالىلار
ھەركىم قەدىرگە يەتتى.

دوستۇم تولا يىغلايدۇ،
ئۆز جۇپتىدىن ئايرىلىپ.

ھويلاڭدىن موزاي چىقتى،
تەڭدىن تولىسى قاشقا.
ھېيتباقى كۆيۈپ قاپتۇ،
مايىمخان قەلەمقاشقا.

ئالما ئاتسام ھاۋاغا،
يېنىپ چۈشتى دەرياغا.
ئەجەب كۆڭلۈڭ چۈشۈپتۇ،
قوش تېرەكلىك ھويلىغا.

كەكلىك تولا سايرايدۇ،
ئۆز توپىدىن ئايرىلىپ.

تام ئۈستىگە تام سالدىم،
قىبلەسىنى كەلتۈرۈپ.
نېمە ئانچە يىغلايسەن،
يۈرەكىڭدىن ئاھ ئۇرۇپ...

ھەمرا بۇ قوشاقلارنى ئېيتقاندا، ھېيتباقى مايىمخاننى ئويلاپ چىدىيالمىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياش ئېقىشقا باشلىدى. مەشرەپ ئەھلى، مەھەللە ياشلىرى ھېيتباقىنىڭ دەرد ـ ھالىغا يېتىپ، ئۇنىڭ بۇ ئىشىنى تېزرەك بىر تەرەپ قىلىشقا بەل باغلاشتى.

ھېيتباقىنىڭ ئاتىسى يولداش ئاكا مەھەللە ياشلىرىدىن ھېيتباقىنىڭ مايىمخانغا ئېچ ـ پەش تار ـ تىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ خۇشاللىقىدىن گۈلقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى، چۈنكى چوڭلار ئارىسىدىمۇ مايىمخاننىڭ ياخشى پەزىلەتلىرى، گۈزەللىكى، ئەدەپ ـ ئەخلاقلىقى سۆز بولۇپ تۇراتتى. يولداش ئاكا ياشلارغا بۇ ئىشنى جەزمەن تېزلىتىشكە سۆز بەردى.

ھېيتباقىچۇ؟ ئۇ كېچە ـ كۈندۈز مايىمخاننى ئويلاپ، كۆروشۇشكە تەشنا بولۇپ يۈردى. ئاخىر مايىمخاننىڭ دوستى گۈلسۈمخاننى تېپىپ، ئۇنىڭدىن سالام خەت كىرگۈزدى. خەت ئىچىدە مۇنداق قوشاقلار بار ئىدى:

قارىسام كۆرۈنمەيدۇ،
باغنىڭ چۆرىسى قورغان.
ئەجەبمۇ قاتتىق ئىكەن،
تەڭ ئۆسكەندىن ئايرىلغان.

باغىڭلار باراڭ ئىكەن،
هويلاڭلار ساراي ئىكەن.
مەن سېنى كۆرەي دېسەم،
دۈشمەنلەر مارايدىكەن.

مېنى كۆرگەن دۈشمەنلەر،
باشقىلارنى كۆرمەيدۇ.
دۈشمەننىڭ سۆزى تولا،
كىشى دەردىنى بىلمەيدۇ.

باينىڭ هويلىسى يوغان،
كىرىپ كۆرگىلى بولماس.
كۆڭلى چۈشمىگەن يارنى
ئويناپ، كۈلگىلى بولماس.

ئىشىكىڭدىن تولا ئۆتتۈم،
سۆگەت شاخىنى تۈتۈپ.
چىقمايسەن تالا ـ تۈزگە،
مەن يۈرىمەن قان يۇتۇپ.

دەريا ئەگىپ ئاقارمۇ،
ئېقىپ سۈيى تاشارمۇ؟
يارىم كىيگەن ئاچىمبەل،
مۇنداقمۇ ياراشارمۇ؟

مېنى يادىڭغا ئال، مايىم،
بۇ خېتىمنى كۆرگەندە.
ئون توققۇز قىلاي تەزىم،
سەن بىلەن كۆرۈشكەندە.

سەن بىلەن كۆرۈشكەندە،
كۆڭلۈم ئېيتمىسام بولماس.
كىشى بىلمەيدۇ دەردىمنى،
دەردنى تارتمىسام بولماس!...

مايمخان بۇ سالام نامەنى ئېلىپ كۆزلىرىگە سۈرتتى. لېكىن، ئۇ قايتا ـ قايتا ئوقۇغانسېرى هېيتباقىنىڭ ئۆزىگە نىسبەتەن ئىشەنمىگەندەك تۇيغۇدا بولغانلىقىنى سېزىپ كۆڭلى پاراكەندە بولدى. بو-لۇپمۇ: «كۆڭلى چۈشمىگەن يارنى ئويناپ، كۈلگىلى بولماس» دېگەن قوشاقنى ئوقۇغاندا بۇلاقتەك كۆزلىرى-دىن تارام ـ تارام ياش تۆكۈلدى. ئۇ دۇتارىنى قولىغا ئېلىپ، ئىچىدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان مۇھەببەت تۇيغۇلىرىنى ناخشىغا قېتىپ كۆڭلىنى بوشاتتى:

مەن بېلىمنى باغلىدىم،
هاۋا رەڭ ياغلىق بىلەن.
سىز تېخى گۇماندىكەنسىز،
مەن ئاشۇ ۋەدەم بىلەن.

قوش تېرەك ئاراسىدا،
قول بېرىشكەن كىم ئىدى؟
هەرگىز ئايرىلمايمىز دەپ،
قىلغان ۋەدىڭىز قېنى!؟...

كۆڭۈل بەرمىسەم سىزگە،
ئوت تەگمەس ئىدى جانغا.

ۋەدىگە ۋاپا ئىزدەپ،
يۈرەك پاتىدۇ قانغا.

كۆرۈنگەن قارا تاغدا،
ئات قارىندا ياغدى قار.
كۆڭلۈمنى بەرمەي دېسەم،
كىچىكلىكتە تۇتقان يار.

هاۋا تۇتۇلۇپ چىقتى،
ئۆگزىڭىزدە قار بارمۇ؟
جاهاننى كېزىپ چىقسام،
سىزگە ئوخشاش يار بارمۇ؟!

گۈل غۇنچىسى گۈللۈكتە،
كۈنگە قايرىلاي دەمدۇ؟
يار ئۆزىنى كۆرسەتمەي،
تىرىك ئايرىلاي دەمدۇ!...

ئىككىمىز تەڭ دېمەتلىك،
باغدا ئۆسكەن غۇنچىدەك.
ئايرىمىسۇن خۇدايىم،
لاچىن سوققان توشقاندەك...
.....

مايمخانىنىڭ دوستى گۈلسۈمخان بۇ بېيىت ـ قوشاقلارنى ئاڭلاپ، دوستىنىڭ دەردىگە چوڭقۇر ھېسداشلىق قىلدى. ئۇ بۇ ئەھۋاللارنى ھېيتباقىغا يەتكۈزگەندە، ھېيتباقمۇ چىدىيالماي قالدى، ئەل ـ ئاغىنىلىرىگە ئېيتتى. ئەل ـ ئاغىنىلىرى يولداش ئاكىغا يەنە ئېيتىپ، ئىش (توي)نى تېزلىتىشتى.

شۇنداق قىلىپ كۈز كۈنلىرىنىڭ خاسىيەتلىك بىر ئەتىگەنلىكى يولداش ئاكا ئەۋەتكەن بىر ئاقسا-قال بىلەن بىر ياشانغان ئايال ئەلچى توختى باقىنىڭ ئۆيىگە قول قوشتۇرۇپ كىرىپ كەلدى.

ئۇ زامانلاردا ئىلى يېزىلىرىدا توي ـ تۆكۈن باشقىچىرەك ئۆتكۈزۈلەتتى. ئالدى بىلەن قىز تەرەپكە ئەلچى بولۇپ ئەر ـ ئايال بىللە باراتتى. ئۇلار قىزنىڭ ئۆيىگە بارغاندىن كېيىن: «ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ياخشى كىشىلەر، كەڭ ئېتىكىڭلارغا، تار قوينۇڭلارغا سىغىنىپ، ئىشىك ئېچىپ كەلدۇق. ئوبدان يۇر-تۇڭلارغا، ئىسسىق ئۆيۈڭلارغا بالا قۇلۇن بېرەيلى دەپ كەلدۇق. بۇ ئاتا ـ بوۋىمىزدىن قالغان سۈننەت

ئىكەن...» دېيىشىپ ئېغىز ئېچىشاتتى. بۇ چاغدا قىز تەرەپنىڭ كىشىلىرى ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇچ قېتىم رەھمەت ئېيتاتتى، ئاندىن قول قوشتۇرۇپ تۇرۇشاتتى. ئەلچىلەر ماقۇل جاۋابىنى ئالغاندىن كېيىن يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇچ قېتىم رەھمەت ئېيتاتتى. ئەگەر قىز تەرەپ قوشۇلمىسا، يەنە بىر قېتىم رەھمەت ئېيتىپ ئەھۋالنى مەلۇم قىلاتتى. ئەلچىلەر« خەير، ئوبدان بوپتۇ» دېيىشىپ قايتىشاتتى. ئىككى تەرەپ كېلىشسە، ئۇچ ـ تۆت كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئايال ئەلچى قېلىپ ئەر ئەلچى ئۆزى يالغۇز قىز تەرەپكە باراتتى. تويلۇق سېلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئەر ـ ئايال ئەلچى بىللە بېرىپ، تويلۇق قەغىزىنى ئەكېلەتتى. ئوغۇل تەرەپنىڭ ئاتىسى تويلۇق قەغىزىنى كۆرگەندە پېشانىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ: «پاھ، پاھ، پاھ، تويلۇقنى بولۇشچە ساپتا...» دەپ قويىاتتى، ئاندىن توي رەسمىيەتلىرى باشلىناتتى.

ئۇ كەملەردە ھازىرقىدەك رەھمەت تەزىم يوق ئىدى. پەقەت ئوغۇل ئاتىسى قىز تەرەپكە بېرىپ: «رەھمەت، قىز بەرگىنىڭلارغا كۆپ رەھمەت !» دەپ، قۇدىلار بىلەن تونۇشۇپ قايتىپ كېلەتتى. توي ئويۇن ـ كۈلكە، قىزىقچىلىقلارغا تولاتتى. قىز كۆچۈرگەندە، ئوتتۇز ئوغۇل نىكاھقا ماڭغاندا، سانداق ئېلىپ ماڭغاندا، مەھەللىنىڭ بالىلىرى ئارقان بىلەن يول توسۇپ، پۇل، مال ئالاتتى. قىز ھۈجرىسىغا كىرگەندە «چاپان يېشىش»، «ئۆتۈك يېشىش»، «ياغلىق يېشىش» قاتارلىق ئەنئەنىۋى ئادەتلەر ئورۇندىلاتتى، يەگىت ئۆتۈكىنى قىزنىڭ بېشىدىن ئايلاندۇرۇپ قويۇپ قويىاتتى. بۇ «قىز ئايىغىمدىن ئەگىپ كېتەلمەسۇن !» دېگەن مەنىدە ئىدى.

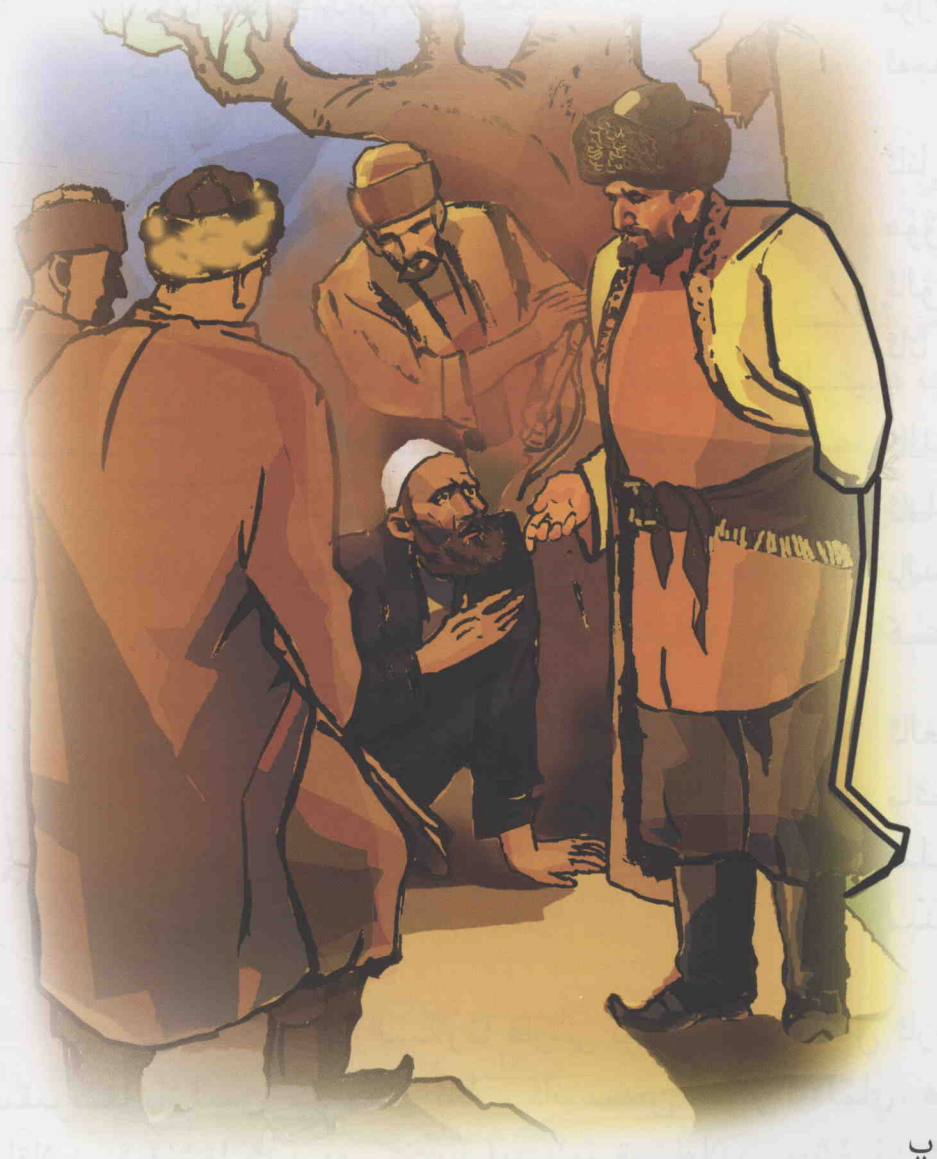
ئىككى ئەلچى توختى باقىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئاشۇ رەسمىيەتلەرنى بېجىرگەندە، توختى باقى بىلەن ئازىنخان خۇشاللىق بىلەن «ماقۇل» جاۋابىنى بېرىشتى.

شۇنداق قىلىپ ئاخىر ئاشۇ زۇلۇم ـ زوقۇم ھەددىدىن ئاشقان، ئەركىنلىك ـ ھۆرلۈكتىن مەھرۇم بولغان خارابە يېزىدا يەنىلا تەقدىرنىڭ كۈچلۈك قولى بىلەن ئىككى تەشنا يۈرەك، ئىككى تامچە بۇلاق سۈيى قوشۇلدى. لېكىن بۇ خۇشاللىق كۈنلەر ئۇزاققا بارمىدى. «ئاي ـ ھاي ئۆلەڭ...» نىڭ ئايىغى تېخى ئېيتىلىپ بولماي تۇرۇپلا يېزىنى قارا تۇمان قاپلىدى. ئالۋان ـ سېلىق كۆپىيىپ، دېھقانلارنىڭ ئىگىدىغان، زارلىغان ئېچىنىشلىق ئاۋازى يېزا ئاسمىنىنى قاپلىدى. يىل بويى ئىشلەپ تاپقىنى ئالۋان ـ سېلىقىتىن ئاشماي، دېھقانغا يەيدىغان ئاشلىقمۇ قالمىدى. قەرز سۈيلەپ يۈرگەن ئەمەلدارلارنىڭ قانلىق قامچىسى ھەربىر نامرات ھويلىدا قاراسلاپ تۇراتتى....

قەرز، تۈگىمەس ئالۋان ـ سېلىقلار، ئاچ ـ زېرىنلىق، ساقايماس ئاغرىق ـ سىلاقلار بىچارە دېھقانلارنى قاقشىتىپ، ئۆزلىرىنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئەزىز يۇرت ـ ماكانلىرى، ئىسسىق ئۆيلىرىنى تاشلاشقا مەجبۇر قىلىۋاتاتتى. بۇ، «ئوتتۇز ئىككى ھوسۇل»[22] ئالۋىنى ئەۋج ئالغان يىللار ئىدى.

مايىمخانىنىڭ ئاتىسى توختى باقى زەردىسى يامان، ناھەقلىققا چىدىمايدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ ئۆز يېزىسىدا بولۇۋاتقان ئالامەتلەرنى كۆرۈپ چىداپ تۇرالمىدى. ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ يا بەگ ـ ئەمەلدارلارغا قارشى تىغ كۆتۈرۈش كېرەك، يا باشنى ئېلىپ يىراق يۇرتقا كېتىش كېرەك. توختى باقى كېيىنكى يولنى تاللىدى. ئۇ بۇ كىچىككىنە يېزىدا بەگ ـ غوجاملارغا قارشى تىغ كۆتۈرۈپ نېمە مەقسەتكە يېتەلىسۇن؟ ! ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۆيۈشقان چوڭ كۈچ بولۇشى كېرەك. يېقىنقى كۈنلەردە خۇنۇقاي تەرەپلەردە فېئودال ھۆكۈمرانلارنىڭ زۇلمىغا قارشى يوشۇرۇن دېھقانلار ھەرىكىتى بولۇۋاتقانلىقى ھەققىدە خۇپىيانە پاراڭ بولۇۋاتاتتى. توختى باقى شۇ تەرەپلەرگە ئۇقاق تارتىشنى ماقۇل كۆردى، ئۇ ئۆزىگە ئوخشاش يوقسۇل ئون ئىككى ئۆيلۈك دېھقانىنى يوشۇرۇن تەشكىللەپ، بىر كۈنى تۈن نىسپىدە تاغ تەرەپكە

يول ئالدى. نەرسە ـ كېرەكلىرىنى دۇمبىسىگە ئارتقان، ئۇششاق بالىلىرىنى يېتىلىگەن، بەزى ئاجىز ـ كېسەلمەنلەرنىڭ ئىگراشلىرىغا پىسەنت قىلماي كېتىۋاتقان بۇ سەرگەردان قوشۇن ئۆز بەختىنى نەدىن تېپىشنى بىلمەيتتى...

ئاتلارنى قويۇۋەتتۇق،
يېڭى چىققان قىياقلارغا.
ئىنساپ قالمىدى بەگدە،
چىقىپ كەتتۇق يىراقلارغا.

كۆرەدىن چىققان هارۋا،
يانبۇلاققا ياماشتى.
مەن يۇرتۇمغا قارىسام،
يىغا ماڭا ياماشتى.
.....

بىر كۈنى ئەتىگەنده چۈشى بۇزۇلۇپ قوپقان مايمخان يۈرىكى ئېغىپ، ئاتا ـ ئانىسىنى يوقلاپ كەلدى. ئۇ ئۆيده ئەسكى تۆت تامدىن باشقا نەرسە يوقلۇقىنى كۆرۈپ، ئۆزىنى هەر تەرەپكە ئۇرۇپ ناله ـ پەريات كۆتۈردى. جامائەت ئۆيگە كىرىپ، بوسۇغىدا يىغلاپ ياتقان مايمخانىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ نەسىهەت قىلىشتى، كۆڭلىنى ياساپ بەزلەشتى. ئەمما، هەركىم ئۆز دەردىنى ئۆزى بىلىدۇ، مايمخانىنىڭ يۈرىكىدىكى هەسرەت ئوتى زادىلا پەسلىمىدى. ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا بولغان مېهىر ـ مۇهەببىتى، سېغىنىش ـ قېرىنداشلىرىغا بولغان ئوت ـ پىراقى، ئاتا ـ ئانىسىغا مۇشۇ كۈنلەرنى سالغان بەگ ـ غوجاملار، پارىخور ئەمەلدارلارغا بولغان غەزەپ ـ نەپرىتى ئۇنىڭ پاك قەلبىده يېڭى ـ يېڭى بېيىت ـ قوشاقلارنى تۇغدۇردى. مايمخان ئۆزىنىڭ قايغۇ ـ هەسرىتىنى، ئاتا ـ ئانا ۋە سېغىنىشلىرىغا بولغان سېغىنىشىنى ناخشا ـ قوشىقى بىلەن ئىپادىلەشكە باشلىدى.

بىر كۈنى ئۇ ئۆينى ئارىلاپ يۈرۈپ، ئاتا ـ ئانىسى ئالدىراشلىقتا ئۇنتۇپ قالغان پالتىنى تېپىۋالىدى. ئۇ ئۆزىنى تۇتالماي كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياش ئاققۇزۇپ، تۇنجى قېتىم كىشىلەر ئالدىدا بۇ قوشاقلارنى ئېيتقانىدى:

ئۆيده ئۇنتۇلۇپ قاپتۇ،
ئاتام ساپلىغان پالتا.
ئىزدەپ كەلسەم هېچكىم يوق،
ئاتام بىلەن ئانام قايدا؟!

ئۆيده قالغان پالتىنى،
ئىتتىك قولۇمغا ئالدىم.
ئىسىت، ئاتام بىلەن ئانام،
ئەجەب بىخەۋەر قالدىم.

بىۋاپا ئىكەن ئالەم،
كۆپ جاپا ئىكەن ئالەم.
ئايرىلماسمىز دېۋىدىم،
ئايرىۋەتتى دەرد ـ ئەلەم.

ئالغاچ كەتسە بولمامدۇ،
ماڭغان يوللىرى تارمۇ؟
ئىلىنى ئاختۇرۇپ كەلسە،
مېنىڭدەك دەردسەر بارمۇ؟!

قازاسى يەتمىسە ئۆلمەس،
دەريا سۇيى كەچكەنگە.
زالىملار زۇلۇم قىلدى،
ئاتام بىلەن ئانام نەدە؟!

سىڭلىم بەرگەن ئۈچ ئالما،
ئۈچى ئۈچ بۆلەك ئىكەن.
مۇرادىغا يەتكۈزمەس،
ئەجەب كاج پەلەك ئىكەن.

ئاتا ـ ئانىسىز تۇرماس،
ھۇۋقۇشنى قويسىمۇ باغلاپ.
ئالۋان دەستىدىن كەتتى،
ئاتا ـ ئانام يۇرتىنى تاشلاپ.

ئاتا ـ ئانام كېتىپتۇ،
ئامانلىققا بەل باغلاپ.
بالدۇر ئاڭلىغان بولسام،
كېتەتتىم مەن داۋان ئاتلاپ...

ئالغاچ كەتسە بولمامدۇ،
ماڭغان يوللىرى تارمۇ؟
ئىلىنى ئاختۇرۇپ كەلسە،
مېنىڭدەك دەردسەر بارمۇ؟!...

مايمخانىڭ بەگ ـ زالىملارغا قارشى بۇ قوشاقلىرى ئەل ئارىسىغا تېزلا تارقىلىپ، ئۇنىڭ نامىنى چىقىرىشقا باشلىدى. مايمخان ئاتا ـ ئانىسىدىن خەۋەر ئالالماي، ھەسرەت ئوتىدا يەنە يېڭى ـ يېڭى قوشاقلارنى توقۇشقا باشلىدى. ئۇ دەسلەپتە بۇ قوشاقلارنى يوشۇرۇن ئېيتىپ يۈرگەنىدى. ئېرى ھېيتباقى ئەل ئاغزىدىن بۇ قوشاقلارنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بولدى. ئۇنىڭ بۇ قوشاقلارنى مايمخانىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلاش ئارزۇسى بولسىمۇ، ئەمما مايمخانىڭ كۆڭلىنى ئاياپ ئۇن ـ تىن چىقارماي يۈرگەنىدى. ئۇ مايمخانغا ئاتا ـ ئانىسىنىڭ گېپىنى قىلسام كۆڭلى بۇزۇلارمىكىن دەپ ئويلايتتى، ئەمما ئويلىغانسېرى مايمخانىڭ قوشاقلىرىنى يەنە ئاڭلىغۇسى كېلىپ كېتەتتى. بىر كۈنى ئۇ مەھەللىدىكى توختىخان ھەدىگە يالۋۇرۇپ: «جېنىم ھەدە، سىز مايمخاننى ئۆيىڭىزگە چاقىرىپ، بىر ناخشا ئېيتقۇزۇپ بەرسىڭىز، مېنىڭ مايمخانىڭ ناخشىسىنى ئۆز ئاغزىدىن بەك ئاڭلىغۇم بار ئىدى» دېدى. توختىخان ھەدە ماقۇل كۆردى. مايمخان توختىخان ھەدىنىڭ ئۆيىدە ناخشا ئېيتىۋاتقاندا، ھېيتباقى دالان ئۆيىدە يوشۇرۇن ئاڭلاپ ئولتۇردى. مايمخان دۇتارنى سازلاپ مۇڭلۇق پەدىلەرگە باستى:

تېكىلىخان تۆپەسىدە،
كەتكەن يەر كۆرۈنەرمىكىن؟
ئاتامنىڭ يادىدا بولسا،
ماڭا خەت ئەۋەتەرمىكىن؟

مەن ئەمدى قانداق قىلاي،
غەمگە قالغان بېشىمنى.
ئايرىۋەتتى دەرد ـ ئەلەم،
سېغىنىدىم قېرىنداشىمنى.

ئايرىلىش يامان ئىكەن،
تەنلىرىم كېسەل بولدى.
يۈرىكىم پارە ـ پارە،
كۆز ياشلىرىم سەل بولدى.

ئىچىمده دەردىم تولا،
دەردىمنى كىمگە ئېيتاي؟
ئاتام بىلەن ئانام يوق،
ئىزدەپ نەلەردىن تاپاي؟

ئاتامغا نېمىدەپ يىغلاي،
ئانامغا نېمىدەپ يىغلاي؟
ئەزىز بېشىمغا دەرد كەلدى،
ئۆزۈمگە نېمىدەپ يىغلاي؟
.....

مايمخانىنىڭ مۇڭلۇق ناخشىلىرىنى ئاڭلىغان ھېيتباقى تاقەت قىلىپ تۇرالماي ئىچكىرىكى ئۆيگە كىردى. بۇ چاغدا مايمخان يىغلىغىنىچە ھېيتباقىغا تاشلاندى. مەھەللىدىكى ياشلار، يوقسۇل ـ نامراتلار بۇ ئۆيگە جەم بولۇپ، ھۆكۈمەت ۋە بەگلەرنىڭ رەھىمسىزلىكىدىن، ئالۋان ـ سېلىقلارنىڭ ھەددىدىن ئېشىپ كېتىۋاتقانلىقىدىن، ئاشلىقنىڭ يېتىشمەيۋاتقانلىقىدىن... شىكايەت قىلىشتى. شۇ كۈنى تۈن تەڭگىچە كىشىلەر مايمخاننىڭ مۇڭلۇق ناخشىسىنى ئاڭلاپ، دەردتىن ئارزاق يېنىكلەشكەندەك بولۇشتى. كىشىلەر مايمخاندىن ئارقا ـ ئارقىدىن يېڭى ناخشىلارنى تەلەپ قىلىشاتتى:

ئاتامنىڭ ھالىنى دەيمۇ،
ئۆزۈمنىڭ دەردىنى دەيمۇ؟
بەگنىڭ زۇلمىنى دەيمۇ،
دەردىم ئېيتماي ئۆلەيمۇ؟

يولدا ماڭغان خەقلەرنىڭ،
قوينىدا كۆمەچى بار.
ئويلاڭلار، قېرىنداشلار،
تۇرمۇشنىڭ نېمەسى بار؟

كېتىپ بارغان ئۆمرۈمگە،
ئەجەبمۇ ئىچ ئاغرىتمەن.
يېنىمدا ئاتا ـ ئانام يوق،
كۈندىن ـ كۈنگە سارغىيىمەن.

مېنىڭ ئېتىم مايمخان،
سىڭلىم ئېتى مىنىخان.
مەن قانداق چىدالايمەن،
بىللە ئويناپ چوڭ بولغان.

ماڭغان يولىدا بارمىدۇ،
قۇم چېچەكلىگەن تاشلار.
ئالۋان ـ سەيسە دەستىدىن،
قۇرۇمايدۇ كۆز ياشلار.

تېكىلىخان تۆپەسىدە،
ئۇچۇپ يۈرىدۇ قۇشلار.
قەيەرلەردە يۈرگەندۇر،
مېھرىبان قېرىنداشلار....

بۇ سورۇندا بولغان شىكايەت ۋە زۇلۇمغا قارشى ناخشا ـ قوشاقلار ھامۇتبەگنىڭ قۇلىقىغا يەتكەندە، مايمخاننى يەنە يېڭى دەرد ـ ئەلەم كۈتۈپ تۇراتتى. گۈزەل مايمخاننى ئۆز قوينىغا ئالالماي ئەلەم داغدا قالغان بەگ بۇ ئەھۋالنى كۆپتۇرۇپ شەنگەن دارىنغا مەلۇم قىلدى. ئۆز ھاكىمىيىتىگە قارشى ناخشا ـ قوشاق توقۇپ يۈرگەن بۇ «ئىسيانچى قىز» نى ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىش ئەلۋەتتە خەۋپلىك ئىدى. شۇڭا شەنگەن پەرمان چۈشۈرۈپ، ھايال قىلماي مايمخاننى يامۇلغا سولىدى.

كۈنلەر، ھەپتىلەر ئۆتۈپ كەتتى. مەھەللە ـ يۇرت ئۆزىنىڭ بۇ سۆيۈملۈك قىزىغا تولىمۇ ئىچىنىشىتى. ئاخىر ئۇلار ئۇنى قانداقلا بولمىسۇن يامۇلدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقىشقا ھەركەت قىلىشتى. سۇۋغا ـ سالام تەييارلاشتى ۋە يۇرت چوڭلىرىنى ۋەكىل قىلىپ شەنگەن ئالدىغا كىرگۈزۈشتى. يۇرت چوڭلىرى شەنگەنگە مايمخاننىڭ گۇناھسىزلىقىنى، ھەممە ئىشنى ھامۇتبەگنىڭ ئادەملىرىنىڭ توقۇپ چىققانلىقىنى ئېيتىپ، مايمخاننى يامۇلدىن قۇتۇلدۇرۇۋېلىشتى.

مايمخان زەي يامۇلدىن قۇتۇلدى، ئەما يېڭى دەرد ـ ئەلەم ئۇنى باغرىغا باستى. ئاتىسى توختى با-قى باشلىق ئون ئىككى ئۆيلۈك «قاچقۇن» هامۇتبەگ ئەۋەتكەن چاپارمەنلەر تەرىپىدىن قورغاس غولىدا تۇتۇلغانىدى. هامۇتبەگ تولىمۇ رەھىمسىز ئادەم ئىدى. ئۇ بۇ قېتىممۇ ئۆز رەزىللىكىنى كۆرسەتتى. نەچچە ۋاقىتلاردىن بۇيان بىر ـ بىرىگە تەشنا بولغان ئۇرۇق ـ تۇغقان، قوۋۇم ـ قېرىنداشلارنى جەم قىلماي، ئاتىنى بالىدىن، بالىنى ئاتىدىن ئايرىۋەتتى. چېرىكلەر توختى باقىنى ۋاڭخۇلۇ ئالۋۇننىغا ئەكەتتى. قەدىمكى كۇرە شەھرىگە ئۆزىنى ئۇرۇپ تۇرغان دەريا سۇيىنى ئىنىغا قايتۇرىدىغان بۇ ئالۋاندا خەلق تولىمۇ قىينىلاتتى. تۇرمەل، تاش ـ شېغىللار بىلەن سۇنى قايتۇرالمىسا، ئەمەلدارلار توختى ئاتـ-لىقنى دەرياغا باساتتى. شۇڭا خەلق بۇ ھەقتە:

ياز كەلسە قىلۇر غەمكىن، ھاشارلارغا باش بولغان،
ۋاڭخۇلۇنىڭ ئالۋىنى. زالىملارنىڭ يامىنى.

دەپ قوشاق توقۇشقانىدى. ياز ئايلىرى تېز ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. ۋاڭخۇلۇ ئالۋىنىغا كەتكەنلەردىن ھېچ خەۋەر يوق ئىدى. مايمخان ئۆز ئاتىسىنى سېغىنىپ ناخشا ئېيتاتتى:

دەريا بويىغا بارسام، زالىملارنىڭ دەستىدە،
ئاتامنى كۆرەرمەنمۇ؟ ئاتاسىز ئۆتەرمەنمۇ؟!

دەل شۇ كۈنلەردە توختى باقىنى تۇغانغا بېسىۋەتكەنلىك خەۋىرى يېزىغا يېتىپ كەلدى. ئازنىخاننىڭ ناله ـ پەريادىنى ئاڭلىغان جامائەت يىغىلىپ يىغا ـ زار قىلىشتى. مايمخانغا بۇ ئىش ھەممىدىن ئېغىر كەلدى. ئۇ بۇ ئىشلارنىڭ تېگى ـ تەكتىنى ئاز ـ تولا بىلىپ قالغاچقا، زالىم بەگ ـ تۆرىلەرگە قارشى غەزەپ ياغدۇردى. ئۇ بۇ غەزەپ ـ نەپرەت كۆچىدىن تېخىمۇ ئىسيانكارانە ناخشىلارنى ئېيتىشقا باشلىدى. بەگ ـ چېرىكلەرنى خەلقنىڭ كۆزىچىلا تىللايتتى...

دەريانىڭ سۇيى تاشسا، نوغايتۇنىڭ غولىدىن،
چوڭ كۇرەنى سوقماقچى. قىيان كەلدى شارقىراپ.
ئەقىلسىز نادان بەگلەر، زالىم بەگ چىقىپ كەلدى،
ھاشار بىلەن توسماقچى. سېلىق بەر دەپ ۋارقىراپ.

ھامۇتبەگ ئۆزى ھەققىدە توقۇلۇۋاتقان بۇ قوشاقلاردىن تولىمۇ غەزەپلىنەتتى، ئۇ ئاخىر بۇ ئەھۋالنى يەنە شەنگەنگە مەلۇم قىلىپ، ئۇنىڭغا ئاستىرتىن نۇرغۇن پارا بەردى. شەنگەن ئۆز ھاكىمىيىتىگە قارشى چىققان بۇ قىزدىن خەۋپسىرەپ، ئۇنى تۇتۇشقا دادامتۇغا چېرىك ئەۋەتتى.

مايمخان يەنە زەي يامۇلدا. شەنگەن ئۇنى كۈندە شەخسەن ئۆزى سوراق قىلاتتى. ئۇ قانچە قاتتىق سوراق قىلغانسېرى بۇ «يۇرت بۇزار» شۇنچە قەيسەرلىشۋاتاتتى. بۇ قەيسەر قىز شۇنچە ھەيۋە ـ پوپو-زىلار ئالدىدا باش ئەگمىدى. شەنگەن بۇ قىزنىڭ ئىرادىسىگە ھەيران قالدى.

بىرنەچچە كۈن ئۆتتى. زەي ۋە قاراڭغۇ يامۇل، ئاچلىق، قىيناق.... شەنگەن مايمخاننى چۆچۈگەندۇ دەپ ئويلاپ يۇردى. ئەما يامۇل چېرىكلىرى شەنگەنگە كۈندە خەۋەر ئەكېلەتتى، «بۇ قىز قانداقتۇر ناخشا ئېيتىدۇ، ئۇسسۇل ئويناىدۇ» دېيىشەتتى. مايمخان يامۇلدا يەنىلا باتۇرانە ناخشىسىنى توختاتمىغانىدى. شەنگەن ئۇنى قايتا سوراق قىلغاندىمۇ، مايمخان قىلچە قورقماي، كۆچلۈك سۆزلىرى بىلەن ئۇنى لەت

قىلىپ غەزەپلەندۇردى. شەنگەن ئۇنىڭغا «تىزلاق» سېلىشنى بۇيرۇدى. بۇنىڭغا گىرىپتار بولغان كىشىلەر كېچە ـ كۈندۈز پۈتىنى ئۇزۇن سۇنۇپ ياتالمايتتى ھەم ئۆرە تۇرالمايتتى. مايمخان مۇشۇنداق ئېغىر جازاغا ئۇچرىغاندىمۇ ئۆز ئىرادىسىدىن يانمىدى. زالىم ھۆكۈمەتكە، ياۋۇز بەگلەرگە قارشى ناخشىسىنى ئېيتىۋەردى:

ياموُل تېمى ئېگىز تام،
چۆرىسى يالاڭ چىتلاق.
ئەل ـ يۇرتنى كۆرەي دېسەم،
پۈتۈمدا ئېغىر تىزلاق.

زىندان تېمى ئېگىز تام،
ئەتراپلىرى دەرەخسىز.
مەن سېنى كۆرەي دېسەم،
خەۋىرىڭ يوق ـ دېرەكسىز.

مۇنداقمۇ بولارمەنمۇ،
ياموُلدىن چىقارمەنمۇ؟
جاپانى تولا تارتتىم،
ھالاۋەت كۆرەرمەنمۇ؟!...

زىندان تېمى سىلىق تام،
سامان لايدا سۇۋاقلىق.
نە ھالدا قېرىنداشلار،
مەن ياموُلدا سولاقلىق.

ھاۋا تۇتۇلۇپ كەتتى
ھەم تۇمان بىلەن مانان.
چۇشۇمگە كىرىپ قاپتۇ،
سىڭلىم ھەم ئاتا ـ ئانام.

قاپىقىم تارتىدۇ كۈندە،
ياخشىلىقمۇ ـ يامانمۇ؟
ھېيتباقى مېھرىبانىم،
دادامتۇدا ئامانمۇ؟!

خان غوجامنىڭ بوز ئېتى،
دەريالاردا ئۇزەمدۇ؟

ئىچى كۆچلۈك مايمخان،
بۇ كۆنلەرگە تۆزەمدۇ؟!...

مايمخان زەي يامۇلدا ياتقان كۆنلەردە ھېيتباقى ئىش ـ ئوقمتىدىن كېچىپ، گويا مەجنۇنەك گاھ شەھەرگە، گاھ يېزىغا قاتراپ يۈردى، ئۇ كېچە ـ كۈندۈز مايمخاننى قۇتۇلدۇرۇشنىڭ كويىدا ئىدى. ھەر قېتىم شەھەرگە كىرگەندە ھەسرەت ئىچىدە يامۇل ئەترايىنى چۆرگىلەيتتى، ئۇ ئاخىر بارى ـ يوق نەرسىلىرىنى سېتىپ، ئەمەلدارلارغا پارا بېرىپ مايمخاننى بىر كۆرۈشنى ئارزۇ قىلدى. ئۇ سېغىنىش، ئەلەم ۋە دەرد ـ ھەسرەت ئىچىدە تۆۋەندىكى قوشاقلارنى ئېيتىپ يۈرەتتى:

ئاتنى ساتمىسام بولماس،
دەردنى تارتمىسام بولماس.
پۇلۇم يوق دېگەنبىلەن،
يارنى تاپمىسام بولماس.

شەھەرگە كىرىپ كۈزدە،
ياتمەن تالا ـ تۈزدە.
تەنھالىقتا كاككۈكمەن،
دەرد ئەسىرى سېرىق يۈزدە.

ئەل بەرگەننى مەن بەردىم،
تەلەپ قىلمىدىم بەگدىن.
ئۆچۈمنى ئالمىسام زادى،
چىقمايدۇ مېنىڭ دەردىم.

مەن ئەمدى قانداق قىلاي،
غەمگە قالغان باشىمنى.
سېغىندىم يۈرىكىمدىن،
قۇندۇز، قىياق قاشىمنى.

ھامۇتبەگ زۇلۇم بىلەن،
مايمدىن جۇدا قىلدى.
كۆرەلمىدىم يارىمنى،
باغرىمنى يارا قىلدى.

ئەجەب ياخشى چۈش كۆردۈم،
مايىم كەپتۇ يېنىمغا.
ھەقلىق سۆزىنى سۆزلەپ،
خۇشلۇق سالدى جېنىمغا.

دەردى يوق دەمسەن، بېگىم،
دەردىم ئىچىمدە بىر تۇلۇم.
پۇلى يوق دەمسەن، بېگىم،
پۇل تاپقۇچە سالما زۇلۇم.

زالىملار زۇلۇم قىلدى،
مايمدىن جۇدا قىلدى.
ئەزىز ئەيلىگەن جاننى،
ئۆتمەس تېغ بىلەن تىلدى.

باغقا بۇغداي تېرىسام،
بەلگە كەپتۇ بۇغدىيىم.
نە كۈنلەرنى كۆرگەندۇر،
مېھرىبان مايىم گۈلۈم.

ئۇرمىدىن چۈشۈپ كەلسەم،
ئىككى بۆرىنىڭ ئىزى.
كۆڭلۈمنى ئېلىپ كەتكەن،
توختى ئاكىنىڭ قىزى.

قارا ـ قارا قاشلىقىم،
ئۇزۇن سۇمبۇل چاچلىقىم.
سەن يارىمنىڭ كويىدا،
قاردا قالدى ئاشلىقىم.

مۇنداقمۇ ئۆتەرمەنمۇ،
مەن يارمدىن ئايرىلىپ.
بۇ پەلەكنىڭ زۇلمىدىن،
سۇندى قاناتىم قايرىلىپ...
.....

ئىككى پاك قەلبنىڭ بىر - بىرىگە بولغان مېھىر - مۇھەببىتى، زالىم ھاكىمىيەتكە قارشى بۇ ناخشا - قوشاقلار ئەل ئارىسىدا ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ، يېزىلاردىن - يېزىلارغا تارقىلاتتى. ئۇ ناخشىلار كەچتە پادىلار بىلەن بىللە مەھەللە ئىچىگە كىرىپ، ئۆي - ئۆيلەردە كىشىلەر قەلبىگە سىڭىپ، مايمخاننىڭ ئوبرازىنى ئۇلغايتتى.

مايمخان چۈچۈن ۋە بۇرگىگە تولغان زەي - قارائاغۇ يامۇلدا بىر يىل ياتتى. يېزا خەلقى دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، مايمخانغا غايىبانە ھېسداشلىق قىلىپ، ئۇنىڭ قوشاقلىرىنى يادلىشىپ، بىر - بىرىگە تەسەللى بېرىشەتتى. قېرىلار ھەربىر نامىزىدا ئاللادىن ئۇنىڭ ئامان - ئېسەن بولۇشىنى تىلىشەتتى، ئۇنىڭ ئۆز يېزىسىغا ساق - سالامەت قايتىپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىشاتتى...

1830 - يىل ياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، دەھشەتلىك بىر خەۋەر دادامتۇ يېزىسىنى پاراكەندە قىلىۋەتتى:

«مايمخاننى ئۆلتۈرگۈدەك!...» ھېيتباقى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ھوشىدىن كەتتى، قېرىلار ياقىسىنى تۇتۇشتى، ياشلار غەزەپلىنىشتى، ئاياللار، قىزلار يىغلىشاتتى.... بەلگىلەنگەن كۈنى پۈتۈن جامائەت شەھەرگە قاراپ ئاقتى. چوڭ - كىچىك ھەممىسى بۇ باتۇر - قورقماس، ھەق سۆزلۈك يېزا قىزىنى ئاخىرقى دەملەردە بىر كۆرۈۋېلىشنى ئارزۇ قىلاتتى.

ئۇ چاغلاردا ئۆلۈمگە بۇيرۇلغان كىشىلەر قىلىچ بىلەن چېپىلاتتى ياكى دارغا ئېسىلاتتى. ئۆلۈمگە بۇيرۇلغان

«جنايەتچى» نىڭ بېشىغا ئىنچىكە قىزىل لاتا باغلاپ، ئۆلۈم خېتى يېزىلغان ئۇزۇن قەغەزنى كەينى تەرىپىگە ياغاچ بىلەن تېڭىپ قويياتتى. «جنايەتچى» ئۆلۈم مەيدانىغا بارغۇچە چېرىكلەر ئۇنىڭ ئالدىدا قىلىچلىرىنى يالتىڭاچلاپ ئويناتتىپ، ئەتراپقا ھەيۋە قىلىپ باراتتى. مەيدانغا كەلگەندىن كېيىن، «جنايەتچى» نى ئولتۇر-غۇزۇپ قويۇپ، توپ - بەش چېرىك چامباش ئويناپ، قىلىچلىرىنى جاراق - جۇرۇق سوقۇشتۇرۇپ كىشىلەر-نىڭ دىققىتىنى ئۆزلىرىگە تارتىپ تۇرۇشاتتى، بۇ ۋاقىتتا ئالدىن بەلگىلەنگەن جاللات «جنايەتچى» نىڭ كەينىدىن كېلىپ تۇيۇقسىزلا كاللىسىنى ئالاتتى.

قوللىرى باغلانغان، چاچلىرى چۈۋۈلغان، كىيىملىرى يىرتىلغان مايمخاننى چېرىكلەر غۇلجا شە-ھىرىنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى دۆڭگە ئېلىپ مېڭىشتى. بۇ كۈنى ھاۋا تۇتۇق بولۇپ، نەمخۇش شامال ئۇرۇپ تۇراتتى. مايمخان ئۆزىنىڭ بۇ ئاخىرقى ھايات سائەتلىرىدە پۈتۈن دەرد - پىغانلىرىنى، زالىملارغا بولغان غەزەپ - نەپرىتىنى يول بويى ناخشا قىلىپ ئېيتىپ ماڭدى. ئۇنى ئوراپ كېتىۋاتقان ئەل - يۇرت، قېرىنداش-لىرى، تونۇش - بىلىشلىرى ئۆزلىرىنى توختىتالماي، كۆز يېشى قىلىپ بىللە ماڭدى. مايمخاننىڭ ئۆلۈم ئالدى-دىكى بۇ ناخشىلىرى شۇ چاغدىكى كىشىلەرنىڭ قەلبىگە ئۆچمەس بولۇپ ئورنىشىپ قالدى:

ئۆلۈم كەلدى بېشىمغا،
نەق ئون سەككىز يېشىمدا.
يامۇلدىن چىقىپ كەلدىم،
ئىشەنچىم يوق جېنىمدا.

مېنىڭ ئالدىمدا توپ جاللات،
قىلىچىنى ئويناتتى.
ھاكىمبەگ سورۇالسا،
ئۆلتۈرمەيتتى، پالايتتى.

ئۆلۈمدىن ئانچە ۋايىم يوق،
مېنىڭ قورقۇنچىم ئىماندىن.
ئەجەل ۋاقتى يېتىپ كەلسە،
قۇتۇلغاي كىم قېچىپ ئاندىن.

مايىم قولى باغلاندى،
ئۆلتۈرمەككە چاغلاندى.
زالىملارنىڭ دەردىدە،
يۈرەك - باغرى داغلاندى.

زالىم قامچىسى دەيدۇ،
ئوق يىلانغا ئوخشايدۇ.
جاللاتلار كېلىپ قاپتۇ،
ئوڭ كەلگەنگە ئوخشايدۇ.

ئاتمىش يامبۇنى ئېلىپ،
دارىن - ئامبال تويامدۇ؟
مايمخاننى ئۆلتۈرسە،
خۇنى ئۇنى قويامدۇ؟...
.....

مايمخان جازا مەيدانىغا كەلدى. ئۇ ئۆلۈمگە قىلچە پەرۋا قىلماي، قىبلىگە يۈزلىنىپ ئولتۇردى. توپ - بەش چېرىك چامباش ئويناشقا باشلىدى. شامال مايمخاننىڭ دۇمبىسىگە چاپلانغان ئۆلۈم خېتىنى شىرىق-شىتاتتى. بىر جاللات مايمخاننىڭ كەينىدىن كېلىپ ئونىڭ بوينىغا قىلىچ ئۇردى. مەيداندا قىيا - چىيا، ئاھۇ پەريادلار، ناله، يىغا - زار كۆتۈرۈلدى. مايمخاننىڭ بوينىدىن ئاققان قىپقىزىل قان فونتاندەك ئاسماڭ-غا ئېتىلدى. كېسىلگەن باش تەندىن بەش - ئالته گەز نېرىدا سەكرەپ - سەكرەپ ئەتراپقا قان چاچراتماقتا ئىدى. بىرپەستىن كېيىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك قىزى مايمخاننىڭ كېسىلگەن بېشى جىمىپ قالدى ۋە ئونىڭ كۆزلىرى مەڭگۈگە يۇمۇلدى. شۇنىڭدىن بۇيان مانا بۇ يەر: «بوينى كېسىك» دەپ ئاتالدى. خەلق بۇ قانلىق ئەسلىمىلەرنى تۇرلۈك ناخشا - قوشاقلارغا قوشۇپ، ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا قالدۇردى. مايمخان ھەق-قىدىكى ناخشا - قوشاقلار تا ھازىرغىچە ئىلى يېزىلىرىدا ئېيتىلىپ، خەلقنىڭ مايمخانغا بولغان چوڭقۇر

مۇھەببىتىنى، سېغىنىشىنى ۋە ھۆر -
مىتىنى ئىزھار قىلىپ كەلمەكتە:

دەريالاردا سۇزۇك تاش،
يوقسۇللارنىڭ كۆزى ياش.
مايمخاننى چاپتۇرغان،
ھامۇت بىلەن سادىق تاز.

قىبلىدىن چىققان بوران،
گۈل ھىدىنى ئېپ كەتتى.
دىلى ياۋۇز زالىملار،
مايمخاننى يەپ كەتتى.

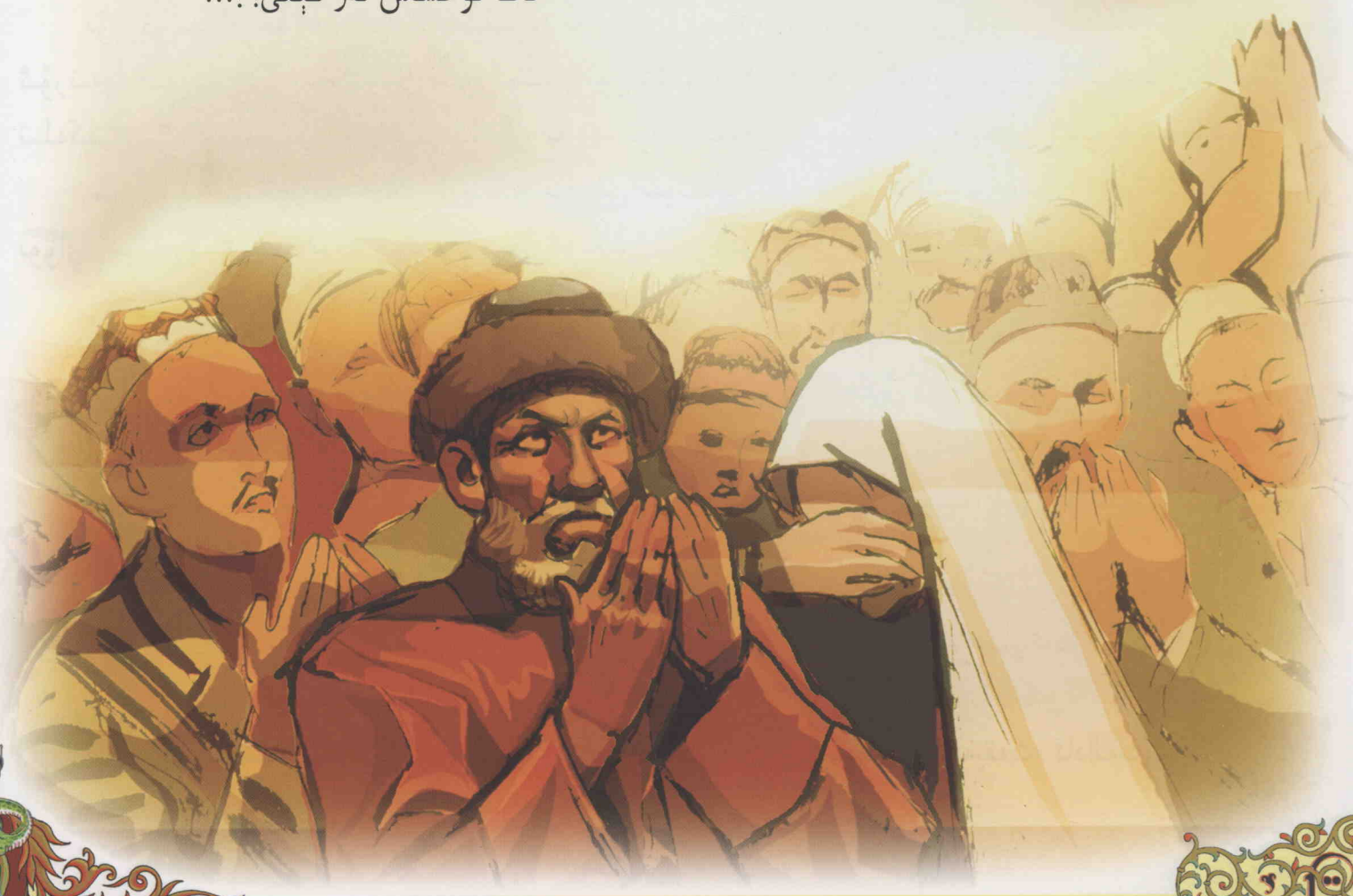
ئىشىك ئالدى كۆك تېرەك،
ئېگىز ئۆسكەن ئاق تېرەك.
مايمخاننى ئۆلتۈردى،
ئاڭا ئوخشاش ئەر كېرەك.

شەھەر ئىچى تېرەكلىك،
ئەل ئىشىغا كېرەكلىك.
مايمخان دېگەن قىزنىڭ،
قىلغان سۆزى يۈرەكلىك.

ئاتاسىدىن ئايرىلغان،
ئاناسىدىن ئايرىلغان.
يۇرت ئىچىدە ئىلغانغان،
داڭقى چىققان مايمخان.

ئۇنتۇلمايدۇ زادىلا،
مايمخاننىڭ ئۆلگىنى.
مايمخان شېھىت بولدى،
ئاڭا ئوخشاش ئەر قېنى؟!...

نوۋرۇز كۈنۈم

زالىم دۇۋاڭ[23] زار يىغلاتتى،
يۇقسۇللارنى كۆپ قاقشاتتى.
ياش دېمىدى ۋە يا قېرى،
دارغا ئاستى، پۇلغا ساتتى.

نى يىگىتلەر، سولۇن قىزلار،
ئەرك يولىدا قانغا پاتتى.

گۈناھى يوق مەسۇملارنىڭ،
باشلىرىغا قىلىچ چاپتى.

تۇمەن دەريا[24] نەرە تارتتى،
سۇ ئورنىدا قانلار ئاقتى.
شاھىت بولۇپ شۇ تارىخقا،
مىڭلاپ نۇزۇك نەزمە قالتتى.

ئەلقىسسە، قەشقەر خەلقىنىڭ جۇڭغار باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئازادلىق كۈرىشى مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، جۇڭغار خانى دۇۋاڭ قوزغىلاڭ قاتناشچىلىرىدىن مىڭلىغان كىشىلەرنى دارغا ئاستى، زىندانغا تاشلىدى ۋە مىڭلاپ كىشىلەرنى قەشقەردىن ئىلىغا سۈرگۈن قىلىپ ھەيدەپ ماڭدى. ئىلىغا ھەيدەلگەن سۈرگۈنلەر ئىچىدە كېلىشكەن، يوقسۇل ئائىلىدىن بولغان ئۇيغۇر قىزى نۇزۇگۈمۇ بار ئىدى.

نۇزۇگۈمنىڭ جۇڭغار مۇستەبىتلىرى تەرىپىدىن سۈرگۈن قىلىنىشى قەشقەر خەلقىنىڭ دىلىنى ئۆرتەپ كۆيدۈردى. بەختسىز سۈرگۈنلەر يۈرەكلىرىدىكى دەرد ـ ئەلەم، قايغۇ ـ ھەسرەت، ئارزۇ ـ تىلەكلىرىنى ئېيتىشىپ، چارىسىز قالغان ئەل ـ يۇرتى بىلەن ئاخىرقى مەرتە پىغان ئىچىدە خوشلاشتى.

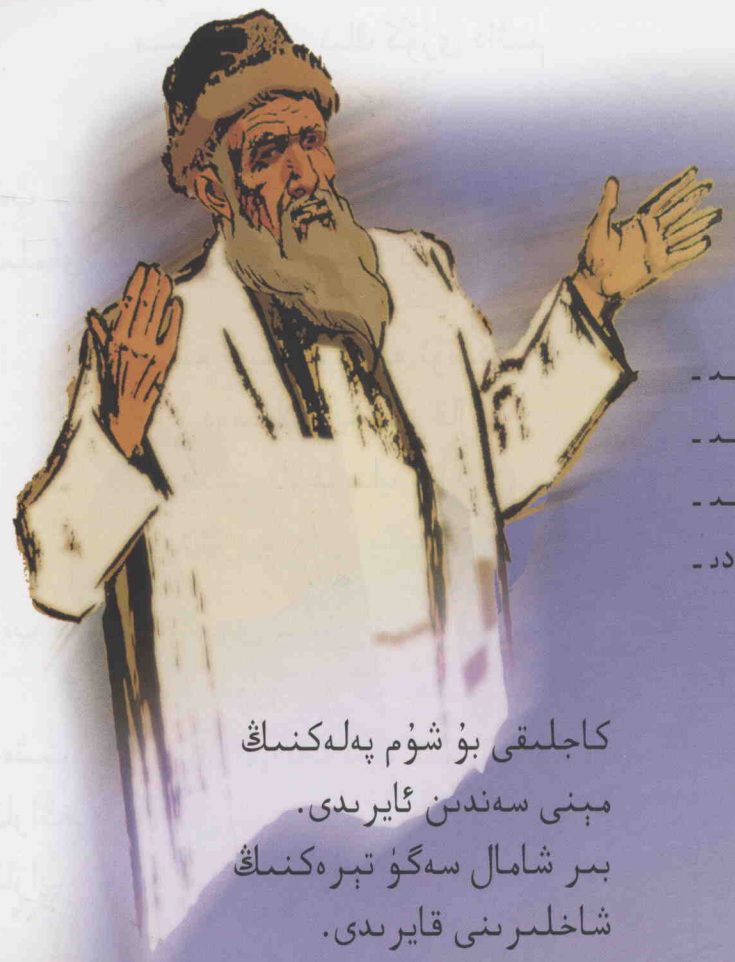
سۈرگۈنلەرنى ئۇزاتقۇچىلار ئىچىدە ساقىلى سۇتتەك ئاقارغان، ئازاب ئىچىدە يۈزى تاتارغان بىر بوۋاي شۇڭقاردەك شۇڭغۇپ چىقىپ، يىغا ئارىلاش تىترەك ئاۋازدا مۇنداق مۇناجات ئوقۇدى:

خوش، گۈل قىزىم، نۇزۇگۈم،
يوروپ تۇرغان يۇلتۇزۇم.
كۈلپەت چۈشۈپ بېشىڭغا،
تۇتقۇن بولدۇڭ، قۇندۇزۇم.

ئون گۈلىنىڭ بىرىمۇ
ئېچىلمىغان نۇزۇگۈم.
پۇراقلىرى بىر يولى،
چېچىلمىغان نۇزۇگۈم.

ئوتقا سالسا كۆيمەستىم،
ئەمدى كۆيۈپ كۈل بولدۇم.
يامغۇر ياغقان باغلاردەك،
كۆز يېشىمدا ھۆل بولدۇم.

دۇۋاڭ دېگەن كاساپەت،
ئۇنىڭدا يوق شاپائەت،
يۇرتىمىزدا تۇگىدى،
مېھىر ـ شەپقەت، ئادالەت.

هېچكىم مەندەك بولمىغاي،
ئامراق قىزىم سۈزۈك ئاي.
ئاكاڭدىنمۇ ئايرىلسام،
سېنىڭدىنمۇ ئايرىلسام،
قانداق چىداي، نۇزۇك ئاي.

دەپ يېتىم قوزىدەك تەلمۈرۈپ نۇزۇگۈمنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى. جاللاتلار بوۋاينى مىلتىقنىڭ پاينىكى بىلەن ئۇرۇپ يىقىتىپ قويدى. نۇزۇگۈم تاقەت قىلالمىدى. توپا ـ چاڭغا مىلىنىپ بىھوش ياتقان قېرى دادىسىغا قاراپ:

خەير خوش، دەردىمەن دادا،
غەمگۈزارىم، ياخشى قال.
كۆزلىرىم ئاقۇ قاراسى،
گۈلئۈزارىم، ياخشى قال.

كاجلىقى بۇ شۇم پەلەكنىڭ
مېنى سەندىن ئايرىدى.
بىر شامال سەگۈ تېرەكنىڭ
شاخلىرىنى قايرىدى.

مسكىن قىزنىڭ كۆزى دائىم
زالىم دۇڭاڭ قەپسىنى،
تۇمەن بويىغا باقىدۇ.
غەزەپ كۈچى چاقىدۇ.

دەپ چەكسىز نادامەت ئىچىدە دادىسى بىلەن رازىلاشقاندىن كېيىن، چېرىكلەرنىڭ قانلىق قىلىچىغا پەرۋا قىلمىغاي، سەپ بولۇپ تۇرغان يۇرتداشلىرىغا قاراپ:

بىللە ئويناپ، بىللە ئۆسكەن
چۆل ـ دەشتلەرنى كېزىپ يۈرگەن،
يارۇ دوستلار، ياخشى قال.
پىراق ئوتىدا باغرى كۆيگەن،
مىسكىن باشقا سايە بەرگەن
پۇتلىرىدا قانلىق كىشەن،
بوستان يۇرتلار، ياخشى قال.
باقى جانىم، ياخشى قال.

دەپ قېرىنداشلىرى بىلەن ئاخىرقى قېتىم خوشلاشتى.

ئەلقىسسە، نۇزۇگۇم گۇناھسىز سۇرگۈنلەر قاتارىدا داق يەرنى سىلىنچا، بۇلۇتنى يېپىنچا قىلىپ، دەشت ـ بايا‌ۋانلارنى كېزىپ، ئېگىز داۋانلاردىن ئېشىپ ئىككى ئايدىن ئارتۇق پىيادە يول يۈردى. گۇگۇم قاراڭغۇسىدا مۇزات بويىغا يېتىپ كەلدى. قارا بولۇت ئارىسىغا مۆكۈنۈشكە ئالدىراۋاتقان غۇۋا ئايغا قاراپ، نۇزۇگۇم:

ئاينى بۇلۇت توسۇپتۇ،
مۇز داۋاندا قار ياغدى،
يۇلتۇزلارمۇ ئۆچۈپتۇ.
تۇزلەڭدە يالاڭ يامغۇر.
گۆر ئازابى ئۆلۈكتىن،
دەردمەنلەرگە كۇن بەرمەس،
تىرىكلەرگە كۆچۈپتۇ.
دۇڭاڭ چېرىكى قانخور.

قىچقىرىپ كەلگەن كاككۇكنىڭ،
مۇزداۋاننىڭ يولىدىن
ئۇنى ھەر جايدا غېرىب.
ئۆتمەسكە ئامال بارمۇ؟
كەل، كاككۇك، ئاشنا بولايلى،
ئىلىخوغا بارغۇنچە،
سەن مۇساپىر، مەن غېرىب.
جېنىمىز ئامان بارمۇ؟

دەپ، ھەسرەت بىلەن كۆڭۈل تارىغا زەخمەك ئۇردى. مىڭلىغان سۇرگۈنلەر نۇزۇگۇمغا جور بولدى.

ئەلقىسسە، ئۇلار ئۇچ ئايدىن ئارتۇق يول يۈرۈپ پۇتلىرى يېغىر بولۇپ مادارىدىن كەتكەندە ئىلىغا يېتىپ كەلدى. ھەيدەپ كېلىنگەن پېتى قان پۇراپ تۇرىدىغان يامۇلغا قامالدى. قاراڭغۇ پەنجىرىدىن تالا‌غا تەلمۇرگەن نۇزۇگۇم بىر مۇناجات ئوقۇدى:

ئەپيۇنكەش جاللاتلار،
بۇ كۈنلەرگە قالارمىنى،
ماجاڭ ئويناپ ياتىدۇ.
باشتا ئويلىماپتىكەن.
قاراڭغۇ زەي زىندانىدا،
قومۇشلۇققا ئوت ياقسا،
نۇزۇك يالغۇز ياتىدۇ.
گۈرۈلدەپ كۆيۈپ كەتسە.

ئاتام مېنى، ئانام مېنى،
مۇنداق كۈننى كۆرگۈچە،
نېمىشقا ئارزۇلاپتىكەن؟
ياش تۇرۇپ ئۆلۈپ كەتسە.

بېشىمىزدا جاللاتلار،
قىلىچىنى ئويناتار.
بۇ دوزاختىن نۇرۇڭنى،
قانداق بىر جان ئاجراتار؟

يول ئازابى ــ گۆر ئازابى ئىدى. نۇرۇگۈمنىڭ كۆزى ئۇيقۇغا كەتتى ۋە ئۇ بىر چۈش كۆردى. چۈشىدە سۆيگەن يارى ــ باقى بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۆزئارا سېغىنىشىنى ئىزھار قىلىشتى:

نۇرۇگۈم:
سەن سېغىنىڭمۇ مېنى؟
باقى:
خويما سېغىندىم مەن سېنى.
نۇرۇگۈم:
سەن قەيەرنىڭدە سېغىنىڭ؟
باقى:
مەن يۈرەكىمدە سېنى.

نۇرۇگۈم:
ھالىڭ نېچۈك دەپ سورىمىغىل،
كۆرگىن چىرايىمدىن ئۇنى.
سەن مېنىڭ باقىم بولساڭ،
قۇتقۇزۇۋالغىن مېنى.

باقى:
كۈندە كۆرمىدىم يارنى،
كۈندە كۆرەرمەن دەپ.
ئۈمىد ئۈزمىدىم ياردىن،
ئۆلمىسەم سۆيەرمەن دەپ.

ئالتىنچى ئاي كىرگەندە،
ئارا ــ گۈرجەك خاماندا.

نۇرۇڭ يارنى كۆرۈشكە،
باقى يىگىت ئارماندا.

نۇرۇگۈم:
قاچقان باشتا مۇڭ بولار،
مۆككەن جايلار بۇك بولار.
بىز بۇ يەردىن قاچقاندا،
ئىزدەكچىلەر كۆپ بولار.

ئاتا ـ ئانام كۈتمەكتە،
قايغۇ ئىچرە ئۆتمەكتە.
بەلنى مەھكەم باغلايلى،
مەقسەتلەرگە يەتمەككە.

تاراق ـ تۇرۇق ئاۋازدىن نۇزۇگۇمنىڭ شېرىن چۈشى بۇزۇلدى. قارىغۇدەك بولسا، دۇۋاڭ باشچىلىقىدا بىر توپ دىۋە سۈپەت مەلئۇنلار ئاچ بۆرىلەردەك لەۋلىرىنى يالىشىپ، ھەييارلىق بىلەن قارىشىپ، نۇزۇگۇمنى ئۆزئارا تالىشىپ تۇراتتى. چوشقىدەك خارتىلدايدىغان ئىسكەتسىز بىر جۈڭغار بېگىنىڭ تۆككەن ئالتۇنلىرىغا ئاخىر دۇۋاڭ نۇزۇگۇمنى سېتىۋەتتى.

ئەلقىسسە، نۇزۇگۇم جۈڭغار ئەمەلدارلىرىدىن بىرىگە سېتىلىپ «چوڭ يۇلتۇز»يېزىسىغا ئەكېلىندى. بۇ زۇلمەتلىك كۈنلەردە نېمە قىلارىنى بىلمەي، نۇزۇگۇم مۇنداق زارلىناتتى:

مەن قەشقەردىن چىققانچە،
تۆشەك سېلىپ ياتقان يوق.
ئانام ئۆرۈگەن چېچىمغا،
تاغاق سېلىپ باققان يوق.

چوڭ يۇلتۇزغا بارغاندا،
ئوت ياقمەن قومۇشقا.
نەپرەت بىلەن قارايمەن،
ياۋۇز نىيەت گومۇشقا.

جان ئاتامنى كۆرەلمەي،
ئۆلۈپ كېتەر ئوخشايمەن.
نەۋ باھارغا يېتەلمەي،
سولۇپ كېتەر ئوخشايمەن.

ئاكامنى تاپالماسمەن،
تاپسام ئايرىلالماسمەن.
باقمىنى كۆرۈپ ئۆلسەم،
ھەرگىز ئارمان قىلماسمەن.

ئاتام مۇندا كېلەرمۇ؟
مېنى ئېلىپ كېتەرمۇ؟
قەشقەرگە جان يېتەرمۇ؟
بارارىمنى بىلمەسمەن.

ئەلقىسسە، نۇزۇگۇمنىڭ ئابدۇللا ئىسىملىك بىر ئاكىسى بار ئىدى. ئابدۇللامۇ نۇزۇگۇمدىن بۇرۇن ئىلغا سۈرگۈن قىلىنغانلار قاتارىدا مۇشۇ جۈڭغار بېگىگە ئەسىر بولغانىدى. ئويلىمىغان يەردە بۇ ئاكا ـ سىڭىل ئۇچرىشىپ، ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ بىر ـ بىرىگە قاراشتى. ئۆزئارا مۇڭ ـ ھالىنى ئېيتىشىپ سىر داشتى:

نۇزۇگۇم:
قونۇۋاپتۇ قاغىلار،
بۇلبۇل باغدىن كۆچتىغۇ؟
ساڭا كەلگەن كۈلپەتلەر،
نۇزۇك باشقا چۈشتىغۇ؟

ئابدۇللا:
تۆمۈر قەپەس دەردىنى،
مەنلا تارتسام بولمامدۇ؟
سېنى مۇنداق كۆرگەندە،
يۈرەك دەردكە تولمامدۇ؟

نۇزۇگۇم:
بىزمۇ ئادەم نېمىشقا،
يوقتۇر شۇنچە قەدرىمىز.
ۋەھشىي قاۋان دۇۋاڭغا،
تاشار غەزەپ ـ قەھرىمىز.

ئابدۇللا:
يامغۇرلار تولا ياغسا،
مۇز داۋانلار پەسلەيدۇ.
سەن ئۆزۈڭگە ئاگاھ بول،
دۇۋاڭ بىزنى قەستلەيدۇ.

نۇزۇگۇم:
پۇتۇمدىكى كىشەننى،
كەلگىن، ئاكا، چاقايلى.
يەكسان قىلىپ دۇشمەننى،
قانلىرىنى چاچايلى.

نۇزۇگۇمنىڭ گۈلدەك چىرايى ئۆزىگە دۇشمەن بولدى. ئۇنىڭغا خان ئەمەلدارلىرىنىڭ يامان كۆزى چۈشتى، نۇزۇگۇمنى مەجبۇرىي خوتۇنلۇققا ئېلىشنى ئويلىدى. دەسلەپ تۇرلۇك زىبۇزىننەت، ئالتۇن ـ كۈمۈش بىلەن ئالدىماقچى بولدى. بۇ ئالدامچىلىق نۇزۇگۇمنىڭ قەلبىدە ئىپلاس ئەمەلدارلارغا قارشى تېخىمۇ كۈچلۈك غەزەپ ـ نەپرەت قوزغىدى:

تۆگە ياتار قامغاقتا،
بىر ئاكام بار قالماقتا.
ئىنسانىي يوق مەلئۇنىڭ،
قەستى مېنى ئالماقتا.

دارېن ئۆيى زىننەتلىك،
ئالتۇن ـ كۈمۈش تاملىرى.
چاي ئورنىدا ئىچكىنى،
سۈرگۈنلەرنىڭ قانلىرى.

قېرى تۈلكە كۈلكىسى،
ياۋۇزلۇقنىڭ شەپىسى.

ماڭا جەننەت كۆرۈنەر،
باقى يىگىت كەپسى.

تاغدىن چۈشكەن لاي سۇنى،
سۈزۈپ ئىچەر ئەر بارمۇ؟
نۇزۇك باشقا مۇڭ چۈشتى،
ئېلىپ قاچار ئەر بارمۇ؟

باقى يىگىت كەلسەڭچۇ،
مېنى ئېلىپ قاچساڭچۇ.
قىلىچ بىلەن دۈۋاڭنىڭ
كاللىسىنى چاپساڭچۇ.

ئەلقىسسە، دۈۋاڭنىڭ زۇلـمىدىن دەشت ـ چۆللەردە قېچىپ يۈرگەن باقى سۆيگەن يارى نۇزۇگۇمنىڭ جۇڭغار ئەمەلدارىغا مەجبۇرىي سېتىلغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، نۇزۇگۇمنى قوتۇلدۇرۇشقا بەل باغلايدۇ، ئايغاقچى ئارقىلىق نۇزۇگۇمغا سالام يوللايدۇ:

نۇزۇك يارىم ئامانمۇ؟
رەڭگىرويى سامانمۇ؟
نۇزۇگۇمغا چاڭ سالغان،
شۇ لەنەتلىك قاۋانمۇ؟

ئاتلارنى توقۇپ قويدۇم،
پۇرسەت كۈتۈپ ياتارمەن.
چۈشكەن چاغدا قاراڭغۇ،
سېنى چوقۇم تاپارمەن.

ئەلقىسسە، ئالدامچىلىق بىلەن نۇزۇگۇمنى قولغا چۈشۈرەلمىگەن بەگ زورلۇق كۈچىگە يۆلىنىپ يا-ۋۇز قولىنى ئۇزاتتى. تىز پۈكمەس نۇزۇگۇم توي كېچىسى دارىنىنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپ، ئالۋاستىلار غارىدىن قاچتى. شۇ قاچقانچە نى - نى تاغ - داۋانلاردىن ئاشتى. نۇزۇگۇمنىڭ ئارقىسىدىن نۇرغۇن ئىزدەك چىلەر قوغلىدى. نۇزۇگۇم دەشت - بايا‌ۋانلاردا يۈرۈپ، قومۇشلۇققا مۆكۈنۈپ ئالتە ئايغىچە جاللاتلارغا تۇتۇق بەرمىدى، ئاشۇ قاچقۇنلۇق ئېغىر كۈنلىرىنى ئەسلەپ، يۈرەك رىشتىسىدىن نەزمە تۇزدى:

قومۇش ئارىلاپ كۈن چۈشتى،
يالغۇز باشقا مۇڭ چۈشتى.
مەن نۇزۇكنى تۇتۇشقا،
يۈزلەپ چېرىك يول توستى.

قايناپ تۇرغان قازانغا،
چۆمۈچ سېلىپ باققان يوق.
يار ئۇياقتا، مەن بۇ ياقتا،
مۇڭدىشىپمۇ ياتقان يوق.

يالغۇز ياتتىم خاماندا،
نان پىشۇردۇم ساماندا.
ئاجىز نۇزۇك جاڭگالدا،
باقى يۈرەر قايانداڭ؟

قومۇشلۇق تۇرار جايىم،
بۆرە، تۈلكە ھەمراھىم.
مۇنداق ئېغىر كۈنلەردىن،
قۇتقۇزغايمۇ خۇدايىم!

يايى چىقتى تۇتقىلى،
ئەجدىھا بولۇپ يۇتقىلى.
چېرىك مىلتىق تەڭلەيدۇ،
قومۇشلۇققا ئاتقىلى.

مېنى تۇتۇش قەستىدە،
ئوتنى قويدى قومۇشقا.
خاندىن بۇيرۇق چۈشۈپتۇ،
سولۇن[25] كۆزۈم ئويۇشقا.

قومۇشلۇققا ئوت قويسا،
مەن نۇزۇكنى تاپالماس.
مەن نۇزۇكنى تاپقاندا،
تىرىك قولغا ئالالماس.

ئالتە ئاي بولدى يالغۇزمەن،
قەشقەر يولىن بىلمەسمەن.
خۇدا ئامان ساقلىسا،
چېرىكلەرنى كۆرمەسمەن.

ئاتام مېنى ئويلايدۇ،
نۇزۇگۇم دەپ يىغلايدۇ.
جان ئاكامنىڭ ھەسرىتى،
يۈرىكىمنى تىلغايدۇ.

قومۇشلۇقتا سايرىغان
ئۆردەكمىكىن، غازمىكىن؟
يۈرىكىمنى يېرىپ باق،
تازا يېرى بارمىكىن؟

شۇنداق ئېغىر كۈنلەردە،
يار يېنىمدا بولسا‌ڭچۇ!
مۇنداق كۈننى كۆرگەندىن،
يەر قوينۇ‌ڭغا ئالسا‌ڭچۇ؟

.....

كەپە قىلدىم ياۋانغا،
چېرىك كەلدى داۋانغا.
جېنىم ئازلا قالغاندا،
تۇتۇلدۇم مەن قاۋانغا.

ئاخىر مىلتىق بىر مۇشەققەتتە ئايغاقچى چېرىكلەر نۇزۇگۇمنى تۇتۇۋالدى. پۇت - قوللىرى مەھكەم باغلاپ، ئونلىغان چېرىك تۆت ئەتراپىدىن يالاپ، ئالدى - ئارقىسىدىن چارلاپ، ئۇدۇل ئىلى يامۇلىغا

هەيدەپ كەلدى. يامۇل ئىچى ئالاقزادىلىككە تولدى. پوتەيلەرگە جاللاتلار قارا قاغىدەك قوندى. نۇزۇگۇم هاياتىدىن ئۈمىد ئۈزدى:

نۇزۇك قولى باغلاندى،
ئۆلتۈرمەككە چاغلاندى.
قەشقەردىكى ئاتامنىڭ
يۈرەك ـ باغرى داغلاندى.

يالغۇز غېرىب نۇزۇكنى،
«شيەن»[26] يامۇلغا سولاشتى.
قان ئىچمەككە چېرىكلەر،
چۈمۈلىدەك ئولاشتى.

تۇتقۇن قىلىپ نۇزۇكنى
قورقۇتقىلى بولمىغاي.
باقى ئۇچۇن جان بەرسە
دىلدا ئارمان قالمىغاي.

دۇئاڭ خاندىن خەت كەلسە
نۇزۇگۇمنى «چېپىڭ»دەپ.
يۈرتداشلىرىم ئېيتىدۇ
«شېھىتلىكنى تېپىڭ»دەپ.

جياڭجۇن نۇزۇگۇمنى سوراق قىلدى. قەھرىمان نۇزۇك جياڭجۇن ئالدىدا مەردانە تۇرۇپ سۆزدە قاتتىق ئېلىشتى. جياڭجۇن نۇزۇگۇمنى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇدى...

مويتۇڭزا ئادەم دېگىزغا ئايلاندى. نۇزۇگۇم كۆز يېشى قىلىۋاتقان قېرىنداشلىرىغا قاراپ:

— ئەزىز ۋەتەنداشلىرىم! زالىملار مېنى دارغا ئاسماقچى، قولدىن كەلگىنىنى قىلسۇن، مەن ئۆلۈشتىن قورقمايمەن. مەن ئۆلگەن بىلەن مېنىڭ قوۋم ـ قېرىنداشلىرىم ئۆلمەيدۇ، — دېدى ـ ده، لاغىلداپ تىترەۋاتقان جاللاتقا خىتاب قىلدى:

بۇيرۇقۇڭنى بەر جاللات،
مېنى دارغا ئېسىشقا.
ئەل قىساسى مىنەلھەق،
ساڭا يول يوق قېچىشقا.

مېنى دارغا ئاسقاندا،
ئاگاھ بول ئۆز ئېشىڭغا.
روھىم گۈرزە ـ ئومۇت بوپ،
بىر كۈن تېگەر بېشىڭغا.

ئەلقىسسە، نۇزۇگۇم مەردانە ھالدا دار ئاستىغا ئۆزى كەلدى. مەيداندا قىيا ـ چىيا كۆتۈرۈلدى. نۇزۇگۇم جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن كۆكنى لەرزىگە سالدى:

ھېچكىم مەندەك بولمىسۇن،
بالالارغا قالمىسۇن.
ماڭا كەلگەن دەرد ـ ئەلەم،
ھېچ بەندىگە كەلمىسۇن.

سەل ئەمەستۇر ئاققانلار،
بىزنىڭ تۆككەن يېشىمىز.

قانلىق قىلىچ قەھرىدىن،
كېسىلمەكتە بېشىمىز.

كۆيۈپ يانسۇن زالىملار،
تاجۇ تەختى كۈل بولسۇن.
ئەركىنلىك دۈشمەنلىرى،
يەر بىلەن يەكسان بولسۇن.

غەم ـ غۇسسىگە باش ئەگمە،
ئەلنى باسقان تۇن كېتەر.
ئوت قۇياشتەك نۇر چاقناپ،
بىزنى پارلاق كۈن كۈتەر.

سپیت نوچی

ھەشقەر خەلقىنىڭ پىغانلىق كۆز يېشى بىلەن قوشۇلۇپ ئاققان تۇمەن دەريا‌سى بويىدا، كو‌زچى ياربېشى[27] قويىندا سپيت ئىسىملىك بىر ئەزىمەت بارلىققا كەلدى. ئۇ شىرىنتىكە‌دەك كەڭ كۆكرىكى، يولۋاس تاپىندەك ئالقىنى بىلەن ھەممىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدى. تۆت دەرۋازىنىڭ ئىچى ۋە تېشىدىكى غېرىب ـ غۇرۋا، يېتىم ـ يېسىرلار ئۇنى ئۆزىگە ئاشنا بىلدى. ئۇ ئون بەش ياشقا بارغاندا تۆشۈك دەرۋازا[28] دا بىر ناۋايغا نىمكار بولۇپ كىردى.

ئەلگەك بىلەن ئۇن تاسقاپ،
ئۆتمەكتە ئۆمۈر.
ئەتىگەندىن كەچكىچە،
ئەيلەيمىز خېمىر.
خېمىر تاۋلاپ بولۇپتۇ،
بىلەكلەر تۆمۈر.
سپيت نوچى گىردىسى دەپ،
داڭقىم يېيىلدى.
داستىخانغا دەرمان بولۇپ،
ماختاپ يېيىلدى.
بۇ گىردىنى ھەر ياققا،
ئېلىپمۇ كەتتى.
ئالدى ئاقسۇ، ئارقىسى
يەكەنگە يەتتى.

يېتىم ـ يېسىر باغرىنى ئۇ،
ماكانى ئەتتى.
نەچچە يىلدىن نىمكار ئىشلەش
تەننى پىشۇردى.
بىلەكلىرگە دەرمان بېرىپ
قۇۋۋەت ئاشۇردى.
بوزەك قىلسا بەگ ـ غوجاملار
ئاجىز پۇقرانى.
قانداق چىداپ تۇرالايدۇ
سپيت ۋىجدانى.
ئاگاھ بەردى سپيت كۆپ رەت،
ھۆكۈمران بەگكە.
نەزەرگە ھېچ ئىلىمغاندا
قېتىلدى سەپكە[29].

ئەلقىسسە، ئايلار ئۆتتى، يىل ئۆتتى. سپيت ئاخۇن گېلاۋخۇيچىلارغا قېتىلىپ سپيت گاڭگۇك دەپ ئاتالدى. قان شورىغۇچ تىرىكتاپ بايلار، پارىخور ئەمەلدارلارنىڭ كۆزىگە مىخ بولۇپ قادالدى. سپيت نوچىنىڭ ئۇستىدىن دادلاپ ما تىتەي[30] نىڭ ئالدىغا بەگزادىلەرنىڭ ئەرز ـ شىكايىتى ياغدى.

ئەمدى گەپنى سپيت نوچىنىڭ ئۆزىدىن ئاڭلاڭ:

قارا ساچىم يەلپۇنۇپ
قاشىمغا چۈشتى.
تۇمەن سەۋدا، بالالار
باشىمغا چۈشتى.

بولدى مېنىڭ يۆلەنچىم
گېلاۋخوي هاشىم[31].
چامباشلىقنى ئۆگەتتى ئۇ،
جان دوست ـ ئاداشىم.
گېلاۋخويغا جەم بولدۇق،
دارېنغا قارشى.
خىيانەتچى، پاراخور
زالىمغا قارشى.
بەلنى باغلاپ يەڭ تۇرۇپ،
كۆتۈردۇق غوۋغا.
مەيلى دېدۇق بىزنى باغلاپ،
ئاسسىمۇ دارغا.
ھەر قەيەردە ئۆم بولۇپ،
باشلىدۇق جېدەل.
ئەل ئاغزىدا داڭقىمىز
بولۇپتۇ غەزەل.
قەشقەرىمدە ماتىتەي
يارلىق چۈشۈردى.
سېيىت نوچىنى تۈتۈڭلار دەپ،
بۇيرۇق چۈشۈردى.

يوقىتىلدى گېلاۋخوي
زىندانىدا ھاشىم.
زۇلۇم، كۈلپەت قاينىمىدا،
قېلىپتۇر باشىم.
قەشقەرىمدە كۈن ئالماق،
تەس بولدى، كەتتىم.
ياۋا قۇشتەك ئايلىنىپ،
ئاقسۇغا يەتتىم.
قەشقەردىنمۇ بەك غېرىب،
غۇرۇبانە ئاقسۇ.
خارابزارلىق ئوچىقى،
ۋەيرانە ئاقسۇ.
راۋابمنى ھەمراھ قىلىپ،
يەتتىم كۇچاغا.
ئالتە چېرىك بىر بولۇپ
ئالدى ئارىغا.
ئالتە چېرىك ئارىسىدا،
شۇنچە مۇشتلاشتىم.
قارا شەھەر دەرۋازىسىنى،
پەشۋادا ئاچتىم.

ئەمدى گەپنى قاراشەھەردىن ئاڭلايمىز:

ئەلقىسسە، سېيىت گاڭگۇڭ قاراشەھەرنىڭ بىقىنىدىكى، چوڭ كۆۋرۈكنىڭ قېشىدىكى، دەريانىڭ ئېقىنىدىكى خوجۇلۇق بونجالىققا كېلىپ راۋابىنى ئالدى، زەخمەك ئۇرۇپ تارىغا شۇنداق لەرزان چالدى، تەرەپ ـ تەرەپتىن كەلگەن ئەھلى جاپاكەش، مۇساپىر ـ ھۇجاۋىرلار ئۇنىڭ قولىغا قاراپ قالدى. راۋاب ئاۋازى ئۇلارنىڭ يۈرىكىگە بىر ئوت سالدى.

بىر چاغدا سېيىت نوچى شۇنداق قاراپلا ھەيۋەت بىلەن باستۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر پارچە قارا بۇلۇتنى كۆردى. سېيىت ئاخۇن دېدىكى: « بۇ خۇدانىڭ كارامىتىمۇ يا ئەزرائىلنىڭ مالامىتىمۇ؟ ياكى بىر كاساپەتنىڭ ئالامىتىمۇ؟...» سېيىت ئاخۇن سەپسېلىپ قارىغۇدەك بولسا، كېلىۋاتقىنى قارا بۇلۇت ئەمەس، ئات تۇياق ـ لىرىدىن كۆتۈرۈلگەن توپا ـ چاڭ ئىكەن. ئاتلىقلارنىڭ ئالدىدا كېلىۋاتقىنى قاراشەھەرگە نامى پۇر كەتكەن بىر زالىمنىڭ بالىسى پور بايۇەچچە دېگەن چۈلە ـ زاڭ ئىكەن، ئۇنىڭ ئەخمەقلىقى، پوچىلىقى پۈتۈن قارا ـ شەھەرگە داڭ ئىكەن.

پۇقرالار دېدىكى: «ھەي سېيىت نوچى، سېيىت گاڭگۇڭ ! ئالدىڭدىكى ئاتلىق پور بايۇەچچىدۇر، خۇنسىلىقتا ئۆتۈپ كەتكەن بىر بەچچىدۇر، ئاتارمەن ـ چاپارمەنلىرى قىرىق نەچچىدۇر، ئۇنىڭ يۆ ـ لەك ـ پاناھى چوڭ، خەلق ئالدىدا گۇناھى چوڭ، ئۆزىنى شىر سانايدۇ، نوچىلىقتىن تەمەيى چوڭ. ئۇ ـ نىڭ ئۆزى ئۆتۈپ كەتكەن مۇتتەھەم لالما، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشىپ قالما، بەل تۇتۇشۇپ چېلىشىپ سال ـ

ما، بەل تۇتۇشساڭ دەس كۆتۈر، يانپىشىڭغا ئالما !»

سىيىت نوچى شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، پور بايۇەچچىنىڭ بىر قولىدا تىزگىن، بىر قولىدا قامچا، كەينىدە ئون نەچچە چىبرىك غالچا، غالچىلار قولىدا نەيزە، كالتەك، ئارغامچا.

پور بايۇەچچە سىيىت ئاخۇنغا قاراپ دېۋەيلەپ، ئۆز - ئۆزىچە كۆرەڭلەپ، نېمە دەيدۇ قېنى، قامچىسىنى تەڭلەپ:

قەيەرلىكسەن، نەلىكسەن؟
ئاتىڭنى سۆزلە.
راۋاب، زەخمەك قولۇڭدا،
زاتىڭنى سۆزلە.
ئايىغىمغا باش قويۇپ،
دادىڭنى سۆزلە.
قەيەرلىكسەن، قەلەندەر،
دېۋانىمۇسەن؟

سىيىت نوچى بۇ ھاقارەتنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولۇپ، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، كېلىشكەن قاپقارا بۇرۇتىنى بىر تولغاپ قويۇپ، نېمىدەپ جاۋاب بېرىپتۇ دەڭلار !

ئەزىزانە قەشقەرنىڭ —
سىپىل تېشىدىن.
شېرىن - شەربەت سۆيى بار،
تۇمەن قېشىدىن.
خۇمدانچىلار مەلىسى —
كوزىچى يار بېشىدىن
چىققان سىيىت ئىسىملىك —
پېقىر يىگىتمەن.
كىچىكىگە كىچىكمەن،
چوڭىغا چوڭمەن.
پىششىقىغا پىششىقمەن،
توڭىغا توڭمەن.
تەتۇرىگە تەتۇرمەن،
ئوڭىغا ئوڭمەن.
مىسكىنلەرنىڭ مۇڭدىشى،
ئامراق يىگىتمەن.
ئالداشنىمۇ ئۇقمايمەن،
رەممال ئەمەسمەن.

يا بېشىڭغا كۇن چۈشكەن،
سەرسانمۇسەن؟
ۋە يا داچەن دەردىدە،
ئاۋارىمۇ سەن؟
ياكى ئوغرى - بۇلاڭچى،
قاراقچىمۇسەن؟
قانداق غەرەزدە كەلدىڭ،
ھالىڭنى سۆزلە.

يا قەلەندەر ـ دىۋانە،
ئابدال ئەمەسمەن.
خەقنى ئۇرۇپ ـ سوقمايمەن،
ئامبال ئەمەسمەن.
يامىنىدىن قورقمايمەن،
چەبدەس يىگىتمەن.
نەگە بارسام ھەمراھىم،
مېنىڭ راۋابىم.
چالسام سازىم، مادارىم،
قىلسام تاۋابىم.
بىلمەك بولساڭ شۇ ساڭا،
سۆزۈ جاۋابىم.
ئەزىزانە قەشقەردىن،
چىققان سېيىتمەن.

پور بايۇەچچە دېدىكى: «ئەي يۇرت ـ ماكانى يوق ھارامزادە، مەن بولسام ئارزۇلۇق بەگزادە، كىيىم ـ سەرپايلىرىم ئازادە، بەخت ـ دۆلەتتە يېتىشەلمەيدۇ ماڭا ھەرقانچە شاھزادە، مەن بولسام قاراشەھەردە ئاتالغان گاڭگۇڭمەن، نامۇ شۆھرەتتە رۇستەمى داستاندىن چوڭمەن. قېنى، كۇچ سىنىشايلى، بىر قەپەس ئېلىشايلى. گاڭگۇك بولساڭ مەيدانغا چۇش، چېلىشايلى.»

سېيىت نوچى دېدىكى: «سەندىن قورقۇنچ، دىشۋارىم يوق. ساڭا ئاتار پەشۋارىم يوق. بىرپەس ئارام ئالغىلى قوي، ئىككى پەدە چالغىلى قوي.»

پور بايۇەچچە دېدىكى: «پۇراپ باقساڭ مۇشتۇمۇمنى، يوقتىسەن ھوشۇڭنى، بىر مۇشت بىلەن سېستاي جىگىرىڭنى ـ گۆشۇڭنى، باش ئۇستۇڭگە قوندۇراي ئەجەل ـ ماتەم قۇشۇڭنى !»

پور بايۇەچچە شۇ سۆزلەردىن كېيىن سېيىت نوچىغا شۇنداق بىر مۇشت ئاتتى. مۇشتى قاڭقىپ كېتىپ ئۆزى ئېغىناپ بىر ئازگالدا ياتتى، زەي ـ پاتقاقتا پاتتى. بۇ ئىزاغا چىدىيالمىغان پور بايۇەچچە سېيىت گاڭگۇڭغا شۇنداق بىر پەشۋا ئاتقاندى، بايۇەچچىنىڭ پۇتلىرى سىرقىراپ كەتتى، كاللىسى پىرقىراپ كەتتى، ئۆزى بىلەن ئۆزى «ۋاي پۇتۇم !»دەپ چىرقىراپ كەتتى، ئۇنى بوغۇلۇپ خىرقىراپ كەتتى. «يىقىلغان چېلىشقا تويماپتۇ، توۋا قىلسا كۆڭلى قويماپتۇ» دېگەندەك، پور بايۇەچچە پۇتۇن كۇچىنى كاللىسىغا يىغىپ سېيىت نوچىنىڭ مەيدىسىگە شۇنداق ئۇستىكى، بايۇەچچىنىڭ باش ـ كۆزى زىڭىلداپ كەتتى، قۇلاقلىرى ۋىڭىلداپ كەتتى، پېشانىسى ھۇررەكلەپ سېسىق تۇخۇمدەك لىغىرلاپ كەتتى. بايۇەچچىنىڭ بېشى دوقمۇش ئۆتۈپ سوقمىغا ئايلىنىپ كەتتى. خەلقئالەم ئالدىدا يۈزى تۆكۈلگەن، قەددى پۈكۈلگەن، يۇرەك چېكى سۆكۈلگەن پور بايۇەچچىنىڭ جېنى بوغۇزىغا قاپلاشتى، سېيىت گاڭگۇڭنىڭ ياقىسىغا كانىدەك چاپلاشتى. «ھەي سېھىرگەر گادای ! ئۆزۈڭگە سۇرە ئەپسۇننى ئۇرۇۋاپسەن، ئادەم سىياقىغا كىرىۋاپسەن. يۇر يامۇلغا، مەن شۇ يەردە سىرىڭنى ئاچاي، باش ـ كۆزۈڭگە ئەدەپ دورىسى چاچاي !...»

سېيىت نوچى دېدىكى: «مەرتەم ـ مەرتەم ئۇچ مەرتەم ئىدى. بۇنى ئۇقمايسەن، ئۇچ نۆۋەتنى ساڭا بەرسەم ئۆزۈڭنى سورىمايسەن، ئاستا دېسەم بەك دەيسەن، داپقا چۇشكەن مايا قىتەك سەكرەيسەن، كۆروپ باق مېنىڭمۇ كارامىتىمنى ! »

سېيىت نوچى پور بايۇەچچىنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپلا شۇنداق بىر كۆتۇرۇۋۈدى، ئۇ يىلتىزى يوق سېسىق كۆتەكتەك، پاشىنىسى يوق ئەسكى ئۆتۈكتەك يۇلۇنۇپ چىقتى. سېيىت نوچى ئۇنى بىر قولى بىلەن شۇنداق ئايلاندۇرۇۋۈدى، ئەييۇھەنناس ! چاقپەلەكمۇ ئۇنداق ئايلانماس، پىر ـ پىر ـ پىر... !!! سېيىت نوچى ئۇنى قاراشەھەر دەريا سىغا شۇنداق ئېتىۋىدى، پور بايۇەچچە خۇددى داشقا چۇشكەن ماشتەك، تاغدىن چۇشكەن تاشتەك، كۆزدىن ئاققان ياشتەك، تۇز قۇيمىغان ئاشتەك، قىلىچ ئۇزگەن باشتەك، دەريا ـ

نىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا چۈشتى.

ئەمدى گەپنى قاراشەھەر ئامما-للىرىدىن ئاڭلايمىز: چېرىكلەر پور بايۇەچچىنى سۈزۈۋۈۋېلىشتى، ئۆزلىرىنىمۇ ئازراق تۈزۈۋۈۋېلىشتى. دېيىشتىلەركى: «سېيىت نوچى تو-لىمۇ قارام ئىكەن، ئۇنىڭ خۇسۇ-سدا بۆلەكچە ئويلاش ھارام ئە-كەن، كۈچ تۇرقىدا كۆڭلى ئارام ئىكەن، كەمبەغەل پۇقرالار ئۇنىڭغا رام ئىكەن، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىش-ساق بىزگە خۇۋلۇق بولماس. چىرايلىقچە سۆزغا - سالام تارتۇق قىلىپ، بەزىسىنى ئارتۇق قىلىپ ئۇزىتىپ قويۇپ، ئۇ كەتكەندىن كېيىن بۇ زىياننى پۇقرالارغا چې-چىپ بىرنى ئون قىلىپ ئۇندۇ-رۇۋالساق.»

بۇ يامان نىيەتلىك غەرەزدىن سېيىت ئاخۇن تامامەن بىخەۋەر ئىدى. ئەتىسى ئۇلار قاراشەھەر ئې-تىدىن بىرنى ئۇنىڭغا يوللۇق تۇ-تۇپ: «ھەي سېيىت نوچى، سېيىت گاڭگۇڭ! بالىلار سېنى رەنجىتىپ قويغان بولسا بىز ناماقۇل. سەپە-رىكىدىن يانمىساڭ، شەھىرىمىزدە تۇرۇپ قالمىساڭ» دېيىشتى.

سېيىت ئاخۇن «بولىدۇ» دەپ جاۋاب بېرىپ، يارۇ دوستلىرى بىلەن خوشلىشىپ ئاتقا بىر قامچا سالدى، ئىلىخوغا قاراپ يول ئالدى:

ئىلىخوغا بارمىڭلار،
يولى خەتەردۇر.
زىمىستان قىش نەشتىرى
جاندىن ئۆتەردۇر.
مۇساپىرلار، دەردمەنلەر
يولدا ياتادۇر.
ئۆز يۇرتىنى ياد ئېتىپ،
غەمگە پاتادۇر.

ئىلىخوغا مەن بېرىپ،
قالدىم بالاغا.
ياغاق يۈزلۈك چېرىكلەر
ئالدى ئاراغا.
ئالتىسىنىڭ سۈندۇرۇپ
ئۇتتۇر چىشىنى.
پەشۋا بىلەن، مۇشت بىلەن
ياردىم بېشىنى.

ئىلى دەريا بويىدا
چالدىم راۋابنى.
خالاس ئەتتىم قوۇل - يېتىمنى،
تاپتىم ساۋابنى.
قوۇل - يېتىمنىڭ ياتقان يېرى
پىتلىق ئاۋاختا.
قوۇل - يېتىمغا ئاش بېرەركەن
سوۇنوۇق تاۋاقتا.
ئاۋاختىنى ئاي يوروۇقى،
ئايدىڭدا چاقتىم.
قوش قولوۇمنى قېيىق قىلىپ
دەريادا ئاقتىم.

يىگىرمە ئالتە ياشىمدا،
كوۇنلەر چوۇشتى باشىمغا.
ئەرزىمنى بايان ئەيلەي،
ياروۇ دوست قاياشىمغا.
ئەزىزانە قەشقەردە
توۇغوۇلوۇپ ئوۆسكەن بويوۇم بار.
شەھەر كېزىپ، يوۇرت كوۆرمەك،
ئىچكە تولغان ئويوۇم بار.
شەموۇشەنى ئايلىنىپ
ئوۇچتوۇرپانغا كېپ قالدىم.
قولغا ئېلىپ راۋابنى،
ھەر پەدىگە چېپ قالدىم...
ئوۇچتوۇرپانلىق كوۆڭلىگە
سىيىت ئاخوۇن يېقىپ قالدى.

ياقا يوۇرتلوۇق بولساممو
سوۆزلىرىم ئېقىپ قالدى.
يەتتى بوۇلوۇڭ - پوۇچاقتا
يېيىلىپتوۇ ئاتىقىم.
يول - يول ئىكەن ھەر ياقتا،
ئەل - يوۇرت بولدى ياتقىم.
خالايىقلار دەر ئىدى:
«سىيىت نوچى كەلگوۇسى.
ئوۇنىڭ قەدىمى يەتمىكى،
ياخشىلىقنىڭ بەلگىسى...»
نائەھلىلەر شوۇ كەمدە،
ئىچى ئاداپ ھالىمغا.
توۆھمەت توقوۇپ ئوۇستوۇمدىن،
ئەرز قىپتوۇ دارىغا:
«سىيىت يوۇرتنى ئازدوۇردى،
ئوغرىلارنى جەم قىلىپ.
سىزگە ئورا قازدوۇردى،
بوۇ يوۇرتقا بالا تېرىپ.
ئوۇنى يوقىتىڭ دەرھال،
توۇخوۇمى قوۇروۇپ كەتسوۇن.
ئوۇ يالاڭ توۆش غوۆغاچى،
يەر يوۇتوۇپ چىرىپ كەتسوۇن...»
يالپاق بوۇروۇن دوتەينىڭ،
رەڭگىرويى ئوۆڭوۇپتوۇ.
سىيىت توغروۇلوۇق خىيالى،
ھەر كوچىغا مېڭىپتوۇ.

ھەممىگە ئايان ئىكەنكى، ئوۇچتوۇرپاننىڭ ئامبىلى ما شاۋۇ ئەسلىدە قەشقەرنىڭ دوتىيى بولوۇپ، گېلاۋخوۇيچىلارنى يوقىتىشتا داڭ چىقارغان چوڭ جاللات ئىدى. شوۇ چاغدىن باشلاپ سىيىت نوچىنى تو - نوۇيتتى. بىراق، قەشقەردىكى چېغىدا سىيىت نوچىنى يوقىتىش مەقسىتىگە يېتەلمىگەنىدى. گاڭگوۇڭنىڭ توۇيوۇقسىز بوۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىقى ئوۇنى ناھايىتى ھەيران قالدوۇردى. لېكىن، ئوۇ ئوۇچتوۇرپاندا سىيىت نوچىنى جايلىۋېتىشكە موۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلەتتى. بوۇلارنى ئويلاپ يەتكەن بوۇ ھىيلىگەر يېڭى خىزمەت ئارقىلىق خانىنىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشمەك خىيالىدا سىيىت نوچىنى ئوۇجوۇقتوۇروۇشنىڭ كويىغا چوۇشوۇپ، كونا ھوۇنىرىنى ئىشقا سالدى:

«هەي نوچى، سىيىت گاڭگۇڭ،
ئۇچتۇرپانغا خۇش كەپسەن.
مەن كۆرۈپ دىدارىڭنى،
بولدۇم تولمۇ خۇرسەن.
تەڭ كەچكەن ئەمەسمىدۇق،
تۇمەن دەريا بويىنى.
تەڭ ئىچكەن ئەمەسمىدۇق،
ئۇنىڭ شەربەت سۇيىنى.
تەڭ ئاڭلاپ ئەمەسمىدۇق،
ھىيت ـ ئايەم كۇيىنى.
بىللە كۆرۈپ كەلگەن بىز،
ئەزىز قەشقەر باغرىنى.
ھىيت ـ ئايەمدە تەڭ ئاڭلاپ،
كاناي، سۇناي، ناغرىنى.
قەشقەرلىكنى كۆرگەندە
تەنگە سىغمايى كېتىمەن .
داستىخان سىلىپ ئالدىغا،
ئىززەت ـ ئىكرام ئېتىمەن.
ھەي نوچى، سىيىت گاڭگۇڭ،
يۇرسەڭ، ئوردىغا بارساڭ.
ئۇستىخىنىڭ چۇشۇپ قالسا،
بۇ يۇرتتا تۇرۇپ قالساڭ.»
ماقۇل دەپ سىيىت نوچى،
ئوردىدا تۇرۇپ قاپتۇ.
پۇڭلەپ يەل بېرىش، ماختاش،
جايىغا بېرىپ قاپتۇ.
ئاق تەڭگە بىلەن چوكان،
كۇنمۇكۇن كېلىپ قاپتۇ.
يالپاق بۇرۇن ما دارېن،
ھەر ياڭزا كۇلۇپ قاپتۇ.
ئاي، يىللار ئۆتۇپ مەزگىل،
بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ.

شۇنداق بىر كۇن كېچىدە،
سىيىت نوچى چۇشىدە،
ئانىسىنى كۆرۈپ قاپتۇ.
قەشقەرگە كېتەيىن دەپ،
مىسكىن ئانا قېشىغا،
پات بېرىپ يېتەيىن دەپ،
قېرىغان چېغى يېنىدا،
خىزمەت قىلىپ ئۆتەيىن دەپ.
ئۆز قولىدىن ئېشىنى،
بىر قوشۇق ئىچەيىن دەپ.
مانا شۇنداق ئويلاپتۇ،
ئۆي بويىنى بويلاپتۇ.
دارېن ئالدىغا كىرىپ،
ئىجازەتمۇ سوراپتۇ.

ئەلقىسسە، سىيىت نوچى شۇ كۇنى تاڭ ئېتىش بىلەن ما دارېنىڭ ئالدىغا كىرىپ كەلدى ۋە بۇ ئەرزنى بايان قىلدى:

قوي ئىزدەر قوزاسىنى،
قوزىمۇ ئاناسىنى.
ھاۋادىكى قۇشلارمۇ،
سېغىنار ئۇۋاسىنى.
سېغىنىدىم يۈرەك ـ دىلدىن،
ئانام مېھرىبانىمنى.
سېغىنىدىم ـــ ئېتى مەمەت،
ئۆكامنى ـــ غەمگۈزارىمنى.
تۇمەن دەريا سۈيىدىن،
تويغۇچە يۇتاي دەيمەن.

ما دارېن شۇنداق جاۋاب بەردى:

ئىجازەت بېرەي دېسەم،
مەن ساڭا چىدالمايمەن.
باشتىلا دېمەپمىدىم،
سەندىن ئايرىلالمايمەن.
ئىجازەت بېرەي، گاڭگۇك،
چارەم يوق بۆلەك ياڭزا.
يوللۇقۇم بېرەي ياچەن،
تېخى بىر چىلىم غاڭزا.
يالغۇز ئانىغا سەندەك،
جان كۆيەر ئوغۇل لازىم.
ئالدىغا بېرىپ دەرھال،
ئاڭا ئەيلىگىن تەزىم.
قەشقەردىكى تىتەيگە
خەت يېزىپ بېرەي، ئېپ كەت.
خەتنى كۆرسە ما تىتەي،
دەيدۇ ساڭا كۆپ رەھمەت.

غەمگۈزارىم ئانامنىڭ،
ئالدىدا ئۆتەي دەيمەن.
يار بېشىدا ئولتۇرۇپ،
راۋابىم چالاي دەيمەن.
غېرىب ـ غۇرۇا، يارەننىڭ
كۆڭلىنى ئالاي دەيمەن.
قەشقەرگە باراي دەيمەن،
مېھرىگە قاناي دەيمەن.
ما دارېن، ئىجازەت بەر،
يولغا ئاتلىناي دەيمەن.

سەن ئۆزۈڭ سېيىت گاڭگۇڭ،
قىلدىڭ بىزگە كۆپ خىزمەت.
ئەجرىڭ قەدرىگە لايىق،
مەنمۇ بىلدۇرەي ئىززەت.
بۇ خېتىمنى ئاپىرىپ،
بەر تىتەينىڭ ئۆزىگە.
سېنى باشلىق قىپ قويار،
تۆت دەرۋازىنىڭ بىرىگە.
باشلىق بولۇپ شۇندا سەن،
ئويناپ ـ كۈلۈپ ئۆتەرسەن.
گاڭگۇڭ نامىڭغا لايىق،
مۇرادىڭغا يېتەرسەن.
بۇ يۇرتتىن كېتەر بولدۇڭ،
ئىچىمگە سىلىپ ئوتنى.
ئەتە يولغا چىق، گاڭگۇڭ،
تەييارلاپ قويماي خەتنى.

ئەلقىسسە، ما دارېن ئۇخلىماي خېتىنى يازدى، گاڭگۇڭنىڭ ھايات يولىغا ئەجەل خەندىكى قازدى. ئەتىسى سېيىت نوچى بۇ خەتنى ئېلىپ، قوينىغا قاتلاپ سېلىپ، دارېن ئالدىدىن چىقىپ جاپاكەش پۇقرالارغا تويماي بېقىپ، يۇرىكى شامدەك ئېقىپ شۇنداق دېدى:

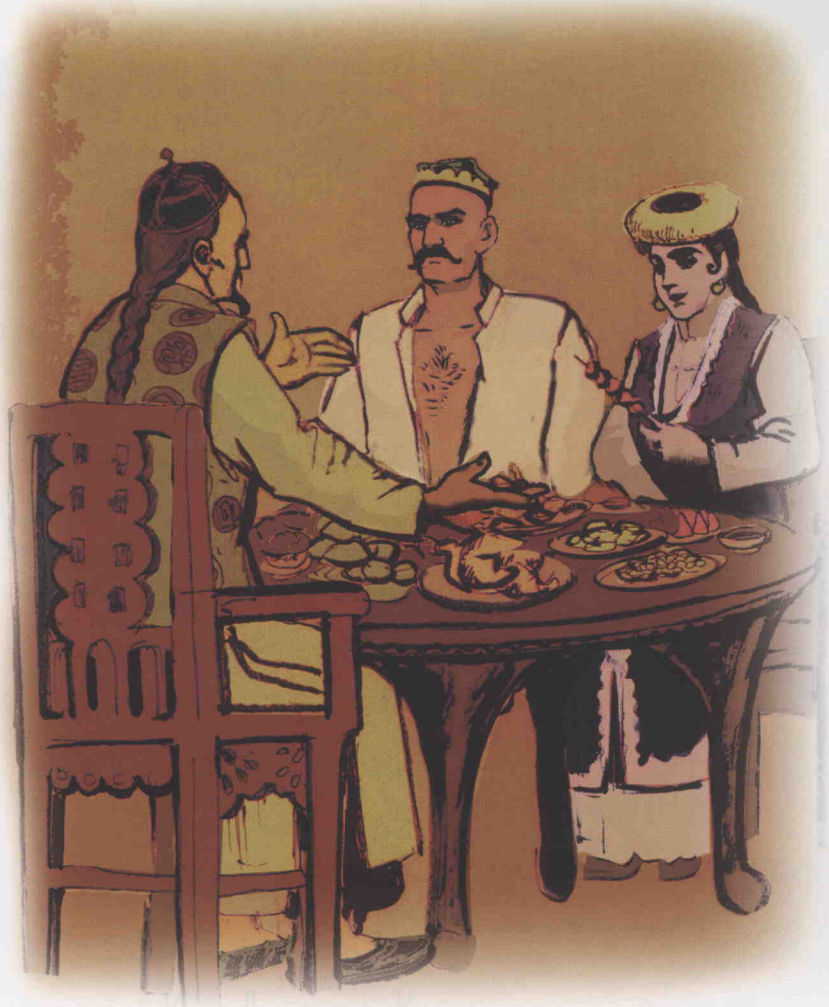
خوش بۇرادەر، يارانلەر،
بىللە ئويناپ ئۆتكەنلەر.

ئۆزرەمنى ئېيتىپ قالاي،
قەشقەرگە كېتىپ قالاي.

داغی پەرزەنت ئانامنىڭ،
قان ـ قېرىنداش ئۇكامنىڭ،
مېھرىگە قېنىمۇالاي.
قىلغان بولسام مەنمەنلىك،
ئۆتكەن بولسا سەۋەنلىك،
كەچۈرۈڭلار، يۇرتداشلار،
خەير خوش، قېرىنداشلار.

ئەلقىسسە، سېيىت نوچى يار ـ بۇرادەرلىرى بىلەن خوشلىشىپ، قەشقەرگە قاراپ يول ئالدى. ئۇچ-تۇرپاندىن ئۇزاپ كەتكەندە، مارالبېشىنىڭ تۆمشۇقىغا يەتكەندە نوچىنىڭ ئېتى بىر شورلۇق يەرگە پاتتى. سېيىت نوچى ئاتتىن چۈشۈپ كۆتۈرۈپ تارتتى. تۇز ئارتقان ئېشەكنىڭ ھەيدەپ پاتقاقتىن ئامان چىققان بىر تۇزچى بوۋاي بۇ ھالنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. سېيىت نوچىغا يارەملىشىپ ئاتنى تارتىۋالدى. تۇزچى بوۋاي ئېيتتىكى:

ئوغلۇم سېنىڭ چىرايىڭ،
زەپمۇ ئىللىق كۆرۈندى.
ئېتىڭ پېتىپ شورلۇقتا،
خەۋپتىن خەۋەر بىلىندى.
سەپىرىڭدىن بىر گۇمان،
ئايان بولدى كۆڭلۈمگە.
مەنزىلىڭگە يەتكۈنچە،
ئاگاھ بولغىن ئۆزۈڭگە.
ئېيتقىن نېمە قىسمەت بار؟
سەپىرىڭدە، ئىشىڭدا،
ئۆتكەن قانداق خىسلەت بار؟
سېنىڭ مىسكىن بېشىڭدا.

ئەلقىسسە، سېيىت نوچى تۇزچى بوۋايغا سەرگۈزەشتلىرىنى ھېكايە قىلىپ بەردى. ما دارېنىنىڭ خېتىنى قوينىدىن ئېلىپ پوتىسىغا مەھكەم تۇگدى.

تۇزچى بوۋاي ئېيتتىكى:

— ئەي ئوغلۇم، ئۇشبۇ خەتنى يېنىڭدا ساقلاپ يۈردۈڭمۇ؟ خەتنى ئېچىپ ئوقۇپ كۆردۈڭمۇ؟ بۇ زامانىنىڭ ئامبالىلىرىدا ئىنساپ قالمىدى. نادانلىق قىلىپ، تەۋەككۇل كەمىرىدە بېلىڭنى باغلىما، دارېنىنىڭ خېتىنى سەل چاغلىما، پالاكەت باسمىسۇن سېنى، خەتنى ئوقۇپ باقايلى قېنى.

سېيىت نوچى ئېيتتىكى:

ئامانەتكە خيانەت،
نامەرد ئىشدۇر.
پالاكەتنىڭ ئامرىقى،
قورققاق كىشدۇر .
هاياتىمدا نامەردلىك
قىلغان ئەمەسمەن.
جاننى ئالتۇن ـ كۆمۈشكە،
ساتقان ئەمەسمەن.

كەلسە ئەجەل ناۋادا،
جاننى ئالادۇر.
سۇلار ئېقىپ ئاستىدا،
تاشلار قالادۇر.
قەشقەرنىمدە يارەن كۆپ،
يالغۇز ئەمەسمەن.
كىمكى قىلسا يامانلىق،
ئادەم دېمەسمەن.

تۇزچى بوۋاي ئېيتتىكى: «خەير، ئوغلۇم، ساڭا ئاقيول بولسۇن، خەۋپ ـ خەتەر سەندىن يىراق تۇرسۇن. دۇشمىنىڭ قان قۇسۇپ ئۆلسۇن، دوستلىرىڭ شاد ـ خۇرام كۈلسۇن.»

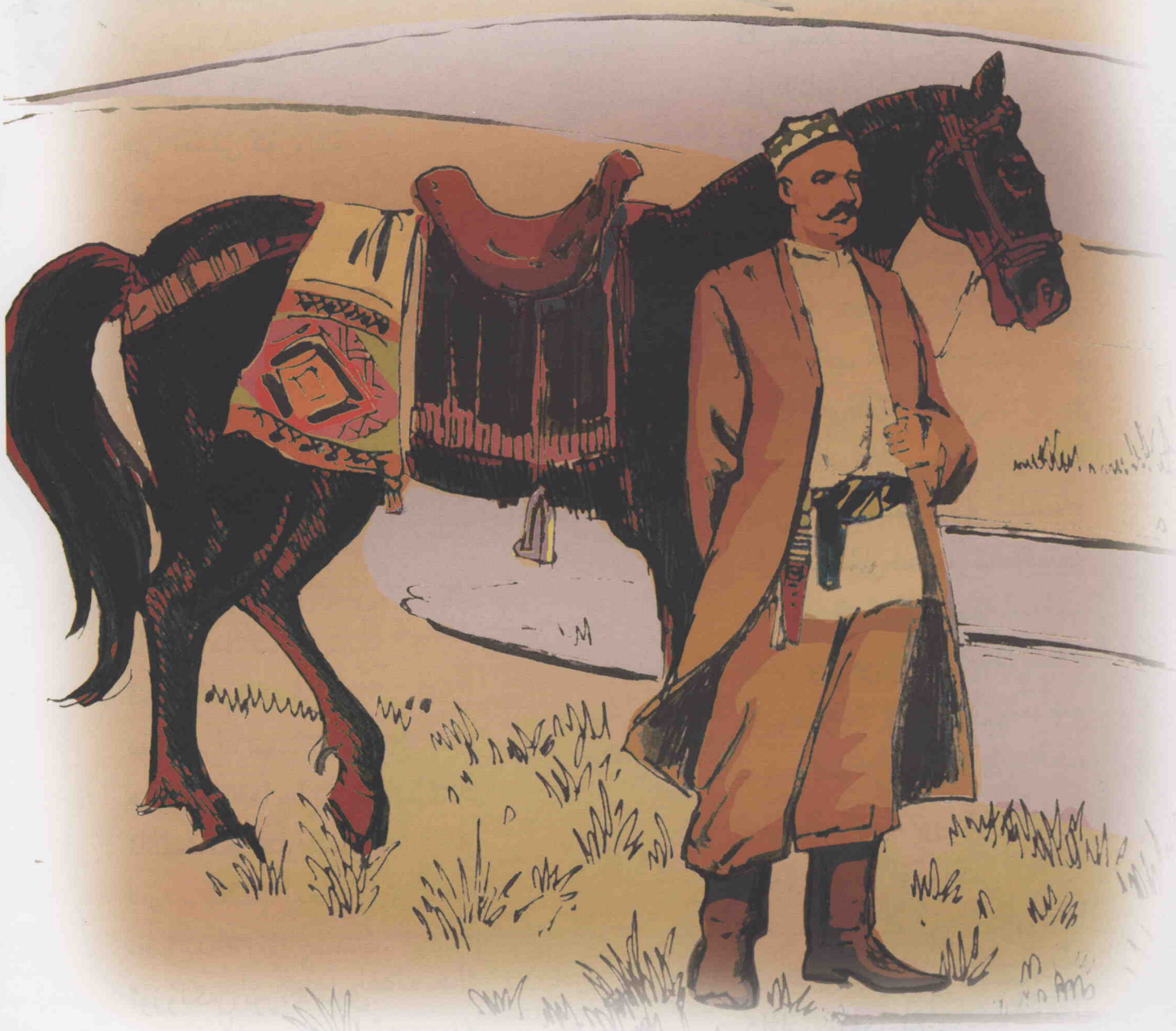
ئەلقىسسە، سېيىت نوچى تۇزچى بوۋاي بىلەن خەيرلىشىپ ئېتىغا يەنە مىندى، ئالغا قاراپ يول يۈردى، يول يۈرگەنسىرى مول يۈردى. يولنى كۆپ بېسىپ، كۆرگەنلا يەردە كىشىلەر قازان ئېسىپ، ئاخىر دەمدە قەشقەرگە يېتىپ باردى. قان ـ ياش ئاقار تۇمەن دەريا‌سى بىلەن كوزىچى ياربېشىنى كۆردى.

سېيىت نوچى دېگەن گاڭگۇڭ،
دۆڭنىڭ ئۈستىگە چىقسا.
ئانا مېھرىنىڭ شامى،
باغرىدا ئېرىپ ئاقسا.
هەر ياقتىن خاراب يۈرتى،
هەسرەت ئوتىنى ياقسا.
تۇمەن تولغۇدەك قان ـ ياش،
تۇرماي تامچىلاپ ئاقسا.
ياش تولغان كۆزى بىرلە،
تويماي هەر تامان باقسا،
ئىشككە كېلىپ قاقسا،
ئىشىك تاقىلىپ قاپتۇ،
چىراغمۇ ئۆچۈپ قاپتۇ.
ئانىسى غېرىب مەزلۇم،
ئاھ ... چېكىپ يېتىپ قاپتۇ،
غەملەرگە پېتىپ قاپتۇ،
ئۇخلاپمۇ قېتىپ قاپتۇ.
جان ئانا... جېنىم ئانا...
دەپتۇ سۆزىنى باشلاپ.
ئاڭلىتالماي ئۆگزىگە،
قوشلاپ چالمىنى تاشلاپ.

يەنە تەكرار توۋلاپتۇ،
بوتىلاقتەك بوزلاپتۇ.
جاراھەتلىك باغرىنى،
هەسرەتلىرى تۇزلاپتۇ،
توۋلاشلىرى تېزلەپتۇ.
ئاخىر ئاڭلاپ ئانىسى،
ياندۇرۇپتۇ چىراغنى.
ئويلاپ يېقىن ـ يىراقنى،
ئىچىنى خىيال ئوراپتۇ،
كىملىكىنى سوراپتۇ.
«جان ئانا، جېنىم ئانا»
دېگەن بىر سادا كەلدى.
«ئىشىكنى ئاچ، جان ئانا،
مۇساپىر بالاڭ كەلدى.»
شۇ سۆز بىلەن ئانىسى،
ئىشككە ئوقتەك ئېتىلىپ،
سۆزگە قان ـ ياش قېتىلىپ،
بوينىغا گىرە سېلىپ،
«هارماڭ، بالىكام» دەپتۇ.
يىرتىق داستىخان ئېچىلىپ،
گۈلە ـ قاقلار چېچىلىپ،

هېجىردا چاي ئىچىلىپ،
ئۆيگە ئادەم تولۇپتۇ،
تۇنمۇ تامام بولۇپتۇ.
ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا،
مەزىن ئەزان ئېيتقاندا،
سېيىت نوچى جامەدە
جامەئەتنى كۆرۈپتۇ.
يىغلاپتۇ ھەم كۈلۈپتۇ.
ئۆيگە قايتىپ كېلىپتۇ،
ئېگىلىپ سالام بېرىپتۇ.
پەستە تۇرۇپ قول باغلاپ،
چاپان كىيىپ بەل باغلاپ،
ئانىسىغا خۇش قاراپ،
شۇنداق بىر سۆز قىلىپتۇ.

«مەن يامۇلغا كىرەيمەن،
ما تىتەينى كۆرەيمەن.
ئالدى بىلەن ئۇنىڭغا،
ھۆرمەت سالام بېرەيمەن.
سۈڭرە ئامانەت خەتنى،
ئۆز قولىغا بېرەيمەن.»
شۇنداق دەپ سېيىت ئاخۇن،
ئىجازەتنىمۇ ئاپتۇ.
خۇداغا ئامانەت دەپ،
ئانا ئىشىكتە قاپتۇ.
خەتنى ئوقۇپ ماتتەي،
باشنى ئاستا چايقاپتۇ.
يۈمشاق كۈلكىدىن نوچى،
ھەر ئەھۋالنى بايقاپتۇ.

شۇندا تۇزچى بوۋاينى،
دەررۇ يادىغا ئاپتۇ.
شۇ ئوي، شۇ خيال بىرلە،
تىتەيگە قاراپ قاپتۇ.
سۇئرە سۆزلەپ ما تىتەي،
ئۇچ كۈنلۈك سۇرۇك دەپتۇ.
ئۇچ كۈن كېيىن يامۇلغا،
سەن ئۆزۈڭلا كەل دەپتۇ.
بىز كېڭەشنى پۈتتۈرسەك،
پىشانەڭگە يېزىلغان
كارامەتنى كۆر دەپتۇ.

ئۇچىنچى كۈن سېيىت ئاخۇن،
ئاجايىپ چۈش كۆرۈپتۇ.
چۈشىدە تېخى شۇنچە،
نۇرغۇنلا ئىش كۆرۈپتۇ:
چوڭ يولدا كېتىپ بېرىپ،
قارا ئىتنى كۆرۈپتۇ،
ئويغىنىپ ئۇ ئويلاپتۇ،
باش ـ ئاياغىدىن ئويىنى.
دەرھال بېرىپ ھامامغا،
سۇغا ساپتۇ بويىنى.
ئانىسىغا سۆز قوشۇپ،
دەپتۇ: سەندىن سورايمەن.
بۇگۈن ئۇلۇغ جۈمە كۈن،
ئاپاق غوجامغا چىقىپ،
نامىز ئوقۇپ كىرەيمەن.
ئانا بېرىپ ئىجازەت،
ئىشىك تۈۋىدە قاپتۇ.
دۇئا بىرلە سېيىت ئاخۇن،
ھەزرەت ياققا يول ئاپتۇ...
ئاڭلىناتتى ھەرياندىن،
دەرد ـ ئەلەم، پىغان زارى.
تاشۋايدەك راۋابچىنىڭ،
ئۇزۇلگەن يۈرەك تارى.

ئۇجمىلىك باغ ئەتراپى،
ئايلىنىپتۇ مازارغا.
يالىڭاچ تەن، يوقسۇللار،
چىقالماپتۇ بازارغا.
ئارىلاپ سېيىت نوچى،
كۆردى ئەلنىڭ ھالىنى.
بۇلاپ ئالغان ئاچ كۆزلەر،
يۇرتنىڭ بار ـ يوق مالىنى.
كۆزى چۈشتى ھەر يەردە،
ياخشى بىلەن يامانغا.
يۇرىكىدە ئوت ياندى،
لەنەت ئوقۇپ زامانغا.
ھەممە يۇرتتا خار پۇقرا،
دەرد ـ ئەلەمگە يار پۇقرا.
قان يىغلايدۇ ھەسرەتتە،
بۇردا نانغا زار پۇقرا.
ئاھ ... خۇدايا، ئالەمنى،
ئۆزۈڭ ئالغان ھۆددەڭگە.
رەھىم ـ شەپقەت قىلساڭچۇ،
بىزدەك مىسكىن بەندەڭگە.
ئالىمڭنى كەڭ قىلىپ،
زامانەڭنى تار قىپسەن.
ئادىمڭنى ئەلەملەپ،
ئىت ـ ئېشەكتەك خار قىپسەن.
شاپائەت قىل قەشقەرگە،
شەپقىتىڭنى ياغقۇزغىن.
قانغا تويماس زالىمنى،
ئۆزۈڭ زاۋال تاپقۇزغىن.
سېيىت نوچى ھەر يەردە،
يىرتىق چاپان، تون كۆردى.
تونىنى بويلاپ تۆكۈلگەن،
لەختە ـ لەختە خۇن كۆردى.
يۈرەك ـ باغرى ئۆرتىنىپ،
كاۋاپ بولۇپ يانىتتى.

ساماۋاردا ئولتۇرۇپ،
ئىچ - قارىنىنى تولدۇرۇپ،
ئەل - يۇرت بىلەن مۇڭدىشىپ،
دىداربغا قاناتتى.
ساماۋارنىڭ چۆرىسى،
ئادەم بىلەن لىق تولغان.
ئۇلۇغ - ئۇششاق قەشقەرلىك،
ئەترابىغا جەم بولغان.
چىقىپ كەپتۇ بىر چاغدا،
بىر توپ چېرىك ئات بىلەن.
يارلىق ئېلىپ يامۇلدىن،
تىتەي يازغان خەت بىلەن.
چېرىك سالام بېرىپتۇ،
قاتارلىشىپ تۇرۇپتۇ.
سىيىت ئۇقۇپ ئەھۋالنى،
دەرھال يولغا يۈرۈپتۇ.
دوست - يارەنلەر ئەگىشىپ،
تولىسى گەپ تەگىشىپ،
يۈرگەندە تېز يۈرۈپتۇ،
كۆپ خىياللار سۈرۈپتۇ.
تۇنده كۆرگەن چۈشىنى،
يول توسقان قارا ئىتنى،
قانچە تەكرار كۆرۈپتۇ.
شەھەرگە يېقىن كەلگەندە،
قارىغا[32] سۇ بەرگەندە،
كۈسۈلدىشىپ چېرىكلەر،
سۆزلەشكەننى كۆرگەندە،
«نېمە گەپ؟» دەپ سوراپتۇ،
جاۋابىنى تىڭشاپتۇ.
«باغلاپ ئەكىر» دېگەننى،
چېرىكلەردىن ئاڭلاپتۇ.
ئاڭلاپتۇ - دە، دەرھاللا،
ئۆز - ئۆزىنى ئوڭلاپتۇ.
بەلنى مەھكەم باغلاپتۇ.
باغلاڭلار دەپ قولىنى،
ئارقىسىغا جۇغلاپتۇ.
ئۇ ئۆزىنى يولۋاستەك،
گويا شىر دەك چاغلاپتۇ.
چېرىك دېگەن تىترىشىپ،
چۈنى ئوخشاش چىرمىشىپ،
سىيىت ئاخۇننى باغلاپتۇ.
ئاندىن بىر سۆز ئاڭلاپتۇ:
«ھېچ گۇناھ يوق سىلەردە،
خانىمىڭ ۋاجىپ يارلىقى،
يۈرت - جامائەت خوش ئەمدى.
رىزا بولۇڭ قەشقەرلىك
ئۇلۇغ - ئۇششاق بارلىقى.»
يۈرت شۇ سۆزنى ئاڭلاپتۇ،
يۈرەك - باغرى داغلاپتۇ.
كۆكرەك كېرىپ سىيىت ئاخۇن،
ئالغا ماڭغان چاغلاردا
ھەممە ھۆر - ھۆر يىغلاپتۇ.

ئەمدى گەپنى قەشقەرنىڭ دارىنلىرىدىن ئاڭلايمىز:

«ئۇ پۇقرالار بىلەن دىدار كۆرۈشۈپ بولغۇچە يوق قىلىۋەتمىسەك بىزگە ئامانلىق بولماس، شۇڭا دەرھال سەكسەن چېرىك ھازىر بولسۇن، سېيىت نوچىنى تۈتۈشقا يۈرسۇن، سېيىت نوچى گۇندىخانىغا كەلتۈرۈلسۇن». سېيىت نوچىنى ئاشۇنداق كەلتۈرۈشتى. سېيىت نوچى ما تىتەينى كۆرمەك تەلىپىنى بەردى، تىتەي قوبۇل كۆردى. سېيىت نوچى شۇنداق دەپتۇ:

كېزىپ دەشتى باياۋان،
ئاشتىم تاغ ـ داۋان.
نەگە بارسام پۇقرانىڭ،
ھالى بەك يامان.
رەڭگى سولغۇن، زەپىران،
باغرى لەخته قان.
ئىچكىنى ئوغا، زەھەر،
چەككىنى پىغان.

ئۇچتۇرپاندا ما دوتەي،
يېزىپ بەردى خەت.
سىزگە تىلەپ ئامانلىق،
بەخت ـ پاراغەت.
ما دوتەينىڭ خېتىنى،
مەندىن ئالدىڭىز.
ئەمدىن نېچۇن بىلمەدىم،
ئايىنىپ قالدىڭىز؟

ئەلقىسسە، ما تىتەي مۇغەمبەرلىك بىلەن سېيىت گاڭگۇڭغا قاراپ قالدى، خۇپسەنلىك بىلەن ھېچنېمىنى ئۇقماس كىشى بولۇۋېلىپ ئۆز يېغىدا ئۆزىنى قوـ رۇشقا پۇرسەت تاپتى، ھىيلە ـ مىكىرلىك نىقابىنى يۈزىگە تارتتى:

ھەي نوچى، سېيىت گاڭگۇڭ،
ئۆزۈڭنىڭ ئۆلۈم نامەڭنى،
سەن ئۆزۈڭ ئېلىپ كەپسەن،
مېنىڭ بۇ يۈرىكىمگە،
نادامەت سېلىپ كەپسەن.
خەت بىلەن مېنىڭ بىلسەڭ،
كۆكسۈمگە پىچاق پاتتى.
قانداق قىلىمىز، گاڭگۇڭ،
ئەجەبمۇ بېشىم قاتتى.
مەن ساڭا ئىدىم ئامراق،
ئۆلتۈرەي سېنى قانداق؟
ئۆلتۈرمەي دېسەم نوچى،
خانىڭ يارلىقى شۇنداق.

ئەي ئامبال، ــ دېدى گاڭگۇڭ ، ــ
تەڭلىكتە تۇرۇپ قالما.
خانىڭ ئالدىدا ئاسىي،
گۇناھكار بولۇپ قالما.
چېرىكلەرگە ئېيت دەرھال،
مىلتىقىغا ئوق سالسۇن.
مويتۇڭزىغا ئېپ چىقىپ،
ھايالسىز جېنىم ئالسۇن.
ئەزىزانە قەشقەرلىك،
مېنى بىر كۆرۈپ قالسۇن!...
جاللاتلار كېلىپ شۇ دەم،
بوينىغا تاقاق سالدى.
پۈتىغا سېلىپ ئىشكەل،
زىندان باغرىغا ئالدى.
ئون تۆت كۈن ئۆتۈپ كەتتى،
تاقىتى تۈگەپ كەتتى.
مەرد يىگىت سېيىت گاڭگۇڭ،
سۆزىنى بايان ئەتتى.
دېدى ئۇ: چىدامىم يوق،
يا بۆلەك تەمەيىم يوق،
ئۆلتۈرسەڭ بۇگۈن ئۆلتۈر،
جۇمە كۈن كېلىپ يەتتى.
.....
جەم بولۇشتى ئامبالار،
يەڭگۇشلىشىپ تامبالار.
«داچەي ھارۋىنى قوش دەپ»
يارلىق قىلدى دەرھالا.
تۆت ئاتلىق يوغان ھارۋا،
تەييار بولدى، تەخ بولدى.
سېيىت نوچىنى ئاتماقتا،
ئېلىپ ماڭار ۋاخ بولدى.
ئات ھارۋىنى قاتقاندا،
توققۇز پاي پو ئاتقاندا،
تۆت دەرۋازىغا يۈزدىن
تۆت يۈز چېرىك پاتقاندا،
يورغىلىشىپ ھەر يانغا،
تېپىرلىشىپ ياتقاندا،
تەشۋىش تولغان باشلىرى،
قارا تاشتەك قاتقاندا،
سېيىت نوچىنى چىڭ باغلاپ،
ئوردا ئالدىغا ئېپ كەلدى.
ئۇ ھارۋىدا تىك توختاپ،
شۇنداق سۆزنى دەپ كەلدى:
«خوش، ئامان بول، قەشقەرلىك،
جانجىگەرلەر ـ تۇغقانلار.
بۇگۈن جۇمە، قۇلاق سال،
سۆز قەدرىنى ئۇققانلار.
جامائەت جەم بولۇپسىز،
مېنىڭدىن بولۇڭ رازى.
مەھشەردە كۆرۈشكەيمىز،
بولغىنىدا خۇدا قازى.
گۇناھسىز ئۆلەر بولدۇم،
نادانلىق بالاسىدىن.
كىملەر قۇتۇلۇپ قالغان،
زالىمنىڭ جازاسىدىن!
ھەي قەشقەرلىك، قەشقەرلىك،
مېنى ئۇنتۇپ قالماڭلار.
مەندەك بولماي دېسەڭلار،
ھەرگىز نادان بولماڭلار.
نادانلىق ئېلىپ كەتتى،
يىگىتلىكتە باشىمنى.
مېنىڭدەك ئېلىپ كەتكەن،
ھاشىمدەك ئاداشىمنى.
خەتنى بىلمىگەن ئادەم،

بېشىدا كېزەر ماتەم.
خەت بىلمەس نادانلارغا،
قاراڭغۇ ئىكەن ئالەم.
ئوقۇڭلار ئۆزۈڭلارمۇ،
تەلىم ئالسۇن ياش باللا.
قەلبىڭلاردا قېپقالسۇن
قىساسىڭلار ـ ئەنىڭلار!
.....
مەمەتخان ئىنىم قالدى،
جان ئانام ئۇنى باقسۇن.
مەيلى ئاتسا زالىملار،
قەشقەرگە قېنىم ئاقسۇن.
قەبرەمنى كۆرۈپ خەلقىم،
ئىبرەت ئالغۇسى مەندىن.
قان قەرزىم، قىساسىمغا،
ئۈمىد كۈتمەن سەندىن.
رازى بولغىن قەشقەرلىك،
ئەل ـ يۇرتداشلار خوش ئەمدى.
بىللە ئوينىاپ تەڭ ئۆسكەن
يارۇ دوستلار خوش ئەمدى!»
.....
خالايىق نىدا ئەيلەپ،
ياشنى تولدۇرۇپ كۆزگە.
مۇڭ ـ زارى ناۋا ئەيلەپ،
چۈشتى نالىلىك سۆزگە:
«كاج پەلەكنىڭ قىسمىتى،
بۇ كۈننى ساپتۇ سىزگە.
كۈن ئالماق بۇ قەشقەردە،
بولمامدۇ راۋا بىزگە؟!...
بىرنى ئوق بىلەن ئاتسا،
ئوننى جادۇغا باسسا،
يۈزنى دارغا ئاسسا،
مىڭلاپ گۈنىدا ياتسا،
ئادەم بېشىنى توغراپ،
تاغنىڭ تېشىغا قاتسا،
دەردىمەن بىر گۈناھكارغا،
مىڭنى ئېلىپ چاتسا.
بۇ ئالەم زىمىستانلىق،
بولدى بىر گۆرىستانلىك.
گۆرىستاندا ئۆتەرمۇ،
بەختى قارا قەشقەرلىك...»
.....
سېيىت ئاخۇن، سېيىت گاڭگۇڭ،
يۈرتتىن رازىلىق ئالدى.
هارۇنمۇ قومۇش بازىرى[33]
يېنىغا بېرىپ قالدى.
«ئات!» دېدى سېيىت گاڭگۇڭ
هارۇندىن تۆۋەن سەكرەپ:
«ئات جاللات! ئۇدۇللاپ ئات!!
يۈرەككە ئۇدۇل چەللەپ.»
چېقىر كۆزلۈك بىر جاللات،
مىلتىقنى راسا بەللەپ،
سېيىت گاڭگۇڭنىڭ ئالدىدا،
تۇردى كۆزنىگە تەڭلەپ.
ئارقا ياقتىن جىڭ جاللات،
دەرھال تەپكىنى باستى.
پىستان چېقىپ مىلتىقى،
ئۆزى يىقىلىپ ياتتى.
ئىككىنچى رەت ئاتقان ئوق،
كېلىپ تەگدى تاغاققا.
سېيىت ئاخۇن دېدى شۇ دەم،
مىلتىق ئاتقان جاللاتقا:
«مېنى ئاتساڭ ئۇستاڭ ئات،
نائۇستاڭ يېقىن كەلمە.
سول كۆكسۈمنى چەللەپ ئات،
جا ئۇستاڭ يېقىن كەلمە....
مە، هەققىگە ئاق تەڭگە»
دېدى سۆزىنى باشلاپ.

بىر سەرلىك كۈموش پۇلنى،
جاللات ئالدىغا تاشلاپ.
جاللات ئالدى ياچەننى
چىشلىرىنى ھېڭگايتىپ.
تەلەپكە مۇۋاپىق ئۇ،
ئۇچ ماڭدام كېيىن قايتىپ.
.....
سېيىت ئاخۇن، سېيىت گاڭگۇڭ،
تىك تۇرار ئىدى سۆزلەپ.
ماداخۇ دېگەن جاللات،
ئاتتى جايىنى كۆزلەپ.
يەتتە پاي ئوق تەگكەندە،
ئېگىز چىنار يىقىلدى.
ھەيۋەت بىلەن گۈلدۈرلەپ،
كۆكتە چاقماق چېقىلدى...
قەشقەر ئاسمىنى بويلاپ،
ئۇچمىغان بۇگۇن كەپتەر،
سىم ـ سىم تۆكۈلەر يامغۇر،
بۇلۇتلار كېزەر كۆكتە.
قاغىلار قاقىلدايدۇ،
سېپىلدىكى پوتەيدە.
بىزگە شەپقەت بارمىكىن،
شەيخەن بىلەن دوتەيدە؟!
دوتەي بىلەن شەيخەننىڭ،
ئىچكەنلىرى قان بولدى.
قەشقەرلىكنىڭ كۆز يېشى،
سەل بىلەن قىيان بولدى.
شەيخەن بىلەن دوتەينىڭ،
كىملىكى ئايان بولدى.
دەرد تولغان يۈرەكلەردىن،
بۇ سۆزلەر بايان بولدى.

سېيىت ئاخۇن، سېيىت گاڭگۇڭ،
جېنىدىن جۈدا بولدى.
ئەزىزانە قەشقەرنىڭ
شۇڭقارى ئادا بولدى.
.....
سېيىت ئاخۇن ئۆلۈپ كەتتى،
تۈپراققا كىرىپ كەتتى.
بۇ ئەلەم ـ مۇسىبەتتىن
يۈرەككە خۇن تولۇپ كەتتى.
چالدى چاكىچاك قەشقەر،
مۇڭ تولغان راۋابىنى.
ئايەم كۈنلىرى كەلسە
تەرك ئەتمەي تاۋابىنى.
مۇڭلۇق قەبرىگە سۈركەپ،
باغرىنىڭ كاۋاپىنى.
ئوغلىغا دۇئا ئەيلەپ،
يوللىغاي ساۋابىنى.
ئۆلمىسەك ئىچەرمىز دەپ،
تاڭ ۋەسلى شارابىنى.

تۆمۇر خەلىپە ھەققىدە

ئۇچ كۈرە بۇغداي ئۇن تارتتۇق،
ھەممە خەققە ئاش بولدى.
تۆمۈر خەلىپە دېگەن باتۇر،
ئون ئىككى تاغقا باش بولدى.

قورايلىق تۆمۈر باتۇر،
پۇتۇن تاغلىقنى قوزغاتقان.
غول ئىچىدە چېرىكلەرنىڭ،
مېڭىسىدىن قان چاچقان.

قارلۇغۇم قاغۇم سايان،
سەرگۈنچۈكۈم سەرۋەڭ سايان.
تاغچىلار تاغقا ماڭغاندا
قالغانلار قاراپ قالغان.

لەپ ـ لەپ قىلىپ قار ياغدى،
تاغلارنى بويلاپ.
كۆرەر كۆزۈم كۆرمەس بولدى،
دۈشمەننى پايلاپ.

جاڭگالدا توشقان،
يەرنى چىڭدايدۇ.
بۇ زامانىڭ ئەسكەرلىرى،
شەھەرنى بۇلغايدۇ.

كۇن قىزىل چىققاندا،
ئاتلىرىمىزنى يالليدۇق.

دۈشمەنلەر كېلىپ قالسا،
مۆكۈزۈپلىپ ئالدىدۇق.

بۇ تاغلارنىڭ ئارقىسىدا،
يىلپىز بىلەن شىرلار بار.
كەچ بولدى دەپ قالماڭلار،
قوغدايدىغان ئەرلەر بار.

داۋان تۆۋەن چۈشۈپ كەلدۇق،
ئاتلار ئوينىتىپ.
بوينىمىزدا كۈمۈش مىلتىق،
يار قۇلان ئاتىپ.

خوي غېرىب بولدى كىشى،
باغداش دېگەن تاغ ئىچىدە.
قاناتىم بولسا ئۇچارمەن،
تۇن قاراڭغۇ كېچىدە.

ئەمتى بېشى بۇلاقتا،
سېغىزخان شوخ سايرىدى.
دۈشمەن كەلگەننى ئاڭلاپ،
پالگانلار ھەر تەرەپكە تارىدى.

ئاتلار ئورۇق، يوللار يىراق،
جانلاردىن ئۆتتى.
ئاتنى سېمىز ساقلىغانلار،
قۇش بولۇپ ئۇچتى.

بۆلۆ داۋان ئاشماغۇنچه،
قارا كۆرۈنمەس.
قارا يورغا مىنمەگۈنچه،
يورغا تۇزۈلمەس.

مىلتىقىمنى مەن ئېسىپ،
تاغلاردا ئوۋ ئوۋلىدىم.
ئۈچ بالامنىڭ دەردىده،
بوتىلاقتەك بوزلىدىم.

هوگا بۇلۇت ئۈستۈمده،
دۈشمەن مېنىڭ قەستىمده.
مەن خۇداغا راست بولسام،
دۈشمەن ئاياغ ئاستىمدا.

سەن بىزنى سوقتۇم دەمسەن،
سېپى يوق قامچاڭ بىلەن.
خۇدايىم كەسسۇن قولۇڭنى،
ئۆتمىگەن قايچاڭ بىلەن.

ئاق ئۈننىڭ ئۈچىنى،
ئۇماچ قىلۇر ئەر ئىدۇق.
نوغالچىدا دۈشمەننى،
قوماچ قىلۇر ئەر ئىدۇق.

كۆشۆتىدىكى دەڭده،
توققۇز قازان ئېسىپتۇ.
ئۇماچ ئىچكەن باتۇرلار،
شىرداق سېلىپ يېتىپتۇ.

ئاق قوناقنىڭ ئۇمىچى،
ئېغىز - بۇرۇننى كۆيدۈردى.
تاغ پالۋانلىرى يىغىلىپ،
خاۋارجلارنى ئۆلتۈردى.

ئەجەب قاتتىق جەڭ بولدى،
كۆشۆتىدىكى دەڭده.
جەڭتەي بىلەن ئېتىشىپ،
سېيىت ئۆلدى شۇ دەڭده.

تۆمۈر خەلىپه خوخەندۇر،
ياۋغا ئوقلار يېگۈزدى.
مەنمەن دېگەن دارىننى،
قاراڭ، خوش - خوش دېگۈزدى.

شاھ مەخسۇتتىن خەت چىقتى،
ئوقالماستىن دۈگلەتتۇق.
سۇخەنچى بولغان لالمىنى
تاغ بېشىدا تېكىلەتتۇق.

پاشالىقتىن خەت چىقسا،
ئوقالمايمۇ دۈگلەتتى.
ئەمەت دېگەن لوخۇنى
سۇپه تاشقا تىكلەتتى.

تۆۋەيىنىدىن چېرىك چىقتى،
ئەلىمىنى دىڭگايتىپ.
ئاخۇن مولالىلار قاچتى،
سەلىلىسىنى قىڭغايتىپ.

چىڭڭاڭ غوجام خەت بەردى،
جۇڭجاڭلارنى بەرسۇن دەپ.
تۆمۈر خەلىپه خەت بەردى،
«ئۇرۇشار بولسا كەلسۇن» دەپ.

ئۇچ يىل ياتتۇق شوپۇلدا،
ئارچا بىلەن ئوت قالاپ.
بابلايلى دەپ دۈشمەننى،
قۇمۇل يولىغا قاراپ.

ئالته ئاي ياتتۇق شوپۇلدا،
سۆكسۆك بىلەن ئوت قالاپ.
ياخشىنىڭ سۆزى بىلەن،
يامانىنىڭ يولىغا قاراپ.

ئېتىمنى مەن باغلىدىم،
ئېغىلدىكى ئوقۇرغا.
خەقنىڭ كۆڭلى باقمايدۇ،
داشەي دېگەن كۈپۈرغا.

يەن داشەيمۇ كەلگەندە
تولا سوقتى داڭ ـ داڭنى.
تاغچىلارمۇ ئەر ئىكەن،
تارتمۇالدى جۈڭجاڭنى.

ئاقچۇق سېيىدا تۇزدە،
بوران قوپتى گۈركىرەپ.

توخۇ يۇرەك چەن دارېن
مەيدانغا چىقتى ھۆركىرەپ.

ئېگىز تاغنىڭ ئارقىسىدا،
يىلپىز بىلەن شىرلار بار.
دۈشمەن بىلەن جەڭ قىلىپ،
جۈڭجاڭ ئالغان ئەرلەر بار.

قۇمۇلدىن ئەسكەر ئاچىقتى،
چەن دارېن دېگەن چوقۇر.
تاغچى پالگانلار كەلسە،
خۇددى چاشقاندەك قاچۇر.

چېرىكلەرمۇ ئاتسدىكەن،
يەرنى كولاپ ياتسدىكەن.
تاغچى پالگان ئاتسدىكەن،
مېڭسسنى چاچسدىكەن.

ئاقچۇق سېيى ئوپۇركەن،
چەن دارېن دېگەن چوقۇركەن.
تاغچى پالگانلار چۇشسه،
چەن دارېنمۇ قوقۇركەن.

چەن دارېنلار ئاتسدۇ،
تۇرۇك تېغىنىڭ تېشىغا.
تاغچى پالگانلار ئاتسدۇ،
چېرىكلەرنىڭ بېشىغا.

ئاقچۇق سېيىغا چىقىپ،
چەن دارېنغا ئوق ئاتتۇق.
چەن دارېنلار زور چىقىپ،
يارداڭ ياقىلاپ قاچتۇق.

ئاقچۇق يولى تاش ئىكەن،
راجى بالا ياش ئىكەن.
سوراپ باقچۇ، نېمە دەيدۇ،
مەرگەن توختى باش ئىكەن.

تاغچى پالگانلار ئاتلاندى،
ئاسماندىكى يۇلتۇزدەك.
چەن دارېننى ئويلاتتى،
جاڭگالدىكى توڭگۇزدەك.

چېرىكلەرنىڭ ئۆلۈكى،
چىڭخۇاڭمياۋغا پاتمىدى.
چەن دارېننىڭ لەشكىرى
يەرنى تېپىپ ياتمىدى.

قېيىن ئېگەر چاپتۇردى،
كىمخاب بىلەن ياپتۇردى.

يۈزى قارا شاھ مەخسۇت،
شۇنچە خەقنى ئۆلتۇردى.

ئېۋرغول دېگەن يەردە،
بىر تاتلىق بېغىر قىلغان.
يۇسۇپ ئاخۇن رەھمەتلىك
تورۇق ئاتنى يېغىر قىلغان.

تۇرۇكتە سوقۇشقاندا
ئايدىڭ بەگدىن تەر چىقتى.
بەش بەگنىڭ ئاراسىدا،
شا سېلىم بەگ ئەر چىقتى.

كۆتەل بېشى تەنشىگدە،
ئالا ئىنەكنى ئۆلتۇرگەن.
بايچىلار گۆش تالىشىپ،
موللا ئەمەتنى كۆيدۇرگەن.

كۆتەل بېشى تەنشىگدە،
تەسكەن ئوتۇن چاپتۇق بىز.
قېرىندىن شەھەر سوقۇپ،
ئوتتۇرىسىدا ياتتۇق بىز.

گۇمبىزىگە چىققانلار،
توققۇز قازان ئاسقانلار.
لوچىڭ شەھىرىنى ئالالماي،
شاتىراق ئۇرۇپ قاچقانلار.

قۇربان بەگنى كۆردۇڭمۇ،
سەن تۇرۇكتە تۇتتۇڭمۇ.
ئىستىكىنە قۇربان بەگ،
مېيسالىققا تويدۇڭمۇ.

تۆمۇر خەلىپە ئەۋەتتى،
سېيىت قورمالنى شوپۇلغا.
دورغا دەپ ناملار بەردى،
سۇلتان مۆتىسىپ نان قۇلغا.

تۆمۇر خەلپەم ئاغرىپتۇ،
خەنجەر تۇتۇپ ئوقۇدى.
كۆچەك موللام بىچارە،
تازقارا بولۇپ چوقۇدى.

ئاق بوز ئاتنى مىنگەندە،
ئاتام بولىدۇ رازى.
ئۆلگەنلەر شېھىت كەتسە،
قالغانلار تامام غازى.

بىز ئۆلسەك ئۆلۈپ كەتتۇق،
ئەل ـ يۇرتلار ئامان قالسۇن.
بىزنى دېگەن يارەنلەر،
ئۆلمەستىن هايات قالسۇن.

كۆل بويىدا نېمىلەر بار،
ئۆردەك بىلەن غازلار بار.
ئۆردەك ئۆلسە، غاز قالسۇن،
دۇشمەن ئۆلۈپ، دوست قالسۇن.

تاغدا يايلىغان كالىلار
قارىغاي ئارىلاپ كەتتى.
دوست بولمىسز دېگەنلەر،
ئەمدى ئايرىلىپ كەتتى.

سەن تولا دەيخاڭلىما،
ئاكام سېنى دەيخاڭلىتار.
ئالا ئاتنى مىندۇرۇپ،
قۇمۇل سايان دوڭغاقلىتار.

ۋادەريا، بۇلاردىن
كۆپ ئەلەم يەتتى.
ئازابىدىن يۇرەكلەرگە
دەزلەر كەتتى.

بۇ دۇنيادا مەنسۇپ دېگەن، شۇ قاتارلىق،
ئاخىرىدا ئۇلارنىمۇ تاشلاپ كەتتى.

تۆمۇر خەلپەم ئەر بولۇپ،
ئىنقىلابنى باشلىدى.
قوراي دېگەن يەرلەردىن،
ئۇمىد ئۈزۈپ تاشلىدى.

تۆمۇر خەلپە ئەر قوپۇپ،
توختاتمىدى ئىشىنى.
تەكەببۇرلۇق دەستىدىن،
تەڭ كۆرمىدى كىشىنى.

تۆمۇر خەلپە كەتتىغۇ،
ئۇرۇمچىگە يەتتىغۇ.
ئۇنىڭ يېنىغا ئۆتتۇم دەپ،
زەردى بىلەن كەتتىغۇ.

كۆشۈتىنىڭ داۋىندا،
ئاتا كۆكسىده جۇغلا.
تۆمۇرنى تۇتۇپ بەرگەن
مەمەت قۇلدەك دورغلا.

تۆۋەينىدىن چىقىپ كەلدى،
يۇمىلاق ـ يۇمىلاق قوڭغۇزلار.
تۆمۇرنى تۇتۇپ بەرگەن
مەمەت قۇلدەك توڭگۇزلار.

ئۇرۇمچىنىڭ يولىدا،
ئاتمىش يەردە بۇلاق بار.
تۆمۇرنى ئېلىپ چىقسا،
هەر كۈنىده سوراق بار.

بۇ زامانىدا خوپىڭ يوق،
شاڭپاڭلاردا مەش قويدى.
بىر جىڭ تۆت سەر ئاش بېرىپ
پالۋانلارنى ئاچ قويدى.

ئۆچكۈزدۇمۇ ـ ئۆچكۈزدۇم،
نەنسەن تېغىدا چۈش كۆردۇم.

كېچه يېتىپ ئۇيقۇمدا،
بالىلىرىمنى چۈش كۆردۈم.

ئۇرۇمچىدىكى جاڭجۇڭلەر
ئۆلتۈرۈشكە مايىلدۇر.
پۇل بەرسىمۇ ئۇنىمايدۇ،
جاڭجۇڭ دېگەن جاھىلدۇر.

مېنى ئۆلتۈرگۈدەك ئەمدى،
ئوقادۇرمەن ئىمانىمنى.
قىيامەت قايىم بولغاندا،
ئالادۇرمەن جاۋابىمنى.

جەڭتەي ئەسكىرى ساپتۇ،
ئاقچۇڭ يولدا ئوقۇر.
تۆمۈر خەلپىنى ئۆلتۈرگەن،
چەن دارېن دېگەن چوقۇر.

ئۇرۇمچىنىڭ چېركى،
ئاتلىرىنى يالدىغان.
تۆمۈرنىمۇ ئۆلتۈرۈپ،
نەيزىسىنى قانلىغان.

تۆمۈرنى ئېلىپ چىقىپ،
ئاتمىش يەردە چاپتۇردى.
چىڭ‌ۋاڭ غوجام بىر پاشا،
جۇنجۇاڭنىمۇ تاپتۇردى.

شۇ سەۋەبتىن چىللىدى،
تۆمۈر خەلپىنى جاڭجۇن.
تېيې دارېن دەپ نام بېرىپ،
دارغا ئاستى بۇ جاڭجۇن.

تۆمۈر خەلپە ئەر چىقىپ،
ئادەم توپلىدى ئۆزىگە.

ياڭ جاڭجۇن چىللاپ چىقىپ،
ئېتىۋەتتى كۆزىگە.

ئالەمگە پاتمىغان سەركە،
كۆندۈككە قانداق پاتقانسە؟
كۆندۈككە پاتساڭمۇ پاتقانسەن،
ئاغزىنى قانداق ياپقانسەن.

قوراي يولى ھەيۋەتلىك،
ئۇنىڭ ئىچى زەرەتلىك،
مۇرادىغا يەتمىگەن
تۆمۈر خەلپە رەھمەتلىك.

ئايرىلدۇق ئاداۋەتتە،
دەۋايىم قىيامەتتە.
ئايرىلغانغا ئۆلمەيمەن،
ئەقىدەمگە يىغلايمەن.

غوجنىياز ھاجى

غوجنىيازنى بىلەمسەن،
ئون ئىككى تاغنىڭ دورغىسى.
تاغدىن تاغقا ئاتلانغان
چىلان توروق يورغىسى.

چارىغا بەرگەن قازاق قوينىڭ
قويروقىدا يېغى بار.
غوجنىياز ھاجى ئەر ئىكەن،
شەمو شەدە دېگى بار.

غوجنىيازنىڭ يىلقىسى،
قوتنىدا سولاقلىق.
قومۇلدىن چېرىك چىقسا،
يوقتىشقا قاراقلىق.

تاراتقۇلۇق غوللىرى،
ئاپئاق ـ ئاپئاق دەرەخلىق.
غوجنىيازنىڭ باتۇرلىرى،
ھەممىسلا ياراغلىق.

ئىككى غولنىڭ ئوتتۇرىسى،
غوجنىيازنىڭ ئوردىسى.
ماڭسا ياياق ماڭمايدۇ،
ئاستىدا ئاق يورغىسى.

غوجنىياز دېگەن باتۇر،
تاغلار باشىدا ياتۇر.
ئوڭ قولىدا تاپانچا،
چېرىكلەرنى كۆپ ئاتۇر.

غوجنىياز ياخشى ئەر،
ناخشىنى ياڭراق ئېيتىدۇ.
دۇشمەنلەرنى ئازغاشتۇرۇپ،
تاغقا سولاپ يانجىيدۇ.

تاراتقۇلۇق يولىدا،
بىر كېيىكنى ئېتىۋالدىم.
جەڭلەر قىلغان ھاجىنى
قوشاققا قېتىۋالدىم.

غوجنىياز باتۇر ئىكەن،
بار ھوقۇقنى ئېلىۋالدى.
قاسىم پالگان مەرد ئىكەن،
ئونئاتارنى ئېسىۋالدى.

غوجنىياز ئەمدى سىز،
كۆڭلىڭىزنى كەڭ قىلىڭ.
ئون ئىككى تاغنىڭ چوڭلىرىنى،
ئۆزىڭىزگە تەڭ قىلىڭ.

غوجنىياز پالگاننى
ئۆزىمىزگە باش قىلدۇق.
قوغلاپ ـ سۈرۈپ دۇشمەننى
كۆزلىرىنى ياش قىلدۇق.

ئۇدا ئۇچ يىل جەڭ بولدى،
ئاچ ـ يالىڭاچ قالمىدۇق.
مەدەت بەرگەچ غوجنىياز،
جەڭلەر قىلىپ ھارمىدۇق.

«ئاتاڭلار بولۇر رازى،
ئاناڭلار بولۇر رازى.
ئۆلسەڭلار شېھىت ئۆلۈڭلار،
قالغانلار تامام غازى.»

غوجىنىياز ياخشى ئەر،
قىبلە سايان ماڭىدۇ.
ناخشىنى تولا ئېيتىپ،
كۆڭۈللەرنى ئاچىدۇ.

غوجىنىياز ئاتلاندى
ھەر تەرەپتىن سەپ تارتىپ.
لودۇڭدىن چېرىك چىقتى،
ئەلەملىرىنى دېڭگايتىپ.

ئۇرۇمچىدىن لەشكەر كېلىپ،
قورشۇالدى لودۇڭنى.
غوجىنىياز جەڭ قىلىپ،
ئۇتۇۋالدى لوزۇڭنى.

غوجىنىياز جەڭ قىلىپ،
داۋانچىڭنى ئېلىۋالدى.
سۇغۇرۇپ ئېلىپ قىلىچنى
غىلاپىغا سېلىۋالدى.

دۇ لۇيجاڭ دېگەن ياۋنىڭ
باشلىرىنى كېسىپتۇ.
تۆگىلەرگە ئارتقۇچە،
تىن تارتقۇسىز سېسىپتۇ.

داۋانچىڭنىڭ تاغلىرى،
تاغدىن تولا كانلىرى.
داۋانچىڭدا جەڭ قىلغان،
قۇمۇللۇقنىڭ باللىرى.

بولبۇل تولا سايرايدۇ،
داۋانچىڭنىڭ يولىدا.
ئۆلمەيمەن دېگەن بىلەن،
جان خۇدانىڭ قولىدا.

چوڭ ئوتلاقتا ياتقاندا،
لودۇڭ سايان ئات سالدۇق.
چې گۈلۈچەننىڭ سېيىدا،
دۇ لۇيجاڭنى قاق سالدۇق.

لۇيجاڭ بولۇپ غوجىنىياز،
لودۇڭلاردا جەڭ قىلغان.
باتۇرلارچە جەڭ قىلىپ،
ئۆلۈك بىلەن شەر قىلغان.

ئىككىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىسى،
لودۇڭلاردا سوقۇشتۇق.
خۇدايىمغا شۈكۈر ئېيتىپ،
نامار ـ نىياز ئوقۇشتۇق.

غوجىنىيازنىڭ ئاتلىرى،
تۇرپان يولىنى چارلايدۇ.
ئاتلىنىڭلار، ئوغلانلار،
بىزنى خۇدا قوللايدۇ.

داۋانچىنىڭ سۇلىرى،
توقسۇنلارغا ئاقمدۇ.
جىمى ياراغ ـ ئولجىلار،
غوجىنىيازغا باقمدۇ.

ما جۇڭيىڭ دېگەن تۇڭگان،
جىمىسارىدا تۇرغاندۇ.
بىرلەشكەن كېلىشىمنى،
ئۆزى باشلىق بۇزغاندۇ.

گۈچۈڭدىكى ياراغنى،
غوجىنىياز ئالماقچى.
نىيەت بۇزغان ما جۇڭيىڭ،
ياراغلارنى بۇلىماقچى.

ئۇششاقتالدا جەڭ بولدى،
خەنجەر بىلەن سەپ تۇزدۇق.
نىيەت بۇزغان دۇشمەننىڭ،
سەپلىرىنى بىز بۇزدۇق.

نىيەت بۇزغان ما جۇڭيىڭ،
كۈمۈشتە قېچىپ كەتتى.
روسىيىنىڭ قولىدا،
ئوت بولۇپ كۆيۈپ كەتتى.

غوجىنىياز جەڭ قىلىپ،
ھەر كۈرەشتە تاۋلاندى.
شېڭ شىسەي دېگەن قارىغۇ،
روسىيىگە باغلاندى.

شېڭ شىسەي دېگەن قارىغۇنىڭ
زۇلمى ھەددىدىن ئاشتى.
ئاچ كۆزلىرى قىزىرىپ
مال ـ دۇنيانى تالاشتى.

روسىيىنىڭ ئىتلىرى،
قۇتۇبدا يېتىلدى.
شېڭ شىسەيگە بۇرۇلۇپ،
دۇشمەنلەرگە قېتىلدى.

شېڭ شىسەي دېگەن قارىغۇ،
ئۇرۇمچىنى ئېلىۋالدى.
كۆپ ئۆتمەستىن ئارىسى،
ئىچكىرىسىگە مۆكۈۋالدى.

باشلاپ ماڭدى ئالتە شەگە،
ھاجى مىنىپ ئاق بوز ئاتقا.
ھاجى بىزگە باشلامچى،
بىز ھاجىغا مەدەتكار.

يامان يولغا باشلايدۇ
باسىت لەنجاڭلار.
يۇسەنشاڭنى بەرمەيدۇ
سىدىق تەنجاڭلار.

قەشقەردە شۆھرەت بولدى،
تۆمۇر سىلىڭلار.
ئەسىرگە چۈشۈپ كەتتى،
پولات تەنجاڭلار.

كەل دېسە كەلمەيدۇ،
مامۇت سىجاڭلار.
ئىزىغا بېرىپ تۇردى،
تۆمۇر زىخۇيلار.

دالا گۈلدۈرلەپ بالىخان
ئاتلار كېلىدۇ.
غوجا پالگان ئۆلدى دەپ
خەتلەر كېلىدۇ.

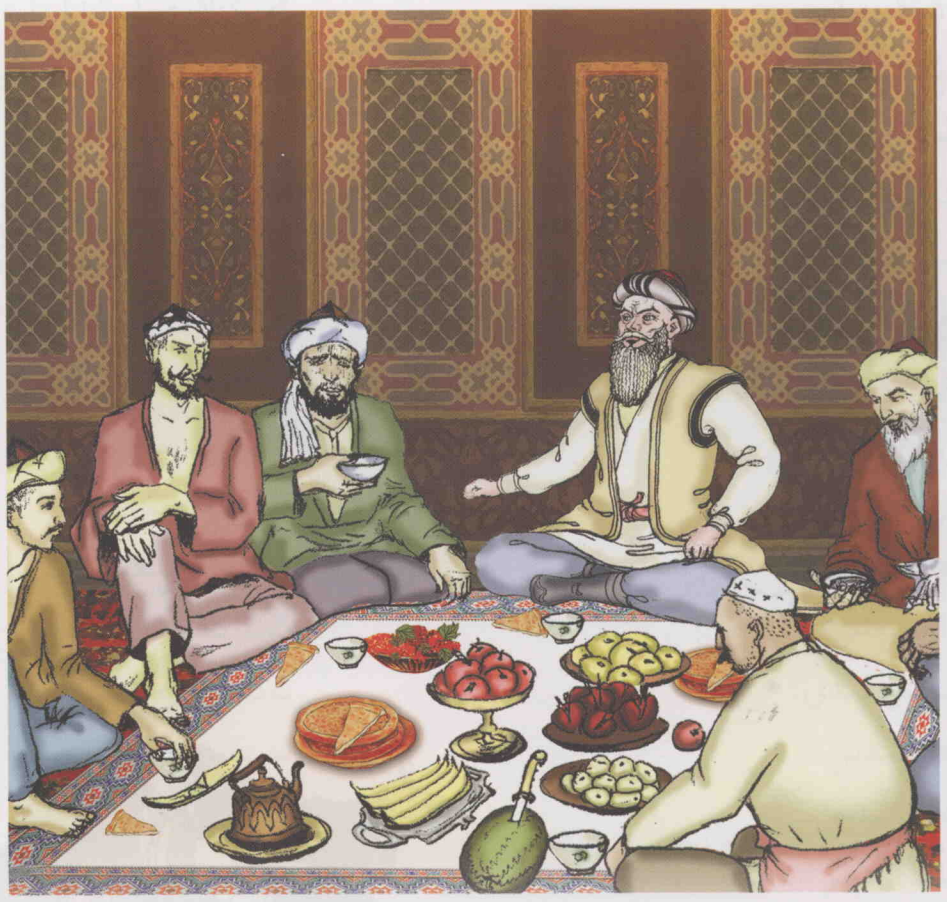
غوجا پالگان ئۆلسە ئۆلسۇن،
ئەسكەر ئۆلمىسۇن.
ئۆلسە ئەسكەر، خان تىرىك ــ
سەرسان بولمىسۇن.

غوجىنىياز ياش ئىدى،
ھەرلا يۈرتقا باش ئىدى.
ئاۋاتقا باردىڭلار دەپ،
داڭزىغا ئېلىپ تاشلىدى.

ئىزاھلار:

‹1› ئاتچى — خوتەن ناھىيىسىنىڭ باغچە يېزىسىدىكى بىر جاي ئىسمى.
‹2› ئىلچى — خوتەن شەھىرىنىڭ يەنە بىر نامى.
‹3› مەرغىزار — ئوتلۇق يەر، گۈلچىمەنلىك.
‹4› بۇزرۇك — ئەتىۋارلىق، ئىززەتلىك، ھۆرمەتلىك.
‹5› نەرگىس — كۆزگە ئوخشايدىغان چىرايلىق گۈل، نەغەزگۈل.
‹6› شىكەستە — زەخمىلىك، جاراھەتلىك.
‹7› بىريان — كۆيۈش ، كاۋاپ بولۇش.
‹8› ئەپغان — داد ـ پەريات، ناله ـ پىغان.
‹9› پىيالما — قاراقاش بىلەن گۈما ئارىلىقىدىكى چۆللۈك.
‹10› ئىمام ھەسەن، ئىمام ھۈسەن — مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ نەۋرىسى ، ئىراقتىكى كەربالادا شېھىت بولغان.
‹11› پەيمان — قاچا.
‹12› ئەرتۇڭا — ئۇيغۇر تارىخىدىكى مەشھۇر قەھرىمان ئەفراسىياپنىڭ نامى.
‹13› گۈلباغ — جاي ئىسمى (ئىلچىنىڭ مەركىزي كوچىسى).
‹14› سىپاھگەرلىك — ھەربىي ئىلىم، ھەربىي مەشىق.
‹15› زۇڭداخۇي — چوڭ يىغىن.
‹16› سېرىقسۇ — يۇرت ئىسمى.
‹17› قەدىمكى توتېمىزم (ھايۋانلارنى مۇقەددەس بىلىپ چوقۇنۇش) ئېتىقادى بويىچە، تۈركىي خەلقلەر ئۆزلىرىگە يول باشلىغۇچى سۈپىتىدە بۆرىنى توتېم قىلغان. شۇنىڭدىن باشلاپ شۇ خەلقلەر ئارىسىدا بۆرىنى سىمۋول سۈپىتىدە ئۇلۇغلاش ئوخشاشمىغان دەرىجىدە ساقلانغان.
‹18› ئالتۇن — خوتەندىكى «ئالتۇنلۇقوم» دېگەن مازار.
‹19› شوراباغ — ئىلچىگە يانداش جاي ئىسمى.
‹20› تىركەش — ئوقدان.
‹21› دۇر — چىش.
‹22› «ئوتتۇز ئىككى ھوسۇل» — دېھقانلار ھۆكۈمەتكە يىلدا ئوتتۇز ئىككى خىل مەھسۇلاتتىن ئالۇان ـ سېلىق تاپشۇرۇشى كېرەك ئىدى.
‹23› دۇۋاك — مانجۇ ھاكىمىيىتىنىڭ چېرىك ئەمەلدارى.
‹24› تۇمەن دەريا — قەشقەر شەھىرىنى كېسىپ ئۆتكەن دەريا ئىسمى.
‹25› سولۇن — چىرايلىق.
‹26› شىيەن — ناھىيە.
‹27› كوزىچى ياربېشى — تۇمەن دەرياسىنىڭ شەرقىي جەنۇب لېۋىگە جايلاشقان مەھەللە ئىسمى.
‹28› تۆشۈك دەرۋازا — قەشقەر شەرقىي دەرۋازىسىنىڭ ئىسمى.
‹29› سەپ — بۇ يەردە شىنخەي ئىنقىلابىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە پۈتۈن مەملىكەت بويىچە زالىملارغا قارشى قۇرۇلغان «گېلاۋخۇي» تەشكىلاتىنىڭ قەشقەردىكى شۆبىسى نەزەردە تۇتۇلىدۇ.
‹30› ما تىتەي — 1911 ـ يىلىدىن 1932 ـ يىلىغىچە قەشقەردە ھۆكۈمرانلىق قىلغان فاشىست ھەربىي ئەمەلدار، ئەسلىي ئىسمى ما پۇشىڭ.
‹31› گېلاۋخۇي ھاشىم — يەكەنلىك ماھىر چامباشچى بولۇپ، ئۇ گېلاۋخۇيغا قاتنىشىپ، يەكەن، قەشقەر ئەترا-پىدا داڭق چىقارغان. ئۇنى كىشىلەر گېلاۋخۇي ھاشىم دەپ ئاتىغان.
‹32› قارىغا — بەشكېرەمدە ھەزرەت يول ئايرىلىشىدىكى بىر جاينىڭ ئىسمى.
‹33› قوموش بازىرى — جاي ئىسمى.

تورموش مەئىشەت داستانلىرى

تۇرمۇش ـ مەئىشەت داستانلىرى

مۇندەرىجە

شىناخشا بەگكە لەنەت.....363

شاھ ئادىلخان 369

شەكەرىستان.....413

سۇلتانخان ۋە شاھياقۇپ.....424

شىناخشا بەگكەلەنەت

ئۆتكەن شۇ زامان،
بىزنىڭ بۇ ماكان،
يوقسۇللار ئۈچۈن
بەكمۇ تار ئىدى.
ئۇنىڭ كۆكسىدە،
خەلق ئۈستىدە،
شىناخشا ناملىق
بىر بەگ بار ئىدى.
پىشانىسى دۆڭ،
ئۈيغا ئوخشاش مۆڭ،
قاپاقلىرى ھەم
مۈزلۇق قار ئىدى.
ئاڭا ھەر نەپەس،
بولۇپ ھەمنەپەس،
دورغا، توپىبىشى
يېقىن - يار ئىدى.
ئۇلار قەستىدىن،
زۇلۇم دەستىدىن،
يوقسۇلنىڭ ياتار
جايى غار ئىدى.
بۇ يۇرتتا شۇ چاغ،
بەستى خۇددى تاغ،
مەھەممەت كېرىم دەپ
بىر ئەر بار ئىدى.
ئۆزى كېلىشكەن،
ھەممە بىلىشكەن،
يۈزلىرى گويا
تولغان ئاي ئىدى.
ئىشتا - چېلىشتا،
ئەمگەك قىلىشتا،
قوللىرى ئەپلىك،
ماھىر - شاي ئىدى.
بىر كۈنى زالىم،
مىكرىگە ئالىم،
كۆردى - دە، ئۇنى
ئىلكىگە ئالدى...
شۇ كۈندىن بېرى،
بوپ ئەلدىن نېرى،
يىگىت «بېگىم»گە
بەند بولۇپ قالدى.
بەگنىڭ كۆزلىرى،
سېسىق سۆزلىرى،
يىگىت قەلبىگە
سانجىلىپ قالدى.
ھەربىر قەدەمدە،
كەلگەن ئەلەمدە،
يىگىت غەزىپى
ئوت بولۇپ ياندى.
غەزەپ ئاشسىمۇ،
قايناپ تاشسىمۇ،

هازىرچە ئۇنىڭ
يوقتى چارىسى.
چىشلەپ چىشىنى،
ئىشلەپ ئىشىنى،
باردى چوڭىيىپ
يۈرەك يارىسى.

مەھەممەت كېرىم،
قارا كۆز زىۋىدەم،
ئەل ـ يۇرت ئىچىدە
تويلاشقانىدى.
ئۆسۈپ بىرلىكتە،
بېقىپ ھۆرلۈككە،
شادلىق كۈنلەرنى
ئويلاشقانىدى.
شىناخشا ئۇنى،
كۆرۈپ بىر كۈنى،
ھاڭ ـ تاڭ بولغانچە
تۇرۇپلا قالدى.
«ئاھ، بۇ قارا كۆز،
نېمىدېگەن ئۇز»
دېگەن خىيالدا
ئوت بولۇپ ياندى.
پەيلىنى شۇ دەم،
سېزىپ زىۋىدەم،
تاپالماي چارە،
تەمتىرەپ قالدى.
باينىڭ ئاچ نەپسى،
تۆمۈر قەپىسى،
ئۇنىمۇ دەرھال
ئىلكىگە ئالدى.

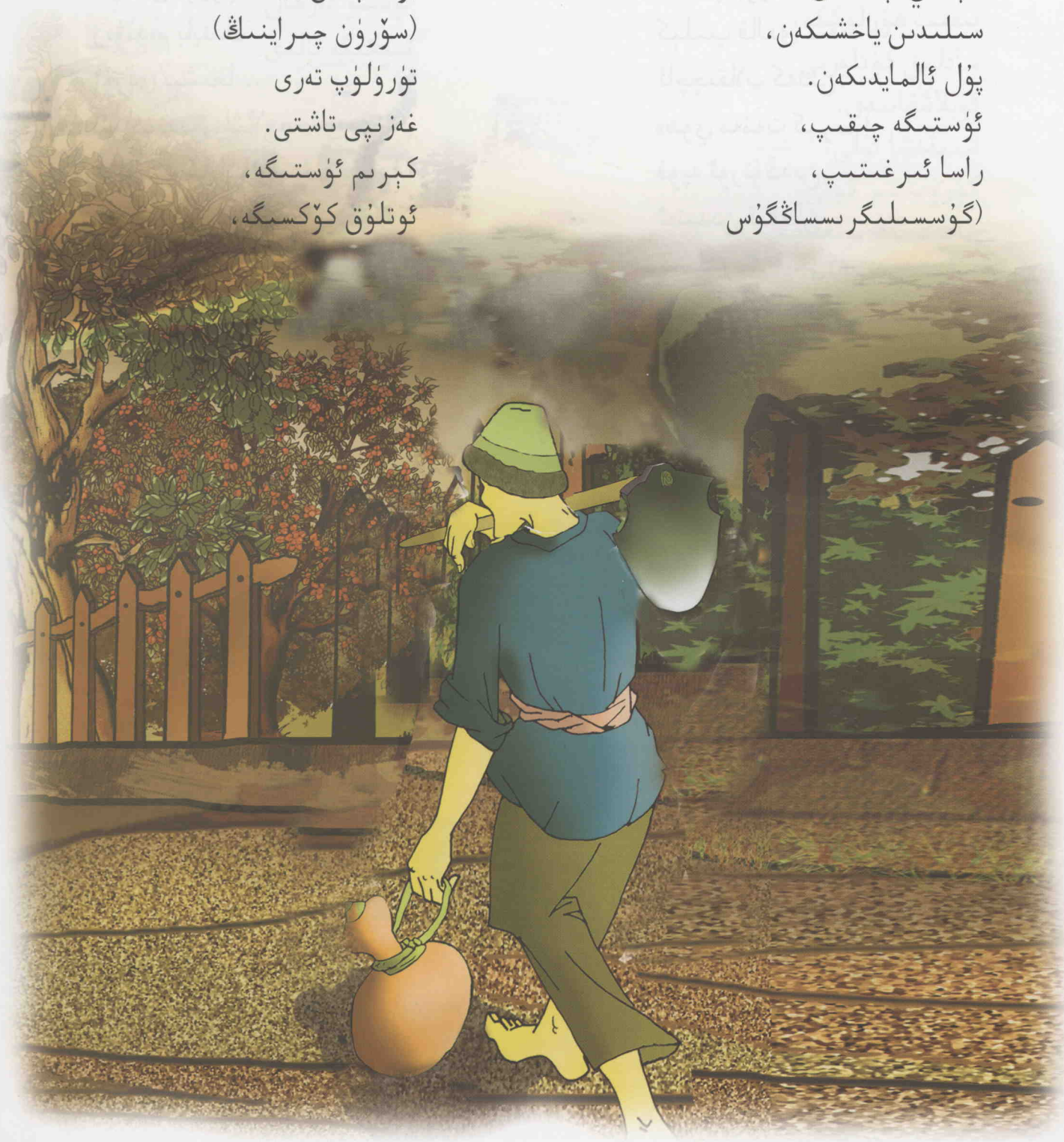
بىر كۈن، سوغ ئىدى،
ئادەم يوق ئىدى،
بەگ زىۋىدەمگە

چاڭگىلىن سالدى.
ۋجدانىن ساقلاپ،
نومۇسىن ئاقلاپ،
زىۋىدەم ئۆزىن
دالدىغا ئالدى.
ئۇزمەي قول سىلىپ،
قامچىسىن ئېلىپ،
كەلدى ۋەھشىي باي
قىزنى تېپىشقا.
مۇشتۇمىن تۇگۇپ،
قاپاقنى تۇرۇپ،
زىۋىدەم باينىڭ
ئۇردى بېشىغا...
شۇ كۈندىن باشلاپ،
«بېگىم» شاپاشلاپ،
مەرد ئوغۇل ـ قىزدىن
ئۆچ ئالماق بولدى.
چۆلدىن يەر ئېچىپ،
زىرائەت ئېكىپ،
ئالدۇرۇپ ھۈسۈل،
قاقشاتماق بولدى.
مەھەممەت كېرىم بەك
ياخشى بالىدى،
دېھقان بالىدى.
ئالتە زاغرىنى
بىلىگە تۇگۇپ،
يوغان كەتمەننى
ئۆشىنىسىگە سىلىپ،
قارا سايغا باردى.
قارا سايغا بېرىپ،
كۈن، ھەپتە بولدى.
ھەپتە، ئاي بولدى،
ئىشلىدى شوردا،
ئۆيى ساي بولدى،
بىر كۈنى ھېرىپ،
ئەمگەكتىن يېنىپ،
كەتمەننى قويدى
قىرنىڭ بېشىغا.
بېشىنى قويدى
توسما بېشىغا.
ئاندىن راھەتتە،
بىھوش ھالەتتە.
ئەجەبمۇ شېرىن،
ئۇيقۇغا كەتتى.
شۇ چاغ شىناخشا،
مىنىپ بوز ئاتقا،
كېلىپ قالدى ـ دە،
ئاچچىقلاپ كەتتى.
«ھوي مەمەت كېرىم!
قويە ئورنۇڭدىن.
ئەتىدىن قىلغان
ئىشلىرىڭ قېنى؟»
دېدى ـ دە، شۇم باي،
جاۋابمۇ ئالماي،
كەتتى قامچىلاپ
غەزەپتە ئۇنى.
مەھەممەت كېرىم،
ياخشى بالىدى،
باتۇر بالىدى.
ئورنىدىن تۇرۇپ،
قورقماستىن كېلىپ،
شۇنداق سۆز بىلەن
باينى بابلىدى:
«ھوي بېگىم، جېنىم بېگىم،
شىناخشا غوجام بېگىم،
زومىگەر غوجام بېگىم،
ئىچى زەھەر يىلان بېگىم،
سۆڭگىچىنىڭ گۆشى يوق،
ئورۇقلاپ كەتكەن بېگىم،
شىڭگىلتاق غوجام بېگىم،

بەرگەن ئاشلىرى
سۈيۈق ئاش ئىكەن،
قورساقتا تۇرمىدى.
ئالتە زاغرىلىرى
يولدا كەلگۈچە
ئۇۋلىپ تۈگىدى.
قورساقمۇ ئاچتى،
تەندىن كۈچ قاچتى.
ئۈجمە دېگەنغۇ،
پىشىپ قاپتىكەن.
سېخىي نېمىكەن،
سىلىدىن ياخشىكەن،
پۈل ئالمايدىكەن.
ئۈستىگە چىقىپ،
راسا ئىرغىتىپ،
(گۈسسىلىگرىسساڭگۈس

گۈسسىلىگرىسساڭگۈس)
تويغۇدەك يېۋىدىم،
شاخا نېمىكەن.
قورساقنى ئەستى،
بوشاشتى تەنمۇ،
ئۇيقۇمۇ باستى.
ئۇخلاپ قاپتىمەن،
ئويغانماپتىمەن.
نېمە قىلساڭ قىل،
شۇ، گەپنىڭ راستى.»
بۇ گەپتىن باينىڭ
(سۆرۈن چىراينىڭ)
تۇرۇلۇپ تەرى
غەزىپى تاشتى.
كېرىم ئۈستىگە،
ئوتلۇق كۆكسىگە،

قانلىق سىم قامچا
يەنە ياماشتى.

بىر كۈنى پېشىن،
تۇگىتىپ ئىشىن،
زۇبدەم قارا كۆز
بەكمۇ ئالدىرىدى.
ئۆيدە تۇرالماي،
ئەندىشە قىلىپ،
چىگىتنى ئېلىپ،
تاغارغا سېلىپ،
ئۈيىغا ئارتىپ،
تۆشىنى تارتىپ،
قاراسايغا كەلدى.
مەھەممەت كېرىم
خۇشاللىق بىلەن
ئۇرۇقنى سالدى،
قوشنى تېرىدى.
زۇبدەم قارا كۆز،
سۆرەمگە تۇردى.
پۇتۇن ياز بويى
پەرۋىش قىلىپ،
ئوتنى ئوتاپ.
سۈيىنى قويۇپ،
ئوغۇتنى بېرىپ.
ياخشى ئاۋايلاپ،
مايسىنى ئاسراپ.
پىشقاندا يىغىپ،
خامانغا سېلىپ.
كۈزدە پاتمانلاپ،
هوسۇلنى ئالدى.
خامان تولغاندا،
تەييار بولغاندا،
ئاچ كۆز شىناخشا
هەممىنى ئالدى.

مەھەممەت كېرىم،
قارا كۆز زۇبدەم،
يىل بويى ئىشلەپ،
لېۋىنى چىشلەپ،
يەنە شۇ چۆلدە،
تەلمۈرۈپ گۈلگە،
يېتەلمەي كۆلگە،
قۇرۇق قول قالدى.
مەھەممەت كېرىم،
دەردكە چىدىماي،
ئەلەمگە پايلىماي،
ئۇجمە ياغىچىدىن
بىر راۋاب ياساپ،
بەگنىڭ دوغىسىنى،
ئوغرى خوتۇنى، گاچا قىزىنى،
قىلىپ مەسخىرە
قوشاققا قاتتى:

بىرىنچى قوشاق

ئىشىك ئالدىدا مەپە،
مەپەڭگە چىقاي ئەتە.
بەگ بىزنى يامان دەيدۇ،
يامان يوق بەگدىن ئۆتە.
بەگنىڭ يېيىشى بەتتە،
كىيگەن چاپىنى يەتتە.
يوقسۇل بەرمىسە ئىشلەپ،
بەگ ياشامدۇ ئىشرەتتە.
گەپ قىلمىغان مۆڭمىكەن،
جىملا تۇرغان دۆڭمىكەن؟
يوقسۇلنىڭ كۆچى ياخشى،
قىلغان سۆزى توڭمىكەن؟
بەگكە بەگ قاياش دەيدۇ،
ئايرىلماس ئاداش، دەيدۇ.
بەگنىڭ خوتۇنى، رەۋىنى،
ئوغرى، گادىرماش، دەيدۇ.

ئاچچىق ئۆرۈكنىڭ ئاچىسىدىن،
چوكانلارنىڭ گاچىسىدىن.
پاناھ بېرىڭ خۇدايىم،
خوتۇن كىشىنىڭ ئوغرىسىدىن.
كېيىك بالىسى سايدا،
يېمەيدۇ بېسىلغاقنى.
ياش بالىلار ياراتمايدۇ،
بەگنىڭ قىزى نايناقنى.

ئىككىنچى قوشاق

ئۇلۇغ ـ ئۇلۇغ سۇلار كېلىپ،
شاخاپنى چاقار.
يوقسۇللارنى ئوسال كۆرمەڭ،
پاچاقنى چاقار.
يوقسۇل بولۇپ گاداي بولۇپ،
گۇناھىم نېمە؟
يەنە بىزنى يوقسۇل بولۇپ،
يارالغان دېمە!
مەنمۇ ئادەم، سەنمۇ ئادەم،
ئوخشاش بىر ئادەم.
مېنىڭ يارىم رەۋەڭ تازىدىن،
ئەمەس ھەرگىز كەم.
ئۇلۇغ ـ ئۇلۇغ سۇلار كېلىپ،
شاخاپنى چاقار.
يوقسۇللارنى ئوسال كۆرمەڭ،
پاچاقنى چاقار.

ئۈچىنچى قوشاق

ئازنا ئۆتۈپ، شەنبە كۈنى،
مەن ئاغرىدىم سەن كۆرمىدىڭ.
سۆزۈمگە ھەيران بولمىغىن،
سەن كۆرمىگەنگە،
مەنمۇ ئۆلمىدىم.
ئەيلەتسەم سېنى،
لەيلەتسەم سېنى.
ھاۋانچىنىڭ تېشىدا سوقۇپ،
قاقشاتسام سېنى.

تۆتىنچى قوشاق

ئۈچاڭدىكى تونۇڭنى،
بىر ئۆمۈرلۈك دېمىگىن.
بوسۇغاڭنى ئۈپرىماس،
تۆمۈرمىكىن دېمىگىن.
كۈنلەر ئۆتۈپ بىر كۈنى،
بوسۇغاڭمۇ گۇم بولۇر.
بولۇپ تەختىڭ كۈمپەيكۈم،
سۆڭەكلىرىڭ قۇم بولۇر.

شاھ ئادىلخان

ئاھان سۆزمەنلىرى سۆز دۇردانىلىرىنى چېچىپ، ئۆتكەن زامانلار ھەققىدە شۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ:

يەمەن شەھىرىدە شۇنداق بىر پادىشاھ بار ئىدى. ئەدىل ـ ئادالەت، ئەقىل ـ پاراسەت، مالۇ دۇنيادا يېگانە ئىدى. خەلق ئۇنى ئادىلخان پادىشاھ دەپ ئاتىشاتتى. ئادىلخان پادىشاھ تولىمۇ سېخىي، مەرد ئادەم بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇلۇغ مەرتىۋىسى ۋىلايەت ـ ۋىلايەتلەرگە، دۆلەت ـ دۆلەتلەرگە تارقالغانىدى. يەمەن ئادالەت بىلەن سورالغان بولغاچقا، ناھايىتى تېز راۋاج تېپىپ، زامانىسىدىكى يېگانە شەھەرلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالغانىدى. شۇ شەھەرگە مەملىكەت ـ مەملىكەتلەردىن كەلگەن ئادەملەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈل-مەيىتتى. بۇ يەرگە كەلگەن دىۋانە ـ سائىللار، دەرۋىش، تەركىدۇنيالار، غېرىب ـ مىسكىنلەر بىردەملا غەنىي بولۇپ، جاھاننىڭ قايغۇسىدىن، ئالەمنىڭ موھتاجلىقىدىن خالاس تېپىشاتتى. پادىشاھ ئادىلخان ئۇلارنىڭ باشلىرىنى سىلاپ ئاتىدارچىلىق قىلاتتى.

ئەلقىسسە، كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى باشقا مەملىكەتتىن يەتتە قەلەندەر ئۈزۈن يوللارنى بېسىپ يەمەن شەھىرىگە كەلدى. يەمەن شەھىرىنىڭ سىرتىدا بىر لەشكەر بار ئىدى. قەلەندەرلەر ئاشۇ لەشكەردىكى بىر سارايغا چۈشتى. قەلەندەرلەر ئۈياقنىڭ ـ بۇياقنىڭ پارىڭىنى قىلىشىپ ئولتۇردى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرى:

ـــ ئەي بۇرادەرلەر، مەن سىلەردىن سوراپ كۆرەي، مۇشۇ زامانداً زادى كىم مەرد ھېسابلىنىدۇ؟ ـــ دەپ سوراپ قالدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان يەنە بىر قەلەندەر:

ـــ بۇ دۇنيادىكى ئەڭ مەرد كىشى يەمەن شەھىرىنىڭ پادىشاھى ئادىلخاندۇر. ئۇنىڭدەك سېخىي ئىنسان تېخى تۆرەلمىگەندۇر، ـــ دېدى.

باشقىلار ھەيران بولغان ھالدا:

ـــ سۆزۈڭ راستمۇ؟ يالغان ئېيتمايدىغانسەن ـ ھە؟ ـــ دەپ سوراشتى.

ـــ يالغان سۆزلىگىنىم يوق، دېگەنلىرىمنىڭ ھەممىسى راست. يەمەن شەھىرىنىڭ پادىشاھى سېخىيلىقتا يېگانىدۇر، ـــ دەپ ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇردى ھېلىقى قەلەندەر.

ئۇلار ئارىسىدىن يەنە بىرى مۇنداق دېدى:

ـــ بوپتۇ، بۇ گەپلەرنى بۇگۈن تالاشمايلى. ئەتە ئەتىگەندە ھەممىمىز پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپ شاھىت بىرنەرسە تىلەيلى. تىلىگەن نەرسىمىزنى بەرسە، ناھايىتى ياخشى. سەنمۇ يالغان سۆزلىمىگەن

بولسەن. ئەگەر بىز تىلىگەن نەرسىنى پادىشاھ بەرمىسە، سېنىڭ گېپىڭ يالغان بولىدۇ. ناۋادا سۆزۈڭ يالغان بولۇپ قالسا، سەن بىزنىڭ ئارىمىزدىن چىقىپ كەتكىن. ئۇ چاغدا بىزنىڭ سەن بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتىمىز بولمايدۇ.

بۇ گەپكە قەلەندەرلەرنىڭ ھەممىسى قوشۇلدى. كەچ كىرىپ كېچە بولدى، تۇن تاڭغا ئالماشتى. قەلەندەرلەر پۈتۈشكىنى بويىچە ئەتىگەندە پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا كەلدى.

پادىشاھ ئادىلخان ھەر كۈنى ئەتىگەندە دەردمەنلەرنى كۈتۈپ، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ دەردىگە دەرمان بولاتتى. قەلەندەرلەرنىڭ ئوردىغا كەلگەن ۋاقتى دەل پادىشاھنىڭ ئاجىزلارنىڭ دەردى ـ ھالىنى سوراش ئىشلىرىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ غىزاغا مەشغۇل بولىدىغان مەزگىلىگە توغرا كەلدى. پادىشاھ غىزالىنىش ئۈچۈن كېتىۋاتاتتى، توساتتىن «ھەق دوست!» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. پادىشاھ قەدىمىنى توختىتىپ قارىسا، يېنىدا جۇلدۇر كېپەن، ھالى خاراب يەتتە قەلەندەر تۇرۇپتۇ. پادىشاھ ئالتۇن تاۋاقلارغا سېلىنغان ئاشلارنى تاۋاقلار بىلەن قەلەندەرلەرگە تەقدىم قىلدى. قەلەندەرلەر پادىشاھقا دېدىكى:

— ئى پادىشاھىئالەم، بۇ سەدىقە ـ نىيازلارنى بىزگە بەردىڭىز. بىز ناھايىتى خۇشال بولدۇق. ئەمدى بىز سىزدىن يەنە بىر نەرسە تىلەيمىز، تەڭرىتائالانىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى ئۈچۈن تىلىگەن نەرسىمىزنى بەرگەيسىز. بىزنى نائۈمىد ياندۇرمىغايسىز.

ئەلقىسسە، پادىشاھ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئەجەبلەندى ھەمدە بۇ قەلەندەرلەر مەندىن جان تەلەپ قىلىمىغىدى، دەپ ئەندىشىگە چۈشتى. بىرپەس تۇرغاندىن كېيىن، قەلەندەرلەرگە قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئەي ئىشانلار، ئاڭلا ئەرزۇ ئەھۋالىم،
جەبىر قىلىپ دىلىم قارا ئەيلىمە.
تەڭرى ھەققى پىدا بولسۇن بۇ جانىم،
جاھان ئىچرە مېنى رەسۋا ئەيلىمە.

مالۇ مۇلكۈم جاھاندا تولا شۇ قەدەر،
غەمكىن قىلما ھالىمنى، بېرەي ئالتۇن ـ زەر،
سەنسەن مېنىڭ دوستۇم يەتتە قەلەندەر،
دەۋزەخ ئىچرە مېنى رەسۋا ئەيلىمە.

نېمە دېسەڭ بېرەي ساڭا ئىشانىم،
ھەق يولىغا پىدا بولسۇن بۇ جانىم،
بەلكى بېرەي تەختىم، تاجۇ سۇلتانىم،
خانىمانىم مەندىن جۇدا ئەيلىمە.

ئادىلخان دەر: بېرەي ساڭا مالىمنى، تۆھپە قىلاي ئاللا ھەققى قانمنى،
قۇربان قىلاي تەندە شېرىن جانمنى، ئاخىرەتتە مېنى رەسۋا ئەيلىمە.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان نەزمنى تۈگىتىپ قەلەندەرلەرگە قارىدى. قەلەندەرلەر پادىشاھقا قاراپ:

— ئى پادىشاھىئالەم، بىزنىڭ مال ـ دۇنياغا، ئالتۇن ـ كۈمۈشكە ھاجىتىمىز يوق. خەزىنىڭىزدىن تەمەمۇ قىلمايمىز. بىزنىڭ سىزدىن تىلەيدىغىنىمىز يەمەن شەھرىنىڭ قىرىق كۈنلۈك پادىشاھلىقىدۇر. ئەگەر سىز ھەقىقەتەن مەرد ـ سېخىي ئادەم بولسىڭىز، خەزىنىڭىز بىلەن قوشۇپ شاھلىقىڭىزنى بىزگە قىرىق كۈن ئۆتۈنۈپ بېرىڭ، — دېيىشتى.

پادىشاھ ئادىلخان قەلەندەرلەرگە قاراپ مۇنداق دېدى:

— ئەي قەلەندەرلەر، سىلەرنىڭ ھاجىتىڭلار شۇ بولسا، بوپتۇ، سىلەر خۇدانىڭ نامىنى تىلىغا ئالـ ـدىڭلار، شۇ سەۋەبلىك ئەگەر مەندىن جان ياكى قان تەلەپ قىلغان بولساڭلارمۇ بەرگەن بولاتتىم. تەلـ ـپىڭلار قوبۇل بولسۇن، سىلەرگە قىرىق كۈنلۈك پادىشاھلىقىمنى بەردىم.

پادىشاھ ئادىلخان بېشىدىن ئالتۇن تاجنى ئېلىپ، يەتتە خەزىنىنىڭ ئاچقۇچى بىلەن قوشۇپ ئۆتـ ـكۈزۈپ بەردى. پادىشاھ ئادىلخان ئىككى پەرزەنتى بىلەن مەلىكىسىنى ئېلىپ ئوردىدىن چىقتى ـ دە، شەھەرنىڭ سىرتىدىكى بىر ئىمارەتكە كۆچۈپ كەلدى.

ئەلقىسسە، شۇنداق قىلىپ شەھرى يەمەنگە يەتتە قەلەندەر پادىشاھ بولدى. قەلەندەرلەرنىڭ بىرى شاھ، ئالتىسى ۋەزىر بولدى. قەلەندەرلەر ھاكىمىيەتنى قولىغا ئالغاندىن كېيىن، تەختتە سوزۇلۇپ ئولـ ـتۇرۇشۇپ بەك چېكىشنى باشلىۋەتتى، قىلمىغان ئەسكىلىكلىرى قالمىدى. خەزىنىلەرنى بۇزۇپ ـ چېـ ـچىپ، شەھەر خەلقىگە كۈندە مىڭلاپ قويلارنى ئۆلتۈرۈپ ئاش بېرىپ، خالايىقلارنى ئۆزىگە مايىل قىلدى. ۋەزىر ـ ۋۇزرالارغا تاۋاق ـ تاۋاقلاپ ئالتۇنلارنى تارقىتىپ ئۇلارنى قايىل قىلدى، قىرىق كۈن توشقۇچە توختىماي ئىنئام ـ سەدىقـ ـلەرنى بېرىپ، شەھەر خەلقـ ـنى گاڭگىرىتىپ قويدى. ئاـ ـخىر قىرىق كۈنمۇ توشتى. پادىشاھ ئادىلخان بىر كۈن چارباغدا نۇرغۇن پۇل خەجلەپ زىياپەت ئۆتكۈزۈپ، ۋەزىر ـ ۋۇزرالارنى چاقىرتتى. شەـ ـھەرنىڭ ئۇلۇغ ـ ئۇششاقلىـ ـرىنمۇ يىغىپ مېھمان قىـ ـلىپ مەجلىس ئاچتى. پادىـ ـشاھ ئادىلخان ئۆزىنىڭ پادىـ ـشاھلىقىنى قەلەندەر شاھتىن تەلەپ قىلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئادالەتلىك سۇلتانسەن،
ھاجەتمەنى سەن ئاڭلا.
جېنىڭغا جېنىم قۇربان،
كۆز يېشىمنى ئاققۇزما.

سۇلايماندەك سۇلتان بولدۇڭ،
جاھان ئىچرە دەۋران سۈردۈڭ،
نوشىروانداەك ئادىل بولدۇڭ،
بۇ ئەرزىمنى قىلغىن راۋا.

ۋەدەڭگە سەن ۋاپا قىلغىن،
نامەردلەرگە جاپا قىلغىن،
مۆمىنلەرنى رىزا قىلغىن،
رازى بولغاي سەندىن ئاللا.

ئادىلخان دەر: ھالىم ئېيتاي،
قىرىق كۈن بولدى تامام ئېيتاي،
شاھىم ساڭا ئەرزىم ئېيتاي،
ئەمدى تاجنى راۋا قىلما.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان قەلەندەر شاھقا قاراپ:

— ئى پادىشاھىئالەم، خۇدانىڭ نامىنى شېپى كەلتۈرگەنلىك سەۋەبىدىن سېنىڭ تىلەك ـ ئىلتىجا ـ لىرىڭنى راۋا كۆرۈپ، قىرىق كۈنلۈك پادىشاھلىقىمنى ساڭا تەقدىم قىلغانىدىم. مانا قىرىق كۈنمۇ توشـ تى. قىرىق كۈندىن بېرى سەن خالىغىنىڭچە دەۋران سۈردۈڭ. مەن ۋەدەمگە ۋاپا قىلىپ سېنىڭ پەرماـ نىرىڭنى ئىجرا قىلدىم. ئەمدى سەنمۇ ئۆز ۋەدەڭدە تۇرۇشۇڭ كېرەك. شاھلىق تاجىنى ماڭا قايتۇرۇپ بەر. ئىش ئۆز جايىدا بولغىنى تۈزۈك، — دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان يەتتە قەلەندەر پادىشاھ ئادىلخانىنىڭ سۆزلىرىنى پەرۋايىغا ئېلىپ قويمىغان ھالدا شەھەرنىڭ ۋەزىر ـ ئەمىرلىرى، قازى ـ مۇپتىلىرىنى ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ:

— ئەي شەھەر چوڭلىرى، پادىشاھ ئادىلخان شاھلىقىنى قايتا تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. سىلەر ئېيتىڭلار ـ چۇ؟ تاجۇ تەختىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىشىمىز كېرەكمۇ؟ — دەپ سورىدى.

پادىشاھ ئادىلخان بۇ سۆزدىن ھەيران ۋە لال بولۇپ تۇرغاندا، شەھەرنىڭ جەمىكى كاتتىلىرى قەلەنـ دەر شاھىنىڭ ئالدىدا پۇكلىنىپ ئولتۇرۇپ پېشانىلىرىنى سەجدىگە ئۇرۇشۇپ:

— ئەي مەرھەمەتلىك پادىشاھىئالەم، مۆھتەرەم پۇشتىپاناھ، پادىشاھ ئادىلخان بۇرۇن يەمەن شەھەـ رىنىڭ شاھى ئىدى. بۇ ئادەم خۇدا بەرگەن دۆلەتنى كۆتۈرەلمەي، ئۆزىنىڭ ھەددىنى بىلمەي پادىشاھلىـق تەختىنى ئۆز قولى بىلەن جانابلىرىغا سوۋغا قىلدى. ھەزرەتلىرى شاھ بولغاندىن بېرى شەھەر خەلقىگە پۇتمەس ـ تۈگىمەس ياخشىلىقلارنى قىلدىلا. بىزنىڭ پادىشاھىمىز ئۆزلىرى، ئۆزلىرىدەك دانا كىشى تۇرغان يەردە، بىز يەنە كىمنى پادىشاھ قىلاتتۇق؟ ئادىلخان پادىشاھلىقىنى ئۆزلىرىگە سەدىقە قىلغانىدى. خۇدا يولىدا قىلغان سەدىقە يانمايدۇ. ئۆزلىرى پادىشاھىمىز، ئۆزلىرى پاناھىمىز، ئۆزلىرى رەھنەمايـ مىز، ئۆزلىرى قىبلىگاھىمىز ! بىز ئادىلخاننى تونۇمايمىز ! — دېيىشتى.

پادىشاھ ئادىلخان بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەيران ۋە سەرگەردان بولدى، كۆيگەن قىلدەك تولغاندى، يۈرىكى تاتىلاندى. پادىشاھ غەمناك ۋە باغرى چاك ھالدا بۇ سورۇندىن يېنىپ مەلىكىسىنىڭ قېشىغا باردى ـ دە، بولغان ۋەقەنى ئۇنىڭغا بايان قىلدى. مەلىكە پادىشاھنىڭ پەرىشان كۆڭلىنى ياسىدى ۋە مۇنداق دېدى:

— ئى پادىشاھىئالەم، كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسلا، قەلەندەرلەرنىڭ ئادىتى شۇنداق. ئۇلار ئىشكىنىـڭ ئالدىغا كەلگەندە، بىر نان بەرسىلە كۇپايە ئىدى. ئەقىللىق ئادەم ئۇلارغا ئارتۇقچە رەھىم ـ شەپقەت قەـ لىپ كەتمەيدۇ. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئۆزلىرىنىڭ ئاق كۆڭۈللۈكلىرىدىن بولدى. ئەمدى بولار ئىـش بولۇپ بولدى. كېيىنكى پۇشايمان ئۆزۈڭگە دۇشمەن دېگەن گەپ بار. تەقدىر شۇنداق ئوخشايدۇ، — دەپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

تەقدىر شۇنداق تەتۇر كەلدى،
ھېچ پايدا يوق پۇشايماندىن.
بۇلبۇل سۆيگەن گۈل تۆكۈلدى،
ھېچ پايدا يوق پۇشايماندىن.

رەھمدىللىك قىلدۇق باشتا،
ئەزىز باشلار تەگدى تاشقا،
قارا كۆزلەر تولدى ياشقا،
ھېچ پايدا يوق پۇشايماندىن.

بېرىپ قويۇپ سۇلتانلىقنى،
قىلىپتىمىز نادانلىقنى،
سالدى ئەمدى ۋەيرانلىقنى،
ھېچ پايدا يوق پۇشايماندىن.

نا ئەھلىلەر قىلدى جاپا،
گۈلدەك يۈزگە قوندى توپا،
قىلىشمايلى تەنە ـ تاپا،
ھېچ پايدا يوق پۇشايماندىن.

قىسمەت سالدى بىزگە شورلۇق،
قەلەندەرلەر قىلدى كورلۇق،
بېشىمىزغا چۈشتى خورلۇق،
ھېچ پايدا يوق پۇشايماندىن.

ئەلقىسسە، قەلەندەر شاھ ئادىلخاندىن ھوقۇقنى ئۈزۈل ـ كېسىل تارتىۋالغاندىن كېيىن، پادىشاھ ئادىلخاندىن ئازار يېگەن، ئادىلخانغا ھەسەت بىلەن قاراپ كەلگەن ئادەملەرنى چۆرىسىگە يىغدى، قەلەندەر پادىشاھ ئادىلخانىنىڭ كېيىنكى تەقدىرىنى قانداق ئورۇنلاشتۇرۇش ھەققىدە ئۇلار بىلەن مەسلىھەت تۈزـ دى. ۋاپاسىز ۋەزىرلەر، يېڭى شاھنىڭ خۇشامەتچىلىرى مۇنداق دېيىشتى:

ــ ئادىلخان پادىشاھ بولغان چاغلىردا نۇرغۇنلىغان ئادەملەرنىڭ ھمايىسىگە ئېرىشكەن. ئۇلار ئاـ دىلخان ئۈچۈن ھەرقانداق ئىش قىلىشتىن يانمايدۇ. بالا ـ قازادىن بىراقلا قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئادىلخانىنى ۋە ئۇنىڭ مەلىكىسى بىلەن ئىككى ئوغلىنى دەرھال ئۆلتۈمگە ھۆكۈم قىلماق لازىم. بولمىسا قىلغان

ئىشلىرىمىز ئۇزاققا بارماي ۋەيران بولىدۇ.

بۇ گەپلەرگە قەلەندەر شاھ قوشۇلدى. ئۇ ئەتراپتىكى خۇشامەتچىلىرىگە:

ــ مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان. ئۇنىڭ بېشىنى ئالماي بىزنىڭ بېشىمىز خەتەردىن قۇتۇلالمايدۇ. شۇڭا دەرھال تۆت دار تەييارلانسۇن، ئەتە ئۇنى بالا ـ چاقىلىرى بىلەن قوشۇپ جەھەننەمگە يوللايمىز، ــ دەپ ئەمر قىلدى.

پادىشاھ ئادىلخاننىڭ ئوردىدا بىر يېقىن مەھرىمى بار ئىدى. ئۇ بۇ خەۋەرنى شۇ كۈنى پادىشاھقا يەتكۈزدى. پادىشاھ ئادىلخان بۇ خەۋەردىن قاتتىق پەرىشان بولدى. ئادىلخاننىڭ مەھرىمى ئۇنى كېچىلەپ شەھەردىن چىقىپ كېتىشكە دەۋەت قىلىپ، بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئاڭلا سۆزۈم، پادىشاھىم،
دۇنيادا سەندەك بەغەم بولۇرمۇ؟
پۈتمەس دەردتە قالدى جانىم،
نۇرلۇق كۆزلەر نەم بولۇرمۇ؟

سولۇپ باغدا كۈلگەن گۈللەر،
قوغلىنىپ ھەم شوخ بۇلبۇللار،
ساڭا ھەمراھ مەرد ئوغۇللار،
پاك قانلىرى شەبنەم بولۇرمۇ؟

ھۆكۈم سۈردى شۇ قەلەندەر،
يۈرىكىمگە پاتتى خەنجەر،
ئېلىپ كەلدىم يامان خەۋەر،
بۇنىڭدىن چوڭ ئەلەم بولۇرمۇ؟

سىزنى ئاسماق بولدى دارغا،
دار راسلاندى چوڭ بازارغا،
يەمەن تولدى ئاھۇ زارغا،
دوزاختىن بۇ كەم بولۇرمۇ؟

قەلەندەرگە قىلساڭ رەھىم،
بۇلار سالدى دەردى ئەزىم،
ھاياتىمدىن تولا غېمىم،
بۇندىن ئارتۇق ستەم بولۇرمۇ؟

پادىشاھ ئادىلخان خەۋەر ئەكەلگەن كىشىگە كۆپ رەھمەتلەر ئېيتىپ ئۇزىتىپ قويدى، ئاندىن مەلـ كە گۈلچېھرە بىلەن مەسلىھەتلىشىپ سەپەرگە تەييارلىق قىلدى. ئۇلار كېچىچە ئۇخلىماي جابدۇقلىرىنى ئات ـ ئۇلاغلارغا يۈكلەپ، تاڭ يورۇماستا شەھەردىن چىقتى. پادىشاھ شەھەردىن چىقىپ بولۇپ كەينىگە بۇرۇلدى ـ دە، كۆڭلى بۇزۇلدى. ئادىلخان شەھەرگە قاراپ كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ، بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

جاپا قىلدى ماڭا پەلەك،
خانىدانىم ياخشى قال.
تىلسىم ـ تىلسىم بولدى يۇرەك،
ھۆر ماكانىم ياخشى قال.

ئەلەم كەلدى شاھ بېشىمغا،
قوينۇم تولدى قان ـ يېشىمغا،
زەھەر چۈشتى ھەم ئىشىمغا،
جانىجانلار ياخشى قال.

شۇنداق ئىكەن قىسمەت دېگەن،
كىممۇ مۇنداق بولار دېگەن،
قۇزغۇنلارغا قالدى چىمەن،
قەدىر دانلار ياخشى قال.

قەلەندەرگە قالدى تاجىم،
راۋا قىلار كىم موھتاجىم،
دەريا بولدى پۈشايمانىم،
پاك ۋىجدانلار ياخشى قال.

كۆچەت قويغان جەننەت بېغىم،
كېيىك ـ جەرەن تولا تېغىم،
يايلاق ـ يايلاق مال ـ ئۇلىغىم،
گۈلىستانلار ياخشى قال.

بىللە ئويناپ چوڭ بولغانلار،
قەدىردانلار، مېھرىبانلار،
ئەتىر گۈلدەك يار جانانلار،
مەرد ئوغلانلار ياخشى قال.

شېرىن سۆزلۈك بۇلبۇللىرىم،
ھىدى خۇشبۇي سۈمبۈللىرىم،
مىنسەم شۇڭقار دۇلدۇللىرىم،
ئاشىيانلار ياخشى قال.

قومۇش كەبى كۆيدى دىلىم،
باغرىم بولدى تىلىم ـ تىلىم،
تاغدىن ئاشتى، ئاھ، مۇشكۈلىم،
پاك ۋىجدانلار ياخشى قال.

يولغا چىقتىم يۇرتنى تاشلاپ،
دوستلىرىمنىڭ كۆزىن ياشلاپ،
قىسمەت بارار نەگە باشلاپ،
جانىجانلار ياخشى قال.

مەنزىلىم نە؟ قارارىم يوق،
كۈلپەتلەرگە نېمە دەيلۇق؟
كەلدى نەدىن بۇ تارتقۇلۇق؟
شادىمانلار ياخشى قال.

ئامان بولغىن گۈزەل شەھرىم،
ئالتۇن ئوردام، گۆھەر تەختىم،
قارا بولدى ئەزىز بەختىم،
ئاھ، تۇغقانلار ياخشى قال.

ئەلگە ئىللىق ئىدى پەيلىم،
ئەلنىڭ مەيلى ئىدى مەيلىم،
ئەلنىڭ غېمى ئىدى غېمىم،
ساپ ئىمانلار ياخشى قال.

بۇندىن يىغلاپ كېتەر بولدۇم،
چۆلنى ماكان ئېتەر بولدۇم،
ئۆز جېنىمغا خەنجەر بولدۇم،
گۈلىستانلار ياخشى قال.

نامىم يۇرتتىن ئۇنتۇلمىسۇن،
ھېچكىم مەندەك پۇچۇلمىسۇن،
ئەلنىڭ باغرى قوچۇلمىسۇن،
مېھرىبانلار ياخشى قال.

ئەلقىسسە، ئادىلخان ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ نەزمنى ئاران ـ ئاران توختاتتى. بۇ ھالىنى كۆرگەن مەلىكە پادىشاھنىڭ كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ، ئۆزىمۇ يىغلاپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ، شاھىم،
بىزگە گۇۋاھ بىر خۇدايىم،
يۈرىكىمدە پاتماس ئاھىم،
خىزىر بولغاي رەھنەمايىم.

سېخىيلىقتا سىز يېگانە،
سىز ئالەمدە بىر دۇردانە،
ئالداپ كەتتى پەس دۇنيا،
كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ، شاھىم.

ئۆتكۈنچىدۇر پانىي دۇنيا،
دۇنيا قىلغان كىمگە ۋاپا،
گۆزەل پادىشاھ مەلىكىنىڭ نەزمىسىدىن سەل ـ پەل تەسەللى تاپتى. ئۇلار تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، ئۇزاق

زامانلار دەۋر ـ دەۋران سۈرۈپ، ئۆز قولى بىلەن گۈللەندۈرگەن شەھىرىدىن كۆزى قېيماي ئايرىلدى. پادىشاھ ئادىلخان ئايالى بىلەن ئىككى بالىسىنى ئەگەشتۈرۈپ، قارارسىز ھالدا خۇداغا تەۋەككۈل قىلىپ يول ئالدى. قانچىلىك يوللارنى باسقانلىقى ئۆزلىرىگىمۇ ئايان ئەمەس ئىدى. ئىشقىلىپ بىرقانچە قېتىم تاڭ ئاتتى. ئۇلار بىر كەچقۇرۇنلۇقى بىر تاغنىڭ باغرىغا كېلىپ قالدى. پادىشاھ بىلەن مەلىكە مەسلىھەتلىشىپ، مۇشۇ يەردە بىر كېچە قونۇپ ئۆتمەكچى بولدى. پادىشاھ ئاتلارنى بىر جايغا ئورۇنلاشتۇردى، ئاندىن ئۆزى تاڭەت ـ ئىبادەتكە مەشغۇل بولدى. مەلىكە ئىككى پەرزەنتى بىلەن بىر يەرگە جاي سېلىپ يېتىپ ئۇيقۇغا كەتتى. پادىشاھ تاڭەت ـ ئىبادەتتىن يېنىپ ياتتى، ئەمما ئۇنىڭ بېشىدىن مىڭ بىر خىيال، تۇمەن مىڭ ئەندىشە، چەكسىز ھەسرەت ـ نادامەت ئايلىنىپ يۈرۈپ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى. ئالەم تۇن نىسپى بولغان بولسىمۇ، ئادىلخان پادىشاھ يەنىلا ئويغاق ياتاتتى. پادىشاھ شۇنداق ياتسا، ئاتلارنىڭ دۇپۇرلىگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالدى. پادىشاھ ئادىلخان بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىغاندى، كۆزلىرىگە تاغ ئۈستىدىن چۈشۈپ كېلىۋاتقان ئون ئاتلىق قاراقچى كۆرۈندى. ئادىلخان پادىشاھ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئايالى ۋە بالىلىرىنى ئويغاتتى ـ دە، ئۇلارنى تاغنىڭ ئۆڭكۈرىگە يوشۇردى. ئۇلار ئۆزلىرىنى ئەمدى دالدىغا ئېلىپ بولۇشىغا قاراقچىلار يېتىپ كەلدى. قاراقچىلار تۆت ئات بىلەن ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى قولغا چۈشۈردى ھەمدە ئۇلارنىڭ بارلىق ئوزۇق ـ تالقانلىرىنى ئاتلارغا ئارتىپ ھەيدەپ ماڭدى. قاراقچىلار بىرقانچە ئون قەدەم يىراقلىشىپ بولۇپ، ئۆزئارا بۇ نەرسىلەرنىڭ ئېگىسىنى تېپىپ ئۆلتۈرۈۋەتە-

مىسەك خاتىرجەملىك بولمايدۇ، دېيىشىپ ئەتراپنى ئىزدەشكە باشلىدى. بۇ ھالنى كۆرگەن بىچارە ئادىل-خان پادىشاھ قورقۇنچ ئىچىدە تىترەشكە چۈشتى ۋە تەڭرىدىن مەدەت تىلەپ بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

ئالەمنى ياراتقان قادىر خۇدايىم،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.
ئەۋۋەل - ئاخىر سەنسەن مېنىڭ پاناھىم،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

قانداق قىلاي، بولدۇم ئەجەب بىچارە،
خارۇ زارلىق ئىلكىدە مەن ئاۋارە،
رەھىم ئەيلەپ باغرىم قىلما يۇز پارە،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

پەلەك بۇزدى بۇگۈن مېنىڭ شادىمنى،
ئادا بولماس دەپتەر قىلسام دەردىمنى،
بايان قىلدىم ساڭا ئەرزۇ ھالىمنى،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

قەلەندەرلەر ئايرىدى خانمانىمدىن،
ھەسرەت بىلەن خوشلاشتىم خانىدانىمدىن،
پەلەككە ئوت تۇتاشسۇن ئاھۇ دادىمدىن،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

ئۆزۈڭ قىلدىڭ دەسلەپتە يەمەنگە سۇلتان،
ئادىللىقىم بولغانتى ئالەمگە ئايان،
مەن بولغانتىم دەردمەنلەر دەردىگە دەرمان،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

دەسلەپ ئەيلەپ سەن مېنى ئۇلۇغ پادىشاھ،
ئاجىزلارغا قىلغانتىڭ سېخىي باشپاناھ،
ئاقىۋەتتە بولدۇم مەن بىچارە گۇمراھ،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

مەن ئاغرىتقان ئەمەسمەن زادى ھېچ جانىنى،
تەڭ كۆرەتتىم ئالدىمدا بارچە ئىنسانىنى،
ئازاب چەكتىم ئايرىماي ياخشى - ياماننى،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

ھەردەم چىقار تېنىمدىن مېنىڭ بۇ جانىم،
كۆڭلۈم ئىچرە غەمدىن تولا ئەپغانىم،
رەھىم قىلغىن قۇلۇڭغا ئۆزۈڭ رەھمانىم،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

ئادىلخان دەر: خەتەردە قالدى ھاياتىم،
يېتەر بۇگۈن ھەققە مېنىڭ پەريادىم،
غەمدىن خالاس قىلىپ، بەرگىن نىجاتىم،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

ئالتۇن، ئوزۇق، ئاتلارنى ئالدى قاراقچى،
ئۇلار ئەمدى جېنىمىزنى ئالماقچى،
تاغ باغرىدا تەنلەرگە خەنجەر سالماقچى،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

سەندىن باشقا يۆلەنچىم يوق خۇدايىم،
كەچۈرگەيسەن بولسىمۇ تاغدەك گۇناھىم،
گۇناھسىزدۇر ئالدىڭدا پەرزەنتىم - باغرىم،
بۇگۈن بىزگە قاراقچىدىن پاناھ بەر.

ئەلقىسسە: پادىشاھ ئادىلخان باغرىنى مىڭ پارە قىلىپ، كۆزلىرىدىن تاڭ شەبنەمدەك پاك ياشلىرىنى تۆكۈپ، خۇداغا نالە قىلدى.

قاراقچىلار ئەتراپنى كۆپ ئىزدىگەن بولسىمۇ، ئۇلارنى تاپالماي، ئۆز يوللىرىغا راۋان بولدى. ئادىل-خان خۇداغا كۆپ شۈكۈر قىلدى ۋە مەلىكە بىلەن باللىرىنى ئەگەشتۈرۈپ يولغا چىقتى. ئۇلار چۆل - باياۋاندا يىگىرمە كۈن ياياق يول يۈردى. ئۇلار يەنە بىر تاغنىڭ قېشىغا كېلىپ قالدى. پادىشاھ ئەتراپتىن ئوتۇن تېرىپ كېلىپ بىر يەرنى كولاپ ئوت قالىدى. پادىشاھ پەرزەنتلىرى بىلەن مەلىكىنى ئوتنىڭ قېشىدا قويۇپ، ئۆزى ئىبادەتكە مەشغۇل بولدى.

ئەلقىسسە: شام شەھىرىدىن بەش يۈز سودىگەر مال ئېلىپ يولغا چىققانىدى. ئۇلار نەچچە كۈن يول

يۇرۇپ پادىشاھ ئادىلخان چۈشكەن تاغنىڭ قېشىغا كەلدى. ئۇلارمۇ ئادىلخانغا ئانچە يىراق بولمىغان يەردە ئوتاغ تۈتۈپ قونماقچى بولۇپ توختاشتى. ئۇلارنىڭ بىر سەردارى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى تۈججار بەھمەن ئىدى. ئۇ ئەتراپتا قاراقچىلىق قىلىپ يۈرگەن قىرغىزلار بولۇپ قالمىسۇن، دەپ ئويلاپ تۆت ـ بەش غۇلامنى ئەگەشتۈرۈپ تاغنىڭ تۆپىسىگە چىقتى. بەھمەن ۋە ئۇنىڭ غۇلاملىرى قىلىچ ـ قالقانلار بىلەن قورالانغانىدى. ئۇلار ئۇياق ـ بۇياققا قاراپ پادىشاھ ئادىلخان ياققان گۈلخانىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئەندىشە چۈشتى، چۈنكى ئۇ گۈلخان ياققانلار تاغدا قاراقچىلىق قىلىپ يۈرگەنلەر بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ قالدى ھەمدە غۇلامليرىنى ئاگاھلاندۇرۇپ ئوت كۆيۈۋاتقان تەرەپكە قاراپ يول ئالدى. ئۇ بىرنەچچە كۆردىكى، ئوتنىڭ يېنىدا پادىشاھ سۈپەت بىر كىشى ئولتۇرۇپتۇ ۋە ئۇنىڭ قېشىدا قىزىلگۈلـ نىڭ غۇنچىسىدەك ئىككى پەرزەنت بىلەن ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك نۇرانە، ئاپتاپ تەلەت بىر گۈـ زەل مەلىكە ئولتۇرۇپتۇ. تۈججار بەھمەن ئۇلارنى كۆرۈپ ھەيرەتتە قالدى. كۆڭلىنى ھىيلە ـ مىكىر بۇـ لۇتلىرى قاپلاپ، خىيال دالىسىنى شەھۋەت يامغۇرى سوقتى. شەيتانىنىڭ ۋەسۋەسىسى ئۇنى ئەقلىدىن ئازـ دۇردى. ئۇلار غۇلاملىرىنى يىراقراق جايغا كەتكۈزۈۋېتىپ، ئۆزى پادىشاھ ئادىلخانىنىڭ قېشىغا كەلدى. پـا ـدىشاھ ئادىلخانغا ھۆرمەت بىلەن سالام بەردى. پادىشاھ ئادىلخان ئالدىدا پۈكلىنىپ سالام بەرگەن ئۇ ئادەمنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالدى ۋە ئۇنىڭغا ياندۇرۇپ سالام بەردى. سودىگەرلەرنىڭ ئۇ سەردارى ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ ئەمدى كۆڭلۈم تىندى، مۇراد ـ مەقسەتلىرىمنىڭ گۈلىستانى شۇنىرغانغا ئۇچرىمايدىغان بولـ دى. سىزنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇش بولدۇم. ئەي ئاتا، سىزگە شۇنى مەلۇم قىلىمەنكى، بىز بەش يۈز نەـ پەر سودىگەر، مەن ئۇلارنىڭ سەردارىمەن. بىز بۇ تاغنىڭ باغرىغا كېلىپ قالغىلى بەش ـ ئالتە كۈن بـو ـ لۇپ قالدى. شۇنىڭدىن بېرى غەم ـ ئەندىشە تاغلىرى گەجگەمدىن باستى. گەپنىڭ ئوچۇقىنى دېسەم، مېنىڭ بىر مەستۇرەم بار ئىدى. ئۇ دىلرەبايىم ھامىلدار ئىدى. بۈگۈن ئۇچ كۈن بولدى، ئۇنىڭ تۇغۇتى يېقىنلىشىپ ئازاب ئىچىدە قالدى. بالا يا تۇغۇلمىدى، يا بىرەر چارە تاپالمىدۇق. ئۇ ئاجىزە مەزلۇمنىڭ ناله ـ پەريادىغا چىداپ تۇرغىلى بولمايدۇ. ئەگەر يامىنى ئارىمىزدا بىرەر ئايال كىشى بولمىغاچقا، ئەرلەر ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ ياردەمدە بولالمىدۇق. مەن ئاشۇ زەئىپە مەزلۇمنىڭ ئەلەملىك ئىگراشلىرىغا تاقەت قىلالماي، بىرەر مەزلۇم كىشى ئىزدەپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم. خۇداغا شۈكرىكىم، ھەربىرىگىزلارنى تاپتىم. مەن ھەقىقەتەن ئامالسىز قالدىم. غەمناك يۈرىكىمنىڭ ئىلتىماسى شۇكى، بۇ مەلىكە سۈپەت خا ـ نىم مېنىڭ شۇ ھالسىز مەستۇرەمنىڭ قېشىدا بىرەر سائەت تۇرۇپ بەرسە، سىلەرنىڭ قانداق تەلىپىڭلار بولسا بەجا كەلتۈرسەم، ــ دېدى.

پادىشاھ ئادىلخان:

ــ بۇغۇ بولىدىغان گەپ ئىكەن، ئەمما مەلىكەم نامەھرەم بولارمىكىن؟ ــ دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان تۈججار بەھمەن:

ــ ئەي ئاتا، باشقا خىياللارنى يادىلىرىغا كەلتۈرمىسىلە. ئىمانىم بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، بۇ مەلىكە مېنىڭ بىر تۇغقان سىڭلىمنىڭ ئورنىدا. بۇ پەرزەنتلىرىدىن بىرىنى قوشۇپ بەرسىلە، ــ دېدى.

پادىشاھ ئادىلخان بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ بىردەم ئويلىنىپ قالدى. شاھنىڭ كۆڭلىدىن كىشىلەرنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلماق ساۋابتۇر، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىزنىڭ يېگۈدەك ھېچ نەرسىمىز قالمىدى، ئۇلار بـە ـرەر دىيارغا بارغۇچە يەپ تۇرغۇدەك نەرسە بەرسە ئەجەب ئەمەس، دېگەن خىيال كەچتى ـ دە، چوڭ ئوغلى پەررۇخنى مەلىكىگە قوشۇپ بەردى. بۇ سودىگەر پادىشاھقا مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپ، مەلىكە بىلەن

شاھزادە پەرروٚخنی ئارقىسغا سىلىپ تاغنىڭ ئۈستىگە ئاچىقتى. بۇ مەككار تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپلا مەلىكىنى ئاتقا مىندۈردى ـ دە، ئۆزىمۇ ئاتقا مىنگەشتى. ئاندىن پەرروٚخنى قوغلاپ يۈروٚپ قامچا بىلەن بىرنەچچىنى ئۇردى، ئاندىن ئاتنى قامچىلاپ مەلىكىنى ئېلىپ قاچتى. شاھزادە پەرروٚخ يىغلا ـ يىغلا ئۆزىنى يەرگە تاشلاپ، دومىلانغان پېتى پادىشاھنىڭ قېشىغا كېلىپ بولغان ئەھۋالنى پادىشاھقا مەلۇم قىلدى. پادىشاھ كۆزلىرىدىن قان ـ ياشلىرىنى ئاققۇزدى. بۇ پاجىئە دەرد ئۈستىگە جاراھەت بولۇپ، ئۇنىڭ قەلبىنى ئېچىشتۇردى، ئەمما چارىسىز ئىدى. ئۇ كۆڭلىدە مەلىكەمنى خۇدانىڭ ئۆزىگە تاپشۇردۇم دەپ ئويلىدى. ئاندىن بالىلىرىنى قۇچاقلاپ تۇروٚپ مۇنداق دېدى:

ـــ ئەي جانجىگەر بالىلىرىم، بىر جۇپ كۆزۈمنىڭ گۆھەرلىرى، بۇ دەرد ـ مۇشەققەتلەر بىزلەرگە كەلدى. بۇنى تارتماسقا، سەۋر قىلماسلىققا چارىمىز يوقتۇر. يۈرۈڭلار، بۇ يەردىن كېتەيلى. ئېھتىمال بۇ يەر ـ دە يەنە باشقا قاراقچىلار بولسا كېرەك. ئۇزاق تۇروٚپ قالساق، يەنە بىر قاراقچىلار كېلىپ بىزگە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەسۇن.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان ئىككى پەرزەنتىنى يېتىلەپ، سۆيۈملۈك مەلىكىسىنىڭ دەردىدە باھار پەسلىدە ياغدىغان تۆكمە يامغۇردەك يىغلاپ، يولغا راۋان بولدى ۋە پەلەكنىڭ دەھشىتىدىن شىكايەت قىلىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

پەلەك سالدى يامان كۈنلەر،
ئەجەب بولدى زامانلار،
تاجۇ تەختىم ئاندا قالدى.
ھالىم بىلمەس نادانلار،
ئاخىر زامان بولدى بىزگە،
ھەمدەم بولغان يارانلار،
تاجۇ تەختىم ئاندا قالدى.
زار يىغلاپ ئاندا قالدى.

سامان بولدی رەڭگرویۇم،
دۇتار بولدی قەددی ـ بویۇم،
غېرىبلىقتا ئۆتەر كۈنۈم،
ئاشنالار ئاندا قالدی.

كۈنلەر چۈشتی بۇ بېشىمغا،
زەھەر چۈشتی ھەم ئېشىمغا،
تۇپراق تولدی كۆز يېشىمغا،
نەۋ جۇۋانلار ئاندا قالدی.

پەلەك قىلدی بىزنی نالان،
غەم ـ قايغۇدا بولدۇم ۋەيران،
ھالىم سورىغۇچی ئەزىز ياران،
يارانلىرىم ئاندا قالدی.

كۆز ئالدىمدا كەڭ باياۋان،
مەن بوراندا ئۇچقان سامان،
بارار جايىم ئەمدی قايان؟
بوستانلىرىم ئاندا قالدی.

يوللار باستىم ياياق چۆلدە،
يېشىم قالدی نەچچە كۆلدە،
تاغ غارلىری بولدی كۆلبە،
ئايۇانلىرىم ئاندا قالدی.

پەريات سالدىم يىغلاپ شۇنداق،
مەن يىلتىزسىز جىغان ـ قامغاق،
كۆزلىرىمگە پاتتی تۇپراق،
خەندانلىرىم ئاندا قالدی.

ئادىلخان دەر: مېنىڭ دەردىم،
ئەجەب قارا بولدی بەختىم،
كېپەن بولدی كىيگەن رەختىم،
زەر تونلىرىم ئاندا قالدی.

خۇرشىد يۈزلۈك پاك مەلىكەم،
يۈرەك پارەم ئەزىز ھەمدەم،
ئاھۇ كەبی كۆزلىری نەم،
جانجانىم ئاندا قالدی.

نېمە ئەلەم بۇ چۆل ـ دەشتتە،
بەخت مەندىن ئۈزدی رىشتە،
يوقتۇر دەرمان مەن دەرۋىشتە،
دەرمانلىرىم ئاندا قالدی.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان ئەنە شۇنداق يىغلاپ ـ قاقشاپ يەنە ئۈچ كۈن يول يۈردی. قېرىشقاندەك ئۇلارنىڭ يولىنى بىر ئەزىم دەريا توستی. بۇ دەريادىن ئۆتۈشنىڭ ھېچبىر ئىلاجی يوق ئىدی. پادىشاھنىڭ بېشی قاتتی. شۇ چاغدا بۇ يەرگە بىر ئاتلىق قىرغىز پەيدا بولدی. ئۇ پادىشاھ بىلەن كۆرۈشتی. پادىشاھ ئۇنىڭغا دەريادىن ئۆتۈشنىڭ ئامالىنی تاپالماي تۇرغانلىقىنی ئېيتتی. قىرغىز مۇنداق دېدی:

ـــ سىز ھېچبىر ئەندىشە قىلماڭ، مەن بىر سۈچی. بۇ دەريانىڭ ئوي ـ چوڭقۇرىنی ياخشی بىلىمەن. سىلەرنی بۇ دەريادىن ئۆزۈم ئۆتكۈزۈپ قويای.

پادىشاھ ئادىلخان ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئىشىنىپ قالدی، ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، ئۆتكۈزۈپ قويۇشنی ئىلتىماس قىلدی. شۇنداق قىلىپ بۇ يوچۇن ئادەم شاھ پەرۋىشنی ئېتىنىڭ ئالدىغا مىندۈرۈپ دەريادىن كېچىپ نېرىقی قىرغاققا ئۆتتی. ئۇ قىرغاققا چىقا ـ چىقمايلا پادىشاھقا قاراپ ۋارقىرىدی:

ـــ ھەي ئەخمەق، مەن ئەسلىي قاراقچىمەن. بالاڭنی قىيامەتكە باقي قالدۇرغىن، ـــ دېدی ـ دە، شاھزادە پەرۋىشنی ئېلىپ قاچتی. بۇ ھالنی كۆرگەن پادىشاھ ھەيران ۋە سەرگەردان بولۇپ، زار ـ زار يىغلىدی. ئاندىن قېشىدىكی بالىسىغا:

ـــ ئەي جەمشىدىم بالام، ئەي كۆز قارىچۇقۇم جانجان بوتام، بىز خانۇەيران بولدۇق. تاجۇ تەختىمىن، خانىداندىن، ئانا ماكاندىن ئايرىلدۇق. سەپەرگە چىقىپ سەرگەردانلىق يولىدا ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر

ېمىزدىن قۇرۇق قالدۇق. ۋادەرىخ، ۋادەرىخ، ئاندىن مېھرىبان ئاناڭلاردىن ئايرىلدۇق، ئەمدى ئاكاڭ شاھزادە پەرروخسىن ئايرىلدۇق. ئاناڭ گۈلچېھرەخان بىلەن ئاكاڭ پەرروخنى قىسمەت بىزدىن جۇدا قىلدى. بىزگە خۇدانىڭ ئىرادىسى شۇ ئوخشايدۇ. بۇ دەريادىن ئۆتۈپ كەتمەسلىككە چارىمىز يوق. كەل، قولۇڭنى ماڭا بەرگىن، بالام، خۇداغا تەۋەككۈل قىلىپ بىر ئامالالاپ ئۆتۈپ كېتەيلى، ــ دېدى. ئۇلار ئاتا ـ بالا قول تۇتۇشۇپ دەريادىن كەردى. ئاستا ـ ئاستا چامداپ بارغانچە تېرەنلەشتى. بارا ـ بارا دەريا چوڭقۇرلىشىپ قالدى. شۇ چاغ سۇ تاسادىپىي ئۇلغىيىپ شىددەت بىلەن ئېقىشقا باشلىدى ـ دە، پادىشاھ ئادىلخان يىقىلدى. ئوغلى شاھزادە جەمشىد پادىشاھنىڭ قولىدىن ئاجراپ چىقىپ ئېقىپ كەتتى. پادىشاھ ئادىلخان بىر چۆكۈپ ـ بىر لەيلەپ مىڭ مۇشەققەتتە قىرغاقتا چىقتى، قارىسا ئوغلى شاھزادە جەمشىد يوق، ئاھ ئۇرۇپ، نادامەت چېكىپ يىغلاپ خۇدايىتائالاغا خىتاب قىلدى:

« ئەي تەڭرىم، بۇ نېمە كۈنلەر ئەمدى؟ خانىدانىمدىن جۇدا بولدۇم، روزغارىمدىن جۇدا بولدۇم، يۇرت ـ دىيارىمدىن جۇدا بولدۇم، نىگارىمدىن جۇدا بولدۇم، بىر جۈپ كۆز قاراقىمدىن جۇدا بولدۇم. ئەي خۇدا، مۇشكۈللەرنى ئۆزۈڭ ئاسان قىلغايسەن، ھالىمنى ئېيتماق ھاجەت ئەمەس. ئۆزۈمنى ئۆزۈڭگە تاپشۇردۇم. » پادىشاھ ئادىلخان ئوتقا چۈشكەن قىلدەك تولغىنىپ، قۇيۇندەك پىرقىراپ كۆپتىن ـ كۆپ يىغلىدى. ئاندىن بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

ئالەمنى ياراتقان قادىر خۇدايىم،
قۇدرىتىڭدىن مۇشۇنداق زامان ئەيلىدىڭ.
سەن بارچىنىڭ پاناھى ئۇلۇغ ئىلاھىم،
قۇدرىتىڭنى بارچىگە ئايان ئەيلىدىڭ.

ئاۋۋال رەھمان رەھىمدۇر سېنىڭ شۇل ئاتىڭ،
ھېچكىم يەتمەس جايىدۇر سېنىڭ نۇر زاتىڭ،
ئەي قۇدرەتلىك خۇدايىم ھەم زاتى پاكىڭ،
رەھمىتىڭدىن بىزلەرگە ئىمان ئەيلىدىڭ.

قۇدرىتىڭنى بارچىگە ئەيلىدىڭ ھازىر،
ئاۋۋال ـ ئاخىر ئۆزۈڭسەن ھەممىگە قادىر،
بارچە دۇنيا، ھاياتنى ياراتتىڭ ئاخىر،
بەخت ئىچرە ئادەمنى ئايان ئەيلىدىڭ.

قۇدرىتىڭدىن يارالدى ئادەم ۋە ھاۋا،
جەننەت ئارا ئىككىسى قىلدى تاماشا،
خۇشاللىقتىن پاتمىدى ئۇلار قىنىغا،
ئىككىسىگە سەن ياخشى ماكان ئەيلىدىڭ.

ئاجايىپ سايرىشىپ تۇرار بۇلبۇللار،
ئېچىلىپ چىمەنده تۇمەنمىڭ گۈللار،
يوللىرىغا گۈل چەكتى پەرىشته قوللار،
خىزمىتىده ئۇلارنىڭ غىلمان ئەيلىدىڭ.

بارچە مەلەكلەرنى ئەيلىدىڭ ئاندا،
ئادەم ئۈچۈن سەجدىنى قىلمىدى ئادا،
ئاداۋەتتىن ئازازۇل قىلدىلەر جازا،
تاقاق سېلىپ بوينىغا شەيتان ئەيلىدىڭ.

يىراق ئەردى ئۇلار، بارچە ھەر ئىشتىن،
يەپ تاشلىدى يېمەيدىغان يېمىشتىن،
شۇنىڭ ئۈچۈن چىقار بولدى بېھىشتىن،
مەنزىلىگە ياخشى جاھان ئەيلىدىڭ.

ئۇلار ئۈچۈن يارىتىپ پانىي جاھاننى،
سەن چىقىرىپ دۇنياغا ئادەم ـ ھاۋانى،
يەر يۈزىگە چۈشۈردۈڭ جۈپ ئاشىنانى،
يۈزلىرىنى نۇرى ئىمان ئەيلىدىڭ.

روشەن قىلدىڭ دۇنيانى ئاي ـ كۈن يارىتىپ،
نەزەر قىلار ئاي بىلەن كۈن ئادەمگە بېقىپ،
قۇللىرىڭغا تۇرلۈك ـ تۇرلۈك نېمەت يارىتىپ،
نېمىتىڭنى بەندىڭگە ئەلۋان ئەيلىدىڭ.

ئىدراك تاپۇر ئەمرىڭنى تۇتسىلا بۇدىل،
تۆت كىتابنى ئەۋەتىپ مۇشۇ دۇنياغا،
قۇدرىتىڭدىن ئۇلۇغدۇر خىزىر، جەبرائىل،
ئۆز قولىغا «ئىنجىل»نى ئالدىلەر ئەيسا.
نەمرۇتنىڭ ئوتىدا كۆيمىدى خىلىل،
ھېكمەتلەرنى سىغدۇردۇڭ، «زەبۇر»، «تەۋرات»قا،
ياخشىلارغا مۇشكۈلنى ئاسان ئەيلىدىڭ.
بىر كىتابنىڭ ئىچىنى «قۇرئان» ئەيلىدىڭ.

پادىشاھ ئادىلخان شۇنداق نەزمىلەرنى ئوقۇپ، كۆزلىرىدىن بۇلاق سۈيىدەك ياشلارنى ئاققۇزدى. ئۇنىڭ ئاھلىرىغا دۇچ كەلگەن شامالمۇ كۆيۈپ ئۆرتىنىپ كېتەتتى. پادىشاھنىڭ كۆزلىرىدىن ئاققان ياشلار بەجايىكى گۈلنىڭ سۈيىگە ئوخشايتتى. ئۇ يەنە توختىماي خۇداغا سېغىنىپ مۇناجاتلىرىنى پەلەككە يەتكۈزدى:

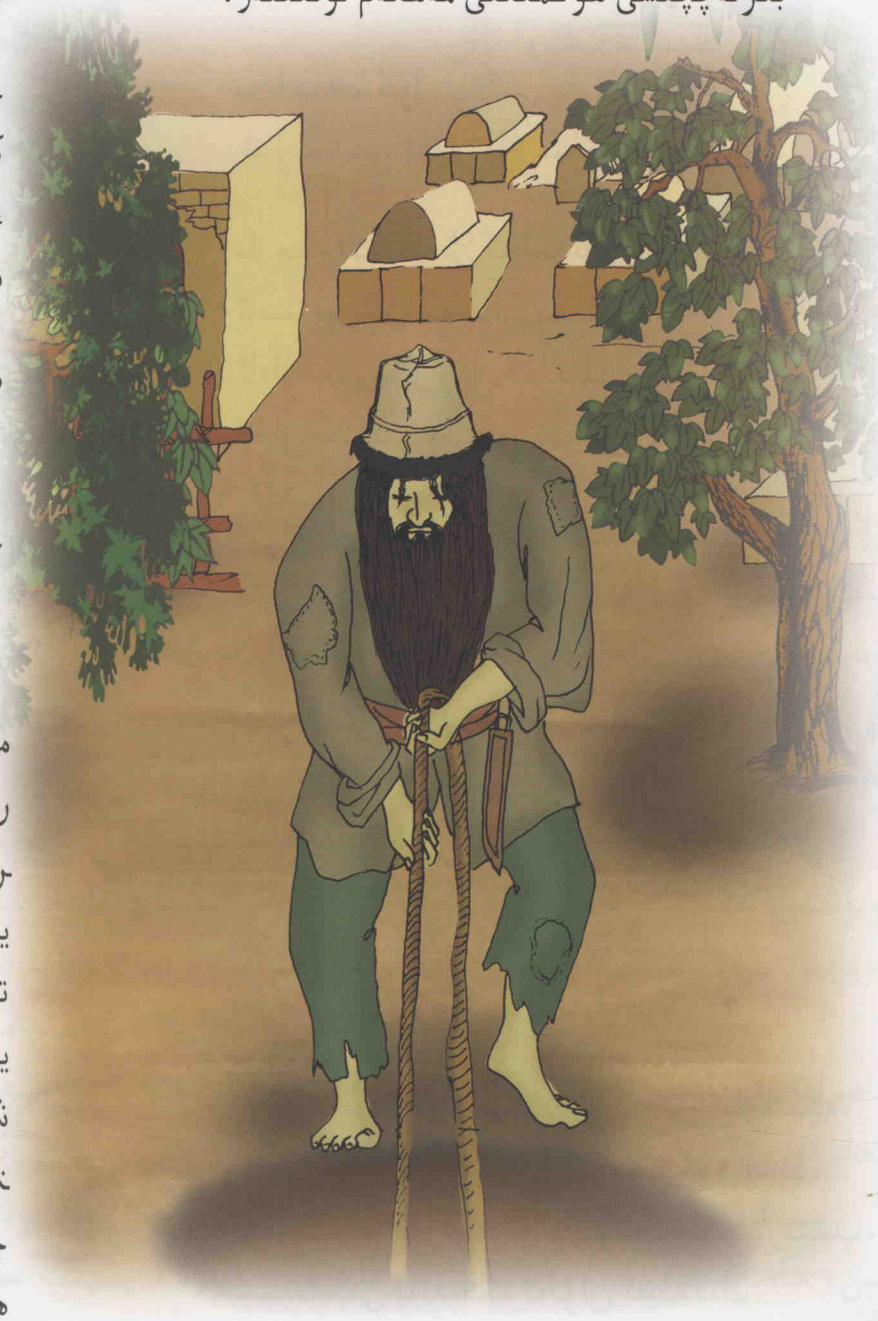
روسۇل ئۇچۇن بۇ دۇنيا بولدى زاھىر،
بويۇن سۇنماي نەچچىسى كۈپپار بولدىلەر،
ھەممە ئىشقا ئىبرۇرلار خۇدايىم قادىر،
قارۇندەكنى يەردە پىنھان ئەيلىدىڭ.
بارچىنى ئۇ قىلدى ئالەمگە ھازىر،
مۇھەممەتنى ئاخىر زامان ئەيلىدىڭ.

ساڭا نىسار ئەيلەيمەن جانىمنى قۇربان،
بارچە بەندەڭ يەردە قارار تاپتىلەر،
بۇ پانىي جاھان،
بىرنەچچىسى ھۆكمىڭنى مەھكەم تۇتتىلەر،
قۇدرىتىڭدىن ئالەمنى يارانغان رەھمان،
بۇ جېنىمغا ئاجايىپ زامان ئەيلىدىڭ.

خانىدانىمدىن جۇدا بولدۇم ئايرىلىپ،
كېچە ـ كۈندۈز يۇردۇم چۆلدە ئايلىنىپ،
غەم دەشتىدە قاناتىم سۇندى قايرىلىپ،
نە سەۋەبتىن بىزنى ھەيران ئەيلىدىڭ؟

ماڭا پىدا بولغان ياخشى يارانلار،
ئەر قەدىرىنى بىلمەس ئىكەن زامانلار،
ئادىلخان دەر، بولدى ئەجەب زامانلار،
كۆزلىرىمدە دەريا راۋان ئەيلىدىڭ.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان مۇڭلۇق مۇناجاتلىرىنى تاغۇ دەشتلەرگە سىڭدۈرۈپ، قۇيۇندا قالغان خازانەك ئەرك بايرىقىنى قىسمەت شامىلىغا تاپشۇرۇپ، يىغلا ـ يىغلا چۆل ـ جەزىرىدە يەنە ئون تۆت كۈن يول يۈردى. ماڭا ـ ماڭا بىر يەرگە كېلىپ كۆردىكى، كۆز ئالدىدا تۇغ ـ شەددىلەرگە تولغان بىر كاتتا مازار تۇراتتى. پادىشاھ ئادىلخان يېقىن بېرىپ، بۇ چۆلدىكى مازارنىڭ چەكسىزلىكىدىن ھەيران قالدى. ئەمما بۇ مازارنىڭ تۇغ ـ

ئەلەملىرى يىقىلغان، مەسچىت ـ خانىقالار ۋەيران بولغان، گۈمبەزلەر ئۆرۈلگەنىدى. بۇ يەرگە ئۇزاقتىن بۇيان بىرەر ئادەمزاتنىڭ ئايىغى بېسىلمىغانلىقى ئۆز ـ ئۆزىدىن مەلۇم ئىدى. بۇ يەردە نە جانۇ جا-نىۋارلارنىڭ سايىسى، نە بىرەر قۇشنىڭ ئۇنى يوق ئىدى. قىسقىسى، بۇ يەردە ھاياتلىق ئىزى ئۆچكەن ھەم بۇ يەر تىرىكلەرنىڭ خاتىرىسىدىن كۆتۈرۈلگەنىدى. بۇلاقلار تىنغان، ئەتراپتا يېشىللىق سىنغانىدى. پادىشاھ ئادىلخان مازارنىڭ مەنزىرىسىگە نەزەر تاشلاپ تۇرۇپ: بۇ مازار خۇددى ماڭا ئوخشاش غېرىب ئە-كەن، خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن مېنىڭ ماكانىم مۇشۇ غېرىب مازار بولغان ئوخشايدۇ. مەن ئەمدى مۇشۇ يەردە تائەت ـ ئىبادەت قىلىپ ئۆمرۈمنى ئۆتكۈزەي، دەپ ئويلىدى. پادىشاھ ئادىلخان مازارنىڭ ئوتتۇرا-سىغا ئۆزىگە بىر ئۆي بەرپا قىلدى. تىنىپ كەتكەن بۇلاقلارنىڭ توپىلىرىنى تارتىپ سۇ چىقىرىپ قەبرە ـ گۈمبەزلەرنى سۇغاردى. ئۆرۈلگەن شەددە ـ ئەلەملەرنى تۇرغۇزۇپ، يىقىلغان گۈمبەزلەرنى ياسىدى. قو-مۇشنىڭ يىلتىزلىرىنى كولاپ يەپ، ئون تۆت يىلنى تائەت ـ ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ ئىبادىتى ۋە مېھنىتى شاراپىتىدىن مازار يېشىللىققا پۈركەندى. تەرەپ ـ تەرەپتىن تۇتىلار، بۇلبۇللار، ئىشقىلىپ، خىلمۇخىل قۇشلار ئۇچۇپ كېلىشكە باشلىدى. بۇ قۇشلار پادىشاھ ئادىلخاننىڭ ئەتراپىنى ئايلىنىپ ۋە-چىرلاپ سايرىشاتتى. بىر كۈنى سەھەردە پادىشاھ ئادىلخان قۇشلارنىڭ ئاۋازىدىن مەستخۇش بولدى ـ دە، ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئەسلەپ باغرى ئېزىلدى. ئۇ قۇشلارغا قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئۇستۇمدىكى تۇتى قۇشلار،
تۇرغىنىمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟
خۇشال بولۇپ ئۇنۇڭلەردىن،
يۇرگىنىمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

كەلمەس ھېچكىم، ئاھ، قېشىمغا،
سايلار تولدى كۆز يېشىمغا،
ناله قىلىپ سىرداشىمغا،
يۇرگىنىمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

غېرىب بولۇپ كۆكسۈم داغلاپ،
ئاشقىلارنىڭ يولىن بويلاپ،
چۆللەر ئىچرە جېنىم قىيناپ،
يۇرگىنىمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

ماڭا بولدى ئاخىر زامان،
پەلەك قىلدى مېنى نالان،
شەھرىم ئىچرە قالدى ئايۇان،
يارانلارنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

گۈلگە تولغان گۈلىستانىم،
بەزمىگاھىم ـ دىلىستانىم،
تاجۇ تەختىم، خانىدانىم،
قالغان ئىدى كۆردۈڭلەرمۇ؟

بەدىنىمدە يىرتىق جەندە،
ماجالىم يوق ئاجىز تەندە،
نەدە كۈلكەم، نەدە خەندە،
بۇ ھالىمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

مېنىڭ بىلەن ھەمدەم بولغان،
دەردلىرىمگە مەلھەم بولغان،
قاراقچىغا ئەسىر بولغان،
گۈلچېھرەمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

قاراقچىلار قولىن باغلاپ،
مېنىڭ ئۈچۈن چەندان يىغلاپ،
ئارمان بىلەن يۈرەك داغلاپ،
پەررۇخۇمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

دەريا ئىچرە ئېقىپ ئۆلدى،
ھەق ئىلاھىم جېنىم ئالدى،
ئادىلخان دەر: نېتەي ئەمدى،
جەمشىدىمنى كۆردۈڭلەرمۇ؟

ئەلقىسسە، ئادىلخان پادىشاھ قۇشلارغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇپ بولۇپ ئىبادەتكە مەشغۇل بولدى. ئاندىن ئۈچۈپ كېتىۋاتقان قۇشلارغا قاراپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

كۆكتە ئۇچقان ئەركىن قۇشلار،
غەمدىن خالاس كۆڭلى خۇشلار،
سىر داشلىرىم، ئەي تونۇشلار،
كۆرگەنلەرگە سالام دەڭلار.

بارساڭلار گەر يەمەن تامان،
سوراپ قالسا دوست ۋە ياران،
دېسە مېنى قالدى قايان،
سايراپ تۇرۇپ سالام دەڭلار.

كۆرسەڭلار ھەم گۈلچېھرەمنى،
سۆزى شېرىن مەلىكەمنى،
سۆزلىمەڭلار بۇ ئەلەمنى،
ئاڭا مەندىن سالام دەڭلار.

بۇ كۆزۈمنىڭ نۇر قاراسى،
ھاياتىمنىڭ تۇتىياسى،
ئادىلخانىنىڭ بىباھاسى،
پەررۇخۇمغا سالام دەڭلار.

ئۇچراپ قالسا ئەزىم دەريا،
ئىزدەڭلاركىم بىر نۇر سېيما،
سۇ قويىندا تاپقان قارار،
جەمشىدىمگە سالام دەڭلار.

پادىشاھ ئادىلخان بىر كۈنى خۇداغا سىغىنىپ: «ئەي تەڭرىم، خانۇمانىمدىن، روزغارىمدىن، پەرزەنتلىرىمدىن ئايرىلىپ بۇ يەرگە كەلگىلى ئون تۆت يىل بوپتۇ. ئون تۆت يىلدىن بېرى ئادەم زاتىنى كۆرمىدىم، جامائەتكە ئارىلاشمىدىم، ئاجايىپ شەرمەندە بولدۇم. ئەمدى ئادەم بار يەرگە باراي. ئون تۆت يىلدىن بېرى ياۋايىدەك ياشاپ بەدەنلىرىمنى تۈك باستى. ئەمدى ئادەملەرگە ئارىلىشىپ ياشىماقنى نېسىپ ئەتكەن» دەپ يېلىندى. ئاندىن سەپەر كەمرىنى بېلىگە باغلاپ، ئون بىر كۈن يول يۈرۈپ بىر كەنتكە يەتتى. ئۇ كەنتنىڭ تېشىدىكى ئېرىق بويىدا ئولتۇرۇپ يۇز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ، سۇ ئىچتى. بىردەم ئارامىنى ئالغاندىن كېيىن كەنتنىڭ ئىچىگە قاراپ ماڭدى. پادىشاھ ئادىلخاننى كۆرگەن ئادەملەر:

— توۋا، توۋا.

— ئالۋاستى، ئالۋاستى.

— قاچ - قاچ! — دېيىشىپ، تەرەپ - تەرەپكە قېچىشتى. پادىشاھ ئادىلخان بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ: نېمە بالالارغا قالغاندىمەن؟ ھەممە ئادەم مېنى كۆرسىلا قېچىشۋاتىدۇ. بەلكى ئون تۆت يىل ئادەملەردىن ئايرىلىپ ياشاپ، باشقا بىر تۈسكە كىرىپ قالغان ئوخشايمەن، دەپ خىيال قىلدى. ئۇ يەنە ئۈچ كۈن يول يۈرۈپ بىر شەھەرگە بېرىپ قالدى. پادىشاھ كۆردىكىم، بىر قۇش ھاۋادا پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ يۈرۈپتۇ. نەچچە مىڭلىغان كىشىلەر قۇشقا قاراپ بىرنېمىلەرنى دېيىشىپ تۇرۇشۇپتۇ. پادىشاھ ئادىلخان بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن، ئادەملەر ئۇنى كۆرۈپ يەنە قېچىشتى. پادىشاھ ئادىلخانىنىڭ كۆڭلىگە ئازار يەتتى. ئۇ ئادەملەرنىڭ قېشىدىن يىراقلاپ، بىر دەرەخنىڭ تۈۋىگە بېرىپ ئولتۇردى. ئۇ مۇڭلىنىپ ئولتۇراتتى، بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر ئادەم تاسادىپىي ئۇنى كۆرۈپ قالدى - دە، بەدەر قاچتى. پادىشاھ ئادىلخان ئورنىدىن تۇرۇپ:

— ئەي بۇرادەر، مەن ئادەممەن، مەن ئادەممەن، مەندىن قاچمىغىن، — دەپ ئۇنى قوغلىدى.

ھېلىقى ئادەم قورقۇنچىدا پۈت - قولىدىن جان قېچىپ، پەريات ئۇرۇپ يىقىلدى. پادىشاھ ئۇنى مەھكەم تۇتۇۋالدى ۋە:

— ئەي بۇرادەر، قورقمىغىن، مەن ئېزىتقۇ ئەمەس ياكى ئالۋاستىمۇ ئەمەس، مەن ئىنسان، ئادەم بالىسىمەن، مەن ئون تۆت يىل ئادەملەردىن ئايرىلىپ باياۋاندا ياشىدىم. كىيىم - كېچەكلىرىم يىرتىلىپ مۇشۇ ھالەتكە كېلىپ قالدى. توختىماي چۆل - جەزىرىلەرنى كېزىپ يۈرۈپ بەدەنلىرىمنى تۈك باستى. سۆزۈمدىن گۇمانلانما. ئەي جېنىم بۇرادەر، جاۋاب بەرگىنە، بۇ قايسى شەھەر؟ بۇنچىۋالا كۆپ خالايىق نېمىش قىلىۋاتىدۇ؟ ئۇلار ئويۇن - تاماشا قىلىۋاتامدۇ ياكى مەجلىس تۈزۈۋاتامدۇ؟ — دېدى.

ھېلىقى ئادەم بەدەنلىرىنى تۈك باسقان، يۈزلىرى ئاپتاپتا قارايغان، چېچى بېلىگە چۈشكەن پادىشاھ ئادىلخانغا قاراپ: بۇ ئادەمنىڭ كۆزىدىن، ئاغزىدىن ئۆزگە ھېچقانداق يېرى ئىنسانغا ئوخشاشمايدۇ، ئەمما شۇنداق يېقىملىق سۆزلەۋاتىدىغۇ، دەپ ئويلاپ ئۇنىڭ ئادەملىكىگە ئىشىنىپ يۈرىكى جايىغا چۈشتى. ئەمما ئۇ تېخىچە قورقۇنچتىن كۆزلىرىنى يۇماتتى. ئۇ كۆزلىرىنى ئاچماي تۇرۇپ:

— بۇ شەھەرنى دىيار بەكرى شەھىرى دەيدۇ. شەھىرىمىزنىڭ پادىشاھى ئۆلۈپ كەتتى. بۇ مەملىكەتتە دۆلەت قۇشى دەيدىغان بىر قۇش بار. پادىشاھ ئۆلۈپ كەتكەندە ئۇ قۇشنى قويۇپ بېرىدۇ. ئاشۇ قۇش

كىمنىڭ بېشىغا بېرىپ قونسا شۇ كىشى پادىشاھ بولىدۇ. ھالا بۇگۈن قۇشنى قويۇۋەتكىلى قىرىق كۈن بولدى. قۇش ھېچكىمنىڭ بېشىغا قونمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ خالايىقلار كېچە ـ كۈندۈز قۇشقا يەم تەڭلەپ يۇرۇشمەكتە. بۇ مۇشۇ شەھەرنىڭ بىر رەسىم ـ قائىدىسى، ـــ دېدى.

پادىشاھ ئادىلخان ئۇ ئادەمنى قويۇپ بەردى. ئۇ پادىشاھنىڭ قولىدىن ئاجرىغاندىن كېيىن بىرنەمە-لەرنى دەپ شۇڭىرلاپ ئۆزىگە سۆيكۆچلەپ، ئالدى ـ كەينىگە قارىماي قاچتى. پادىشاھ ئادىلخان: مەن كۆرمىگەن ئەمدى مۇشۇ كۈن قالغان ئوخشايدۇ. بۇ نېمىدېگەن خورلۇق، دەپ قاتتىق خاپا بولدى. ئاندىن پەلەككە شىكايەت قىلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

شەيتان لەئىن ئىمانىڭغا قەست ئېتەر،
ئاجىز جېنىڭ ئەزىز تەندىن ئايرىلسا.
پەلەك ساڭا كەڭ ئالەمنى تار قىلار،
مېھنەت كېلىپ، دۆلەت قولىدىن ئايرىلسا.

ئاياز كۈنى ئاسمان بولغاي يېپىنچا،
يالاڭ تەنگە مۇزلىغان يەر سېلىنچا،
دۆڭ ئاتلىسا تېپىلمايدۇ تايانچا،
ھەركىم ئەگەر ئاشىياندىن ئايرىلسا.

دۆلەت كېلىپ قونسا چۈشۈن بېشىغا،
سۇمۇرغ كېلەر كۈندە ئۇنىڭ قېشىغا.
دەردىن بىلمەس ئۆزگە ئادەم ئۆزىدىن،
يۇرت ـ مەھەللە، ئۆي ـ ماكانىدىن ئايرىلسا.

ئادىلخان دەر: چېكىپ دەردۇ مالامەت،
ئۆلمەي تۇرۇپ ساڭا بولدى قىيامەت،
پەلەك سەندىن كۆردۈم تالاي نادامەت،
ئامان تاپسام، ئەپغان مەندىن ئايرىلسا.

كەڭرى جاھان تارلىق قىلار جېنىغا،
ھېچكىم كەلمەس ئەھۋال سوراپ يېنىغا،
شېرىك قىلماس ھېچكىم بۇردا نېنىغا،
دېھقان كۈزدە خامانىدىن ئايرىلسا.

قاچان مېنىڭ مەڭزىمدىن نەم قۇرۇغاي؟
تۇن كېچەمنى ئايدىڭ قىلغاي قاچان ئاي؟
گەز لېۋىمگە تۆكۈلەرمۇ ئىسسىق چاي،
جاننى باقماق تەس، ھەمياندىن ئايرىلسا.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان شۇنداق تۇراتتى، ھېلىقى شەھەر ئاسمىنىدا ئۇچۇپ يۈرگەن دۆلەت قۇشى ئۇچۇپ كېلىپ ئۇنىڭ بېشىغا قوندى. پادىشاھ ئادىلخان ئۇنى بېشىدىن قانچە ئۇركۈتۈپ باقماقان بولسىمۇ پايدا بەرمىدى. قۇش ئۇنىڭ بېشىغا تەكرار قونۇپ چىڭ تۇرۇۋالدى. شۇ ئارىلىقتا خالايىقلار كېلىشتى ۋە ئۇلار پادىشاھ ئادىلخاننى بىر ـ بىرىگە كۆرسىتىپ: «قاراڭلار، قوتازدەك تۆكلۈك نېمىكەن، توۋا، بۇ دۆلەت قۇشى قىرىق كۈندىن بېرى ھېچكىمنىڭ بېشىغا قونماي، مۇنۇ دىۋانە سۈپەت ئادەمنىڭ بېشىغا قونغىنىنى» دېيىشىپ غۇلغۇلا قىلىشتى. شۇ ئەسنادا بۇ شەھەرنىڭ ۋەزىر ـ ئەمىرلىرىمۇ كەلدى. ئۇلارمۇ بۇ ھالنى كۆرۈپ ياقىلىرىنى چىشلەشتى، دۆلەت قۇشنى ئۇنىڭ بېشىدىن ئۇركۈتۈپ باقتى، ئەمما قۇش ئادىلخان پادىشاھنىڭ بېشىدا چىڭ تۇرۇۋالدى. ۋەزىرلەر ئادىلخاندىن:

ـــ سەن زادى نېمە ئادەم، بۇ شەھەردە ئەزەلدىن سەندەك ئادەم سىياق مەخلۇق بولغان ئەمەس، قەيەردىن كەلدىڭ، قەيەرگە ماڭدىڭ، ئىسمىڭ نېمە؟ ـــ دەپ سوراشتى.

پادىشاھ ئادىلخان جاۋاب بېرىپ بولغۇچە، ئەتراپىتا: «ئېزىتقۇ بولمىسۇن يەنە، ئالۋاستى بولۇپ قالمىسۇن يەنە» دېگەن كۈس ـ كۈس گەپلەر ئاڭلاندى. پادىشاھ ئادىلخان:

ـــ مەن ئادەم، مەن ئىنسان پۈشتىمەن، ـــ دەپ سۆزىنى ئەمدى باشلىشىغا، ئادەملەر بىرى ـ بىرىنى ئىتتىرىپ، دۇرۇت ئوقۇشۇپ قاچتى. ئۇلار پادىشاھ ئادىلخاننىڭ سۆزىگە ئىشەنمەيلا قالماي، بەلكى

ئۇنىڭ سۆزلىگەنلىكىدىن تېخىمۇ قورقۇشۇپ كەتكەنىدى. پادىشاھ ئادىلخان ئۇلارغا قاراپ مۇنداق دېدى:

ــ ماڭا ئىشىنىڭلار، مەن ئادەم، ــ خالايىقلار توختاشتى، ئادىلخان سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ــ مەن بۇ يۇرتقا مۇساپىرمەن، مەن ئەسلىدە يەمەن شەھرىنىڭ پادىشاھى ئىدىم. مەن شاھلىقتىن ئايرىلىپ ئون تۆت يىل چۆل ـ بايابانىدا ئادەم كۆرمەي ياشىدىم. بەدەنلىرىمگە تۈك چىقىپ كەتتى، مەندىن قاچ-ماڭلار، مەن سىلەرگە ئوخشاش ئادەم، بەلكى غېرىب، كۆڭلى سۇنۇق ئادەممەن. مەن سىلەرنى ھېچنېمە قىلمايمەن، ماڭا رەھىم قىلىپ كېيىم ـ كېچەك بېرىڭلار.

ۋەزىر ـ ئەمرلەر ئۇنى تۇتۇپ، بېشىدىن قۇشنى ئاجرىتىۋېلىپ شەھەردىن قوغلاپ چىقىرايلى، دەپ مەسلىھەتلىشىپ پادىشاھ ئادىلخاننى تۇتتى ۋە دۆلەت قۇشىنى ئۇركۈتۈپ باقتى. قۇش يەنە ئۇچۇرۇۋەتسە، يەنە كېلىپ ئادىلخانىنىڭ بېشىغا قوندى. بۇ ھالنى كۆرگەن ۋەزىرلەر: «بۇ راستىنلا ئادەم ئوخشايدۇ، قۇش ئۇنىڭ بېشىدىن ئاجرىمىغانغا قارىغاندا ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنسەك بولغۇدەك، ئەلمىساقتىن داۋام قىلىپ كەلگەن يوسۇننى بۇزماي، ئۇنى شاھلىق تەختكە ئولتۇرغۇزايلى، تەقدىرگە تەن بېرەيلى» دېيىشىپ مەسلىھەت تۇزۇشتى ۋە دەرھال شاھانە تون ـ سەرپايىلارنى كەلتۈرۈپ ئادىلخانغا كىيدۈردى. بېشىغا شاھلىق تاجىنى كىيدۈرۈپ، بېلىگە گۆھەر كۆزلۈك كەمەر باغلىدى، ئاندىن ئۇنى ئالتۇن مەپىگە ئولتۇرغۇزۇپ شەھەرگە ئەكىردى. ناغرا ـ سۇنايلار چېلىندى، شەھەر ئاسمىنىنى شادلىق قاپلىدى.

شەھەر خەلقى ساماغا چۈشتى. پادىشاھ ئادىلخان ئوردىغا كىلىپ ئالتۇن تەختتىن ئورۇن ئالدى. پادىشاھ ئادىلخان يەنە پادىشاھ بولدى. بىر مىڭ يەتتە يۈز ۋەزىر، ئەمىر، سەركەردىلەر ئۇنىڭغا قول باغلاپ تۇر-دى. پادىشاھ ئادىلخان ئۇلارغا بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

قەدىردانلار، سىزلەرگە بىر سۆز ئېيتاي مەن،
چەرخى پەلەك ھەر كۈنى جاپا ئەيلىدى.
بىرىگە كىيدۈرۈپ زەر ياقىلىق تون،
بىرىنى ئەل ئىچرە گادا ئەيلىدى.

بىرىگە بېرىپتۇ تەخت بىلەن تاج،
خەلقىئالەم ئۇنىڭغا بولۇپتۇ موھتاج،
بىرىنى قىلىپتۇ ئاجىز، يالىڭاچ،
موھتاج قىلىپ قەددىنى دۈتار ئەيلىدى.

بىرىگە بېرىپتۇ تەخت ۋە دۆلەت،
بىرىگە بېرىپتۇ رەنجى - مۇشەققەت،
سايە ساپتۇ بېشىغا تۇمەنلەپ كۈلپەت،
بىراۋنىڭ بەختىنى قارا ئەيلىدى.

سىڭىلنى ئايرىدى ياخشى ئاغادىن،
قىزلارنى ئايرىدى مۇشىپىق ئانادىن،
ئۇلار ئۆتتى ھەسرەتتە پانىي دۇنيادىن،
ئاتانى ئوغلىدىن جۇدا ئەيلىدى.

بىرىگە ئىچۈردى لالە رەڭ شاراب،
بىرىنىڭ باغرىنى ئەيلىدى كاۋاپ،
ئاخىردا قىلدىلار بارچىنى خاراب،
ھەركىمگە بىر قىسمەت ئاتا ئەيلىدى.

بىرىنى ئەيلىدى تەكەببۇر بويۇن،
بىرىنىڭ قەلبىنى قىلىپ زەردىاب - خۇن،
مەجنۇندەك چۆللەردە ئەيلىدى جۇنۇن،
خەندانە كۈلكىدىن ئادا ئەيلىدى.

بىرىنى ئەيلىدى بەگزادە، غەنىي،
بىرىنىڭ قايغۇسى بىر ناننىڭ غېمى،
ئۇ ئۆتكەن سۇلتانلار، گادايلار قېنى،
ئەجەلگە كىم ئاخىر داۋا ئەيلىدى؟!

ھەزرىتى داۋۇتنىڭ ئوغلى سۇلايمان،
بىلىقنىڭ ئىچىدە يىغلايدۇ چەندان،
ياقۇپمۇ ئوغلىغا يىغلىدى گىريان،
يۈسۈپنى گۇناھتىن ئادا ئەيلىدى.

خۇدانىڭ روسۇلى ئىدى ئىبراھىم،
ئوغلىنىڭ چېھرىگە مۇشتاقتى دائىم،
ئۇنىڭمۇ جېنىنى ئالدى خۇدايىم،
مېھرىبان پەرزەنتتىن جۇدا ئەيلىدى.

بىراۋنىڭ رەنجىگە ياخشى بىر داۋا،
بىراۋنىڭ ھاجىتى بولمايدۇ راۋا،
بىراۋنىڭ كۆزىنى قىلىپ كور - ئەما،
قولىغا بىر ياغاچ ھاسا ئەيلىدى.

بىرىگە بېرىپتۇ ۋىسال دۆلىتى،
بىرىگە بېرىپتۇ ئەيش - ئىشرىتى،
بىرىنىڭ ھەدىدىن تولا ھەسرىتى،
بىراۋنى بارچىدىن جۇدا ئەيلىدى.

ئارماندا ياشىدى شېرىن ۋە پەرھاد،
بۇ پانىي دۇنيادىن ئۆتۈپتۇ ناشاد،
پەلەكنىڭ قولىدا داد ئۇستىگە داد،
بىرىگە مىڭ تۇرلۇك جاپا ئەيلىدى.

لەيلى ۋە مەجنۇندۇر ئاشىقى - شەيدا،
ئۇلارنىڭ بېشىغا چۈشتى مىڭ سەۋدا،
بارچىنى ئۆلتۈرگەن ۋاپاسىز دۇنيا،
بۇ دۇنيا كىملەرگە ۋاپا ئەيلىدى؟

مەن ئىدىم ئەسلىدە ئۇلۇغ شاھنشاھ،
ئۇ ئەھلى يەمەنگە ئىدىم رەھنەما،
غەنىي بوپ كېتەتتى شەھرىمدە گادا،
غېرىبلار ھەققىمدە دۇئا ئەيلىدى.

سۇلتانلىق تەختىمدە قىلمايتتىم كىبىر،
يامانلىق سېغىنغان ئەمەسمەن ھېچبىر،
بىلمىدىم، ئاشۇنداقمىكىن تەقدىر؟
قەلەندەر تاجىمنى تەمە ئەيلىدى.

قىرىق كۈن تاجىمنى بەردىم مەن شۇڭا،
پۇقرالىق رەسمىنى كەلتۈردۈم ئاڭا،
ياشىدىم قىرىق كۈن چىقىپ سەھرادا،
قەلەندەر باغرىمنى يارا ئەيلىدى.

باشلاندى ئۆمرۈمدە زۇلمەت ـ قارا كۈن،
ھەممىدىن جۇدا بوپ، ئەيلەندىم سۈرگۈن،
سامانىدەك سارغايدى رۇخسارىم ـ گۈلگۈن
قۇزغۇنلار بېغىمدا ناۋا ئەيلىدى.

قاراقچى قولىغا چۈشتى گۈلچېھرەم،
بۇلاندى ئارقىدىن پەررۇخ دىل پارەم،

شاھ جەمشىد دەريادا ئېقىپ كەتتى ھەم،
شۇم قىسمەت مېنى بىپاناھ ئەيلىدى.

ئون تۆت يىل ياشىدىم ئادەمسىز دەشتتە،
قۇيۇندەك چۆرگىلەپ بولدۇم سەرگەشتە،
ھېچكىمگە كەلمىسۇن بۇ سەرگۈزەشتە،
دەرىغا، پەلەك كۆپ جازا ئەيلىدى.

قارارسىز كېپ قالدىم بۇ شەھەر تامان،
سىلەرگە ئۇچراشتىم بۇندا ناگاھان،
مەن شۇنداق كۈنلەرنى كۆردۈم سەرگەردان،
تاغۇ تاش ھالىمغا ھازا ئەيلىدى.

ئادىلخان سىلەرگە سۆزلىدى زارى،
ئاشۇدۇر دېمەكچى سۆزۈمنىڭ بارى،
پىدادۇر سىلەرگە ھاياتىم زادى،
تەقدىر يەنە كۆلبەم زىيا ئەيلىدى.

ئەلقىسسە، بارچە ۋەزىر ـ ئەمىرلەر، دۆلەت ئەركانلىرى پادىشاھ ئادىلخاننىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ھەيرانلىق ئىچىدە ياقىلىرىنى چىشلەشتى. ئادىلخان بىرقانچە كۈن ئارام ئالدى، چاچ ـ ساقالىلىرىنى ئالدۇرۇپ بۇرۇنقى قىياپىتىگە كەلدى. ئۇ شۇنداق سالاپەتلىك سۆلتانغا ئايلاندىكى، ۋەزىرلەرمۇ ئۇنىڭدىن ئەيمىنىپ قېشىدىن ئالدىراپ ئۆتەلمەس ئىدى. ئادىلخان شەھەردە يېڭى تەرتىپ تۇرغۇزۇپ، ئادالەت، ھەققانىيەت بىلەن يۇرت سوراشقا باشلىدى. پادىشاھ ئادىلخان ئادالەت ۋە مېھىر ـ شەپقەت بابىدا ئاۋۋالقى پادىشاھتىن نەچچە يۈز ھەسسە ئېشىپ چۈشتى. خالايىق ئۇنىڭغا ئاپىرىنلار ئوقۇشتى. ۋەزىرلەردىن باشلاپ دەرۋىشلەرگىچە پادىشاھقا چەكسىز ساداقەتمەنلىك بىلەن ئىتائەت قىلىشتى.

كۈنلەردىن بىر كۈنى ۋەزىرلەر ئۆزئارا پىكىرلىشىپ، پادىشاھ ئادىلخاننىڭ ئالدىغا كىرىپ:

ـــ مەرھەمەتلىك ئۇلۇغ شاھىم، ئۆزلىرىگە سالىدىغان بىر مەسلىھەتىمىز، توغرىراقى بىر ئىلتىماسىمىز بار ئىدى، بىئەدەپلىك بولارمىكىن، دەپ ئېغىزدىن چىقىرالمايۋاتىمىز، ـــ دېيىشتى.

ـــ شۇنداقمۇ گەپ بولامدۇ، ئىلتىماس سۆزىنى قىلىشمۇ بىئەدەپلىك بولامدىكەن؟ قېنى، نېمە گەپ ـ سۆز بولسا ئازادە سۆزلەڭلار ! ـــ دېدى پادىشاھ.

ۋەزىرلەر مۇنداق دېيىشتى:

ـــ مۆھتەرەم شاھىم، جاھاندا مۇنداق يالغۇز ياشاپ بولغىلى بولمايدۇ. شاھىرىمىزدە ئايدەك سا-ھىبجامالىلار تېپىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋەزىرلەرنىڭمۇ پەرىشتە بويلۇق قىزلىرىمۇ بار. ئۇنىڭدىن باشقا ئۆزلىرىگە تەۋە شەھەر پادىشاھلىرىنىڭ ئاپتاپ چىراي قىز پەرزەنتلىرىمۇ كۆپ. شۇلاردىن بىرەرىنى خىزمەتلىرىگە تەييارلاپ بەرسەك دەپ ئويلاشقانىدۇق. ئۆزلىرىنىڭ خاھىشى نېچۈكرەككىن؟

ـــ ياخشى كۆڭلۈڭلەرگە كۆپ رەھمەت، ـــ دېدى پادىشاھ ئادىلخان، ـــ ماڭا ھېچقانداق ئاغىچا لازىم ئەمەس.

ۋەزىرلەر پادىشاھ ئادىلخانغا قارىشىپ قول باغلاپ تۇرۇشتى. ئوردىنىڭ ئىچىنى سۈكۈت باستى. ئا-دىلخان شۇ چاغدا يەنە سۆيۈملۈك دىلدارى گۈلچېھرەنى، دىل پارىلىرى شاھزادە پەرروخ بىلەن شاھزادە جەمشىدنى ئېسىگە ئالدى ـ دە، باغرى كۆيۈپ زار ـ زار يىغلاپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

كىشى كەلسە باشقا يۇرتقا،
دىيارىغا ئوخشامدۇ؟!
تاپسا ئەگەر ئۆزگە يار،
ئۆز يارىغا ئوخشامدۇ؟!

كۆڭلۈم مېنىڭ تولا غەمدە،
كۆكسۈم يارا، كۆزۈم نەمدە،
ئىلاجىم يوق بۇ ئالەمدە،
لاچىن شۇڭقارغا ئوخشامدۇ؟!

چىمەندە كۆپ ھەر خىل چېچەك،
ھەر بىرىنىڭ ھىدى بۆلەك،
ئەتىرچە يوق ھەشقىپىچەك،
گۈل بىلەن گۈل ئوخشامدۇ؟!

بۇ ئالەمدە تولادۇر قۇش،
بۇلبۇل گۈلگە ئاشىق بىھوش،
قۇش نەسلىدۇر ھەتتا ھۇۋقۇش،
كاككۇك سارغا ئوخشامدۇ؟!

خانىمانىم ئاندا قالدى،
گۈلچېھرەخان ئەسىر بولدى،
قاراقچىلار قولىدا قالدى،
زاغ بۇلبۇلغا ئوخشامدۇ؟!

كۆككە يېتەر مېنىڭ ئاھىم،
ئىشتىكلارچۇ ئاھۇ زارىم،
ئاھ پەرروخۇم ــ ۋاپادارىم،
ياتلار يارغا ئوخشامدۇ؟!

يارانلاردىن جۇدا بولدۇق،
غەم قولىدا ئادا بولدۇق،
ئاھ، جەمشىدىم ئىلاجىم يوق،
چۆل گۈلزارغا ئوخشامدۇ؟!

ئادىلخان دەر: مەن بىر غېرىب،
كەڭ ئالەمنى چىقساڭ كېزىپ،
مىسكىنلەرنى كەلسە تېرىپ،
غېرىب ماڭا ئوخشامدۇ؟!

ئۇنتالمايمەن گۈلچېھرەمنى،
تاپىمەن شۇ مەلىكەمنى،
كۆڭلۈم تارتماس ھۆر ـ سەنەمنى،
يار يارىمغا ئوخشامدۇ؟!

نەگە كەتتى پەرروخ بالام،
ئېقىپ كەتتى جەمشىد بوتام،
ماڭا ھەۋەس، ئىشرەت ھارام،
چۆل بوستانغا ئوخشامدۇ؟!

پادىشاھ ئادىلخان ۋەزىرلىرىگە مۇنداق دېدى:

ــ ۋەزىرلىرىم، سىلەرنىڭ ياخشى كۆڭلۈڭلەرگە كۆپ رەھمەت، ماڭا شۇ قەدەر كۆڭۈل بۆلگە-نىڭلارغا بارىكاللا. ماڭا بىر غۇلام خىزمەتچى ئېلىپ بېرىڭلار، باشقىلارنىڭ دىلىنى رەنجىتىدىغان ئىشنى قىلماي، ئۆزى رازى بولىدىغان بىر ئادەمنى تېپىپ كەلسەڭلار بولىدۇ. بۇ ئىش ئۈچۈن خەزىنىدىن مال ـ دۇنيا ئېلىپ سەرپ ئەتكەيسىلەر. تاپقان ئادەم دانا ۋە ئاقىل، ئىشتا زېرەك بولسۇن، خۇلقى ياخ-شى، خۇش تەلەت بولغاي، بەتبەشىرە ۋە بەتقىلىق بولۇپ قالمىسۇن. ئۇ كۇندۇزلىرى خىزمىتىمدە، كې-چىسى ماڭا ھەمراھ بولغاي. باشتىلا سىلەرگە ئېيتاي، ئۇ بۇ يەرگە كەلگەندە ھۆرمەتكە سازاۋەر قىلغاي-سىلەر، كۆڭلىگە ئازار بەرمىگەيسىلەر. مەن ھەرقانداق جانىنىڭ خورلىنىپ قېلىشىنى، ئاھ چېكىپ تۇل-

غىنىشىنى ھەرگىز خالىمايمەن.

ۋەزىرلەر ئادىلخانىنىڭ پەرمانى بويىچە خەزىنىلەرنى ئېچىپ پۇل - مال ئالدى ۋە شەھەرنىڭ چاسا - دوقمۇشلىرىغا «پادىشاھ ئالىيلىرىنىڭ خىزمىتىگە بىر غۇلام لازىم، ھەر كىم ئۆز ئىختىيارى بىلەن پا- دىشاھقا يارىغۇدەك غۇلاملىرى بولسا ئەكەلسۇن، ياراپ قالسا باھاسى دېگەن بويىچە بولىدۇ» دەپ ئېلان چىقاردى. بۇ خەۋەر بىردەمدە ئەتراپقا تارقىلىپ، تەرەپ - تەرەپتىن بايلار، بەگزادىلەر ئۆزلىرىنىڭ غۇلاملىرىنى تاللاپ دىيار بەكرى شەھىرىگە قاراپ ئاقتى. بۇ سۆز ئەمدى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى ئىككى كەلىمە سۆزنى شاھزادە پەرروۇختىن ئاڭلايلى:

پادىشاھ ئادىلخانىنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويىمەن، دەپ ئالدىغان قاراقچى شاھزادە پەرروۇخنى دەريانىڭ نېرىقى ساھىلىغا ئۆتكۈزۈپلا ئېلىپ قاچتى. ئۇ، شاھزادە پەرروۇخنى ئۆزىنىڭ ماكانىغا ئاپىرىپ ئۆزىگە غۇلام قىلىۋالدى. شاھزادە پەرروۇخ ئۇنىڭ مال - چارۋىلىرىنى ئون تۆت يىل باقتى. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ھېلىقى قاراقچى باي باشقىلارغا قەرزدار بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ مال - دۇنياسى شامالدا قالغان توزغاقتەك توزۇپ تۈگىدى. قەرز بەرگەنلەر كۈندە دېگۈدەك كېلىپ ئۇنى ئارام ئالدۇرمىدى. شۇنداق كۈن- لەردە شەھەردىن «پادىشاھ بىر غۇلام ئالىدىكەن، ياراپ قالسىلا دېگىنىنى بېرىدىكەن» دېگەن خەۋەر چىق- تى. ۋەيران بولغان قاراقچى باي ئۇيان ئويلا - بۇيان ئويلا، شاھزادە پەرروۇخنى ئالدىغا چاقىرىپ ئۇنىڭ قوللىرىنى مەھكەم تۈتۈپ تۇرۇپ:

ـــ ئەي غۇلامزادە، ئون تۆت يىلدىن بېرى خىزمىتىمنى ياخشى قىلدىڭ. ھالا بۇگۈنكى كۈنگە كەل-گەندە قۇرۇغان دەرەخ يېشىل يوپۇرماقلىرىدىن ئايرىلغاندەك مال ـ دۇنيادىن ئايرىلىپ قالدىم. بۇگۈن سېنى سېتىش قارارىغا كەلدىم. مەندىن رازى بولغايسەن، ـــ دېدى ۋە بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

قۇلاق سالغىن، جېنىم غۇلام،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.
يارانىم ئىدىڭ، سەن غۇلام،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

ئايرىلماسقا چارەم يوق،
ساتماسلىققا چارەم يوق،
بولدى ماڭا بولغۇلۇق،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

پۇلسىز قالدى قول ـ ئىلكىم،
تۇگەي دېدى يىلىكىم،
توزۇپ كەتتى بار مۇلكۇم،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

بولۇپ قېلىپ قەرزدار،
كۈندە چەكتىم مىڭ ئازار،
ساتماي نېمە چارەم بار؟
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

بۇرۇن كاتتا باي ئىدىم،
ئەركە ئۆسكەن تاي ئىدىم،
ئامەت كېتىپ ۋاي دېدىم،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

شۇنداق ئىكەن بۇ ئالەم،
گاھى كۈلكە، گاھ ئەلەم،
قۇمدەك كۆمدى قايغۇ ـ غەم،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

بويۇن سۇنۇپ بول بەندە،
ئۆزگە ئىلاج يوق مەندە،
شاھ ئالارمىش دېگەنگە،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

رازى بولغىن سەن مەندىن،
سېتىپ ئالاي، پۇل ئاندىن،
تاپاي مىڭنى ئاق تەڭگىدىن،
ئەمدى سېنى ساتقايمەن.

ئۇ شۇنداق دەپ شاھزادە پەرروخنى ئالدىغا سېلىپ تاغدىن چۈشۈپ، دىيار بەكرى شەھىرىنىڭ ئاۋات چاسا ـ دوقمۇشىغا كېلىپ تۇردى. غۇلام ئىزدەپ يۈرگەن ۋەزىرلەر كۆردىكى، بۇ يەردە شۇنداق خۇش رۇي ۋە خۇشخۇي شاھزادە سۈيىەت بىر غۇلام قوللىرى باغلانغان، كۆزلىرى ياشقا تولغان ھالدا تۇرۇپتۇ، ۋەزىرلەر قاراقچى بايىنىڭ قېشىغا كېلىپ:

ـــ بۇ غۇلامنى ساتماقچىمۇسەن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ھەئە ساتماقچىمەن، ـــ دېدى ئۇ ۋەزىرلەرگە، ـــ بۇ مېنىڭ ئاتا ـ ئانامدىن مىراس قالغان غۇلام ئىدى. ئۆزى زېرەك، ئىشقا چاققان، ھاجەتمەن بولۇپ قالمىغان بولسام ھەرگىز ساتماس ئىدىم، ئىلاجسىزلىقتىن ساتماقچى بولۇپ بۇ يەرگە ئەكىردىم، ھەركىم ئالماقچى بولسا مىڭ تەڭگىگە ساتقايمەن، بىر تەڭگە كەم بولسا ساتمايمەن.

ۋەزىرلەر:

ـــ ئۇنىڭ ئىسمى نېمە؟ ـــ دەپ سوراشتى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان شاھزادە پەرروخ:

ـــ مېنىڭ ئىسمىم غۇلام، ـــ دەپلا گەپنى ئۇزدى. ۋەزىرلەر سەل نېرىراق بولۇپ، ھەقىقەتەنمۇ بىز

ئىزدىگەن غۇلام ئىكەن، پادىشاھىمىزغا لايىق ئىكەن، ئون مىڭ تەڭگىگىمۇ ئەرزان غۇلام ئىكەن، دەپ مەسلىھەتلەشتى ۋە مىڭ تەڭگىنى قاراقچى بايغا بېرىپ، شاھزادە پەرۋىخنى سېتىۋالدى. ئۇنىڭ قوللىرىنى بوشىتىپ ئوردىغا ئەكەلدى ـ دە، يۇيۇپ ـ پاكلاپ، ئۇستۇاش كىيدۈردى، ئاندىن پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئەكىردى. پادىشاھ كۆردىكى، ھەقىقەتەنمۇ ئاپتاپ تەلەت، مۇشتەرى سائادەت بىر غۇلام ئىدى. ئۇنىڭ تۇرقى ـ نىشانىسىدىن ھېچبىر چاكارلىق ئالامىتى سېزىلمەيتتى، پادىشاھ بەك خۇش بولدى. ئۇ ۋەزىر لەرگە:

ـــ ماڭا ھەقىقەتەنمۇ بىر ياخشى غۇلام مۇيەسسەر قىلدىڭلار. بۇ يىگىت كۆڭلۈم ئارزۇلىغاندىنمۇ ئارتۇق ئىكەن، ـــ دەپ ئۇلارنى ماختىدى.

شۇ كۈندىن باشلاپ شاھزادە پەرۋىخ پادىشاھنىڭ خىزمىتىدە بولدى. كېچىلىرى پادىشاھقا ھەمراھ بولۇپ، قېشىدا تۇردى، ئەمما بۇ غۇلام كېچىلىرى پەقەتلا ئۇخلىماي يىغلاپ ئولتۇراتتى. كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى، پەرۋىخ باغقا كىرىپ گۈل ـ غۇنچىلارنى تاماشا قىلىپ يۈردى. باغدا شاتۇتلار، قۇمرىلار، بۇلبۇللار سايرىشىپ چاڭ كەلتۈرگەندى. ئۇلارنىڭ سايراشلىرى پەرۋىخنىڭ باغرىنى ئېرىتىپ، ئۇنىڭ ئۆتكەن كۈنلىرىنى يادىغا سالدى. ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە خىتاب قىلىپ:

« ئەي تەڭرىم، ئون تۆت يىل بىر قاراقچىغا بەندە بولۇپ خىزمىتىنى قىلدىم. كۆرمىگەن كۈنلەرنى كۆردۈم. ئون تۆت يىل قولۇم قولۇمغا، پۇتۇم پۇتۇمغا تەگمەي ئىشلىدىم. ئەپسۇس، مىڭ نادامەتكى، مېھرىبان ئانام، ۋاپادار ئاتام ۋە غەمگۇزار قېرىندىشىم قەيەرلەردە خارۇ زار بولۇپ يۈرگەندۇر؟ ئۇلارنىڭ بېشىغا نېمە كۈنلەر چۈشكەندۇر؟» دەپ باھار يامغۇرىدەك ياش تۆكۈپ، چاقماق سوققان بۇلۇتتەك ئۆرتەنىپ ئۆزاق يىغلىدى. ئاندىن توختىماي ۋىجىرلاپ تۇرغان قۇشلارغا قاراپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

خۇش سايرىغان ئەركىن قۇشلار،
قاياشىمغا سالام دەڭلار.
مېنىڭ ئەجەب شوردۇر ھالىم،
سورىغانلارغا سالام دەڭلار.

مېنىڭ ئۇچۇن يۇرەك داغلاپ،
ئارمان بىلەن جانىن قىينىاپ،
ئەپغان چېكىپ، قانلار يىغلاپ،
جان ئانامغا سالام دەڭلار.

بىزلەر بىلەن ھەمدەم بولغان،
دەردكە ئورتاق مەلھەم بولغان،
كۈلسەك بىللە خۇررەم بولغان،
يارانلارغا سالام دەڭلار.

ھەق سۆزىنى بەرھەق بىلگەن،
قارا بەختى قانلار بولغان،
ئاھ، ئەجەلنىڭ سۇيىن ئىچكەن،
شاھ ئاتامغا سالام دەڭلار.

مەھەللىدە بىللە ئويناپ،
چاھار باغدا ناخشا توۋلاپ،
خۇشاللىققا شادلىق ئۇلاپ،
يۈرگەنلەرگە سالام دەڭلار.

شاھ پەرۋىخ دەر: تولا زارىم،
قايدا ئېرۇر ۋاپادارىم،
خۇلقى گۈزەل بىر تۇغقىنىم،
جەمشىدىمگە سالام دەڭلار.

شاھزادە پەرۋىخ شۇنداق نەزمىلەرنى ئوقۇپ باغدىن چىقتى. ئۇ كېچىلىرى پادىشاھنىڭ قېشىدا ھەمراھ بولاتتى. ئۇنىڭ باغرى غەمگۇزار ئاتىسى شاھ ئادىلخانىنىڭ ھىجرىدە، مېھرىبان ئانىسى گۈلچېھرە خانىنىڭ دىدار تەقەززاسىدا، ئامراق قېرىندىشى شاھزادە جەمشىدنىڭ جۇدالىق پۇرقىتىدە پىنھان

كۆيەتتى. ئەمما بۇ سىرلارنى ئۇ ھېچ كىشىگە ئېيتمايتتى. ئاردىدىن بىر يىل ئۆتتى. ئۇ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قېرىنداشنىڭ دېرىكىنى ئالالمىدى. شۇ كۈنلەردە پادىشاھنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ قالدى. ئۇنىڭ غەملىك چىرايىغا قاراپ ئۇنىڭغا رەھمى كەلدى. پادىشاھ ۋەزىرلىرىنى چاقىرتقۇزۇپ:

ــ ئەي ۋەزىرلەر، مەن ئۆزۈمنى دۇنيادا ئەڭ غەمكىن ۋە دەردمەن ئادەم دەپ ھېسابلايتتىم. ئەمما بۇ غۇلام مەندىنمۇ زىيادە دەردمەن ئىكەن ئەمەسمۇ؟ ئۇ كۈندۈزلىرى ناھايىتى ياخشى خىزمەت قىلىدۇ، كېچىلىرى كۆز يۇمايدۇ. كېچىسى مەن ئۆز ھالىم بىلەن بولۇپ ئۇخلايمەن. ئەمما بۇ غۇلام نېمىشقىدۇر يىغلاپ ئاھ ـ ئۇھ تارتىپ كىرپىك قاقماي تاڭنى ئاتقۇزىدۇ. پەرىزىمچە، بۇ غۇلام غېرىبسىنىپ قالدى. ئۇنىڭغا جورا بولغۇدەك بىرەر غۇلام ئەكېلىپ بېرىڭلار. كۈندۈزلىرى بىللە ئىشلەپ، كېچىلىرى ئۆزئارا مۇڭدىشىپ، ئەرز ـ ھالىنى بىر ـ بىرىگە بايان قىلىشىپ زېرىكمەي ئۆتسۇن. ئۇنى قەپەسكە يالغۇز سولاپ قويغان قۇشتەك بۇنداق تۇتۇپ تۇرساق ئۇۋال بولغۇدەك، ــ دەپ ئەمر قىلدى.

ۋەزىرلەر پادىشاھقا پەرمانبەردار بولۇپ دەرھال دىيار بەكرى شەھىرىنىڭ چاسا ـ دوقمۇشىغا كەلدى ۋە جاكارچىلارنى تەرەپ ـ تەرەپكە يوللىدى. جاكارچىلار:

ــ ئەييۇھەننىاس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس! پادىشاھقا بىر ياخشى غۇلام لازىم بولۇپ قالدى. ھەركىمنىڭ پادىشاھقا يارىغۇدەك خىزمەتكارى بولسا، ئۆز ئىختىيارلىرى بىلەن ئەكەلسۇن! ياراپ قالسا دېگەن باھاغا ئالغايمىز! ــ دەپ توۋلىشىپ كوچا ـ دوقمۇشلارنى كەزدى.

بۇ خەۋەر ئالەمگە پۇر بولدى. ھەر تەرەپتىن، شەھەر ـ شەھەرلەردىن خوجىزادىلەر، باي ـ غەنىيلەر ئۆزىنىڭ غۇلاملىرىنى ئېلىپ دىيار شەھىرىگە كېلىشتى. دىيار بەكرى شەھىرى سېتىلىدىغان غۇلاملار بىلەن تولدى. ئەمما ھېچبىر غۇلام ۋەزىرلەرگە يارىمىدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى ئىككى كەلىمە سۆزنى شاھزادە جەمشىدتىن ئاڭلايلى:

پادىشاھ ئادىلخان شەھرى يەمەندىن چىقىپ، ئوزۇق ـ تالقانلىرى، ئات ـ ئۇلاغلىرى قاراقچىلارغا بۇلىنىپ، كۆپ رىيازەت چۆللىرىنى كېزىپ بىر يەرگە كەلگەندە مەلىكە گۈلچېھرەدىن، يەنە بىر يەرگە كەلگەندە ئوغلى شاھ پەرروخىتىن ئايرىلىپ قالغاندىن كېيىن، كىچىك ئوغلى جەمشىد دەريادا ئېقىپ كەتكەنىدى. شاھزادە دەريادا گاھ چۆكۈپ، گاھ لەيلەپ ئۇزاق ئاقتى.

ئەلقىسسە، دىيار بەكرى شەھىرىنىڭ سىرتىدىكى كەنتتە بىر بېلىقچى بار ئىدى. ئۇ ئادەم دەريادىن بېلىق تۇتۇپ سېتىپ كۈن ئۆتكۈزەتتى. ئۇ بىر كۈنى كۈن بويى دەريادا تور سالغان بولسىمۇ، بىرەرمۇ بېلىق تورغا چۈشمىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى بەك يېرىم بولدى. چۈنكى ئۇ كۈندە تۇتقان بېلىقنى سېتىپ، شۇ كۈننى ئۆتكۈزەتتى. بېلىقچى تەرەت ئېلىپ، نامازغا ئوقۇدى، ئاندىن بېشىنى سەجدىگە قويۇپ خۇدادىن يىغلاپ مۇنداق مۇناجات قىلدى:

نەزم

يەر ۋە كۆكنى خەلق ئەتكەن بىرۇ بار
كۈندىن ـ كۈنگە بەتتەر بولدى ئەھۋالىم،

ماڭا بىرەر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.
ساڭا يەتكەي مېنىڭ دەردىم، ئاھ ـ زارىم،

مېنى قىلما بۇ دەريادا ئىنتىزار،
سەنسەن مېنىڭ ئاۋۇال ـ ئاخىر پاناھىم،

ماڭا بىرەر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.
ماڭا بىرەر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.

بىر ئاي بولدى ئاھ، مەن غېرىب ئاچ ۋە زار،
ماڭا يوقتۇر سەندىن ئۆزگە مەدەتكار،
قىلما مېنى سەن نائۇمىد دىلپىكار،
ماڭا بىرەر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.
بېلىق تۇتۇپ ئۆتتى ئۆمرۈم دۇنيادا،
مېنىڭ رىزقىم مۇشۇ ئەزىم دەريادا،
بېلىق تۇتۇپ كۇنۇم ئۆتەر ئاراندا،
ماڭا بىرەر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.

تور سالمەن، ماڭا ھەمدەم ئايالىم،
جان باقالماي تەندە ئازدۇر ماجالىم،
دېمىسەممۇ ساڭا مەلۇم ئەھۋالىم،
ماڭا بىرەر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.

پېقىر بەندەڭ ئارتۇق نەرسە تىلىمەس،
قەدىر ئەھۋال كۇنۇم ئۆتسە بولدى، بەس.
نەچچە كۇندىن ئامەت قېچىپ باستى نەس،
ماڭا بىرەر بېلىق ئاتا ئەيلىگىن.

بېلىقچى ئەر ـ خوتۇن دەريادا تورنى يەنە سالـ
دى. شۇ ھامان تورغا غايەت زور بىر بېلىق چـۈشـ
تى. ئۇلار خۇشال بولۇشۇپ، مىڭ تەستە بېلىقنى

دەريادىن چىقاردى. بېلىق ناھايىتى يوغان ئىدى. ئۇنىڭ قورسىقى ھەددىدىن زىيادە چوڭ تۇراتتى. بېلىق-چى كۆڭلىدە بۇ بېلىقنىڭ قورسىقى ئادەتتىكى بېلىقلارنىڭكىدىن كۆپ چوڭ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ قارنىدا بىر-ەرنەرسە بولۇپ قالمىسۇن، دەپ ئويلاپ بېلىقنىڭ قارنىنى يارىدى. كۆردىكى، بېلىقنىڭ ئىچىدە شۇنداق نۇرانە بىر بالا يېتىپتۇ. بېلىقچى ئۇنى بېلىقنىڭ قارنىدىن ئالدى. بۇ دەل شاھزادە جەمشىد ئىدى. ئۇ شاھ ئادىلخان دادىسىنىڭ قولىدىن ئاجراپ كەتكەندىن كېيىن، مۇشۇ بېلىققا دۇچ كېلىپ قالدى. بېلىق ئۇنى قارنىغا دەم تارتقانىدى. شاھزادە بېلىقنىڭ ئىچىدىن چىقىپ ئاغزىدىن توختىماي سۇ ياندۇردى. بېلىقچى ئۇنى قۇرۇق قۇمغا كۆمدى. شاھزادە ئاستا ـ ئاستا ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچتى.

بېلىقچى بېلىقنىڭ تېنىنى پارچە ـ پارچە قىلغانىدى، ئۇنىڭ ئىچىدىن توققۇز دانە گۆھەر چىقتى. بېلىقچى ئايالى بىلەن خۇشال بولۇپ، ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالدى. ئۇلار گۆھەرلەرنى سېتىپ باي بولدى ھەم شاھزادە جەمشىدنى ئۆزىگە بالا قىلىۋالدى. ئۇنىڭغا خۇدابەردى دەپ ئىسىم قويدى.

شاھزادە ئۇلارغا بالا بولۇپ، ئون تۆت يىل ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلدى. بېلىقچىنىڭ گۆھەرلەرنى ساتقان پۇللىرىمۇ تۈگىدى. ياشلىق باھارى ئۆتۈپ، پۈت ـ قولىدىن مادارى كەتتى، قېرىلىق يەتتى. توپ-لىغان مال ـ بىسات تۈگەپ، قەرزدار بولۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ھال ـ كۈنى بارغانسېرى يامانلىشىۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە دىيار بەكرىنىڭ پادىشاھى ئۆزىگە بىر غۇلام ئالىدىكەن، دېگەن خەۋەر قۇلىقىغا يەتتى. بېلىقچى ئايالىغا بۇ خەۋەرنى يەتكۈزۈپ مەسلىھەت تۇزدى. ئىككىسى: خۇدابەردىنى ساتايلى، قەرزىمىزدىن قۇتۇلۇپ، قېرىغاندا ياخشىراق كۈن كۆرسەك ئەجەب ئەمەس، دېگەن قارارغا كەلدى ۋە شاھ جەمشىدنى ئالدىغا چاقىرىپ:

ــ ئەي ئوغلۇم، ئەھۋالىمىزنى ساڭا دېمىسەكمۇ بىلىسەن، ھالىمىز خارابلىشىپ قەرزدار بولۇپ قالدۇق. ئاڭلىسام، دىيار بەكرى شەھىرىنىڭ پادىشاھى بىر غۇلام ئالماقچىمىش. بىز سېنى ساتماقچى بولدۇق. بىزدىن رازى بولغىن. بەلكى پادىشاھنىڭ قېشىدا بىزنىڭ قېشىمىزدىن ياخشىراق كۈن كۆرەر-سەن، ــ دېدى.

جەمشىد بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ:

ــ سىلەرنىڭ خاھىشىڭلاردەك بولسۇن، مەن ئاتا ـ ئانامدىن، سۆيۈملۈك ئاكامدىن ئايرىلىپ قە-دىرىنىڭ ئىرادىسى بىلەن بېلىقنىڭ قارنىدىن سىلەرگە ئۇچرىدىم، ئون تۆت يىلدىن بېرى سىلەرنىڭ خىزمىتىڭلاردا بولدۇم. خۇدا مېنى سىلەرگە نېسىپ قىلغان. نېمە قىلساڭلار ئىختىيارىڭلاردىمەن، ــ دەپ يىغلاپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

ئەرزىم ئىشىت، جانىم ئاتا،
ئاللادىن كەلسە نە چارە؟
كۈندىن ـ كۈنگە كۆڭلۈم ناشاد،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

خانىماندىن جۇدا بولدۇق،
غېرىبلىق دەردىدە قالدۇق،
قارا كۈندە كۆپ قىينالدۇق،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

دەرد ـ ئەلەملەر كەلدى قات ـ قات،
كۆتۈرۈلمەي دىلدىن پەرياد،
ئاچچىق قىسمەت ئىچرە ھايات،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

ئاتام ئىدى دائىم دىلدار،
ئانام ئىدى شۇنچە غەمخار،
پەررۇخ ئاكام ئىسسىق رۇخسار،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

بولۇپ بىزگە قىيامەتلەر،
چەكتۇق تولا نادامەتلەر،
ھەر كۈن تۇرلۈك مالامەتلەر،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

كېچە ـ كۈندۈز قۇلۇڭدۇرمەن،
سېتىۋەتسەڭ پۇلۇڭدۇرمەن،
ھەرنە قىلساڭ رازىدۇرمەن،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

كۆپ يىل تۇردۇم مەن يېنىڭدا،
جېنىم قوشتۇم جان ـ جېنىڭغا،
رازى بولغىن ئاش ـ نېنىڭغا،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

بۇ ئىشلارغا مەن بىئامال،
مېنى سېتىپ تاپقىن پۇل ـ مال،
قېرىغاندا ئۆتكىن خۇشال،
بۇ قىسمەتكە نېمە چارە؟

شۇنداق قىلىپ بېلىقچى جەمشىدنى دىيار بەكرى شەھرىگە ئەكەلدى. شۇ ئەسنادا ۋەزىر ـ ئەمىر ـ لەر ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى. ۋەزىرلەر ئۇنىڭدىن سوراشتى:

ـــ بۇ غۇلامنى ساتامسەن؟ بۇ ئاجايىپ كېلىشكەن نۇرانە يىگىتنى نېمىشقا ساتماقچى بولۇپ قالدىڭ؟

ـــ قانداق قىلاي، ـــ دېدى بېلىقچى ئاھ تارتىپ، ـــ بۇ غۇلامنى بويىغا تەڭ ئالتۇن بەرسىمۇ ساتـ قۇم يوق ئىدى. قېرىغاندا قەرزدار بولۇپ قالدىم. قەرزىمنى قايتۇرۇشقا يا ماجالىم، يا ئامالىم يوق. شۇڭا سېتىشنى ئويلىدىم. ھەركىم ئالماقچى بولسا مىڭ تەڭگىگە ساتىمەن.

ـــ بۇ غۇلامنىڭ ئېتى نېمە؟ ـــ سوراشتى ۋەزىرلەر.

ـــ ئېتى خۇدابەردى، ـــ دېدى بېلىقچى. ۋەزىرلەر: بۇ پادىشاھنىڭ غۇلامىدىن قېلىشمايدىغان غـۇلام ئىكەن، ئون مىڭ تەڭگىگىمۇ ئەرزان غۇلام ئىكەن، دېيىشىپ بېلىقچىنىڭ قولىغا مىڭ تەڭگىنى تۇتقۇزـ دى، ئاندىن ئېتىنى خۇدابەردى دەپ قويۇۋالغان بۇ جەمشىدنى ئوردىغا ئەكېلىپ يۇيۇپ پاكـزلاپ، چاچـ لىرىنى ئالدۇرۇپ يېڭى كىيىملەرنى كىيدۇردى ـ دە، پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئەكىردى. پادىشاھ بۇ خـۇش تەلەت، مۇلايىم يىگىتنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولدى ۋە ئاۋۋالقى غۇلام بىلەن قول تۇتۇشتۇرۇپ قويدى.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئىككىيلەن ئىناق ـ ئېجىل ھەمراھلاردىن بولۇپ قالدى. ئۇلار كۈندۈزلـرى پادىشاھنىڭ خىزمىتىنى قىلدى، كېچىسى پادىشاھنىڭ قېشىدا ھەمراھ بولدى. بۇ ئىككى غۇلام كېچەـ لىرى پەقەت ئۇخلىماي بىرىگە ـ بىرى ئۇقتۇرماي ئۇھ تارتىپ يىغلايتتى. پادىشاھ بۇ ئالامەتلەرنى كۆرۈپ ھەيران بولدى.

پادىشاھ مۇنداقمۇ دەردەمەن غۇلاملار بولىدىكەن ـ ھە، بىرى ئاھ دېسە، بىرى ئۇھ دەپ يۇرگىنىگە قارىغاندا، بۇلارنىڭ دەردى ھەقىقەتەن زىيادە بولسا كېرەك، دەپ ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتتى. پادىشاھ بۇ ئىكـ كىسىنى بىرەردەم كۆرمىسە چىدىيالمايتتى. شۇڭا ئۇلارنى تېخىمۇ ئازادە قويدى. بۇ ئىككى غۇلام پاراغەت ئىچىدە ياشىدى. بىر كۈنى شاھ جەمشىد ئاتا ـ ئانىسىنى، ئاكىسىنى يادىغا ئېلىپ قاتتىق يىغلىدى. «مېھرىبان ئاتا ـ ئانام، قېرىندىشىم قەيەرلەردىدۇر؟» دەپ يىلاندەك تولغىنىپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

خانىمانىمدىن جۇدا بولغان،
ئادىل شاھىم قايدادۇرسەن؟
غېرىبلىقتا گادا بولغان،
ئادىل شاھىم قايدادۇرسەن؟

مېنىڭ ئۇچۇن بولدۇڭ گادا،
ساڭا قىلسام جانىم پىدا،
كېچە ـ كۈندۈز سالدىم نىدا،
شاھسەۋارىم قايدادۇرسەن؟

تەخت ئۈزرە دەۋران سۈرگەن،
مۇھەببەت ئوتىدا ئۆرتەنگەن،
دەردى ھالىم ئىچرە چۆككەن،
غەمگۈزارىم قايدادۇرسەن؟

كېچىلىرى بىدار بولغان،
ئاق سۈتىنى دىلغا سالغان،
بىزلەر ئۈچۈن بەك مېھرىبان،
ئانىجانىم قايدادۇرسەن؟

قاراقچىغا بەندە بولۇپ،
گۈزەل چېھرىڭ گۈلدەك سولۇپ،
چولپان كۆزۈڭ قانغا تولۇپ،
شاھ پەرروخۇم قايدادۇرسەن؟

قېنى سەندەك ۋاپادارىم،
ئېيتسام ئىدىم ساڭا زارىم،
مەندەك غېرىب يوقتۇر بەلكىم،
قەدىر دانىم قايدادۇرسەن؟

كۆز ياشلىرىم دەريا ئېقىپ،
كېلەرمۇ دەپ ھەريان بېقىپ،
چېھرىم كەتتى، ئاھ، سارغىيىپ،
جانىجانىم قايدادۇرسەن.

كۆرۈشمەكلىك بولسا نېسىپ،
يۈز بېقىشساق قۇچاقلىشىپ،
دەردىم كەتتى كۆكتىن ئېشىپ،
كەم دىدارىم قايدادۇرسەن؟

ئەلقىسسە: بۇ ئىككى قېرىنداش شاھزادىلەر بىرى ـ بىرىنى بىلىشمەي پادىشاھنىڭ خىزمىتىدە بولدى. ئارىدىن ئالتە ئاي ئۆتتى.

ئەمدى گەپنى پادىشاھ ئادىلخاننىڭ مەلىكىسى گۈلچېھرەخاندىن ئاڭلايلى:

پادىشاھ ئادىلخان ئىككى شاھزادىسى بىلەن مەلىكىسىنى ئېلىپ بىر تاغنىڭ باغرىغا كەلگەندە، شام شەھىرىدىن چىققان سودىگەرلەرنىڭ سەردارى تۇججار بەھمەن پادىشاھ ئادىلخاننى ئالداپ مەلىكە گۈل-چېھرەنى ئېلىپ قاچقانىدى. بۇ سودىگەرلەرنىڭ سەردارى ــ ئادەم قاراقچىسى غۇلاملىرى بىلەن مەلىكە-نى بىر چېدىرنىڭ ئىچىگە باشلاپ كىردى. ئۇنىڭ نەپسى تاقىلداپ مەلىكىگە قول سوزدى.

ــ ئەي نائىنساپ ھاياسىز، ــ دېدى مەلىكە غەزەپ بىلەن ئۇنىڭ قوللىرىنى ئىتتىرىپ، ــ سەن مېنى بۇ يەرگە ھىيلە ـ مىكىر ئىشلىتىپ ئەكەلدىڭ. سېنىڭ مەقسىتىڭ ئەسلىي مۇنداقكەن ـ دە. سەن بۇ ھارام ئىشنىڭ قىيامەت كۈنى سورىقى بولىدىغانلىقىنى بىلمەمسەن، خۇدادىن قورقمامسەن؟!

ئەمما بۇ سۆزلەرگە ئول ھاياسىز پەرۋا قىلمىدى. مەلىكە ئۇنىڭ يامان نىيىتىدىن يانمايدىغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن:

ــ خىيالىڭ شۇنداق بولسا مەيلىڭچە بولسۇن. ئەمما مەن ھازىر بىتەھەرەتمەن. ماڭا بىر قاچا سۇ بەرگىن، ئۆزۈمنى پاك قىلغاندىن كېيىن نېمە دېسەڭ قوبۇل قىلاي، ــ دېدى. ئۇنىڭغا بىر قاچا سۇ بەردى. مەلىكە پاك تەرەت بوولۇپ، بېشىنى سەجدىگە قويۇپ يىغلاپ خۇداغا دەردىنى بايان ئەيلەپ، بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

دۇنيانى ياراتقان قادىر خۇدايىم،
مېنى بۇ ئاردا قويما ئىلاھىم،
بەك يامان بولدى مېنىڭ ئەھۋالىم،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

قۇدرىتىڭدىن يارالمىشتۇر كۆك ۋە يەر،
ھەققى ئۇچۇن ئەتكەن جىمى پەيغەمبەر،
قۇدرىتىڭدىن قىلدىلەر ئالەمدىن سەپەر،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

ئۇممەتلەرگە بېھىشتە پاناھى بولغان،
ھەققى ـ ھۆرمىتى شۇ رەسۇلى جاھان،
ئاباباكرى، ئۆمەر، ئېلى ھەم ئوسمان،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

قانغا تولدى بۇ دەمدە ئاجىزەڭ دىلى،
ئەلى ئېرۇر ئۇممەتلەرنىڭ ئەۋزىلى،
چىنى ماچىن شاھەرلەرنىڭ رەھبىرى
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

كەربالادا ياتقان يەتمىش ئىككى شېھىت،
مەن بىر ئاجىز بەندەڭ، قىلما نائۇمىد،
كالامىڭ ھۆرمىتى قۇرئانى مەجىد،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

ساڭا چۈشەر دائىم غەرىب ئىگرىشى،
بەھەققى ئاشىقلارنىڭ كېسىلگەن بېشى،
بەھەققى يېتىملارنىڭ قانلىق كۆز يېشى،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

ئاشىقلارنىڭ سەرۋىرى يۈسۈپ ـ زىلەيخا،
مەزلۇملارنىڭ پىرىدۇر پاتىمە ـ زۆھرا،
بەھەققى ھۆرمىتى خەدىچە كۇبرا،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

ئاشۇ ئىككى بەندەڭكى ئادەم ۋە ھەۋۋا،
جەننەتنى ئۇلارغا ئەيلىدىڭ ئاتا،
ئۇلارغا زېمىننى بەردىڭ ھەم يانا،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

مېنى دەردۇ ئەلەمدىن قىلغايسەن نىجات،
بىچارە قۇلۇڭمەن، قىلدىم مۇناجات،
ئەلەملەر چىرمىدى باغرىمنى قات ـ قات،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

قاراقچى دەرد سالدى ئىشلىتىپ ھىيلە،
ئايرىلدىم مەھەلسىز پەرزەنتىم بىلە،
مۇرەببىم ئادىلخان باغرى قان ـ زېدە،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

تار كەلدى جېنىمغا بۇ كەچرى جاھان،
يۇرىكىم يېرىلاي دېدى باغرىم چاك،
دەرد كەلمەس ئادەمگە بۇنىڭدىن يامان،
ساقلىغىن دۇنيادا مېنى ئۆزۈڭ پاك،
يىقىلدى بېشىمغا يەتتە قات ئاسمان،
نامەھرەم بولغۇچە بولۇپ كېتەي خاك،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

ئاھ قانداق قىلارمەن تەقدىرگە ئەپسۇس،
پەريادلار كۆتۈرۈپ قىلدىم ئەرزىيەت،
ئۆلۈم مىڭ ئەۋزەلدۇر خورلانسا نومۇس،
مېنىڭ بۇ بىچارە ئەھۋالىمغا يەت،
خۇدايا بۇ ئاچچىق ئەلەمنى توس،
ھېچ مەزلۇم كۆرمىسۇن بۇنداق قايغۇ ـ دەرد،
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.
مېنى قىلما بۇ يەردە ئۆزۈڭ خارۇزار.

مەلىكە مۇناجات قىلىپ: «تۇڭا، ئالتۇن دىيارىم نەلەردە قالدى، ھەشەمەتلىك ئۆيۈ ـ ئايۋانلىرىمنى ئائەھلى پەسلەر ئالدى، تاجۇ تەخت، سەلتەنەت ئىپلاسلارنىڭ ئاياغ ئاستىدا خارلاندى. مەن مېھرىبان مۇ-ھەببىمدىن، ئامراق بالىلىرىمدىن ئايرىلدىم. پېشانەمنىڭ شورلۇقىدىن بىر قاراقچى مەككارغا گىرىپتار بولدۇم. ئەي شەپقەتلىك تەڭرىم، مېنى بۇ ئازابلاردىن خالاس قىلغايسەن» دەپ يىغلاپ تەڭرىگە ئىلتىجا قىلدى.

ئەلقىسسە، شۇ سائەتتە تۇججار بەھمەننىڭ كۆزلىرى ئۇيقۇغا باردى. ئۇ شۇنداق بىر چۈش كۆردى-كىم، ئاسمان تەرەپتىن بىر ئالتۇن تەخت كېلىۋاتقۇدەك، ئۇنىڭ ئۈستىدە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام تۇرارمىش، ئۇنىڭ قېشىدا چاھاريارلار، بۇۋىپاتىمەئى زۆھرە ۋە نەچچە مىڭ مالائىكىلەر تۇرارمىش. ئۇ رەسۇلىللاغا سالام بېرەرمىش. پاتىمە مالائىكىلەرگە قاراپ:

ـــ بۇ ھارامخور نائىنساپنى دوزاخقا سېلىڭلار ! ـــ دەپ ئەمىر قىلارمىش. تۇججار بەھمەن ئۆزىنىڭ دوزاخقا بۇيرۇلغانلىقىنى ئاڭلاپ زار ـ زار يىغلاپ بۇ مۇناجاتنى ئوقۇرمىش:

ئاجىزلارنىڭ پاناھى روسۇلى خۇدا،
پىدا بولسۇن جېنىم بۇ پانىي جاھان،
گۇناھىمدىن توۋا قىلاي، مەقبۇل ئەيلىگىن.
گۇناھىمدىن توۋا قىلاي، مەقبۇل ئەيلىگىن.
قىلغان ئىشىم بارچىسى بولدىلەر خاتا،
بەھەققى ئەرشى، كۇرسى ھەم لەۋھىل قەلەم،
گۇناھىمدىن توۋا قىلاي، مەقبۇل ئەيلىگىن.
دەرگاھىڭغا ئېسىلدىم توۋا قىلىپ ھەم،
كىرىپ شەيتان كەينىگە قىلدىم گۇناھلىق،
ھەق دەرگاھىدا بولدى توۋلىق نالەم،
بەتبەختلەرچە قىلمىشىم دوزاخقا لايىق،
گۇناھىمدىن توۋا قىلاي، مەقبۇل ئەيلىگىن.
مېنى قىلغىن بۇ دەمدە رەھمەتكە تالىق
يولۇڭلاردا بۇ جېنىم بولغۇسى قۇربان،
گۇناھىمدىن توۋا قىلاي، مەقبۇل ئەيلىگىن.
ماڭا رەھىم ئەيلىگىن بۇ ئىككى جاھان،
بەھەققى ئابابەكرى، ئۆمەر ھەم ئوسمان،
خاتالىقىم تولادۇر، تاغدىنمۇ يوغان،
پاتىمە بىلەن ئەل شىرى مەردان،
گۇناھىمدىن توۋا قىلاي، مەقبۇل ئەيلىگىن.

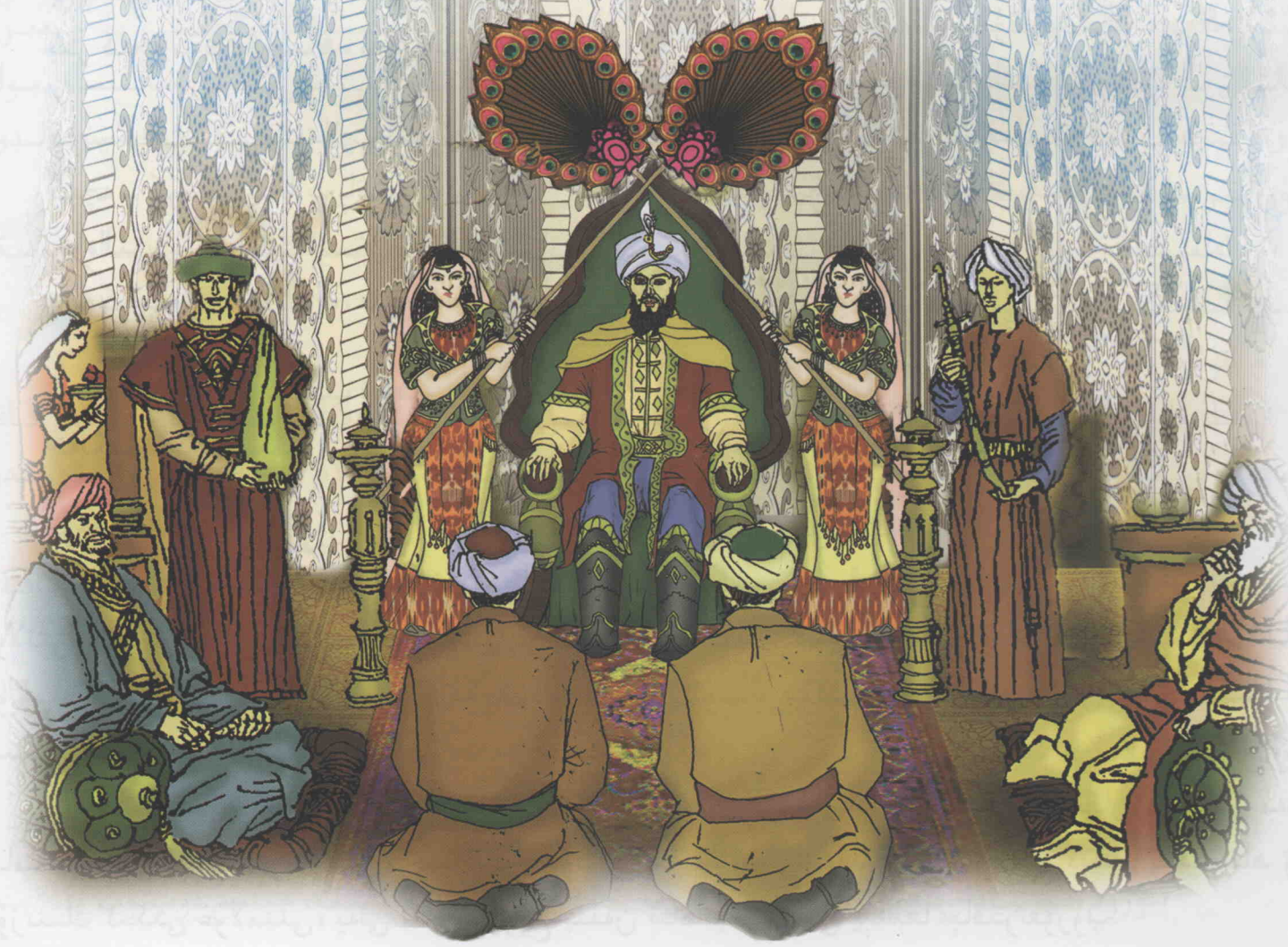
بۇ گۇناھكار بەندە چۇشىدە ئاشۇنداق گۇناھىنى تىلەپ يىغلاپ پەرياد سالدى، شۇ چاغ مالائىك ئۇنىڭ يۈزىگە بىر كاچات ئۇرغاندى، ئۇنىڭ يۈزلىرى قاپقارا بولدى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا قاراپ:

ـــ ئەي بەتبەخت، مېنىڭ خاس ئۇممىتىمنىڭ روزىگارىنى ـــ ھالال جۇپتىنى مىكرى ـ ھىيلە

بىلەن ئەسىر قىلىپ، ناپاك كۆزۈڭ بىلەن قاراپ گۈناھ قىلدىڭ. ئەمدى بۇ بىچارە نامەھرەمگە كۆز سالـ
ساڭ، ئامانەتكە خيانەت قىلساڭ ۋە ۋاقتىدا ئۇنى ئىگىسىگە تاپشۇرۇپ بەرمىسەڭ، مېنىڭ سېنىڭدەك
ئۇممىتىم يوق. خۇدايىتائالا ھەم سېنىڭدىن قاتتىق بىزار بولغاي، قىيامەت كۈنى دوزاخقا ئەسىر بولـ
غايسەن. بېرى كەل، ــ دېدى. ئۇ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا يېقىن باردى. پەيغەمبىرىم ئۇنىڭ
يۈزىنى بىر سىلىغاندى، يۈزلىرى قايتا ئاقاردى. ئۇ ھەيرانلىق ئىلكىدە نېمىلەرنىدۇر ئويلاپ بولغۇچە
ئۇلار غايىب بولدى. بۇ ئاسىي گۈناھكار شۇ چاغ ئۇيقۇسىدىن سىلكىنىپ ئويغاندى. بېشىنى كۆتۈرۈپ
قارىسا، مەلىكە يۈزىنى سەجدىگە يېقىپ ئولتۇرۇپتۇ. تۇججار بەھەمەن دەرھال ئورنىدىن قوپۇپ مەلىكـ
نىڭ قېشىغا باردى ـ دە، ئۆزىنى ئۇنىڭ ئايىغىغا تاشلىدى ۋە:

ــ ئەي مەلىكەم، سەن مېنىڭ سىڭلىمسەن. مەن بەتنىيەتلىك قىلدىم، خاتا قىلدىم، كەچۈرگەيـ
سەن، ــ دېدى. ئاندىن مەلىكىنى باشلاپ شاھ ئادىلخان ئولتۇرغان يەرگە باردى، ئەمما بۇ يەردە ئادەمنىڭ
قارىسى كۆرۈنمەيتتى. پادىشاھ ئادىلخان ئىككى ئوغلىنى ئېلىپ بۇ يەردىن ئاللىقاچان كېتىپ قالغانـ
دى. ئۇلار پادىشاھنى تاپالماي ئۆزىنىڭ تۇرار جايىغا قايتىپ كەلدى. بۇ سودىگەرلەر باشلىقى ئايرىم بىر
چېدىر تەييارلاپ، ئىچىگە تەرەتخانا، ئىستىراھەتخانا ھازىر قىلدى. پەردىلەر تارتىپ، ئەۋرىشىم يىپلار
بىلەن چىگدى. مەلىكىنى ئىنىس ـ جىنغا كۆرسەتمىدى، ھەتتا ئۇنىڭ جامالىنى ئاي بىلەن كۈنمۇ كۆرـ
مىدى. بۇ ئادەم بەش يۈز نەپەر چاكار سودىگەرنى باشلاپ شەھەرمۇشەھەر، يۇرتمۇيۇرت ئارىلاپ پادىشاھ ئاـ
دىلخانىنى ئىزدىدى. ئىزدە ـ ئىزدە ئاردىدىن ئون تۆت يىل ئۆتتى. ئاخىر ئۇلارنىڭ قەدىمىي دىيار بەكرى
شەھىرىگە يەتتى. بەش يۈز سودىگەر شەھەرنىڭ تاشقىرىسىغا چۈشۈپ ئات ـ ئۇلاغلىرىنى جايلاشتۇردى.

تۇججار بەھمەن بولسا پادىشاھقا ئاتىغان پىشكەشلىرىنى ئېلىپ ئىككى غۇلامى بىلەن پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەلدى. يۈكۈنۈپ تۇرۇپ پىشكەشلىرىنى پادىشاھقا سۇندى ۋە:

— بىز بەش يۈز سودىگەر بۇ شەھەرگە چۈشتۇق. ئەتە ئامال قىلىپ زاكاتنى ئېلىپ بەرسىلە، — دېدى.

پادىشاھ ئۇلارغا خۇشال نەزەر بىلەن قاراپ، بۇلار ياخشى نىيەتلىك ئادەملەر ئوخشايدۇ، ئۇلار بىلەن بىر كېچە ئولىپەت تۇزۇپ كۆڭلۈمنى خۇشال قىلاي، دەپ ئويلاپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

سۆزۈمنى ئىشىتكىل، ساھىبى تۇججار،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟
كۆڭلۈم غەملىرىنى ئەيلەيىن ئىزھار،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

چىمەنده قۇشلار يىغلىشار گۈلگە،
مۇنتەزىر دۇر گۈل خۇشناۋا بۇلبۇلغا.
بايان ئەيله ئەھۋالىڭ مەن غېرىب قۇلغا،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

يېگەن ـ ئىچكىنىم زەھەر ـ زوقۇمدۇر،
ئولتۇرۇپ ـ قوپمىقىم دەردۇ ئەلەمدۇر،
بۇ پانىي جاھاندا كۆزلىرىم نەمدۇر،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

كۈنسېرى ھالىم بولدىلار بەتتەر،
كېچە ـ كۈندۈز يىغلاپ ياشىم تۆكۈلەر،
جۇدالىق پۇرقىتى باغرىمنى ئۆرتەر،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

ئورۇن تۇتۇپسەن كېلىپ شەھرىمدىن،
كەلگىنىڭگە جېنىمنى پىدا ئەيلەيىن،
رەقىبلەر ئىلكىدىن جۇدا ئەيلەيىن،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

يولۇڭدا قىلاي جېنىمنى قۇربان،
پىدا بولسۇن ساڭا بۇ پانىي جاھان،
تەڭرىم ئەيلىسۇن مۇشكۈلۈڭ ئاسان،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

قولۇڭدىن كەتسە كەلمەيدۇ پۇرسەت،
ئەۋزەل، ياخشىغا بولماقلىق ئولىپەت،
قولدىن كەتتىمۇ، قىلىسەن ھەسرەت،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

قۇرايلى سۆھبەت، بولۇشۇپ گۈڭ ـ مۇڭ،
بولاي بۇ كېچە چاكىرىڭ ـ قۇلۇڭ،
بىلەي سوڭرە تاڭ قاياقتا يولۇڭ،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي؟

قۇلاق سېلىپ ئىشىت بۇ قۇل دادىنى،
سەندىن ئىزدەرمەن كۆڭلىلەر شادىنى،
ئادىلخان بىلەن كۈتكىن ئەتىنى،
بىر كېچە مۇندا قونساڭ، نە بولغاي.

تۇججار بەھمەن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ مۇنداق دېدى:

— ئى پادىشاھىئالەم، ئىلتىپاتىڭىزغا مىڭ رەھمەت. سىزنىڭ قېشىڭىزدا قونسام ناھايىتى ياخشى بولاتتى، ئەمما مەندە كىشىنىڭ ئامانىتى بار ئىدى. شۇنىڭدىن ئەنسىرەيمەن. مۇبادا بىر كېلىشمەسلىك بولۇپ ئامانەتكە خىيانەت بولۇنسا، تاڭلا قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايمەن. شۇڭا گۇناھىمنى كەچۈرۈپ، قايتىشىمغا ئىجازەت بەرگەيسىز.

— خاتىرجەم بولغىن، مېھمىنىم، ئامانەتكە خىيانەت بولمىغاي، خىيانەت قىلمايدىغان كىشىنى مەن ئامانەتنىڭ ساقلاشقا ئەۋەتەي، خىيانەت بولۇپ قالسا جاۋابىنى مەندىن ئالغىن، — دېدى پادىشاھ ۋە ئۆزىنىڭ ئىككى غۇلامىنى، يەنى شاھ پەرروخ بىلەن شاھ جەمشىدنى يېنىغا چاقىرتقۇزۇپ:

— سىلەر بۇ كىشىنىڭ ئامانىتىنى ساقلايسىلەر، ھوشيار بولۇڭلار. ئامانەتكە خيانەت بولۇپ قالـ
مسۇن، — دەپ ئۇلارنى سودىگەرنىڭ غۇلاملىرىغا قوشۇپ يولغا سالدى. سودىگەرنىڭ غۇلاملىرى پادد-
شاھنىڭ بۇ ئىككى غۇلاملىرىنى باشلاپ چېدىرغا كەلدى. ئۇلار چېدىرنى كۆرسىتىپ:

— مانا بۇ ئامانەت قويۇلغان جاي، ياخشى ساقلىغايسىلەر، — دەپ ئۆتكۈزۈپ بەردى.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئۇ كېچىسى سودىگەرلەرنىڭ باشلىقىنى ياخشى تائام ۋە غىزالار بىلەن مېھمان قىلدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ باشلىرىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتلىرىنى بىر - بىرىگە بايان قىلىشىپ ئولـ
تۇردى. ئەمما پادىشاھ ئادىلخان ئۆزىنىڭ روزىگارىدىن، بالا - چاقىلىرىدىن ئايرىلغانلىقى ھەققىدە گەپ قىلمىدى. شۇنىڭدەك سودىگەرمۇ ئامانەتنىڭ نېمە ئىكەنلىكى، ئۆزىنىڭ بىر ئادەمنىڭ مەلـكىسىنى ئالداپ ئېلىپ قېچىپ، كېيىن توۋا قىلىپ ئون تۆت يىلدىن بېرى ئىگىسىنى ئىزدەپ يۈرگەنلىكى توغـ
رىسىدا ئېغىز ئاچمىدى.

ئەلقىسسە، ئەمدى بۇ ئىككى غۇلامدىن سۆز ئىشىتمەك كېرەك: غۇلامزادە غۇلام خۇدابەردى بىلەن پاراڭلىشىپ كېچىچە ئۇخلىمىدى. غۇلامزادە مۇنداق دېدى:

— ئەي دوستۇم خۇدابەردى، بۇ كېچە بۇ يەردە ئويغاق ئولتۇرۇشنىڭ ئامالىنى تاپايلى. بۇنىڭ ئۈچۈن ھەربىرىمىز ئۆزىمىزنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتلىرىمىزنى بايان قىلىپ تاڭ ئاتقۇزايلى، بولمىسا ئۇخلاپ قېلىشىمىز، ئامانەتكە خيانەت بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئەگەر شۇنداق بولۇپ قالغاندا، بۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىققىلى بولمايدۇ. دوستۇم، مەن پادىشاھقا سېتىلغىلى بىر يىل بولدى. ساڭا ئالتە ئاي بولدى. كۈندۈزلىرى پادىشاھنىڭ خىزمىتىدە بولدۇق. كېچىلىرى ئۆز ھالىمىز بىلەن دەردىمىزگە دەرمان بولۇپ بىر - بىرىمىزنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولالمىدۇق. بىر - بىرىمىزنىڭ ئۆتمۈشىنى بىلمەيمىز. بۇگۈن كېچە پادىشاھ بىزنى ئامانەتكە خيانەت بولۇپ قالمىسۇن، دەپ پاسىبانلىققا ئەۋەتتى. بۇ چېدىردا ئالتۇن - كۈمۈش بارمىكىن ياكى باشقا مال - دۇنيا بارمىكىن، ئىشقىلىپ، بىز ياخشى ساقلىساق بولـ
دى. كېچە مۇشۇ ۋاقىت بولغۇچە ئۇخلىماي ئوبدان ساقلاپ ئولتۇردۇق. بارچە تۇججارلار ئۇخلاپ قالدى. تۇن يېرىملىشىپتۇ، ئويغاق ئولتۇرايلى.

ئەلقىسسە، بۇ گەپ - سۆزلەر چېدىرنىڭ ئىچىدىكى مەلىكىنىڭ قۇلىقىغا ئاڭلاندى. مەلىكە ئىشكـ
ىنىڭ قېشىغا يېقىن كېلىپ ئولتۇردى.

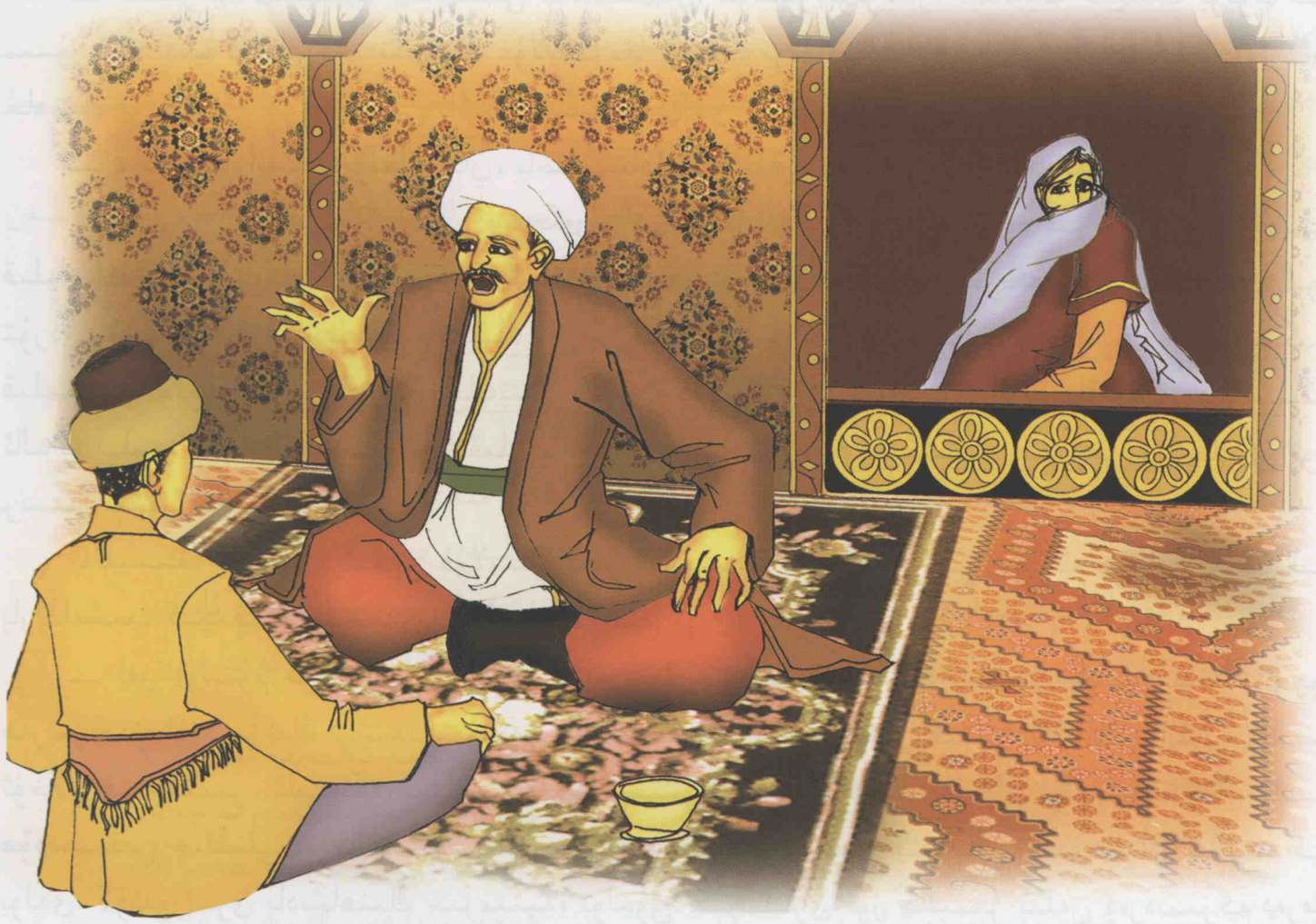
غۇلامزادىنىڭ مەسلىھەتى خۇدابەردىگە ياقتى. ئۇ مۇنداق دېدى:

— ئاداش، مەن بېشىمدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتلىرىمنى بايان قىلسام دىلىم كۆيىدۇ، جېنىم قاقـ
شايدۇ. مېنىڭ بۇ بايانلىرىمدىن پەلەك تىترەپ، زېمىن لەرزىگە كېلىدۇ. دەريالار غەلىيان كۆتۈرىدۇ. شۇڭا، سەن ئۆزۈڭنىڭ سەرگۈزەشتلىرىنى بايان قىل.

— ئەي جېنىم ئاداش، مېنىڭ دەردۇ ئەھۋالىمنى ئاڭلاشقا ئاجىزلىق قىلسەن. ئەگەر ئاڭلىساڭ تاقەت قىلالمايسەن، — دېدى غۇلامزادە ئۇھ تارتىپ، — ئەڭ ياخشىسى سېنىڭ كەچۈرمىشىڭنى ئاڭلايلى.

خۇدابەردى بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى ئېسىگە ئېلىپ جىگەر - باغرى ئېزىلىپ، غۇلامزادىگە قاراپ بۇقۇلداپ يىغلاپ بۇ نەزمىنى ئوقۇدى:

بايان قىلسام ئەھۋالىمنى، ساڭا ئېيتاي بار دەردىمنى،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم. سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

پایتەختتم ئول یەمەندە،
ئاتام ئىدى خوپ خۇرسەندە،
بۇلبۇل سايرار گۈلچىمەندە،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

كېلىپ بىر چاغ شۇم قەلەندەر،
ھەق ئاللا، ھەق رەسۇللالا دەر،
يۈرىكىدە ئوغا - زەھەر،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

قىرىق كۈنلۈك تاج تىلىدى،
ئاتام ئاڭا تاج بەردى،
شەھەردىن بىزنى چىقاردى،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

كۈندىن - كۈنگە بوپ دىل يارا،
چۈشتى بىزگە قىسمەت خاتا،
قىلدى بىزگە ئالەم جاپا،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

ئات - ئۇزۇقنى ئوغرى ئالدى،
ئاتام بىزنى ھەم قاچۇردى،
ئاپەت بىزگە خەۋەر بەردى،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

ئاتام ئىدى سەپەردىشىم،
ئانام ئىدى جان يولدىشىم،
شاھ پەررۇخۇم قېرىندىشىم،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

بىلمەس يەرگە قالدۇق كېلىپ،
ئارقىمىزغا ئوغرى يېتىپ،
ئالتۇن - كۈمۈش قولدىن كېتىپ،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

ئاندىن قېچىپ يوللار يۈرۈپ،
بایاۋاندا ئايلاپ مېڭىپ،
قارا تاغقا كەلدۇق چۈشۈپ،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

ئوغرى قولىدا ئانام قالدى،
مەن يېتىمنى غەمگە سالدى،
خۇشاللىقىم ئاندا قالدى،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

شاھ پەرۋىخنى ئوغرى ئالدى،
دەريا ئىچرە ئاتام قالدى،
بىلەلمىدىم، نېمە بولدى؟
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

مېنى دەريا سۈردى، ئاقتىم،
ھەر تەرەپكە يىغلاپ باقتىم،
كەتتىم شاھقا مەن سېتىلىپ،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

غۇلام بولدۇم مەن ئون تۆت يىل،
ئالتە ئاي بولدى بۇندا سەجىل،
خالاس بولماي غەمدىن ئاي، يىل،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

شاھ جەمشىد دەر بۇ ئاتمىنى،
كىشى بىلمەس پاك زاتمىنى،
ساڭا ئېيتتىم ئەھۋالىمنى،
سۆزۈم ئىشىت، جېنىم دوستۇم.

بۇ نەزمنى ئاڭلىغان شاھ پەرۋىخ ھېچبىر تاقەت قىلالماي:

ــ ئەي قېرىندىشىم، سۆيۈملۈك ئۇكام شاھ جەمشىد، سېنىڭ ئىزدىگەن ئاكاڭ شاھ پەرۋىخ مەن ئەمەسمۇ؟ ــ دەپ ئۆزىنى ئۇنىڭغا تاشلىدى. ئۆزىنى خۇدابەردى دەپ ئاتىۋالغان شاھ جەمشىد:

ــ ئاھ ۋاپادار ئاكا، بۇ سەنمۇ، شاھ پەرۋىخۇم سەنمۇ؟ ــ دەپ ئۇنى قۇچاقلىدى. ئۇلار باغاشلىشىپ، مەڭزىنى مەڭزىگە يېقىشىپ، ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلىشىپ بىھوش بولۇپ يىقىلدى.

تاشقىرىدا بولۇۋاتقان بۇ گەپ ـ سۆزلەرنى ئاڭلىغان مەلىكە ياقىسىنى چىشلەپ، بۇلار مېنىڭ ئون تۆت يىل جۇدا بولغان پەرزەنتلىرىم ئەمەسمۇ؟ دەپ ئويلاپ چىدىرنىڭ ئىشىكىنى ئۇرۇپ پارە ـ پارە قىلىپ تېشىغا چىقتى. پەرزەنتلىرىنىڭ بوينىدىن قۇچاقلاپ، بوراڭلىق يامغۇردەك يىغلاپ، ئۇلارنى چىدىرنىڭ ئىچىگە ئەكىردى ۋە ئۇلارغا قاراپ:

ــ ئەي جانجىگەر بالىلىرىم، يۈرىكىمنىڭ پارىلىرى، كۆزۈمنىڭ گۆھەرلىرى. سىلەر ئون تۆت يىل مەندىن ئايرىلىپ، مەن سىلەردىن ئايرىلىپ ياشىدۇق. جاھاننىڭ تارلىقىدىن جۇدا بولۇپ، پىراقىڭلاردا ھەيران ۋە سەرگەردان بولغان بىچارە گۈلچېھرە ئاناڭلار مەن ئەمەسمۇ؟! ــ دەپ يىغلاپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

دەرد ـ ئەلەمدە خانىماندىن ئايرىلغان،
ۋاپادار ئاناڭلار ئاھ، مەن ئەمەسمۇ؟
پەرزەنتىم ئىشقىدا يۈرەكلىرىم قان،
گۈلچېھرەم ئاناڭلار، ئاھ، مەن ئەمەسمۇ؟!

بالىلىرىم، دەپ ئاھ ئۇرۇپ قانلار يىغلاپ،
سىلەر ئۈچۈن ئىلاجىم يوق يۈرەك داغلاپ،
ئارمانىم يوق ئەمدى ئۆلسەم جېنىم قىينىلاپ،
ۋاپادار ئاناڭلار، ئاھ، مەن ئەمەسمۇ؟

توققۇز ئاي توققۇز كۈن قورساق كۆتۈرگەن،
تۇن ـ سەھەر ئۇخلىماي ئاق سۈتنى بەرگەن،
پەرۋىش قىلىپ كامالىغا يەتكۈزگەن،
مېھرىبان ئاناڭلار، ئاھ، مەن ئەمەسمۇ؟!

نە بولدى ئاجايىپ بەختىم قارادۇر،
سىلەر ئۈچۈن مېنىڭ باغرىم يارادۇر،
ھەسرەت بىلەن ئۆمرۈم ئۆتۈپ بارادۇر،
غەمخانە ئاناڭلار، ئاھ، مەن ئەمەسمۇ؟

سىلەر ئۈچۈن خۇدايىمغا يالۋۇرۇپ،
گۈلدەك يۈزۈم زەپىرانداك سارغىيىپ،
پىراق دەردى بىلەن بولۇپ كۆپ غېرىب،
شۇ ئىزدىگەن ئاناڭلار، ئاھ، مەن ئەمەسمۇ؟

گۈلچېھرەمەن، بالام، ئىشىت دادىمنى،
سىلەر ئۇچۇن بېرەي غېرىب جانىمنى،
ھېچكىم بىلمەس ئىدى مېنىڭ ھالىمنى،
غەمگە تولغان ئاناڭلار، ئاھ، مەن ئەمەسمۇ؟

مەلىكە بالىلىرىنىڭ بويىنىدىن چىڭ قۇچاقلاپ، يۈزلىرىگە يۈزىنى يېقىپ يىغلىدى. بالىلارمۇ ئانىسىنىڭ بويىنىدىن مەھكەم قۇچاقلاپ، دەردى، ھالىنى تۆكۈپ يىغلاشتى. ئەمما بۇ ئىشلاردىن تۆتىنچى بىر كىشى خەۋەرسىز ئىدى. چۈنكى، بۇ بەش يۈز سودىگەرنىڭ ھېچبىرى بۇ چېدىردا غوجامنىڭ خاس ئامانىتى بار، دەپ بۇ يەرگە يېقىن يولىمايتتى. مەلىكە بىلەن ئىككى شاھزادە بىر ـ بىرىگە قانماي قۇچاقلىشاتتى، يىغلىشاتتى، مۇڭدىشاتتى. ئاخىر ئاپتاپ چاقناپ، قۇياش تاغلارنىڭ كەينىدىن باش چىقاردى. شۇ چاغدا تۇججار بەھمەن پادىشاھنىڭ ئوردىسىدىن چىقىپ، ئۆزىنىڭ قارارگاھىغا قايتىپ كەلدى. چېدىرنىڭ قېشىغا كېلىپ، چېدىرنىڭ ئىشىكلىرىنىڭ پارە ـ پارە بولغانلىقىنى كۆرۈپ، ئالدىراپ چېدىرنىڭ ئىچىگە كىردى. كۆردىكى، مەلىكىنىڭ بوينىغا ئىككى غۇلام قوللىرىنى سېلىپ ئۇنى مەھكەم قۇچاقلىغان ھالدا بىھوش بولۇپ يېتىپتۇ. بۇ ئۇچ بىھوشنىڭ بۇنداق ئىرماش ـ چىرماش بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن سودىگەر: «ۋاھ‌ىرىغا، ۋاي ئىسىت، ئون تۆت يىلنىڭ مابەينىدە بۇ مەلىكىنى پەردە ئىچىدە ساقلاپ كەلگەنىدىم. بۇ كېچە مەلىكە نامەھرەمگە بويۇن سۇنۇپتۇ. ئادەم ئايال كىشىگىمۇ ئىشىنەمدۇ ـ ھە! بۇ مەلىكە مېنىمۇ، ئۆزىنىمۇ دوزاخقا سالىدىغان بولدى» دەپ پەرياد كۆتۈردى ۋە ئۆزىنىڭ كاچاتلىرىغا ئۆزى ئۇرۇپ، باغرىنى تاتىلاپ پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا قاراپ چاپتى. ئۇ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

ـــ داد، پادىشاھىئالەم، داد، ئىككى غۇلامىڭىزنىڭ دەستىدىن داد! ـــ دېدى. پادىشاھ گاڭگىرىغان ھالدا:

ـــ ئەي دوستۇم، ئېيتىڭا زادى نېمە ۋەقە بوپتۇ؟ ـــ دەپ سورىدى. ئۇ پەريادىنى باسالمىغان ھالدا:

ـــ ئەي پادىشاھىئالەم، ۋاي رەھنەمائى ئالەم، مەن ئېيتمىغانمىدىم. مەن بۇ يەردە قونماي، مېنىڭ ئۆيۈمدە ئامانىتىم بار، ئۇنى تاشلاپ ھېچ يەرگە بارالمايمەن. ئامانەتكە خىيانەت بولۇپ قالسا، دوزىخى بولۇپ كېتىمەن دېسەم، جانابلىرى مەن ئامانەتكە خىيانەت قىلمىغۇدەك ئادەم چىقراي، دەپ ئىككى ئاچ بۆرىنى ـــ خوتۇنسىزلىقتا قاغجىراپ ـ ئېچىرقاپ كەتكەن ئىككى غۇلامنى بەرگەنىكەنلا، ئۇلار ئامانەتنى ساقلىماقتا يوق، ئامانەتكە ئۆزلىرى خىيانەت قىپتۇ ئەمەسمۇ؟! ـــ دېدى.

ئۇ پادىشاھقا قاراپ تۇرۇپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئۆز ـ ئۆزۈمگە دەردلەر سېلىپ،
جان ـ جېنىمنى يارا قىلدىم.
تاغدىن ئېغىر گۇناھ قىلىپ،
يۈزلىرىمنى قارا قىلدىم.

ئەزىز جانغا جاپا قىلىپ،
مەن يېتىمنى غەمگە سېلىپ،
دوزاخ ئىچرە ماكان قىلىپ،
ئىمانىمدىن جۇدا قىلدىم.

مەن ئېيتىمەن، ئەي سۇلتانىم،
چىقىپ كەتسۇن تەندىن جانىم،
خەنجەر ئۇرۇپ تۆككەن قانىم،
كەچۈرگۈسىز گۇناھ قىلدىم.

نېچۈك بولار پېقىر ھالى،
بوغار ئەمدى گۆر ئازابى،
قۇتۇلماقنىڭ يوق ئامالى،
خاتا قىلدىم، خاتا قىلدىم.

چۆللەر كەزدىم ساق ئون تۆت يىل،
يۈردۇم تىنماي مەنزىل ـ مەنزىل،
ئامانەتكە تەگمىگەن قىل،
ئەجەب يامان گۇناھ قىلدىم.

نەگە كەتتى تارتقان جاپام، دارغا لايىق ئىككى غۇلام،
بارچە ئەجرىم بولدى ھارام، مەن ئۆزۈمگە جازا قىلدىم.

ــ ئەي پادىشاھىئالەم، مېنىڭ دادىمنى سورىغىن ! ــ دەپ چۇقان كۆتۈردى كۇججار بەھمەن.

پادىشاھ دەرھال ۋەزىرلەرنى چاقىرتىپ، ئەھۋالنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ كېلىشكە بۇيرۇدى. ۋەزىرلەر ئوردىدىن ئالدىراپ چىقىپ، سودىگەرنىڭ تۇرارگاھىغا باردى. قارىسا، ئىككى غۇلام بىر ئايالغا چىرمىشىپ بىھوش يېتىپتۇ. ۋەزىرلەر پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ بولغان ئىشنى مەلۇم قىلدى. پادىشاھ غەزەپ بولۇپ ۋارقىرىدى:

ــ جاللات !

شۇ ھامان ئوڭ تەرەپتىن توققۇز جاللات، سول تەرەپتىن توققۇز جاللات قىلىچلىرىنى كۆتۈرگەن پېتى پەيدا بولدى. ئۇلار:

ــ ئەي پادىشاھىئالەم، ئۇلۇغ سۇلتانى باكەرىم، ئۆمۈرلىرى ئۇزۇن، دۆلەتلىرى پۈزۈر بولسۇن، تىغلىرىمىز تەييار، قايسى گۇناھكارنىڭ ئۆمرى ئاخىرىغا يەتتىكىن؟ پادىشاھىمىزدىن پەرمان بولسا ئۇنىڭ جان رىشتىسىنى ئۇزۇپ، لەھەتكە يوللىغايمىز، ــ دېيىشتى.

ــ غۇلامزادە بىلەن خۇدابەردىنىڭ بېشىنى تېنىدىن جۇدا قىلىپ، باشلىرىنى ئالدىمغا كەلتۇر، ــ دەپ پەرمان بەردى پادىشاھ غەزەپتىن تىترەپ. تۆت جاللات دەرھال ئوردىدىن چىقىپ چىدىرغا باردى ۋە چىدىرنىڭ ئىچىگە كىرىپ مەلىكە گۈلچېھرەخانىنىڭ قۇچىقىدىن شاھزادە پەرروخ بىلەن شاھزادە جەمشىدنى تارتىۋېلىپ، پادىشاھنىڭ پەرمانى، دەپ ئۇلارنىڭ باشلىرىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى ـ دە، ئىككى باشنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەلتۇردى.

مەلىكە گۈلچېھرەخان جاللاتلارنىڭ گەپ ـ سۆز قىلمايلا ئىككى ئوغلىنىڭ بېشىنى ئەكەتكەنلىكىدىن پەريات ئۇرۇپ يېرىلىپ كېتەي دېدى. ئۇنىڭغا يورۇق دۇنيا قاراڭغۇ بولدى، كۆزلىرىگە زۇلمەت تەقىلدى، نەچچە ھوشىدىن كېتىپ، نەچچە ھوشىغا كەلدى، چاچلىرىنى يۇلۇپ، كۆزلىرىگە توپا ـ تۇپراق چاچتى، يىقىلىپ ـ قوپۇپ، ئوغۇللىرىنىڭ بېشىنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى. ئوردا دەرۋازىسىدا ۋە ئوردا ئىچىدە ئۇنى تۇججار بەھمەننىڭ خاس ئادىمى بولسا كېرەك، دەپ ھېچكىم توسمىدى. ئۇ شۇنداق يىغلاپ ـ قاقشاپ پادىشاھ ئادىلخانىنىڭ قېشىغا كىردى ۋە پادىشاھنىڭ ئالدىغا تاشلانغان ئىككى باشنى قۇچىقىغا ئېلىپ:

ــ بۇنداق بولارىنى ئويلىمىغانىدىم، بالىلىرىم، ئاتا مېھرىگە، ئانا چېھرىگە قانمىغان، ئانا ھىجرىدە كۆيگەن، بالىلىرىم، نېمە گۇناھ قىلغانىدىڭلار، بالىلىرىم؟ بۇ رەھىمسىز جاللات پادىشاھ بېشىڭلارنى كەستى، بالىلىرىم، ــ دەپ يىغلىدى ھەمدە پادىشاھقا قاراپ خۇن جىگىرىدىن چىقىرىپ بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

ئون تۆت يىل ئىچىدە مەن بولدۇم گادا، رازىدۇرمەن، بېشىمنى كەسسەڭ راۋادۇر،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن. ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.
پەرزەنتلىرىم ھىجرىگە بولدۇم مۇپتىلا، پەرزەنتلىرىم بېشىنى جاللاتلار ئالدى،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن. ئەزىز تېنى سارغىيىپ تۇپراقتا قالدى،
قىزىلگۈلدەك يۈزلىرى قانغا بويالدى،
مەن بىلمىدىم، ئەجەب بەختىم قارادۇر، ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.
پەرزەنتلىرىم ھىجرىدە باغرىم يارادۇر،

ئاھۇ زارکىم، خانىماندىن مەن كېچىپ،
ھەسرەت بىلەن تۇپراقنى بېشىمغا چېچىپ،
راۋا بولاي خەنجەرگە جېنىمدىن كېچىپ،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

توققۇز ئاي توققۇز كۈن كۆتۈردۈم ئۇنى،
تۇن، سەھەرلەر ئۇخلىماي بەردىم سۈتۈمنى،
نە گۇناھقا ئۆلتۈردۈڭ ئىككى ئوغلۇمنى؟
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

رەھىم قىلىپ قاراپ باققىن ھالىمغا،
قويما مېنى دۇنيا دېگەن زالىمغا،
رازىدۇرمەن، تىغ بويىسالڭ قېنىمغا،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

گۈلچېھرەمەن دائىم ئاقار كۆز يېشىم،
پەرزەنتلىرىم ئىدى مۇڭلۇق سىردىشىم،
ئاھ، بۇ دۇنيا ئاخىرەت ئىدى يولدىشىم،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

.....
دىدار ۋەسلى ئىزدىشىپ ئۆتتۈق ئارماندا،
تەقدىر بىزنى تۇتقۇزدى پەيلى يامانغا،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

قان ـ ياش تولغان دەريادۇر مېنىڭ بۇ ئۆمرۈم،
بالىلىرىمنى بىر كۆرۈش ئىدى ئۇمىدىم،
ئاھ، پەررۇخۇم ـــ يۇرىكىم، باغرىم جەمشىدىم،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

تېخى ئاخشام يوقالغان كۆڭلۈمدىن پەرياد،
پەيدا بولدى بالىلىرىم قېشىمدا، ھەيھات،
گەپ ـ سۆز قىلماي، بېشىن ئالدى شۇم جاللات،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

ھارام ماڭا دۇنيادا تىرىك يۈرمىكىم،
مىڭ ئەۋزەلدۇر ياشاشتىن ئەمدى ئۆلمىكىم،
ئۆلتۈر مېنى، ئۆلتۈرگىن، شۇدۇر تىلىكىم،
ئەي پادىشاھ، رەھىم ئەيلەپ مېنى ئۆلتۈرگىن.

ـــ ئەي پادىشاھ، ماڭا سېنىڭ شەپقىتىڭ لازىم ئەمەس، مېنىمۇ ئۆلتۈر! ـــ دەپ مەلىكە بىھوش بولۇپ يىقىلدى. پادىشاھ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ھەيران بولۇپ:

ـــ ئەي تۇججار بەھمەن، بۇ زادى كىمنىڭ ئامانتى ئىدى؟ بۇ مەزلۇم مېنىڭ غۇلاملىرىمنى ئوغلۇم دەۋاتىدىغۇ، بۇ ئەسلىي نېمە ۋەقە؟ ـــ دەپ سورىدى.

تۇججار بەھمەن بىلىدىغان ئىشلارنى بايان قىلدى.

پادىشاھ ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، مەلىكىگە تىكىلىپ قارىدى ـ دە، ئۇنى تونۇدى. پادىشاھنىڭ بەدەن ـ بەدىنىگە لەرزە چۈشتى، چىرايى زەپىرانەڭ سارغايدى. پادىشاھ شەربەت ھازىر قىلىپ مەلىكىگە ئىچۈردى. مەلىكە ھوشىغا كەلدى. پادىشاھ ئادىلخان مەلىكىدىن كۆرگەن ۋەقەلىرىنى سۆزلەپ بېرىشىنى سورىدى. مەلىكە بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەرنى، تارتقان جاپا ـ مۇشەققەتلىرىنى باشتىن ـ ئاياغ بايان قىلدى. پادىشاھ ئادىلخاندا سەۋر ـ تاقەت قالمىدى، تەختتىن چاچراپ قوپۇپ بېشىدىن تاجنى ئېلىپ يەرگە ئۇردى ۋە ئۆزىنى تەختتىن يەرگە تاشلىدى. شاھزادىلەرنىڭ تېنىنى كەلتۇرۇپ قانلىق تەنلەرنى قوينىغا ئېلىپ زار ـ زار يىغلاپ، مەلىكىنىڭ بوينىدىن قۇچاقلاپ، جىگىرىدىن خۇن ئاققۇزۇپ پەرياد ئىچىدە بۇ نەزمنى ئوقۇدى:

نە ئىلاج قىلاي مەن، ئەي شاھزادىلەر،
قىزىل يۈزۈمنى سولدۇرغان جاھان ئەمەسمۇ؟
ئۆز تېنىمدىن تۆرەلگەن جان شاھزادىلەر،
يارا باغرىڭ قان قىلغان ئاتاڭ ئەمەسمۇ؟!

بىر تىغ بىلەن ئۆزۈمنى بەربات ئەيلىسەم،
ياقام يىرتىپ دەرد چېكىپ پەرياد ئەيلىسەم،
غەملىك قۇلمەن كۆڭلۈمنى ناشاد ئەيلىسەم،
مېنىڭ جېنىم سىلەرگە قۇربان ئەمەسمۇ؟!

پېشانەمگە شۇنداق قىسمەت پۈتۈلدى،
ئايرىلماقلىق دەردى باغرىم ئېزىلدى،
ھەسرىتىڭدە ئاھ ئۇرۇپ يۈرەك يېرىلدى،
قانلار يىغلاپ قېينالغان بۇ جان ئەمەسمۇ؟!

ئارمان بىلەن يىغلىسام مەن خۇدايىمغا،
يەر بىلەن كۆك يىغلىشار ئاھ ـ پەريادىمغا،
تونۇتمىدى بالىنى ئۆز ئاتاسىغا،
جامالىغا تويمىغان ئاتاڭ ئەمەسمۇ؟!

غېرىب بولدى ئاجايىپ مېنىڭ بۇ بېشىم،
غەمگۇزارىم، روزىگارىم، يولدىشىم،
بۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە سىردىشىم،
سېنى ئىزدەپ يۈرگەن سۇلتان ئەمەسمۇ؟!

يىغلىدىم كۆپ، نەدە ئىككى بوتام دەپ،
يىغلىغانسەن سەنمۇ قايدا ئاتام دەپ،
ئويلاپتىمەن ياخشى چاكار، غۇلام دەپ،
يۈرىكىمدە تالاي پۇشمان ئەمەسمۇ؟!

مەن بۇيرۇدۇم بالىلىرىمنى ئۆلۈمگە،
خەنجەر سالسام راۋا بولۇر كۆزۈمگە،
زۇلمەت كېلىپ چۈشتى قارا كۈنۈمگە،
ماڭا ئەلەم ئەمدى زىندان ئەمەسمۇ؟!

مەن يىغلىدىم بەختىم ئەجەب قارادۇر،
بۇ نېچۈك بىر ھەسرەت تولغان دۇنيادۇر؟
ئادىلخان دەر: ماڭا ئۆلۈم راۋادۇر،
يارا باغرىم لىپمۇلىق قان ئەمەسمۇ؟!

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان ۋەزىرلىرىگە قاراپ مۇنداق دېدى:

ــ ئەي ۋەزىرلىرىم، بۇ دۇنيا ئەمدى ماڭا زىندان. مەن ئەمدى بۇ دۇنيادا تىرىكچىلىك قىلالمايمەن. قېنى مېنى ئۆلتۈرۈڭلار. بۇ دۇنيانىڭ دەرد ـ ئەلەملىرىدىن بىراقلا قۇتۇلاي. مېنى بالىلىرىم بىلەن بىللە كۆمۈڭلار، مەن ئۇلار بىلەن بىللە ۋاپاسىز دۇنيادىن يوقىلاي. مەندىن رازى بولۇڭلار، مەن سىلەردىن رازىمەن. ئەي خۇدايا، بىر يىلدىن بېرى ماڭا ئون تۆت يىل دەردۇ پىراقىدا كۆيگەن پەرزەنتلىرىمنى

تونۇتمىدىڭ. دەرىخا! ئەمدى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ جامالىغا قانمىغان كۆڭلى زېدە بالىلىرىمنى ئۆز قىلىچىم بىلەن چاپتۇرۇپ مەڭگۈلۈك جۇدالىققا تاشلىغان خۇدايىم! ئەمدى مېنىڭمۇ جېنىمنى ئال! مېنى بالىلىرىم بىلەن مەڭگۈلۈك دۇنياغا سال! بۇ غەش ـ ئەلەمكەش دۇنيانى ئېلىپ قال!

پادىشاھ ئادىلخان شاھزادىلەرنىڭ بېشى ئۈستىگە يىقىلىپ بىھوش بولدى. شۇ كۈنى دىيار بەكرى شەھرىنىڭ ئىچىدە قىيامەت بولدى. ئاسمان ـ زېمىن ناله ـ زارلىققا تولدى. جىمىكى خالايىق يىغلىدى. ۋەزىر ـ ئەمىرلەر پادىشاھنىڭ ھالىغا يىغلاپ يۈزلىرىنى توپا ـ تۇپراققا سۈردى. ۋەزىرلەر پادىشاھقا بەكمۇ ئېچىندى. پادىشاھنى يۆلەپ ھوشىغا كەلتۈردى. ئۇلار دېدىكى:

ـــ ئەي پادىشاھىئالەم، قازاغا رىزا، بالاغا سەۋر دېگەن گەپ بار، تەقدىرگە ھېچبىر چارە يوقتۇر، سەۋر قىلىڭ. باغداد شەھىرىدە بىر ئۇلۇغ ئەۋلىيا بارمىش. بۇ ئىككى شاھزادىنىڭ ئۆلۈكىنى باغداد شەھىرىگە ئېلىپ بارساق، ئول ئەۋلىيانىڭ رەھمى كېلىپ خۇداغا دۇئا قىلسا، شاھزادىلەرنىڭ نەپىسى تېنىگە قايتىپ تىرىلسە ئەجەب ئەمەس. ئاڭلىشىمىزچە، ئۇ ئەۋلىيا ناھايىتى كارامەتلىك بولۇپ، دۇئاسى بەرھەق ئىجابەت بولارمىش.

بۇ سۆز بىلەن پادىشاھ ئادىلخان باغداد شەھىرىگە قىلىنىدىغان سەپەرنىڭ تەييارلىقىنى ھازىر قىلدۇردى. نەچچە يۈز تۆگىگە ئالتۇن ـ كۈمۈش، پۇل ـ مال يۈكلىدى. ئىككى شاھزادىنى بىر چېدىرغا سالدى. پادىشاھ ئادىلخان مەلىكە گۈلچېھرەخانىنى ھەمراھ قىلىپ تۇججار بەھمەن بىلەن باغداد شەھىرىگە قاراپ راۋان بولدى. يولدا تۇججار بەھمەن يۈز غۇلامنى ئازاد قىلدى. مال ـ دۇنيالىرىنى ھەزرىتى پىر ـ ئۇستازلارنىڭ، ئەۋلىيالارنىڭ ھەققىدە نەزىر قىلدى. نۇرغۇنلىغان مەنزىللەرنى ئارقىدا قالدۇرۇپ تۆگىمەس يوللارنى بېسىپ، ئۇلۇغ ئەۋلىيانىڭ شەھىرىگە ئۇچ ئاي دېگەندە كەلدى. ئەللىك تۆگە، يۈز ئات، ئىككى يۈز قوينى ئۆلتۈرۈپ ئەۋلىيالارنىڭ روھىغا ئاتاپ نەزىر بەردى. ئەكەلگەن ئالتۇن ـ كۈمۈش نىيازلىرىنى ھەزرىتى ئەۋلىيا غەۋسىل ئەزەمنىڭ ئالدىدا قويدى. ئۆزىنى ئۇنىڭ ئاياغلىرىغا تاشلاپ زار ـ زار يىغلاپ، بۇ مۇناجاتنى ئوقۇدى:

نەزم

بەھەققى ھۆرمىتى قادىر خۇدايىم،
مەدەت ئەيلە، ئەۋلىيا، مىسكىن گادايغا.
تاغلارچە بار گوياكى مېنىڭ گۇناھىم،
مەدەت بەرگىن، ئەۋلىيا، مىسكىن گادايغا.

بەھەققى ھۆرمىتى رەسۇل ھەم خۇدا،
قىيامەتتە ئۈممەتلەرگە پېشۋا،
سىز ئۆزىڭىز دەردمەنلەرگە رەھنەما،
رەھىم ئەيلەڭ، ئەۋلىيا، مىسكىن گادايغا.

چاھاريارلار بەندىلەرنىڭ ئەۋزىلى،
بوۋاڭ ئېبرۇر پىرلەرنىڭ سەرۋىرى،
چىنى ماچىن شەھەرلەرنىڭ گەۋھىرى،
مەدەت ئەيلە، ئەۋلىيا، مىسكىن گادايغا.

ئاڭلا ئەرزۇ ھالىمنى، تولا پەريادىم،
پىدا بولسۇن يولۇڭدا بۇ شېرىن جانىم،
جان تىلەپ بەر ئۆلۈككە، قادىر ئىشانىم،
مەدەت بەرگىن، ئەۋلىيا، مىسكىن گادايغا.

بەھەققى ھۆرمىتى قۇدرەتلىك رەھمان،
ئادىلخانىنىڭ زىندانى بۇ پانىي جاھان،
قۇلۇڭ بولاي مەن سېنىڭ، ئەي ئۇلۇغ ئىشان،
مەدەت بەرگىن، ئەۋلىيا، مىسكىن گادايغا.

ھەزرىتى غەۋسىل ئەزەم پادىشاھ ئادىلخانىنىڭ ئاھۇ زارلىرىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىدى ۋە:

ـــ ئۇ ئىككى ئۆلۈكنى ئەكىرىڭلار! ـــ دەپ بۇيرۇدى.

ئىككىيلەن ئىككى شاھزادىنىڭ ئۆلۈكىنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ قويدى. ئەۋلىيا بىرنېمىلەرنى ئوقۇپ ئۆلۈككە قاراپ ئىشارەت قىلدى. شۇنداق بىر كارامەت يۈز بەردىكى، ئۆلۈك شاھزادىلەر شۇئان تىرىلىپ ئورنىدىن قوپۇپ ئەۋلىياغا سالام بەردى. ئۆزلىرىنى ئۇنىڭ ئاياغلىرىغا تاشلاپ، پۈتلىرىنى سۆيدى. ئاندىن پادىشاھ بىلەن تۇججار بەھمەن ئەۋلىيانىڭ ئاياغلىرىغا يىقىلىپ، ئۇنىڭ پۇتلىرىغا كۆز-لىرىنى سۈرتۈپ توۋا قىلىپ مۇنداق دېدى.

— ئەي بۇزرۇكۋارى ئالىم، بۇ كارامەتلەرنى كۆرسىتىپ ئاجايىپ ياخشىلىق قىلدىڭىز، بۇ ياخشىلىقنى قانداقمۇ ياندۇرارمىز؟

— ئەي پادىشاھىئالەم، — دېدى ئەۋلىيا غەۋسل ئەزەم، — مېنىڭ بۇ كارامىتىم مەغرىبتىن مەشرىققىچە بولغان بارچە بەندىلەرگە خاستۇر. دۇئايىم قىلىچتىن تېزدۇر. ئەگەر ھەربىر بەندىنىڭ بېشىغا بالا يۈزلەنسە، ماڭا سېغىنىپ ئىخلاس بىلەن دۇئا ئەيلەپ توۋا قىلسا، ئۇنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلغايمەن.

پادىشاھ ئادىلخان ئۇنىڭغا كۆپتىن - كۆپ رەھمەتلەر ئېيتىپ، دىيار بەكرى شەھرىگە يېنىپ كېتىش ئۈچۈن ئىجازەت تىلىدى. ھەزرىتى غەۋسل ئەزەم ئىجازەت بەردى ۋە ئاقيول تىلەپ دۇئا قىلدى. پادىشاھ ئادىلخان مەلىكە گۈلچېھرە بىلەن ئىككى ئوغلىنى ئېلىپ دىيار بەكرى شەھرىگە يېنىپ كەلدى.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئادىلخان بالا - چاقىلىرى بىلەن يەمەندىن چىققان كۈنىنىڭ ئەتىسى قەلەندەر-لەر ئۇنى ئىزدەپ تاپالمىدى. ئۇلار بۇ شەھەر ئەمدى بىزگە ئوڭچە قاپتۇ، دەپ بەك چېكىشكە باشلىدى. ئەل - خالايىق بىلەن كارى بولمىدى. ۋەزىر - ئەمىرلەرنى، ئەھلى ئىلىملەرنى، قازى - مۇپتىلارنى،

شەھەر ئۇلۇغلىرىنى بىر - بىرلەپ تۇ-
تۇپ زىندانغا سالدى. ئۇلار شەھەرنى ۋە
خالايىقنى شۇنداق پاراكەندە قىلدىكى،
ئون ئۆيىنى ئاختۇرسا بىر سىقىم ئۇن،
بىر پارچە كىگىز تېپىلمايدىغان بولدى. قەلەندەرلەر پادىشاھلىق تاجىنى تالىشىپ بىر - بىرىنى ئۆلتۇ-
رۇپ بىرلا قەلەندەر قالدى. ئۇ يەمەن شەھىرىگە ئون تۆت يىل پادىشاھ بولدى. زىندانغا تاشلانغان يۇرت
چوڭلىرى قازى، مۇپتى، ۋەزىر، ئەمىرلەرنىڭ بەزىسى ئۆلدى، بەزىسى يېرىم جان بولۇپ قالدى.

ئەلقىسسە، بىر كېچىسى زىنداندىكى شەھەر ئۇلۇغلىرىدىن يەتمىش كىشى بىر - بىرىنىڭ قېشىغا
كېلىپ كىنايە قىلىشتى. ئۇلار مۇنداق دېدى:

— ئەي بۇرادەرلەر، ئۆزىمىزگە ئاز. بىز ئازغان، ئاسىي ئادەملەرمىز. پادىشاھ ئادىلخانغا ئوخشاش
مېھرىبان پادىشاھنى، خالايىقنىڭ پۇشتىپاناھىنى شەھەردىن قوغلاپ چىقاردۇق. ئېزىپ - تېزىپ كەلگەن
بەختكى قەلەندەرلەرنى ئوبدان بىلىپ پادىشاھ قىلدۇق. شاھىمىزنىڭ قىساسى مانا بىزگە كەلدى. بۇگۈن
يا ئۆلمەك كېرەك، يا قۇتۇلماق كېرەك.

ئۇلار قوللىرىغا تاش - توقماقلارنى ئېلىپ، زىندان بېگىنى ئۆلتۇرۇپ زىنداندىن چىقتى. ئوردا
دەرۋازىسىنى چېقىپ ئوردىغا كىرىپ قەلەندەرنى ئۆلتۇرۇپ، بارچە زەنجىرلەنگەن مەھبۇسلارنى زۇلۇمدىن
قۇتۇلدۇردى.

شەكەرستان

نېمىتى تولۇق ئالەم،
مېھمىنى ئۇلۇغ ئادەم.
شەكەرستان قىلغاي بايان،
ئاڭلىغاي جۇملە جاھان.
مېۋىلەرگە زۇۋان پۈتمىش،
بولۇر ئىزھار كەچمىش.
دىل رەنجىگە ئىزدەپ داۋا،
مېۋىلەر ھەققىدە قىلدىم ناۋا.
ئوقۇڭ بۇ شەكەرستانىنى،
قىلىڭ خۇش خەستە جانىنى.

كىرىش سۆز

باغ ئارا، گۈللەر ئارا، گۈلزار ئارا،
مەھلىيا قىلدى مېنى پاكىز ھاۋا.
كەل، باھار، باغىمغا كەل، باغرىمغا كەل،
ئەركىلەپ بۇلبۇل كۈلۈپ قىلسۇن ناۋا.
بارچە قۇشلار سايرىسۇن بەزمە قىلىپ،
گۈل سۆيۈپ، ناز ئۇيقۇدىن تۇرسۇن سابا.
يەرۇ ئاسمان گۈل ـ چېچەكتىن تاج تاقاپ،
دەل ـ دەرەخلەر شادلىنىپ سالسۇن ساما.
مېۋىلەرنىڭ ئەۋزىلى دەر ئۇجمىنى،
خىسلىتى لەززەت تولا بەردى ماڭا.
باشلىدىم قىسسەمنى ئاشۇ ئۇجمىدىن،
بەر مەدەت، قىلغىن ئىجازەت، رەببانا.

1

دېدى ئۇجمە: ئەۋزىلىدۇرمەن،
مېۋىلەرنىڭ ئەۋزىلىدۇرمەن.
كۆرسەڭ قەددۇ قامىتىم ئېسىل،
ياپراقلىرىم يوغان، ياپيېشىل.
باھاردىن سوڭ يۈرت سېرىقتالدۇر،
مەن ئۇلگۈرۈپ پىشمەن بالدۇر.
كېلىپ يەيدۇ مۇساپىر ـ غېرىب،
بىردىن ـ بىر دىن ئاغزىغا سېلىپ.
مېنى يېسە سەھەر يېسۇنلەر،
گەر بولمىسا زەھەر يېسۇنلەر.
يۈرت ئىچىنىڭ دۆلىتى ئۆزۈم،
يول بويىنىڭ سۆلىتى ئۆزۈم.
شاھىدۇرمەن بارچە مېۋىنىڭ،
ھېچ كىشىگە يوقتۇر سېلىقىم.
ماڭا ئامراق تامامى ئىنسان،
تولا رەھمەت قىلىشار ئىنئام.

ئۇجمە ھېچبىر مېۋىنى ئۆزىگە تەڭ كۆرمەي، «جاھان مېنىڭ» دەپ كىبرىلىپ سۆزلەۋاتقاندا، باغدىن بىر قىزىرىپ، بىر سارغىيىپ گىلاس چىقىپ كەلدى.

2

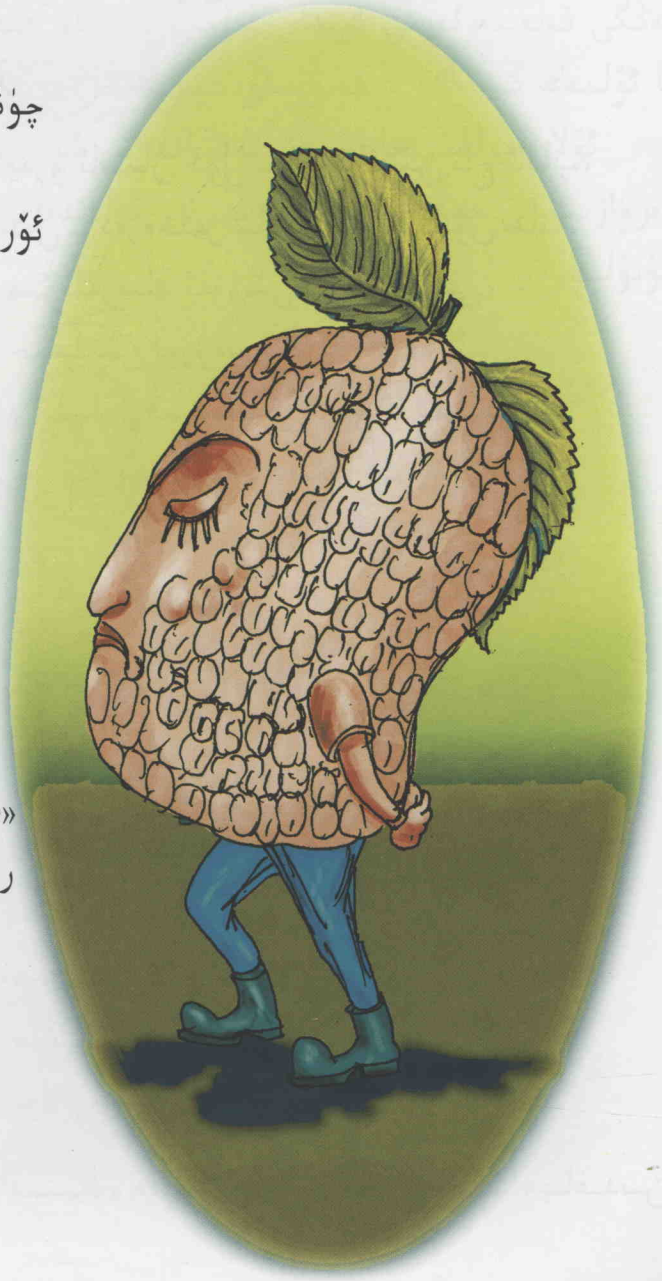
ئۇجمە دېگەن بىنومۇس ئەخمەق،
چۇشمىسەك تېپەر ئايىغى بىلەن.
يانجىلىپسەن كۆپ چېكىپ زەخمەت.
يېمىسە ئۆزۈك كۆپ ئىزا بولۇپ،
سېنى ئادەم يېگۈسى كەلسە،
بولسەن ئاخىر ھايۋانغا ئوزۇق.
نە ھالىڭ، دەپ كۆرگۈسى كەلسە.
سېنى ئارتۇقراق يېسە مۇبادا،
ئۇرۇپ چۇشۇرەر تايىقى بىلەن،
سوغۇقى ئېشىپ ئۇچرار قازاغا.

دەپ گىلاس ئىككى تەرەپكە يالت ـ يۇلت قاراپ خۇش تەبەسسۇم بىلەن مۇنداق دەپتۇ:

مېنىڭ تاتلىق شەربەتلىرىم بار،
مېنى يېگەن كىشى بولار ساق،
ئەجەب تولا ئۇلپەتلىرىم بار.
بىر يولىلا تېنى بولار پاك.
مېنىڭ مەڭزىم ياقۇتقا ئوخشاش،
ماڭا ئىنسان قىلىشىپ ئىخلاس،
ھەسەت قىلىپ تۆكمە ئۇجمە ياش.
ئەتىۋارلاپ دېيىشكەن گىلاس.
مەندىن ئۇستۇن تۇرىسەن قانداق؟
كۆرسە ھەممە ماڭا يېپىشار،
چوڭ گەپنى قوي، سەل ئۆزۈڭگە باق.
ھۆرمەت بىلەن قولغا ئېلىشار.

گىلاس ئۆزىنىڭ بويۇنلىرىنى سوزۇپ، ھېلىلا ئۇزۇلۇپ چۇشىدىغاندەك پىلدىرلاپ تۇرغاندا:

ـــ ھاي ! كىم ئۇ ئۆزىنى ماختىغان؟ ـــ دەپ ۋارقىراپ ئۆرۈك يېتىپ كەلدى.

3

مونچاق ـ مونچاق مايماقسەن،
ئەجدادى يوق سايماقسەن.
پىشمىغاندا تاش ئۆزۈك،
خۇددى ئەخمەق ياش ئۆزۈك.
تەمىڭ ئاچچىق بى لەززەت،
بولما ئۇنچە بىئەدەپ.

ئۆرۈك گىلاسنى ئۆزىگە تەڭ كۆرمىدى. بىناگاھ «ھىل ـ ھىل» مەڭزىنى قۇياش رۇخسارىغا تۇتۇپ، سۆت رەڭ دىماغلىرىنى ئېگىز قىلىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

باغ ئىچىنىڭ رەناسدۇرمەن،
مېۋىلەرنىڭ بەرناسدۇرمەن.
مېنى يېگەن بولۇر قۇۋۋەتلىك،
تولۇپ كۆچكە ھاتەم سۇيەتلىك.
مەن كىرمىگەن باغلار قالمىدى،
ئويناپ ـ كۈلمىگەن تاغلار قالمىدى.

خۇمار كۆزلۈك جانانى قىزلەر،
مۇھەببەتنىڭ ئەلچىسى ئۆزۈم،
مېغىزىمنى ئالماقنى كۆزلەر.
تەبىئەتنىڭ ئەركىسى ئۆزۈم.
تىزىق قىلىپ تىزار مارجاندەك،
مېۋىلەرنىڭ سەركىسى ئۆزۈم،
ئەۋەتىشەر يارىغا: «ئاھ...» دەپ.
جىمى يۇرتنىڭ بەرىكىتى ئۆزۈم.

دەپ ئۆرۈك ئۆزىنى ماختاپ تۇرغانلىرىدا، مەغرۇر دەسسەپ، بەھەيۋەت ئالگىرات يېتىپ كەلدى. ئۆرۈك ئالدىراپ ـ تېنەپ ھۆرمەت سالىمىنى بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، ئەدەپ بىلەن يەرگە قاراپ تۇردى.

4

ئۆرۈك ـ ئۆرۈك، ئەخمەق ئۆرۈك،
باتۇرلۇقتا يەككە، تەنھامەن،
زەردەم تۇتتى سېنى كۆرۈپ.
تولا خىرىس قىلما ماڭا سەن.
ئۆگىنىپسەن لاپ ئۇرۇشنى،
تۇتۇپ ئاتسام سېنى مۇبادا،
يۈزى قېلىن داپ بولۇشنى.
قاچقىپ ئۇچۇپ چىقساڭ ساماغا.
بىلسەڭ مېنى، ئالگىراتمەن،
ئۆز ھالىڭنى بىلەتتىڭ ئۆرۈك،
غەم ـ ئەندىشە، ئەلەمدىن ياتمەن.
سۆز قىلىشنى ئۆگەنگىن تۇزۈك.

دەپ، ئالگىرات ئۆرۈككە مۇنداق دېدى:

ئۆرۈك، ھالىڭنى ئويلاپ ئاستا كېتىپ قال،
ماڭا تەڭ كېلەلمەسەن قىلساڭ ئۇرۇش.
ئېچىپ كۆزۈڭنى قارىغىن ـ دە، بولما تال ـ تال.
دانالىقتا ئالەمدە بىرمەن،
ئەگەر سەندە بولسا ئەقىل ـ ھوش،
بىلمەس ئادەم، تېخىچە سىرمەن.

ئالگىرات ئۆزىنىڭ ھەممە كىشىلەرگە داڭا بولىدىغانلىقىنى، بولۇپمۇ مۇھەببەتنىڭ ئوقى تېگىپ، بىمار بولغان يۇرەكنىڭ ئەڭ ئېسىل شىپاسى ئىكەنلىكىنى قەيت قىلماقچى بولۇپ تۇرغىنىدا، باغىنىڭ بىر تەرىپىدىن تەرلەپ ـ تەپچىپ شاپتۇل يېتىپ كەلدى.

5

كى... مەن شاپتۇل نامىم ئۇلۇغدۇر،
تومۇزدا قاقلىسا بولۇرمەن قاق،
مېنى يېگەن كىشىنىڭ قارنى توقتۇر.
قايىنىتىپ ئىچكەن كىشى بولۇر ساق.
جىمى خەستە كېسەللەرگە داۋامەن،
قۇرۇق ئىسسىق كېسەللەرگە دارىدۇرمەن،
قەدىرلىكتىن قەدىرلىك بىباھامەن.
مۇھەببەتلىك كىشىگە يارىدۇرمەن.
كى ئاچچىق مېغىزىمدا خاسىيەت بار،
مېنىڭ شەربەتلىرىم ھەزىم تائامدۇر،
شىپالىق ئىزدىسەڭ مەندە كۆپ بار.
قىلىڭ تەرىپىم شېرىن كالامدۇر.

دەپ، شاپتۇل مانىدەك ئېسىلىپ تۇرغاندا، ھازىر سالام ئۇزۇم يېتىپ كەلدى.

6

شاپتۇل ئەجەب ھەييارسەن،
نېمە جاپا بۇ، ساڭا لەت بولۇپ.
ماختىنىشقا تەييارسەن.
مادار ـ قۇۋۋەت مەندە مۇجەسسەم،
ساڭا نېمە ھەي! باغدا مەن تۇرۇپ،
جىمىكى دەردىڭ شىپاسىمۇ ھەم.

يېنىم يەرگە تەگسە كۆكلەيمەن،
قانچە ئەجرىڭ بولسا تۆك دەيمەن.

مېنىڭ ھەققىمدە باردۇر رىۋايەت،
قۇلاق سالغىن بۇ بىر ھېكايەت:

ھېكايەت

كى قادىر[26] ئۆز قۇدرىتى بىلەن،
ئاجايىپ تېز سۈرئىتى بىلەن.
كى ئادەمنى بولدى ياراتماق،
ئۇنىڭ داڭقىنى ئەلگە تاراتماق.
دېدى پەرىشتىلەر: «ئادەم ياراتما،
قىلىپ خار بىزنى يەرگە قاراتما!»
دېدى قادىر: قۇدرىتىم بار،
تېخى بۇ ئادەمگە رەھمىتىم بار.
كى ئادەمنىڭ ياساپ سۈرىتىنى،
بېرىپ جان كۆرسىتىپتۇ قۇدرىتىنى.
تەسەننا!ــ ھەي تەنگە كىرىپ جان،
يۈرەكنىڭ بېغىشىنى قىلىپتۇ پىنھان.
كى ئادەم بىر كۈلۈپتۇ تاڭ ئېتىپتۇ،

تامامىي مەخلۇقات داڭقېتىپتۇ.
كۆرۈپ پەرىشتىلەر ھەيران بولۇپتۇ،
قىلىپ سەجدە بېشىنى يەرگە ئۇرۇپتۇ.
كى شەيتانمۇ كېلىپ باش ئۇرۇپتۇ،
ئەلەمدىن ئۇ يىلاندەك تولغىنىپتۇ.
ئايا جەننەتتىن چىقتى ئادەم،
نۇرى خىسلەتكە تولدى ئالەم.
بولاي ئادەمگە مەن نېسىۋە،
دېدىم، ئاللا دېدى: كېتىۋە.
كى ئادەم بىلەن بىللە يارالدىم،
چىقىپ كەڭ ئالەمگە تارالدىم.
شۇڭا مېۋىلەرنىڭ ئەلاسمەن،
ئېسىللەرنىڭ ئېسىلى، بەرناسمەن.

دەپ ئۇزۇم ھېرىپ ـ ئېچىپ ئۆزىنى ئۇزۇن تاشلاپ ياتاي دەپ تۇرغاندا:

ــ ھەي! ئۇزۇم دېگەن چۈۋۈق چويلا! ھالىڭغا بېقىپ سۆزلە! مەن تۇرغان يەردە ساڭا نېمە گەپ؟ خالىسام يىگىتلەرنىڭ قولىدا، خالىسام قىز ـ جۈۋانلارنىڭ قوينىدا بولىمەن،ــ دەپ ئالما يېتىپ كەلدى:

7

مېنىڭ ئېتىمنى دەيدۇلەر ئالما،
ئەي، ئۇزۇم بىلكى سەن ئارماندا قالما!
بۇ يەردە ئۆزۈڭنى ئەيلە ئاگاھ...
بىكاردىن دەرد بىلەن چەكمە ئاھ ـ ۋاھ.
بېھىشتە بولمىغاي مەندەك ئېسىلزات،
كىمكى يېسە مېنى، بولۇر كۆڭلى شات.

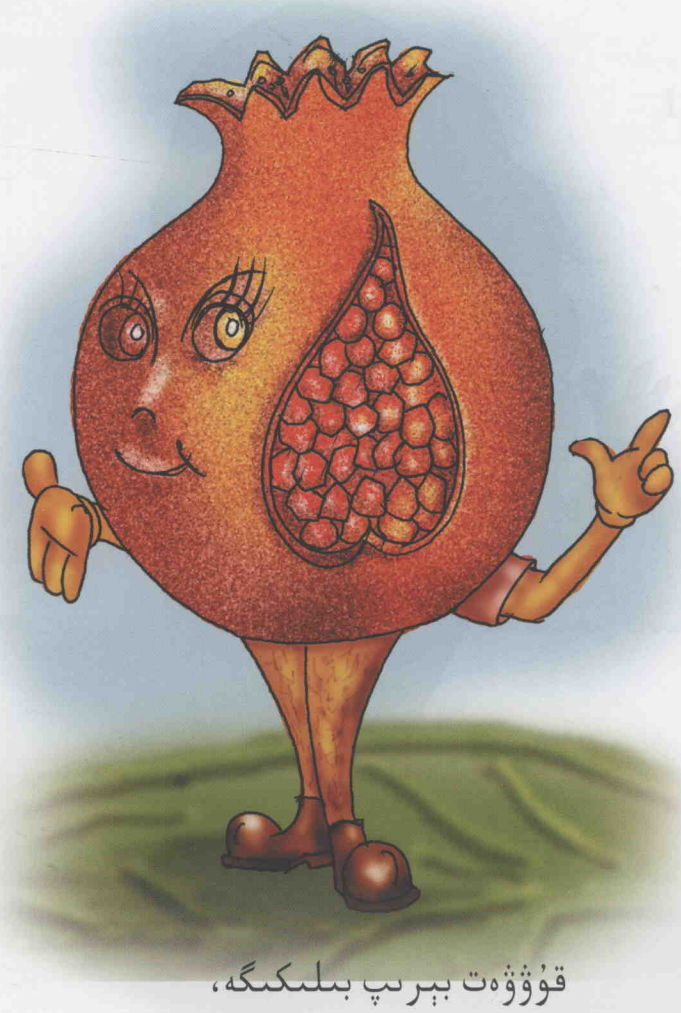
دەپ ئالما، گۈل رۇخسارىدىن مىڭ بىر ياڭىزا ناز ـ كەرىشمە تارقىتىپ، كۆز يېتىمى يەرگۈچە مەززىلىك پۇراق تارقىتىپ تۇرغاندا، ناك يېتىپ كەلدى.

8

ئايا، ناكمەن يوقتۇر ئامالىم،
مېنى پالۋان قىلغان خۇدايىم.
شۇڭا دەيمەن پۇشتىپاناھىم،
گۇناھىمنى كەچۈرگەيسەن ئىلاھىم.
مېنى ئىككى دۇنيا قىلمىغىن خار،
رەقىبىم ئالدىمدا يىغلىسۇن زار...

دەپ ناك ئالمىغا دېۋەيلەپ تۇرغاندا، باغنىڭ بىر تەرىپىدىن:

— ھەي ـ ھەي! ئاگاھ ۋە دانا بولۇڭلار! — دەپ ۋارقىراپ ئانار يېتىپ كەلدى. ناك قارا تەرگە چۆمۈپ ئۇن ـ تىنسىز تۇرۇپ قالدى.

9

ئانارمەنكى، چىقتىم بېھىشتىن،
ھەزەر قىلما مېنى يېيىشتىن.
ئىككى مەڭزىم ئوتتەك يانار،
كۆرگەن كىشى ھەيران قالار.
نىمجان يۈرەك داۋاسىمەن،
ئىشچانلارنىڭ ئاداشىمەن.

قۇۋۋەت بېرىپ بىلىكىگە،
يەتكۈزىمەن تىلىكىگە.
ياقۇت گويا دانىم مېنىڭ،
ھېسابسىز دۇر سانىم مېنىڭ.
مېۋىلەرنىڭ سۇلتانىمەن،
بىلسە كىشى سىر كانىمەن.

دەپ ئانار ئۆزىگە تەمەننا ئەيلەپ تۇرغاندا:

— ئەي ئانار، نېمىدەپ ئەپسانە سۆزلەيسەن؟ مەن ھەزرىتى ئادەم ئاتامغا كۆپ خىزمەتتە بولغان. مەن، مېنىڭ ئالدىمدا كۆپ سۆزلىمە! — دەپ ئەنجۇر يېتىپ كەلدى.

10

مەنكى ئەنجۇر، ئەتىۋارمەن،
سۈزۈكلۈكتە كەھرىۋامەن.
مېنى قويسا باغ ئىچىگە،
بەھرىم تولا شۇ كىشىگە.
كىمكى مېنى يېسە ـ يېسە،
كۆتۈرۈلگەي غەم ۋە غۇسسە.

راست گەپ قىلسام ئىشچانلارنىڭ،
ئىش قوينىدا پىشقانلارنىڭ.
باب كېلىمەن غىزايىغا،
زىننەت بولۇپ چىرايىغا.
كېسەللەرگە داۋادۇرمەن،
بىمار تەنگە راۋادۇرمەن.

دەپ ئەنجۇر يىغلىغۇدەك بولۇپ ئېسىلىپ تۇرغاندا، بېھى سارغىيىپ ـ تاتىرىپ يېتىپ كەلدى.

11

باغ ئارا سارغىيىپ پىشسام مۇبادا،
تارىغاي خۇش ھىدىم پۇتكۈل ساماغا.
بېھىشتە بولمىغاي مەندەك ئېسىلزاد،
مېنى يېگەن كىشىنىڭ بولۇر كۆڭلى شاد.
ئەجەب ئۆچمەن مۇھەببەتتە بۇاپاغا،
ئۆمۈرلۈك گىرىپتار جەبىر ـ جاپاغا.
كېزىپ كەلدىم تولا ئەللەرنى، بىلەرمەن،
سېخىيلىقتىن ساۋاق بېرىپ كېلەرمەن.
پولۇنىڭ ئۇستىدە بەگدەك ئولتۇرۇپ،
ساھىبخانا، مېھمانىنى ھۇزۇرلاندۇرۇپ.
ئۆي ئىچىگە پۇرىقىمنى چاچارمەن،
ئىشتىھانى ئەجەب ئوبدان ئاچارمەن.

دەپ بېھى مۇڭلۇق تەلقىن قىلىپ تۇرغاندا،
قاقاقلاپ كۈلۈپ ياڭاق يېتىپ كەلدى.

12

بېھى سېنىڭ سۆزۈڭنى ئاڭلاپ،
چىداپ تۇردۇم باغرىمنى داغلاپ.
سەن تولا ماختىنىشنى يار كۆرمە،
باشقىلارنى ئۇنچە خار كۆرمە.
بولۇپ ئاسىي، يولدىن ئازارسەن،
ئۆز تارىخىڭنى ئۆزۈڭ يازارسەن.
كىمكى ئۆزىنى چوڭ تۇتۇپتۇ،
ئاشۇ ھەقتائالانى ئۇنتۇپتۇ.
پۇشايمان غارىغا باشلايدۇ شەيتان،
ئۆزۈڭنى ـ ئۆزگىنى بىلگىن ھەرقاچان.
كى ئاجراتساڭ ئىككى ئېغىزىم بار،
ئىچىمدە لىقمۇلىق مېغىزىم بار.
ماڭا ئامراق كىچىك ھەم چوڭ،
ئاۋايلاپ ھېچ كىشى يېمەيدۇ توڭ.

دەپ ياڭاق ئۆزىنىڭ سىر ـ ئەسرارىنى بايان قىلىۋاتقاندا، چىلان بىلەن جىگدە قول تۇتۇ-شۇپ يېتىپ كەلدى:

13

دېدى چىلان: رەڭگىم قىزىلدۇر،
دېدى جىگدە: ئەسلىم ئېسىلدۇر.
دېدى چىلان: قۇۋۇەتمەن تەڭگە،
دېدى جىگدە: كۈچەن بەدەڭگە.
دېدى چىلان: مەندىكى خىسلەت،
يېگەنلەرنىڭ ھۆسنىگە زىننەت.

دېدى جىگدە: مەندىكى ئەسرار،
يېگەن كىشىنىڭ دىلى بىغۇبار.
دېدى چىلان: كىمدە بەك كەم قان،
مېنى كۈندە قىلىشسۇن تائام.
دېدى جىگدە: كىمدە قۇۋۇەت كەم،
ئۇزۇقلانسۇن دائىم مەن بىلەن.

دەپ چىلان بىلەن جىگدە قىزىق سۆزلىشىۋاتقاندا، گەپنىڭ بېلىگە تېپىپ پىستە يېتىپ كەلدى.

14

مېنىڭ ئەسلىي زاتىم ئۇلۇغ،
يەيدۇ ھەممە خۇشتار بولۇپ.
مېغىزىمدا لەززىتىم بار،
مېنىڭ شۇنداق ئىززىتىم بار.

ئىشق ئەھلىگە راۋادۇرمەن،
كېسەللەرگە داۋادۇرمەن.
مېنى يېسە خەستە بولماس،
دىلى يورۇپ، غەشتە بولماس.

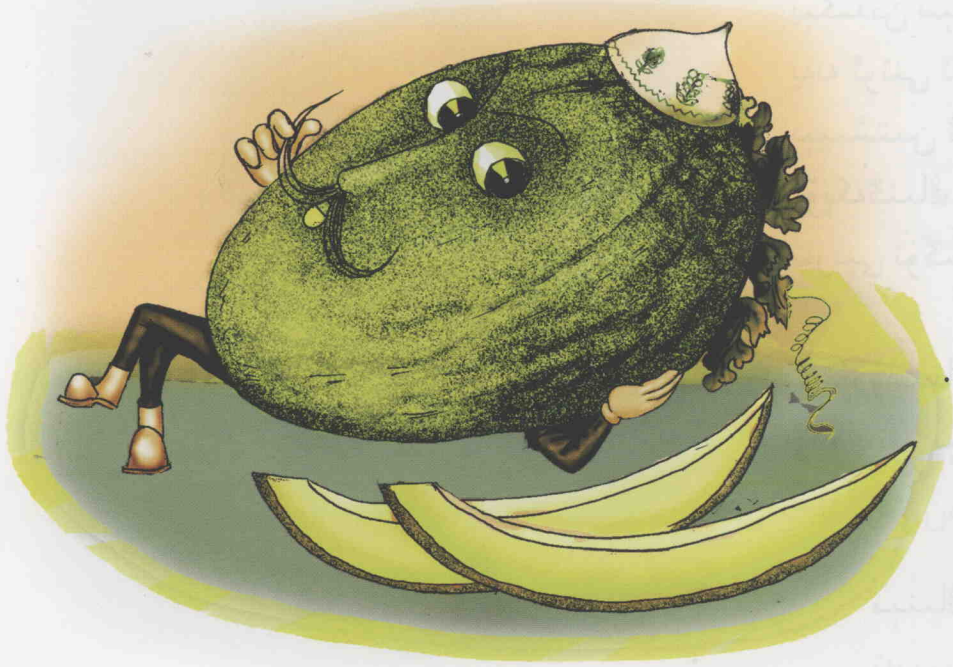
دەپ پىستە كالپۇكلىرىنى يالاپ تۇرغاندا، قاش ـ قاپاقلىرىنى سۈزۈپ بادام كەلدى.

15

مېنى تىكسە باغقا ئادەم،
ساۋاب بولغاي ئىككى ئالەم.
چېقىپ يېسەڭ مېغىزىمنى،

تاتلىق قىلىپ ئېغىزىڭنى.
مادار بولۇپ بىلىكىڭگە،
كۈچ بولىمەن يۈرىكىڭدە.

دەپ بادام گېپىنى قىلغۇچە:
ــ ھەي بادام، نېمە دەۋاتىسەن؟ ــ دەپ چىرىلداپ ئالۇچا يېتىپ كەلدى.

16

ئەگەركىم كىشىدە بولسا خىسلەت،
نېمە پايدا باشقىلارغا قىلسا مىننەت.
مېۋىلەر ئارىسىدا ناتىۋانمەن،
كېسەللەرگە مېھرىبانمەن.

دىدارىمدىن خىجىل ئاپتاپ،
يېسۇن كىمكى بولسا بىتاب.

غەش كۆڭۈلنى ئاچالايمەن، ئەجەب خۇشلۇق قاتالايمەن.

دەپ ئالۇچا گۈزەل رۇخسارىنى ئېچىۋىدى، قورساقلىرىنى سۆرەپ قوغۇن يېتىپ كەلدى.

17

ئېتىم قوغۇن، نامىم ئۇلۇغ، پەرۋىشلىسۇن باتۇر بىلەك.
ئىچىمدە لىق شەربەت تولۇق. پىشار ۋاقتىم يەتتىنچى ئاي،
مەندە تولا لەززەت ـ ھۇزۇر، يېسەك تاتلىق ئەجەب ئاي ـ ھاي.
جامالىم بار ئەجەب پۇزۇر. كىمكى يېسە قورسىقى توق،
مەن ئۆسىمەن تاشلاپ پېلەك، پاكىزلىكتە قۇسۇرۇم يوق.

دەپ قوغۇن ئۆزىنى ماختاۋاتقان ئەسنادا، يان تەرەپتىن تاۋۇز يېتىپ كەلدى.

18

مېنى تاۋۇز دەيدۇ ئەسلىي «تار بۇز» كىشىكىم بولسا كېسەلنىڭ مۇپتىلاسى،
ئەجەب مەنگە بايدۇر بىلسە بۇ سۆز. مانا مەندۇرمەن ئۇنىڭ داۋاسى.
مېنى يېسە كىشىنىڭ كۆڭلى بولۇر خۇش، ئەگەرچەندە ئەتىگەن قوپسا ئاغرىمۇش،
زىيادە بولغۇسىدۇر ئىدراك بىلەن ھوش. قىرىپ سۈيۈمنى ئىچسەڭ كۆڭلۈڭ بولار خۇش.

تېخى تاۋۇزنىڭ گېپى ئاياغلاشماي تۇرۇپ، قاپاقنىڭ ئۆزىدىن بۇرۇن «غوڭ ـ غوڭ» ئاۋازى يېتىپ كەلدى. ئۇ بويۇنلىرىنى ئۇزۇن سوزۇپ:

ـــ ھەي! تاۋۇز، سۆزلىمە! ـــ دەپ يېرىلغۇدەك بولۇپ كەتتى.

19

قاپاقمەن تەييار ئاش، بىلمەس كىشى،
تائاممەن بىلمەس بۇ يۇرتنىڭ قېرى ـ يېشى.
مېنى يېمەكچى بولساڭ پوستۇمنى ئال،
يېڭىدىن سېغىلغان ئاق سۈتكە سال.
يەنە ئوتنى تال ـ تال قالاپ ئاستا پىشۇرساڭ،
يېيىشتىن ئاۋۋال سەن ئوبدان سوۋۇتساڭ.
ئۆپكەڭنىڭ دەردىگە داۋا تائاممەن،
تەرپى تۇگمەس شېرىن كالاممەن.

دەپ تۇرۇشغا، قاپاقنىڭ زەردىسىنى قاينىتىپ سەۋزە باتۇر يېتىپ كەلدى.

20

مېنىڭ ناممىم سەۋزىدۇر، بىل،
تەرىپىمگە يەتمەيدۇ تىل.

گۆش بىلەن ياغ ماڭا ھەمدەم،
ئوخشىتىمەن پولۇنى مەن.
بىلىك سەۋزە بىناۋامەن،
تولا دەردلەرگە داۋامەن.

تېرىيسەن سەۋزىنى دېھقانسەن،
بىلىپ قوي، مەن بىلەن بېيىغانسەن.
قىزىپ تۇرغان ياغقا ئۆزۈمنى ئاتسام،
پۇراپ شېرىن ئىشتەينى ئاچسام...

سەۋزىنىڭ بۇ سۆزلىرىگە پىسەنت قىلماي، چامغۇر سېكىلەكلىرىنى سەكرىتىپ يېتىپ كەلدى.

21

مېنى تېرىغان دېھقانغا رەھمەت،
ئۆمۈر بويى چەكمىسۇن زەخمەت.
بىلىك ئادەم تىلىدىن تۇتۇلغاي،
تىلىدىن تۇتۇلسا قانداق قۇتۇلغاي.
شاھۇ گاداي ماڭا ئامراق،
خىسلەتلىرىم تولا ـ ئانداق...
ئاگاھ ۋە دانا بولۇڭ مېۋە زات،
تېرىكلىككە كېرەكلىك مەۋجۇدات.

مېنىڭسىز ھېچ تائامنىڭ تەمى بولماس،
بىلمىگەن كىشىنىڭ پەمى بولماس.
مېنى يېگەن كىشىنىڭ ھۆسنى تولۇق،
چىقىمەن چىرايىغا زىننەت بولۇپ.
دېسەڭ كۆزۈڭنى روشەن قىلاي،
يۆتەلسەڭ چىڭقىلىپ چىكىپ ئاھ ـ ۋاي!
مېنى شەبنەم پەسلىدە يە،
ۋاپا قىلمىسام، بىرنېمە دە...

چامغۇر: «مەن ھەممىنى قايىل قىلدىمغۇ!...» دەپ ئالدىغا چۈشكەن سېكىلەكلىرىنى تۇزەپ تۇرۇشىغا، سەپ ـ سەپ بولۇپ دانلىقلار گۈرۈھى يېتىپ كەلدى.

دانلىقلارنىڭ سۆھبىتى

ھېكايىدىن ھېكايە چىقتى،
ئارقىسىدىن كىنايە چىقتى.
بۇغداي، قوناق، ئارپا، تېرىق،
زىغىر، گۈرۈچ... سۆھبەت قىلىپ.
گۈرۈچ دېدى: «ئەتىۋارىمەن،
تەڭدىشى يوق بىباھامەن.
يېگەنمىدىڭ پولۇنى سەن،
سۈرگەنمىدىڭ ھۈزۈرنى سەن.
خاسىيىتىم كۆپ، مېنىڭ بەس...
قارنى يېرىق بۇغداي ئەمەس.»

بۇغداي تۇرۇپ غەزەپ بىلەن،
سۆز باشلىدى ئەدەپ بىلەن:
«گۈرۈچ، بىلگىن ھالىڭنى سەن،
چاچما تولا شالىڭنى سەن.
ئۇنتۇپ قالما سوقاڭنى سەن،

بېشىڭدىكى دوقاڭنى سەن.
بىرى چىقسا بىرى چۈشۈپ،
بەك قىينايدۇ سېنى ئېزىپ.
مەن ئېتىزنىڭ پادىشاھى،
دانلىقلارنىڭ پېشۋاسى.
تۇڭمەندە ئۇن بولمەن،
كۆرۈپ تولا خۇن بولسەن.
تەمىم مېنىڭ ئانچە تاتلىق،
مەندىن ئارپا قانچە قاتتىق...»

ئاڭلاپ بۇغداي سۆزلىرىنى،
ئارپا ئېچىپ كۆزلىرىنى.
دېدى: «بۇغداي، ماختانمىغىن،
ساڭا ئوخشاش سالتاڭمىدىم.
سەن يوق چاغدا مېنى ئالەم،
ئوزۇق قىلغان، ھەتتا ھاتەم.
يۇرتتا بولسا ئاچارچىلىق،

تۇرمۇش تولا ناچارچىلىق.
سۆيۈنۈشەر مېنى كۆرسە،
تالقان قىلار يولغا يۇرسە.
مەن سېنىڭدەك تادان ئەمەس،
گەپ ـ سۆزلىرىم ئەرزان ئەمەس.»

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ تېرىق،
تەرگە چۆمۈپ چىلىق ـ چىلىق.
سۆزلەپ كەتتى تېرىككەندەك،
بۇ سۆھبەتتىن زېرىككەندەك:
«ئارپا، سېنىڭ ھالىڭ يامان،
قاراپ باقسام رەڭگىڭ سامان.
سېنىڭ سوغۇق يېلىڭ بارغۇ؟
خېلى ئۇزۇن تىلىڭ بارغۇ!
ئۆزۈڭچىلا قەنت بولسەن،
ئات، ئېشەككە يەم بولسەن.
مەندىن ئادەم ياساپ بوزا،
ئېلىپ ماڭار كوزا ـ كوزا.
ئىچسە قېنىپ يىگىتلەر خۇش،
مەستلىكىدىن بولار بىھوش...»

بۇنى ئاڭلاپ ئاق قوناقنىڭ،
بېشى ئاپئاق، يۈملاقنىڭ.
تۇتۇپ زەنى تاتاردى بەك،
ئاق قەغەزدەك ئاقاردى بەك.
«تېرىق، تەھقىق تاش ئىكەنسەن،
گويا ئەخمەق ياش ئىكەنسەن.
ماختىنىشنى بىلمۇاپسەن،
بالدۇر تۆرگە كېلمۇاپسەن.
مەن بار يەردە سەن قەيەردە،
ساڭا ئورۇن يوق بۇ يەردە.
ھەممىمىز تەڭ ـ ئۇرۇقداش بىز،
ئادەملەرگە ئوزۇق ـ ئاش بىز.
يەر ـ زېمىندۇر بىزگە ئانا،
يېتىشتۇرگەن پۇشتىپانا.
زېمىن بىزنى ئۆستۈرىدۇ،

ئەركىلىتىپ كۆلدۈرىدۇ.
بەردى بىزگە كىم پەزىلەت،
ئاسراپ ـ بېقىپ ھەم پەپىلەپ.
كىم قويۇپتۇ تالاشماقنى،
ئېگىز ـ پەسنى ساناشماقنى.»

پىياز قوللاپ قوناق سۆزىن،
تونۇتماقچى بولدى ئۆزىن.
يېشىپ تاشلاپ قات ـ قات لىباسنى،
ئايرىپ چىقتى يالغاننى ـ راستنى.
دېدى: «مېنىڭ لەززىتىم بار،
ئالدىڭلاردا ئىززىتىم بار.
تەم كىرگۈزۈپ ئاش ـ نانغا مەن،
جان بېرىمەن نىمجانغا مەن.
پۇرىقىمدۇر كۆڭۈل شادى،

پۇرىغىنىڭلار نېمە زادى؟...
بىز قوللايلى ئىناقلىقنى،
ئىزدىمەيلى يىراقلىقنى.
بۇ دۇنيادا ئۆتسەك ئىناق،
بىز تاپىمىز ئاندىن رونақ.
بۆلۈنمەيلى، بۆلۈنمەيلى!
يات كۆزلەرگە كۆرۈنمەيلى!
ئىنسان بىلەر قەدرىمىزنى،
ياندۇرغۇسى ئەجرىمىزنى.
ئايا دوستلار، سۆھبەت تامام،
كۆرۈشكۈچە بولۇڭ ئامان.»
ئەھلى سۆھبەت كۈلۈپ كەتتى،
ئۆز يولىغا يۈرۈپ كەتتى.
«شەكەرستان» كىتابىمۇ،
نۇر ئىچىگە چۆمۈپ كەتتى.

سۇلتانخان ۋە شاھياقۇپ

شاھياقۇپنىڭ ھالىنى،
بايان قىلاي بارىنى.
كېچە ـ كۈندۈز يىغلايدۇ،
تۆكۈپ مۇڭلۇق زارىنى.

سالغىلى كىگىزى يوق،
ئۆيىدە چىغنىڭ پاخىلى.
ھىيلە ـ مىكىر، قۇۋلۇقتا،
ئاقىرىپتۇ ساقىلى.

باشقا قويار تەكىيە يوق،
تارتماقتا ئۇ جاپانى.
يېپىنىپ ياتقان چاپاندىن،
چىقىپ قاپتۇ تاپانى.

قول ـ ئىلكىدە ئارانلا،
بىر جىڭ تۆت سەر پاختا بار.
شاھياقۇپنىڭ ئۆيىدە،
سۇپرا، نوغۇچ ـ تاختا بار.

سۇلتانخاننىڭ قولىدا،
كىچىك ئوماق بوۋاق بار.
شاھياقۇپنىڭ بېلىدە،
سۇنۇپ كەتكەن ئورغاق بار.

كۆچمەي نېمە چارە بار؟
جان باققۇدەك نېمە بار؟

بۇگۈن تاپسا ئەتە يوق،
ئۆگۈنلۈكىنىڭ غېمى بار.

كىيىملىرى بەك جۇل ـ جۇل،
سەكسەن يەردە ياماق بار.
بېلىق ئوۋلاپ تۇتۇشقا،
قولدا سايغاق، قاماق بار.

قورساققا توق يېگۈدەك،
نەدە ئاڭا تاماق بار؟...
ئوغرىلىق قىلاي دېسە،
ھۆكۈمەت بار، قارماق بار.

ئاسمان يىراق، يەر قاتتىق،
«ئۆلەي» دېسە جان تاتلىق.
ئەمدى ئۆزى خارلاندى،
شاھياقۇپ دېگەن ئاتلىق.

جاھانباغدىن جانباقى
بولغانكەن سودىگەر.
تۆگىسىنى ھەيدىدى،
بۇ شاھياقۇپ ھىيلىگەر.

ئۇ سودىگەر مال تارتىپ،
شەمۇشەدە ھال تارتىپ.
سەپەر قىپتۇ يىراققا،
تۆگىسىگە خالتا ئارتىپ.

دەشت ـ چۆلگە چىققاندا،
سودىگەرنى ئۇرۇپتۇ.
شۇ تاياقتىن سودىگەر،
كۆز ئاچالماي ئۆلۈپتۇ.

قاتار ـ قاتار تۆگە ـ مال،
شاھياقۇپقا قېلىپتۇ.
باشقىلارغا پۇل خەجلەپ،
«شاھياقۇپ باي» بولۇپتۇ.

بايلىق، تاياق قولىدا،
ئەلنى ئېزىپ سوراپتۇ.
ئەلنى ئېزىپ قانغۇچە،
قان ـ تەرىنى شوراپتۇ.

سۇلتانخاننى ياراتماي،
باش ـ كۆزىنى تاراتماي.
خوتۇن ئاپتۇ ئۇستىگە،
بوزەك قىلىپ قاراتماي.

توققۇزاقتىن توققۇز قىز،
قارا شەھەردىن ئوتتۇز قىز.
ئېلىپ ئۇرۇپ خورلاپتۇ،
شاھياقۇپ دېگەن يۇزسىز.

شاھياقۇپ ھارامزادە،
ئەلنى كۆزگە ئىلمىدى.
ئوتتۇز توققۇز قىز ئېلىپ،
بىر ئاي خوتۇن قىلمىدى.

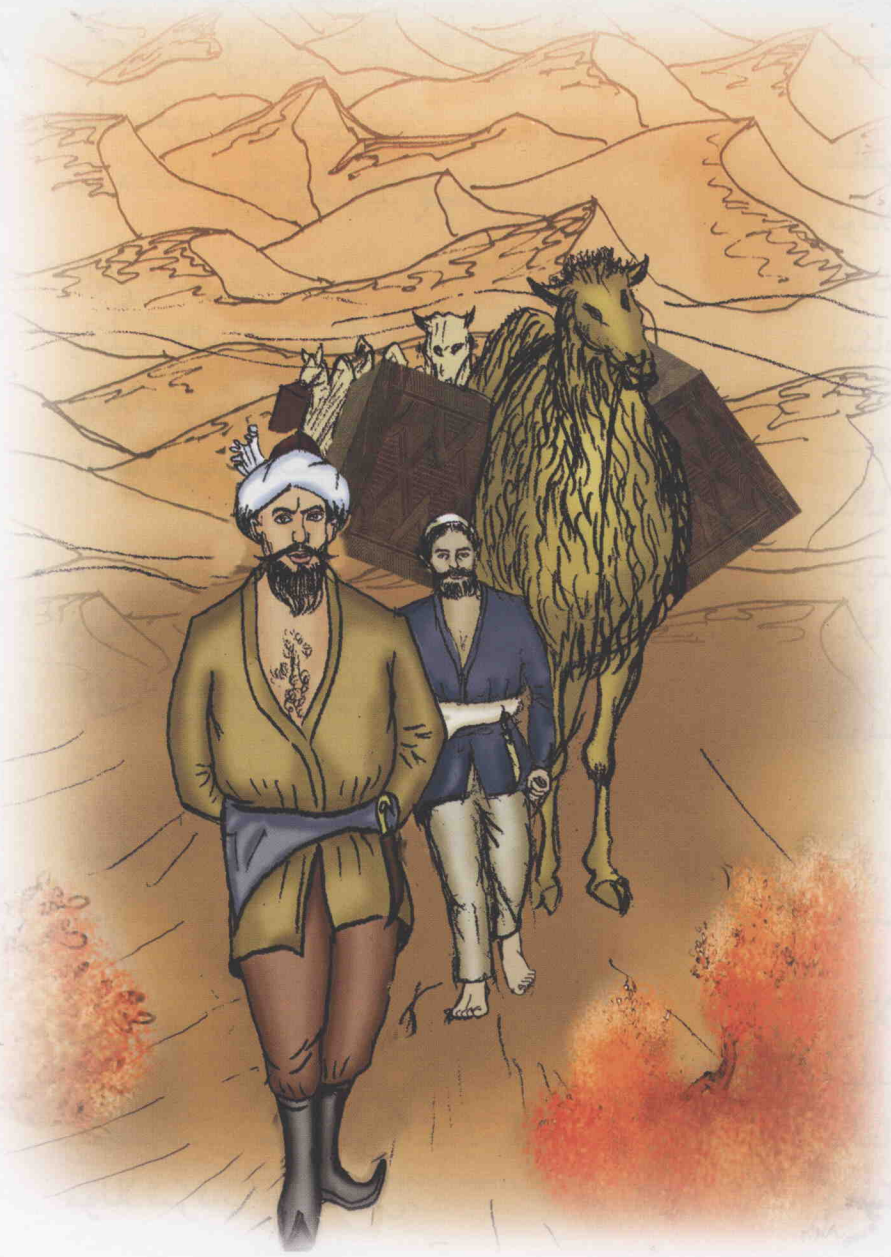
خەۋەر قىلدى بىر دەللال:
ـــ سوپىكامنىڭ قىزى بار.
ئايغوجا دەر قىزىنى،
ئايدىن نۇرلۇق يۇزى بار.

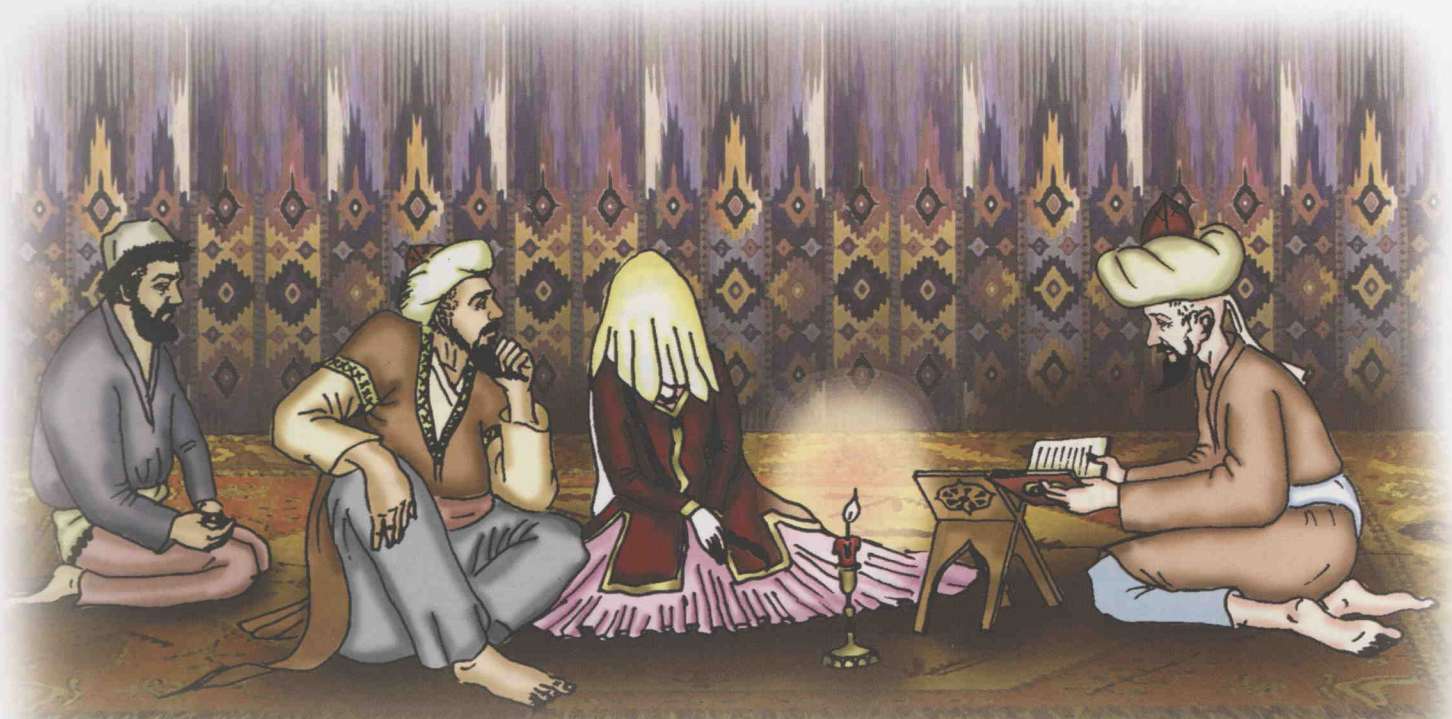
شاھياقۇپ باي ئاتلاندى،
سوپىكامنىڭ ئۆيىگە.
ـــ توققۇز قىزىڭ بار، دەيدۇ،
كۆرسەت مېنىڭ كۆزۈمگە.

توققۇز قىزنى تەل قىلدى،
ئۇ، سوپىكام ۋارقىراپ.
شاھياقۇپ باي تاللىدى،
ئايغوجىنى بىر قاراپ.

سۆزگە چۈشتى سوپىكام،
قورقۇنچىدا دۇدۇقلاپ.
كۆزلىرىدىن ياش ئاقتى،
ئايغوجىنىڭ بۇلدۇقلاپ.

ـــ ئاڭلا! سۆزگە قۇلاق سال!
ئايغوجاڭنى ئالمەن.
تويلۇقىغا سوپىكا،
نېمىلەرنى سالمەن.

سوپىكام تويلۇق سالدى:
ــ تۆت خىل ئېگىن تەل بولسۇن.
شاھياقۇپ باي قوشۇلدى:
ــ دېگەنلىرىڭ ھەل بولسۇن.

ئاياغ ئالدى پۈتىغا،
ياغلىق ئالدى بېشىغا.
يىغلاپ تۇرۇپ ئايغوجا،
ئوسما قويدى قېشىغا.

ــ ھەي سوپىكا، سوپىكا،
دەرھال بىر موللا تاپقىن.
ئۆزۈڭ نىكاھ ئوقۇتۇپ،
بىزنى ئوبدان ئۇزاتقىن.

يىغلاپ كەتتى سوپىكام،
قىزنىمۇ تاپارمەنمۇ؟!
قىز بەرگەنىڭ ئۇستىگە،
موللا ئىزدەپ چاپارمەنمۇ؟!

ــ قىزىمنى نىكاھ قىل! ــ دەپ،
موللا ئىزدەپ چىقمايمەن.

ئىچىمدىكى دەردىمنى،
كىمگە ئېيتىپ يىغلايمەن؟!

شاھياقۇپ باي ئاتلاندى،
موللا ئىزدەپ تېپىشقا.
يۈرتتىن چىقتى بىر موللا،
نىكاھ خۇتبە ئوقۇشقا.

ــ ھاي موللام، جېنىم موللام،
ساڭا ھاجەت بار، موللام.
سوپىكامنىڭ قىزىنى،
ماڭا نىكاھ قىل، موللام.

شۇندا ئۇچ كۈن يات، موللام،
ساۋابىنى تاپ، موللام.
خەۋەر ئالاي ھالىڭدىن،
بولسۇن كۆڭۈل شاد، موللام.

موللام قوپتى پىلدىرلاپ،
سەللىسىنى ئېگىز قىرلاپ.
يولغا چىقتى دوڭغاقلاپ،
كەشنى سۆرەپ كولۇپلاپ.

تېز ـ تېز ماڭدى سوكۇلداپ،
گىلدىك بېشى لىكىلداپ.
يۈرەكلىرى پوكۇلداپ،
قاپاقلىرى لىپىلداپ.

ئۇزۇن ماڭدى پۇشۇلداپ،
تەسۈى سىيرىپ شۇرلاپ.
تەرلەر ئاقتى چىپىلداپ،
تىنىقلىرى كۇشۇلداپ.

سەكسەن يەردە ئولتۇرۇپ،
ئۇزۇن ـ قىسقا يۆتىلىپ.
سوپىكامنىڭ ئۆيىگە،
يېتىپ كەلدى سۆرىلىپ.

سۇيا ئۇستىدە يۈكۇنۇپ،
كىتاب كۆرۈپ دۇئا قىلدى.
ئۇ دۇنيادىن گەپ ئېچىپ،
يوق گەپلەرنى بار قىلدى.

كىتاب ئېچىپ، پال ئېچىپ،
قىزنى كۆزلەپ سۆزلىدى.
ساخاۋەتتىن سۆز ئېچىپ،
چوڭراق كىرىم كۆزلىدى.

بىچارە سوپىكامنى،
چاپاق موللام بەزلىدى.
ساددا ئادەم سوپىكام،
بۇ ھىيلىنى سەزمىدى.

نىكاھ قىلدى ئۇ قىزنى،
«تەگدىم دە...!» دەپ زورلىدى.
بىچارە ئاي غوجىنى،
«ئۇ دۇنيا!» دەپ گوللىدى.

ـــ كۇندە يېيىشىڭ پولا، ـــ دەپ،
ـــ يوتقان ـ كۆرپەڭ تاۋا، ـــ دەپ!

ـــ شەرىئەتتە بىر ئەرگە،
قىرىق خوتۇن راۋا! ـــ دەپ.

ئالداپ ـ سلاپ گەپ بىلەن،
نىكاھنى تامام قىلدى.
مەسۇمە ئايغوجىغا،
دۇنيانى ھارام قىلدى.

تويمۇ بولۇپ تۇگىدى،
موللام كەتتى ئۆيىگە.
قاتلىما نان چىلىدى،
سۇرە ياسىن سۇيىگە.

شاھياقۇپ باي ئۇچ ئايچە،
چوڭ ئۆيىگە بارمىدى.
سۇلتانخاننى شاھياقۇپ،
مانا شۇنداق خارلىدى.

«ئۆيلىنىپتۇ بېگىم ...» دەپ،
سۇلتانخانمۇ ئاڭلىدى.
شاھياقۇپتىن ئاغرىنىپ،
كېچە ـ كۇندۇز زارلىدى.

شاھياقۇپ باي ئاتلىنىپ،
ئاخىر باردى ئۆيىگە.
ياۋاشقىنا سۇلتانخان،
جىن كۆرۈندى كۆزىگە.

ـــ مۇبارەك بولسۇن، باي بېگىم،
«قىز ئاپتۇ!...» دەپ ئاڭلىدىم.
كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا،
تويلىرىغا بارمىدىم.

دېگەننى ئاڭلاپ شاھياقۇپ،
قولغا ئالدى كالتەكنى.
ـــ ئۆلتۈرىمەن سۇلتانەك! ـــ
دېدى، ـــ سەندەك سولتەكنى.

قورقۇپ كەتتى سۇلتانخان،
شاھياقۇپنىڭ زەربىدىن.
مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ تىرىلدى،
نائىنسانىنىڭ دەردىدىن.

شاھياقۇپقا چاي قۇيدى،
«ئۇسسۇزلۇقى قانسۇن!...» دەپ.
قۇيماق سېلىپ يېگۈزدى،
«ئاچچىقىدىن يانسۇن!» دەپ.

قۇيمىقىنى يەپ بولۇپ،
سۇلتان خانغا ئېتىلدى.
سۇلتانخانىنىڭ بەدىنى
كۆك تاياقتىن تىتىلدى.

سۇلتانخانىنى يىغلىتىپ،
ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردى.
شۇ ۋاقىتتا بىر كاتتا،
شاھياقۇپنى قىچقاردى.

يۈرت چوڭلىرى بىرلىشىپ،
ئويناپتىكەن بەزمىنى.

قىلىپ راسا شۇ كۈنى،
كەيىپ ـ ساپا نەغمىنى.

شۇ بەزمىدە شاھياقۇپ،
سۇلتانخاندىن سۆز ئاچتى.
كاتتىلارمۇ قىزىقىپ،
ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاشتى.

ـــ ئىشىككە سالدىم ئۇزۇن دەم،
قولغا ئالدىم كالتەك ھەم.
ھەربىر ئۇرسام دۇمبىگە،
ۋارقىرىدى دەممۇدەم.

يېرىلىپ كەتتى كاللىسى،
يېڭىلاندى يارىسى.
تېنىدە يوق ساق يېرى،
كۆككە يەتتى نالىسى.

يۈلۈۋەتتىم چېچىنى،
سۇندۇرۇۋەتتىم چىشىنى.

بۇ قەبرىنىڭ ئاشۇنداق،
تۇغەتتىم مەن ئىشىنى.

يېغى باركەن قاپاقتا،
قۇيماق سالدى «يېسۇن!...» دەپ.
قۇيمىقىنى يەپ بولۇپ،
چىقاردىم ئۆيدىن ھەيدەپ.

كۆلۈپ كەتتى باي ـ بەگلەر،
شاھياقۇپنى ماختىشىپ.
سۇلتانخاننى ئەيىبلەپ،
شاھياقۇپنى ئاقلىشىپ.

سۇلتانخاننىڭ ھالىدىن،
ئازراق خەۋەر بېرەيلى.
كۆرگەن ـ بىلگەن، ئاڭلىغان،
سۆزلەرنى بىر قۇر دەيلى.

سۇلتان خېنىم غۇنچە بوي،
ساھىبجامال قىز ئىدى.
كۆرمىگەنلەر بىلمەيدۇ،
پەرىزاتتەك ئۇز ئىدى.

قېشى خۇددى قۇندۇزدەك،
كۆزى چولپان يۇلتۇزدەك.
يۈزى تولغان تولۇن ئاي،
سۆزى شېرىن بۇلبۇلدەك.

ئۇنى كۆرگەن يىگىتلەر،
يەر ئاستىدىن قارايتتى.
«سۇ ئالغىلى كېلەر؟!...» دەپ،
ئۆستەڭ بويىدا مارايتتى.

پاكىزە قىز سۇلتانخان،
نامەھرەمگە باقمايتتى.
يىگىتلەرنىڭ جىلۋىسى،
ئاڭا زادى ياقمايتتى.

شاھياقۇپ دېگەن كاززاپ،
يۇرت ۋە مەھەللىنى ئالداپ.
سۇلتانخاننى نىكاھلاتتى،
پۇل ۋە مېلىغا زورلاپ.

شاھياقۇپنىڭ قولىدا،
كۆرگەن كۈنى گۆر بولدى.
پۇچۇلاندى گۈل بەختى،
يۈزى سولدى، شور بولدى.

دەرد ـ ئەلەمدە كۆپ يىغلاپ،
چولپان كۆزى كور بولدى.
ئەمدى سورىساڭ سۇلتانخان،
«يوقاپتۇ!...» دەپ پۇر بولدى.

بەختى قارا سۇلتانخان،
دەشت ـ چۆلگە باش ئالدى.
سۇلتانخانىنىڭ جەستى،
تاغنىڭ كامىرىدا قالدى.

هوس خنجی بالسلم زنتون جوالی بارغان

ئاغا يۇنۇس پەرى گۆر ئوغلىنى كۆرۈپ يىغلىدى، گۆر ئوغلىنى خجىللىق باستى. خالدار پالۋان گۆر ئوغلىغا ئۆزىنىڭ ئەھمەدخانىنى شەھەرگە قايتۇرغانلىقىدىن باشلاپ بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى سۆزلەپ بەردى.

گۆر ئوغلى خالدار پالۋاننىڭ هىممىتىگە «ئاپىرىن» ئوقۇدى ۋە:

ــ دۇنيادا نېمە تاپساق تەڭ كۆرىمىز ! ــ دېدى، يېگىۋاشتىن قول بېرىشىپ، تۇغقان بولۇشتى. ئۇلار بۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ ئارام ئالغاندىن كېيىن، ئاياللارنى تەختىراۋانغا ئولتۇرغۇزۇپ شەھىرى چەمبىلگە قاراپ ماڭدى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئۇلار چەمبىلگە يېتىپ كېلىشتى.

گۆر ئوغلىنىڭ هاۋازخان بىلەن ساق ـ سالامەت يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، شەھەر ئاھالىسى ئالدىغا چىقتى، گۆر ئوغلى بىلەن هاۋازخاننى كۆرۈپ، ئۇلار:

ــ هارماڭ، تۆرەم ! ــ دېيىشتى.

گۆر ئوغلى هاۋازخان ئۆز تەختىگە چىقىپ ئولتۇرۇشتى. گۆر ئوغلى تاغىسى ئەھمەدخانغا كىشى ئەۋەتىپ ئۇنى زىندانىدىن ئالدۇردى. گۆر ئوغلى تاغىسىغا:

ــ ئەي ساقىلى ئاقىرىپ، دىلى ئاقارمىغان تاغا، سەن مېنىڭ تاغام بولۇپ تۇرۇقلۇق بۇ ئىشلارنى قىلىشقا قولۇڭ قانداق باردى؟ ئاياللارغا، شۇ نارەسىدە بالىلارغا ئىچىڭ ئاغرىمىدىمۇ؟ مەن ئۆلۈپ كەتسەمغۇ خەيرىيەت، مانا مۇنداق تىرىك كەلسەم مېنىڭ يۈزۈمگە قانداق قارايدىغانلىقىڭنى، سۆزۈمگە نېمە دەپ جاۋاب بېرىدىغانلىقىڭنى ئويلاپمۇ كۆرمىدىڭمۇ؟ ! ــ دەپ سوردى.

ئاپئاق ساقاللىق ئەھمەدخان قىلمىشىغا نادامەت قىلىپ يەرگە قاراپ ئولتۇردى.

گۆر ئوغلى كۆپچىلىككە قاراپ:

ــ ئەي شاھزادىلەر، پالۋانلار، باتۇرلار، ئەمىرلەر، جامائەت، تاغام ئەھمەدخانىنىڭ قىلمىش گۇناھىغا قانداق قارايسىزلەر، بۇ كىشىنى نېمە قىلماق كېرەك؟ ! ــ دەپ سوردى.

تاجدار شاھزادىلەر، ئوردا ئەھلى، جامائەت:

ــ ئەي ئەمىر گۆر ئوغلى، ئەھمەدخان سېنىڭ خوتۇنۇڭغا ۋە كېلىن، نەۋرەڭگە قانداق جاپا سالغان بولسا، بۇنىڭ ئۆزىگىمۇ شۇنداق قىلىش لازىم ! ــ دەپ مەسلىھەت بېرىشتى.

گۆر ئوغلى تاغىسى ئەھمەدخانىنى كۆپچىلىكىنىڭ پىكرى بويىچە خوتۇن ـ بالىلىرى بىلەن قوشۇپ: «قايسى ئەلگە ۋە قايسى شەھەرگە كەتسەڭ كەت. كۇنۇڭنى ئال !» دەپ چەمبىلدىن هەيدەپ چىقاردى. ئۇنىڭ ئىشى «كىشىگە سانىساڭ ئۆزگە، قاشقا سانىساڭ كۆزگە» دېگەندەك ئاخىرلاشتى.

هاۋازخان چەمبىلگە كەلگەندىن كېيىن يۇرت ئىچى شۇنداق ئاۋات بولدىكى، كىشى كىشىگە زۇلۇم قىلمىدى. قىرىق مىڭ كىشىلىك قوشۇن تەييارلىدى. ئۇنىڭ هەرمىڭ كىشىسىگە بىر تاجدار شاھزادە ياكى پالۋاننى باشلىق قىلدى. ئىچى پۇشقاندا كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈن بىر مەيخانا تەييارلىدى. ئۇ هەربىي مەشغۇلاتلاردىن كېيىن يىگىتلىرى بىلەن شاراب ئىچەر بولسا، شۇ مەيخانىغا كېلەتتى.

مەيخانىنىڭ ئىچىگە كىرگەن كىشىلەرنىڭ شاراب ئىچىدىغان ۋاقتىدا رىئايە قىلىدىغان تەرتىپلىرى بار ئىدى. مەسىلەن، يىگىتلەردىن بىرەرىنىڭ قولىدىن شاراب ئايىقى يەرگە چۈشۈپ كەتكۈدەك بولسا ياكى بىرەر قەتىرە مەي يەرگە تامسا، مەيخانىدىكىلەر شۇ يىگىتنى ئەيىبلەپ، مەسخىرە قىلاتتى. بەزىلىرىنى يەردە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇاتتى. بۇ يەردە ئورۇنسىز كۈلۈش، ئارتۇق بىرەر ئېغىز سۆز قىلىش چەكلەنگەن بولۇپ، ئەيىب سانىلاتتى.

باش مۇھەررىر: ئابدۇراخمان ئەبەي

مەسئۇل مۇھەررىرلەر: ئەخمەت ئىمىن، ياقۇپ مۇھەممەتروزى

مۇھەررىرلەر (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى):
ئازات ئالماس، ئەخمەت پاسار، ئەزىزى، پاتىگۇل مىجىت، قادىر ئارسلان، مەخسۇم ئېلاخۇن، مۇنارجان توختاخۇن، مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت، ئوبۇل ئىسلام

مەسئۇل كورىكتورلار: ئاسىيە ئەخمەت، رىشىت ھاجى ۋاھىدى، ئايگۇل سابىت
كورىكتورلار: (ئۇيغۇر ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە تىزىلدى) ئابلىز ئاببباس، ئابلىز ئەمەت، قېيۇم مۇھەممەت، ماھنۇر كەنجى، ھەببۇللا ئېلى، ۋەلى زەيدىن، ياسىن زايىدوف

تېخنىداكتور: مۇھەممەتئېلى لېتىپ

گۇزەل سەنئەت مۇھەررىرى : مۇراددىل ئابىد

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى

(8 - توم)

نەشر قىلغۇچىلار: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى مىللەتلەر نەشرىياتى
پوچتا نومۇرى: 830001 100013
نەشرىياتلارنىڭ ئادرېسى: ئۇرۇمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ قورۇ
ېيجىڭ شەھىرى خېپىڭلى شىمالىي كوچا 14 ـ قورۇ
باسقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتى
تارقاتقۇچى: جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
نەشرى: 2005 ـ يىل 9 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم
بېسىلىشى: 2005 ـ يىل 9 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم
ئۆلچىمى: 1092 x 787 مىللىمېتىر 8 كەسلەم
باسما تاۋىقى: 54.5 قىستۇرما ۋاراقى : 6
سانى: 2000 ــ 0001
كىتاب نومۇرى: 5 — 09487 — 228 —ISBN7
باھاسى: 4800.00 يۈەن (جەمئىي 12 توم)

چوچه کلەر

داستانلار

ميشانه-توشانه

ماقال-تەسەللەر

لاپلار

ئويونلار

图书在版编目（CIP）数据

维吾尔民间文学大典．8／《维吾尔民间文学大典》编委会编．—乌鲁木齐：新疆人民出版社；北京：民族出版社，2005．8
ISBN7—228—09487—5

Ⅰ．维．．．Ⅱ．维．．．Ⅲ．维吾尔族—民间文学—作品综合集—中国—维吾尔语（中国少数民族语言）
Ⅳ．Ⅰ277

中国版本图书馆CIP数据核字（2005）第096796号

维吾尔民间文学大典（第八卷）

主　　编：阿不都热合满．艾白
责任编辑：艾合买提．伊明，牙库甫．买买提肉孜，
编　　辑：阿扎提．阿里玛斯，艾合买提．帕萨尔，艾则孜，帕提古丽．米吉提，卡得尔．阿尔斯兰，麦合苏木．伊拉洪，穆纳尔江．托合塔洪，买买提吐尔迪．米扎．艾合买提，吾布力．伊斯拉木
责任校对：阿斯亚．艾合买提，热西提阿吉．瓦依迪，阿依古丽．沙比提
校　　对：阿布列孜．阿巴斯，艾比布拉．艾力，克由木．买买提，瓦力．再丁，玛依努尔．坎吉，牙生．扎依提夫
技术编辑：买买提艾力．里提甫
美术编辑：木拉丁．阿比提

出　　版：新疆人民出版社　　民族出版社
社　　址：乌鲁木齐市解放南路348号　邮编：830001
北京市和平里北街14号　邮编：100032
印　　刷：新疆新华印刷厂
发　　行：各地新华书店
版　　次：2005年9月第1版　2005年9月第1次印刷
开　　本：787X1092　毫米　1/8
印　　张：54．5　插页：6
印　　数：0001-2000册
书　　号：ISBN7—228—09487—5
定　　价：4800．00元（共12卷）

ISBN 7-228-09487-5
9 787228 094875 >

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى

8

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
مىللەتلەر نەشرىياتى